

NAKŞİBENDÎ MEHMED MURÂD DÎVÂNİ

(İnceleme-Metin)

EROL ÇAMYAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

NAKŞİBENDÎ MEHMED MURÂD DÎVÂNI
(İnceleme-Metin)

EROL ÇAMYAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

AKADEMİK DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Muhammet KUZUBAŞ

ORDU –2014

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Bu çalışma jürimiz tarafından 20/02/2014 tarihinde yapılan sınav ile Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Ahmet Ali BAYHAN

Üye : Yrd. Doç. Dr. Muhammet KUZUBAŞ

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ahmet DAĞLI

ONAY :

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

20/02/2014

Unvanı Adı SOYADI
Sosyal Bilimleri Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya, kullandığım başka yazarlara ait her özgün fikre kaynak gösterdiğimi bildiririm.

__ / __ / __
İmza

ÖZET

[ÇAMYAR, Erol]. *[Nakşibendî Mehmed Murâd Dîvânı (İnceleme-Metin)]*, [Yüksek Lisans Tezi], Ordu [2014].

Şeyh Mehmed Murad Nakşibendî (1788-1848) yılları arasında İstanbul'da yaşamış, Nakşibendî bir şair ve şeyhtir. Aynı zamanda 19. yüzyılda Osmanlı tasavvufunun önde gelen mutasavvıflarından birisidir. Döneminde Nakşibendî ve Mevlevî yaklaşmasına katkıda bulunmuş, dergâhının yanına bir Dârü'l-Mesnevî yaptırmıştır. İyi bir Mesnevîhân olarak da bilinmektedir.

Birçok esere şerh yazan Mehmed Murad'ın bir de Türkçe Divan'ı vardır. Divan'ında başta Nakşibendî büyüklerine ve diğer tarikat, tasavvuf büyüklerine yazdığı medhiyeler yer almaktadır. Medhiyelerde mutasavvıflardan övgü ile söz ederken, onların hayatları ve menkıbeleri ile de bilgi vermeye çalışmıştır.

Çalışmamızda Mehmed Murad'ın hayatı, eserleri, tasavvufî düşüncesi ve döneminde tarikat ilişkileri genel çerçevede belirtildikten sonra Divan'ı transkribe edilmiştir. İnceleme kısmında da mutasavvıflara yazılan medhiyeler ve mutasavvıfların hayatları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Mehmed Murad Nakşibendî, Molla Murad Dîvânı, Mutasavvıf Şahsiyetler ve Şairler.

ABSTRACT

[ÇAMYAR, Erol]. *[The Court of Mehmed Murad Naqshbandi(examination-text)]*, [Master'sThesis], Ordu, [2014].

Sheikh Mehmed Murad Naqshbandi who lived between 1788-1848, sufi a pet and shaykh. Also, 19. Century the Ottoman sufi is one of the leading. Naqshbandi and Mevlevi have contributed to the rapprochement period, dargah was built beside a Darü'l-Mesnevi. He is also konown as a good Mesnevihan.

Mehmed Murad written commentary on many Works, he's mystical at the same time there is a Turkish Court. Naqshbandi sect primarily on the court and other large, mysticism wrote to major shops are located praise. In praise of write up mysticism while while also providing information about their lives and has worked with the legends.

Our thesis Mehmed Murad's life, Works, mysticism and religious sect period stated in the general framework of relations after the transcript was the Court.

Key Words: Sheikh Mehmed Murad Naqshbandi, Mullah Murad's Court, Sufi Personalities and Poets.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı:	Erol ÇAMYAR
Doğum Yeri ve Tarihi:	Ünye, 07.08.1987
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi:	Ordu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi:	Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller:	İngilizce
Bilimsel Etkinlikleri:	
İş Deneyimi	
Uygulamalar:	-
Projeler:	-
Çalıştığı Kurumlar:	-
İletişim	
E-Posta Adresi:	badeliler@hotmail.com
Telefon:	05062780452
Tarih ve İmza:	

ÖNSÖZ

Anadolu'da XIII. asrın başlarında Hoca Dehhânî ve Şeyyad Hamza ile başlayan Divan edebiyatı, Kurân-ı Kerim, Hadîs-i Şerîfler, peygamberlerin kıssaları ve tasavvuf gibi temel kaynaklarla varlığını güçlendirmiş, altı asır boyunca bu kaynaklar üzerinde pek değerli eserler verilmiştir. Divan edebiyatımız her ne kadar ilk dönemlerde Arap ve Fars edebiyatının tesiri altında kalsa da 16.yüzyıldan itibaren Arap ve Fars edebiyatları ile boy ölçüşecek seviyeye gelmiştir. Altı asırlık gibi bir süre zarfında pek çok şair ve yazar yetiştirmiş, Osmanlı'nın kültürel, edebî, siyasî ve dinî hayatına ışık tutan, kayıt altına alan eserler icrâ edilmiştir.

Tasavvufun yüzyıllar içindeki seyri ve tasavvufî eser icrâ eden mutasavvıf şairlerin Divan edebiyatına katkıları inkâr edilemez. 19. yüzyıla gelindiğinde tasavvufun eski şiir geleneğini sürdüren şairlerin sayısı, önceki yüzyıla göre az değildir. Bu yüzyılda Divan şairlerinin yetişmesinde etkili olan iki çevre vardır: biri tarîkat-tasavvuf çevresi, diğeri ise devlet dairelerinin kalemleridir. 19. yüzyılda tarîkata intisap etme bir gelenek haline gelmiştir. Bu dönemin şairleri arasında tarîkata girmemiş, bir şeyhe intisap etmemiş olanı çok azdır.

19. yüzyılın mutasavvıf şairlerinden ve aynı zamanda Nakşibendî tarîkatı şeyhlerinden olan Mehmed Murad Nakşibendî, Divan edebiyatı geleneği çerçevesinde tarîkat ulularını anlatan medhiyelerle bir divan tertip etmeye çalışmıştır. Divan'ı her ne kadar klasik divan tertibine uymasa da Divanında yer alan medhiyeler esere, "Menâkıbnâme" ve "Evliya Tezkiresi" özelliği katmaktadır. Divan'ın başında bir dibâce, na'at-ı şerîfler, ehl-i beyte yazılan medhiyeler, Hz. Hüseyin'e yazılan bir mersiye ve tarîkat ulularına yazılan medhiyelerle bir divan oluşturulmuştur. Mehmed Murad'ın tarîkat büyüklerine yazdığı medhiyeler çalışmamızın bir kısmını teşkil etmektedir. Medhiyelerde tasavvuf ve tarîkat ulularından övgü ile söz edilirken, onların hayatları ile ilgili bilgi verme ve menkıbelerinden söz etme gibi özellikler dikkat çekmektedir. Dîvân'ın girişinde Mehmed Murad hakkında yeterli bir bilgi verilmemiş olsa da eser gözden geçirildiğinde, mürşidleri, tahsil ve terbiyesi, şahsiyeti hakkında yeterli bilgiye sahip olunmaktadır.

Mehmed Murad Dîvânı'nı diğer klasik divanlardan ayıran özellik, Mevlânâ ve Eşrefzâde Rûmî'ye yazdığı muhammes dışında, baştan sona kaside nazım şekliyle yazılıp, diğer nazım şekillerini ihtiva etmeyiştir. Bir başka hususiyet ise kasidelerde nesib, teşbib, girizgâh gibi bölümler yer almamasıdır.

Çalışmamızın inceleme kısmında yer alan tarîkat şeyhleri ve evliyâları ehl-i sünnettir. Bâtınî tarîkatlara mensup hiç kimse yoktur. Medhiyelerde sözü edilen tarîkatlar; Nakşibendiyye, Halvetiyye, Rıfâ'iyye, Bayrâmiyye, Gülşeniyye, Mevlevîlik, Kâdiriyye gibi

tarîkatlardan ve bu tarîkatların şeyhlerden söz edilmektedir. Mehmed Murad, medhiyelerden sonra bu tarîkat ulularına dua edip, mânevî yardımlarını istemektedir.

Dîvân, dinî yönden de incelendiğinde birçok ayet ve hadislerle iktibâs ve telmih gibi edebî sanatlara konu olduğu da çalışmamızın inceleme kısmında örnek beyitlerle açıklanmaya çalışılmıştır. Böyle bir çalışma yapmaya teşvik eden ve çalışma boyunca yardımını esirgemeyen danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Muhammet KUZUBAŞ'a minnet ve şükranlarımı sunuyorum.

EROL ÇAMYAR
ORDU-2014

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iii
BİLDİRİM.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
ÖZGEÇMİŞ.....	vii
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	x
TRANSKİRPSİYON.....	xiii
KISALTMALAR.....	xiv
GİRİŞ.....	1
A. ÇALIŞMANIN KONUSU VE ÖNEMİ	1
B. ARAŞTIRMANIN METODU	1
C. XIX. YÜZYIL OSMANLI TOPLUMUNDA TASAVVUFÎ VE SİYASÎ YAPI.....	1
D. XIX. YÜZYIL TÜRK EDEBİYATINA GENEL BİR BAKIŞ	3
E. XIX. YÜZYILDA OSMANLIDA NAKŞBENDİLİK İLİŞKİLERİ	5
E.1. Devlet- Tarikat İlişkisi.....	5
E.2. Ulema- Tarikat İlişkisi	6
E.3. Halk- Tarikat İlişkisi	6
F. NAKŞBENDİLİĞİN GENEL DURUMU.....	7
F.1. Nakşibendiliğin Tarihçesi	7

I. BÖLÜM

1. MEHMED MURÂD NAKŞİBENDÎ'NİN HAYATI, EDEBÎ- TASAVVUFÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ.....	9
1.1. Hayatı.....	9
1.2. Eğitim Hayatı.....	12
1.3. Edebî-Tasavvufî Kişiliği.....	14
1.4. Molla Murad Tekkesi ve Kütüphanesi.....	15
1.5. Eserleri.....	16

II. BÖLÜM

2. DÎVÂN'IN BİÇİM AÇISINDAN İNCELENMESİ.....	20
2.1. Vezin.....	20
2.1.1. Vezinlerin Nazım Şekillerine Göre Dağılımı.....	20
2.2. Kafiye.....	20
2.3. Redif.....	21
2.3.1. Ek Halindeki Redifler.....	21

2.3.2. Ek+Sözcük veya Söz Öbeği Halindeki Redifler.....	21
2.3.3. Sözcük veya Söz Öbeği Halindeki Redifler.....	22
2.4. Nazım Biçimleri.....	22
2.4.1. Kasideler.....	23
2.4.2. Muhammesler.....	35
2.5. Nazım Türleri.....	36
2.6. Dîvân'da Adına Medhiye Yazılan Tarikat ve Tasavvuf Büyükleri.....	36

III. BÖLÜM

3. DÎVÂN'IN İÇERİK AÇISINDAN İNCELENMESİ.....	39
3.1. Dinî Öğeler.....	39
3.1.1. Kur'ân-ı Kerim.....	39
3.2.1. Hadisler.....	42
3.1.3. Melekler.....	44
3.1.3.1. Azrail (a.s).....	44
3.1.3.2. Cebrail (a.s.).....	44
3.1.3.3. Mikail (a.s.).....	44
3.1.4. Peygamberler.....	45
3.1.4.1. Hz. Adem (a.s.).....	45
3.1.4.2. Hz. İsa (a.s.).....	45
3.1.4.3. Hz. Muhammed (s.a.v.).....	45
3.1.4.4. Hz. Musa (a.s.).....	46
3.1.5. Dinî Şahıslar.....	46
3.1.5.1. On iki İmam.....	46
3.1.5.1.1. Hz. İmam Ali.....	46
3.1.5.1.2. Hz. İmam Hasan.....	47
3.1.5.1.3 Hz. İmam Hüseyin.....	48
3.1.5.1.4. Diğer On iki İmamlar.....	48
3.1.5.2. Ehl-i Beyt.....	48
3.1.5.2.1. Hz. Âişe.....	49
3.1.5.2.2. Hz. Fâtımatü'z-Zehra.....	49
3.1.5.2.3. Hz. Hatice.....	50
3.1.6. Diğer Dinî Şahıslar.....	51
3.1.6.1. Bilal-i Habeşî.....	51
3.1.6.2. Cabir bin Abdullah.....	52
3.1.6.3. Cafer-i Tayyar.....	52
3.1.6.4. Halid bin Zeyd.....	52
3.1.6.5. Hazret-i Hamza (r.a.), Hazret-i Abbâs(r.a.), Hazret-i 'Ammâr (r.a.):.....	53
3.1.6.6. Hazret-i Meryem ve Hazret-i Hâcer.....	53
3.1.6.7. Hızır(a.s.).....	53
3.2. Dîvân'da Adına Medhiye Yazılan Mutasavvıflar.....	54
3.2.1. Abdülkadir Geylanî.....	54
3.2.2. Abdülahad Nûrî Efendi.....	58
3.2.3. Abdurrahman el-Câmî.....	61
3.2.4. Ahmed Bedevî.....	64
3.2.5. Hacı Bayram-ı Velî.....	66
3.2.6. Hacı Bektaş-ı Velî.....	70
3.2.7. Hâfız-ı Şîrâzî.....	74
3.2.8. Hoca Abdullah-ı Ahrâr.....	77

3.2.9. Hüsameddîn Uşşakî	81
3.2.10. Hazret-i İbrahim Bin Edhem	83
3.2.11. İsmail Rûmî	86
3.2.12. Kemal Ümmî	88
3.2.13. Hazret-i Mahmud Hüdâî	88
3.2.14. Mevlânâ Emir Âbid Çelebi	97
3.2.15. Hazret-i Molla-yı Rûm	93
3.2.16. Mehmed Emîn Tokadî	105
3.2.17. Muhammed Feridüddîn Attâr	108
3.2.18. Mustafa Begzâde Efendi	112
3.2.19. Müstakîmzâde Süleyman Sadeddîn Efendi	116
3.2.20. Neccâzâde Rızâeddin Nakşibendî	118
3.2.21. Niyâzi-i Halvetî	122
3.2.22. Seyyid Ahmed-i Buhârî	129
3.2.23. Sâdeddîn Cibâvî	132
3.2.24. Sücâeddin(Kogacı) Dede	134
3.2.25. Seyyid Seyfullah Efendi	135
3.2.26. Seyyid Ahmed Rufâî	136
3.2.27. Seyyid Nizâmeddin	139
3.2.28. Sezâi-yi Halvetî	141
3.2.29. Hazret-i Sünbül Sinan.....	143
3.2.30. Süleyman Neş'et Efendi	147
3.2.31. Süleyman Vahyî	150
3.2.32. Şarîh-i Mevlevî Ankaravî İsmail Efendi	152
3.2.33. Şeyh İsa Nakşibend	154
3.2.34. Şeyh Abdülbaki Efendi	157
3.2.35. Şeyh Abdülmecid-i Sivâsî	159
3.2.36. Şeyh Abdullah Kaşgarî	163
3.2.37. Şeyh Ebu'l Vefâ Konevî	167
3.2.38. Şeyh Muhammed Murad Buhârî	170
3.2.39. Şeyh Muhammed Şâh-ı Nakşibend	173
3.2.40. Şeyh Sadi'-i Şirâzî	177
3.2.41. Şeyh Eşrefzâde	180
3.2.42. Hazret-i Şeyh Ekber Muhyiddîn Arabî	186
3.2.43. Şeyh Nûreddîn el-Cerrâhî	193
3.2.44. Hazret-i Şeyh Şabân-ı Velî	195
3.2.45. Hazret-i Şeyh Şâzelî	198
3.2.46. Hazret-i Şeyh Ümmî Sinan	201
3.2.47. Yunus Emre.....	203

IV. BÖLÜM

DÎVÂN'IN METNİ	210
SONUÇ.....	344
KAYNAKLAR	345

TRANSKRİPSİYON

ا (إ)	a, ā	ص	ş
ا (أ)	a, e, ı, i, u, ü	ض	z, d
ب	b, p	ط	t
پ	p	ظ	z
ت	t	ع	‘
ث	ṯ	غ	ğ
ج	c, ç	ف	f
چ	ç	ق	q
ح	h	ك	k, g, (ñ)
ح	h	ك	ñ
د	d	ل	l
ذ	z, d	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, u, ū, ü, o, ö
ژ	j	ه	h, a, e
س	s	لا	la, lā
ش	ş	ی	y, ı, i, ī
		ء	‘

KISALTMALAR

age.: Adı geçen eser

agm.: Adı geçen makale

AKM: Atatürk Kültür Merkezi

a.s: Aleyhisselam

Bk: Bakınız

Bl. Bölüm

C: Cilt

ev: Çeviren

d. Doğumu

DİA: Diyanet İslam Ansiklopedisi

H. Hicrî

hzl: Hazırlayan

İÜEF: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Ktp.: Kütüphane

K.: Kitaplık

M: Miladî

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

No/Nu: Numara

: Ölüm

r.a: Radiyallahu Anh.

S.: Sayı

s.: Sayfa

s.a.v.: Sallallahu Aleyhi ve sellem

sdl: sadeleştiren

ss.: Sayfalar arası

TDK: Türk Dil Kurumu

ts: Tarihsiz

TTK: Türk Tarih Kurumu

TY: Türkçe Yazmalar

vb.: ve benzeri

vd.: ve diğerleri

yy: Yüzyıl

GİRİŞ

A. ÇALIŞMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Araştırmamızın konusu 19. yüzyıl Nakşibendî şeyhlerinden Mehmed Murad Efendi'nin Dîvân adlı eserini transkripsiyonlu metne aktararak eser üzerinde incelemeler yapmaktır.

Tasavvuf, Divan şiirinin yararlandığı temel kaynaklardan biridir. Tarikat çevresinden bazı şeyhler de Divan şiirine katkıda bulunmuşlar, divanlar meydana getirmişlerdir. 19. Yüzyıl Nakşibendî şeyhlerinden olan Mehmed Murad da pek çok eser kaleme almıştır. Dîvân adlı eserinde Hz. Peygamber'e, Ehl-i Beyt'e ve mutasavvıflara yazdığı şiirler inceleme konumuz olmuştur. Mehmed Murad'ın tarikat ve tasavvuf büyüklerine yazdığı şiirler birer ansiklopedik bilgi, Tezkiretü'l-Evliya özelliği taşımaktadır. Medhiyeler içinde şahıslar hakkında ayrıntı sayılabilecek bilgiler de yer almaktadır.

Çalışmamızda, tasavvufî bir divan olan Molla Murad Dîvânı'nı edebiyat ve tasavvuf dünyasına tanıtmak ve medhiyelerdeki mutasavvıfların hayatları ile ilgili bilgileri tespit etmek çalışmamızın amacı olmuştur.

B. ARAŞTIRMANIN METODU

Araştırmamızın konusu olan divan, tasavvufî bir divan olması ve Nakşibendî bir şeyh tarafından yazıldığı için yüzyılın genel olarak edebî, siyasî ve tasavvufî yönünden eserler, tezler, makaleler incelenmiştir. Daha sonra transkripsiyon harfleriyle çevirdiğimiz metin üzerinden inceleme kısmına geçilmiştir. İnceleme kısmında Dîvân'da yer alan dinî öğeler ve mutasavvıfların hayatları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

C. XIX. YÜZYIL OSMANLI TOPLUMUNDA TASAVVUFÎ VE SİYASÎ YAPI

18. ve 19. yüzyıllar, Osmanlı'nın giderek güç kaybetmeye başladığı ve girdiği savaşlarda devamlı toprak verdiği; bunun neticesinde hem otorite olarak hem de toplumsal bir buhran yaşadığı yüzyıllardır. 19. asra gelindiğinde hızla gelişen ve sanayileşen Batılı devletler gözlerini doğuya, Osmanlı'nın egemenliği altında bulunan, değerleri gün yüzüne henüz çıkmamış olan topraklara çevirmişlerdir. Osmanlı bu yüzyılda otoritesi zayıfladığından bazen bu Batılı güçlere karşı koyamayıp geri çekildiği ve toplumsal bir direniş olarak tarikatların halkı cesaretlendirerek gerek Anadolu'da

gerekse Anadolu dışında Orta Asya'da, Kafkaslarda, Rusya'da, Afrika'da, Hindistan'da, Balkanlarda direniş gösterdikleri tarihi kaynaklarda yer almaktadır.

Bu yüzyıllarda özellikle Bektâşî, Nakşibendî gibi tarikatlar buldukları bölgelerde yerleşik düzeni ve birliğı sağlama yolunda çaba sarf etmişlerdir

Tarikatların İslam coğrafyasındaki faaliyetlerine kısaca baktığımızda;

Rusların Orta Asya'yı işgal politikaları içerisine dâhil etmeleriyle birlikte Orta Asya dağılma ve işgal başlamıştır. Bu hareketler 18. Yüzyılda başlamıştır. İşgalden önce ve sonra bu bölgelerde en büyük direniş ve özellikle millî direnişi sağlama faaliyetleri tarikatlar ve din adamları tarafından yapılmıştır. Bilhassa Nakşibendî kolları daha etkin rol oynamıştır.¹ Ruslara karşı Türk bölgelerinde İslami hassasiyetleri uyaran tarikat mensuplarının bu mücadeleleri büyük ölçüde etkili olmuş ve bir konuda birlikte olmaları gerektiğini ulaştıkları yerlerde halka anlatmışlardır.

Hindistan'da İslamî birlik direnişini başlatan Şeyhü'l-Hind lakaplı Mahmud Hasan Diyobendi'dir. (1850-1920). 18. Yüzyıl öncesi Hindistan ve çevrelerine gelen Nakşibendiyye, Halvetiyye, Kadiriyye, Rifaiyye² gibi tarikatlar buralarda İslam'ın yayılmasında ve Osmanlı'nın çöküşünde işgallere direnmede öncülük etmişlerdir.

Kuzey Irak ve Doğu Anadolu bölgesinde yükselişe geçen ve yerleşik düzeni sağlamada etkili olan Nakşibendî ve Hâlid-i Bağdâdî tarikatları bölge halkının sosyal düzenini sağlamaya çalışmışlardır.³

Kanuni Sultan Süleyman zamanında Irak'ta inşa edilen dört tane Bektâşî Dergâhı da bu bölgede etkili olmuştur. Ayrıca Halep, Humus, Şam, Hama, Trablusgarp gibi yerlerde de Mevlevî dergâhları faaliyetlerini sürdürmektedir.⁴ Tasavvuf kültüründe dergâhların ve zaviyelerin konaklama yeri olma özelliğini göstermesi bakımından bu dergâhların da bu bölgelerde uğranılan mekânlar olduğu anlaşılmaktadır.

Balkanlara geldiğimizde ise Bosna, Kosova, Makedonya, Yunanistan, Bulgaristan sınırları içerisinde Halvetîler, Bektâşîler, Kâdirîler ve Rufâîler etkin görülürken; Boşnak, Türk ve diğer milletler arasında Nakşibendiye, Mevlevîye, Kâdirîye, Melâmîye gibi tarikatlar yaygınlık kazanmıştır.⁵ 19. yüzyılda Balkanlardaki

¹Birol Azar, "Turabî Divanı (İnceleme-Metin)", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005), s. 55.

² Hür Mahmud Yücer, "XIX. Asırda Anadolu'da Tasavvuf", Tasavvuf: İlmî ve Araştırm Dergisi. C: 2, S.4, (2003), s. 36.

³ Azar, "age.", s. 57.

⁴ Yücer, "agm.", s.41.

⁵ Azar, age.,s. 58

milliyetçilik fikirlerinin etkisi ile buralardaki tasavvuf ve tarikat ile ilgili mekânlar, tekkeler zamanla sosyo-kültürel eğitim kurumlarına dönüşmüştür.

Osmanlı toplumunda düşünce uyanışına baktığımızda 17. yüzyılın ilk çeyreği ile 18. yüzyılın ilk çeyreği olduğunu görüyoruz. Bir taraftan pozitif bilimlere eğilim gösterilirken diğer taraftan dinî ve tasavvufî ilimlerle de uğraşılmaya ve toplumsal olarak tasavvufî düşüncenin oluşturulduğunu görürüz.⁶ Genel olarak Osmanlı toplumunda Sünnî anlayışın hâkim olduğunu söyleyebiliriz. Devletin kurumsal yapısının da buna göre şekillendiği görülmektedir. Hatta bazı devlet görevlilerinin de kurumsal vazifelerinin yanında dinî kurumsal vazifeler üstlendiği de bilinir. Osmanlı toplumunda genel ifadeyle dinî hayatın mekânlarından olan mescid, cami, tekke, zaviye gibi mekânlar devlet tarafından da desteklenmiştir.⁷ Bunun yanı sıra bu mekânlar devletin bir organizasyonu gibi görülmemiştir.

D) XIX. YÜZYIL TÜRK EDEBİYATINA GENEL BİR BAKIŞ

19. yüzyılın ilk yarısında Türk şiirinin görünümü önceki yüzyıldan farksızdır. Nedim ve Şeyh Galib'den sonra farklı bir ses getiren şair yetişmemiştir. Nedim'le birlikte hareketlilik gösteren "mahallî tarz" bu yüzyılın ilk yarısında da etkisini devam ettirmiştir. Yetişen şairler, geleneği devam ettirmekten öteye geçememişlerdir. Bu durum bir bakımdan edebiyatın da içinde bulunduğu durumdan etkilendiğini ve kendini yenileyemediğini göstermektedir. Tasavvuf bu dönem şairlerinin şiirlerinde besleyici bir kaynak olarak görülmüştür.⁸ Tarikatlara mensup şairlerin şiirlerinde oldukça dinî ve tasavvufî şiirlere, kaynaklara bu dönemde görülmektedir. Tarikata mensup olmayan şairlerin bile şiirlerinde en azından tasavvufî kaynakların geçtiği göz ardı edilemez.

Bu dönemde edebiyatı -özellikle klasik şiiri kısır döngüden kurtarmak için 1861 yılında Encümen-i Şuarâ isimli bir edebi topluluk kurulmuştur. 19. yüzyılda edebiyat toplantıları, tartışmaları, sohbetleri, şiir okumaları gibi çeşitli faaliyetler bu topluluk tarafından yapılıyordu.⁹ Enderunlu Vâsif, Keçecizâde İzzet Molla, Yenişehirli Avnî, Şeyhülislam Arif Hikmet Bey, Leyla Hanım, Şeref Hanım, Aynî, Leskofçalı Gâlib, Bursalı Mehmed Tâhir, Medmed Süreyya gibi şahsiyetler klasik şiirin yapısını korumaya çalışmışlardır.

⁶ Ramazan Muslu, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18.yy.), Ankara: İnsan Yayınları, 2003, s. 48.

⁷ Tahsin Özcan, "Osmanlıda Dini Teşkilat ve Görevleri", DİA, C. XXXIII, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2007, s.539.

⁸ İsmail Ünver, "XIX. Yüzyıl Divan Şiiri", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi. C.32, S.1.2: 131-140, (1988), s.132.

⁹ Ahmet Mermer vd., Eski Türk Edebiyatına Giriş, Beşinci Baskı , Ankara: Akçağ Yayınları, 2007, s.513.

Divan edebiyatının her döneminde olduğu gibi bu dönemde de dinî-tasavvufi şiirler yazan birçok şair yaşamıştır. Nâsır Abdülbâkî Dede, Müştak Baba, Safâyî Dede, Türâbi Baba, Şeyh Nazîf, Osman Şems, Nakşî Mehmed Murad, Nakşî Mustafa Dede, Nakşî Bayburtlu Şevket, Nakşî Antepî Mahremî¹⁰ gibi birçok şair tasavvufi şiirleri ve eserleri olan şairlerdendir.

Tanzimat'tan sonra ise Batı tesirli şairler ve sanatçılar yetişmeye başlamıştır. Bazı şairlerimiz Avrupa'ya gitmiş ve oranın sosyal, siyasî ve edebî kültürünü tanımaya çalışmıştır. Bu durum Türk edebiyatında yenileşmenin kaçınılmaz olduğunu gösteren ilk adımlardandır. Namık Kemal, Şinasi, Ziya Paşa gibi Tanzimat sanatçıları Batı edebiyatının tesiriyle edebiyatımıza bir takım yenilikler, kavramlar sokmaya çalışmışlardır. Özellikle yüzyılın son çeyreğine doğru bu yenileşme hareketleri hem toplumsal hem edebiyat çevresinde hayli bir artmıştır.

Bu dönem eserlerine bakıldığında derinlikten uzak, kafiye ve redif mahkûmu söyleyişler görülmektedir. Tasavvufun etkisi ise şairler üzerinde devam etmektedir. Başta Mevlevî Dergâhı, Nakşibendiyye ve Bektâşî gibi tarikatlar şairlerin mensup olduğu ve feyiz aldıkları mekânlar olmuştur. Bu nedenle de tasavvufi şiirin etkisi fazladır diyebiliriz. Kısacası, 19. yüzyıl şairleri edebiyatta bir yenilik yapamamışlardır. Divan edebiyatı geleneğini devam ettirme çabası içerisinde oldukları görülmektedir. Tanzimat Fermanı'ndan sonra ise Batı edebiyatına ve kültürüne yönelme başlamıştır.

E) XIX. YÜZYILDA OSMANLIDA NAKŞBENDİLİK İLİŞKİLERİ

E.1) Devlet- Tarikat İlişkisi:

İlk tarikatın çıktığı XII. yüzyıla kadar olan dönemde, tasavvufi düşünce kendini toparlayıp geliştirmiştir. Bu dönemde tasavvuf, pratiklere yer veren, basit fakat anlamlı, derin manevî hayat tarzı olarak görülmektedir. XII. Yüzyıldan sonra ise tarikatlar dönemi başlamaktadır. Bayezid-i Bistâmî, Cüneyd-i Bağdâdî gibi ünlü sûflerin tasavvuf hakkındaki fikirleri ilerleyen dönemlerde geliştirilmiştir.

Tasavvuf ve tarikatlar Osmanlının ilk dönemlerinden beri etkisini göstermektedir ve kimi zaman da önemli bir yer teşkil etmektedir. Tarikat büyüklerinin gerek padişahlarla gerekse merkezi otorite ile ilişkileri yakın olduğunu Osmanlı

¹⁰ Ünver, "agm.", s.136.

kaynaklarında görülmektedir.¹¹ Padişahların çoğu tasavvuf ehli olması tarikatlarla olan ilişkilerini de etkilemiştir. Fatih Sultan Mehmed, Horosan Nakşibendî mensubu olan şeyhleri İstanbul'a davet etmiştir. Aynı şekilde Yavuz Sultan Selim ile Nakşibendî tarikatından olan Halim Çelebi'nin aralarının çok iyi olduğu bilinmektedir. Yavuz Sultan Selim, Kanuni'nin eğitimini Halim Çelebi'ye vermiş olup, Kanuni tahta geçtiğinde ise Halim Çelebi'ye günlük 200 dirhem ile hususi muallim tayin etmiştir.¹² Şu bir gerçektir ki çoğu padişahın tarikatlarla bir bağı olduğu düşünülmektedir. 16 ve 17. yüzyıllarda III. Murad ve III. Selim'in Nakşibendî ve Mevlevî tarikatlarına büyük ilgi duyduğu bilinir. Yine bir başka kaynakta “ Nakşibendî şeyhlerinin devlet kademelerindeki kişilere dinî nasihatlerde bulunma, manevî güç verme, dua etme gibi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bunun karşılığında ise devlet büyükleri onları koruma altına almaya çalışmışlardır.”¹³ 19. yüzyılda da II. Abdülhamid Han, tasavvuf erbabına olan yakınlığıyla bilinir. Birçok Nakşibendî şairin divanlarında ya da şiirlerinde padişaha yazılan şiirler, övgüler bunu göstermektedir.

Bazı devlet adamları ise meşayihle saygı duymanın yanı sıra farklı kanallarla yardım etmeye çalışmışlardır. Malatyalı Kapıağası İsmail Ağa'nın Nakşibendî tarikatına bağlı olduğu ve çeşitli yardımlarda bulunduğu belirtilmektedir.¹⁴ Osmanlı Devletinde padişah ve yakınlarının yanı sıra, tasavvuf erbabını gönülden destekleyen ve onlara saygı gösteren çok sayıda devlet ricalinin olduğu bilinir. Çünkü tasavvuf sadece Osmanlı halkını değil, devletin kurumlarında vazifeli, devlet ricalindeki kişileri de yakından etkilemiştir.

E.2) Ulema- Tarikat İlişkisi:

Nakşibendî tarikatının ulema ile ilişkileri de 16. yüzyıldan beri çok yakındır. Öngören, medreselerin tasavvuf ve tarikatlara büyük ilgi gösterdiklerini, bunlardan en çok da Nakşibendî tarikatına ilgi duyduklarını¹⁵ vurgulamıştır. Aynı zamanda önceleri medrese ehli olup sonraları Nakşibendî tarikatına geçen pek çok kişinin bulunduğu da bir gerçektir. Örneğin, medrese ehlinden olan Mustafa Efendi farklı medreselerde görev

¹¹ Muslu, age., s.28.

¹² Reşad Öngören, Osmanlılarda Tasavvuf: Anadolu'da Sufiler, Devlet ve Ulema, İstanbul: İz Yayınları, 2000, s. 593.

¹³ Öngören, age., s. 594.

¹⁴ Hakan Kaya, “17. Yüzyılda Nakşibendî Tarikatının Devletle ve Toplumla İlişkisi Üzerine Bir Çalışma”, Batman Üniversitesi Uluslararası Bilim ve Kültür Sempozyumu'nda sunulan bildiri, Batman. 18-20 Nisan 2012, s.596.

¹⁵ Öngören, age., s.392.

yaptıktan sonra Nakşibendî şeyhlerinden Şeyh Murad Efendi'ye intisap etmiştir.¹⁶ Bunun örneklerini çoğaltmak mümkündür. Aynı şekilde medreselerde görev yapan Nakşibendî mensubu bulunmuştur. Bir diğer zât ise farklı medreselerde görev yapan Nakşî tarikatına bağlı olan Hasan Efendi (Ö.1610)'dir. Hasan Efendi çeşitli medreselerde görev almıştır.¹⁷ Ayrıca Nakşibendî tarikatının ulemanın medresedeki görevleriyle tekkedeki sorumluluklarını beraber yürütme imkânı vermesi çok sayıda medrese ehlinin tarıkata dâhil olmasını kolaylaştırdığını söyleyebiliriz.

E.3) Halk- Tarikat İlişkisi:

Osmanlı Devletinde tasavvuf ve tarikat ehli kimselerin padişahla, devletin merkezî sistemiyle, ulemayla ilişkileri olduğu gibi halk ile de ilişkileri bulunmaktadır. Tarikatların toplumun daha çok içinde bulunduğundan, halk ile bütünleşmeleri ve ilişkileri daha yakın olmuştur.

Tekke şeyhleri, dua okuyucularının ve ulemanın toplum üzerinde etkisi olmuş, halk şeyhler veya tekkeler için vakıflar kurmuşlardır. Vakıf gelirleriyle uzun yıllar ayakta kalabilen ulema ve tarikatlar Osmanlıda vakıf sisteminin gelişmesinde de etkileri olmuştur.¹⁸ Örneğin, 15. yüzyılın ikinci yarısından 16. yüzyılın başına kadar Nakşibendî tarikatından Emir Buhari Tekkesi için kırk dört vakıf kurulduğu tespit edilmiştir. Aynı şekilde 16 ve 17. yüzyıllarda bu şekilde vakıf sistemi işletilerek Nakşibendî tarikatı desteklenmiştir.¹⁹ Bu durumun 18 ve 19. yüzyıllarda da devam ettiği bilinmektedir.

Nakşibendî tarikatının Osmanlıda ilişkilerine baktığımızda genel olarak devlet, toplum ve ulema ile belli seviyede ilişkilerinin olduğunu söyleyebiliriz.

F. NAKŞBENDİLİĞİN GENEL DURUMU

F.1. Nakşibendiliğin Tarihçesi Hakkında:

Anadolu'da tasavvuf ve tarikat faaliyetleri Osmanlı'dan önce Anadolu'ya yapılan göçler vasıtasıyla gelmiştir. Köylere ve tenha yerlere yerleşerek tarımla uğraşan dervişler, yerleştikleri yerleri iskân politikasına uygun hale getiriyorlardı. Dervişlerin askerle birlikte fetihlere katılması ve kurdukları küçük çaptaki tekkelerin savaş sırasında

¹⁶ Kaya, age., s. 597.

¹⁷ Baldirzade Salisi Şeyh Mehmed, Ravza-i Evliya. hzl: Mefail Hızlı ve Murat Yurtsever, Bursa: Arasta Yayınları, 2000, s.140.

¹⁸ Kaya, age., s.600.

¹⁹ Kaya, age., s.600.

fayda görmesi devletin tekelere olan desteğini sağlamıştır.²⁰ Nakşibendîliğin bir tasavvuf hareketi ve düşüncesi olarak ilk ne zaman, kim tarafından ortaya konulduğu ve kurumsallaştırıldığı kesin olarak belirtmek zordur. Nakşibendîliğin tarihi seyrini kısaca belirtelim:

Nakşibendîlik, tarihi seyri içinde “Sıddıkîlik”, “ Tayfûrîlik” “Hacegân” gibi değişik adlarla anılmıştır. Hâce Muhammed Bahâuddîn Nakşibend Buhârî (Ö.1389), Hacegân’ı takip eden dönemde tarîkâta ismini verip “Nakşibendîlik” olarak bugüne gelmesine sağlamıştır. Hâce Muhammed Bahâuddîn Nakşibend, kendisinden iki asır önce vefat eden Gucdüvânî’nin²¹ ruhaniyetine bağlanarak “Üveysî” lakabını almış ve manevî etkisiyle ‘hafî’ zikri, Nakşibendîliğin temel âyin şekli olarak kabul etmiştir. Tarîkatın erkân ve âdâbını Emir Külâl’den öğrenen Muhammed Bahâuddîn, Kösem Şeyh ve Halil Ata gibi Yesevi şeyhlerin etkisinde kaldığı, tarîkatın şekillenmesinde bunun bir dönüm noktası olduğu görülmektedir.²²

Muhammed Bahâeddîn’in vefatından sonra halifeleri Hâce Muhammed Parsa (Ö.1419), Hâce Alâeddin Attâr ve Mevlânâ Yakup Çerhî (Ö.1448) tarîkatı yayan mutasavvıflardır. Bilhassa Yakup Çerhî’nin halifesi olan Ubeydullah Ahrâr (Ö.1490)²³ tarîkatı sistemleştiren şeyh olmuştur.

Bazı tarîkat mensupları da Osmanlıda şeyhülislam vazifesini üstlenmiştir. Nakşibendî şeyhlerinden Murad Efendi’ye bağlı olan Damadzâde Ahmed Efendi ve İshak Efendi, Seyyid Mustafa Efendi misal olarak verilebilir.²⁴ Özellikle Nakşibendîliğe mensup Murad-ı Buhârî, Turhal Şeyhi Mustafa Efendi, Halvetiliğe mensup Mehmed Nûreddin Efendi bu yüzyıllarda çok sevilen şeyhlerdendir.²⁵ 18. asırda Anadolu’da faaliyet gösteren şeyhlerin, başta padişah olmak üzere devlet ricali, ulema ve halk ile iyi ilişkiler kurulması başta Nakşibendî tarîkatı ve diğer tarikatlar için faydalı olduğu görülmektedir. Bazen de bazı şeyhlerin belli nedenlerle sürgüne gönderildiği görülmüştür.

²⁰ Reşad Öngören, “Tasavvuf ve Tarikatlar”, DİA, C. XXXIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2007, s. 541.

²¹ Abdulhâlık-ı Gücdevânî’nin hayatı hakkındaki bilgiler sınırlıdır. Aslen Malatyalı olup, Buhara’nın Gücdevân köyüne yerleşen bir ailenin çocuğudur. Tasavvuf eğitimini Hâce Yusuf Hemâdânî’den (ö. 1440) almıştır. Nakşibendiye tarîkatının temel prensiplerini ve Kelimât-ı Nakşibendiye denilen on bir kavramın sekizini ortaya koymuştur.

²² Muslu, age., s. 230.

²³ ²³ Muslu, age., s.231.

²⁴ Hür Mahmud Yücer, XVIII. Yüzyılda Anadolu’da Tasavvuf, İstanbul: İnsan Yayınları, 2004, s.308.

²⁵ Yücer, age., s. 308.

19. asırda Şeyhlerin birçoğunun medrese eğitimi aldığı ve bazılarının Rumeli Kazaskerliğine kadar yükseltildiği bilinmektedir. Özellikle UŐŐâkiye ve Halidiyye Şeyhlerinin çoğuna postnişinlik, müderrislik, kadılık, müftülük gibi resmi görevlerin verildiği ve bu görevlere getirilen kişilerin Nakşibendî, Halvetî ve Mevleviyye²⁶ mensubu olduğu bilinmektedir.

²⁶ Yücer, “agm.”, s. 470.

I. BÖLÜM

1) MEHMED MURAD NAKŞİBENDİ’NİN HAYATI, EDEBİ- TASAVVUFÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1) Hayatı:

Kuruluşundan yıkılışına kadar Osmanlı Devletinde her yüzyılda tasavvufun, mutasavvıfların etkileri görülür. 19. yüzyılda da Nakşibendilik en yaygın tasavvuf kolu olarak dikkati çeker. 19. yüzyılda bu tasavvuf kolunun önemli şahsiyetlerinden biri de Mehmed Murad Nakşibendî hazretleridir. Birçok kaynakta hayatı hakkında hemen her türlü bilgiye ulaşılabiliyor.

Mâ-Hazar isimli eserinin sonuna eklediği biyografisi, kendisi tarafından eklenmiş olup, doğruluğu sabittir. Eserin sonunda yer alan bilgiye göre Şeyh Mehmed Murad Efendi, Molla Murad Tekkesi’nin Ahıskalı Beyzâde Şeyh Seyyid Mustafa Efendi’den sonra(1776) ikinci postnişini olan Ahıskalı Şeyh Seyyid Abdülhalim Efendi (Ö.1815)’nin oğludur. 1203/1788 senesinde Fatih-Çarşamba semtinde dünyaya gelmiştir.²⁷ Künyesi, *Seyyid el-Hac Muhammed Murâd b. eş-Şeyh el-Hac Abdülhalîm en-Nakşibendî el-Ahıskavî*’dir.²⁸ Bazı kaynaklarda ismi “*Mehmed Murad Nakşibendî*” olarak kaydedilmektedir.²⁹ Kendisinden bahseden kaynaklarda bazen “Muhammed Murad”, bazen de “Mehmed Murad” ismiyle kendisinden bahsediliği ve “Murad Nakşibendî”³⁰ isminin daha çok kullanıldığı görülmektedir. Mehmed Murad, çevresinde Murad Molla Şeyhi³¹ olarak da tanınmıştır.

Şiirlerinde ise daima Murâd mahlasını kullandığı görülmektedir. Bu mahlasıyla tanındığı söylenebilir.

²⁷ Hür Mahmud Yücer, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf-19. yüzyıl, İstanbul: İnsan Yayınları, 2003, s. 279. Ayrıca biyografisi için bk: M. Hüdaî Şentürk, “Şeyh Mehmed Murad-ı Nakşibendî ve Vekâ-yi Nâme’si”, İstanbul Araştırmaları, S.1: 17-41, 1997; Şemseddîn Sâmî, Kâmûsu’l-A’lâm, İstanbul: Mihran Matbaası, 1306/1889, C.VI, ss.4248-49.

²⁸ Davud Fatin, Tezkire-i Hatîmetü’l-Eşâr, İstanbul, 1867, s.374; Osman-zâde Hüseyin Vassâf, Sefîne-i Evliyâ. Hzl: Metin Akkuş ve Ali Yılmaz, İstanbul: Kitabevi Yayınları, C.II, 2011, s. 133; Sâmî, age., s.VI, 4248-49.

²⁹ Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, İstanbul: Matbaa-i Âmire, C.I, 1333, s. 169.

³⁰ Murad Nakşî’nin ismi ile bazen yanlış hatalar yapılmış, kendisinden yaklaşık bir asır önce yaşayan Murad Buhârî (ö.1720) ile karıştırılmıştır. Nakşibendî olması nedeniyle Müceddidîliğin 18. Asırdaki en güçlü temsilcisi olan Murad Buhârî ile aynı kişi olduğu zannedilmiştir. Murad Buhârî, Murad Nakşibendî’nin takip ettiği Müceddidîliğin İstanbul’da kol başı olup, Müceddidîliğin Anadolu’da yayılmasında etkili olmuştur. Abdülbaki Gölpınarlı, Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik, İstanbul: İnkilap Kitabevi, 2006, s.142.

³¹ Fatma Aliye Hanım, Ahmed Cevdet Paşa ve Zamanı, hzl: Metin Hasırcı, İstanbul: Pınar Yayınları, 1994, s.42

Yâd itsünler **Murâd**'ı feyz-i pür envâriile
Kalmasun z̄ulmetde biçâre olub pā-māl-i ğam

24 Ekim 1788 senesinde İstanbul'un Fatih semtinde doğan Mehmed Murad, Fatih semtindeki Murad Molla Tekkesi'nin şeyhi olan Ahıskalı Abdülhalîm Efendi'nin oğludur. Mehmed Murad tasavvufî dünyada yetiştiği için babasından sonra tekke şeyhi olarak bu tasavvuf kolunda 19. yüzyılda faaliyet göstermiştir. Fatih'te Mehmed Hilmi Efendi'de ilim tahsiline başlamıştır. On yaşında da hâfız olmuştur. On sekiz yaşına kadar çeşitli hocalardan ilim tahsili almıştır. İslamî ilimlerin yanında Farsça, Mesnevi dersleri alır. Meşhur Hoca Neş'et hazretlerinin talebelerinden olan Hoca Mehmed Efendi'den ve Nakşibendî büyüklerinden olan Süleyman Vahyî hazretlerinden de ders almıştır bir zaman.³² *Dîvân*'ındaki şiirlerinde hocalarını yâd eden şiirler bulunmaktadır.

Aslen Gürcistan Ahıska'lı olan Mehmed Murad'ın soyu, “seyyid” nisbesiyle Hz. Hüseyin(r.a.)'a dayanır.³³ Ancak neseb silsilesi hakkında bir bilgiye sahip değiliz.

Mehmed Murad Nakşibendî'nin babası Şeyh Abdülhalîm Efendi(Ö.1230/1815), Beyzâde Mustafa Efendi'nin uzun süre hizmetinde bulunmuştur. Hatm-i hâcegân yaptırmak ve sâiklere habs-i nefis prensiplerine göre zikir telkini için Beyzâde Efendi'den icâzet almış;³⁴ ayrıca bazı İslâmî ilimleri öğretmesi için de yine teberrüken kendisine icâzet verilmiştir.

Mehmed Murad'ın, Muhammed Ârif Efendi adında bir oğlu olduğunu³⁵ **Sefîne-i Evliyâ**'dan öğreniyoruz. Muhammed Ârif Efendi 1233/1817'de İstanbul'da dünyaya gelmiş, babasından sonra tekke meşihatına geçmiştir. 1306/1888 tarihinde vefat etmiştir.³⁶ Muhammed Ârif Efendi hakkında kaynaklarda çok fazla bir bilgi bulunmamaktadır.

Osmanlı Müellifleri'nde ise “ *ulemâ vü ârifden bir zâd olub şeyhdir. İstanbul'da Çarşamba mahallesindeki Murâd Mollâ Dergâhında irşâd u Mesnevî*

³² Abdullah Gökmen, “Mehmed Murad Nakşibendî (k.s.)”, www. Semerkanddergisi.com, C.152, ss.1-3.

³³ Gütan, Zekiye Gütan, “19. Yüzyıl İstanbul Mutasavvıflarından Mehmed Nurad Nakşibendî ve Hülâsatü'ş-Şürûh Adlı Mesnevî Şerhinden 1001 Beytin Tahlili”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), s.30.

³⁴ Gütan, “age.”, s.31.

³⁵ Vassaf, age., C.II, s.258.

³⁶ Gütan, “age.”, s.31.

tedrisiyle meşgûl olurlardı. Bu dergâh kurbunda bir Dârü'l Mesnevî inşâsına himmet eylemiştir...³⁷ şeklinde bir bilgi mevcuttur.

Mehmed Murad hazretleri dönemin önemli Nakşibendî büyüklerindedir. Tekkesinde yaptığı birçok sohbet, Mesnevi okumaları büyük ilgiyle karşılanmış ve dinlenilmiştir. 19. yüzyılda yetişmiş olan Osmanlı devlet adamlarından Ahmet Cevdet Paşa, gençlik yıllarında ondan ilim ve feyiz almış, mesnevî okumuş ve Farsça öğrenmiştir. Devlet içinde birçok görev alan Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet* adlı eserinde Mehmed Murad Efendi'den de söz etmiştir. Onun anlattıklarına göre dergâh, bir ilim tahsil edilen medrese gibidir. Yine aynı eserinde Mehmed Murad Efendi'nin ne kadar çok mütevazı bir kişiliğe sahip olduğunu belirtmektedir.³⁸ Ahmed Cevdet Paşa'nın kızı Fatma Aliye Hanım, babası hakkında yazdığı *Ahmed Cevdet Paşa ve Zamanı* adlı eserinde Mehmed Murad hakkında şöyle bahseder:

“Zannedirim ki, Murad Molla Şeyhi'nin görmediğim halde bizim gibi dinleyerek öğrenmiş olanlar çok vardır. Lâkin bilmeyen ve duymayan varsa anlatmış olalım. Babam ve üstadım merhumdan, Murad Molla Tekkesi Şeyhi'ne dair pek çok fıkralar işitmişimdir ki bazılarını burada zikredebeyim. Çarşamba Pazarı'ndaki Murad Molla Tekkesi bir Dârü'l-fünûn demek olup, orada her nevî ilim ve maarif tahsil olunurdu. Oraya bütün ricâl ve büyükler giderdi. Her sene Ramazan ayında bir akşam Hz. Padişah, orada Murad Molla Şeyhi'nin misafiri olarak iftar ederdi. İstanbul'un âlimleri ve edipleri oraya devam eyledikten başka taşradan, hatta uzak ülkelerden tahsil ve istifade için gelirlerdi. Murad Molla Tekkesi ve Şeyhi, işte böyle bütün cihana nâm ve şöhret salmıştı. Şeyh Efendi servet sahibi bir kimse olduğu için hayırsever bir kimseydi. Parasını hayır işlerine sarf ederdi. Tekkenin yanındaki Dârü'l-Mesnevî'yi kendisi inşa ettirmişti.

Murad Molla tekkesi postnîşîni olan zâtın ismi Mehmed Murad'dı. Vekiller ve ileri gelen devlet adamları kendisine hürmet ederlerdi. Murad Efendi, vaaz kürsüsüne de çıkardı ki, onun vaazlarında vükelânın ekseriyeti bulunurdu. Herkesin üzerinde rağbet ve nüfuzu olan Şeyh, gayet açık sözlüydü.”³⁹

Sefîne-i Evliyâ'da da hakkında bilgisine ulaştığımız Molla Murad hakkında; “... Muhammed Murad Efendi, tahsîl-i kemâlât eyledikten sonra pederlerinin irtihâli üzerine dergâh-ı mezkûr meşîhatına nâil oldular. Nâtık-perdâz olduklarından Selâtîn

³⁷ Mehmed Tahir, age., C.I, s. 169.

³⁸ Gökmen, “agm.”, s.2.

³⁹ Fatma Aliye Hanım, age., ss.41-42.

*cevâmi'-i şerîfesi kürsü şeyhliğine katarına dâhil olarak Sultan Ahmed kürsü şeyhliğine kadar tayy-i merâtib eylemiştir. Tercüme-i hâllerini, âsâr-ı matbûasının “ Mâ-hazar” nâm **Pend-i Attâr** şerhinin nihâyetinde yazmışlardır.”⁴⁰*

Hz. Şeyh'in kemâlâtına meftûn olan Sultan Abdülmecîd Hân, tarîkata nisbeten peydâ eyledikleri⁴¹ bilinmektedir.

Sultan Ahmed Camii vaizi olarak da bir dönem görev yapmış olan Mehmed Murad,⁴² çevresinde devlet büyüklerinden birçok kişi olması ve hürmet görmesine rağmen mütevazı halinden taviz vermemiş, irşad ve ilimle hayatını geçirmiştir.

26 Eylül 1848 yılında vefat eden Mehmed Murad, dergâhının hazîrine defnedilmiştir.⁴³ Mehmed Murad, Sultan Ahmed Camii vaizliğindeyken vefat etmiştir. Kabri, Dârü'l-Mesnevî'nin yanındadır.⁴⁴ Mesnevîhâne'nin civarında bir de talebelerinden Encümen-i Daniş üyesi Hafız Tevfik Efendi⁴⁵ medfundur.

1.2) Eğitim Hayatı:

Tahsil hayatının büyük bir kısmını bizzat babasının delâletiyle sürdüren Mehmed Murad, ilk tahsiline beş yaşında Mehmed Himmet Efendi mektebinde başlamıştır. Önce Kur'an-ı Kerîm'i okumayı öğrenen Mehmed Murad, yedi yaşında hâfızlığa başlar. Mâ'ide Sûresi'ne geldiğinde hâfızlıktaki başarısı dikkate alınmış, Ebâ Eyyûb-i Ensârî türbesinin türbedârlığına getirilir. Daha sonra, babası tarafından Çarşamba Pazarı'nda bulunan Ahmed Efendi mektebine gönderilir ve burada hâfızlığa kaldığı yerden devam eder. Tâ-hâ Sûresi'ne geldiğinde hocasının Mekke'ye gitmesi üzerine, Hoca Ahmed Efendi gözetiminde hâfızlığa devam eder. Kurân-ı Kerim'in tamamını ezberlemeğe muvaffak olur; babasının Sultan Selim Câmiinde tertiplediği bir törende dönemin ileri gelen hocalarının huzurunda sadece “altmış altı sehv ile” Kurân'ı baştan sona okur.⁴⁶

Mehmed Murad, bundan sonra Hoca Ahmed Efendi'nin mektebine iki yıl daha devam etmiş ve bu iki yıl içinde secâvend, tecvîd, ilm-i hâl bilgilerini öğrenmiş, *Birgivi Şerhini* okumuştur. On iki yaşına geldiğinde bu mektepten alınan Mehmed Murad,

⁴⁰ Vassâf, age., C.II, s.257.

⁴¹ Vassaf, age., C.II, s.257.

⁴² Gökmen, “agm.”, s.3.

⁴³ Mehmed Tahir, age., C.I, s.169; Fatin, age., s.374.

⁴⁴ Vassaf, age., C.II, s.257.

⁴⁵ Güntan, age., s. 77.

⁴⁶ Fahri Unan, “Bir Âlimin Hayat Hikâyesi ve Klasik Osmanlı Eğitim Sistemi”, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Dergisi. C.4, S.8: 365-391, ss.379-380.

Begzâde Efendi'nin müridlerinden müderris Bolulu Hoca Halîl Efendi'den ilm-i sarf okumaya başlamıştır. Bunun haricinde Birgivî'nin *Izhâru'l-Esrâr* adlı kitabını okumuş, daha sonra Fatih Câmiinde ders veren Erzurumî Şeyh Yahya Efendi'den Molla Câmi'nin *Kâfiye Şerhi*'ni okumuş, *Mehmed Emin ve Tasavvurât* kitabını okumuştur. Bir süre tahsiline ara veren Mehmed Murad, Mendelyânî-zâde Mehmed Sa'id Efendi'den Molla Fenârî'nin *İsagoci Şerhi*'ni okumuş, ardından iki sene *tezhib* tahsil etmiştir. Bu arada *Kitâb-ı Meşârıku'l-Envâr*'ın şerhi olan *İbn Melek*'i okuyup bitirmiştir. Daha sonra *Şerh-i Akaid*'e başlamıştır. On sekiz yaşındayken Hoca Neş'et Efendi'nin telâmizinden Hoca Mehmed Efendi'den *Tuhfe-i Vehbî*, *Pend-i Attâr*, *Gülistân-ı Şeyh Sa'dî* ve *Bustân*'ı, bunlar haricinde bir miktar *Dîvân-ı Hâfız-ı Şîrâzî* ve *Kitâb-ı Mefâtihi'l-Dürriyye* okumuştur. Kendi terbiye-kerdelerinden olan Salih Afîf el-Münzevî'den haftada bir kez *Dîvân-ı Sâ'ib* okumaya başlamış,⁴⁷ sûfi zümresinden Süleyman Vahyî'den de haftada iki gün *Mesnevî-i Şerif* okumaya başlamıştır. Daha sonra hocasının uygun görmesi üzerine kendisi *Mesnevî* okutmaya başlamıştır.

Mehmed Murad'ın tahsili sırasında okuduğu başka eserler de bulunmaktadır. Şeyh Coşkun ismiyle meşhur el-Vâiz el-Hac Mehmed b. Mehmed'den uygulamalı olarak *kırâ'at-i seb'a ve kırâ'at-i aşera* öğrenmiş; hocasının ölümü üzerine Eyyûb Câmi baş İmâmı ve Sultan Ahmed Câmi Vâizi el-Hacc Abdullah Efendi'den yine uygulamalı kırâ'at eğitimi almıştır.⁴⁸ Mâ-Hazar adlı eserinde kendi hayatıyla ilgili bilgileri ayrıntılarıyla kaleme almıştır.

1240 senesinde aktif tahsil dönemini tamalayan Mehmed Murad, aynı yılın Receb ayının ilk günü Dülgerzâde Câmiinde büyük bir kalabalığın huzurunda Hâce Kirmastî'den icâzetini almıştır.⁴⁹ Tahsil hayatı boyunca okuduğu eserlerin dinî-tasavvufî nitelikli eserler okudukları görülmektedir.

1.3) Edebî-Tasavvufî Kişiliği:

19. yüzyılın Nakşibendî tasavvuf kolunun önemli şeyhlerinden olan Mehmed Murad, tasavvuf ve tarikat hizmetinin yanında edebî yönüyle de hizmet ettiğini gerek incelemeye aldığımız divanından gerekse diğer eserlerinden anlıyoruz. Mehmed Murad, Arapça ve Farsça dersleri vermenin yanında bunu eserlerine de yansıtmıştır. Gençlik

⁴⁷ Mehmed Murad, age., ss.484-485.

⁴⁸ M. Hüdai Şentürk, “ Murad Nakşibendî”, DİA, C.XXXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, s.189.

⁴⁹ Unan, “agm.”, s.382.

yıllarından beri önemli şeyh ve hocalardan ders alması onun edebî dünyasının zenginleşmesini sağlamıştır. Mehmed Murad Dîvân'ı çok hacimli bir divan olmamakla birlikte bir divançe görünümündedir. Dîvân, Peygamber Efendimize ve Ehl-i beyte, tasavvuf büyüklerine yazdığı şiirlerden oluşmaktadır. Şiirlerinin dili çok ağır ve üsluplu ifadelerden, tamlamalardan uzaktır. Hemen her kesimin anlayabileceği bir üslupla kaleme alınmış bir divandır. Şiirleri incelendiğinde şairin bir sohbet, konuşma havası içinde şiirlerini yazdığı görülecektir.

Mehmed Murad hazretleri, 1830'lu yıllarda *Mesnevî*, *Şifâ-i Şerîf*, *Şevket-i Buharî* ve *Saib-i Tebrizî* Divanlarını okutmakta, kıraat, aruz ve fıkıh dersleri vermektedir. Özellikle Mesnevihân yetiştirmesi dikkat çekicidir. Bu durum Nakşibendî-Mevlevî yaklaşımında önemlidir.⁵⁰ Eserleri içinde *Hülâsatü's-Şürûh* adlı eseri *Mesnevî* şerhidir.⁵¹ Aynı zamanda bu derslerde yaptığı şerhleri bir arada toplamıştır. Yine Feridüddîn Attar'ın *Pendnâme* adlı eserini şerh etmiştir.

Mehmed Murad Efendi'nin Dîvân'ı Ehl-i beyt, Nakşibendî ve tasavvuf büyükleri için önemli bir eserdir. Dîvân'da evliyauallah için şiirler yer almaktadır.

Mehmed Murad, babasının ve Begzâde Efendi'nin bulunduğu Murad Molla Dergâhında yetişmiş ve daha küçük yaşlardan itibaren bu tasavvufî neşveden beslenmiştir. Babasının vefatıyla yaşadığı derin hüznün sebebiyle iki yıl boyunca tekkeden uzak kalmış, daha sonra eğitim hayatına devam etmiştir.

İstanbul'da Fatih semtinde yaydığı ilmî neşveyle ve Mesnevî şârihi Murad Nakşibendî, irfanıyla uzak yakın herkesin ilgi ve muhabbetini kazanmış, İstanbul ricâl ve kibârından kişilerle iyi ilişkiler kurmuş,⁵² önemli açılışlarda duahân olarak çağrılan, sosyal yönü güçlü bir mutasavvıftır.

Tevâzû sahibi, hayırsever, cömert bir zât olan Mehmed Murad, babasından kalan maddi varlığını ilim yolunda sarf etmiş, Dârü'l Mesnevî'nin inşası, kitapların yazımı, tekke giderleri gibi her türlü faaliyetin içinde kendi mal varlığını vakıf hizmetlerinde harcamıştır. Öğrencilerine gönülden bağlı olan Mehmed Murad, onların yetişmesi ve eğitimlerini almaları için her türlü desteği göstermiştir.⁵³ Hocalarına da son derece vefâlı olan Mehmed Murad, yazdığı şiirlerinde hocalarını ve öğrencilerini,

⁵⁰ Kaynaklarda "Darü'l Mesnevî Tekkesi" olarak da geçmektedir. Yakınında yer alan Nakşibendîliğe ait Molla Murad Tekkesi'nin üçüncü postnişini Mehmed Murad yaptırmıştır.

⁵¹ Gökmen, "agm.", s.3.

⁵² Güntan, age., s.46.

⁵³ Mehmed Murad Nakşibendî, Mâ-Hazar, İstanbul: Matbaa-i Osmaniyye, 1304, ss.258-260.

ilminden ve eserlerinden ilim tahsil ettiği zâtlara dualar ettiği de açık bir şekilde görülmektedir. Dîvân'ındaki şiirlerinde de bunu görmek mümkündür.

Aşk yolunu seçmesi ile birlikte emr-i bi'l-ma'ruf noktasında açık sözlü, gözünü budaktan sakınmayan bir zât olan Murad Nakşibendî, cemaat arasındaki devlet görevlilerine hatalarını, hakikatleri her meslek ve rütbeden kişi arasında söylemiştir.⁵⁴ Bu bakımdan Mehmed Murad'ın toplumsal ve idarî aksaklıklar, hatalar karşısında da doğruyu söylemekten, göstermekten yana olduğunu görüyoruz.

1.4) Molla Murad Tekkesi ve Kütüphanesi:

Molla Murad Kütüphanesi, Damadzâde ve Kazasker Murad Efendi tarafından 1769 (H. 1183) senesinde Nakşibendî Dergâhı olarak yapılmaya başlanmış ve aynı yıl içerisinde bitirilip hizmete açılmıştır. 1775 (H. 1189) senesinde ise kütüphane ilave edilmiştir. Sefîne-i Evliyâ yazarı bu kütüphaneyi; “ Murad Molla merhumun burada pek dil-nîşîn bir kütüphanesi ve gayet enfes nadide kitapları vardır. Merhumun bu kütüphanede hâfız-ı kütüp hizmetinde de bulunduğu mervîdir.”⁵⁵ olarak tanıtmaktadır.

Tekkenin yanına 9 Muharrem 1845 (H.1260) Cuma günü Sultan Abdülmecid'in de katılımıyla, Mehmed Murad Efendi'nin yaptırdığı Dârü'l-Mesnevî'nin açılışı yapılmıştır. Mesnevîhâne Tekkesi olarak da bilinmektedir.

Çoğunlukla kazaskerlerin, mollaların, müderrislerin ve çeşitli ilmiye mensuplarının yaşadığı semt, Fatih-Çarşamba ilçesinde Dâmadzâde Murad Molla'nın inşa ettirdiği Murad Molla Kütüphanesi⁵⁶ uzun yıllar hizmet etmeye devam etmiş, tekke ve zaviyelerin kapatılmasından sonra da özel halk kütüphanesi olarak hizmet etmiştir.

Fatih Çarşamba semtinde Tevkîi Cafer Mahallesi'nde 1183/1769'da Murad Molla Tekkesi inşâ edilmiş, iki yıl sonra da kütüphane binası hizmete açılmıştır. Şu anda Tekke'yi hatırlatan hiçbir yapı mevcut değildir. Millet Kütüphanesi'ne bağlı olarak bir süre hizmet vermiş olan kütüphane, 2000 yılında bütünüyle Süleymaniye Kütüphanesi'ne taşınmıştır.⁵⁷

⁵⁴ Fatma Aliye Hanım, age., s.35.

⁵⁵ Vassâf, age., C.II, s. 134.

⁵⁶ Gökman, “agm.”, s.18.

⁵⁷ Bk: <http://www.Yazmakutup.gov.tr./millet/giris.html>.

1.5) Eserleri:

Şeyh Mehmed Murad'ın eserleri:

1) *Dîvân*:⁵⁸ Evliyaullah için yazılan şiirlerden oluşur. Baş tarafında Salim Sermedi'n önsözü ve sonrasında gelen 4 naattan sonra Hz. İmam Ali, Hz. Hatice, Hz. Fatimâ, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin gibi Eyhl-i beyte yazılan medhiyeler bulunmaktadır. Bundan sonraki şiirleri tasavvuf ve tarikat büyüklerine yazılmış, onların hayatları ve menkıbeleri hakkında yazılan şiirler bulunmaktadır. *Dîvân* 94 sayfadır.

Dîvân, tasavvufî eser olduğu için türünün üslubu ile yazılmış ve çok ağır tamlamalar ve kelimeler eserde geçmemektedir. Mehmed Murad, kolay, anlaşılır bir üslup takınmıştır bu eserinde. Bazı yerlerinde ise saf bir Türkçe kullandığı da yazılan medhiyelerde açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Yine zaman zaman Arapça ve Farsça kelimelere ve tamlamalara başvurması da eseri dil yönünden zenginleştirmiştir.

Yazma Nüshaları:

Edirne Selimiye Ktp., no: 1340; Hacı Selim Ağa Ktp., Hüdâî Efendi, no: 1485; Süleymâniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, no: 3626.

Eser, 1290/1873'de basılmıştır.

2) *Hülâsatü'ş-Şürûh*:⁵⁹ Bir Mesnevî şerhidir. Mesnevî şerhlerinden yaptığı derlemelerden oluşmaktadır. 4 nüshası bulunmaktadır. Mevcut nüshaları:

İstanbul Üniversitesi Ktp., Türkçe Yazmalar, no: 6309-6315; Süleymaniye Ktp., Dârü'l-Mesnevî, no: 618 (15 varak); Süleymaniye Ktp., Darü'l-Mesnevî, no: 208 (272 varak); Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, no: 165 (272 varak).

3) *Mâ Hazar*: Feridüddin Attar'ın *Pendnâme* eserinin şerhidir. Attâr'ın pek çok eseri medreselerde ders kitabı olarak okutulduğu gibi *Pendnâme*'nin Mehmed Murâd Dârü'l-Mesnevî'sinde de eğitim amaçlı takip edilen kitaplardan olduğu şârih tarafından ifade edilmiştir. Şerhin *Mâ-Hazar alâ Şerh-i Pend-i Attâr* şeklindeki ismi, "Attâr'ın öğütleri üzerine hatıra gelenler" anlamına gelmektedir. Şerhin sonunda şerhin yazılma sürecinden de söz eden Mehmed Murad, şerhin iki ay içinde yazıldığını, *Pend-i Attâr*'a bakarak hatırına geldiğini⁶⁰ yazmaktadır.

Şârih bu eserini, Sultan Abdülmecid (Ö.1861)'e sunmuş ve şerh, kendi fermanıyla Matbaa-i Âmire'de basılmış, çeşitli illere gönderilmiştir.⁶¹

⁵⁸ Mehmed Murad Nakşibendî, *Dîvân*, İstanbul: El-Hac Hüseyin Efendi Matbaası, 1873.

⁵⁹ Güntan, "a.g.m." s.58.

⁶⁰ Mehmed Murad, age., s.263.

⁶¹ Güntan, "age.", s.69.

Şerhin giriş bölümünde Feridüddîn Attâr'ın hayatı kısaca özetlenir. Sonrasında beyitler bir bir sıralanarak şârihin açıklamaları yer alır. Murad Nakşibendî, eseri gramer bakımında da incelemiştir.

Eserin nüshaları şunlardır:

Müellif nüshası; Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif- Mehmed Murad, no: 260. Süleymaniye Ktp., Dârü'l-Mesnevî, no: 181, (istinsah tarihi 1260/1844); Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, no: 275; Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif-Mehmed Murad, no:89.⁶²

4) *Vekâyinâme*: 1845 senesinde yaptırdığı Darü'l-Mesnevî'nin açılış törenini anlatan eseridir. Ayrıca o sene içinde İstanbul'da meydana gelen önemli olaylardan, mübarek gün ve gecelerden de bahseder. Bazı meşâyih ve ilim erbabının katılımıyla gerçekleşen camii-i şerifte Kurân-ı Kerim okunup, dualar edildikten sonra Abdülmecid Hân ve diğer bazı devlet büyüklerinin katılımıyla Cuma namazı kılınmıştır.⁶³

Eserin tek nüshası bulunmaktadır. Süleymaniye Ktp., Ali Emîrî Efendi, no: 103'te kayıtlıdır. Eser toplam 16 varaktan meydana gelir. Yazı türü nesihdir.

5) *Müzîlü'l-Hafâ Şerh-i Tuhfe-i Şâhidî*: “Şâhidî” ismiyle meşhur, Şâhidî İbrahim Dede(Ö. 957/1550)'nin yazmış olduğu manzum sözlük şerhidir.⁶⁴ Manzum beyitlerden oluşan lügatte, kelime mânâlarının yanında her beytin ikinci mısramda kelime dizilişine riayet edilerek yazılmış Türkçe karşılığı vardır. Şerhin giriş kısmında müellif, telif ve terceme ettiği kitap ve risalelerden bahsettikten sonra yine öğrencilerinin ısrarı üzerine Şâhidî İbrahim Dede'nin lüğatini şerhetmeye başladığını söylemektedir.⁶⁵

Süleymaniye Ktp., Muhammed Buhârî, no: 304 (istinsah tarihi 1256/1840); Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, no: 5447; Süleymaniye Ktp., Dârü'l-Mesnevî, no: 568; Millet Ktp., Ali Emîrî, no: 3396; Topkapı Sarayı Ktp., Revan Köşkü, no: 1907-1897; İstanbul Üniversitesi, no: 84136-84137, İstanbul'da 1256/1841'de basılmış olan nüsha.⁶⁶

6) *Mu'înü'l-Vâizîn*: Cuma vaizliği de yapan Mehmed Murad'ın vaazlarından meydana gelir. Eser, temel konulardaki kısa vaazlardan oluşur. Toplam elli dört adet meclis bulunan eserde her meclis, “*Fî Fezâil-i Kırâeti'l-Kurân*” veya “*Fî Beyân-ı*

⁶² Güntan, “age.”, s.70.

⁶³ Güntan, “age.”, ss.62-63.

⁶⁴ Tuhfe-i Şâhidî'nin birçok şerhi vardır. Mevlevî olan bu zâtın lüğatının özel bir anlamı vardır. Farsça kelimeleri bir vezin ve kafiye içinde beyitler haline getirerek kolaylıkla öğreten lüğatin en mühim özelliği kolay ezberlenebilir olmasıdır.

⁶⁵ Güntan, “age.”, s.67.

⁶⁶ Güntan, “age.”, s.68.

Zekât” gibi başlıklardan meydana gelmekte, eserin girişinde tablo halinde bir fihrist bulunmaktadır. Kolay ve anlaşılır bir Arapça ile yazılan eser, 1289’da Sahhaf Hüseyin Numan Matbaası’nda basılmıştır. Eserin nüshaları şunlardır:

Süleymaniye Ktp., Mehmed Arif-Mehmed Murad, no: 258, 54 varak; Hacı Selima Ağa Ktp., Hüdâî Efendi, no: 514; Kütahya Tavşanlı Zeytinglu İlçe Halk Ktp., no: 218, 8-12 varaklar. Basma Nüsha: Süleymaniye Ktp., Nâfız Paşa, no: 334; İstanbul, Hüseyin Numan Matbaası, 1289; 135 sayfa.⁶⁷

7) *Kavâid-i Fârisiyye: Kavâid-i Fârisiyye*, Mustaf b. Ebubekr es-Sivâsî(ö. 1240/1825)’nin *Mefâtihu’-d-Dürriyye*⁶⁸ isimli Farsça gramer kitabının tercemesidir. Mehmed Murad, kendisinin bu eseri Mehmed Efendi’den ta’lim ettiğini *Mâ-Hazar* adlı eserin son kısmında ifade etmektedir. Eser, 34 varaktan oluşur. Murad Nakşibendî’nin talebesi, Encümen-i Dâniş üyesi Hâfız Mehmed Tevfik Efendi daha sonra *Kavâid-i Fârisiyye*’ye bir şerh yazmıştır. Bu şerh 1285/1869 yılında basılmıştır.⁶⁹ Fars dilbilimindeki konuları bâblar şeklinde örneklerle anlatan *Kavâid-i Fârisiyye*’nin nüshaları şunlardır:

*Emsile-i Muhtelif*e ismi ile olan nüshalar: Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, no: 581; Süleymaniye Ktp., Fatih, no: 482/3; Süleymaniye Ktp., Düğümlü Baba, no: 163; Beyazıt Ktp., Beyazıt, no: 4627.

Kavâid-i Fârisiyye ismi ile olan nüshalar: Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, no: 3143; Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, no: 1367; Süleymaniye Ktp., Seyyid Nazif, no: 52.

8) *Şerh-i Kasaid-i Mevlânâ Şevket*: Mehmed Murad’ın Şevket-i Buhârî(ö.1699)’nin bazı kasidelerine yazdığı şerhlerden meydana gelen bir şerh kitabıdır. Mevlânâ Şevket Buhârî’nin on iki imamdan kabul edilen Musâ Rızâ’nın kabrini ziyareti sırasında duygulu haller yaşayarak yazdığı “Ez-beski” diye başlayan kasidesinin şerhi ile başlayan eser, Şair Urfî(ö.1590)’nin belâgati yüksek bir kasidesine yazdığı nazîrenin şerhi ile ehl-i beyte ve on iki imama yazılmış medhiyelerin şerhini toplamıştır.⁷⁰ Müellifin şerhinin nüshaları şunlardır:

⁶⁷ Güntan, “age.”, s.64.

⁶⁸ Bk:Mustafa bin Ebibekr es-Sivâsî, *Mefâtihu’-d-Dürriyye fi İsbât-ı Kavânînü’-d-Dürriyye*, Süleymaniye Ktp., Hacı Beşir Ağa, no: 669.

⁶⁹ Güntan, “age.”, s.66.

⁷⁰ Güntan, “age.”, s.66.

Şerh-i Kasâid-i Şevket ismiyle: İstanbul Üniversitesi Ktp., no: 78936, 82755, 85344.

“*Şevket Buhârî’nin “Ez-beski” Diye Başlayan Kasidesinin Şerhi*” ismiyle: Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif- Mehmed Murad , no: 148.

Şerh-i Kasâid-i Şevket ismiyle: Süleymaniye Ktp., H. Hüsnü Paşa, no: 970, Basma nüsha, basım tarihi 1291/1874, 156 sayfa.

9) *Tercüme-i Ahvâl-i Beyzâde Mustafa Efendi- Takrîz*: Murad Molla Tekkesi’nin Abdülhalim Efendi’den önce post-nîşîni olan Şeyh Ebu’l İşrâk el-Hac Seyyid Mustafa Ahîshavî en-Nakşibendî el-Ma’rûf Beyzâde Efendi(Ö.1200/1785)’nin hatırası için kaleme alınmış biyografi niteliğinde bir medhiyeden ibarettir. Esasen bu risale müstakil bir risale olmayıp, Mehmed Murad’ın babası Abdülhalim Efendi’nin şeyhi Beyzâde Mustafa Efendi’nin bazı risalelerini ve çeşitli mektuplarını toplayıp bastırıldığı mecmuanın önsözüdür.⁷¹ Bu medhiye *Dîvân*’ında da yer almıştır, 47 beyitten müteşekkildir. Beyzâde Efendi’nin hayatı hakkında bilgi veren bir mehdiedir.

Nüshaları:

Süleymaniye Ktp., Hacı Selim Ağa, no: 1275; Süleymaniye Ktp., Damad İbrahim, no: 759; Süleymaniye Ktp., Hasib Efendi, no: 523; Süleymaniye Ktp., Murad Buhârî, no: 153-154-155; Süleymaniye Ktp., Çelebi Abdullah, no: 409; Süleymaniye Ktp., Şâzelî Tekkesi, no: 140.

10) *Gecîne-i Maârif- Dîvân-ı Sâib’in Şerhinden Bir Parça*: Sâib Tebrizî (Ö. 1676)’nin *Dîvân*’ındaki 14 gazelin şerhidir. İsmine *Gecîne-i Maârif* adı verilen eser adını veren müellif, bazı tasavvufî remiz ve işaretleri bu gazeller üzerinden şerhetmiş, “*mürşidin önemi*”, “*hakikat ilminin tahsili*”, “*aşkın mahiyeti*” gibi konuları şiirdeki işaretlere göre yerleştirmiştir. Müellfin nüshaları şöyledir.⁷²

Süleymaniye Ktp., Mehmed Ârif-Mehmed Murad, no: 262 (Yazı Türü: Talik, sayfa başı ve sayfa sonu eksik, varak sayısı:33).

İstanbul Üniversitesi Ktp., Türkçe Yazmalar, no: 9687 (varak sayısı:69).

⁷¹ Güntan, “age.”, s.70.

⁷² Güntan, “age.”, s.72.

II. BÖLÜM

2. DÎVÂN'IN BİÇİM AÇISINDAN İNCELENMESİ

2.1. Vezin

2.1.1. Vezinlerin Nazım Şekillerine Göre Dağılımı:

Dîvân'da, Divan şiirinde en çok kullanılan kalıplardan *mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün*, *mefâilün mefâilün feûlün*, *fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün*, *feilâtün feilâtün feilâtün feilün* gibi çok kullanılan ve *müfteilün müfteilün müfteilün müfteilün*, *müfteilün fâilün müfteilün fâilün*, *mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün* gibi nadir kullanılan aruz kalıpları kullanılmıştır.

KULLANILAN VEZİNLER VE NAZIM ŞEKİLLERİNE GÖRE DAĞILIMI

BAHRİ	VEZİN	Kaside	Musammat	Toplam
HEZEC	.---/ .---/ .---/ .---	15	—	15
	.---/ .---/ .--	2	—	2
REMEL	-.---/-.---/-.---/-.--	20	3	23
	..---/..---/..---/..--	9	—	9
REZEC	-.---/-.---/-.---/-.--	1	—	1
MÜNSERİH	-.---/-.---/-.---/-.--	3	—	3
MUZÂRİ	.---/ .---/ .---/ .---	5	—	5
				58

ÇİZELGE: I

Çizelgede Dîvân'da hangi kalıbın hangi nazım şeklinde ve ne sıklıkla kullanıldığı belirtilmiştir. Bkz: ÇİZELGE I.

2.2. Kafiye

Dîvân'da şiirlerde kullanılan kafiyeleri incelediğimizde, 4 tane yarım kafiye ve 24 tane de tam kafiyenin yer aldığını tespit ettik. Şiirlerde yer alan yarım ve tam kafiyelerin listesi şu şekildedir:

- 1) –â/-a
- 2) –âr
- 3) –âm
- 4) –âh
- 5) –ân
- 15) –el/-al
- 16) –er
- 17) –es
- 18) –ed
- 19) –î

6) –â´	20) -îl
7) –âd	21) -îz
8) –et/-at/-ât	22) -inân
9) –am/-em	23) – nd/-d
10) –âb	24) -l
11) –âl	25) -ûm
12) –an/-en	26) -ur
13) –ak	27) -ûh
14) –ab/-eb	28) -nevî

Dîvân'daki nazım şekillerinin dizelerdeki en son harfe göre dağılımı şöyledir:

Elif	8	kaf	1	he	4
te	1	lam	2	lamelif	1
dal	4	mim	5	ye	8
rı	12	nun	10		
sin	1	vav	1		
TOPLAM					58

ÇİZELGE II.

2.3. Redif

Dîvân'da Ek Halindeki Redifler, Ek + Sözcük veya Söz Öbeği Halindeki Redifler ve Sözcük veya Söz Öbeği Hâlindeki Redifler olmak üzere üç farklı kalıpta redif bulunmaktadır. Dîvân'daki şiirler taranarak bu şekildeki redifler aşağıda çıkarılmıştır. Mehmed Murad Dîvânı'ndaki 58 şiirden, ek hâlinde 2, ek + sözcük veya söz öbeği hâlinde 15, sözcük veya söz öbeği hâlinde 7 olmak üzere 24 farklı redif kullanmıştır.

2.3.1. Ek Halindeki Redifler

- 1) –i
- 2) -l

2.3.2. Ek + Sözcük veya Söz Öbeği Hâlinde Olan Redifler

- 1) –dır Hazret-i Mollâ-yı Rûm
- 2) –ı aşk
- 3) –İdir Hazret-i Abdilkadir
- 4) –dır Hazret-i Şeh Nakş-bend

- 5) – İdA Şeyh Sadeddin Cibâvi
- 6) –dır Şeyh Şaban
- 7) –ı İbn-i Edhemdir
- 8) –dir Hacı Bektaş-ı Veli
- 9) –dır Hacı Bayram-ı Veli
- 10) –ı Hüdâyidir
- 11) –sı Seyyid Ahmeddir
- 12) –idür Hazret-i Aşık Yunus
- 13) –di Sevindik Dede
- 14) –I Niyâzidir
- 15) –miş Sezâyidir
- 16) –da bu

2.3.3. Sözcük veya Söz Öbeği Hâlindeki Redifler

- 1) yâ Resulallah
- 2) Şeyh Eşref-zâdedir
- 3) gibi
- 4) Rufâ’i Seyyid Ahmeddir
- 5) yâ Bedevî yâ Bedevî
- 6) Şeyh-i Ekberdir
- 7) oldı

2.4. Nazım Biçimleri

1) Dîvânda nazım şekilleri; kaside ve muhammes nazım şekli mevcuttur. Ayrıca Dîvân’ın başında bir dibâce bulunmaktadır.

2) Divandaki şiirlerin nazım şekillerine göre beyit ve bend sayıları şöyledir:

Muhammesler:

- 1) 6 bendli 1 muhammes
- 2) 10 bendli 1 muhammes
- 3) 18 bendli 1 muhammes

Kasideler:

1) 10 beyitli 5 kaside	4) 13 beyitli 1 kaside
2) 11 beyitli 1 kaside	5) 14 beyitli 1 kaside
3) 12 beyitli 9 kaside	6) 15 beyitli 2 kaside
7) 16 beyitli 6 kaside	18) 36 beyitli 2 kaside

8) 18 beyitli 3 kaside	19) 38 beyitli 1 kaside
9) 20 beyitli 2 kaside	20) 40 beyitli 1 kaside
10) 21 beyitli 4 kaside	21) 41 beyitli 3 kaside
11) 24 beyitli 1 kaside	22) 43 beyitli 1 kaside
12) 27 beyitli 1 kaside	23) 47 beyitli 1 kaside
13) 28 beyitli 1 kaside	24) 62 beyitli 1 kaside
14) 29 beyitli 1 kaside	25) 72 beyitli 1 kaside
15) 30 beyitli 1 kaside	
16) 34 beyitli 2 kaside	
17) 35 beyitli 1 kaside	

3) Nazım şekillerinin Dîvân içerisinde tuttuğu hacmi belirlemek amacıyla her nazım şeklinin toplam beyit ve bend sayıları şu şekildedir:

Kaside beyit sayısı, 1253; Muhammes bend sayısı, 34 bend bulunmaktadır.

4) Mehmed Murad Dîvânı'nda bulunan 58 manzûmede 6 çeşit aruz kalıbı kullanılmıştır. Bkz: Çizelge I.

Şimdi Mehmed Murad Dîvânı'nda bulunan nazım şekillerini divandaki sırasıyla inceleyelim:

2.4.1. Kasideler:

1) Dîvân'da 53 kaside bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi üç parçadan oluşan 7'şer beyitlik toplam 21 beyit uzunluğunda olan bir kasidedir.

2) Dîvân'da şiiirlerin neredeyse tümü kaside nazım şekliyle yazılmıştır. Uzun beyitli kasideler olduğu gibi genel itibariyle kasidelerin beyit uzunluğu çok uzun tutulmamaya çalışılmıştır.

3) Dîvân'daki şiiirlerin neredeyse tamamı kaside nazım şekliyle yazılmış fakat bu şeklin husiyetini teşkil eden nesib veya teşbih, girizgâh kısımlarını içermeyen, medhiyelerden ibaret şiiirlerden ibarettir. Dîvân'da tevhid, münacat yoktur.

4) Kasidelerde en fazla kullanılan aruz kalıpları;

“Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/Fâilün”: 20 kaside

“Mefâilün/ Mefâilün/ Mefâilün/ Mefâilün”: 15 kaside.

“Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/Feilün”: 9 kaside.

5) Mehmed Murad Dîvânı'ndaki kasidelerin sırasıyla özellikleri ve muhtevâları şu şekildedir:

1. Kaside: İlk natına münacat ile giriş yapmış, ardından Hz. Peygamber’i övücü sözlere geçmiştir. Redif kullanılmayan kasidede, aruzun *mefâîlün / mefâîlün / mefâîlün / mefâîlün* kalıbı kullanılmıştır. Bu uzunca yakarıшта Molla Murad, aciz oluşundan, günahları karşısında Hazret-i Allah’ın karşısına çıkmaya yüzü olmadığını, gözü yaşlı, isyankâr, günahkâr, mahşer günü rezil rüsva olmaktan çekindiğini, Mecnun gibi çaresiz dolaştığını dile getirmektedir. Yine Ebu Ali Sinân’ın bu derdine derman bulamayacağını ve kendi gönlüne seslenerek kendine gelmesini, kendini salıvermemesini söylemektedir:

Didim ey dil şaşırma kendine gel ‘aqlını cem’ it

Bunuñ bir çäre-sāzı var bilürsin sen de ber-ra’ nā

Bunun ardından sözü dergâha ve Hazret-i Peygambere bağlamıştır. Münâcât, na’ta dönüşmüştür. Allah’a yakarıştan sonra Hazret-i Peygamberden şefaât dilenen şair, Peygamberin vasıflarını bir bir ifade etmeyi de ihmal etmemiştir.

Ne hādī ne beşer dinmek sezā olmaz ki zātıyla

Risālet hem nübüvvet hātım olundı böyledir ma’ nā

Muhammed Muştafā’dır nām-ı pāki emr-i Bārīyle

Mükennādır Ebu’l-Ḳāsım ile āgāh ol dil-i dānā

Ḥüdā şānında inzāl itdi *levlāk*⁷³ ile *ersel-nāk*⁷⁴

Vekīl itdi umūrunda dilediğiñ yapar hālā

Ḥabīb-i Kibriyādır hem Ḥālīlu’l-lahdır el-ḥaḳ

Birisi cedd-i mīrāsı birin ḥaḳ eyledi i’ tā

Âlemlerin Hazret-i Muhammed (s.a.v)’in sebebine yaratıldığına ve Mescid-i Aksa’ya yolculuğuna ve bu yolculuğun Kur’an-ı Kerim’de geçen *subhânellezî esrâ*⁷⁵ ayetine telmih yapmıştır.

Şeb-i mi’ racda itdi imāmet Cebrā’il iḳāmet

Şeref buldı mübārek maḳdeminden Mescid-i Aḳşā

⁷³ (Ey habibim) Sen olmasaydın, bu âlemi yaratmazdım.

⁷⁴ Enbiya 21/107. (Ey Resûlüm) Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.

⁷⁵ “Ayetlerimizi göstermek için kulunu geceleyin Mescid-i Haram’dan etrafını mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa’ya yürüten Allah, Sübhan’dır. Muhakkak ki O, en iyi işiten, en iyi görendir.” Bk: İsrâ 17/1.

Sa‘ âdetle süvâr oldı o şâh-ı seyyidü ’l-kevneyn
Rikâba girdiler cümle sürüş-ı ‘ âlem-i bâlâ

Gelüb bir lahẓada ẓudse çıkub andandır ‘ aceb ‘ arşa
Buña bürhân-ı kâfîdir ki *sübḥānellezî esrâ*⁷⁶

Bu iḥsanlar kime oldı Ḥabîbu ’l-lahdan ğāyri
Bu ikrâm ile mükerrerrem olmadı hiçbirisi ḥāşâ

Bu beyitlerin devamında Hazret-i Peygamber’den yine yardım ve şefaât isteyen şair, bizi doğru yoldan sapmaktan, dalaletli makamlardan ve kâfir nefesine esir olmaktan kurtarmasını içtenlikle dile getirmektedir. Bunlardan sonra Ehl-i Beyt’e geçen şair, Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin’in Peygamber’in göz nuru olduğunu, yine çok sevdiği kızı Fatımâtü’z-Zehrâ’dan söz etmektedir.

Yine ẓurre-i ‘ aynîñ Ḥasan ile Ḥüseyindir
İkimizi daḥi ikisine baḥşeyle ḥünkârâ

Daḥi ol duḥter-i pâkize ḥayrû ’n-nisâ ḥaḥḳı
Buyurduñ nâm-ı pâkinde anıñ Fâtımatü ’z-Zehrâ

Buyurmuş ki kimdir Fâtıma ey dil ḥücceti bende
Beyân eyleriz ẓadriñ bu beytde anı muṭahherâ

Kasidenin sonlarına doğru şair, Hazret-i Peygamber’in kapısına gidip yüz sürmeyi, kendisinin âvâre bir gönül olduğunu ve kapısında inâyet beklediğini söylemektedir.

2. Kaside: Dîvân’ın ikinci, üçüncü ve dördüncü şiirleri “Diğer Na’t-ı Şerîf” başlığı altında 7’şer beyitlik 21 beyit uzunluğunda bir kasidedir. *yâ Resulallah* redifli kaside, aruzun *mefâilün / mefâilün / mefâilün / mefâilün* kalıbıyla yazılmıştır.

Birinci şiir;

⁷⁶ İsrâ Suresi 17/1. “Kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu(Muhammed’i) bir gece Mescid-i Haram’dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa’ya götürün Allah’ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz O, hakkıyla işitendir, görendir.

Vücūduñ ‘ālemine oldı raḥmet yā Resūlallāh
Ḥuşūşā ins ü cinne maḥẓ-ı ni‘ met yā Resūlallāh

Hazret-i Muhammed (s.a.v.)’in âlemlere rahmet olarak gönderildiğini, özellikle ins ü cinne nimetin halisi olarak gönderildiğini söyleyen beyti ile başlamaktadır. “Raḥmet, ni‘ met, devlet, cennet, minnet, lezzet, ğaflet” kafiyeleleri kullanılmıştır.

İkinci şiir;
Seniñdir cümle-i mülk-i hidāyet yā Resūlallāh
Beni rāh-ı Ḥüdāya kıl delālet yā Resūlallāh

Hidāyet mülkünün tamamının ve Hüdâ’nın yoluna rehberlik edenin Hazret-i Peygamber olduğunu söyleyen beyit ile başlamaktadır. “Hidāyet, delālet, şerāfet, imāmet, gāyet, ifākat, ikāmet, hācet” kafiye düzeni vardır.

Üçüncü şiir;
İnkāh it bendeñe ḥālim yamandır yā Resūlallāh
Dārîñ dārü’l-emān ins ü cāndır yā Resūlallāh

Hazret-i Muhammed (s.a.v.)’in sığınılacak en emin kapının, yerin olduğunu söyleyen beyit ile başlıyor. “Cāndır, yamandır, şerāfet, gümāndır, şāmildir, Hüdāndır, dānedir “ kafiyeleleriyle ahenk sağlanmaya çalışılmıştır.

3. Kaside: Hazret-i İmam Ali için yazılan 41 beyitlik, aruzun *Mefâ’ilün / Mefâ’ilün/ Mefâ’ilün/ Mefâ’ilün* kalıbıyla yazılan, redif kullanılmayan, Hazret-i Ali’yi medheden bir medhiyedir. Matla beytinden itibaren ilk sekiz beyit medhiyeye giriş bölümüdür.

Şehiddir belki şāhenşāh-ı iḳlim-i vilāyetdir
‘Aliyyü’l Murṭazādır nām-ı pāki maẓhar-ı esrār

Molla Murad, bundan sonraki beyitlerinde Hazret-i Ali’nin vasıflarından, özelliklerinden övgüyle söz etmektedir.

4. Kaside: Dördüncü kaside Hazret-i Hadīcetü’l Kübrâ için yazılan 18 beyitlik bir medhiyedir. Medhiyede Hazret-i Hatice’den övgü dolu sözlerle dile getirilmektedir. *Fâilâtün / Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün* kalıbıyla yazılmış ve redif kullanılmamıştır.

5. Kaside: Bu kaside de Hazret-i Fatımâtü'z-Zehrâ'ya yazılan 35 beyitlik bir medhiyedir. Medhiyede Yazıcızâde'nin Muhammediyesindeki bilgilerden faydalandığını, Hazret-i Ali'nin Hazret-i Fatımâ ile nikâhlanmalarından ve onu öven sözlerle devam edilmiştir.

6. Kaside: Hazret-i İmam Hasan ve Hüseyin için yazılan bu kaside, *Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün* kalıbıyla yazılıp, redif kullanılmamıştır. 40 beyitlik bir medhiyedir. Dili kolay ve anlaşılır olmakla beraber, beyitlerin anlam derinliği bulunmaktadır.

Sen ne zan itdiñ Hasan ile Hüseyini ey felek
Bendesine bunlarıñ hem bendelik itdik merâm

7. Kaside: Bu kaside bir mersiye özelliğindedir. Hazret-i Hüseyin için yazılan 38 beyitlik bir mersiyedir. Aruzun *Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilün* kalıbıyla yazılmış, redif kullanılmamıştır. Şair, Hazret-i Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesinden derin bir üzüntüyle söz etmektedir. Ayrıca bu mersiyede Kur'an-ı Kerimde sözü edilen bazı kavimlere de atıf vardır. Kavm-i Yehud, misal-i Nuhiyan gibi. Aynı zamanda Şûrâ Suresine de atıf bulunmaktadır.

Bunları sev ki seni sevsin Hüdâ-yı Lem-yezel
Düşmenine düşmen ol ki olasın cennet-mekân

La' net eyle gice gündüz turma ol hâ'inlere
La' nete lâyıķ degil mi bu bāh-ı kavm-i bāğ-yān

Kasidenin sonunda şair, dua ile sözlerini tamamlamıştır.

Faẓl ü lütfundan duā' mı eyle yā Rabb müstecab
Haşr idüb āl-i Muḥammed şevki kıl şād-mān

8. Kaside: Hazret-i Abdülkadir için 10 beyitlik "Hazret-i Abdülkadir" redifli, *Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün* kalıbında bir medhiye yazılmıştır. Kasidenin içi övgü dolu sözler ve terkiplerle doludur.

Evliyānın gülidür Ḥazret-i Abdül-ķadir
Hem gülüñ bülbülüdür Ḥazret-i Abdül-ķadir

9. Kaside: Hazret-i Muhammed Bahaüddîn Şâh-ı Nakşibend için 16 beyitlik bir medhiye bulunmaktadır. Kaside, aruzun *Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün* kalıbıyla yazılmış, “Hazret-i Şâh-ı Nakş-bend” rediflidir. Her dizenin sonunda “Hazret-i Şâh-ı Nakşibend” sözünü de böylece zikredilmiştir. Şâh-ı Nakşibend hazretlerinin hayatı hakkında da bilgiler verilmiştir. Aynı zamanda zamanındaki evliyanın önemli zâtlarından da söz edilmiştir. Seyyid Gülâli, Gucduvânî, Hoca Muhammed Parsa, Yakub-ı Çerhî gibi zâtlardan da övgüyle söz edilmiştir. Kasidenin sonunda şair, hazret-i Şâh-ı Nakşibend’e duada bulunmaktadır.

Şâh-ı aqtâb-ı cihandır Hazret-i Şeh Nakşibend

Cümleye fermân-resândır Hazret-i şeh Nakşibend

10. Kaside: Hazret-i Rufâ’i Seyyid Ahmed için 12 beyitlik medhiye, *Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün/ Fe‘ilün* kalıbıyla yazılmış, “Rufâ’i Seyyid Ahmeddir” redifi kullanılmıştır. övgü dolu sözlerin yanında, hayatına dair bilgiler de içeren bir medhiyedir.

Umar feyziñ bu dünyâda şefâ‘ at-dâr ‘uqbâda

Murâdîñ derdine dermân Rufâ‘î Seyyid Ahmeddir

11. Kaside: Hazret-i Seyyid Ahmed el-Bedevî için 10 beyitlik bir medhiye yazılmıştır. Kaside, onu öven sözlerden ibarettir. *Müfteilün / Müfteilün/ Müfteilün/ Müfteilün* kalıbıyla yazılmıştır. “yâ Bedevî yâ bedevî” her dizenin sonunda redif olarak tekrarlanmaktadır.

12. Kaside: Şeyh Sadeddin Cibâvî için de 12 beyitlik medhiyede, ona söylenen övgü dolu sözler bulunmaktadır. Kaside, *Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün* kalıbıyla yazılmıştır. “Şeyh Sadeddin Cibâvîdir” redifi kullanılmıştır.

13. Kaside: Hazret-i Şeyh Şâzeli için yazılan 12 beyitlik medhiyede onu öven sözler ve künyesinden söz edilmektedir. *Müfteilün / Fâilün / Müfteilün / Fâilün* kalıbıyla yazılmıştır.

14. Kaside: Hazret-i Şeyh Şaban’a yazılan 16 beyitlik medhiyede, Şeyh Şaban’ı öven sözlerin yanında onun yaşamı hakkında bilgiler de ilave edilmiştir. Aruzun kısa kalıbı olan *Mefâ‘îlün / Mefâ‘îlün / Fe‘ülün* kalıbında, “Şeyh Şaban” redifi ile yazılmıştır.

15. Kaside: Hazret-i Şeyh İbrahim Edhem'e yazılan 12 beyitlik kaside de övgülü sözler, onun yaşamıyla ilgili bilgiler, tacını ve tahtını Allah yolunda feda ettiğini, Allah yoluna kendini adadıktan sonra gece gündüz ibadetle meşgul olduğunu medhiyede söz edilmiştir. *Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün* kalıbında yazılan medhiyede, "İbn-i Edhemdir" redifi tekrarlanmıştır.

16. Kaside: Hazret-i Hacı Bektaş Velî için yazılan 12 beyitlik medhiyede, Hacı Bektaş Velî'nin Nakşibediyye tarikatında kilid olduğu, Hoca Ahmed Yesevî'nin kendisine şeyhlik yaptığı, Nakşibendîlerle iç içe olduğu dile getirilmektedir. Ayrıca şiirde Hacı Bektaş Velî için övgü dolu sözler geçmektedir. *Fe'îlâtün / Fe'îlâtün / Fe'îlâtün / Fe'îlâtün / Fe'îlâtün / Fe'îlâtün* kalıbıyla yazılmış olup, "Hacı Bektâş-ı Velî" redifi tekrarlanmıştır.

Nâmı üstünde velîdir Hacı Bektaş-ı Velî

Nakşibendîye gülidür Hacı Bektaş-ı Velî

17. Kaside: Molla Murad, Hazret-i Hacı Bayram Velî'ye yazdığı 14 beyitlik medhiyesinde, Hacı Bayram Velî'ye övücü sözler sarf etmekle birlikte, yaşamı hakkında bir takım bilgilerden de bahsetmektedir. *Fe'îlâtün / Fe'îlâtün / Fe'îlâtün / Fe'îlâtün / Fe'îlâtün / Fe'îlâtün* kalıbıyla yazılan kaside de, Hacı Bektâş-ı Velî redifi kullanılmıştır.

Şübhesiz gavş-ı cihândır Hacı Bayram-ı Velî

Mürşide şeyh-i zamandır Hacı Bayram-ı Velî

18. Kaside: Hazret-i Şeyh Aziz Mahmud Hüdâyî için 16 beyitlik medhiyenin ilk beytinde "Tariḳ-i Celvetîniñ kuṭb-ı zî-şâmı Hüdâyîdir" dizesiyle hangi tarikatın ulusu olduğu belirtilmektedir. İkinci beyitte ise "Aziz Maḥmuddur ismi Hüdâ ile olub meşhûr" dizesiyle de "Hüdâ" ismi ile meşhur olduğunu göstermektedir. Dördüncü beyitte "Sülûkı hem tariḳ-ı Haḳka Şeyh Üftâdeden düşdi" dizesinde Üftâde hazretleri ile olan ilişkisine ve vazifelerine değinmesi açısından önemlidir. Kaside, *Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün* kalıbında, "Hüdâyîdir" redifiyle söylenmiştir.

19. Kaside: Hazret-i Şeyh Ahmed el-Buhârî için 12 beyitlik medhiyede "Tariḳ-i Nakşibendî muḳtedâsı Seyyid Aḥmeddir", "Buḫârîden gelüb Şeyh İlahî'niñ tütub destîñ", "Cenâb-ı Bâyezid Ḥân-ı Velînin geldi aşrında" dizeleri aynı zamanda yaşamı hakkında bilgi vermektedir. *Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün* kalıbında, "Seyyid Ahmeddir" redifinde söylenmiştir.

20. Kaside: Hazret-i Şeyh Muhyiddin Arabî'ye yazılan 13 beyitlik medhiyede “Cem‘-i evliyāya kuṭb-ı ‘azam Şeyḥ -i Ekberdir”, “Mübârek nāmıdır dünyāda anıñ Şeyh Muhyiddin”, “İkiyüz cilde bâliğ oldu te‘lîfi budur meşhūr”, “Ḥudānıñ cümle-i esrārına hem vākıf olmuşdır” gibi övgü dolu sözler ve yaşamı hakkında bilgi veren sözler medhiyede yer almaktadır. *Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün / Mefâ‘ilün* aruz kalıbında, “Şeyh-i Ekberdir” redifiyle söylenmiştir.

21. Kaside: Hazret-i Yunus Emre için 10 beyitlik medhiyede, “aşk ehlinin gülü, Hakk bağının bülbülü ” gibi övücü sözlerle anlatılmıştır. Kaside *Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilün* aruz kalıbında, Hazret-i Âşık Yunus redifli olarak söylenmiştir.

22. Kaside: Hazret-i Sünbül Sinan için yazılan 24 beyitli medhiyede, müşdidinin Şeyh Cemâl-i Halvetî olduğu, Haymana’da defnedildiği, Kerâmeddin ve Alâeddin Efendi adında iki zâtın ondan feyz aldığı, Manisa’ya yerleştiği, oğlu Kutbuddîn Efendi, Fındıklı’ya gittikleri medhiyede yer alan bilgiler arasındadır. *Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün* aruz kalıbında ve redif kullanılmamıştır.

23. Kaside: Hazret-i Şeyh Ebu’l Vefâ için yazılan 72 beyitlik medhiyede, türbesinin ateş almadığından, müctehid rütbesine ulaştığından, bazı kerâmetlerinin Evliyâ Tezkiresinde yer almadığını-bu medhiyede bulunan kedi olayı belirtilmektedir. *Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilâtün / Fe‘ilün* kalıbında yazılan kaside, konuşma havası içinde yazılmıştır.

24. Kaside: Halid bin Zeyd’e yazılan 35 beyitlik medhiyede, Halin bin Zeyd’e övgüler içermekle birlikte, onun hayatı ve kişiliği hakkında da önemli bilgiler içermektedir. *Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün* kalıbında yazılmıştır. Redif kullanılmamıştır.

25. Kaside: Hazret-i Şeyh Muhammed Murad Nakşibendî için yazılan 29 beyitlik medhiyede, doğum yerinin Buhara olduğu, Eyüp’te defnedildiği, hayattayken çok yer gezdiği, mesnevi dersinde üstad olduğu, Manastırlı Ali, Ahmed Tarsusi, Halil Birgivi, Muhammed Reşad, Abdülhalim, Kadı Nizad, Yusuf-ı Yanyevî’nin halifelerinden olduğu söylenmektedir. Şam’da tekyesi olduğu, orada yaşadığı, üç kere hacca gittiği, epeyce halifesi olduğu da belirtilmektedir. *Müfteilün / Fâ‘ilün / Müfteilün / Fâ‘ilün* aruz kalıbında yazılmıştır. Redif yoktur.

Kuṭb-ı cihândır biliñ Şeyḥ-i Muḥammed Murād

Mazḥar-ı tevḥîḳ-i Ḥaḳ-şahib-i rüşd ü sedād

26. Kaside: Hazret-i Şeyh Abdullah El-Kaşgârî için yazılan 34 beyitlik medhiyede, Kaşgar şehrinde doğduğu, mürşidinin Şeyh Ezhar olduğu, diğer isminin Seyyid Ahmed Şeyh Kaşânî olduğu, Nidâyî mahlasını kullandığı, farsça risale yazdığı, üç kere hacca gittiği, Şeyh İsmail Efendi'nin ona derviş olduğu, dervişlerinden birinin Seyyid Çelebi olduğu, Abdullah adında bir oğlunun olduğu kaside de yer alan bilgilerdir. Ayrıca yetiştirdiği dört şeyhin Abdülhamid Han ve III. Selim tarafından ziyaret edildiği de belirtilmiştir. *Mefâ'îlün / Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün/ Mefâ'îlün* aruz kalıbında yazılmıştır.

Kibâr-ı Nakşibendîden Cenâb-ı Şeyh ' Abdullah

Ulu zât olduğında şübhe yokdur bilmiş ol cānā

27. Kaside: Neccar-zâde Rızaeddin Nakşibendî için yazılan 20 beyitlik medhiyede, onun Rızaedin lakaplı olduğu, Neccarzâde adı ile meşhur olduğu, hacca gittiği, şiirlerinin belîğ ve fesih olduğu, mürettep bir divanı olduğu, oğlu Sıddık'ın halifelerinden olduğu, Emin Bursevî'nin de dervişlerinden olduğu, Mevlevîlerden ve Celvetîlerden feyz aldığı, mesnevî dersi verdiği, Beşiktaş tekyesine defnedildiği anlatılmıştır. *Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Mefâ'îlün* kalıbında, redif kullanılmadan yazılmıştır.

28. Kaside: Şeyh Muhammed Feridüddinü'l-Attâr için yazılan 34 beyitlik medhiyede, onun Nakşibendî zümresinden olduğu, küçük yaşlarda Mesnevi okuduğu, Pendname'yi ve Mantıku't-Tayr'ı yazdığı, Nişabur şehrinde yaşadığı, Moğollara esir düştüğü, Mehmed Murad'ın onun kitabını otuz yıldır okuttuğu ve adına Ma-Hazar ismini koyduğu söylenmektedir. *Mefâ'ilün / Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün* kalıbında, redifsiz yazılmıştır.

29. Kaside: Hafız Şirâzî için yazılan 28 beyitlik medhiyede de onu medheden beyitler ve yaşamı ile ilgili bilgi veren beyitler yer almaktadır. *Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün* kalıbında yazılmıştır. Redif kullanılmamıştır.

30. Kaside: Şeyh Sadi'-i Şirâzî için yazılan 16 beyitlik medhiyede ise Gülistan ve Bostan adlı eserlerinden, Muhammed Muslihiddin lakabından, Sadi mahlasının olduğundan, kırk sene ilimle uğraştığından ve yüz yirmi yıl yaşadığından ve onun hakkında medhiyeli sözler yer almaktadır.

31. Kaside: Hazret-i Abdurrahman el-Camî için yazılan 41 beyitlik medhiyede, kendisinin Nakşibendî zümresinden olduğu, on sekiz yaşında Semerkan'da okumak için gittiği, Kaşgar şehrine gittiği ve Şeyh Sadeddin'in hizmetinde bulunduğu, Hazret-i Camî'nin ona biat edip yanında kaldığı ve icazetini ondan aldığı medhiyede belirtilmektedir. Nefehâtü'l- Üns diye bir telif eserinin bulunduğu, divan tertip ettiği ve divanının emsalsiz olduğu, Kur'an tefsiri olduğu, Hamriyye'yi ve Bürde'yi şerh ettiği, şeyhinin Şeyh Sadeddin Kaşgâr olduğu kasidenin devamında belirtilmiştir. *Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün* kalıbında, redifsiz yazılmıştır.

Nakşibendî zümresinden Hâzret-i Câmî de hem
Görmedim ben mişlini anıñ meger ki cām-ı Cem

32. Kaside: Hoca Abdullah Ahrar'a yazılan 27 beyitlik medhiyede, Nakşibendî ulularından olduğu, müridlerinin Yakup Çerhî ve Şeyh-i İlahi olduğu, Simav'da oturduğu, halifelerinden birinin Baba Haydar olduğu, Eyüp'e yerleştiği, tekkesine defnedildiği, Fatih'in ona teveccüh ettiği, Bâyezıd Han zamanında İstanbul'a geldiği gibi bilgiler ve övücü beyitler ile kaside tamamlanmıştır. *Feilâtün /Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün* kalıbında, redifsiz yazılmıştır.

33. Kaside: Sevindik Dede için yazılan 18 beyitlik medhiyede, onun Halvetî tarikatına mensup olduğu, kadı ile birlikte el ele döndüğü, Çarşamba pazarında cam, yaptığı bilgileri yer almaktadır. *Fâ' ilâtün/Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün* aruz kalıbında ve "Sevindik Dede" redifinde yazılmıştır.

35. Kaside: Şeyh Nuraddin el-Cerrâhî için yazılan 12 beyitlik medhiyede, onun Halvetî tarikatında bir ulu zât olduğu, Nureddin Cerrahi adıyla bilindiği, Şeyh Şurtubi'nin anı kitabında adından söz edildiği bilgilerini görüyoruz. *Mefâilün / Mefâilün/ Mefâilün/ Mefâilün* kalıbında, "oldı" redifinde yazılmıştır.

36. Kaside: Hazret-i Niyazi el-Halveti için yazılan 20 beyitlik medhiyede, onun Halvetî zümresinden olduğu, Malatya'da doğduğu, Mısrî lakabıyla anıldığı, müridlerinin Elmalılı ve Ümmî Sinan olduğu, Limni adasında mezarının olduğu, divanının olduğu, halifesinin Ahmed-i Gazi olduğu ve Vanî isminde bir zâtın husumet ettiği bilgilerine yer verilmiştir. *Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün/ Mefâilün* kalıbında ve "Niyazidir" redifinde yazılmıştır.

37. Kaside: Hazret-i Sezâyi el-Halvetî için yazılan 12 beyitlik medhiyede, onun Gülşenî tarikatının ulularından olduğu, Edirne şehrinde dergâhı olduğu, birçok yer gezdiği bilgilerine yer verilmiştir. *Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün/ Mefâilün* kalıbında, “Sezâyidir” kalıbında yazılmıştır.

39. Kaside: Hazret-i Şeyh Abbas el-Nakşibendî için yazılan 41 beyitlik medhiyede, onun muhaddis, müfessir, fakih olduğu, yıllarca Süleymaniye Camiinde Mesnevi okuttuğu, mahlasının Nidâyi olduğu, şöhretinin Kaşgârî olduğu belirtilmektedir. *Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilün* kalıbında yazılmıştır.

40. Kaside: Şarih-i Mevlevî Ankaravî İsmail Efendi için yazılan 12 beyitlik medhiyede, doğum yerinin Ankara olduğu, namının İsmail olduğu, mahlasının Rusuhî olduğu, önce Halvetî sonra Bayramiye’ye intisap ettiği, Mevlevî şeyhi olarak Galata’da bulunduğu ve kabrinin de orada bulunduğu belirtilmektedir. *Müfteilün / Fâ‘ ilün / Müfteilün / Fâ‘ ilün* kalıbında, redifsiz olarak yazılmıştır.

41. Kaside: Hazret-i Seyyid Nizameddin Halvetî için yazılan 11 beyitlik medhiyede, onun Sultan Süleyman dönemi şeyhi olduğu, Silivri’de mezarı olduğu, Ümmî Sinan ile aynı çağda yaşadığı, Seyfullah adında bir oğlunun olduğu bilgilerine yer verilmiştir. *Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilün* kalıbında yazılmıştır. Redif kullanılmamıştır.

42. Kaside: Seyyid Nizamzâde Seyfullah için 10 beyitlik medhiyede, Ümmî Sinan’ın halifesi olduğu, Mustafa Paşa’da tekkesi olduğu, mezarının da orda olduğu, babası Nizameddin’in evliyanın ulularından olduğu bilgisi verilmiştir. *Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün/ Fâilün* kalıbında yazılmış olup, redif kullanılmamıştır.

43. Kaside: Hazret-i Şeyh Abdülmecid Sivasî için 43 beyitlik medhiyede, doğum yerinin Zile olduğu fakat adına Sivasî denildiği, amcasının Şeyh Sivasî Şemseddin olduğu, Sultan Selim zamanında vaizlik yaptığı, Sultan Ahmed Camiinde vaizlik görevini tamamladığı, ayrıca Ayasofya’da vaizlik yaptığı belirtilmiştir. Oğlu Abdülbaki ile damadı Nûrî’nin halifelerinden olduğu, Sultan Selim Camiinin yanında bir tekkesinin olduğu, diğerinin de Eyüp’te olduğu bilgisi bulunmaktadır. *Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün/ Fâilün* kalıbında, redifsiz olarak yazılmıştır.

44. Kaside: Sivasîzâde el-Şeyh-i Abdülbâki Efendi için yazılan 10 beyitlik medhiyede, doğum yerinin İstanbul olduğu, Sultan Ahmed’e vaiz olduğu, hicri 1100

senesinde vefat ettiği söylenerek medhedilmiştir. *Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün* aruz kalıbında yazılmıştır. Redif kullanılmamıştır.

45. Kaside: Abdülhad Nuri Efendi için yazılan 21 beyitlik medhiyede, mahlasının Nuri olduğu, Şeyh Sivasî'den edep ve erkân aldığı, Fatih Camiinde vaaz verdiği, Süleymaniye ve Bayezid camilerinde Pendnâme şerhi yaptığı, daha sonra Ayasofya'da da şerh yaptığı bilgisi verilmiştir. *Fâilâtün / Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün* aruz kalıbında, redif kullanılmadan yazılmıştır.

46. Kaside: Hazret-i Şeyh Ümmî Sinan için yazılan 21 beyitlik medhiyede, Halvetî tarikatından olduğu ve şeyhinin Seyfullah Efendi olduğu, Hüsâmeddin Uşşâkî'den ders aldığı, Sultan Süleyman zamanında tekke sahibi olduğu, Ebuus'ûd Efendinin onan Rafizî diyerek kötülük yaptığı, erkek çocuğunun olmadığı bilgileri söylenmiştir. *Fâilâtün / Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün* kalıbında, redifsiz olarak yazılmıştır.

47. Kaside: Hikâyet-i mütenâsibe fi-hâze'l-makâm adlı manzume, Ahmed namında Kemaleddin mahlasında, halk dilinde ise Kemal Ümmî olarak bilinen bir zâtı anlatan 21 beyitlik bir kasidedir. Hikâyeye şu beyitlerle giriş yapılmıştır:

Bir hikâye naql idem cāndan eyü diñle hemān
Var idi bir ümmî lakin Aḥmed idi nām-ı ān

Maḥlaş olmışdı Kemāleddīn o zāta şübhesiz
Ḥalk beyninde Kemāl Ümmî dimekle buldı şān

48. Kaside: Hüsâmeddin Uşşâkî için yazılan 18 beyitlik medhiyede, Halvetî tarikatından olduğu, Uşak'ta doğduğu, öğrenimini İstanbul'da aldığı, Ümmî Sinan'a mürid olduğu, Kasımpaşa'da oturduğu, mezarının da burada olduğu bilgisine değinilmiştir. *Fâilâtün / Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün* kalıbında, redifsiz yazılmıştır.

49. Kaside: İsmail Rumî için yazılan 15 beyitlik medhiyede, Kâdirî tarikatından olduğu, Tosya'dan geldiği, Tophane taraflarında dergâh kurduğu, Sultan Ahmed'in de isteği üzerine Sultan Ahmed Camiinde vaaz verdiği, mezarının dergâhta gömülü olduğu söylenmiştir. *Mefâilün / Mefâilün / Feûlün* kalıbında, redifsiz olarak yazılmıştır.

50. Kaside: Süleyman Neş'et için yazılan 30 beyitlik medhiyede, onun Mesnevî, Hafız Saib ve Şevket Divanlarını okuttuğu, Nakşibendî tarikatı için risale yazdığı, divanının olduğu, babasıyla hacca gittiği, 1220 de vefat ettiği gibi yaşamı ile ilgili

bilgiler verilmiştir. *Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün* kalıbında, redifsiz yazılmıştır.

51. Kaside: Süleyman-ı Vahyî için yazılan 36 beyitlik medhiyede, İbrail denilen ve Tuna'nın karşı tarafında bir yerde doğduğu, İstanbul'a geldiği, Süleyman Neş'et'i üstad olarak tanıdığı, mesnevi ve divan eğitimi aldığı, ta'lik yazısıyla nam saldığı, Bursevî adlı bir şeyhe intisap ettiği ve ondan on sene ders aldığı gibi bilgiler verilmiştir. 1233 yılında vefat ettiği ve Süleyman Neş'et'in yanına defnedildiği de bilgiler arasındadır. *Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün* kalıbında yazılmıştır. Redif yoktur.

52. Kaside: Hazret-i Mevlana Âbid Çelebi için yazılan 16 beyitlik medhiyede, Konya'dan İstanbul'a geldiği, Şeyh İlâhî'ye mürid olduğu, Fatih civarında tekke bina ettiği, Seyyid Ahmed ve Buhârî'nin iki tane şeyhi olduğu, 902 de vefat ettiği, mezarının tekkesinin karşısında olduğu bilgileri verilmiştir. *Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün* kalıbında yazılmıştır. "-ı" ek halinde redif olarak kullanılmıştır.

53. Kaside: Hazret-i Muhammed Emin Tokadî için yazılan 16 beyitlik medhiyede, Nakşibendî tarikatından olduğu, Tokat şehrinde doğduğu, Süleymaniye'de ders verdiği, 1158 yılında vefat ettiği bilgileri verilmiştir. *Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilün* kalıbında yazılmıştır. "-da bu" redifinde yazılmıştır.

54. Kaside: MüstakıMZâde Süleyman Sa'deddin için yazılan 15 beyitlik Divan'ın son şiiri olan medhiyede, onun divan sahibi olduğu, Mektubât'ı tercüme ettiği, Arapça, Farsça bildiği, şeyhinin Şeyh Tokadî olduğu ve 12202 yılında vefat ettiği bilgileri verilmiştir. *Feilâtün / Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün* kalıbında yazılmıştır. Redif kullanılmamıştır.

2.4.2. Muhammesler:

Muhammes, beşli demektir. Edebiyatta aynı vezinde beşer mısralık değişik sayıdaki bendlerin birleşmesinden oluşan nazım şekline muhammes denir. Genellikle 4-8 bend arası yazılırken, daha fazla bendli sayıda muhammese de rastlanılmaktadır. Muhammes, muhammes-i mütekerrir ve muhammes-i müzdevi olarak ikiye ayrılır. Muhammeslerde kafiye şekilleri şöyledir:

Muhammes-i müzdevic: aaaaa bbbba cccca

Muhammes-i mütekerrir: aaaaA bbbbA ccccA

aaaAA bbbAA cccAA

1. Muhammes: Hazret-i İmam Hüseyin için yazılan 6 bendlik muhammeste Hazret-i Hüseyin'e medhiye ve onun katledişine olan hüZün dile getirilmiştir. Şiirde altı

kez karşımıza çıkan “ Cân fedâ olsun yolunda ey Hüseyin-i Kerbelâ” redifi kullanılmıştır. *Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün/ Fâ’ilün* kalıbında yazılmış olup, “*fezâ, revâ’, safâ; âh, mâh, subhgâh, vâh; celîl, vekîl, delîl, Halîl; karâr, rüzgâr, nevbahâr, ihtiyâr; hayrân olmayam, kurbân olmayam, nâlân olmayam, sûzân olmayan; izzet bulur, rahmet bulur, cennet bulur, devlet bulur* söz ve söz gruplarıyla kafiye ve rediften yararlanılmıştır.

2. Muhammes: Hazret-i Mevlânâ için yazılan “Hazret-i Mollâ-yı Rûm” redifli 18 bendlik muhammeste, Hazret-i Mevlânâ’nın vasıflarını medheden sözler vardır. Övgü dolu sözlerin yanında, Mevlânâ’nın yaşamı ile ilgili ifadeler de yer almaktadır. *Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün/ Fâ’ilâtün/ Fâ’ilün* kalıbında yazılmıştır.

3. Muhammes: Şeyh Eşrefzâde Rûmî için yazılan 10 bendlik muhammeste, övgü dolu sözlerin yanında; Hacı Bayram-ı Velî, Emir Sultan, Sultan Abdülkadir, Mevlânâ gibi tasavvuf büyüklerinin adı da zikredilmiştir. Aynı zamanda yaşamı ile ilgili bilgilere de değinilmiştir. *Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün* kalıbında yazılmıştır.

2.5. Nazım Türleri:

Mehmed Murad Dîvânı’nda nazım şekillerinden sonra nazım türlerini incelediğimizde 4 ayrı nazım türünde manzume yer aldığını gördük.

1. Na’t: Dîvân’da doğrudan doğruya yazılan bir münâcât bulunmamaktadır. Dîvân’ın ilk manzumesi olan 62 beyitlik na’t-ı şerîfte, münâcâtın 21. Beyitten sonra na’ta dönüştüğünü görürüz.

2. Na’t: Dîvân’da 2 adet na’t bulunmaktadır. Birinci na’t, “na’t-ı şerîf” başlığı altında 62 beyit olup, münâcât ile giriş yapılmıştır. 21. Beyitten sonra na’ta dönüşmüştür. İkinci na’t, üç “na’t-ı şerîf” başlığı altında, 7’şer beyitlik, “yâ Resulallah” redifli, 21 beyitli bir na’t-ı şerîftir.

3. Mersiye: Dîvân’da 2 adet mersiye bulunmaktadır. Birincisi; Hazret-i İmam Hüseyin’in Kerbelâ’da şehit edilmesine duyulan üzüntüyü anlatan, muhammes nazım şekliyle yazılan bendli bir manzumedir. İkincisi; yine Hazret-i Hüseyin’in katledilişine olan üzüntüyü, Kerbelâ hadisesini anlatan, 38 beyitli bir kasidedir.

4. Medhiye: Dîvân’da 52 medhiye bulunmaktadır. Medhiyelerden 2 adeti muhammes nazım şekliyle, diğerleri kaside nazım şekliyle yazılmıştır. Divandaki medhiyelerde övülen kişinin vasıfları medhedilirken aynı zamanda yaşamı hakkında

biyografik bilgiler de verilmiştir. Dîvân'da adına medhiye yazılan tarîkat ve tasavvuf büyüklerini şu şekilde gösterebiliriz:

ÇİZELGE III.

Dîvân'da Adına Medhiye Yazılan Tarîkat ve Tasavvuf Büyükleri				
ADI	Hicri	Miladi	Tarîkat	Şube
Hazret-i Mevlânâ	Ö 672	1273		
Şeyh Abdülkâdir Geylânî	Ö 561-2	1166-67		
Muhammed Bahâeddin Şâh-ı Nakşbend	Ö 791	1389		
Seyyid Ahmed Rufâ'î	Ö 578	1182	Rıfâilik	
Seyyid Ahmed el-Bedevî	Ö 675	1276	Bedevîlik	
Şeyh Sa'deddin Cibâvî	Ö 700	1300	Sa'diyye	
Şeyh Şâzelî	Ö 656	1258	Şâziliyye	
Şeyh Şabân el-Halvetî	Ö 977	1569	Halvetîlik	
Şeyh İbrahim bin Edhem	Ö 1206	1791	Kadirilik	Eşrefî
Hacı Bektâş Velî	Ö 669	1270-71	Bektâşilik	
Hacı Bayram-ı Velî	Ö 883	1429	Bayramiye	
Şeyh Aziz Mahmud Hüdâyî	Ö 1038	1628	Celvetîlik	
Şeyh Seyyid Ahmed el-Buhârî	Ö 922	1516	Nakşibendî	Ahrarî
Şeyh Ekber Muhyiddîn Arabî	Ö 638	1240		
Sultân-ı âşîkîn Yunus Emre	Ö 720	1320		
Sultânü'l Ârifîn Eşrefzâde Rûmî	Ö 874	1469		
Hazret-i Sünbül Sinan	Ö 976	1568	Halvetîlik	Ahmedîlik
Şeyh Ebu'l Vefâ	Ö 896	1490	Sâdiyye	Vefâilik
Hâlid bin İbn-i Zeyd	Hicri 52			
Şeyh Muhammed Murad Nakşibendî	Ö 1133	1720	Nakşibendî	
Şeyh Muhammed Feridüddin el-Attâr	Ö 627	1229		
Hâfız-ı Şîrâzî	Ö 792	1390		
Şeyh Sâ'dî-i Şîrâzî	Ö 691	1292	Nakşibendî	
Abdurrahmân el-Câmî	Ö 1414	1492	Nakşibendî	

Hâce Abdullah Ahrâr	Ö 896	1490	Nakşibendî	Ahrârîlik
Sevindik Dede el-Halvetî	Ö 1165	1751	Halvetîlik	Cerrahîlik
Şeyh Nûreddin el-Cerrâhî	Ö 1133	1720-21	Halvetîlik	Cerrâhîlik
Hazret-i Niyâzî el-Halvetî	Ö 1105	1694	Halvetîlik	
Sezâyi el-Halvetî el-Edirnevî	Ö 1151	1771	Halvetîlik	Gülşenîlik
Seyyid Mustafa Begzâde Efendi	Ö 1200	1785	Nakşibendî	
Şeyh Abbas el-Nakşibendî	Ö 1206	1791	Nakşibendî	
Şârih-i Mevlevî Ankaravî İsmail Efendi	Ö 1040	1631	Halvetîlik	Bayramiyye
Seyyid Nizâmeddîn el-Halvetî	Ö 956	1550	Halvetîlik	
Seyyid Nizânzâde Seyfullah Efendi	Ö 1010	1601	Halvetîlik	
Şeyh Abdülmecîd Sivasî	Ö 1049	1639	Halvetîlik	
Abdülahad Nûrî Efendi	Ö 1061	1651	Halvetîlik	Şemsîlik
Şeyh Ümmî Sinân	Ö 976	1568	Halvetîlik	Ahmedîlik
Hüsâmeddîn Uşşâkî	Ö 1001	1593	Halvetîlik	Ahmedîlik
İsmâil Rûmî	Ö 1053	1643	Kadirîlik	Rûmîlik
Süleymân Neş'et	Ö 1220	1807	Nakşibendîlik	
Hâce Süleymân-ı Vahyî	Ö 1233	1820	Nakşibendîlik	
Hazret-i Mevlânâ Âbid Çelebi	Ö 903	1497	Sâdiyye	
Muhammed Emîn el-Tokâdî	Ö 1158	1745	Halvetîlik	
Müstakîmzâde Süleymân	Ö 1202	1787	Halvetîlik	

III. BÖLÜM

3. DÎVÂN'IN İÇERİK AÇISINDAN İNCELENMESİ

3.1. Dinî Öğeler

3.1.1. Kur'an-ı Kerim:

Dîvân'da dinî öğelerin başında Kur'ân-ı Kerim ve Kur'an-ı Kerim'de geçen ayetler gelmektedir. Ayetlerden iktibas yoluyla söz edilmiştir.

Ḥüdā şânında inzāl itdi levlāk ile **ersel-nāk**

Vekīl itdi umūrunda diledigiñ yapar ḥālā (K.1/25)

Ersel-nāk: Kelime anlamı olarak “*seni biz gönderdik*” anlamını içerir. İfade “(Ey Muhammed) *Seni biz ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.*” ayetine işaretir. Ayetin Arapça olarak ifadesi şöyledir: “*Ve mâ erselnâke illâ rahmeten lil âlemîn.*” Enbiyâ Suresi, 107. Ayet. Hazret-i Peygamber'e yazılan na'atta levlāk ve ersel-nāk kavramları beraber kullanılarak Hazret-i Peygamber'in âlemlere hem rahmet olarak gönderildiğini hem de âlemlerin Hazret-i Peygamber'in zât-ı nûruna vâd edildiğini iktibas yoluyla ifade edilmiştir.

Çünkü ba' ş oldu cihāna **rahmetenli'1-âlemîn**

Hem odur ĩmān iden nev' i beşerden ibtidā (K.6/8)

Gelüb bir laḥzada ḳudse çıkub andandır 'aceb 'arşa

Buña bürhān-ı kâfīdir ki **sübḥānellezī esrā** (K.1/35)

Subḥānellezī esrā: “*O sübhândır, bütün noksanlıklardan münehzehtir, o gece yürüttü.*” anlamını ifade eder. “*Sübḥānellezī esrā bi abdihî leylen minel mescidil harâmi ilel mescidil aksallezī bâreknâ havlehu li buriyehu min âyâtinâ, innehu huves semîul basîr.*” İsrâ Suresi, 17. Ayet. “*Kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu (Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haramdan etrafını mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya yürüten Allah, Sübhandır. Muhakkak ki O, en iyi işiten ve en iyi görendir.*”

Vücūduñ 'âlemine oldı rahmet yâ Resûlallāh

Ḥuşuşā ins ü cinne maḥz-ı ni' met yâ Resûlallāh (K.2/1)

Kur'an-ı Kerim'de yine birçok ayette Hazret-i Peygamber'in beyitte olduğu gibi âleme rahmet olarak gönderildiği buyrulur.

Olur mı bir şeref fevkinde anıñ nuşretu'lallah
Buyurdi **hel etâ**da zâtına evlâdına ebrâr (K.5/15)

Beyitte, İnsan Suresi'ndeki⁷⁷ “*Hel etâ*”ya gönderme yapılmıştır. Ayetin tam ifadesi şu şekildedir: “*Hel eta alel'insani hıynün mined Dehri lem yekün şey'en mezkûrâ.*” “İnsanın üzerinden henüz kendisinin anılan bir şey olmadığı uzun bir süre geçmedi mi?” İnsan Suresi, 1.ayet. Bu geçen süre; ilk defa tek hücre olarak yaratılmasını üzerinden, anılmaya değer bir varlık haline gelmesine, doğmasına kadar geçen süredir.

Didi kim **beyt-i ma' murda melekler hâşıl oldılar**
Buyurdi cümlesiniñ mağzarında rabb-i bî-hemtâ (K.7/23)

Melekler beyt-i ma' mûre bugünde cem' olmuşlar
Nikâh olmuş 'Alî'ye duğterim Fâţimatü'z-Zehrâ (K.7/29)

Benzemez mi **beyt-i ma' mûra** o câmi' gel de bağ
Hağkıñıñ sırrına mazhar değıl mi zâkirân (K.27/22)

Beyt-i ma'mur: İslamiyete göre meleklerin gökteki toplandıkları evidir. Tasavvufa göre bu ev kalptir. Allah'ın yerden göğe yükseltip kendi nefesine tahsis ettiği mahaldir.⁷⁸ Kur'an-ı Kerim'de Tûr Suresi'nde şu şekilde buyrulmuştur: “*Vel beyti'l ma'mûr.*” Ayetin tamamı şöyledir: “*Tûr'a, yayılmış ince deri üzerine satır satır yazılmış Kitab'a, Beyt-i Ma'mur'a, yükseltilmiş tavana, dolu denize andolsun ki, Rabbinin azabı vuku bulacaktır. Ona engel olacak hiçbir şey yoktur.*” Tûr Suresi, 1-7 ayetleri. Bu ayette de meleklerin toplandıkları ev olarak – bazı tefsirciler Kâbe-i Muazzâma olarak kabul ederler.

Kevşer idince şît-i şân u şöhretim oldum felek
Bende-veş yağub qarşumda itmişdi kıyâm (K.8/10)

⁷⁷ İnsan Sûresi: Heletâke, ed-Dehr, el,Ebrâr, el-Emşâc isimleri ile de anılır.

⁷⁸ Ethem Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, 5. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları, 2009, s. 38.

Bu beyitte de gerek Kur'ân'da adı zikredilen gerekse hadislerde adı geçen cennet ırmaklarından biri olan Kevser suyundan bahsedilmektedir. Kur'an'da Kevser Suresi'nde de anlatılmaktadır.

Sevmek âl-i Aḥmed'i farz olduğunda şübhe yok
Sûre-i Şûrâ'da fi'l-ḳurbāya ol nazra-günān (K. 9/32)

Şûrâ Suresi'nin 23. ayetinde buyrulan Ehl-i beyt sevgisine ve Hazret-i Peygamber'in akrabalarını sevmemize bir gönderme yapılmıştır. Ayette şöyle buyrulmaktadır: “*İşte Allah'ın iman eden ve iyi işler yapan kullarına müjdelediği nimet budur. De ki: Ben buna karşılık sizden akrabalık sevgisinden başka bir ücret istemiyorum. Kim bir iyilik işlerse onun sevabını fazlasıyla veririz. Şüphesiz Allah bağışlayan, şükürün karşılığını verendir.*”⁷⁹ Ayette geçen akraba sevgisi, Hazret-i Peygamber'in ailesini ve soyundan gelenleri sevmektir. Beyitte bahs olunan sevgi, Hazret-i Hüseyin'e duyulan sevgidir.

‘İlm-i ledûnde dahî Hızır gibi oldu hem
Âb-ı hayât ile her ‘uzva olub bir fevâd (K.27/6)

İlm-i ledûn: Allah tarafından öğretilen ilim. Şer'î ve zahirî ilimler, melek ve Resûl aracılığıyla gelir, ilham ise direkt Hak'tan gelir. Bu sebeple ilhama ilm-i ledûn denilmiştir. Hz. Mûsâ'nın bu ilmi Hızır'dan öğrenmek istemesi Kehf Suresi'nin 60.-82. ayetlerinde anlatılmıştır.⁸⁰

Hem oḳundı nice biñ Fâtiḥa rûḥına anıñ
Zikriyle hû diyerek na'şî ḳonub bir ser-cân (K.55/31)

Beyitte ölülerin ruhlarına Fâtiha Suresi'nin okunmasına gönderme yapılırken, surenin de fazileti ifade edilmek istenmiştir.

Bu dört zât-ı mükerrem cā-niṣin-i pîr olmuştır
Ki olmuş cümlesine ḥānḳah-ı cennet-ül-me'vâ (K.31/29)

⁷⁹ Şûrâ Suresi 42/ 23.

⁸⁰ Cebecioğlu, age., s.133.

Kur'ân'da Necm Suresi'nin 15. ayetinde geçen “*Cennetü'l-me'vâ*” cennetle ilgili ayetlerden biridir. Üçüncü cennet olarak da bilinmektedir.

3.1.2. Hadîsler:

Dîvân'da ayetlerden sonra dinî unsurlar arasında hadisler de bulunmaktadır. Tasavvufî bir divan olması sebebiyle gerek kudsî hadislere gerekse Hazret-i Peygamber'in kendi sözlerine iktibas yapılmıştır.

Ĥüdâ şânında inzâl itdi **levlâk** ile ersel-nâk
Vekîl itdi umûrunda dilediğîñ yapar ĥâlâ (K.1/25)

Levlâk: Arapça “*Sen olmasaydın*” anlamında şart içeren bir ifadedir. “*Sen olmasaydın, felekleri yaratmazdım.*”⁸¹ Hadis-i kudsîsine dayanır. Peygamberimizi öven na'atların hemen hepsinde bu ifadeye dayalı medhiyeler bulunmaktadır.

“el-‘ulemâ’ü vereşetü’l-enbiyâ”

Dîvân'ın önsöz kısmında yer alan bu hadiste, peygamberlerin asıl varislerinin âlimler olduğu söylenmektedir.

Ķapusıdır ‘ilm şehrinin ammâ ĥalkası yokdur

Ĥaĥârsanda yaĥışmaz olma böyle beyhûde güftâr (K.5/22)

Bu beyitte de Hazret-i Peygamber'in “*Ben ilim şehriyim, Ali ise kapısıdır*” hadis-i şerîfî yer almaktadır. Hz. Ali, küçük yaştan beri Hz. Muhammed(s.a.v.)'in terbiyesi altında ahlaklanmış, onun nübüvvet nurunun bereketlerini en iyi bilenler arasındadır. Onun içindir ki, Hz. Peygamber'den rivayet edilen “*Ben ilim şehriyim, Ali ise kapısıdır.*” veya “*Ben hikmet eviyim, Ali de kapısıdır.*” Hadisinde belirtildiğine göre, Hz. Ali denilince akla gelen ilk kemal vasıflarından biri de ilimdir.⁸²

Bir başka hadîs-i şerîf ise “*lâ-fetâ illâ Ali, lâ Seyfe illâ Zülfikâr*”dır. “*Ali'den kahraman yiğit yoktur, Zülfikâr'dan üstün kılıç yoktur.*”

Ķapusın ħal‘ idince Ĥâyber’in nâzil olub Cibrîl

Getürdi **lâ-fetâ illâ** ‘Alî’yi eyledi iĥbâr (K.5/23)

⁸¹ “Levlâke levlâke lemâ halaktü’l-eflâk.”

⁸² Ethem Ruhi Fıĥlâlî, İmam Ali, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005, s.90.

Ḥudānīñ medḥi ile ḥamdini bir bir ḥaber virdi
Daḥī lā-seyfe illā Zū'l-fikārı eyledi tezkār (K.5/24)

Gerek Kur'an'da gerekse Hazret-i Peygamber'in hadislerinde Ehl-i beyt sevgisi üzerinde önemli bir şekilde durulmuştur. Peygamber Efendimiz de hadislerinde “*Beni seveni ben de severim...*” hadisini söylemiştir. Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile ilgili hadisler de bazı beyitlerde zikredilmiştir.

Yine bir hadis-i şerîflerinde şöyle buyurmuştur:
“*Onları seven beni sever, beni seven ise Allah'ı sever; Allah'ı seveni Allah cennete koyar, onlara buğuzeden bana buğuzeder; bana buğuzeden Allah'a buğuzeder; kendisine buğuzedeni ise Allah cehenneme koyar.*”⁸³

Didi bir gün Ḥasan için severdim sende sev yā Rab
Seveni de daḥı sev olma mücrim ise de bīzār (K.5/31)

“*Hüseyin bendendir, ben de Hüseyin'denim; Hüseyin'i seveni Allah sevsin.*”⁸⁴
Hadis-i şerifi.

Buyurdı yine bendendir Ḥüseyin ben daḥı andan
Anı sevenleri Allah sevsün itmesün āzār (K.5/32)

Yine Hazret-i Peygamber, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin hakkında şöyle buyurmuşlardır:

“*Allah'im! Ben bu ikisini severim, sen de bunları ve bunları seveni sev; bunlar benim ve kızımın oğullarıdır.*”⁸⁵

Kim severse Muştafā evlādını 'izzet bulur
Ḥaşr olur anlar ile Ḥaḫḫa bunca rahmet bulur
Şīnesin çāk eyleyenler kevşer u cennet bulur
Gel Murāda şeh Ḥüseyne a' lā devlet bulur
Cān fedā olsun yolunda ey Ḥüseyin-i Kerbelā (Muh.1/6)

Hz. Peygamber, derece olarak Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in cennette kendi derecesinde olacaklarını da bildirmiştir. Hz. Ali'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber bir gün Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in elinden tutarak şöyle demiştir: “*Ben*

⁸³ Ebu İsa Muhammed bin İsa Tirmizî, Sünen, C. V, tah. Ahmed Muhammed Şâkur vd Tirmizî, Dâru İhyâu't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, ts. s.657.

⁸⁴ Tirmizî, Sünen, C. V, s.324.

⁸⁵ Tirmizî, Sünen, C. V, s.661.

bu ikisini, bunların babasını ve annesini seviyorum. Bunlar kıyamet gününde benim derecemde olacaklar.”⁸⁶

Allah Teâlâ, müminlere Resûlünün sevilmesini farz kıldığı gibi onun parçası olan ve kendisine inanan yakınlarının, akrabalarının da sevilmesini, bu şekilde Hazret-i Peygamber’in sevdirmesini istiyor. Şûrâ Suresi 23. ayet-i kerîmede şöyle buyuruyor:”*Resûlüm onlara de ki: Ben bu davetime karşılık olarak sizden bir karşılık ve ücret istemiyorum. Sadece yakınlarıma sevgi gösterilmesini istiyorum.”*

Sevmek âl-i Aḥmed’i farz olduğunda şübhe yok
Sûre-i Şûrâ’da fi’l-ḳurbāya ol nazra-günān (K.10/32)

Bunları sev ki seni sevsin Ḥüdā-yı Lem-yezel
Düşmenine düşmen ol ki olasın cennet-mekān (K.10/35)

3.1.3. Melekler:

Mehmed Murad Dîvânı’nda yer alan melek isimleri; Azrail (a.s.), Cebrail (a.s.), Cibril (a.s.), Mikâil (a.s.)’dir. Umûmi olarak melek mefhûmuna baktığımızda dinî kitaplarda ifade edilen mefhûmla aynıdır.

3.1.3.1) Azrail:
Ḳalub ḥayretde ‘**Azrā**’il döndi geldi Allaha
Buyurdu ba’zı ebindir ḳanı o rūḥ-ı bî-hemtā (K.7/18)

3.1.3.2) Cebrail:⁸⁷
Şeb-i mi’racda itdi imāmet **Cebrā**’il iḳāmet
Şeref buldı mübārek maḳdeminden Mescid-i Aḳşā (K.1/32)

Ḥüdādan da’vet için geldi **Cebrā**’il ü Mîkā’il
Nice yüz biñ melekler ile ṭoldı Yeşrib ü Baḥḥā (K.1/33)

3.1.3.3) Mikail:
Ḥüdādan da’vet için geldi **Cebrā**’il ü Mîkā’il
Nice yüz biñ melekler ile ṭoldı Yeşrib ü Baḥḥā (K.1/33)

⁸⁶ Zamira Ahmedova, “Hz. Hüseyin’in Hayatı, Hilâfet Mücadelesi ve Din Anlayışı”, (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), ss.28-29.

⁸⁷ (K.6/9), (K.7/22), (K.7/34), (K.7/28).

3.1.4. Peygamberler:

3.1.4.1) Hazret-i Âdem (a.s.):

İlk peygamber ve insan olan Hz. Âdem, Mehmed Murad Dîvânî'nda sadece bir beyitte adı zikredilmiştir. Bu beyitte de Hz. Âdem'in cennette ufacık, değersiz bir şeye değer verip meylettiği söylenmiştir.

Ne itsün cenneti ' aşık değışdi ħabbeye **Âdem**

Ne kâdri var ki olsun cāna minnet yā Resūlallāh (K.2/4)

3.1.4.2) Hazret-i İsa (a.s.):

Tasavvufî edebiyatın ana konularından olan Hz. İsa ve hayatı ile ilgili motifler oldukça çok kullanılır. Ancak Mehmed Murad Dîvânî'nda iki beyit ile sınırlı kalmıştır. Aşağıdaki beyitte Hz. İsa'nın gökden ineceği inancına telmih yapılarak, Hz. Peygamber'e övgü mahiyetinde onun da son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'e ümmet olacağını söylenmiştir.

Ne şübhe ümmeti olmağ nebî olmağdan evlâdır

Olacağdır aña ümmet inince **Ĥazret-i ' İsa** (K.1/28)

Bir başka beyitte de Şeyh Abdullah Kaşgarî'nin halifelerinden olan Şeyh İsa'ya isminin gökden Hazret-i İsa'nın o temiz isminin indiğini söylemek için zikredilmiştir.

Anası Meryem imiş vālîdi ismi nedir bilmem

Semādan inmiş aña ism-i pāk-i Ĥazret-i ' İsa (K.31/22)

3.1.4.3) Hazret-i Muhammed (s.a.v.)⁸⁸ (Muhammed Mustafa, Resūlallah, Habîb-i Kibriyâ, Hâîlullah, Habîbullah, şâh-u Rasûl, Ahmed-i Muhtâr, Resûl, Hayrû'l-beşer, Fahr-i Kâinat):

Mehmed Murad Dîvânî'nda⁸⁹ çeşitli isim ve sıfatlarıyla zikrolunan Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.), âlemlere rahmet olarak gönderilişi⁹⁰, kâinatın ve bütün gönderilen peygamberlerin iftiharını oluşu, güzelliği, ahlâkı, son peygamber oluşu, kıyâmet gününde ümmetine şefâat edeceği, ehl-i beyti ile ilgili söyledikleri, hadisleri,

⁸⁸ Bk. Prof. Dr. Muhammed Hamidullah, İslam Peygamberi, Çeviren: Mehmet Yazgan, İstanbul: Beyan Yayınları, 2011.

⁸⁹ (K.1/40), (K.1/54), (K.1/59), (K.1/60) , (K.2/1) ,(K.2/2), (K.2/3), (K.2/4), (K.2/5), (K.2/6), (K.2/7), (K.3/1), (K.3/2), (K.3/3), (K.3/4), (K.3/5), (K.3/6), (K.3/7), (K.4/1), (K.4/2), (K.4/3), (K.4/4), (K.4/5), (K.4/6), (K.4/7), (K.5/17), (K.5/18), (K.5/20), (K.5/21), (K.5/22), (K.5/26), (K.5/31), (K.6/1), (K.6/3), (K.6/6), (K.6/16), (K.7/1), (K.7/3), (K.7/5), (K.7/8), (K.7/10), (K.7/25), (K.7/34), (K.8/19), (K.8/24), (K.8/37), (K.8/38), (K.9/4), (K.9/12), (K.9/19), (K.9/25), (K.9/27), (K.9/28), (K.9/32), (K.9/33), (K.9/37), (K.9/38), (K.10/4), (K.14/4), (K.15/3), (K.15/5), (K.21/3), (K.26/1), (K.26/7), (K.26/10).

⁹⁰ "Biz seni âlemlere ancak rahmet için gönderdik" Enbiyâ, 20/107.

Allah'ın sevgili kulu oluşu gibi münasebetlerle zikredilmiştir. Aynı zamanda sadece kendisine ve Ehl-i Beyt'e yazılan şiirlerde değil, Dîvân'daki bütün şiirlerde Hz. Peygamber'in adı zikredilmiştir.

Muhammed Muştafâ'dır nām-ı pāki emr-i Bārīyle
Mükennādır Ebu'l-Ḳāsım ile āgāh ol dil-i dānā (K.1/24)

Habīb-i Kibriyādır hem **Hālīlu'l-lah**dır el-ḥaḳ
Birisi cedd-i mirāşı birin ḥaḳ eyledi i'ṫā (K.1/27)

Bu iḥsanlar kime oldı **Habību'l-lah**dan ġāyri
Bu ikrām ile mükerrrem olmadı hiçbirisi ḥāşā (K.1/36)

3.1.4.4) Hazret-i Mûsâ(a.s.):

Dîvân'da Hz. Mûsâ ile ilgili bir beyit zikredilmiştir. Hz. Peygamber'e yazılan bir na'at-ı şerifte yer alan bu beyitte, Hz. Mûsâ tekrar dünyaya gelmiş olsaydı, Hz. Peygamber zamanında, Hz. Mûsâ'nın ona ümmet olabilceğini dile getirilmiştir.

Bunuñ gibi ümmet olurdu ez-dil ü ez-cān
Bu dünyāya girü gelmiş olaydı Ḥazret-i Mûsā (K.1/30)

3.1.5. Dinî Şahıslar:

3.1.5.1.) On iki İmam:

Alevî-Bektaşî geleneğinde on iki imam velâyet sahibi olmaları sebebiyle Hz. Ali ile birlikte son derece önemli bir yer tutar. Özellikle cem ayinlerinde düvaz, düvaz-imam, düvazdeh-imam başlığı altında söylenen nefesler bu inancın hiç değişmeyen kısmını oluşturur. Şiirlerde on iki imamla ilgili olarak verilen bilgiler tarihî gerçeklikten çok onların menkabevî-efsanevî hayatlarıyla ilgilidir.⁹¹

3.1.5.1.1) Hazret-i İmam Ali (r.a.):

Dört büyük halifenin sonuncusu olan (598-661) olan Hz. Ali, Peygamber soyundan ve İslam dinini kabul eden ilk dört kişiden biridir. Künyesi Ebü'l Hasan, Ebu Tûrab ve Murtaza olarak bilinir. Lakabı esedu'llah (Allah'ın aslanı), el-Galip (üstün gelen), Haydar (aslan)'dır. Ayrıca edebiyatta, Şâh-ı Merdan, Merd-i Hudâ, Şîr-i Yezdân

⁹¹ Azar, age., s.282.

ve Haydar-ı Kerrâr gibi lakaplarla zikredilir. Onun, edebiyatımızda kahramanlık, bilgili oluşu ve imamlık gibi birçok teşbihlere konu edinilmiştir. Döldül atı ve Zülfikâr kılıcı şiirlerde benzetme konusu olmuştur.⁹² Hz. Ali Hz. Muhammed'in terbiyesi altında yetişmiş, özellikle Kur'an ve Sünneti, ilmi, helal ve haramı en iyi şekilde bilen sahabe unvanını kazanmıştır. Gerek sünnet gerek şii kaynaklarda Hz. Ali'nin faziletlerine ilişkin rivayetler çoğunluktadır. Hayattayken kendilerine cennet vaad edilen on kişiden biridir.⁹³

Ḥudā arslanı olduğında reyb ü şübhe yokdur
Buyurmuşdur cihân fağrı ki sensin Ḥaydar-ı Kerrâr (K.5/14)

Şehiddir belki şāhenşāh-ı iqlim-i vilāyetdir
‘Aliyyü’l Murṭazādır nām-ı pāki mazhar-ı esrār (K.5/13)

Mehmed Murad, medhiyesinde Hazret-i Ali'ye olan sevgisini anlatırken, onun caseretinin emsalsiz oluşu, gazalarındaki cesurca savaşıması, Zülfikar kılıcının keskinliğinden, mütevazı ve hayâ sahibi oluşu, her bakımdan övülmeye ve takdir edilmeye layık bir zât-ı muhterem olduğunu söylemektedir. Kaside de Hz. Ali'nin ilmî kişiliğinden ve Hz. Muhammed'in hadisinde de belirtildiği gibi “*ilim şehrinin kapısı olduğu*”dan, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile ilgili hadislerinden bahsedilmektedir.

3.1.5.1.2) Hazret-i İmam Hasan (r.a.):

Hz. Ali'nin oğlu ve Hazret-i Peygamber'in torunudur. On iki imamın ikincisidir. M.625 yılında dünyaya gelen Hz. Hasan M.669 yılında vefat etmiştir. Babası Hz. Ali'nin şehit edilmesi üzerine M.661 Ramazan ayının sonunda halife olmuştur. Hz. Hüseyin ile birlikte Hz. Muhammed (s.a.v.)'in övgülerine mazhar olmuştur.⁹⁴ Mehmed Murad Dîvânı'nda da Hz. Peygamber'in hadisleriyle ifade edilmiştir.

Ḥadleridir Muştafâ vālidleri oldı ‘Ali
Fāṭıma mādeleridir istemezem ğāyır kelām (K.8/19)

⁹² İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, 18. Baskı, İstanbul: Kapı Yayınları, 2009, s.26.

⁹³ Azar, age., s. 282.

⁹⁴ Ahmedova, age., s.42.

Hız. Peygamber, Hız. Hasan'ı da “torunum” ve “Ehl-i Beyt'im” diye şereflendirmiştir. Ayrıca Hız. Peygamber'in “ Cennet ehli gençlerinin seyidi” dediği ve “Ebu Muhammed” lakaplı Hız. Hasan ona benzetilmiştir.⁹⁵

Öper idi Hısanı ağzı dudağından o şāh

Hem Hüseyni gerdanından böyle didiler fehām (K.8/21)

3.1.5.1.3) Hazret-i İmam Hüseyn (r.a.):

Hız. Ali'nin oğlu ve Hız. Peygamber'in torunudur. On iki imamın üçüncüsüdür. M.628 yılında dünyaya gelen Hız. Hüseyn 683 yılında Muâvîye'nin oğlu Yezid tarafından Kerbelâ'da yanındaki 72 kişi ile elîm bir şekilde şehit edildi.⁹⁶ Mehmed Murad Dîvânı'nda Kerbelâvakasına ve Hız. Hüseyn'in katledilmesine duyulan üzüntüyü anlatan bir mersiye bulunmaktadır. Hız. Hüseyn'e yazılan bir de medhiye bulunmaktadır.

Kesdiler nehr-i Fırâtı evvelâ yaya başdan

Virmediler kaçır-ı şuvâ ol gün aña kâfir dilân (K.10/2)

Kerbelâda şāh Hüseyniñ hâliñ Ehl-i Beyt

Söyledi bir bir helāk olur işiden cism-i cân (K.10/1)

3.1.5.1.4) İmam Zeyne'l 'abidin, İmam Muhammed Bâkır, İmam Cafe-i Sâdık, İmam Kâzım, İmam Aliy'yül Rızâ, Hoca Muhammed Takî, İmam Aliy'yül Nakî, İmam Hasan'ül Askerî, İmam Muhammed Mehdi:

Hız. Ali'ye yazdığı yazdığı medhiyede on iki imamı da kasidenin bir beytinde toplamıştır.

Dağı Zeynü'l 'ibād u Bâkır u Ca' fer ile Kâzım

Rızâ Takî Naki hem ' Asker ile Mehdiyi mehvār (K.5/40)

3.1.5.2) Ehl-i Beyt:

Ehl-i Beyt; kısaca, ev halkı demektir. “Ev”den kasıt, Hız. Muhammed'in ailesi ve ocağıdır. Alevî-Bektaşî kültüründe çok önemli bir yer tutan Ehl-i Beyt, Kur'an-ı

⁹⁵ Ahmedova, age., s.38.

⁹⁶ Ahmedova, age., s.20.

Kerim’de tabir olarak üç yerde geçmektedir. Ahzab Suresi 33. ayet, Hûd Suresi 73. ayet, Kasas Suresi 12. ayetlerinde Ehl-i Beyt ile ilgili hususlar buyrulmuştur.⁹⁷

3.1.5.2.1) Hazret-i Âişe (r.a.):

Hz. Peygamber’in mübarek zevcelerinden olan Hazret-i Âişe b. Ebû Bekir M.614 senesinde Mekke-i Mükerrermede dünyaya geldi, M.676 senesinde Medine-i Münevvere’de vefât etmiştir.⁹⁸ Resûl-i Ekrem(s.a.v.), Âişe’nin kız kardeşi Esmâ’nın oğlu Abdullah b. Zübeyr’e nispetle ona “Ümmü Abdullah” künyesini vermiştir. Babasına nispetle Âişe-i Sıddıka da deniliri. Bilindiği üzere babası, Hz. Ebu Bekir(r.a.), annesi ise, Hz. Peygamber’in bizzat kabrine inerek dua ettiği Ümmü Rumân bi Amir b. Uveymir’dir.⁹⁹ Mehmed Murad Dîvânı’nda ismi bir beyitte geçmektedir.

Suâl itdi birisi Hâzret-i ‘ Âişe’den bir gün

Nisâdan sevgili kimdir Resûle söyle gel cânâ (K.7/5)

3.1.5.2.2) Hazret-i Fâtımatü’z-Zehrâ(r.a.):

Hz. Fâtıma (r.a.), Resûlallah’ın biricik kızı, seyyidler neslinin şerefli annesi, Peygamberimizin pak neslini devam ettiren iffet ve fazilet sembolüdür. Resûlallah evlatlarının hepsini seviyordu mutlaka ama Fâtıma’ya ayrı bir ihtimam gösteriyordu.¹⁰⁰

Resûlüh efdâli evlâdı oldu **Hâzret-i Zehrâ**

Ki cümle ehl-i beytinden iderdî kâdrini a‘ lâ (K.7/1)

Lîk terk itdi yerine **hâzret-i Fâtımâ**’yı

Ûâ’im oldu nice biñ erkek yerine dâderân (K.50/15)

Mehmed Murad, Dîvân’ında yazdığı 36 beyitlik medhiyede Hz. Fâtıma’nın Hz. Peygamber’in feyzi ve nuru olduğunu, eve geldiğinde onu kucağına alıp pak alından öptüğünü dile getirirken Hz. Peygamber’in de bir sözüne burada hatırlatmıştır. Bir gün Hz. Peygamber (s.a.v.), “ *Fâtıma benim bir parçamdır. Onu kim kızdırırsa, beni kızdırır.*” buyurmuşlardır. Mehmed Murad’ın yazdığına göre bir gün Hz. Âişe’ye Hz.

⁹⁷ Azar, age., s.298.

⁹⁸ Mustafa Fayda, “Âişe”, DİA, C.II, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, s.201

⁹⁹ Nilgün Öztürk, “Hz. Âişe ve Tefsir İlmindeki Yeri”.(Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), s.1.

¹⁰⁰ İhsan Atasoy vd., hzl.; Sahabiler Ansiklopedisi (I-II), İstanbul: Nesil Yayınları, 2010, s.104.

Muhammed'in kadından sevdiği kimdir diye bir sorar. Hz. Aişe de ona, Haticetü'l-Kübrâ ve Fâtıma b. Muhammed cevabını verdi. Yine o kişi, Resûl'un erkeklerden sevdiğini sordunca, Hz. Aişe, Fâtıma'nın zevcisi Ali'dir, buyurdu. Kasidenin sonraki kısmında ise Hz. Ali ile Hz. Fâtıma'nın Beyt-i Mâ'mûr'da melekler tarafından nikâhının kıyıldığı ve bunun Cebrail (a.s.) vasıtasıyla Hz. Peygamber'e iletildiği; Hz. Peygamber'in de Bilâl Habeşî'ye salâ etmesini, herkesin toplanmasını istediği ve bu topluluk karşısında kızı Fâtıma ile Ali'yi nikâh ettiğini açıklamıştır. Bu emrin Allah tarafından kendisine Cebrail(a.s.)'in bildiğini söylemiştir.

Melekler beyt-i ma'mûre bugünde cem' olmuşlar

Nikâh olmuş 'Alî'ye duhterim Fâtımatü'z-Zehrâ (K.7/29)

3.1.5.2.3) Hazret-i Hatice (r.a.):

Resûlallah'ın zevcelerinden olan Hz. Hatice varlıklı, şerefli, Cahiliye toplumunda bile "Tahir" lakabıyla anılan bir hanımdı. İslamiyet'ten önce ticaret işleriyle uğraşırdı. Hz. Muhammed'in doğruluğunu, emin oluşunu, sadakatini, güzel ahlakını da ticaretle meşgul olurken öğrendi ve onu yanına aldı.¹⁰¹ Kaynaklar, Hz. Hatice'nin takriben hicretten 68 yıl, Ebrehe ordusunun Kâbe'ye saldırdığı Fi'l Vak'asından on dört-on beş yıl önce Mekke'de doğduğunu kaydeder.¹⁰² Hz. Hatice'nin doğum tarihine dair başka rivayetler bulunsa da, doğum tarihi takriben 556 yılına denk gelmektedir.¹⁰³ Vefat ise, Hz. Peygamber'in, Peygamberlik geldikten sonra Mekke'de on üç yıl kaldığı ve Hz. Hatice'nin nübüvvetinin onuncu yılında vefat ettiği düşünüldüğünde, hicretten üç yıl önce vefat ettiği rivayeti daha makul olup, M.620 yılına tekabül etmektedir.¹⁰⁴

Bir nice zevcât olmuşdı Hâbîb-i Kibriyâ

Cümlesi vahy ile olduğunda reyb olmaz sezâ (K.6/1)

Ağdemi ammâ **Hâdîce** tâmdır hem efđali

Efđaliyyetden için **Kübrây** şıfat olmuş aña (K.6/2)

¹⁰¹ Atasoy vd., age., s. 108.

¹⁰² Mustafa Fayda, "Fi'l Vak'ası", DİA, C.XIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, ss.70-71.

¹⁰³ M. Yaşar Kandemir, "Hatice", DİA, C. XVI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, s.465.

¹⁰⁴ Ömer Sabuncu, "Hz. Peygamber'in İlk Hanımı Hz. Hatice'nin hayatı ve Kişiliği", (Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), s.53.

Mehmed Murad, Ehl-i Beyt'ten olan Hz. Hatice'yi medheden 18 beyitlik bir kasideyi Dîvânı'nda yazmış olup, Ehl-i Beyt'e olan sevgisini de bu medhiyede de göstermiştir. Medhiyede, Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'in zevcelerinden olduğu, hem Hz. Peygamber'in hem de Hz. Hatice'nin birbirlerine olan sevgilerinden, İslam âleminin ona Kübrâ sıfatını¹⁰⁵ koyduğunu, malını mülkünü Hz. Peygamber'in aşkıyla feda ettiğini ve Hz. Peygamberle olan nikâhından söz edilmektedir.

Ceddi 'ulyâsı sensin cümle nesl-i Aḥmed'iñ
Yine sensin mâderi Fâtımâ ey ümmü'l-hüdâ

Hz. Muhammed(s.a.v.)'in İbrahim hariç tüm çocukları Hz. Hatice'den olmuştur. Hz. Hatice'nin Hz. Peygamber'le olan evliliğinden 2 erkek 4 kız olmak üzere 6 çocuğu olduğu genel görüştür. Buna göre; Kâsım, Zeynep, Rukiye, Ümmü Gülsüm, Fâtıma ve Abdullah (Tayyib ve Tâhir) adındaki evladları dünyaya gelmiştir.

Pek severdi hem Resûli hem Resûl anı dahı
Mâl u mülki cümlesin 'aşkıyla itmişdi fedâ (K.6/3)

Hz. Hatice'nin ve Hz. Peygamber'in birbirlerine olan derin bir sevgisi vardı. Hz. Hatice, Hz. Peygamber'in her zaman yanında sâdik bir yardımcı olmuş, maddî ve manvî her türlü desteği ve morali, kendisine vermiştir. Hz. Peygamber'in de, akıllı, zeki, kadınların en faziletlisi ve cennet ehlinde olan Hz. Hatice'ye derin sevgi ile bağlanmış, vefatından sonra da unutmamış, onun fedakârlığını ve dostluğunu her zaman anmıştır.¹⁰⁶ Mehmed Murad, Hz. Hatice'yi medheden kasidesinde bu sevgi ve dostluğu yukarıdaki beytinde dile getirmek istemiştir.

3.1.6. Diğer Dinî Şahıslar:

3.1.6.1. Bilal-i Habeşî:

Hz. Peygamber'in müezzini olan Bilâl-i Habeşî, Dîvân'da ezan ve salâ okuma bahsiyle geçmektedir. Aşağıdaki beyitte de Hz Peygamber, kızı Fâtıma ile Hz. Ali'nin nikâhını herkese bildirmek için Bilâl'den salâ vermesini istemiştir.

¹⁰⁵ Hz. Hatice'ye, Peygamberimizin en büyük hanımı olduğu için bu lakap sonradan konulmuştur. Diğer lakapları şöyledir: Üstün iffeti, namuslu bir hayat sürmesi sebebiyle İslamiyetten önce "Temiz Kadın" anlamına gelen "Tâhire"; Mekkeli hemşehrileri tarafından "Tüccar Kadın" anlamında "Tâcire"; Kureyş Kadınlarının Efendisi" anlamında "Seyyidetü Kureyş"; ufkunun açıklığı ve güzelliğinden dolayı "Ceyyide" lakaplarıyla isimlendirilmiştir. Kandemir, "agm.", DİA, C.XVI, ss.465-466.

¹⁰⁶ Sabuncu, "age.", s.56.

İtdi Bilāl aşhāba hāzır oldılar cümle anlar

Raḥmet bābları tıtdı hem çerā^ç -ı meşid-i binā (K.7/27)

3.1.6.2. Cabir Bin Abdullah:

Sahabenin en çok hadis bildirenidir. Hazret-i Cabirin künyesi Ebû Abdullah veya Ebû Abdurrahman'dır. 601 yılında Medine'de doğmuş ve 694 yılında Medine'de vefat etmiştir. Uzunca bir ömre mazhar olan Câbir, şefkatli ve hassas davranışlı bir kişiliğe sahip olmakla birlikte, 500'den fazla hadis-i şerîfi naklettiği de bilinir.¹⁰⁷

Kime oldı bu teşrîfile ' izzet Hâzreti Hâkdan

Diler rûz-ı şeb Câbir-i Rağıyallâhu ve'sşelâ (K.7/35)

3.1.6.3) Cafer-i Tayyar:

Cafer bin Ebî Tâlib ismiyle de bilinir. Peygamberimizin amcazâdesi ve Hz. Ali'nin büyük kardeşidir. İman edenlerin otuz ikincisidir. 630 yılında Rum ordusu ile Mûte'de yapılan savaşta sancağı taşıdığı sağ eli kesilince sol eline almış, o da kopunca sancağa kesik kollarıyla sarıldı. 41 yaşında bu savaşta şehit olunca Câfer'e iki kolu yerine iki kanat verildiği ve Cennette uçmakta olduğu vehyedilince, Peygamberimiz bu müjdeyi ashabına söylemiş ve ondan sonra "Tayyâr" lakabıyla anılmıştır.¹⁰⁸

Ziyâret olsun Resûle hem ' Ali'ye Ehl-i Beyt'iyle

Per urduçca cinân bâğında dâ'im Ca'fer-i Tayyâr (K.5/38)

Be-ḥaḳḳ-ı Hâzma vü ' Abbâs bi-ḥaḳḳ-ı Ca'fer-i Tayyâr

Be-ḥaḳḳ-ı Hâzdar-ı Kerrâr be-ḥaḳḳ-ı Fâṭıma-i Zehrâ (K.1/62)

3.1.6.4) Hâlid bin Zeyd (r.a.):

İkinci Akabe Biat'ında bulunup Hazret-i Peygamber'e biat edenler arasında bulunur. Ebû Eyyûb el Ensârî olarak da bilinir. Hz. Hâlid, Medine'nin ileri gelen iki kabilesinden biri olan Hazreç'in Neccaroğulları koluna mensuptur. Ebû Eyyûb el-Ensârî, Medine'ye döner dönmez İslamı yaymaya başladı. Kısa zamanda bütün kabilesini Müslüman yaptı. Ebû Eyyû el-Ensârî takvada da çok ileriydi. Birçok sahabi, kendisinden ilim ve hikmet dersleri almıştır. Kur'an ve hadisin doğru anlaşılması için

¹⁰⁷ Atasoy vd., age.,s.58.

¹⁰⁸ Pala, age., s.78.

kendisine başvuruyorlardı. Her gittiği yerde “Mihmandâr-ı Nebevî” olarak anılıyordu.¹⁰⁹

Resûl-i kibriyânî sevgilisi hem ‘alemdârı
Didiler ittifâk üzre idüb Ebû Eyub Ensârî

Mübâreğ ismi Hâlid vâlidinin Zeyd idi hem de
Rivâyet eyledi haylî eḥâdis ile aḥbârı

3.1.6.5. Hazret-i Hamza (r.a.)- Hazret-i Abbâs(r.a.)- Hazret-i ‘Ammâr (r.a.):
Peygamber Efendimizin sahabelerinden olan Hz. Peygamber’in amcası ve
sütkardeşi Hz. Hamza ve Hz. Abbâs, Hz. ‘Ammâr bin Yâsir de Mehmed Murad
Dîvânî’nda yer alan dinî unsurlu şahıslar arasında yer alıyor.

Be-ḥaḳḳ-ı **Ḥamza** vü ‘**Abbâs** bi-ḥaḳḳ-ı Ca‘fer-i Ṭayyâr
Be-ḥaḳḳ-ı Ḥaydar-ı Kerrâr be-ḥaḳḳ-ı Fâtıma-i Zehrâ (K.1/62)

Daḥı ‘**Abbâs** u **Ḥamza ibn-i ‘Abbâs**’a şalât olsun
Cinân bâğında hem şâd ola rûh-ı **Ḥazret-i ‘Ammâr** (K.5/41)

3.1.6.6. Hazret-i Meryem ve Hazret-i Hâcer:
Hz. Meryem, Kur’an-ı Kerim’de birçok ayette geçtiği gibi Divan şiirinde de Hz.
İsa’yı doğurması, Cebrail yoluyla gebe kalması gibi özelliklerle sık sık adından söz
edilmiştir. İbrahim Peygamberin zevcesi Hz. Hacer’i de kimi zaman Divan şiirinde
görmekteyiz.¹¹⁰

Getürîñ ḳabûlünden iderdi cümlesin tecdîd
Görürsem **Meryem** ü şân-ı **Hâcer** mâ-dallâ-feyhâ (K.1/55)

3.1.6.7. Hızır (a.s.):

Âb-ı hayatı içip ölmezliğe kavuşan kişi. Peygamber veya velî olduğu hususunda
rivâyetler vardır. Halk inanışında büyük bir yer edinmiş olup Kur’ân-ı Kerim’de Musa
peygamber ile olan kıssası anlatılır.(Kehf/59-81). Onun, darda kalanların imdadına
yetişmesi inancı, hayli yaygın olup “*Kul bunalmayınca Hızır yetişmez, Hızır gibi*

¹⁰⁹ Atasoy vd., age., s.62.

¹¹⁰ Hz. Meryem ve Hz. Hacer ile ilgili bk: İskender Pala, Divan Şiiri Ansiklopedi Sözlüğü, 18. Baskı, İstanbul: Kapı Yayınları, 2009, s.203;271.

yetişmek” gibi sözler hâlâ yaşar. Tasavvufta Hızır, İlm-i ledünden kinayedir.¹¹¹ Mehmed Murad Dîvânî’nda da bu şekilde geçmektedir.

Menba‘ -ı âb ledünn **Hızır** gibi şübhesiz
Âb-ı hayatı şunub itmede ihyâ dilî (K.17/6)

‘İlm-i bâṭında daḥı bolcadır şübhem yok
Çeşme-i âb-ı ledünn olmadı mı **Hızır**- âsâ (K.28/4)

‘İlm-i ledünde daḥı **Hızır** gibi oldı hem
Âb-ı ḥayât ile her ‘uzva olub bir fevâd (K.27/6)

3.2. Dîvân’da Adına Medhiye Yazılan Mutasavvıflar

Mehmed Murad Dîvânî’nda tasavvuf; tasavvufî tâbirler, mefhumlar ve telâkkiler şeklinden ziyâde; bir ehl-i tarîk şair olarak mutasavvıf zâtların hayatlarını doğrudan doğruya konu alıp, onlar adına yazdığı medhiyelerde ehl-i tarîk ve mutasavvıflar hakkında bilgiler vermiştir. Tasavvuf tarihinin önemli simalarından ve mutasavvıflarından olan Abdülkadir Geylanî, Dîvân’da adına mehdiye yazılan mutasavvıflar arasındadır. Abdülkadir Geylanî’nin ve Dîvân’da geçen diğer mutasavvıfların biyografileri, Mehmed Murad’ın medhiyelerde kaydettiği bilgiler bu başlık altında incelenmeye çalışılacaktır.

3.2.1) Abdülkâdir Geylanî

İran’ın Geylân Kasabası’nda hicret-i nebevîyyenin 470 senesi şehr-i Ramazanının (Mart 1078) ilk gecesi dünyaya gelmiştir. Künyesi Ebû Muhammed’dir. Muhyiddîn, Gavsü’l-a’zam, Kutb-i Rabbânî, Sultanü’l-evliyâ, Kutb-i a’zam gibi lakapları vardır. Babası Ebû Salih bin Musâ Cengîdost’tur. Neseb-i şerifleri, peder-i mükerrerleri¹¹² cihetinden Hz. Hasan ve vâlîde-i mükerrerleri cihetinden Hz.

¹¹¹ Pala, age., s.183.

¹¹² Peder-i mükerrerleri Ebû Sâlih Mûsa Cengî-dost(kaddesa’llâhu) bines-Seyyid Ebû Abdullah bin es-Seyyid Yahyâ ez-zâhid bin es-Seyyid Muhammed el-Mûris bin es-Seyyid Dâvûd bin es-Seyyid Musa es-sânî bin es-Seyyid Abdullah el-Mûris bin es-Seyyid Musa El-Cûn bin es-Seyyid Abdullah el-Mahz bin es-Seyyid Hasan el-Müsennâ binİmam Hz. Hasan-ı Müctebâ binEmiri’l-mü’minîn Hz. Ali Esedu’llahi’l-Galibin Bk: İmam Şarânî, Tabakatü’l-Evliyâ-Evliyalar Ansiklopedisi, çev: Abdülkadir Akçiçek, İstanbul: Bedir Yayınevi, C.I, 2005, s.96.

Hüseyin (r.a.) Efendilerimize dayanmaktadır. Annesinin ismi Fâtıma'dır.¹¹³ Lakabı *Ümmü'l hayr* olup seyyidedir. Bu yüzden Hz. Abdülkâdir hem seyyid hem şerîftir. 1166 senesinde Bağdad'da vefat etti.¹¹⁴ Tarîkat-ı aliyye-i Kâdiriyye kurucusu olarak bilinir.

Abdülkadir Geylanî hazretleri daha doğmadan, ilerde büyük bir zât olacağına dair işaretler, alâmetler görülmüştü. Babası rüyasında Peygamber Efendimizi (s.a.v) görmüş ve kendisine, "Ey Ebû! Allahu Teâlâ bu gece sana kâmil, olgun ve derecesi yüksek bir erkek evlâd ihsan etti. O benim oğlum ve sevdiğimdir. Evliyâ arasında derecesi yüksek olacak."¹¹⁵ buyurdu. On yaşında mektebe giderken melekelerin kendisi ile beraber yürüdüklerini görür, onlardan; "yer açın evliyâdan bir zât geliyor"¹¹⁶ dediklerini duyardı. Osmanzâde Hüseyin Vassâf, "Sînn-i âlîleri yediye bâliğ oldukda vâlidesi çift sürmek, te'mîn-i maişet etmek maksadıyla, oğluna bir çift öküz alıp, bunu üzerine, Abdülkadir çift sürmeye başlar. Öküzlerden biri bir gün başını çevirip Cenâb-ı Abdülkadir'e bakarak lisân-ı hâl ile "*Yâ Abdülkadir! Allah teâla seni, çift sürmek için halk eylemedi. Seni ancak esrâr-ı ma'rifetu'llah için halk buyurdu.*"¹¹⁷

Hz. Abdülkadir o hâlden müteessir olarak derûnuna aşk ateşi düşmekle validesine rica ederek, "Kerem eyle valideciğim, beni hak yoluna gönder."¹¹⁸ buyurur. Validesi bu ricâsını kabul ederek, Hazret-i Abdülkadir'i Bağdad'a göndermiştir.

Abdülkadir Geylanî, on sekiz yaşında Bağdad'a geldi. Buradaki meşhur âlimlerden suretiyle hadîs, fıkıh ve tasavvuf ilimlerinde çok iyi yetişti. Fıkıh ilmini, Ebû Hattâb Mahfûz, Ebu'l-Vefa, Ebû Saîd Muhammed b. Kadı Ebû Ya'lâ ve diğer fıkıh âlimlerinde ilim öğrendi. Hadis ilmini; Hasan-ı Bâkılânî, Ebû Saîd Muhammed b. Abdülkarim, Ebû Gânim Muhammed b. Muhammed, Ebu Bekr Ahmed b. Muzaffer, Ebû Câfer, Ebû Kâsım b. Ali, Ebû Tâlib Abdülkadir, Ebû Bekr Hibetullah İbn Mübârek, ebû'l-izz Muhammed b. muhtar, ebû Nasr Muhammed, Ebû Gâlib Ahmed, Ebû Abdullah Yahyâ ve diğer hadis âlimlerimden öğrendi. Tasavvuf ilmini ise Şeyh Ebû Said Mahzumi ile Hammâd-i Debbâs'tan¹¹⁹ almıştır.

¹¹³ Mâder-i muhteremleri Ümmü'l-Hayr Emetu'llah Fatıma bt. Abdullah es-Samaî bin es-Seyyid Ebû Cemal bin es-Seyyid Ebû Muhammed (Mahmud) bin Seyyid Tahir bin Seyyid Ebû Atâ bin Seyyid Muhammed bin Seyyid Ali el-Karz bin İmam Ca'fer es-Sâdık bin İmam Muhammed el-Bakır bin İmam Zeynelâbidîn bin İmam Hz. Hüseyin bin Emîri'l-Mü'minîn Hz. Ali bin Ali Tâlibin Bk: Mustafa Sâdık Vicdanî, Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye, hzl: İrfan Gündüz, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1995, s.96.

¹¹⁴ Vassaf, age., C.I, ss.50-51.

¹¹⁵ Şarânî, age., C.I, s.126.

¹¹⁶ Şarânî, age., C.I, s.126.

¹¹⁷ Vassaf, age., C.I, s.52.

¹¹⁸ Vassaf, age., C.I, s.52.

¹¹⁹ Dilaver Gürer, Abdülkadir Geylanî (Hayatı, Eserleri, Görüşleri), İstanbul: İnsan Yayınları, 1999, s.61

Mehmed Murad Dîvânî'nda da kendisine yazılan medhiyede Gavsü'l-a'zam'dan övgüyle söz edilmiştir. Aynı zamanda onun Fahr-i cihan nesli olduğunu, Hz. Hasan'ın onuncu veledi olduğunu, ravzasına ins ü melek yüz sürdüğünü, her tarîkin eli olduğunu, her velînin dili olduğunu medhiyede açık bir şekilde ifade ediliyor.

Cümle ehl-i tûruka yardım eder hazret-i şeyh
Her tarîkin elidir Hazret-i Abdül-kâdir
Hem imâm Hasanın oldu onuncu veledi
Hazret-i Fahr-i cihân neslidir Abdül-kâdir

Hz. Şeyhü'l-Ekber (kuddise sırruhu'l-athar) Efendimiz **Fütûhât**'nın 73. Babında Hz. Gavs-ı A'zam için şöyle buyuruyor:

*“Gavs, bir şahıstır. Bazan bir kadın olması da mümkündür. Allah teâlâ, kulları üzerine galiptir. Gavs ise Allah'tan başka her şey üzerinde tasarruf sahibidir. O cesur ve kahramandır, gayret sahibidir; hakkı müdâfaada azimlidir. Hakk'ı söyler adaletle hüküm eder. Bu makamın sahibi, şeyhimiz, Bağdâdlı Abdülkâdir-i Geylânî idi. O, diğer mahlûklar üzerinde gerçekten güç ve kuvvet sahibi idi. Onun şânı yüce menkabeleri meşhûrdur...”*¹²⁰

İlk tahsilini tamamlayıp yetiştikten sonra, vaaz ve ders vermeye başladı. Hocası Ebû Saîd Mahzûmî'nin medresesinde verdiği ders ve vaazlarına gelenlerin sayısı çok fazlaydı. Bunun için medresesi Bağdad halkı tarafından genişletildi ve bu medresede birçok âlim yetiştirdi.¹²¹ Abdülkadir Geylanî, bir müddet ders verip insanları irşâd ettikten sonra ders ve vaaz vermeyi bıraktı. İnzivâyâ çekilmeyi, Hakk ile baş başa kalmayı istedi. Sonra sahrâlara çıktı. Bağdad'ın Kerh harâbelerinde yaşamaya başladı. Bütün vaktini ibadet, riyâzet ve mücâhede ile nefsinin arzu ve isteklerini yapmamaya, istemediklerini de yapmakla geçirmeye başladı.¹²² Bağdâd ve Kerh civarındaki mücehatı yirmi beş sene sürmüştür.¹²³ Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye'de yazıldığına göre mücâhede esnasında meşâyıhdan Şeyh Hammâd b. Müslim ed-Debbâs ile sohbet ederek ilk tarîkat icazetini almış ve Tâcu'l-ârifin Ebu'l-Vefâ-ı Kâkî'nin ve bazı sûfiyyenin sohbetlerinde de müstefid olarak Şeyh Hammâd'ın nezdinde mücâhedâtla sülûk

¹²⁰ Vassaf, age., C.I, s.61.

¹²¹ Abdülselam Uluçam, “Bağdad'da Abdülkadir Geylani Külliyesi”, Vakıflar Dergisi, C.20, S.20: 63-84 (1988), s.64.

¹²² Şarânî, age., C.I, s.61.

¹²³ Vassâf, age., C.I, s.56.

çıkarmış ve şeyhe dâmâd olmuştur.¹²⁴ Kaynaklar tarîkat hırkasını Debbâs'tan giydiğini ve onun damadı¹²⁵ olduğunu bildirir.

Sirâcü'l-Vehhâc fî Leyleti'l-Mi'râc, Fütûhu'l-Gayb, Gunyetü't-Tâlibîn Umdetü's-Sâlihîn, Behçetü'l-Esrâr, Vasiyet-nâme ve Gavsîyye isimlerinde âsâr-ı aliyyeleri vardır. Bunlar haricinde, *Dîvân-ı Gavsî'l-A'zam* isminde tasavvufî bir divanı vardır.

Hz. Gavs, 561/1166 senesinde hastalandı. Rihletleri takarrüb edince cânib-i gaybdan bir mektup zuhûr etmekle mahdûmlarına göstermişler, “Mektup, sevenden sevgiliye”¹²⁶ buyurmuşlardır. Hayâtının son dakikalarında, seslerini yükselterek üç defa, “Allah, Allah, Allah” diye zikr edip, canını Hazret-i Cânân'a teslim eylemiştir.¹²⁷ Zaman-ı intikâlleri, şehri Rebû'îl-âhir'in on birinci Pazartesi gecesidir. Na's-ı gufrân-nakşları yüzbinlerce ehl-i İslâm'ın dūş-ı ihtirâmında olarak, Bağdad'da, **Bâbü'l-Ezc**'de merkad-i münîflerine nakl olunmuştur.¹²⁸ Evlâd-ı kirâmı on yedi yaşında bulunmakta idi.¹²⁹ Merkad-i münîfleri üzerine bir türbe-i şerîf inşâ yapılp, bugüne kadar ehl-i İslam tarafından yapımına ve süslemesine himmet edilmiştir.¹³⁰ Sefine-i Evliyâ'da yazıldığına göre, Hz. Muhammed Bahâeddîn Şâh-ı Nakşibend hazretleri, Hz. Gavs'ın ravza-i mübarekelerini Buhârâ'dan Bağdâd'a gelerek ziyaret etmiş, Hz. Gavs'ın kabri başında selam verip ve selam aldığına inanılır.¹³¹ Mehmed Murad, Hz. Gavs hakkında fazla bilgi beyan etmese de yazdığı on beyitlik medhiyede onun ne kadar velî bir zât-ı âlî olduğunu, gavs sahibi biri olduğunu; sadece Kâdiriyye tarîkatıyla değil, cümle tarîkın eli olduğunu da medhiyesinde ifade etmiştir.

Cümle ehl-i tûruka yardım eder hazret-i şeyh

Her tarîkın elidir Hazret-i Abdül-kâdir

¹²⁴ Vicdâni, age., s.97.

¹²⁵ Süleyman Uludağ “Abdülkadir Geylanî”, DİA, C.I, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1988, s. 331.

¹²⁶ Vassaf, age., C.I, s.62.

¹²⁷ Gürer, age., s.72.

¹²⁸ Abdurrahman Câmî, Nefehatü'l-Üns(Evliya Menkıbeleri), hzl: Süleyman Uludağ ve Mustafa Kara, İstanbul: Marifet Yayınları, 1998, s.587.

¹²⁹ Vassâf, age., C.I, s.64.

¹³⁰ Gürer, age., s. 74.

¹³¹ Câmî, age., s.588.

3.2.2. Abdülahad Nürî Efendi

Halvetiyye tarîkatı şeyhlerinden, mutasavvıf ve şair olan Şeyh Abdülehad Nuri Efendi,¹³² 1003/ (1595) veya 1013/(1604) senesinde dünyaya gelip, üç yaşında iken Şemsî-i Sivâsî'nin nazar-ı feyzine mazhar olmuşlardır. Babasının vefatından sonra Abdülmecîd-i Sivâsî ile birlikte, iki kardeşi Abdüssamed Efendi ve Kamil Ağa ile İstanbul'a gelmişlerdir. Tarîkaten nisbetleri Abdül-mecîd-i Sivâsî hazretlerinedir. 1600 gün halvette kaldıktan sonra Abdülmecîd- Sivâsî tarafından Midilli'ye gönderilmiştir. Burada Şeyhül-islam Esad Efendi tarafından Mehmed Ağa Tekkesi şeyhliğine tayin edilince 1620 tarihinde İstanbul'a dönmüştür. 1631'de Fatih, 1641'de Beyazıt, ardından Ayasofya Camilerinde vaaz etmek üzere kürsü şeyhliğine atanmıştır.

Oldı bir gelmiş cihāna h̄azret-i ‘ Abdülahad

Sırrını taq̄dīs itsün diyelim Rabb-ı Şamed

Maḥlaşı Nürî idi z̄irā ki şāḥib-i nūrdur

Ṭarz-ı etvārını cümle ehl-i Ḥaḳ itdi pesend

Şeyḫ Sivâsî cenābından görüb ādāb-ı rāh

Vāşıl-ı sırr-ı fenā olmakla oldı serr-bülend

Abdülahad Efendi daha üç yaşındayken annesinin amcası büyük âlim Şemseddîn Sivâsî'nin nazar ve feyzine mazhar oldu. Şemseddîn Sivâsî, vefatına yakın; “Abdülahad’ı bana getirin” demiş ve Abdülahad’ı getirip, Şeyhin kucağına verdiklerinde, Şemseddin hazretleri Abdülahad’ı ilahî sırlarla dolu göğsüne bastırdı ve teveccühte bulundu.¹³³ Abdülahad daha küçük yaşta babasını kaybetti. Halvetiyye yolunun büyüklerinden olan Şeyh Şemseddîn’in halifesi olan Abdülmecid Efendi, devrin padişahı III. Mehmed Han tarafından İstanbul'a davet edilince,¹³⁴ Abdülmecîd Sivâsî yeğenini de yanına aldı ve tahsil ve terbiyesiyle meşgul oldu.¹³⁵ Hz. Abdülahad Nürî'nin yaşı yirmiye vardığında eser yazmaya başlayıp, yirmi kadar eser teşkil

¹³² Abdullah Uçman, “Abdülahad Nuri”, DİA, C.I, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988, s.178.

¹³³ Evliyâlar Ansiklopedisi, C.I, s.241.

¹³⁴ Mehmed Tahir, age., C.I, s.51

¹³⁵ Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmanî, C.I, hzl: Nuri Akbayar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s.204.

etmiştir.¹³⁶ Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye’de belirtildiğine göre Sivâsiyye tarîkatı, devrinin önde gelen mutasavvıf ve âlimlerinden Abdülahad Nûrî’ye nisbet edilmektedir. O ayrıca tasavvufî şiirler ve ilahiler yazmış, çoğu risale hacminde, dinî-tasavvufî muhtevalı Arapaça birçok eser teşkil etmiştir.¹³⁷ Divanının¹³⁸ birçok nüshaları bulunmaktadır.¹³⁹ Sefine-i Evliyâ’da ve Osmanlı Müellifleri’nde pek çok eserinden bahsedilmektedir.

Abdülahad Nûrî, Peygamber Efendimiz(s.a.v.)’in mübarek işaretleri ile Midilli’ye gider. Midilli’ye gittiğinde, yetmiş gayri Müslim onun vasıtasıyla İslamiyet’i kabul etti. Midilli halkı Abdülahad Efendi’yi çok sevdi ve hemen hepsi ona talebe oldu.¹⁴⁰ O dönemin donanma komutanlarından bir bir zât olan Bâlî-zâde Hasan Bey, Midilli’ye gelişinde; cami, dergâh ve pek çok oda ve yemekhane yaptırdı. Buraya Abdülahad Nûrî’ye ve ondan sonra gelecek olan talebelere tahsis etmiştir. Zamanın şeyhülislamı Yahya Efendi, verdiği vaazları, dersleri çok beğenmiş, İstanbul’a döndüğünde Abdülmeci Efendi’ye; “Abdülahad Çelebi’yi davet edin de Mehmed Ağa dergâhını ona verelim.” demiştir. Abdülahad Nuri İstanbul’a döndüğünde (1614), şeyhülislam Yahya Efendi’nin huzuruna vararak, Yahya Efendi; “Abdülahad Çelebi sana merhum Mehmed Ağa dergâhını verdik.” buyurmuştur. Midilli’de yerine talebelerinden Alîmî Efendi’yi bırakmıştır. Burada yirmi sekiz sene irşad ile meşgul olmuştur.1635’ten sonra Ayasofya, Fâtih ve Sultan Ahmed Camiilerinde vaaz vermeye başladı.¹⁴¹ Mehmed Murad, Abdüahad’a yazdığı medhiyesinde Beyâzıd, Fatih, Süleymaniye camilerinde vaaz ettikten sonra Ayasofya’ya geçişini şöyle ifade ediyor:

Câmi’inde Fatihiñ hem va’iz-i cum’a idi

Bâyezid ile Süleymâniyyede hem itdi bend

Ûadr-i şeyhini Ayâşofaya’ya naql itdiler

Nice yıllar va’iz idüb anda o şeyh-i müstenid

Abdülahad Nûrî, hem Halvetiyye tarikatının ana kollarından olan Şemsiyye tarikatının Sivasiyye şubesinin kurucu şeyhi, hem de ilmiye sınıfına mensup önemli bir

¹³⁶ Eserleri için bk: Vassâf, age., C.III, s.493

¹³⁷ Vicdanî, age., s.178.

¹³⁸ Bk: Hüseyin Akkaya, Abdülahad Nuri ve Divanı, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2003.

¹³⁹ Bk: İstanbul Üniversitesi Ktp., TY, Nu: 1350; Selim Ağa Ktp., Hüdâyî, Nu: 1875/21.

¹⁴⁰ Evliyalar Ansiklopedisi, C.I, s.243. Abdülahad’ın hulefâsı için bk: Vassâf, age., C.III, s.497.

¹⁴¹ Vassaf, age., C.III, ss.485-86; Câmî, age., s.575.

şahsiyettir. 17. Yüzyıl İstanbul'unu derinden etkileyen tarîkat mensupları ile ülemânın temsil ettiği medrese sınıfı arasında büyük tartışma ve çekişmelere sebep olan Kadızâdeliler zümresine karşı mücadele etmiş, eserlerinde bu tür zahirci katı din anlayışını tenkid etmiştir.¹⁴²

Bir gün vaazında âlem-i ulvîye intikalinin yaklaştığını işaret etmiştir. 1060/1650 senesinde derslere ara vermiş, vaazlarını hulefâsından Bülbülcü-zâde Şeyh Abdülkerim Efendiye devretmiştir. 1061/ 4 Ocak 1651'de Cuma günü ahrete intikal etmişlerdir.¹⁴³

Hicret-i fahr-i cihāniñ oldı bin altmış biri

Baħr idi şevķinden itdi irtiħāl cezr ü med

O gece hulefâ ve fukarâsı birkaç defa yetmişbin kelime-i tevhîd ile o geceyi ihyâ etmişlerdir. Ertesi gün tekkede imam olan Tatar Şeyh Ali Efendi, gasllarını yerine getirmiştir. Bilindiği üzere cenazeleri kırkbinden fazla dervişân, muhibbân, meşâyih hazır olarak, evrâd ü ezkâr ile birkaç saatte Eyüp Nişancası'ndan Fatih' nakl olundu. Cenaze namazlarını Sultan Ahmed şeyhi Azîz-zâde Şeyh Abdülbâkî Efendi kıldırmıştır.¹⁴⁴ Tekrar dergâh-ı münîflerine götürülerek Abdülmecid Sivasî'nin karşısına defnedilmiştir.¹⁴⁵ Yusuf Ağa-zâde Mustafa Efendi tarafından kabr-i mübarekleri üzerine türbe inşa olunmuştur.

Câmi^c -i Bu'l-fetħe nefsi-pâkî naķl itdiler

Almadı meydan zirâ añladı cem^c -i bî-^c aded

Heb meşâyih itdiler tensîb^c Abdülbâķiyi

Cümleniñ re'yi ile kıldı namâziñ şeyħ-i ferd

Mehmed Murad, şiirinin sonunda Uşşâkî-zâde'nin Zeylinde yazılı olduğunu, Abdülahad'ın bir de kerâmet ve menkıbelerinden birini nakletmektedir:

“Hz. Şeyh Abdülahad bir gün sahilde dervişleriyle oturmakta idi. Bu sırada yanına bir dilenci geldi ve şeyhden istekte bulundu. Şeyh bir altın vermek istedi fakat

¹⁴² Mustafa Akçay, “Abdülahad Nuri'ye Göre Hz. Peygamber'in Ebeveyninin Dinî Konumu”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.9, S:1: 127-160 (2005), s.129.

¹⁴³ Muhammed Nazmi, Hediyyetü'l-İhvan (inceleme-metin), hzl: Osman Türer, İstanbul: İnsan Yayınları, 2005, s.245.

¹⁴⁴ Vassâf, age., C.III, s.487.

¹⁴⁵ Mehmed Tahir, age., C.I, s.50.

yanında olmadığından yanındaki dervişlere bir altın vermesini emretti. Bu sırada o dileci konuşmaya başladı ve şeyhe” Ben senin ihsânından isterim ey keremkârım. Evliyâ tuttuğunu altın eder diye anlattılar” dedi. Hz. Abdülahad, eliyle yerden bir avuç toprak alarak dilencinin eline saçdı. Saçıkları birer altın oldu ve bazısı yere düştü, kaptılar. Ve bu altınları mübarek saydıkları için sakladılar. Gözlerine dahi sürseler, gözlerin ağrısı giderdi.” Mehmed Murad böyle anlatmaktadır.

3.2.3. Abdurrahmân el-Câmî

Lakabı İmâmeddîn iken, bi'l-âhare Nûreddîn diye şöhret buldu. 817 / (1414) senesinde İran'ın Câm şehrinde âlem-i dünyayı teşrî f eyledi. Câmî hazretleri, daha küçük yaşta iken zekâsıyla meşhur idi. O asrın kâmillerinden Mevlânâ Fahreddîn-i Lûristânî'den ders almıştır. Tez zamanda beyne'l-akrân teferrüd etti. Bağdâd'da Nizâmiyye Medresesi'nde bulundu. Tahsîlini ikmal etti. Aynı zamanda belâgat sahasında hakikatli bir edib ve şair oldu. Şeyh Sa'deddîn Kaşgârî'nin sohbetlerinde bulundu. Ondan feyz aldı. Câmî'nin ilmi ve kemâlâtı cihana yayıldı. Fatih Sultan Mehmet Hân, kendisine bir haber göndererek görüşmek için İstanbul'a çağırdı. Hz. Câmî de bu dâvet üzerine yola çıkarak Fatih'in huzuruna avdet etti.¹⁴⁶

İslam düşüncesinin önemli simalarından Abdurrahman Câmî daha çok Nakşibendî tarîkatına mensup sûfî bir şair olarak bilinir. Buna rağmen onun felsefe, kelâm ve Arap dili alanlarında da önemli eserler kaleme aldığı bilinir. Daha yaşadığı asırda bile eserleriyle, görüşleriyle ve keskin zekâsıyla Kadı-zâde Rûmî, Ali Kuşçu, Lâmi'î Çelebi ve Kemal Paşazâde gibi Müsülûman Türk bilginlerinin üzerinde etkili olan Câmî, Fatih Sultan Mehmed ve II. Bâyezıd gibi Osmanlı padişahlarıyla mektuplaşarak yakın ilişkiler kurmuştur.¹⁴⁷ Onu bu yönleri Türk-İslam düşüncesi açısından da önemli bir şahsiyet olmasında etkili olmuştur. Merâsim ve levâzım-ı sûfiyyeyi zamanın meşhur sûfilerinden ilim elde etti. 860/ 1456 tarihinde şeyhleri vefat edince, Hâce Ubeydullâh-ı Ahrâr hazretlerine yakınlaştı.¹⁴⁸ Cenâb-ı Câmî'nin fezâil ü kemâlâtı cihana yayılınca, Fatih Sultan Mehmed Han, kendilerine görüşmek için davet gönderdi. Mollâ Câmî de kendileriyle görüşmeyi istedi ve manzum bir nâmeyi Fatih'e

¹⁴⁶ Vassâf, age., C.II, s.136.

¹⁴⁷ Şamil Öçal, “Mutlak Hakikat ve Diğerleri-Molla Câmî'de Tasavvuf Felsefesi”, Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, S.1:81-104 (1999), s.81.

¹⁴⁸ Vassaf, age., C.II, s.136.

gönderdi. Menâkıbnâmesinde bahs olunmuştur.¹⁴⁹ Hatta “*Tahkîk-ı Mezheb-i Sûfiyye vü Mütekellimîn ü Hukemâ*” adlı eserini Fatih Sultan Mehmed’in isteği üzerine yazdığını ancak bu sırada padişahın vefat ettiğini Şakâyık-ı Numaniyye’de yazmaktadır¹⁵⁰

Hz. Câmî, vatanında hayatının sonuna kadar ilim ile meşgul oldu. İnşâ ve şiirden hali kalmadı. Üç divan teşkil etti. Mensur telif eserleri de pek mühimdir.

Mehmed Murad Dîvânı’nda medhiyede Mevlânâ Câmî’nin hayatı hakkında bilgi verilirken, edebî yönü üzerinde de durulmuştur.

Mümkün olmaz cümle te’lifini şaymak anîñ

Hem muhâlli iltizâm itmek olur şoñra nedem

Hem Bahâ-sitân yaptı hem ‘arüz u Farisî

Bürdeyi şerh eyleyüb el-fâzıdır heb mülte’im

Mişlini ityân mümkün olamaz dîvânınıñ

Söylemiş İur’an gibi anı dañı bî-keyf ü kem

Molla Murad’ın Câmî hakkında yazdıkları şöyledir: “*Nakşibendî zümresinden olan Hazret-i Câmî, Câm şehrinde dünyay gelmiştir. İlm-i zâhirde ve ilm-i bâtında ilim alıp, 18 yaşında ilim yaymak için sefer etmiştir. Semerkand’a gelip Seyyid Tilmizî’den ders alıp iki ayda mezun olmuştur. Daha sonra Kaşgâr şehrine gelip Şeyh Sa’deddîn Kaşgârî’den üç yıl ders aldı. Şeyh Kaşgârî, Molla Câmî’nin şeyhi olup, onun da şeyhi Nizâmeddîn Hâmûş olmuştur ve onun da mürşidi Alâeddîn Attâr olmuştur. Yirmi bir yaşında hem bâtın ilminde hem zâhir ilminde eser yazmaya başlamıştır. Şeyhinden artık icazet isteyip, İslam’ı yaymak istemiştir. Şeyhi ile ayrı düşüp, bir zaman sonra hasret ile mektuplaştıkları sabittir. Hayli bir zaman sonra Câm şehrine dönüp, bir zaman te’lif ile*

¹⁴⁹ Vassâf, age., C.II, s.136.

¹⁵⁰ Taşköprüzâde, Mollâ Câmî’nin hayatını anlatırken bu olaydan şöyle bahseder: “Yüce efendimiz Muhyiddin Fenârî, Sultan Mehmed Han zamanında kadıasker olan babası Ali Fenârî’den şöyle nakletmektedir: Padişah, babamı bir gün çağırarak ona demiş ki, “hakikatın ne olduğunu araştıran kelâmcılar, sûfiler ve filozoflar arasındaki anlaşmazlıkların bir muhakemesinin yapılması gerektiğini düşünüyorum.” Babam, böyle bir muhakemenin ancak Abdurrahman Câmî’nin yapabileceğini söylemiş. Bunun üzerine padişah, Molla Câmî’ye çeşitli hediyeler göndererek ondan böyle bir çalışma yapmasını ister. Câmî, bir risale kaleme aldı ve anlaşmazlıkları tespit etti. Bir meseleyi ele alarak padişaha gönderdi. Daha sonra padişaha yazdığı bir notta şöyle yazmaktadır: Şayet yazdıklarım kabul görülürse, diğer meselerle ilgili olan görüşlerimi de yazacağım. Bu risale İstanbul’a ulaştığında Fatih Sultan Mehmed vefat etmiştir. Muhyiddin Fenârî, bu risalenin babasında olduğunu söyledi.” Taşköprüzâde Ahmet Efendi, Şakaiku’n Numaniyye (Osmanlı Bilginleri), hzl: Muharrem Tan, 1. Baskı, İstanbul: İz Yayıncılık, 2007, ss.275-76.

meşgul olmuştur. Bunlardan birisi de *Nefehâtü'l-Üns* telifidir. Bundan başka, oğlu için *kafîye şerhini* yazmış; *Kur'an tefsirini* ve *Divan'ını* da teşkil etmiştir. *Divan'ının* ise *tarifi mümkün olmamaktadır. Aynı zamanda Kaside-i Hamriyye ve Kaside-i Bürde'ye* şerh yazmıştır. *Sa'dî'nin Bostan'ına özenerek Bahâristan'ı* yazmış olup, *aruz ve Fârisî ile ilgili eserler* vermiştir. *Fatih Sultan Mehmed hünerini duyup bir görüşmek için bir davetiye niteliğinde bir nâme yazdığını ve buna cevap verdiğini Şakayık-ı Numaniyye'de yazılmış olup, Câmî'nin Fatih'in devrinde ilim ehli biri olarak yazıldığı da sabittir.*" Molla Murad, kırk bir beyitlik bir kasidede Molla Câmî hakkında hemen her malumatı vermeye çalışmıştır. Ve bu bilgilerin hangi eserlerde yazılı olduklarını da ifade etmeyi ihmal etmemiştir. Abdurrahman Câmî, dil, edebiyat, tefsir, tasavvuf, kelâme ve felsefe alanında Farsça ve Arapça olmak üzere birçok eser kaleme almıştır.¹⁵¹ Onun belli başlı eserleri şöyledir: 1) *Divân*: Haşim Radiy tarafından "*Divân-ı Kâmil-i Câmî*" adıyla yayımlanmıştır.(Tahran 1341) 2) *Heft Evreng*: Kelâm, felsefe ve tasavvufî konulardaki şiiirlerinden oluşup, Murtaza Müderris-i Gîlanî tarafından neşredilmiştir. (Tahran 1337) 3) *Hadîs-i Erbâ'in/Çihl Hadîs*: Kırk hadisın Farsça tercümesinden ibârettir ve *Erbâ'in* adıyla yayımlanmıştır. (Tahran 1295) 4) *Risâle-i Kelimât-ı Kudsiyye*: Hazret-i Ali'nin bazı manzum tercümelerinden ibarettir. 5) *Risâle-i Sağîr der-muammâ* 6)*Risâle-i Kebîr der-muammâ* 7)*Risâle-i aşgar der-muammâ* 8)*Risâle- Arûz* 9)*Risâle-i Kâfiye* 10) *Risâle-i Mûsikî* 11) *Risâle-i Münşeât* 12) *Nefehâtü'l-Üns*: Büyük sûfilerin hayatlarını anlatan bu biyografik eser, Lâmi'î Çelebi tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir. (İstanbul, 1289) 13) *Nakdü'n-Nüsûs fî Şerh-i Nakşi'lFüsûs*: Muhyiddin İbn Arabî'nin "Füsûsü'l Hikem"inin Farsça özeti. 14) *Nakdü'n-Nüsûs*: Aynı eserin Farsça şerhi.(Tahran 1977) 15) *Şerhu Füsûsü'l-Hikem*: Yine İbn-i Arabî'nin mezkûr eserinin Arapça şerhi. (İstanbul 1304) 16) *Eşi'atü'l-Lema'ât*: Fahreddîn-i Irakî'nin "*Lema'ât*" adlı eserinin şerhi. (Tahran 1353) 17) *Levâib*: Farsça olarak kaleme alınan bu eser, tasavvufî konuları ihtiva etmektedir. (İstanbul 1312) 18) *Risâle-i Tahlîliye*: Kelime-i tevhidin açıklamasından ibarettir. (Lahor 1297) 19) *Bahâristân*: Sa'dî'nin Bostân'ını örnek alarak yazılan bu eser 1949'da M. Nuri Gençosman tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. 20) *Şevâhidü'n-Nübüvve*: Peygamberliğin delilleri ve Hz. Peygamber'in risâleti gibi konulardan bahseder. (Hindistan 1279)...

¹⁵¹ Eserleri için bk: Vassaf, age., C.II, ss.137-38.

Sefine-i Evliyâ'da yazıldığına göre İstanbul'da, fatih'de, Çarşamba civarında buluna Molla Murad Kütüphanesinde Câmî'nin el yazmasıyla bir **Fâtiha Tefsîri** vardır ki, numarası 137'dir.¹⁵²

Hz. Câmî, 898 / 9Kasım 1492 Cuma günü Herât'ta vefat eyledi. Hîn-i irtihallerinde sinn-i şerîfleri seksenbire bâliğ olmuştu. Şeyhî Sa'deddîn Kaşgârî'nin yanına defn olundu.¹⁵³

3.2.4. Ahmed Bedevî

Ebü'l-fityân Ahmed b. İbrahim el-Fâsî et-Tantavî el-Bedevî (ö.675/1276) Kuzey Afrika ve Mısırın en büyük velisi olarak kabul edilen mutasavvıf, Bedevîyye¹⁵⁴ tarîkatının kurucusu.¹⁵⁵ Milâdî 692 yılında Arabistan'da çıkan karıklıklar nedeniyle Fas'a göç eden bir aileye mensuptur. 596/1200 senesinde Fas'ta dünyaya geldi. Yedi yaşında iken babası¹⁵⁶ ve kardeşi ile beraber Mekke-i Mükerreremeye gitmiş¹⁵⁷ ve orada bir sevinç yaşamıştır. Bir aralık halk ile irtibatını kesip, sükût içerisinde efhâm-ı murâd etmeye başlamıştır. 633 tarihinde gördüğü bir rüya¹⁵⁸ üzerine Irak ve Şâm'a gidip, Mısır'ın Tanta kasabasına yerleşmiştir. Ve bu münasebetle Tantavî olarak da şöhret bulmuştur.¹⁵⁹ Yüzünü Afrika bedevîleri gibi örttüğü için el-Bedevî, cesur ve atılgan bir genç olduğu için de el-Attâb ve Ebü'l-Fityân lakaplarıyla anıldı. Küçük yaşta ailesiyle birlikte hacca gitti. Gençlik döneminde zahiri ilimlerle meşgul oldu. Daha sonra Kur'an ilmine yönelerek fıkıh tahsil etti. Bedevî'nin Kuzey Afrika ve Mısır'ın dinî-tasavvufî hayatında derin izler bıraktığı için önemli bir yeri vardır. Tasavvuf ehli onu Abdülkadîr-

¹⁵² Vassâf, age., C.II, s.138.

¹⁵³ Vassâf, age., C.II, s.139; Mecdi Efendi, Şakaikun Numaniyye Tercümesi, İstanbul, 1269, s.277; Evliyalar Ansiklopedisi, C.VIII, s.168;

¹⁵⁴ Ahmed bin Ali Bedevî tarafından kurulan bu tarîkat, ilk başlarda Sütûhiyye olarak bilinirken, Ahmediye tarîkatı olarak da bilinir. Günümüzde Mısır'da yaşayan kolları vardır. Zikre, Kur'an okumaya önem veren, zühd unsurlarını samimiyetle yaşamayı esas alan bir tarîkattir. Bk: Vassâf, age., C.I, s.274. Ayrıca Bedevîyye tarikat hakkında bk: Mustafa Kara, Dervişin Hayatı, Sufinin Kelâmı Hâl Tercümelere,- Tarîkatlar-Istılahlar, İstanbul: Dergah Yayınları, 2005.

¹⁵⁵ Vassâf, age., C.I, s.219.

¹⁵⁶ Babası, Ali bin İbrâhim bin Muahmed bin Ebî Bekr el-Makdî bin İsmail bin Ömer bin Ali bin Osman bin Hüseyin bin Muhammed bin Musâ bin Yahyâ bin İsâ bin Ali bin Muhammed bin Hasan bin Ca'fer bin Ali Musâ es-sâdik bin Muhammed bin Ali bin Hüseyin bin Hz. Ali (r.a.). Vâlîde-i muhteremelerinin ism-i şerîf-i ise Fâtma bt. Muhammed'dir.

¹⁵⁷ Mekke'ye hicret etmesi şu ma'nevî işaretle olmuştur: " Peder-i muhteremleri Seyyid Ali, rüyasında gaybdan; "Yâ Ali, bu diyardan rihlet eyleyip, Mekke-i Mükerrede'de tavattun et orada dergâh-ı izzeten sizlere azîm-şân zâhir olsa gerektir." diye bir ma'nevî hitap vâsıl olur.

¹⁵⁸ Rüyasında; "Yâ Ahmed, Matla'-ı şems cânibine teveccüh kıl, onsan sonra Mısır diyarında Tanta cânibine teveccüh eyle, orada karar et; toprağın ve makamın oradadır." yiye bir ma'nevî hitap hisseder.

¹⁵⁹ Sâmi, age., C.II, s.1257; Vassaf, age., C.II, s.273.

i Geylânî, Ahmed Rıfâî ve İbrahim ed-Desûkî ile birlikte “Aktâb-ı Erbaa”dan biri olarak kabul eder.¹⁶⁰ Molla Murad, Ahmed-i Bedevîye yazdığı “Yâ Bedevî yâ Bedevî” redifli on beyitlik medhiyesinde onun, Peygamber neslinden geldiğinden şüphe olmadığını, şöhretinin ve feyzinin her tarafa yayıldığını şu beyitlerde dile getirmiştir.

Dört kütübün birisidir nâmı da Ahmed’dir anî
Feyzine gönlüm nigeran yâ Bedevî yâ Bedevî

Nesl-i Resûl şüflîn oldu o şeh şübhe mi var
Ululuğün cümle ‘ayân yâ Bedevî yâ Bedevî

Seyyid Admed-i Bedevî bu seyahati sırasında Irak’ta; Hz. Ahmed Rufâî’nin, Abdülkadir-i Geylanî, Hallâc-ı Mansûr, Sırrî-yi Sekâtî, Cüneyd-i Bağdâdî gibi evliyanın kabirlerini ziyaret etti.¹⁶¹ Kısa sürede Irak, Şam ve Mısır’a seyahat ederek her tarafta tanındı, şöhreti yayıldı. Hak âşıkları her taraftan yanına ziyarete akın ettiler. 637/ 1239 senesinde Mısır’a geldi. Mısır’da kaldığı süre zarfında hayli seveni ve yetiştirdiği müridleri oldu.¹⁶² Talebelerini teveccühle yetiştirdi.¹⁶³ Talebelerinden Abdülmecid ve Abdül’âl’e büyük ihtimam gösterirdi. Abdülmecid bir gün dayanamayıp şeyhinin yüzünü görmek ister. Bu yüzden şeyhinden yüzünün örtüsünü¹⁶⁴ açmasını talep etti. Şeyh: “Ey Abdülmecid! Beni görmeye dayanamazsın. Senin, benim gözlerime bir bakman canına mâl olur. Bir bakış bir can mukabilindedir.” buyurdu. O da; “Ey efendim! Yeter ki o mübarek yüzünü göreyim, ölürsem öleyim. Çünkü artık dayanamıyorum.” der. Bunun üzerine Ahmed-i Bedevî yüzünün örtüsünü kaldırdı. Abdülmecid, şeyhinin yüzünü görür görmez yere yığılıp can verdi. Salih Abdül’âl ise şeyhinin vefatından sonra talebe yetiştirmeye devam etti.¹⁶⁵ Bedevî’nin Kuzey Afrika ve Mısır ‘ın dinî-tasavvufî hayatında derin izler bıraktığı gibi tasavvuf tarihi içinde de önemli bir yeri vardır. Tanta’da Sultan Kayıtbay zamanında Ahmed el-Bedevî adına yaptırılan Nizâmiyye, Müstansırıyye ve Ezher Medreselerinin örneği olan Ahmediyye Medresesinden Memlûkler ve Osmanlılar devrinde pek çok âlim yetişmiştir. Ayrıca

¹⁶⁰ Mustafa Kara, “Ahmed el-Bedevî” DİA., C.II, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989, s.48.

¹⁶¹ Şarânî, age., s.422.

¹⁶² Sâmi, age., C.I, s.1257.

¹⁶³ Evliyalar Ansiklopedisi, C.II, s.121.

¹⁶⁴ Hz. Şeyh’e, “Bedevî” denmesinin sebebi, Bedevîler gibi ağzını burnunu peçe ile kapartmasından dolayıdır. Sonra yüzlerini de örter oldular. Nikâbsız gezmezler idi.

¹⁶⁵ Baş, age., s.278. Bu olay Sefine-i Evliyâ’da da yazılmıştır. Bk: Vassâf, age., C.I, s.274.

Aziz Mahmud Hüdâyi *Vâkıât*'ta, Ahmed El-Bedevî ile Hacı bektaş Velî arasında vukû bulan kerametlerden¹⁶⁶ de bahseder.

Ahmed Bedevî, 675/ 1276 senesinde, yetmişdokuz yaşında Mısır'ın Tanta şehrinde vefat etti.¹⁶⁷ Cenazelerinde çok fazla kalabalık olmuştur. Osmanzâde Hüseyin Vassaf, Bandırmalızâde Mehmed Muhsin'nin eseri **Afrika Delîli**¹⁶⁸ isimli eserinden şöyle nakl eder: “*Her sene Mısır'ın her tarafından buraya, her türlü ve her sınıftan yüzünü mütecâviz halk içtimâ ederek, gerek Pîr-i müşârünileyh hazretlerinin medfûn oldukları türbe-i şerîfede ve binâ ve türbesinin dahi müştemilen mebnî bulunduğu câmi'-i şerîfde ve avlusunda ve gerek kasabanın câ-be-câ nevâhî ve havâlisinde kurulan binlerce çadırda sâkin olurlardı. Burada ezkâ ve ibâdetle meşgul olurlardı...*”¹⁶⁹

Eserleri:

1) *Evrâd*: Süleymaniye Kütüphanesinde bir nüshası bulunmaktadır. (Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa K., Nu:587.)

2) *Şalavât*: Bu risale Abdurrahman b. Mustafa el-Ayderûsî tarafından *Fetha'r-rahmân* adıyla şerh edilmiştir.

3) *Veşâ'ya*: Bedevî'nin halifesi Abdül'âl'e söylediği nasihatlerden meydana gelir. Ayrıca; Allah aşkı, zühd, tövbe, zikir, ibadet, tefekkür, sabır gibi konulara da temas edilmiştir. Eserin bir nüshası, Süleymaniye Ktp., Şehid ali Paşa K., Nu: 1397'de bulunmaktadır.¹⁷⁰ Bedevî'nin bazı şiirleri de bu kütüphanede bulunmaktadır.

3.2.5. Hacı Bayram-ı Velî

Anadolu topraklarında doğup büyüyen bir Türk mutasavvıfı tarafından kurulmuş ilk tarîkat olan Bayramiyye'nin¹⁷¹ pîri Hacı Bayram-ı Velî, Sefine-i Evliyâ'da belirtildiğine göre 1357'de Ankara'nın Solfasıl köyünde doğmuştur. Babası Koyunluca

¹⁶⁶ M. Fuat Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, 7. Baskı, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1991, s.69.

¹⁶⁷ Sâmi, age., C.I, s.1257.

¹⁶⁸ Bk: Bandırmanlızâde Mehmed Muhsin, Afrika Delîli, Kahire: el-Fellah Ceridesi Matbaası, 1312/1894.

¹⁶⁹ Vassâf, age., C.I, s.275.

¹⁷⁰ Mustafa Kara, “Bedeviyye” maddesi, DİA, C.2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, ss. 47-48.

¹⁷¹ Bayramîlik, Halvetilik ve Nakşibendiliğin yanında Ebherîliğin de karışımı olan bir tarikattir. Hacı Bayram Velî'nin şeyhi Ebû Hamidüddîn Aksarayî, küçük yaşta babasında Ebherîliğin neşesini tatmış ve bu tarikatın usûlünü öğrenmiştir. Bu üç tasavvuf yolunu özellikleriyle birlikte Hacı Bayram Velî'ye yanstan Ebû Hamidüddîn Aksarayî'nin vefatından sonra, onun yerine geçen Hacı Bayram Velî, bu üç tarîkatı kendinde birleştirmiştir. Bk: Osman Zeki Pakalın, Osmanlı tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C.I, İstanbul: MEB Yayınları, 1983, s.181.

Ahmed'dir; üç evladı olup, büyüğü Bayram, ortancası Safiyyüddîn, küçüğü Abdâl Murad'dır.¹⁷²

Hacı Bayram Velî,¹⁷³ tahsîl-i ulûm ederek müderrislikle, Ankara ve Bursa şehirlerinde bulunmuştur. Hayatının son vakitlerini Ankara'da geçirip irşâd ile meşgul olmuş ve kendi imkânlarıyla ekip biçtiği burçakla, topladığı sadakaları ihtiyacı olan kimselere vermeyi âdet edinmiştir. Kerâmât-ı zâhire ve makamat-ı maneviyeye sahibi idi.¹⁷⁴ Hatta Bursa'da iken Hamîdüddîn hazretlerinin şeref-i himâyetine mazhar olup, bu zât ile Şam'ı ve Haremeyn-i muhteremeyni ziyaretle Aksaray'a gittiği bilinmektedir. Daha sonra Bursa'ya me'mûr olup, Bursa'da Emîr Sultan hazretleriyle çok görüşmüştür. Hatta Hz. Emîr'in intikâlinde gasl eyleyip, namazını kıldırmıştır.¹⁷⁵ Kendisinde görülen olağanüstü durumlardan dolayı kısa zamanda bilgi ve irfan isteklilerinden binlerce mürid topladı. Hatta bu ilahî topluluktan ürken dar görüşlü birkaç memurla, bazı kınayıcı ve arabozucular onu Edirne'de bulunan Sultan II. Murad'a çekiştirmekte bulduklarından, durumu kendisi inceleyebilsin diye Sultan Murad tarafından Edirne'ye davet edildi. Burada Hz. Şeyh'e atılan lekelerin asılsız olduğu anlaşılınca tekrar Ankara'ya¹⁷⁶ gönderildi.

Şöhreti iyice artan ve bundan rahatsızlık duyan Ebû Hamid, Hacı Bayram Velî ile birlikte Bursa'yı terk etmiştir. Zira Hacı Bayram Veli, şeyhi Ebu Hamid'den "her kande giderler ise, refik ve şefik ve yâr-i sadîk olmayı" istiham etmiş ve bu isteği de olumlu karşılık görmüştür.¹⁷⁷ Hacı Bayram Veli ile birlikte üç yıl boyunca Ebû Hamiddüddîn Aksarayî, bu yolculukta önce Şam'a, sonra Medine ve Mekke'ye gitmiş,¹⁷⁸ hac vazifesini yerine getirmiştir.

¹⁷² Vassâf, age., C.II, s.435; Mehmed Ali Ayni, Hacı Bayram Velî, Sadeleştiren: H.R. Yananlı, İstanbul, 1986, s.65; Ethem Cebecioğlu, Hacı Bayram Velî, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991, ss.26-27.

¹⁷³ Hacı Bayram'ın yüce adları "Numan" ise de ulu müridleriyle Bursa'da bir kurban bayramında görüşürken, görüşme zamanının bayrama tesadüf geldiğinden "Bayram" lakabıyla lakablanmıştır. Bk: Vassaf, age., C.II, s.435; Mehmed Tahir, age., C.I, s.56.

¹⁷⁴ Vassâf, age., C.II, s. 435.

¹⁷⁵ Mecdî Efendî, age., s.77.

¹⁷⁶ Nimet N. Eldeniz, "Hacı Bayram-ı Velî", Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi (dinî, ilmî, edebî, meslekî aylık dergi), C.13, S.4: 215-222 (Temmuz-Ağustos), s.215. Ayrıca Şeyh'in Edirne'ye hayatında en az iki kez gittiği de kaynaklarda geçmektedir. İkinci gidişin, II. Murad'ın yaptırdığı Uzunköprü'nün temel atma töreninde dua yapma münasebetiyle gittiği bilinmektedir.(1426). 1429 senesinin sonlarında vefat eden Emir Sultan'ın cenazesini kıldıran Hacı Bayram Veli, Ankara'ya dönmemiş, Edirne'ye geçmiştir. Bk: Fuat Bayramoğlu, Hacı Bayram Veli: Yaşamı, Soyu, Vakfi, Ankara: TTK Yayınları, 1983, s.25.

¹⁷⁷ Aynî, age., s.66.

¹⁷⁸ Vassaf, age., C.II, s.454.

Hacı Bayram Velî, dört şiirden başka eser bırakmamıştır. Bununla birlikte, Osmanlı Devletini ahlâkî, dinî, iktisadî, hatta siyasî açıdan geniş ölçüde etkilemiştir.¹⁷⁹ Yetiştirdiklerinden Akşemseddin, Eşrefoğlu Rûmî, Yazıcıoğlu Ahmed ve Muhammed kardeşler¹⁸⁰ Osmanlı'nın dinî, tasavvufî ve edebî sahasında etkin rol oynamışlardır. Hacı Bayram Veli yazılı eser bırakmamaktan ziyade, insan yetiştirmeye gayret göstermiştir. Müridlerini belli zamanlarda toplayıp onlara ilmî, dinî, ahlâkî sohbetler yapan Hacı Bayram Velî'nin sohbetlerinin çok etkili olduğu ve tasavvuf öğretisini sohbet yoluyla müridlerine aktardığı zikredilir.¹⁸¹ Hatta Akşemseddin bu öğretileri “Şerh-i Ahvâl-ı Hacı Bayram Velî” adı altında tertib ve şerh etmiştir. Hacı Bayram Velî'nin sohbetlerinde ilim, nasihat, hikmet, edep, ahlâk hâkim olup, boş söz konuşulmazdı.¹⁸² Ömrünün sonuna kadar Ankara'da müridlerini terbiye etme, irşâd ve tasavvuf ile meşgul olmuştur.

Evlenen, çoluk-çocuk sahibi olan Hacı Bayram Veli, sade bir hayat sürmekteydi. Hacı Bayram Velî'nin Eşrefoğlu Rûmî ile evlenmiş Hayrunnisâ adında bir kızı ve ayrıca ismi belli olmayan iki kızı daha bulunmaktadır.¹⁸³ Hacı Bayram Velî'nin oğullarının isimleri şöyledir: Şeyh Ahmed Baba, Ethem Baba, Baba Sultan, İbrahim, Ali.¹⁸⁴ Buna göre Hacı Bayram Velî'nin toplamda sekiz çocuğu vardır.

Akşemseddin Muhammed bin Hamza(1389-1459), Yazıcıoğlu Muhammed (Ö.1453), Ahmed-i Bîcân (Ö. 1453'ten sonra), Şeyh Salahaddin, Germiyanoğlu Şeyhî(ö.1439), Molla Zeyrek (Ö.1474) medresedeki müridleri arasında yer alırlar. Baba Nahhâsî Ankaravî (bakırcı), Akbıyık Meczûb Sultan (tüccar, Ö.1457), Ömer Sikkînî (bıçakçı, Ö.1496) gibi tanınmış müridleri ise esnaf, belli bir meslekle uğraşan kimselerdi.¹⁸⁵ Hacı Bayram Velî'nin daha pek çok hulefâsı bulunmaktadır. Bazıları ise başka tarîkatlarda zuhûr etmiştir.

¹⁷⁹ Kadir Özköse, “Hacı Bayram Velî ve Yaşadığı Döneme Tesiri”, Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, C.? S.12: 53-72 (2004), s.58.

¹⁸⁰ Edirne'ye yaptığı seyahatten dönerken Gelibolu'ya uğrayan Hacı Bayram Veli, burada Yazıcızâde Muhammed ile tanışır ve onu tarikatına dâhil eder. Şeyhden aldığı feyz ile “Muhammediyye” adlı eserini kaleme alır. Kardeşi de bu feyzden nasiplenerek bu eseri “Envaru'l-Âşîkîn” adıyla Türkçe'ye tercüme eder.

¹⁸¹ Aynî, age., s.105.

¹⁸² Câmî, age., s.834; Bayramoğlu, age., s.60.

¹⁸³ Cebecioğlu, Hacı Bayram Velî, s.36; Abdülbaki Gölpınarlı, “Hacı Bayram-ı Velî”, Türk Dili, C. 19 S.207 (1968), s.385.

¹⁸⁴ Bayramoğlu, age., s.85.

¹⁸⁵ Vassâf, age., C.II, s.444.

Molla Murad Dîvânî'nda yazıldığına göre," Hacı Bayram-ı Velî'nin Ankara'da doğduğunu, Ebû Hamid'in Hacı Bayram Velî'ye müşid olduğunu; Eşrefoğlu Rûmî, Akşemseddin, Yazıcızâde Muhammed ve kardeşi Ahmed-i Bî-cân, Ömer Sıkkînî'nin Hacı Bayram-ı Velî'ye halife olup, onun ilim ve irfân feyzine mazhar olduklarını Molla Murad'ın Hacı Bayram Velî için yazdığı medhiyeden anlıyoruz.

Müşid olmuşdı aña şeyh-i Ebû Hâmid hem
Gördü hem nice bir kândır Hacı Bayram-ı Velî

Eşrefoğlu birisi biri de Akşemseddîn
Bunları kuşb kılandır Hacı Bayram-ı Velî

Birisi Yazıcızâde ki kitâbı meşhûr
Aña da müşid-i cân Hacı Bayram-ı Velî

Kardeşi Aḥmed-i Bîcân-ı 'Ömer Sıkkînî
İkisiñ Haḫḫa resândır Hacı Bayram-ı Velî

Hacı Bayram Velî Ankara'ya avdet buyurup, 833/1430 senesinde âlem-i ahrete intikâl eyledi. Ankara'da medfundur. Müstakil ve müzeyyen bir türbesi vardır.¹⁸⁶ Osmanzâde Hüseyin Vassaf 1328/1910 senesinde İstanbul'dan Hacı Bayram-ı Velî hazretlerini türbesini ziyaret etmek maksadıyla Ankara'ya gittiğini¹⁸⁷ eserinde yazmıştır.

Hacı Bayram Velî'nin gerek hayatı hakkında, gerekse tasavvufî fikirlerini çeşitli yönlerden inceleyen pek çok çalışma mevcuttur.¹⁸⁸ Ancak burada, Hacı Bayram-ı

¹⁸⁶ Mehmed Tahir, age., C.I, s.56; Vassaf, age., C.II, s.436.

¹⁸⁷ Vassaf, age., C.II, s.436.

¹⁸⁸ Hacı Bayram-ı Velî'nin tasavvufî hayatı ve fikirleri hakkında bk: Hasibe Mazıoğlu, "Hacı Bayram Velî'nin Şiirleri ve Mektupları", Hacı Bayram Veli Sempozyumunda sunulan bildiri, (Ankara, 8-9 Mart 1990), ss.102-113; Kamil Şahin, "Hacı Bayram Velî'nin Müderrisliği ve Melike Hatun Medresesi", Hacı Bayram Veli Sempozyumunda sunulan bildiri, (Ankara 8-9 Mart 1990) ss.121-125; Umay Günay, "Hacı Bayram Velî'nin Hayatı ve Eserleri", Hacı Bayram Veli Sempozyumunda sunulan bildiri, (Ankara 8-9 Mart 1990) ss.72-75; Abdurrahman Güzel, "Hacı Bayram Velî'nin Üç İlahisinin Tasavvufî Açından Açıklanması", Hacı Bayram Veli Sempozyumunda sunulan bildiri, (Ankara 8-9 Mart 1990) ss.76-86; Abdurrahan Güzel, "Hacı Bayram-ı Velî'yi Hazırlayan Tarihî ve Tasavvufî Zemin", Ankara: Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1987. (s.151-159); Cevdet Kılıç, Hacı Bayram-ı Velî'de İnsanın Ontolojik Varlığı ve Olgunlaşma Süreci", Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, S.16:41-63, (2006); Fatma Ahsen Turan, Ankara İle Bütünleşen Bir Mama Önderi: Hacı Bayram-ı Velî, Ankara: Akçağ Yayınları, 2004; Seyfî Başkan, Ankara Hacı Bayram-ı Velî Camii ve Türbesi, Ankara: Kültür

Veli'nin hayatı hakkında Molla Murad'ın Dîvân'ındaki medhiyeden örnek beyitlerle öz veriler verdik.

3.2.6. Hacı Bektaş-ı Velî

Hacı Bektâk-ı Velî'nin doğum ve vefat tarihlerinde ihtilaf vardır. Bazı eserler, 645/(1247)'de doğup, 738(1337)'de irtihal eylediğini yazıyor ve bu sebeble yedinci asırda Anadolu'da yetişen mutasavvıflar arasında sayarlar.¹⁸⁹ Doğum ve vefat tarihleri konusunu en eski kaynaklar ışığında kısaca izah edelim:

Hacı Bektaş Veli hakkında bilgi veren eski kaynakların başında Ahmed Eflâkî Dede'nin "Menâkıbü'l-Ârifin" adlı eseri gelir. Eflâkî Dede, Hacı Bektaş Veli'nin Baba İshak'ın halifesi¹⁹⁰ olduğunu söyler. Mecdî Efendi, Şakayık-ı Numâniyye Tercümesi adlı eserinde onu I. Murad devri âlimleri¹⁹¹ arasında ismini zikreder. Aşıkpaşazâde tarihi'nde ise doğum ve vefat tarihleri hakkında bir bilgi verilmese de Hacı Bektaş veli'nin seyahatleri hakkında bazı bilgilere rastlıyoruz.¹⁹² Tezkireci Gelibolulu Âlî'nin de onun Orhan Bey döneminde yaşadığını¹⁹³ ileri sürmektedir.

Hacı Bektaş Veli'nin doğumu ve vefatı konusunda Hacı Bektaş ilçesi Halk Kütüphanesinde buluna bir yazma eserde şu kayıt mevcuttur: "Hazine-i Celîle'den şeref vücud olan tomâr-ı kebîrde muharrar olduğu üzere tarihî vilâdet-i şerifleri 606/1209 olarak müdde-i ömr-i şerifleri 63 olmağla 669/ 1270 senesi vefât-ı şerifleri muharrer olduğundan iş bu mahalle tahrir olundu."¹⁹⁴ Hacı Bektaş Veli'nin yaşadığı devir ile ilgili bir önemli bilgi ise Velâyatnâme'de isimleri zikredilen Mevlânâ, Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî, Nureddin bin Cebe, Hacım Sultan gibi mutasavvıfların 13. Asrın ikinci yaşamış olmalarıdır. Bu bilgi de bize Hacı Bektaş Veli'nin 13. Yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı fikrini sabitleştirmektedir. Hacı Bektaş Veli'yi anlayabilmek ve tarihi şahsiyeti hakkında bilgi edebilmek için bazı kaynakları göz önüne almak lazım. Bu kaynaklar; 14. yüzyılda Elvan Çelebi'nin yazdığı "Menâkıbü'l-Kudsiyye" ve

Bakanlığı Yayınları, 1998; Ethem Cebecioğlu, "Hacı Bayram Veli ve Tasavvuf Anlayışı", (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1990).

¹⁸⁹ Vassâf, age., C.I, s.487.

¹⁹⁰ Ahmed Eflâkî, Menâkıbü'l-Ârifin. çev: Tahsin Yazıcı, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2006, s. 78.

¹⁹¹ Bk: Mecdî Efendi, age., s.44.

¹⁹² Bk: Aşıkpaşaoğlu Tarihi, hzl: Nihal Atsız, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985, ss.195-197.

¹⁹³ Abdurrahman Güzel, "Hacı Bektaş Veli'nin Hayatı ve Eserleri", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, C.7 S.1:14-20 (1999), s.1.

¹⁹⁴ Güzel, "Hacı Bektaş Veli'nin Hayatı ve Eserleri", s.1. Ayrıca bk: Bedri Noyan, "Bektaşilik, Alevilik Nedir?", Türkler Ansiklopedisi, C.VI, Ant Yayınları, s.32, Ankara 1985.

Ahmed Eflâkî'nin yazdığı “Menâkıbü'l-Ârifin”; 15. yüzyılda “Vilâyet-nâme” ve Aşıkpaşazâde'nin eseri “Tevârih-i Âl-i Osman”; 16. yüzyılda Taşköprülüzâde'nin “Eş-şakâikun-numaniyye fi ulemâi'd- Devleti'l- Osmâniyye” Hacı Bektaş Velî hakkında bilgi veren belli başlı kaynaklardır.¹⁹⁵

Genel olarak kaynaklarda verilen bilgilere bakılacak olursa, Hacı Bektaş Veli'nin doğum tarihinin 1209-1248 arası, vefat tarihinin de 1270-1337 tarihleri arası olduğu görülmektedir. Bu kaynaklar dışında Hacı Bektaş Veli'nin tasavvufî hayatı hakkında kapsamlı bilgi veren eser Velâyetnâme'dir. Bu eserin kütüphanelerde ve şahıslarda pek çok nüshası mevcuttur.

Menkıbevî Hacı Bektaş Velî, Rum abdallarının pîridir. Rum diyarının(Anadolu) büyük evliyasındandır. Ne Mevlânâ ne Yunus Emre ne de Anadolu'da yaşamış hiçbir sûfî onun kadar kutsallaştırılmanın konusu olmamıştır. Dolayısıyla Hacı Bektaş Velî'yi yaşarken ve öldükten sonra olarak ele almak gerekecektir. Ancak yaşadığı dönem ve çevreden hiçbir yazılı kaynak veya belge bugüne intikal etmediğinden onun tarihi hüviyetini belirleyebilmek mitolojik şahsiyetini tahlil etmekten çok daha zordur. Dönemin resmî kronikleri hatta sûfî kaynakları bile ondan bahsetmez. Günümüzde onun hakkında makale, kitap, tez¹⁹⁶ gibi çeşitli akademik çalışmalar mevcuttur.

Gerek Vilâyetnâmelerde, gerekse Hacı Bektaş Veli ile ilgili çalışmalarda, Hacı Bektaş Velî için şu sıfatlar kullanılır: “Kutbu'l-Aktâb, Mesned-i ul'lulilhâb, Sultânü'l-Evliyâ, Burhâmü'l-Asfiyâ, Fahr-i Erbâb-ı Bâbu'l-lâh, Envârü'l-yâkin, Fatihü'l-evbâb-ı sülâle-i hazret-i sâhib-i sırr-ı ve'l-keşf, aşk deryâsı, Küşâde-i bâb-ı hikmet, Sâhib-i keşf-i ledünnî, Fahr-ı ma'den-i erkân, Sultânü'l-ârifin, ser-çeşme-i nûr-ı dîn, Tâcü'l-Ârifin,

¹⁹⁵ Ahmet Yaşar Ocak, “Hacı Bektâş Velî” maddesi, DİA, C.XIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s.471-472.

¹⁹⁶ Hacı Bektaş Veli'nin tasavvufî hayatı, eserleri, tasavvufî fikirleri ile ilgili bazı çalışmalar şöyledir: İslam Âlimleri Ansiklopedisi, C.X, s.129; Hacı Bektaş Veli, Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye. Hzl: Gıyasettin Aytaç, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları, 2009; Hüseyin Yaşar, “Hacı Bektaş Veli'de Kur'an Anlayışı”, (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2006); Bayram Ali Çetinkaya, “Bir Anadolu Ereni: Hacı Bektaş Veli (Hayatı, Eserleri ve İnsan Anlayışı)”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.3: 343-356 (1999) ; Ahmet Taşgın, “Hikâye-i Hacı Bektaş-ı veli Risalesi ve Hacı Bektaş'ın Hayatı Hakkında Bazı Değerlendirmeler”, Alevîlik-Bektâşîlik Araştırmaları Dergisi, S.1: 48-84 (2010); Fatih Yavaş, “Hacı Bektaş-ı Veli'nin Vilâyetnâmes'indeki İslam Öncesi ve İslamî Motiflerin Değerlendirmeleri”, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006); Ethem Ruhi Fıglalı, “Hünkâr Hacı Bektaş Veli (hayatı-eserleri)”, Erdem Dergisi, C.8, S.23: 317-33 (1996) ; Mürsel Öztürk, “Hacı Bektaş-ı Veli”, TTK Belleten, C.L/198: 885-894 (Aralık 1986) ; Mehmet Yazıcı, “Tamamlanmamış Tarihî Bir Potre: Hacı Bektaş Veli”, Turkish Studies, Volume 8/9: 2601-2619 (2003); Hüseyin Özcan, “Hacı Bektaş Veli'nin Eserlerinde ve Bektaşî Erkânâmelerinde Dervişin Nitelikleri”, Turkish Studies, Volume 7/1: 1695-1705 (2012) ; Hasan Yavuzer, “Hoşgörü Önderi Hünkâr Hacı Bektaş Veli”, Turkish Studies, Volume 8/8: 2225-2237 (2013).

Gavsü'l-vâsılîn, Heykel-i nûrânî, Kutb-ı Rabbâni..” vb.¹⁹⁷ “Hacı Bektaş” isminin ise kaynaklarda lakap olduğu sanılmaktadır. Hacı lakabının, Vilâyatnâme’de bir keramet sonucu Bektaş’ın asıl ismiyle birlikte anıla gelmiştir. Sefine-i Evliya’da yazıldığına göre, “*Bektâş-ı Velî’nin hocası Lokmân-ı Perende Hicâz’a gitmiş idi. Arafat’a çıkıp kibleye doğru döndüklerinde Lokmân müridlerine demiş ki; “Yârenler bugün arefe günüdür. Şimdi bizim ellerde yemek pişirilir.” Bu söz, Allah’ın kudretiyle Bektâş’a ma’lum oldu. Tam bu esnada şeyhin evinde de yemekler pişiriyorlardı. Bektâş, hemen bir tepsi yemeği aldı ve Lokmân’a sundu. O da Nişâbûr’a döndüğü zaman bu kerameti herkese anlattı. “Hacı” lakabını verdi. Yoksa Hacı Bektaş Velî, Haremeyn-i Muhteremeyn’i ziyarete gitmiş erlerden değildir.*”¹⁹⁸

Aslen Horasan’lı olduğunu ve Nişâbûr şehrinde doğduğu¹⁹⁹ bilinen Hacı Bektaş Velî, şeyhinin dergâhında üç yıl kaldıktan sonra, şeyhinden emanetleri ve icazeti aldı. Şeyhinin “Müjdeler olsun ki Kutbu’l-Aktâblık” senindir, kırk yıl hükmün vardır. Şimdiye dek bizimdi, bundan sonra senindir. Biz bu yokluk yurdunda çok eğlenmeyiz; ahrete gideriz. Var, seni Rûm’a saldık. Sulucakarahöyük’ü sana yurt verdik. Rûm abdallarına seni baş ettik, demesiyle, Hacı Bektaş, Anadolu’ya gelmek için yola çıkar.²⁰⁰ Velâyatnâme’deki bu kayıt, tarihi kaynaklarca da doğrulanmaktadır. Hacı Bektaş’ın Amasya, Kayseri, Sivas şehirlerine de gittiği daha sonra Karacahöyük’e yerleştiği de hem Velâyetnâme’de hem Aşıkpaşazâde tarafından kaydedilmiştir. Değişik kaynaklarda ise hacı Bektâş’ın Necef, Kerbelâ, Bağdat, Kudüs, Halep, Gaziantep, Elbistan, Tarsus, Bozhöyük, Muğla²⁰¹ gibi yerlere de uğradığı kaydedilmektedir.

Hacı Bektaş Velî’nin seceresi meselesine gelince, Velâyetnâme’de şu bilgiler yer almaktadır: Hacı Bektaş, Seyyid Muhammed İbrahimü’s-Sânî, Mûsâyü’s-Sânî, İbrahim Mükerrümü’l-Mücâb, Mûsâ-yı Kâzım, İmam Câfer-i Sâdık, İmam Muhammed Bakır, İmam Zeyne’l Âbidîn, İmam Hüseyin Velî, Emîrü’l Mü’minin Ali.²⁰²

¹⁹⁷ Güzel, “Hacı Bektaş Velî’nin Hayatı ve Eserleri”, s.3.

¹⁹⁸ Vassaf, age., C.I, s.489.

¹⁹⁹ Aşıkpaşazâde, age., s.195.

²⁰⁰ Hacı Bektaş Velî, Velâyetnâme(menâkıb-ı Hacı Bektaş Velî), hzl: Esat Korkmaz, Can Yayınları, İstanbul, 1995, s.98. Ayrıca bk: Ahmet Taşğın, “Hacı Bektaş’ın Rûm’a Gelişi ve Karaca Ahmed İle Karşılaşması”, Uluslar arası Hacı Bektaş Velî Sempozyumunda sunulan bildiri, (Çorum 8-9 Mayıs 2010), ss.56-67.

²⁰¹ Hamiye Duran, “Nişâbûr’dan Suluca Karahöyük’e Hacı Bektaş Velî’nin İzinden”, III. Uluslararası Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Sempozyumunda Sunulan Bildiri, (Üsküp 30-31 Ekim 2009), s. 265 Taşğın, “agm.”, ss.56-67.

²⁰² Hacı Bektaş Velî, Velâyetnâme, Hzl: Hamiye Duran, Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2007, s.61-110. Sefine-i Evliya isimli eserde Bursalı Ahmed Lütfi’nin bir başka silsile-i tarîkatı mevcuttu. Bk: Vassaf, age., C.II, s.490.

Hacı Bektaş Veli çocukluğundan itibaren, icazet alıp Anadolu'ya gelişine kadarki sürede kırk yaşına kadar iyi bir eğitim almıştır. Büyük bir kültür ve eğitim çevresinde yetişmiş olması, kaynaklara vâkıf olması, Anadolu ve Anadolu dışına taşan tesirlerinde etkili olmuştur. Velâyetnâme'ye göre Hacı Bektaş Veli'nin Ahmed Yesevî ile ilk irtibatı dervîşi Lokman Perende vasıtasıyla olmuştur. Hacı Bektaş'ın yetişmesinde Ahmed Yesevî'nin etkisi hayli fazladır.²⁰³ Hacı Bektaş'ın Ahmed Yesevî'nin müridi olduğuna dair rivayetlere Gelibolulu Mustafa Âlî'nin *Künhü'l-Ahbâr* eserinde ve Evliyâ Çelebi'nin *Seyhatnâme*'sinde²⁰⁴ de rastlanılmaktadır.

Molla Murad Dîvânî'nda yazdığı 12 beyitlik kısa medhiyesinde, “ *Velî ve Nakşibendiyye gülü olan, ululuğu ise ezeli olan bir şeyhdir Hacı Bektaş Veli. Şeyhi Ahmed Yesevî'dir. O, Nakşibendiyye kolu olduğu gibi şimdilerde Nakşîleri yanına çekmektedir. Onun kerametleri doğuya ve batıya yayılmış olup, feyziyle nice zahidleri de mest eylemiştir. Yanına herkesin müşkilini hallettiği, cümle evliyanın ve tarîkın eli, kolu olduğu da aşîkârdır.*” Hacı Bektaş Veli'yi bu şekilde ifade etmektedir.

Nâmı üstünde velîdir Hacı Bektaş-ı Velî

Nakşibendîye gülüdür Hacı Bektaş-ı Velî

Şeyhi olmuşdur anîñ Hâce Ahmed Yesevî

Ululuğu ezelîdir Hacı Bektaş-ı Velî

Hacı Bektaş Veli'nin türbesi, Kırşehir'de Hacıbektâş ilçesinde bulunmaktadır. Türbeleri pek ma'mûr ve müzeyyendir. Türbeleri civarında bir ulu âsitâne vardır. Burada câ-nişîn olan meşâyih-ı Bektâşîyye'ye “Çelebi” derler.²⁰⁵ Türbenin Hacı Bektaş Veli'nin vefatından 242 yıl sonra (1582) senesinde Yasinabud Livası Emiri Murad bin Abdullah²⁰⁶ tarafından yaptırıldığı bilinmektedir.

Hacı Bektaş Veli'nin mevcut elimizde buluna eserleri şöyledir:

²⁰³ Hamiye Duran, “Velâyetnâme'ye Göre Hacı Bektaş Veli”, Türk Kültür ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S.55: 129-138 (2010), s.136; Ali Yılmaz, Ahmed-i Yesevî, “Yunus Emre ve Hacı Bektaş-ı Veli'nin İslam Çizgisindeki Bütünlük”, Bilig, S.9: 65-83 (1999).

²⁰⁴ Aşık Paşaoğlu, age., s.164-166; Köprülü, age., s.48. Ayrıca bu konuda daha geniş bilgi için bk: Seyfullah Korkmaz, “Ahmed Yesevî ve Hacı Bektaş Veli(Aralarındaki Bağlar, Fikirleri, Tesirleri ve Türk İslam Edebiyatına Katkıları)”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.11: 325-356 (2001).

²⁰⁵ Vassaf, age., C.I, s.492.

²⁰⁶ Bedri, age., s.42.

1) *Kitabu'l-Fevâid*: Abdülbaki Gölpınarlı, eserin Hacı Bektaş Veli'ye ait olmadığını, Mesnevî, Nefehat gibi bazı tasavvufî eserlerden iktibaslarla oluşturulduğunu öyler.²⁰⁷ Prof. Dr. Esat Coşan ise eserin Hacı Bektaş Veli'ye ait olduğunu fakat bazı ilavelerle aslından uzaklaştığını söyler.²⁰⁸

2) *Fatiha Tefsiri*: Hacı Bektaş Veli'nin böyle bir eseri olduğunu ilk kez M. Fuad Köprülü söylemiştir.²⁰⁹

3) *Şathiyye*: Hacı Bektaş Veli'nin iki sayfa kadar tutan böyle bir eserin olduğunu Abdülbaki Gölpınarlı natletmektedir. 1680 yılında Enverî mahlası Hurufî ve Nakşî bir müellif tarafından nazım ve nesir karışık olarak “Tuhfetü's-Salikîn” adıyla şerhdilen bu eserin yeri bilinmemektedir.²¹⁰

4) *Hacı Bektaş'ın Nasihatleri*: Hacı Bektaş Veli'ye ait olduğu söylenen bu eserin bir nüshası Hacıbektaş İlçesi Halk Kütüphanesi Ktp. Nu: 29'da kayıtlıdır.²¹¹

5) *Besmele Şerhi*: Bir nüshası Manisa Kütüphanesi'nde bulunan bu eser Türkçe olarak kaleme alınmıştır.²¹²

6) *Makâlât*: Prof. Dr. Esat Coşan tarafından neşredilen Makâlât'ın aslı Arapça'dır. Bilindiği üzere dört kapı- kırk makam tertibi üzerine tertib edilmiştir. Bu terib Ahmed Yesevî'nin “Farknâme”siyle hemen hemen aynıdır.²¹³

3.2.7. Hâfız-ı Şîrâzî

Hayatı hakkında fazla kaynak bulunamayan Hâfız-ı Şîrâzî'nin asıl adı Şemseddin bin Kemâleddin'dir. 1318 (720)'de Şîrâz'da doğmuştur. Yine şiirlerinde çok medhettiği Şîrâz şehrinde 1389 (791) de vefat etmiştir. Hâce Hâfız tarîkaten kime mensup olduğu tam olarak belirli değildir. Ona “Üveysî idi”²¹⁴ diyenler vardır. “Zeyneddîn-i Hâfî'ye ve Şâh-ı Nakşibend'e mülaki olmuştur.”²¹⁵ diye rivayet vardır.

²⁰⁷ Güzel, “Hacı Bektaş Veli'nin Hayatı ve Eserleri”, s.4.

²⁰⁸ Hacı Bektaş Veli, Makâlât. Hzl: Prof. Dr. Esat Coşan, Ankara: Sehâ Neşriyat, 1986, s.XXXIX.

²⁰⁹ Bu konuda daha geniş bilgi için bk: Vassaf, age., C.I, ss.493-494; Hüseyin Özcan, “Hacı Bektaş Veli'nin Fatiha Tefsiri”, Milli Folklor, S.80: 39-52 (2008) ; Mehmet Şeker, “Hacı Bektaş Veli'nin Makâlâtına Göre İnsan ve Toplum Hayatı”, Türkler Ansiklopedisi, C.7, Ankara,2002 , ss.471-476.

²¹⁰ Güzel, “Hacı Bektaş Veli'nin Hayatı ve Eserleri”, s.4.

²¹¹ Kemal Ayaç, “Hacı Bektaş-ı Veli”, Millî Kültür, S.46, (Eylül-1984), s.8.

²¹² Bk: Hacı Bektaş Veli, Şerh-i Besmele. Hzl: Rüşdü Şardağ, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.

²¹³ Abdurrahman Güzel, “Ahmed Yesevî'nin Fark-nâmesi ile Hacı Bektaş Veli'nin Makâlât'ı Arasındaki Benzerlikler”, Milletlerarası Ahmed Yesevî Sempozyumunda Sunulan Bildiri, (Ankara 1982), s.33. Ayrıca Mâkâlât ile ilgili daha geniş bilgi için bk: Abdurrahman Güzel, Hacı Bektaş Veli ve Makâlât, Ankara: Akçağ Yayınları, 2002.

²¹⁴ Hâfız'ın bir pîrin elini tuttuğu ve ondan feyz aldığına dair bir bilgi yoktur. Allah'a ulaşmak için bir vasıta lazımdır. Fakat Üveysiler için böyle bir vasıtaya gerek yoktur. Çünkü onlar doğrudan doğruya

Biyografisi ile ilgili eski kaynak niteliğinde belge ise beraber eğitim gördüğü sınıf arkadaşı Muhammed Gülendâm'ın, Hâfız-ı Şîrâzî'nin şiirlerini oluşturduğu divanın önsözüdür.²¹⁶ Kendisine “Hâfız” lakabı ise Kur'an-ı Kerim'i ezbere bildiği için verilmiştir. Kendi döneminde felsefe, mantık, dilbilim, kelim gibi bilimler hakkında eğitim gördüğü eserlerinden, şiirlerinden anlaşılmaktadır.²¹⁷

Her büyük şairde olduğu gibi hâfız'ın yaşamı da menkıbevî öykülerle örülmüş ve biyografisi hakkında kesin bilgiden yoksun kalmıştır. Annesi Kâzerûn'lu olan şairin, babasının Salgurlular döneminde Kûhpâye'de Şîrâz'a geldiği bilinir. Tezkirelerin verdiği bilgiye göre babası öldüğünde ailesi geçindirmek için bir zaman fırında çalışmış ve yine bu yaşlarda ilme ilgi duymuştur. Şair, Kıvamüddin Ebu'l-Bekâ b. Mahmud-ı İsfahânî gibi zamanın büyük hocalarından ders almıştır. Daha sonra Fars valisi Ebu İshak tarafından himaye edilmiştir. Kısa zamanda Hâfız'ın ünü İran'dan taşır, Hindistan'a kadar ulaşmıştır. Ebu İshak'ın son dönemlerinde hükümetin baskıcı olması nedeniyle Şîrâz'ı terk etmek zorunda kalmıştır.²¹⁸

Bilmediler mürşidi zâhirde kim olduğunu
Bu sebebden aña Veysî dediler heb şūfīyān

Mevlidi Şîrâz şehridir muşallî medfeni
Dediler tarihine hak-i muşallî şâ' irān

Bu zât-ı muhterem pek meşhurdur. Hem edebî yönüyle hem de tasavvufî yönüyle. Yedi sekiz yaşında hıfz-ı Kur'ân'a mazhar olmaları hasebiyle “Hâfız” diye teşehhür ettiği ve bu sebeble “Hâfız” diye telakkub eylediği bilinir. Hâfız, Şâh-ı Nakşibend'e mülâki olup, huzurunda bulunmuştur. Hâfız, Şîrâz'da iken Şâh-ı Nakşibend Muhammed Parsa hazretleri, Hz. Şâh'ın emriyle Şîrâz'a uğramış ve Hâfız'ı görmüştür. Muhammed Parsa onu görünce, “Azîzim Şâh-ı Nakşibend, Şîrâz'a uğra,

Peygamberimizin himayesinde terbiye edilmişlerdir. İbrahim Kaya, “Konevî'nin Hâfız Divanı Şerhi ve Tasavvufî Yorumu Üzerine Bazı Düşünceler”, Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 6/1:1455-1475 (2011), s.1459.

²¹⁵ Vassaf, age., C.II, ss.140-141.

²¹⁶ Mehmet taha Ayar, “Hâfız-ı Şîrâzî'nin Bazı Gazellerine Şerh Tekniği Açısından Sûdî ve Konevî'nin Yaklaşım Tarzları”, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007), s.4.

²¹⁷ Tahsi Yazıcı, “Hâfız” maddesi, DİA, C.XV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, s.103.

²¹⁸ Daha geniş bilgi için bk: Tahsin Yazıcı, “Hâfız” maddesi, DİA, C.XV, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, ss.103-106.

orada Ekmekçi-zâde Hâfız Şemseddin vardır, ona mülâki ol, selam söyle .”²¹⁹ buyurdu, der. Hâfız da kendisini tanıtmış, sohbet etmişlerdir.

Tasavvuf iletanıştığı muhkkak olan Hâfız’ın hangi tarîkate mensup olduğu, hangi şeyhe mürid olduğu kaynaklarda kesin olarak belirtilmemiştir. Hâfız’a, Üveysî’ye, Zeyneddîn-i Hâfî’ye ve Şâh-ı Nakşibend’e mülâkî olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır.²²⁰ Abdurrahmân-ı Câmî, Nefehâtü’l-Üns eserinde buyurur:

“Hâfız- Şîrâzî hazretleri, bir pîrin irâdeti elini tutmuş mudur? Tasavvufta bu tâifenin birinden nisbeti der-dest etmiş midir? Ma’lum değildir. Ammâ onun sözleri, bu târifinin meşrebi üzerine vâki’ olmuştur ki, hiç kimseye bu ittifâk düşmemiştir. Silsile-i Hâcegân-ı azîzândan birisi buyurmuştur: Dîvân-ı Hâfız’dan mahbûb dîvân yoktur. Eş’ar-ı üzerine lisân-ı tasavvuftan şerhler yazılmıştır. Her biri hum-hâne-i aşk u hâlettir... İrtihâli 792/1390’dır.”²²¹

Sefine-i Evliyâ’da, Abdurrahman-ı Câmî’nin **Tezkire-i Abdülkâdir**’den naklinde, Hâfız’ın Cenâb-ı Şâh-ı Nakşibend’den dest-i irâdet aldığı²²² beyan buyruluyor.

Seyyid Mehmed Vehbî-i Konevî, **Şerh-i Dîvân-ı Hâfız**²²³ mukaddimesinde buyuruyor ki: “Şemseddin Muhammed el-Hâfız eş-Şîrâzî ki, “Lisânü’l-gayb” ve “Tercümânü’l-esrâr”dır, nice esrâr-ı gaybiyye ve maânî-i hakîkiyyeyi kisve-i sûrette ve libâs-ı mecâzda göstermiştir..”²²⁴ Hâfız ile ilgili övgülerde bulunur ve onun gaybî sırlara ve hakiki manalara mecaz elbisesi giydirdiğini söyler.

Böyle remzile beyândan maqşad-ı aqşâları

Sırlarını bilmesünler zümre-i nâ-mahremân

Hâfız’ın hem edebî meşrebi hem tasavvufî meşrebi âlîdir. Sözleri de hikmetlerle doludur. Mehmed Murad Dîvânî’nda da Hazret-i Hâfız, Üveysî olarak belirtilmiş, hem

²¹⁹ Vassâf, age., C.II, ss.142-143

²²⁰ Vassaf, age., C.II, s.142.

²²¹ Câmî, age., s.128.

²²² Vassaf, age.,..., C.II, s.147

²²³ Hâfız Divân’ı ile ilgili yapılan Sûdî-i Bosnevî ve Vehbî Konevî ‘nin şerhleri bulunmaktadır. Bk: Ahmed Sûdî-i Bosnevî, Şerh-i Sûdî, C.I, İstanbul: Matbaa-i Amire,1288/1871. (Şerh-i Divan-ı Hafız’ın kenarında); Muhammed Vehbî bin Hasan bin Konevî, Şerh-i Divan-ı Hâfız, C.I, İstanbul: Matbaa-i Amire, 1288/1871. Bunlar haricinde Sürûrî, Şerh-i Divân- Hâfız, Süleymaniye Ktp, Halet Efendi, no: 716-717; Şem’î, Şerh-i Divân-ı Hâfız, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi no:716-717.

²²⁴ Vassaf, age., C.II, s.149.

tasavvufî meşrebinin hem de edebî meşrebinin üzerinde övgü dolu sözler ve bilgiler söylenmiştir.

ٲٲٲٲٲ ey ٲٲٲٲٲ ٲٲٲٲٲ ٲٲٲٲٲ ٲٲٲٲٲ
Gel ki Bağdadile Tebrîzîñ olub vaḳti revān

Molla Murad, Dîvân'ında Hâfız-ı Şîrâzî için kaleme 28 beyitlik medhiyede, “*Hâfız-ı Şîrâzî'nin ismi Muhammed, lakabı Şemseddîn'dir. Mevldi Şîrâz'dır. Kur'an'a terciüman olduğu, on dört kıraat bildiği ve Divan'ındaki beyitlerin bazılarının beyt-i ra'nâdan ayân olduğu, hakikat dolu olduğu şiirlerinden açıkça görülmektedir. Mürşidinin zahirde kim olduğunu kimse bilmedi ve ona “Veysî” dediler. Divanının hem edebî yönden hem tasavvuf ve dinî yönden pek kıymetlidir. Şiirleriyle Irak, Fars, Tebrîz, Bağdât'ı feth eylemiştir. Sultan Murad'a baktığı bir falda onun Bağdat'tan Nahcivân'a kadar feth edeceğini söylemiştir. Ben de(Molla Murad) onun Divân'ını okudum.*” malumatını vermektedir.

3.2.8. Hoca Abdullah-ı Ahrâr²²⁵

Nakşibendiyye tarikatının Anadolu ve Rumeli'de yayılmasına²²⁶ öncülük eden mutasavvıf, âlim, şâir. Kütühya'nın Simav kasabasında doğdu. Abdullah İlähî veya Abdullah Simâvî olarak da bilinir.²²⁷ İlk tahsilini Simav'da bitirdi. Daha sonra İstanbul'da Zeyrek Medresesinde tahsiline devam etti. Kendisinden ders okuduğu Mevlânâ Ali et-Tûsî ile Horasan bölgesine gitti.²²⁸ Bir müddet sonra tasavvufa meylett ve sûfilerle berber oldu. Semerkand'a gidip devrin en meşhur mutsavvıflarından Ubeydullah Ahrâr'a(ö.845/1490) intisâb etti. Seyrû sülûkunu tamamlayıp icâzet aldıktan sonra Buhârâ'ya geçti. Bir yıl boyunca Bahâeddîn Nakşbend'in mezarının

²²⁵ Abdullah-ı İlähî'nin, hayatı hakkında fazla bir bilgi bulunmayan Amed-i İlähî adlı bir sûfi ile çağdaş olması, bazı konuların birbirine karıştırılmasına sebep olmuştur. Şiirlerinde İlähî mahlasını kullananbu sûfilerin ikisi de Nakşî ve Melâmî meşreptir. Sadreddin-i Konevî'nin *Miftâhu'l-Gayb* adlı eserinin şarihi Ahmed-i İlähî'nin olduğu halde, Kâtib Çelebi'den beri (bk. Keşfü'z-zünûn, II, 1768) bu şerh Abdullah-ı İlähî'ye nisbet edilmiştir. Fatih'in Ayasofya'da dinlediği ve bazı tasavvufî konuları kendisiyle soru-cevap şeklinde konuştuğu sûfi Abdullah-ı İlähî değil, Ahmed-i İlähî'dir. Ahmed-i İlähî'ye ait olduğu bilinen *İlähî Divanı* da elimizde mevcuttur. Bk: Algar, age., s.526.

²²⁶ Müceddidiyye öncesi dönemde Nakşbendîliğin Anadolu'ya gelip yayılmasında en önemli rolü Ahrâriyye koluna mensup şeyhler üstlenmiş, zamanla Kâsâniyye ve Urmeviyye kollarına mensup şeyhler de buna destek vermişlerdir. İstanbul'a gelen Ahrârşer'lerden biri Baba Haydar Semerkandî'dir. Mürid yetiştirerek Ahrâriyye kolunun İstanbul ve Anadolu'da yayılmasını sağlayanlar ise Abdullah İlähî ve Emir Ahmed Buhârî'dir. Bk: Tosun, age., s.269-285.

²²⁷ Mehmed Tahir, age., C.I, s.91; Mecdî Efendi, age., s.263.

²²⁸ Mecdi Efendi, age., s.262.

yanında ibadet ve tefekkür hayatı yaşadı. Tekrar Semerkand'a dönen Abdullah İlâhî buradan Anadolu'ya, Simav'a döndü. Gittiği ilim merkezlerinde devrin âlim ve sûfileriyle bir arada olmuştur. Bunlardan en önemlilerinden biri, Herat'ta görüştüğü Mollâ Câmî'dir.²²⁹ Bir müddet sonra İstanbul'a gelip pek çok cânları uyandırdı. Evrenos-zâde Ahmed Bey'in teşvikiyle Yenice-i Vardar'a ikamet etti. Orada Hak talibi olanları irşâda himmet etmekte iken 893/ 1488'te bir rivâyete göre 896/ 1491²³⁰ senesinde vefat etti.

Şehr-i Simāvda sâkin idi o şeyh-i güzîn
Ehl-i aşka dahı olmuşdı güzel bir cânân

Nefehatü'l-Üns adlı eserde şöyle yazmaktadır: “*Mevlidleri olan Simav'da nüzûl buyurmuşlar, tâlibler ve âşıklar çünkü vücûd-u şerîfinden hakikat kokusun almışlar ve nûr-u iradette ol zâtın kim idüğün eylemişler. Lâ-cerem etraf ve eknaftan gelüb, hudmet-i saadet meablarına yüz urmuşlar ve az zamanda bir azi cemiyet olub, tarik-i hâcegân avâzesi Vilayet-i Rum'a müntesir olmuştur*”²³¹

Abdullah İlâhî'nin 882/ 1477 senesinde muhtemelen mürîdi Emîr Ahmed Buhârî ve diğer bazı zevâtı ziyaret etmek için bir ara Simav'dan İstanbul'a gelip tekrar döndüğü de kaynaklarda geçmektedir.²³² Fatih'in vefatından sonra (886/1481) yerine baş gösteren Cem Sultan olaylarından kurtulmak isteyen Abdullah İlâhî İstanbul'a geldi. Manisalı Çelebi'nin kendisi ve müridleri için hazırlattığı odaları ve ödeneği kabullenmeyen İlâhî, o dönemde metruk halde buluna Zeyrek Medresesi'nde²³³ halkı irşâda davet etmiştir.²³⁴ Abdullah İlâhî'nin Vardar Yenicesi'nde yazdığı *Zâdü'l-müşâkin* adlı eserindeki: “Çün seyr-i sefer takdîr-i rabbânî ile aksâ-yı Rûm'da Vardâr Yenicesi'ne yetişti, sekizyüz doksan beşinci yıl içinde tarîh-i hicret-i Nebî'den (s.a.v.),

²²⁹ Algar, age., s.525; Vassaf, age., C.II, s.54.

²³⁰ Vassaf, age., C.II, s.54.

²³¹ Câmî, age., s.461.

²³² Tosun, age., s.271.

²³³ Evliya Çelebi Seyahatname'de vardar Yenicesi'ndeki ziyaretgâhları tanıtırken şöyle yazıyor: “Yine şehr içinde bir mürtefi yerde Ahmed Beg Mescidi'nde ziyaret-gâh-ı azim, nâtık-ı hakakik, nâsîh-ı halaik, kudve-i rical, nakta-i kemal, pîr-i erbab-ı zevk ve şeyh-i esbab-ı şevk menba-ı esrar ve merci-i ebrar, müfti-i esrar-ı İlâhî mücahidi envar-ı nâmütenahi kutbu'l-aktab Hazret-i Şeyh-i İlâhî. (...) Kargir bina kurşun ile mestûr bir kubbe-i pür-nur içinde medfundur. Ve ziyaretgâh-ı hass u âmmüdr ve yanında Sahibu'l-Hayrat Ahmed Beğ dahi medfundur ve dahı Murad Baba, Şeyh Fazlullah...” Evliya Çelebi, Seyahatname, Hzl: Seyit Ali Kahraman- Yücel Dağlı, C.VIII, 1. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003, ss.175-76.

²³⁴ Câmî, age., s.462.

ve anda olanların Türkî'ye meyli ziyâde olduğu sebepten Türkî dille birkaç kelime kaleme geldi" şeklindeki ifadelerinden İlahî'nin 895 senesinde Yenice'ye geldiği söylenebilir. Böylelikle 886-895 seneleri arasında İstanbul'da kaldığı, ömrünün son bir yılını-daha fazla olması da muhtemeldir Vardar Yenicesi'nde²³⁵ kaldığı yorumlanmaktadır.

Abdullah Simâvî'nin Fatih'in daveti üzerine Simav'dan İstanbul'a ikamet etmeyi geçiktirmesinin sebebi de kesin olarak bilinmemektedir. Mustafa Kara'nın "Molla İlahî'ye Dair" başlıklı makalesinde yorumlandığına göre;

1) Molla İlahî mizaç olarak sükûneti sevdiğinden payitaht'a gitmek istememişlerdir.

2) Melâmi-meşreb bir sûfi olduğundan kısmen gizli yaşamayı tercih etmiştir.

3) Bedrettin Simavî'ye ait Varidat'ın şarihi olan bir kimse olarak bu meşrebin karşısında olan yetkililer ve meslekdaşları onun İstanbul'a gelmesini uygun görmemiştir. Çünkü o dönemin en büyük suçlarından biri de "Bedrettinî" olmaktı. Bu meşreb farklılığı önemli sebeplerden biridir.²³⁶

Abdullah-ı İlahî'nin iki önemli müşidi bulunmaktadır: Ubeydullah Ahrar (Ö. 895/1490) ve Molla Camî (Ö.898/ 1492) gibi iki önemli mutasavvıf, Abdullah-ı İlahî'nin hayatında etkili olmuştur. Molla Murad Divanı'nda kendisine yazılan medhiyede ise Yakûb-ı Çerhî'nin de ona müşid olduğunu yazılıdır.

Müşid olmuşdu aña hâzret-i Ya' kûb-ı Çerhî

O dağı bendesidir hâzret-i şâhiñ ez-cân

Abdullah-ı İlahî'nin yetiştirdiği yüzlerce sûfiden olan Emir Ahmed Buhârî (Ö.922/ 1516), Uzun Muslihuddin Halife ve Mevlânâ'nın torunlarından olan Abid Çelebi (Ö.903/ 1497) Abdullah İlahî'nin yetiştirdiği, irşâd faaliyetlerini sürdüren müridlerdendir.

Molla Murad'ın Şeyh Abdullah-ı İlahî'ye yazdığı medhiyesinde; Nakşibendiyye ulusu olduğu, Yakûb-ı Çerhî'nin müşidlerinden biri olduğu, sayısız mürid yetiştirdiği, Baba Haydar'ın(Ö.957/ 1550) da bu halifelerinden biri olduğu ve Eyüp'te medfun olduğunu yazmıştır. Aynı zamanda Şakayık-ı Numaniyye'de yazılı olduğu ve Fatih'in

²³⁵ Tosun, age., s.272.

²³⁶ Mustafa Kara, "Molla İlahî'ye Dair", Osmanlı Araştırmaları Dergisi, C.VII-VIII: 365-392, (1988), s.367.

Abdullah Ahrâr'ı İstanbul'a davet ettiği ancak Sultan vefat ettikten sonra, Beyâzîd Han zamanında İstanbul'a geldiğini öğreniyoruz.

Abdullah İlâhî'nin yazdığı eserler şunlardır:

1) *Meslekü't-tâlibîn ve'l-vâsılîn*: tasavvufî âdâb, dokuz erbâîn ve mânevî haller, müridin uyması gereken kurallar ve ulaşacağı makamlar, fenâ ve bekâ gibi konuları ihtivâ eden Türkçe bir eserdir. 888/ 1483 senesinde yazılmıştır.²³⁷ Birçok yazma nüshaları bulunmaktadır.²³⁸ Eser hakkında bir de yüksek lisans tezi²³⁹ hazırlanmıştır.

2) *Necâtü'l-ervâh min denesi'l-eşbâh*: Azîmet, ruhsat, melâmet, tevhid, murâkabe gibi konuları ihtiva eden eser, Farsça bir eserdir. Müridi olan Emir Ahmed Buhârî'nin 1481-84 tarihleri arasında istinzah ettiği bir mecmua içinde bu eser de bulunduğu göre bu tarihlerden önce telif edilmiş olması muhtemeldir.²⁴⁰ Bu eserin nüshasını; Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, Nu:634, vr.72b-118a'da bulabilirsiniz.

3) *Menâzilü'l-kulûb*: Rûzbihân Baklî'nin(ö.606/1209) Risâle-i Kuds adlı eserine şerh mahiyetinde yazılan bu Farsça eser, müşahedenin çeşitleri, tecellî, fenâ, bekâ, kurb-i ferâiz ve kurb-i nevâfil konularını ihtiva etmekte olup, 889/ 1484 senesinde kaleme alınmıştır.²⁴¹ Yazma nüshaları da buluna bu eser Muhammed Takî Dânişpijûh tarafından *Rûzbihânâme* içinde neşredilmiştir.²⁴²

4) *Keşfu'l-Vâridât*: Simavna Kadısı oğlu Şeyh Bedreddîn'in *Vâridât* adlı eserine yapılmış Arapça bir şerh olup²⁴³ Vâridât üzerine yapılmış ilk şerhtir.²⁴⁴ Ekrem Demirli tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.²⁴⁵ 890/ 1485 istinsah tarihli bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir.

5) *Zâdü'l-müşâtâkin*: dervişlik, gönül, nefis ile cihad, kalbi cilâlamak, Melâmetiyye, mânevî ilerleyen engelleri, tevekkül, fenâ, kurb-i ilâhî, ism-i a'zam, rüyâ, tecellî, bazı tasavvu ıstılahları ve âdâb konularını ihtiva eden Türkçe eserlerdir. Vardar

²³⁷ Kara, "Molla İlâhî'ye Dair", s.375.

²³⁸ Süleymaniye Ktp., Uşşakî Kit., Nu: 25, 22b; Lale İsmail Paşa Kit., Nu:140; Mihrişah Kit., Nu:195; Hâlet Efendi Kit., Nu:300.

²³⁹ Bk: Ali Biçer, "Abdullah İlâhî ve Meslekü't-tâlibîn ve'l-vâsılîn", (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996).

²⁴⁰ Tosun, age., s.273.

²⁴¹ Tosun, age., s.273.

²⁴² Tosun, age., s.273. Bk: Abdullah İlâhî, *Menâzilü'l-kulûb*(nşr. M.T. Dânişpijûh); *Rûzbihânâme*, Şîrâz 1347 hş./1968, s.387-421.

²⁴³ Tosun, age., s.273.

²⁴⁴ Algar, age., s.529.

²⁴⁵ Bk: Ekrem Demirli, "Abdullah İlâhî'nin Keşfu'l-Vâridât Adlı Eserinin Tahkîki", (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995).

Yenicesi'nde 895/ 1490 senesinde kaleme alınmıştır. Bazı yazma nüshalarda²⁴⁶ *Ervâhu'l-müşâkîn*²⁴⁷ olarak yazılmıştır.

6) *Esrâr-nâme*: tasavvufî ahlakla ilgili konuları ihtiva eden bir eserdir. Dili Türkçe'dir. (Süleymaniye Ktp., Hâşim Ağa, Nu:15).

Abdullah İlâhî'ye başka eserler de nisbet edilmektedir ama bu eserler Ahmed-i İlâhî'ye ait olabileceği için burada ihtiyatla yaklaşıyoruz.²⁴⁸

Molla İlâhî'nin eser ve sohbetleriyle Osmanlı topraklarında yaymaya çalıştığı tasavvufî düşünce, sadece tarikat açısından değil, tasavvufun bütünü için önemlidir. Özellikle Anadolu ve Rumeli bölgesinde vahdet-i vücud düşüncesinin yaygınlık kazanmasında büyük tesiri olmuştur. Latîfî Tezkiresi İlâhî'yi şöyle yazmaktadır: “Nükte-i küntü kenzin âlim ve agâh-ı sırr-ı men arefenin ârif-i pûr-intibah...”²⁴⁹ Sohbet meclislerini Nefehatü'l-Üns şöyle yazmaktadır: “... müridleriyle cemiyet-suveri sohbet edüb ekseriya samt ve sükût üzerine otururlar idi. Ol sebebden meclisleri gayet hazırlık üzerine idi. Ve meclislerinde dervişler acîb mücahede idüb çok meratib tay iderlerdi ki, müddet-i medîde erbâin ve halvetler olsa mayesser değil idi. Kemâl-i tevâzû ve lutf ve hulk üzerine idi. Şöyle ki, meclislerine bir oğlancık veya bir fakir kıyam iderler idi ve iltifat gösterirler idi.”²⁵⁰

Züh-d-i huşkile olur mı 'acaba vuşlat-ı Hâk

Lâzım olmaz mı saña râh-ı Hudâ da 'irfân

3.2.9. Hüsâmeddîn Uşşâkî

Evliyânın büyüklerinden ve Uşşâkî tarikatının kurucusudur. İsmi Hasan, lakabı Hüsameddin'dir. 1475 (880) senesinde Buhârâ'da doğdu. Soyü Hz. Hüseyin'e dayanır. Hacı teberrük isminde bir tüccarın oğludur. Anadolu'ya gelip Uşâk'a yerleştiği için Uşşâkî denildi. Hüsameddin Uşşâkî ilk tahsilini babasından almıştır. Babasının irtihalinden sonra Uşâk'ta oturan Seyyid Ahmed-i Semerkandî'ye intisap etmiştir. Hocası Seyyid Ahmed-i Semerkandî'nin ahrete irtihalinden sonra yerine geçmiş ve talebe yetiştirmeye başlamıştır. Kısa sürede ismi güneş gibi parladı ve şöhreti uzaklara

²⁴⁶ Bk: Süleymaniye Ktp., İbrahim Efendi, Nu: 420, vr.1b-161a; Hacı Selim Ağa Ktp., Kemankeş, Nu:206.

²⁴⁷ Tosun, age., s.273.

²⁴⁸ Bk: Mehmed Tahir, age., C.I, s.91; Mustafa Kara-Hamit Algar, Abdullah İlâhî, DİA, C.I, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988, ss.111-112.

²⁴⁹ Mustafa İsen, Latîfî Tezkiresi, Ankara: Akçağ Yayınları,1991, s.55.

²⁵⁰ Câmî, age., s. 464-65.

yayıldı. Hüsameddin Uşşâkî Uşak'tan ayrılıp İstanbul'a geldiğinde Ümmî Sinan hazretleriyle görüştü. Ümmî Sinan ona Halvetilik tarikatında hilafet verdi. Seyyid Ahmed-i Semerkandî ise ona "Kübreviyye" ve "Nûr-ı Bahriyye" yolunun hilafetini vermişti. Hüsameddin Uşşâkî ise bunları birleştirerek Uşşâkîlik tarikatını kurdu. Hüsameddin Uşşâkî çeşitli eserler de yazmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: **Evrâd-ı Kebîr, Hizbüt-Tesbih, Ahzâb-ı Usbûiye, Şerhu Virdi Settâr**²⁵¹ eserleridir.

Hem ʔariḳ-i Ḥalvetide bir ʔuṭub daḫı saña
Söyleyim cān u gönülden istimā' it dāderā

Hız. Pîr'in Uşak'a yerleşmeleri esnasında elli yaşında oldukları ve tarih olarak 930/1524 olduğu bilinmektedir.²⁵² Sultan Murad'ın Hüsameddin Uşşâkî hazretlerine karşı sevgi ve hürmeti çoğalması hasebiyle, onu İstanbul'a davet etti. Bunun üzerine Hüsameddin Uşşâkî, Uşak'tan ayrılıp, İstanbul'a yerleşti.(982/1574-75). Kasımpaşa taraflarında kendisine bir ev tahsis edilmiştir. Sohbetlerinde çok kimseler kemâle erdi. Hilâfet verdiği talebelerini Anadolu'nun çeşitli yerlerine gönderdi. Hüsameddin Uşşâkî'nin Osmanlı entelektüel hayatına tesirlerinin iki koldan gerçekleşmiştir. Birincisi; her biri aynı zamanda iyi birer âlim olarak da yetiştirilmiş olan çocukları ve torunlarından doğacak olan "Uşşâkîler" denilen ilmiyye ailesi aracılığıyla oluşan ve daha çok zahir ilimleri merkezli olarak oluşan tesir alanı. Uşşâkîzâde Seyyid Abdülbaki Efendi (Ö.1090/1679), Uşşâkîzâde Seyyid Abdullah Nesib Efendi (Ö.1139/1721), Uşşâkîzâde İbrahim Hasîb Efendi(Ö.1134/ 1722), şair Seyyid Vehbî Efendi(Ö.1149/ 1736), Şeyhülislam Yahya Tevfik Efendi(Ö.1210/ 1795) gibi Osmanlı siyasî ve edebî yönden göze çarpan isimler Hüsâmeddin Uşşâkî'nin tesir alanındaki isimlerdir. İkincisi; Pîr Hüsameddin'in yerine bıraktığı yüzden fazla manevî evladı, yani halifelerinden yayılan irşad yoluyla oluşan ve daha çok bâtın ilimleri merkezli tesir alanı.²⁵³

Buldı şöhret ' Uşşâkî deyu bu beldede
Va' z dersin eyler idi şıdḳile hem bî-riyā

²⁵¹ Evliyâlar Ansiklopedisi, C.VII, ss.29-31; Vassaf, age., C.IV, s.281-289.

²⁵² Vassaf, age., C.IV, s.288.

²⁵³ M. Erol Kılıç, "Bursa'da Uşşâkîler", Bursa'da Düünden Bugüne Tasavvf Kültürü, Hzl: Ramis Dara, Bursa: Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, 2002, s.202.

Mesken itmişdi Kāsımpaşayı şeyh-i muhterem

İtmişdi hem o mevzi' de hemân tekye binâ

Pîr Hüsameddîn Uşşâkî, İstanbul'a geldiğinde evliyanın büyüklerinden Ümmî Sinan hazretleriyle görüştü. Ümmî Sinan ona Halvetîlik tarikatında hilafet verdi. Şeyh Ahmed-i Semerkandî ise, ona "Kübreviyye" ve "Nûr-ı Bahriyye" yolunun hilâfetini vermişti. Hüsameddîn Uşşâkî de bu üç kolu birleştirerek Uşşâkî'lik tarikatını kurdu.²⁵⁴ Hüsameddîn Uşşâkî, hac vazifesinden dönerken Konya'da rahatsızlandı. Tarih-i intikâlleri 1001/1593'dir. Bazı kaynaklarda 1003/1594-95 gösterilmiş ise de doğrusu 1001'dir. Na'ş-ı mübarekleri vasiyetleri mûcibince araba ile Üsküdar'a getirildi. Aziz Mahmud-ı Hüdâî hazretleri Üsküdar'da cenazelerinde hazır bulundu. Cenaze Üslüdar'dan Fındıklı'ya geçirildi.²⁵⁵

Sâ'îk-i taqdîr ânı Ümmî Sinan sevğ idüb

Sâlik oldı rah-ı haqqâ şeyhe itdi iktidâ

Molla Murad Dîvânî'nda kendisine yazılan medhiyede hakkında yazılmıştır: “*İsmi Hüsameddin olup, Halvetî tariktında bir pîrdir. Uşşâkî diye şöhret bulmuştur. Mevlidi Uşak olup, İstanbul'a gelerek ilimle meşgul olmuş, Kasımpaşa'da ikamet etmiştir. Âlim, âmil, fey ve kâmil sahibi, ilm-i zahir ve ilm-i bâtında ulu bir zâttır. İstanbul'da Ümmî Sinan ile mülakâ olmuş, onun ilminden ve feyzinden istifade ederek, hilâfet almıştır. Tekyesinde defîn olunmuştur.*”

3.2.10. Hazret-i İbrahim b. Edhem

Tâbiînin meşhur âlimlerinden ve evliyâlarından. 714 (H.96)'te Belh'te dünyaya gelip, 779 (H.162)'da Şam'da vefat etti. İsmi, İbrahim bin Edhem bin Mansûr, künyesi Ebû İshâk'tır. Nesebi Hz. Ömere dayanır. Veysel Karânî'nin ruhaniyetinden istifade etmiştir. Bağdat, şam ve Hicaz'da meşhur oldu. Üç kıtanın âlimlerinden ilim öğrendi. İmâö- A'zam hazretlerinin sohbetleriyle olgunlaştı. Dinde fakih ve müctehid oldu. Babası Edhem, Belh padişahıydı. Kendisi şehzâde olup, her türlü avlanmayı sever idi. Her türlü istediği yapılırdı. O, her türlü zenginliği bırakmış ve Allah'a gönül

²⁵⁴ Vassâf, age., C.IV, ss.287-288.

²⁵⁵ Vassâf, age., C.IV, s.293.

bağlamış, mübarek sözleri ve kerâmetleri dilden dile dolaşmış, muhabbeti hep gönüllerde yaşamıştır.²⁵⁶ Dünya sultanları unutulmuş, fakat o unutulmamıştır.

Hız. İbrahim b. Edhem'in zühd yoluna geçişi ile ilgili çeşitli menkıbevî olaylar anlatılır. En yakın, en meşhur menkıbelerden bir olan, talebesi ve hizmetçisi olan İbrahim b. Beşşar'ın bizzat kendisinden dinlediği ve naklettiği olaydır.²⁵⁷ İbrahim b. Edhem, Abdullah b. Mübarek ve altmış arkadaşıyla beraber Horasan'dan çıktı. Bazı rivayetlere göre önce Mekke'ye gitti. Daha sonra Şam'a geldi ve orada vefat etti. Başka bir rivateye göre, Belh'ten ilim talebiyle yani hadis almak için yola çıktı. Hicaz, Irak, Bağdat ve Şam'a gitmiştir. Bir müddet dolıştıktan sonra Şam'da kalmaya karar vermiştir. Hadis rivayetini ve icthad yolunu, müctehid bir âlim sevisindeyken verâ ve Allah korkusundan dolayı bırakmış, zühd ve ruhi ahlaka yönelmiştir.²⁵⁸ Yine bir başka rivayete göre Mekke'ye giderken Hızır ile tanıştığı²⁵⁹ rivayet edilir.

Bazı kaynaklara göre Belh'ten ayrılmadan önce evlenmiş, bu evlilikten bir oğlu olmuştur. Kaynaklara göre Ebu İshak künyesinin bu sebepten almıştır.²⁶⁰ Rivayetlere göre Belh'ten ayrıldığı vakit geride süt emme çağında bir oğlunu bıraktığı, daha sonra çocuğun büyüncce babasını görmek için Mekke'ye gittiği, babasına kavuşunca Allah'a olan muhabbetinin azalmasından korkan İbrahim Edhem'in Allah'a oğlunun canını almasını dua ettiği ve oğlunun orada vefat ettiği rivayet edilir.²⁶¹ Ayrıca bazı kaynaklarda babasının bir kız evladının da olduğu Kufe'ye gelin gittiği ve Kufe'li şair Muhammed b. Kunâsâ'nın İbrahim b. Edhem'in kız kardeşinin oğlu²⁶² olduğunu yazar.

Horasandan ayrıldıktan sonra Şam, Irak, Hicaz ve Rum bölgelerine seyahatler yapan İbrahim Edhem, Mansûre, Sur, Kayseri, Bağdat, Humus, Askalân, Beyrut, Ürdün, Kûfe, İskenderiye, Trablus, Maraş gibi şehirleri dolaşmıştır. İbrahim Edhem bazı kaynaklara göre Şam'da vefat etmiş, bazı kaynaklara göre kara ve deniz savaşlarına

²⁵⁶ Evliyâlar Ansiklopedisi, C. VII, ss.110-111; Ebu Abdurrahman Sülemî, Tabakatü's-Sûfiyye, Mektebü'l-Hansî, Kahire, 1986, s.27; Abdulkerim Kuşeyrî, Kuşeyri Risalesi, çev: Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2003, s.96

²⁵⁷ İbrahim bin Edhem'in zühd hayatına geçiş ve menkıbeler için bk: Feridüddin Ebu Hamid bin İbrahim el-Hemedânî Attâr, Tezkiretü'l-Evliyâ, çev: Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergah Yayınları, 1985, s.114-146; Sülemî, age., s.27; Kuşeyrî, age., s.96.

²⁵⁸ Nureddin Albayrak, "İbrahim bin Edhem" maddesi, DİA, C.XXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, ss.295-296.

²⁵⁹ Bk: Sülemî, age., s.30; Attâr, age., s.147; Kuşeyrî, age., s.282; Şarânî, age., s.70.

²⁶⁰ Albayrak, "agm.", DİA, C.XXI, s.295.

²⁶¹ Attâr, age., s.149.

²⁶² Albayrak, "agm.", DİA, C.XXI, s. 296.

katılmış, Bizanslılarla yapılan savaşta vefat etmiştir. Başka bir rivayete göre de H.160 senesinde Hâmiye adında bir savaşta kahramanlık gösterdikten sonra şehid olmuştur.²⁶³

İbrahim b. Edhem, kaynaklarda hadisçi yönüyle de tanınmıştır. Tâbiîn ve tebeu't-tâbiînden hadis rivayet etmiştir. Kendisinin sika olduğu söylenir. Rivayet ettiği hadislerin çoğu mürseldir. İbrahim b. Edhem'in rivayet ettiği hadisleri "*Müsnedü İbrahim b. Edhem*" adıyla bir araya getiren İbn Mende(Ö.395), bu rivayetlerin tahricini yapmış ve pek çoğunun isnadının zayıf hatta bazılarının mevzû olduğunu söylemiştir. Fakat bu eseri tahkik ve tahric eden Mecdi es-Seyyid İbrahim, İbn Mende'nin zeyif ve mevzu saydığı bazı senedlerin sahih varyantlarını bulmuş ve bunları dipnotlarda²⁶⁴ belirtmiştir.

İbrahim b. Edhem, hicrî II. Asrın ikinci zahitlerindedir. Bu dönemde tasavvuf istilahları henüz pek gelişmemiştir. Tasavvuf ve sufi kelimeleri hicrî II. Asrın ikinci yarısından sonra kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemdeki zahidlerin pek çoğu zühdî hayatını münferit yaşamıştır. İbrahim b. Edhem zühd yaşantısıyla bu döneme damgasını vurmuş, helali aramak için diyar diyar gezmiş, gittiği yerlerde halk ile hemhal olmuş, onlara ihlasıyal yardım etmiş, şöhretli bir yaşantıdan kaçınmıştır. İbrahim b. Edhem'in herhangi bir mürşidi yoktur fakat ardından gelen birçok müride rehber olmuştur. İbrahim b. Edhem zühd yaşantısında görülen hallere değil de iç âleme daha çok önem verirdi. Onun bütün tasavvuf yaşantısının temelinde zühd anlayışının tesiri vardır. İbrahim b. Edhem'in bütün tasavvufî anlayışı neredeyse zühd üzerine kurulu idi.²⁶⁵

İbrahim b. Edhem, tasavvufî ve zahidliği yönünden olduğu kadar edebî yönüyle de meşhur bir mutasavvıftır. Kaynaklarda kendisine nispet edilen bazı beyitlerden bahsedilir. Özellikle "Allah'ı dost edin /İnsnalara kulak asma" diye kendine ait olan beyitleri dilinden düşürmezdi.²⁶⁶ Yine İbrahim b. Edhem şu beyitleri dilinden düşürmezdi: "*İster küçücük ol istersen büyü ve yaşlan/ Sen, kurtulamazsın zafiyet ve hastalıktan /Heyhat ne zaman biter günahların ey nadan/ Yazık ettin hayatına. Nasıl unutulur Yaradan*"²⁶⁷ İbrahim b. Edhem, Türk-İslam edebiyatında da önemli bir yere sahiptir. Daha doğrusu menkıbeleriyle Türk-İslam edebiyatına girmiş ve Divan edebiyatı şairlerinin pek çok beyitlerinde telmih konusu olmuştur. İbrahim b. Edhem'in

²⁶³ Eflâkî, age., C.I, s.220, 471-72; Sülemî, age., s.27; Kuşeyrî, age., s.96.

²⁶⁴ Halime Gül, "İbrahim bin Edhem ve Tasavvuf Tarihindeki Yeri", (Yüksek Lisans, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), s.22.

²⁶⁵ Gül, "age.", s.32.

²⁶⁶ Sülemî, age., s.34.

²⁶⁷ Albayrak, "a.g.m." DİA, C.XXI, s.296.

tasavvufî görüşleri, menkıbeleri ve zühd yaşantısıyla ilgili pek çok çalışma yapılmış²⁶⁸ ve Türk-İslam edebiyatında araştırma konusu olmuştur.

Molla Murad, Divan'ında İbrahim b. Edhem'e 12 beyitlik bir medhiye kaleme almıştır. Medhiyede, İbrahim b. Edhem hakkında, tâcı ve şöhreti bırakmış, Allah yoluna düşüp, evliyâ arasında âlî bir zât olduğunu belirtirek; zühd hayatına geçmesine vesile olan av menkıbesini de ifade edilmiştir.

Cem' -i evliyânın şeyh u şâhı İbn-i Edhemdir
Hâkîkât burcunun hem mihr ü mâhı İbn-i Edhemdir

Tecerrüd eyledi Allah için tâcıyla tahtından
Bu yolda bulmuş olan ulu câhı İbn-i Edhemdir

3.2.11. İsmail Rûmî

Osmanlılar zamanında yetişen velîlerdendir. Zamanındaki Kâdiriyye tarîkatının Rûmiyye şubesinin büyüklerindedir.²⁶⁹ İsmi, İsmail olup, Rûmî mahlsıyla meşhur olmuştur. Babası, Çoban Ali isminde bir kimsedir. Kastamonu'nun Tosya ilçesine bağlı Bansa köyünde dünyaya geldi. Doğum tarihi bilinmemektedir. 1631 (H.1041) senesinde İstanbul'da vefat etti.²⁷⁰

Tarîk-i Kâdiriniñ serr-bülendi
Cenâb-ı Şeyh İsmâ' il Efendi

İlk tahsilini Kastamonu/ Tosya'da gören İsmail Rûmî, aklî naklî ilimleri öğrendi. Tasavvufa yönelip Halvetiyye şeyhlerinden Şeyh Ahmed Efendi'den feyz aldı. Bu yolda ilerledikten sonra Abdülkâdir Geylanî hazretlerinin mânevî daveti üzerine Bağdât'a gitti.²⁷¹ O zaman Abdülkâdir Geylânî'nin dergâhında şeyhlik yapan Feyzullah Efendi hazretlerinin sohbetlerinde ve himmetlerinde bulundu. Tasavvuf yolunda ilerleyip evliyâlık derecesine ulaştı. Abdülkâdir hazretlerinin mânevî âlemde “Yâ Rûmî, Rûm'a git ve tarîkımı neşret” demesi üzerine Anadolu'ya giderek İslamiyeti'n emir ve

²⁶⁸ İbrahim bin Edhem hakkında yapılan çalışmalar için bk: Halime Gül, “İbrahim bin Edhem ve Tasavvuf Tarihindeki Yeri”, (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), ss.72-75; Süleyman Uludağ, “Edhemiyye” maddesi, DİA, C.10, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, s.421.

²⁶⁹ Vassaf, age., C.I, s.117.

²⁷⁰ Evliyâlar Ansiklopedisi, C. XI, s.180.

²⁷¹ Mehmed Tahir, age., C.I, s.25.

yasaklarını ve Kadiriyye tarikatının esaslarını yaymıştır. Sultanahmed Camii'nin açılış merasiminde Hz. Mahmud Hüdâyî ve Abdülehad Nûrî hazretleri ile birlikte bulunarak zikir meclisini idare etti. Şeyh İsmail Rûmî hazretleri 1631 senesinde İstanbul'da vefat etti. İstanbul Tophane'deki dergâhının²⁷² yanında defnedildi.

Aña medfen kılandı tekyesi hem
Olındı defn-i genc-i bî-menendi

Hâfız Ahmed Rıf'at Efendi isminde bir zât tarafından, **Nefhatü'r-Riyâzı'l-Âliye fî Beyânı Tarîkati'l-Kâdiriyye** ismiyle yazılan eserde vefatı hakkında bilgi vermektedir.

*“Kıldı İsmâil Efendi nakl-i gülzâr-ı cinân” ve “Dediler târih-i nakli pür-sâhib-i izzete / Bu ân İsmâil-i Rûmî göçdi bezm-i vahdete”*²⁷³ 1041/ 1631 tarih-i irtihalini göstermektedir.

Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye müellifi, İsmail Rûmî hakkında şöyle yazıyor:

*“Kendisinden sonra teselsül eden silsileden birçok meşâyih-ı muhtereme yetişmiş, bir müddeten beri o makama hâdim ve kâim olan meşâyih-ı Kâdiriyye(Eşrefiyye) şubesi icâzesini de hâiz olduklarından ve Şeyh İsmâil-i Rûmî'nin sülûküne zamanın her müridi mütehammil olmadığından hânkâh-ı mezkûr post-nîşinleri, müridânın meyl ü muhabbetini veya tahammül ve kabiliyetini hangi şubeye mâil ve kâbil görürlerse ona göre inâbe vermeğe ve her Salı günleri öğleden sonra ezânî saat sekizde, usûl-i İsmailiyye ve Eşrefiyye üzere icrâ-yı âyîn-i tarîkat olunmaktadır...”*²⁷⁴

Şeyh İsmâil-i Rûmî'nin erkek evladı olmamıştır. Kerîmesini, İstanbul'a gelip hânkâh-ı mezkûra nâil ve misafir olan şeyhi Bağdad'daki Hz. Gavs'ın asitanesinde Seyyid Feyzullah Efendi'nin mahdûmu Şerif Şeyh Halil Efendi'ye tezvic etmiştir.²⁷⁵

Molla Murad Divanı'nda İsmail-i Rûmî'ye yazılan medhiyede şöyle bahsedilmektedir: *“ Tarîk-ı Kâdiriyye'nin ser-bülendi olan Şeyh İsmail Efendi, lakabı Rûmî olup, Anadolu'da Tosya'da doğmuştur. Kâdiriyye tarikatında ona “pîr-i sâni” künyesi verilmiştir. Birçok yerde dergâh binâ etmiş olup, bunlardan biri de Tophane yakınındaki dergâhıdır. Ayrıca Sultan Ahmed tarafından şeyh edinilmiş, hem de*

²⁷² Vassaf, age., C.I, s.118.

²⁷³ Mehmed Tahir, age., C.I, s.25.

²⁷⁴ Vicdânî, age., s.178.

²⁷⁵ Vassaf, age., C.I, s.120.

Padişah tarafından Sultan Ahmed Camiinde zikir vazifesini yapması istenilmiştir. Sâl-i hicretin 1053 senesinde vefat eyledi. Dergâhına defnedilmiştir.”

3.2.12) Kemal Ümmî(Kemâleddin)

Mehmed Murad “*Hikâyet-i mutenâsibe fî-hâze 'l- Makâm*” başlığı altında yazdığı kaside de adının Ahmed, mahlasının Kemâleddin, halk arasında Kemal Ümmî denilen bir zâtı anlatmıştır. Bu zâtın bir gün zamanın müftüsü Ebussuud Efendiye geldiğini ve bir müşkilinin olduğunu, buna bir çare sorduğunu kasidenin girişinden açık olarak anlıyoruz. Ebussuud Efendi 1545- 1574 tarihleri arasında İstanbul Şeyhü'l-islamlık görevinde bulunduğuna göre, bu hikâyenin de bu tarihler arasında geçtiği muhakkaktır. Kasidede bahsedilen kişinin tam olarak kim olduğu hakkında yeterli bir bilgi geçmemiştir.

Bir hikâyeye naql idem cāndan eyü diñle hemān

Var idi bir ümmî lakin Aḥmed idi nām-ı ān

Maḥlaş olmışdı Kemāleddīn o zāta şübhesiz

Ḥalkı beyninde Kemāl Ümmî dimekle buldı şān

1.13) Hazret-i Mahmud Hüdâyî²⁷⁶

Anadolu’da yetişen büyük velilerdendir. 1541 (H.948)²⁷⁷ yılında Şereflikoçhisar’da doğdu. Bursa’da Muhammed Üftâde hazretlerinden feyz aldı. 1598’de Üsküdar’da cami ve dergâh yaptırdı. 1628’de vefat etti. Kabri, Üsküdar’da kendi dergâhını yanındaki türbesindedir.²⁷⁸

Mahmud Hüdâ Hüdâyî, Fadlullah bin Mahmud’un oğludur. Çocukluğu Sivrihisar’da geçmiştir. Burada ilk tahsiline başladı. İlmini ilerletmek için İstanbul’a gitti. Küçük Ayasofyâ medresesinde tahsiline devam etti. Çok zeki olup, bir okuduğunu

²⁷⁶ Vassaf, age., C.III, ss.13-29; Aşıkpaşazâde, age., s.199; Mecdî Efendi, age., s.2.

²⁷⁷ Hüdâyî’nin doğum tarihinde hakkındaki kaynaklar sabit bir bilgi vermezler. Harîrîzâde Kemaledin (1299/1882), Hüdâyî’nin 948/1543 tarihinde doğduğunu söylerken, Gülşen Efendi(1341/1925), 950/ 1545 yılında doğduğunu söylemektedir. Hüdâyî’nin vefatında doksan ve daha yukarı yaşlarda bulunduğu rivatayı dikkate alırsa doğumunun 948/1543’ten sonra olmadığı ortaya çıkar. Daha geniş bilgi için bk: H. Kamil Yavuz, Azîz Mahmud Hüdâyî ve Celvetiyye Tarîkatı, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1984, s.30-31; İsmail Yakıt, “Aziz Mahmud Hüdâyî’ye Düşürülen Tarihlerin Değerlendirilmesi”, Uluslar arası Aziz Mahmud Hüdâyî Sempozyumunda Sunulan Bildiri (I-II), (İstanbul, 20-22 Mayıs 2005), ss.567-574.

²⁷⁸ Evliyâlar Ansiklopedisi, C.III, s. 258.

hemen zihninde tutar, tekrar bakmaya gerek duymazdı. Mahmud Hüdâyî genç yaşta; tefsir, hadis, fıkıh ve zamanın fen ilimlerinde büyük bir âlim oldu. Hocası Nâzırzâde Ramazan Efendi onu yardımcı olarak yanına aldı. Hüdâyî bir taraftan da Halvetî yolunun şeyhlerinden Muslihuddîn Efendi'nin sohbetlerine katılıyordu. Hüdâyî daha sonra hocasıyla birlikte Edirne, Şam, Mısır ve Bursa'ya gitti. Buralarda tasavvuf yolunda büyük ilerlemeler gösterdi. Hocasının vefatı üzerine Bursa kadısı²⁷⁹ olarak göreve başladı.

Aziz Mahmud Hüdâyî, mânevî bir işaretle Trakya'ya geçti. Bir müddet sonra da Şeyhül-islam Hoca Sadeddin Efendi vasıtasıyla İstanbul'a gelerek, Küçük Ayasofyâ Camiinde göreve başladı. Aynı zamanda Fatih Camiinde talebelere tefsîr, fıkıh, hadîs dersleri de veriyordu. Üsküdar'da bir yer satın alarak dergâhını inşa etti. Burada yüzlerce talebeye ders verdi ve kısa sürede ismi her tarafa duyuldu. Akın akın talebeler dergâhına koştu. Devrin padişahları III. Murad Hân, III. Mehmed Hân, I. Ahmed Hân, II. Osman Hân ve IV. Murad Hân saygıda kusur etmemişlerdir. IV. Murad Hân'a saltanat kılıcını²⁸⁰ Mahmud Hüdâyî kuşatmıştır.

Tasavvuf tarihinde Aziz Mahmud Hüdâyî olarak bilinen Hazret-i Hüdâyî'nin kendi eserlerinden ve yazılı kaynaklardan asıl adının "Mahmud" olduğunu, "Azîz" isminin ise isminin başında sıfat olarak kullanıldığını öğreniyoruz.²⁸¹ "Hüdâyî" ismi ise şiirlerinde kullandığı mahlasıdır ve şeyhi Üftâde(Ö.988/1580) tarafından verilmiştir.²⁸² Nesebi konusunda Bursalı İsmail Hakkı şöyle söylemektedir.

*"Şeyh Hüdâyî, Cüneyd-i Bağdâdî soyundan olmak üzere kendi lisanlarından meşhûr ve mütevâtirdir. Ve siyâdetleri dahi vardır. Ve lakin yedlerinde senedleri olamadığı ecilden destar-bend-i sefid olurlar imiş. Sonra zaman-ı mükâşefelerinde Cenâb-ı nübüvvet cânibinden işâret olunmakla yeşil destar sarınmışlar. Ve hâlâ Üsküdar'da türbe-i şerîfleri sandukası serinde imâmeleri ahdardır."*²⁸³ diyerek onun "seyyid" olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca Hüdâyî'nin kendisi de;

²⁷⁹ Evliyalar Ansiklopedisi, C. III, s. 259.

²⁸⁰ Evliyâlar Ansiklopedisi, C.III, s.260.

²⁸¹ A. Yaşar Ocağ, "Emirci Sultan Zâviyesi", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi, S.9, 1978, s.132.

²⁸² Câmî, age., s.475-476.

²⁸³ Aşıkpaşazâde, age., s.204.

“*Ceddin u pîrim sultân*

*Sensin yâ Resulallah*²⁸⁴ diyerek kendisinin peygamber soyundan geldiğini söylemektedir.

Hüdâyî'nin eğitimi ile ilgili Vâkıât adlı eserinden anşadığımız kadarıyla ilk tahsiline Sivrihisar'da başlamıştır. Hüdâyî daha çok okumak, ilim ve irfânını artırmak için devrin en büyüklü ilim merkezi İstanbul'a gelir. Küçükayasofya'da ikmat etmeye başlar.²⁸⁵ Hüdâyî, İstanbul'daki medrese tahsili esnasında bir yandan ulemândan Nâzırzâde Ramazan Efendi(ö.984/1576)'nin talebesi olurken, bir yandan da meşâyıhdan Nureddînzâde Muslihuddîn Efendi(ö. 981/1573)'nin sohbetlerine katılırdı. Hüdâyî, Nureddînzâde'nin kendisinin şeyhi ve mürşidi olduğunu Tezâkir'de şöyle anlatmıştır:” *Merhum bizim Sofyalı Bâlî Efendi(960/1553), şeyhimiz şeyhidir. Şeyh-i Ekber'in Füsûs'un şerhetmişlerdir, tamam. Ceddiniz Sultan Süleyman Han evâilinde ve bizim şeyhimiz Nureddînzâde (981/1573) Efendi merhum duâcınız, Sadreddin Konevî(673/1274) Hazretlerinin Nûsus'un şerhetmişlerdir.*”²⁸⁶

Nâiblik ve müderrislik vazifelerine devam etmekte olan Hüdâyî, İstanbul'da talebeliği sırasında ve Mısır'da bulunduğu yıllarda tarîkate girmiş, tarîkat muhitinden de evlenerek tarîkate yakınlık hissetmiştir. Gençlik yıllarını böylece tarîkat içinde geçiren Hüdâyî, Bursa'ya yerleştiğinin üçüncü yılında hocası Nâzırzâde'nin vefatından sonra gördüğü rüya neticesinde Üftâde Efendi'ye intisab etti.²⁸⁷

Hüdâyî, hem devrindeki padişahlarla hem de diğer devlet yöneticileriyle iyi ilişkiler kurmuştur. Hazret-i Hüdâyî'nin hayatından bahseden kaynaklar onun Sultan Ahmed ile çok samimi bir münasebet içerisinde olduğunu hatta Sultan'ın kendisine intisab ettiğini yazmaktadırlar. Menkabelerde bu yakınlık daha açık şekilde görülmektedir.²⁸⁸ Ayrıca Hüdâyî'nin III. Murad devri meşâyıhı arasında gösterilmesi ve III. Muard vefat ettiğinde Hüdâyî, kendisine bir ilahi yazmıştır. III. Murad'dan sonra yerine geçen oğlu III. Mehmed ile de samimi ilişkiler kurduğunu tahmin ediyoruz.²⁸⁹ Padişahlar içinde I. Ahmed ile samimi ilişkiler kurduğunu kaynaklarda açık bir şekilde görüyoruz.²⁹⁰ Menkabelere göre Hüdâyî'nin Sultan I. Ahmed tanışmasına bir rüya

²⁸⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C.I, Ankara: TTK Yayınları, 1988, s.530.

²⁸⁵ Mecdî Efendi, age., s.76.

²⁸⁶ Yavuz, age., s.30.

²⁸⁷ Yavuz, age., s.31.

²⁸⁸ Vassaf, age., C.III, s.22-23.

²⁸⁹ Yavuz, age., s.40.

²⁹⁰ Daha geniş bilgi için bk: Evliyâ Çelebi, age., C.I, ss. 214-126, C. X, s.297; Vassaf, age., C.II, s.381.

vesile olmuştur.²⁹¹ Sultan I. Ahmed, camiini yaptırırken temel kazma işinde(1018/1609) Azîz Mahmud Hüdâyî, Şeyhülislam Mehmed Efendi (1025/1616), Vazir-i azam Kuyucu Murad Paşa ilk kazmayı vurmuşlardı. Temel atma töreninde duayı Hüdâyî yapmıştır. İnşaat tamamlandıktan sonra yapılan “Küşâd merasimi”nde yapılan ilk hutbeyi de Hüdâyî yapmış olup, daha sonra her ayın ilk pazartesi burada vaaz vermiştir.²⁹² II. Ahmed’den sonra yerine geçen II. Osman Han, Hüdâyî’ye büyük bir hürmet ve bağlılık arz etmiştir.²⁹³

Hz. Hüdâyî’nin üç kere hacca gittiğini kaynaklardan öğreniyoruz. Bu haclardan birincisinin tarihi bilinmemektedir. İkincisi ise 1027/ 1618 tarihinde hanımı Ayşe Sultan ile birlikte yapıldığı kaydedilmektedir. Üçüncü haccı da müridlerinden biriyle 1029/1620 senesinde yapmıştır.²⁹⁴

Aziz Mahmud Hüdâyî hazretleri 1038/ 1628’de vefat etmiştir. Türbesi Üsküdar’daki dergâhındadır. Âşıkları onu ziyaret etmekte, feyz ve bereketinden istifade etmektedir.²⁹⁵

Hz. Hüdâyî’nin aile hayatı hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunmamaktadır. Hüdâyî’nin Ali Çelebi adında bir kayını ile Evliyâ Mehmed(1004/1595), Mustafa Ebrâr(1004/1596), Ali Murtaza(1010/1601), Abdulvâhid(1020/1611) adında dört oğlu, Ayşe (1009/1600) ve Ümmügülsüm(1021/1612)²⁹⁶ adında iki kızı olduğunu öğreniyoruz.

Hüdâyî, ilmî ve tasavvufî eserlerinin yanı sıra “Tasavvufî Halk Edebiyatı”çeşidinden şiir ve ilahîler de yazmıştır. Bâkî(1001/ 1599), Nef’î(1044/1634), Hâletî(1012/1603), Cevherî(999/1591), Şeyhülislam Yahya Efendi (1052/1642) gibi divan edebiyatı şairlerinden farklı olarak, Ahmed Yesevî, Yunus Emre gibi tekke şairlerinin yolunda yürümüştür. Kafiye için manayı terk etmemiş; bazen mana için kafiyei terk etmiştir. Nihat Sami Banarlı, “*Aziz Mahmud Hüdâyî, devrinin hem aruzla hem hece ile söyleyen şairleri arasındadır.*”²⁹⁷ Hüdâyî, Yunus Emre’den farklı olarak

²⁹¹ “I. Ahmed rüyasında, Nemçe kralı ile güreş tutup arka üstü yere düştüğünü görmüştü. Zahiren korkulu görünen bu rüyanın tabirinde zamanın yorumcuları ızhâr-ı acz edince rüyâ, bir vesile ile tabir edilmek üzere Hüdâyî’ye yazıldı. Hüdâyî’nin de rüyâyı, Padişahın Nemçe Kralına karşı zafer kazanacağını yorumlaması ve Estergon’nun alınması Padişahı etkiledi. Uzunçarşılı, age., C.III, ss.94-95.

²⁹² Yavuz, age., s.46.

²⁹³ Uzunçarşılı, age., C.III, s.461.

²⁹⁴ Yavuz, age., s.49.

²⁹⁵ Yavuz, age., s.49.

²⁹⁶ H.Kamil Yavuz, “Aziz Mahmud Hüdâyî” maddesi, DİA, C.IV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, s.338.

²⁹⁷ Nihat Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı, İstanbul: MEB Yayınları, C.II, 1972, s.702.

Arapça ve Farsça şiirler, Türkçe-Arapça mülemâlar yazmıştır.²⁹⁸Şiirlerinde serbest fikirleri aksettirmekten çok, şiiri dinî, ahlakî bilgileri öğretmede ve öğüt vermede bir vasıta olarak kullanmıştır. Aynı zamanda Divan Edebiyatı tarzı şiirler de yazmıştır.²⁹⁹ Divanındaki şiirleri incelendiğinde, Hz. Hüdâyî'nin ne kadar güçlü bir mutsavvıf şair olduğu anlaşılacaktır.

Dağı āsār-ı ʿilminden maʿārifler idüb taḥrîr
Ḥilâf olmaz dinürse şeyḥ-i ʿirfânî Hüdâyîdir

Hz. Mahmud Hüdâyî'nin asıl şöhretini sağlayan ve ölümsüzleştiren “tasavvufî şahsiyeti”dir Özellikle Celvetiyye tarikatında kutbu'l-aktâb olması, Aziz Mahmud Hüdâyî'yi Osmanlı tasavvuf tarihinde önemli mutasavvıflar arasına dâhil etmiştir. Celvetiyye tarikatını Anadolu'ya tesis etmiştir.³⁰⁰ O, vicdânî ve muhasebelerle dolu olan kadılığı bıraktıktan sonra büyük mürşidi Şeyh Üftâde'nin yanında manevî olgunluğa erişmiş, şeyhinin elinden şeyhlik hırkasını giymiştir.³⁰¹

Sülûkî hem tarîḫ-ı Hakkâ Şeyḥ Üftâdeden düşdi
Bu yolun ulu şâhı gizli sultânı Hüdâyîdir

Molla Murad, Dîvân adlı eserinde Hüdâyî'ye yazdığı 16 beyitlik medhiyede Hüdâyî'den şöyle bahsetmektedir:

“*Celvetiyye Tarikatının kutb-ı zî-şânı olan Hüdâyî'nin ismi Aziz Mahmud olup, Hüdâyî ismiyle meşhur olmuştur. Celvetî yolunda onun bir benzeri yoktur. Kendisi neseb bakımından seyyid olup, Şeyh Üftâde'den icâzet almıştır. Halka hem hitâbet hem imâmet eyler idi. Ağzından zikri eksik etmez idi. Bir gün zikir meclisindeyken kapıdan nûr-vêş bir zât içeri girdi. Hüdâyî bu zâtın kim olduğunu evvelden bilmiş idi. Kıyam etmek üzere merâd edip diz üstüne gelince, “otur” dedi Hüdâyî, oturdu. Bu sebepten zikir meclisinde hep diz üstünde olurlar. Eserleri hem ilmî hem tasavvufî açıdan pek kıymetli olup, ârifler tahrîr eylemelerdir. Ona irfân şeyhi denilse bunda hilâf olmaz.*”

²⁹⁸ Yavuz, age., s.65.

²⁹⁹ Banarlı, age., s.702.

³⁰⁰ Celvetiyye ilgili bk: Hüdâyî Sempozyumu Bildirileri(I-II), Aziz Mahmud Hüdâyî Vakfı, 20-22 Mayıs 2005, İstanbul; H. Kamil Yavuz, Aziz Mahmud Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikatı, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları,1984.

³⁰¹ Feziye Abdullah Tansel, “Seyyid Aziz Mahmud Hüdâyî”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.15: 1-42, (1967), s.3.

Ṭarīḳ-i Celvetīniñ ḳuṭb-ı zī-ṣānı Hüdâyîdir

Ḥaḳīḳat burcunuñ hem mihr-i tābānı Hüdâyîdir

‘Aziz Maḥmuddur ismi Hüdā ile olub meşhūr

Bu yolda mişli yoḳ ebr-şeyḥ-i ferdānī Hüdâyîdir

Hüdâyî, medrese tahsilinden sonra bir müddet Mısır ve Şam gibi ülkelerde bulunmuş ve eserlerinin çoğunu Arapça ile kaleme almıştır. Eserlerini telif ederken Arapça’yı tercih etmesinde devrinin büyük etkisi olmuştur. Hüdâyî’nin Türkçe eserleri yedi iken Arapça eserleri yirmi kadardır.³⁰² Hüdâyî’nin eserleri hakkında bilgi veren kaynaklardan Sefine-i Evliyâ ve Osmanlı Müellifleri Hüdâyî’nin eserlerinin sayısını yirmi üç göstermektedir.³⁰³ Fevziye Abdullah Tansel’in makalesinde bu sayı yirmi iki olarak kaydedilir.³⁰⁴ Hüdâyî’nin tespit edilen ve kaynaklarda adı geçen eserleri şöyledir:³⁰⁵

1. *Vâkıât-ı Hüdâyî*: Arapça lisanıyla yazılmıştır. Hüdâyî’nin Üftâde’ye intisabından hilafetine kadar geçen zamanda meydana gelen olaylardan, rüyalarından ve tarikat sırlarından bahseden bir eserdir. Eserin asıl ismi **Kelimât-ı âliye ani’t-tibri’l-meskûk câriye beyne Hadreti’ş-Şeyh ve beyne hâza’l-fakîr fî esnâi’s-sülûk**’tur. Eserin en eski nüshası H. Selimağa Ktp., Hüdâyî K., Nu:250’de kayıtlıdır.³⁰⁶ İlk tercümesi Mehmed Muizzuddin Celvetî tarafından yapılmıştır.³⁰⁷

2. *Tecelliyât-ı Hüdâyî*: Arapça ile yazılmış bir eserdir. Bu eseri Nakibendî zümresinden Abdülganiy Nablusî şerh etmiştir. Eserin asıl ismi, **Lemeâtü’l-Berkı’n-Necdî Şerhu Tecelliyâtı Hüdâyî Mahmûd Efendi**’dir. Eser, Hüdâyî’nin hayatında mazhar olduğu tecellileri ve onları tarihleriyle anlatan bir risaledir. Nablusî’nin şerhi;

³⁰² Yavuz, age., s.73.

³⁰³ Vassaf, age., C.III, ss.13-15; Mehmed Tahir, age., C.I, s.186.

³⁰⁴ Tansel, “agm.”, ss.25-27.

³⁰⁵ Eserlerin isimleri ve eserler hakkında bilgi verirken şu iki eserden yararlanılmıştır. Vassaf, age., C.III, ss.13-15; Yavuz, age., ss.107-119.

³⁰⁶ Vâkıât’ın diğer nüshaları: H. Selimağa- Hüdâyî 249; H. Selimağa 574(istinsahı: 1678); Bâyezıd-Velfüyüddin Efendi 1857-1860; Süleymaniye-Düğümlü Baba 372; Süleymaniye- Es’ad Efendi 1792-1793; Süleymaniye- Hekimoğlu Ali Paşa 1857; Süleymaniye- Lala İsmail 235; Süleymaniye- Mihrişâh Sultan 188; Süleymaniye- Reşid Efendi 400, 493; Süleymaniye- Şehid Ali Paşa 1450-1451 (istinsahı: 1633-1635); Atıf Efendi Ktp. 1518(İstansahı:1633); Bursa İl Halk Kütüphanesi Ulu Camii.

³⁰⁷ Tespit edilen tercüme nüshaları: Süleymaniye- Düğümlü Baba 372; Süleymaniye- Es’ad Efendi 1463; Süleymaniye- Hacı Mahmud Efendi 2687/1, 2925; Süleymaniye- Hâşim Paşa 16; Süleymaniye- İbrahim Efendi 412/506; Süleymaniye- Laleli 1593/8; Süleymaniye- Mihrişâh Sultan 188,253/6; Süleymaniye- Pertev Paşa 417/1, 619/ 25; Süleymaniye- Şâzeli 159/4; Süleymaniye- Yazma Bağışlar 1461/ 5; Millet Ktp., Alim Emirî 1336/ 2; Selimağa- Hüdâyî 483; Bâyezıd – Veliyyüddin Efendi 1793.

Süleymaniye-Düğümlü Baba 298; Atıf Efendi Ktp., 1415; İstanbul Üniversitesi Ktp.-Arapça Yazmalar 2447'de kayıtlıdır.

3. *Tezâkir-i Hüdâyî(Mektubât)*: Hüdâyî'nin muhib ve müntesiplerine gönderdiği mektuplardan teşkil edilmiştir. Yüzyetmiş parçadan ibâret olup, tasavvuf lisanıyla yazılmıştır.³⁰⁸

4. *Nefâisi'l-Mecâlis*: Kuran-ı Kerim'den intihâb edilen ayetlerin tasavvufî bir tefsîridir.³⁰⁹ Kâtip Çelebi eserin adını **Mecâlis-i tefsîr-i şerîf** olarak yazar.

5. *Hülâsatü'l-Ahbâr fî ahvâli'n-Nebiyyi'l-Muhtâr*:³¹⁰ Hüdâyî'nin bu eseri beş bölümden oluşur. Birinci bölüm halk-ı âlem; ikinci bölüm Âdem ve Havvâ'nın yaratılışı; üçüncü bölüm Peygamberimizin doğumu ve sâir ahvali; dördüncü bölüm ilim ve marifet; beşinci bölüm tesbih, zikir, dua ve tevhid gibi konulara yer verilir.

6. *Necâtü'l-Garîk fî'l-Cem'i ve't-Tefrîk*:³¹¹ Tasavvuf üzerine yazılmış, cem ve farkı anlatmak için kaleme alınmış Türkçe bir eserdir.

7. *Mecmûa-i Hutab*: Eserin muhtevâsından anlaşıldığına göre, Hüdâyî'nin hutbelerinden oluşan Arapça bir eserdir. Eserin en eski nüshası Bursa İl Halk Ktp., Ulucami 1750/3 numarada kayıtlıdır. İstinsahı: 1613'tür. Başka nüshaları da mevcuttur.³¹²

³⁰⁸ Tezâkîr'in tespit edilen nüshaları: H. Selimağa- Hüdâyî 251(istinsahı: 1810), 260, 277; Süleymaniye-Fatih 2572; Süleymaniye- H. Mahmud Efendi 2508; Süleymaniye- Kasidecizâde 323; Süleymaniye-Yazma Bağışlar 213/1; Arkeoloji Müzesi Ktp., 141/1; Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., H.K.269; İstanbul Üniversitesi Ktp., Türkçe Yazmalar 447,6444, 9927.

³⁰⁹ Süleymaniye- Şehid Ali Paşa 172, I/181bin

³¹⁰ Eserin nüshalar şöyledir: Köprülü Ktp., 1583/1 (istinsahı: 1616); H. Selimağa- Hüdâyî 258 (istinsahı: 1627); Millet Ktp., Ali Emîrî 4454/5; Köprülü Ktp., III/K 708/1; İstanbul Üniversitesi Ktp., Arapça Yazmalar 2124, 2957/1, 3034, 2866/5, 5865; Süleymaniye- Düğümlü Baba 523; Süleymaniye- Es'ad Efendi Efendi 1654/3, 3586/2, 3789/ 8; Süleymaniye- Hacı Beşir Ağa 653/8; Süleymaniye- H. Mahmud Efendi 4403; Süleymaniye- İbrahim Efendi 877/7; Süleymaniye- Lala İsmail 688/1, 693/2; Süleymaniye-Laleli 3669/1; Süleymaniye- Pertev Paşa 238/6, 622/1; Süleymaniye- Şehid Ali Paşa 1359/8; Süleymaniye-Yahya Tefvik 1488/177.

³¹¹ Bu eserin nüshaları: İstanbul Üniversitesi Ktp., Türkçe Yazmalar 6491,801/1, 2238/3, 2321, 2921, 6500, 7226, İbnü'l-Emin 3197, 3251; Süleymaniye- Âşir Efendi 443/11; Süleymaniye Dârü'l-Mesnevi 420/1; Süleymaniye- Düğümlü Baba 408; Süleymaniye- Es'ad Efendi 1372/ 2; Süleymaniye- Fâtih 5385/ 4; Süleymaniye- H. Hüsnü Paşa 707/ 2; Süleymaniye H. Mahmud Efendi 3347/4, 3334/1, 2372/2, 1703/ 2, 3462/ 1, 3710/ 1, 3867/2, 3908/1, 3913/ 1, 4738/3; Süleymaniye- Hekimoğlu Ali Paşa 451/1; Süleymaniye- Hüsrev Paşa 152; Süleymaniye- Kılıç Ali Paşa 1045/3; Süleymaniye- Lala İsmail 178/2; Süleymaniye- M. Hafid Efendi 479/8; Süleymaniye- Mihrişâh Sultan 196/1, 253/1; Süleymaniye- Pertev Paşa 417/3, 613/6, 619/27, 632/7, 643/8; Süleymaniye- Reşid Efendi 1218/14; Süleymaniye- Tahir Ağa 496/3; Bâyezid-3689/1; Millet Ktp. Ali Emîrî 1337/3, 4349/11; H. Selimağa 892/2; H. Selimağa- Hüdâyî 269/2; Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Emanetler Hazinesi 1807/2; H. Selimağa- Hüdâyî 270/3, 593/1.

³¹² Eserin diğer nüshaları: İstanbul Üniversitesi- Türkçe Yazmalar 736/3; H. Selimağa- Hüdâyî 270/7, 593/2; Süleymaniye- Hâlet Efendi 332/ 10; Süleymaniye- Lala İsmail 693/3, 706/51; Süleymaniye-Mihrişâh Sultan 253/8.

8. *Tarîkat-ı Muhammediyye*: Eserin asıl ismi, **et-Tarîkatü'l-Muhammediyye vesîle ilâ's-seâdeti's-sermediyye**'dir. Arapça bir eserdir. Eserde, Cenâb-ı Hakk'ın mahlûkatı kendisine ibadet için yarattığını; ibadetlerin ise insanı Hakk'a götürdüğünü, tarîkat adabından bahsetmektedir. Eserin en eski nüshası Köprülü Ktp., 1583/5'de kayıtlı olup, istinsahı: 1607'dir.

9. *Câmiu'l-Fazâil ve kâmiu'r-rezâil*: Hüdâyî'nin tasavvufi ahlaka dair olan meşhur bir risaledir. Eserin en eski nüshası 1607 tarihli olup, Köprülü Ktp., 1853/3'tedir. Tercüme nüshası ise Süleymaniye- Mihrişah Sultan 253 ve H. Selimağa Ktp.- Hüdâyî 593 numaralarda kayıtlıdır.

10. *Keşfu'l-Kinâ an-Vachi's-Semâ*: Hüdâyî'nin suffilerib semâlarını müdafaa eden bir eserdir. Eserin en eski nüshası Köprülü Ktp., 1583/7'de kayıtlıdır.³¹³ 1607 istinsah tarihidir. Tercüme nüshası Süleymaniye- Mihrişâh Sultan 253/16'da kayıtlıdır.

11. *Hayâtu'l-Ervâh ve Necâtü'l-Eşbâh*: Eser iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda, kabiliyet ve isti'dâd, ölmü temenniden nehy, ölüm anındaki fitneler, saîdlerin ve şakîlerin ahvâli, kıyamet, haşr, hesap, şefaât gibi mevzular bablar halinde anlatılmaktadır. İkinci kısımda, haşr-ı manevî ve tezekkür, verâ, murâkebe, sıdk, zikir, ihsân, mahabbet, tevhid gibi tasavvufî hâl ve makâmlar anlatılmıştır. Eserin en eski nüshası Bursa İl Halk Ktp.- Haraççioğlu 856/ 4'de kayıtlıdır. İstinsahı: 1610'dur. Arapça bir eserdir.

12. *Miftahu's-Salâh ve Mirkatü'n-Necâh*: Hüdâyî'nin namaza dair yazdığı bir risale olup, üç bölümden oluşur. Birinci bölümde, namazın nasıl kılınacağı, namazın esrarı gibi konular yer alır. İkinci bölümde, namazın faziletleri yer alır. Üçüncü bölümde, Cuma ve cemaatin faziletleri anlatılır. Eserin bir nüshası Selimağa Ktp.- Hüdâyî 483/1'de, bir nüshası da Süleymaniye- Mihrişah Sultan 253/2'dedir.

13. *Fethu'l-Bâb ve Refu'l-Hicâb*: Eser üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, halk-ı insandan bahseder. İkinci bölüm, tövbeden bahseder. Üçüncü bölüm, insan ve sırr-ı İlahi ile iticâca dairdir.

³¹³ Diğer nüshaları: Süleymaniye- Es'ad Efendi 1654/8, 3586/3, 3672/7, 3789/4; Süleymaniye- Hacı Beşir Ağa 653/4; Süleymaniye- H. Hüsnü Paşa 653/4, 812/2; Süleymaniye- İbrahim Efendi 877/ 5; Süleymaniye- Lala İsmail 190/1, 207/4; Süleymaniye- Pertev Paşa 238/2, 62276 643/6; Süleymaniye- Şehid Ali Paşa 1359/4; Millet Ktp., Ali Emirî 4349/12; İstanbul Üniversitesi Ktp., Arapça Yazmalar 1562/3, 2866/6.

14. *Habbetü'l-Mahabbe*:³¹⁴ Arapça bir eserdir. Bu eser üzerine Şeyh Lutfullâh Konevî tarafından bir şerh yazılmıştır. Eserde muhabbetullah, mahabbet-i Resulullahı ihtiva eden bir risaledir.

15. *Ecvibe-i Mutasavvifâne*: Hüdâyî'nin müridlerinden Banyalukalı Musâfi Efendi'nin kendisine intisabı anında sorduğu sorulara Hüdâyî'nin verdiği cevapları ihtiva eden birkaç varaktan ihtiva eden bir risaledir. Eserin nüshaları, Süleymaniye-Yazma Bağışlar 1461/2; Selimağa- Hüdâyî 261/1'dedir.

16. *Manzûme-i Cem' u Fark*: Türkçe bir eserdir.

17. *Dîvân-ı Şerîfleri*: Nasihat ve tasavvufî hikmetlerle dolu Türkçe şiirlerden oluşur. Tezkereciler her ne kadar Hüdâyî'yi şairler arasında göstermemişse bile Hüdâyî'nin şiirleri Ahmed Yesevî ve Yunus emre şiirlerini andırır. Divan'da 255 kadar tasavvufî şiir bulunmaktadır. Divan eski harflerle iki defa basılmıştır. 1870'de Sahâf Nurî tarafından, 1921'de M. Gülşen Efendi tarafından basılmıştır. Yeni harflerle ilk defa 1970 tarihinde Kemâleddin Şenocak tarafından neşredilmiştir. 1985'te Ziver Tezeren tarafından tahkikli neşri yapılmıştır.

18. *Hâşiye ala-Kuhistânî fî şerh-i fikh-ı Keydânî*: Hüdâyî bu eserini Mehmed Kuhistânî'nin **Fikh-ı Keydânî** üzerine yazdığı şerhe bilhassa namaz bahsini genişleterek yazmıştır. Nüshaları azdır. Eser ikiyüz varak civarındadır. H. Selimağa-Hüdâyî 265/istinsahı:1683); Süleymaniye- Yusuf Ağa 243 numarada kayıtlıdır.

19. *Şemâilü'n-Nübüvveti'l-Ahmediyyeti'l-Muhammediyye*: Eserde, Peygamber Efendimiz(s.a.v.)'in hilye ve şemâil-i şerîfleri anlatılmaktadır. Arapça bir eserdir. Kenarlarına zaman zaman Türkçe açıklamalar da yazılmıştır. Eserin bilinen tek nüshası, H. Selimağa- Hüdâyî 275 numarada kayıtlıdır.

20. *el-Fethu'l-İlahî*: Dört varaktan oluşan küçük bir risaledir. "Cenâb-ı Hakk'ın insanı ahsen-i takvîm suretiyle yarattığı" ile ilgili ayet zikredilerek, İbn Arabî gibi büyük mutasavvıfların görüşleriyle açıklanmaktadır. Bilinen nüshaları, H. Selimağa-Hüdâyî 278; Süleymaniye- İbrahim Efendi 877/6; Süleymaniye- Şehid Ali Paşa 1451/2.

21. *Ahvalu'n-Nebiyi'l-Muhtar aleyhi Sâlevâtullahi'l-Meliki'l-Cebbâr*: Altı-Yedi varaktan ibâret bir risaledir. Dört bâbdan müteşekkildir. Bunlardan birinci bâb,

³¹⁴ Eserin nüshaları: Köprülü Ktp., 1583/8(istinsahı:1605); H. Selimağa- Hüdâyî 256, 271(istinsahı:1626); Süleymaniye- Es'ad Efendi 1654/5, 1761/9, 3672/6, 3792/23; Süleymaniye- Hacı Beşir Ağa 653/7; Süleymaniye- H. Mahmud Efendi 2781/2, 3245; Süleymaniye- H. Hüsnü Paşa 812/5; Süleymaniye İbrahim Efendi 877/4; Süleymaniye-Kadzâde Burhâneddin 67/4; Süleymaniye- Lala İsmail 693/1; Süleymaniye Pertev Paşa 607/1, 622/9, 643/4; Süleymaniye- Şehid Ali Paşa 1359/7; İstanbul Üniversitesi Ktp.- Arapça Yazmalar 1494, 1562/6, 2866/3, 2957/4; Bursa İl halk Ktp.- Ulucamii 1752/4.

Neşet-i Ruhaniyye; ikinci bâb, Neşet-i Unsurîyye; üçüncü bâb, Mirâc; dördüncü bâb, Peygamber Efendimiz(s.a.v.)'in mucizeleri anlatılır. Eserin en eski nüshası, H. Selimağa Ktp.- Hüdâyî 270'de olup, halifelerinden İsmail Efendi tarafından 1637'de istinsah edilmiştir. bir nüshası da Süleymaniye- Şehid Ali Paşa 1451/3'de kayıtlıdır.

22. *el-Es'ile ve'l-ecvibe fî ahvâli'l-mevtâ*: Bu eseri Osmanlı Müellifleri ve Sefine-i Evliyâ, “Hâlû'l-Ervâh ve Ahvâlû'l-Mevtâ” olarak kaydetmiştir.³¹⁵ Tek nüshası Bursa İl Halk Ktp.- Ulucâmîi 1571/6'da kayıtlıdır.

23. *Mevlid-i Nebî Aleyhi's-Selâm/Mirâciye*: Miraz hadisesini ayet ve hadislerle anlatan küçük mensur bir eserdir. Üsküdar Selimağa- Hüdâyî 262/2'de kayıtlıdır.

3.2.14) Mevlânâ Emir Âbid Çelebi

Sultan Veled'in ikinci oğlu olan Emir Âbid Çelebi(682/1282-738/1339), büyük kardeşi Ulu Ârif Çelebi'den sonra dergâh işlerini devr almış ve dergâhın dördüncü şeyhi olmuştur. Ancak Âbid Çelebi dergâhın başına geçtikten sonra siyasi kargaşadan dolayı Mevlevîliğin yayılıp gelişmesi için fazla çaba gösterememişti.

Menâkıb-al-Ârifîn, Şemseddin Emir Âbid Çelebi'nin de kalender meşrepli, âlem kayıtlarından kurtulmuş, taklid ehline uymaz, daima kendi haliyle hemhâl olur, “pâdşâhâne işaretlerde bulunur” ve münkirlerin kınamasından çekinmez bir er olduğunu ve kınayanaları duydukça Mevlânâ'nın “Bilir misin râzılık köyünde köpeklerin havlaması nedir? Kim namussuzsa, kim ötlekse onu korkuturlar. Hâşâ, mahalle köpekler, bu yolun âşıkı olan atlının yüreğini oynatamaz bil” mealindeki beyitlerini okuduğunu söylüyor. (Divan-ı Kebir, 245.b-246.b)³¹⁶

Ulu Ârif Çelebi, ölümüne yakın yıllarda dergâh işlerini kardeşi Şemseddin Emir Âbid Çelebi'ye bırakmış, ölümünden sonra da Emir Âbid Çelebi dergâhın dördüncü şeyhi olmuştu. Selçuklu devletinin yıkılışından sonra Konya'ya Karamanoğulları yerleşmişse de İlhanlı hükümdarı Ebû Said Bahadır Han Anadolu'ya Emir Çoban adlı bir komutanını “Genel vali” olarak göndermiş, Emir Çobanla Karamanoğulları çatışmışlardı. Siyasi kargaşaların huzursuzluk yarattığı bu dönemde Emir Âbid Çelebi, Konya'daki postuna ancak sahip olabildi.³¹⁷

³¹⁵ Vassâf, age., C.III, s.15; Mehmed Tahir, age., C.I, s.186.

³¹⁶ Gölpınarlı, Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik, s. 100.

³¹⁷ Mehmet Önder, “Mevlevîliğin Sistemleşmesi: Sultan Veled ve Diğer Postnişinler”, Konya'dan Dünyaya Mevlana ve Mevlevilik içinde, Konya, 2002, ss.131-150.

Post-ı irşâda oturdı nice yıl şeyh-i güzîn
Oldı çok kimselerin eyliğiniñ hem sebebi

Emir Âbid Çelebi, 739 muharreminin beşinci Perşembe günü (23.8.1338) vefat etmiş, kardeşi Ulu Ârif Çelebi'nin yanına defnedilmiştir.³¹⁸ Molla Murad Dîvânî'nda kendisine yazılan medhiyede Molla Murad, Emir Âbid Çelebi hakkında şöyle yazmaktadır:

“Dinin ulusu, evliyânın çelebisi Âbid Çelebi gibi Hind, Şam ve Halep'i gezen böyle zât-ı mükerrem bulamazsın. Nesl-i Mollâ-yı cihân neslinden olup, neseb bakımından seyyiddir. Konya'dan sonra İstanbul'a gelmiştir. İbn-i Edhem gibi bütün vârunı terk eyleyip, Şeyh İlâhî'ye mürid oldu. Gece gündüz Allah yolunda himmet eyledi, mertebesi arttı. Şeyhinden icazet alarak İstanbul'a geldi. Nice yıl postnişinlik yaptı. Seyyid Ahmed Buhârî ile pir-dâş idi. Fatif'te bir de tekye-binâ eyledi.”

Oldı diniñ ulusu şübhe ne ' Âbid Çelebi
Mişli yok gezseñ eger Hindile Şâm u Halebi
Nesl-i Mollâ-yı cihân idi o zât-ı ekrem
Seyyid olmaqlıkla ' âlî idi hem nesebi

3.2.15) Hazret-i Mollâ-yı Rûm

Tasavvufî alanda önemli bir yere sahip olan ve Mevlevîliğin temellerini atan, asıl adı Muhammed Celâleddîn olan Mevlânâ, 30 Eylül 1207 tarihinde Afganistan'ın kuzeyinde yer alan Belh şehrinde doğmuştur. Babası, devrinde Sultanu'l- Ulemâ unvanıyla anılan Türkistan'ın büyük mutasavvıflarından Necmeddîn Kübrâ'nın talebesi Bahâeddîn Veled'dir. (1148-1231). Bahâeddîn Veled, Belh'in diğer tanınmış âlimi olan Fahreddî Râzî ile olan fikir ayrılığı ve yaklaşan Moğol tehlikesine nedeniyle daha Mevlânâ 5-6 yaşlarındayken (bazı kaynaklara göre 12 yaşında) Anadolu'ya göç etmiştir. Belh'ten 1212/1213'te başlayan yolculuk Selçuklu sultanı I. Alaaddin Keykubad'ın davetiyle 1228'de Konya'da bitmiştir.³¹⁹

³¹⁸ Gölpınarlı, Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik, s. 102.

³¹⁹ Lütfî Alıcı, “Mevlânâ'nın Şiir Anlayışında Tahkiyenin Yeri”, www. Türkoloji.cu.edu.com (21.01.2008), s. 1.

Mevlânâ, *Mesnevî*'nin girişinde adını Hüseyin oğlu Muhammed oğlu Belhli Muhammed diye kaydetmiştir.³²⁰ Lakabı Celâleddîn'dir. Efendimiz manasındaki "Mevlânâ" onu yüceltmek maksadıyla söylenmiştir. Mevlânâ ismi ona genç yaşta iken Konya'da ders okutmaya başladığı yıllarda verildi. Sultan manasına gelen Farsça "Hüdâvendigâr" unvanı da babası tarafından verilmiştir. Ayrıca doğduğu şehre nispetle "Belhî" olarak anıldığı gibi hayatını geçirdiği Anadolu'ya nispetle "Rûmî, Mevlânâ-i Rûmî" ve müderrisliği sebebiyle de "Mollâ Hünkâr, Mollâ-yı Rûm"³²¹ gibi unvalar verilmiştir.

Nâmı olmuşdu Muḥammed hem Celâl-elledin lakab
‘İlmi için dediler mollâ aña ehl-i edeb
Hem ḫilâfet oldu ḫünkâr ile ta‘bire sebeb
Zâhir u baḫında şehdir münkerâ çekme ta‘ab
Padişah-ı pür-vefâdır Ḥazret-i Mollâ-yı Rûm

Mevlânâ'nın ilk hocası babası³²² olmuş, onun vefatından sonra eğitimini babasının talebelerinden Seyyid Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizi üstlenmiştir. Seyyid Burhaneddin ile birlikte 1233'te Şam'a giden Mevlânâ, İbn-i Arabî ve Sadreddîn-i Konevî gibi mutasavvıfların sohbetlerinde bulunmuştur. Mevlânâ, bu ilim ve mânevîyat yolculuğunda, kendi ifadesiyle, hamlık devresini geçmiş, hatta pişmiştir. Mevlânâ artık Konya'da dört medresede birden ders veren meşhur bir âlim olmuştur. Bu meşhur âlim 24 Kasım 1244'te Konya'ya gelen Şems-i Tebrizî vasıtasıyla³²³ aşk ateşi içinde yanarak bildiğimiz Mevlânâ mertebesine ulaşmıştır.

Hz. Mevlânâ, babası Bahaeddin Veled ile birlikte 610/1213 senesinde Belh'ten hicret edererek, ilk durakları Nişâbûr'a gelmişlerdir. Nişâbûr şehrinde tanınmış mutsavvıflardan Ferîdüddin Attâr ile tanışmışlardır. Daha küçük yaşta olan Mevlânâ, burada Attâr'ın ilgisini çekmiştir. Attâr, Bahaedin Veled'e, "*Umarım ki, yakın zamanda*

³²⁰ Mevlânâ, *Mesnevî*, C.I/Giriş İstanbul: Doğan Kitap, 2006, s.36.

³²¹ Reşat Öngören, "Mevlânâ Celâleddîn Rûmî", DİA, C.XXIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2004, s.441.

³²² Mevlânâ'nın babası "Sultanu'l-Ulemâ" lakabının sahibi Hüseyin Hatibî'nin oğlu Muhammed'dir. Bahaeddin veled olarak tanınmıştır. Bahaeddin Veled'in ataları âlim ve müftü, kendisi de son derece takva sahibi idi. Vaizlik ve müderrislik yapmışlardır. Vedat Genç, *Mevlânâ İle İlgili Yazılardan Seçmeler*, İstanbul: MEB Yayınları Çağdaş yazarlar Dizisi, 1994, s.84. Ulemâ bir aileye mensup olan Bahaeddin Veled, silsilesi Ahmed el-Gazali'ye kadar ulaşan Kübreviyye tarikatının kurucusu Necmeddin Kübrâ'nın (ö.618/1221) müridi olduğu kaydedilmektedir. Öngören, "a.g.m", DİA, C.XXIV, s.441.

³²³ Alıcı, "agm.", s.2

senin bu oğlun âlemde yanacak gönüllere ateş verir.”³²⁴ Demiştir. Attâr, *Esrâr-nâme*'sini Mevlânâ'ya hediye etmiş, Mevlânâ da bu eseri saklayıp marifet ve hakikat hususunda örnek almıştır.³²⁵ Onlar oradan ayrılırken, “*Sübhanallah, bir derya bir ırmağın peşine düşmüş gidiyor.*” diyerek Celâleddin'in geleceğini söylemiştir.³²⁶ Bahaeddin Veled'in ikinci durağı ise Bağdat olmuştur. Bağdat'ta üç gün kaldıktan sonra Kûfe yoluyla Kâbe'ye gitmiş, hacc vazifesini yerine getirmiş, Hz. Peygamber'in türbesini ziyaret etmiştir.³²⁷ Buradan Şam, Malatya, Erzincan, Sivas, Kayseri, Niğde ve 1222 yılında Karaman'a gelmiş ve yedi yıl burada kalmıştır. Buradayken 1226 yılında Semerkandlı Hoca Şerefeddin Lala'nın kızı Gevher Hatun³²⁸ ile evlenmiştir.

Bu yıllarda Anadolu'nun büyük bir kısmı Selçuklu Devleti'nin egemenliği altındaydı. Konya ise Selçuklu Devleti'nin başkentiydi. Konya sanat eserleriyle donatılmış, ilim adamları ve sanatkârlarla dolup taşmıştı. Bahaeddin Veled de Alâeddin Keykûbât tarafından Konya'ya davet edilmiş ve Bahaeddin Veled 3 Mayıs 1228 yılında ailesi ve dostlarıyla Konya'ya gelmiştir. Bütün islam âleminde yüksek itibar ve şöhrete sahip olan Bahaeddin Veled, Konya'ya Selçukluların Sultanı Keykûbât'ın yalan ilgisine³²⁹ mazhar olmuştur.

Mevlânâ'ya hiç silimmemek üzere nakşedilen bu göç olayı ve Moğol istilası korkusunun sosyal hayattaki tedirginliğinin ondaki akisleri, Mevlânâ'nın çok erken yaşlarında çok büyük olaylarla duyulanan bir gönle sahip olmasında etkili olmuştur. Böylece ruhu, daha çocuk yaşlarında başlayarak, ulvî fikirlerin tesirlerinde şekillenmiştir.³³⁰

Hazret-i Mevlânâ, Hüdâ'nın feyzine nail olmuş, vâsıl-ı firkat, ârif, evliyânın göz nuru bir mutasavvıftır.

Nâ'îl-i feyz-i Hudâdır Hazret-i Mollâ-yı Rûm

Vâsıl-ı firkatdir Hazret-i Mollâ-yı Rûm

‘Ârif-i hâl-i bekdâr Hazret-i Mollâ-yı Rûm

Nûr-ı çeşm-i evliyâdır Hazret-i Mollâ-yı Rûm

³²⁴ Şefik Can, Mevlânâ, Hayatı-Şahsiyeti ve Fikirleri, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1995, s.17.

³²⁵ Attâr, age., s.14; Câmî, age., s.634.

³²⁶ Selâhaddin Yaşar, Mevlânâ, Hayatı, Sanatı ve Tefekkürü, İstanbul, 1985, s.17.

³²⁷ Can, age., s.34-35.

³²⁸ Ahmed Eflâkî, Menâkıbü'l-Ârifin-Ariflerin Menkıbeleri, Çev: Tahsin Yazıcı, C.I, İstanbul, 1964, s.25;

H. Hüseyin Top, Mevlevî Usul ve Adabı, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2001, s.26.

³²⁹ Mehmet Aydın, “Mevlânâ'nın Yaşadığı Devrin Sosyal Yapısı”, II. Millî Mevlânâ Kongresinde Sunulan Bildiri, (Konya, 3-5 Mayıs 1986), s.282.

³³⁰ Mehmet Aydın, “Mevlânâ'nın Yaşadığı Devrin Sosyal Yapısı”, II. Millî Mevlânâ Kongresinde Sunulan Bildiri, (Konya, 3-5 Mayıs 1986), s.282.

Maṭla‘ -i nūr-ı Hüdâdır Ḥazret-i Mollâ-yı Rûm

Mevlânâ'nın nesebi Hazret-i Ebubekir'e kadar gitmektedir. Sultan Veled büyük babası Bahaeddin Veled hakkında *İbtidâ-nâme* adlı eserinde şöyle bahseder: “*Atamızın lakabı Bahaeddin Veled'di.; âşıkları hadsiz hesapsızdır. Onun nesebi Hz. Ebu Bekr'e kadar uzanır.*”³³¹

Bahaeddin Veled'in vefatından³³² sonra müridleri, Mevlânâ'yı varis olarak etrafında toplanmıştır. İplikçi Medresesi'nde vaazlar vermiştir. 1232 senesinde babasının halifesi Seyyid Burhâneddin-i Muhakkik-i Tirmizî, Konya'ya gelmiş, Mevlânâ onun manevî terbiyesi altına girmiş ve Seyyid Burhâneddin'den³³³ ders okumuştur.

Babasından ve Seyyid Burhâneddin'den dinî ve tasavvufî ilimleri iyice öğrenerek işe başlayan Mevlânâ, gençlik döneminde dinin ilim yönüne ağırlık vermiştir. Mevlânâ, yüksek ilimlerde daha çok derinleşmek için, Seyyid Burhâneddin'nin³³⁴ izniyle Halep'e gitmiş, Halaviyye Medresesi'nde, fıkıh, tefsir ve usûl ilimlerinde üstün bir âlim olan Adîm oğlu Kemâleddin'den ders almıştır. Mevlânâ, Halep'teki tahsilini tamamladıktan sonra Şam'a geçmiş, burada dört yıl kalmıştır.³³⁵ Mevlânâ, Şam ve Halep'teki tasilinden sonra devrinin en büyük âlimi ve ilim otoritesi haline gelmiştir.³³⁶ Mevlânâ Celâleddin Rûmî, Arap Dili ve Edebiyatı, Lûgat, Fıkıh, Tefsir ve Hadis ilimlerinden, aklî ve naklî ilimlerden icâzet almıştır. Şam'da Muhyiddin Arabî, Sâdeddin-i Hammûye, Osman-ı Rûmî, Evhadüddin-i Kirmânî ve Sadreddîn-i Konevî³³⁷ ile uzun müddet sohbet etmiştir.

Ṭılf iken itdi tebenni şeyh ‘Attâr-ı benâm

Naẓara-i feyziyle anıñ cümleye oldu imâm

Almış idı vâlidinden de daḡı ḥazẓ-ı tamam

³³¹ Sultan Veled, *İbtidâ-nâme*, Çev: Abdülbâkî Gölpinarlı, Ankara, 1976, s.237, 4120. Beyit.

³³² Sultânü'l-Ulemâ, 12 Ocak 1231 yılında Konya'da vefat etmiştir. Mezar yeri olarak Selçuklu Sarayı'nın Gül Bahçesi seçilmiş, daha sonra da müze olarak kullanılan Mevlânâ Dergâhı'nda bugünkü yerine defnedilmiştir. Yaşar, age., s. 28.

³³³ Eflâkî, age., C.I, s.56.

³³⁴ Seyyid Burhâneddin, Mevlânâ'daki manevî tekâmülü bizzat müşahede etmiş, kendisinin yeterli olgunluğa ulaştığı düşüncesiyle 1240'larda Konya'dan ayrılıp, Kayseri'ye dönmüş ve bir yıl sonra da vefat etmiştir. Halen ziyaretgâh olan türbesi Kayseri'dedir. Abdübaki Gölpinarlı, Mevlânâ Celâleddin, Hayatı-Eserleri ve Felsefesi, İstanbul: İnkilap Yayınları, 2010, s.54.

³³⁵ Can, age., s. 48.

³³⁶ Top, age., s.25.

³³⁷ Öngören, “agm.”, DİA, C.XXIV, s.442.

Şeyhi olmuşdu yine bir Bürhân ile Şems-i hümâm
Lâyîk-ı medh ü şitâdır Hâzret-i Mollâ-yı Rûm

Mevlânâ, medresede müderris ve vaizlik yaparken 642/1244'de Konya'da Pirinççiler Hanı kapısında karşılaştığı Şems-i Tebrîzî vasıtyla gönlündeki aşk ateşini tutuşturmuştu. Bu tarihte Şems altmış, Mevlânâ otuz sekiz yaşında idi. Şems'in teşvikiyle raks ve semaya başlamış, manevî olgunluğunu tamamlamıştır.³³⁸ Mevlânâ ile Şems, bu iki ruh, iki nur, nihayet buluşmuşlardır. Mevlânâ ve Şems'in buluşması Doğu ile Batı'nın buluşmasıydı.³³⁹ Dönemin meşhur tasavvufî şahsiyetinden biri olan Şems'te İlahî bir aşk ateşinin coşkunu vardı. Mevlânâ'nın tasavvufî neşvesinin asıl kaynağı da budur.³⁴⁰ Şems'in gelişi Mevlânâ'nın kendine gelişidir. İkiz ruhlardır onlar. Büyük yolculukta kader arkadaşı, kader yoldaşdır.³⁴¹ Şems,³⁴² her türlü bilgilerin ötesinde derin bir irfana sahip bir kişidir. Celâleddin'e öyle bir ruh coşkusu verir ki, Mevlânâ onun etkisinde kalarak ailesini, talebelerini ihmal eder olmuştur.³⁴³

Bu iki Allah dostu, bir müddet yalnızca bir köşeye çekilerek kendilerini tamamıyla Hakk'a vermişlerdir. Mevlânâ, Şems'ten sonra muhabbet ve gönül bağlılığını Şeyh Selâhaddin'e göstermiştir.³⁴⁴ Mevlânâ Şeyh Selâhaddin'den sonra kendisine, onun Mesnevî adlı abide eserine kaynaklık ettiğini söylediği Çelebi Hüsameddin'i halife, arkadaş ve dost edinmiştir. Çelebi Hüsameddin onbeş sene Mevlânâ'nın şerefli sohbetinde bulunmuştur. Mevlânâ'dan sonra da dokuz sene irşad vazifesi yapmıştır.³⁴⁵ Mevlânâ'dan oniki sene sonra 684/1285'de Hüsâmeddin Çelebi âzim-i dâr-ı ukbâ olmuştur.³⁴⁶

³³⁸ Öngören, "agm.", DİA, C. XXIV s.442.

³³⁹ Sezai Karakoç, Mevlânâ, 2. Baskı, İstanbul: Diriliş Yayınları, 1999, s.48.

³⁴⁰ Ethem Cebecioğlu, "Psiko-Tarih Açısından Farklı Ruhî Tekâmül Mertebelerinin Mevlânâ'nın Anlaşılmasındaki Rolü- Metodolojik Yaklaşım", Tasavvuf Dergisi, S. 14: 7-12 (2005), s.35.

³⁴¹ Karakoç, age., s.39.

³⁴² Şems, bazı dedikodular nedeniyle 1246 yılının Mart ayında Konya'dan ayrılmış ve Şam'a gitmiştir. Şems aniden ortadan kaybolunca, onun Şam'da olduğunu öğrenmiş ve Sultan Veled'i ricacı olarak gönderip, onu geri getirtmiştir. Dedikodular tekrar ortaya çıkınca Şems tamamen ortadan kaybolmuştur. Bu ayrılık Mevlânâ'da derin bir üzüntü yaratmıştır. Bunun üzüntüsüyle Divan-ı Kebir'deki "Şems" mahlaslı şiirlerini kaleme almıştır. Bu konuda daha geniş bilgi için bk: A. Selâhaddin Hidayetoğlu, "Muhammed Celâleddin-i Rûmî, Hayatı ve Şahsiyeti", <http://www.semazen.net>, 16.01.2006, 10.20.

³⁴³ Eflâkî, age., C.I, s.85.

³⁴⁴ Cebecioğlu, "Psiko-Tarih Açısından Farklı Ruhî Tekâmül Mertebelerinin Mevlânâ'nın Anlaşılmasındaki Rolü- Metodolojik Yaklaşım", s.37.

³⁴⁵ Can, age., s.78.

³⁴⁶ Vassaf, age., C.I, s.387.

Eylemişdir zātını Hâk mazhar-ı envâr-ı ‘aşk
Kâlb-i pâkidir anıñ hem ma‘den-i esrâr-ı ‘aşk
Gösterir ‘uşşâka mirâtı dahı dîdâr-ı ‘aşk
İmmetiyle sâlikânı oldular bî-dâr-ı ‘aşk
Böyle dürr-i bî-behâdır Hâzret-i Mollâ-yı Rûm

Ömrünü aşk, muhabbet, vecd ve ibadetle geçiren âşıklar sultanı, arifler serdarı Mevlânâ, artık son anlarını yaşadığını, ebedî cemâl âlemine kavuşacağını anlamıştır. Bir gün medresesinin salonunda gezerken hastalanıp yatağa düşmüştür. Hz. Mevlânâ, 672/17 Aralık 1273 Pazar günü vefat etmiştir. Mevlevîler o geceye “Şeb-i Arûs” derler. Ölüm Mevlânâ için sevgiliye kavuşma “Şeb-ı Arûs”, “Elest Bezmi”ne, gurbetten sılaya dönüştür.³⁴⁷ Cenaze namazını vasiyeti üzerine Sadreddin Konevî kıldıracaktı, Konevî baygınlık geçirip, yerine Kadı Siraceddin kıldırmıştır.

Mevlevîlik, Mevlânâ’dan sonra onun soyundan gelen ve “Çelebi” unvanı verilen şeyhlerce devam ettirilmiştir. Özellikle “kalem efendisi” denilen devlet memurları Mevlevîliğe ilgi duymuşlardır. Konya’dan sonra Şam, Halep, Kahire, Bursa, Balkanlar ve Kırım gibi Osmanlı ülkesinin önemli merkezlerinde Mevlevî Dergâhları tesis edilmiştir. Mevlânâ, geniş ufku ve kucaklayıcı düşünce tarzı ile her devirde ilgi uyandırdığından, tekkelerin kapatılmasından sonra kısa bir süre sonra Mevlânâ türbesi müze olarak açılmış,³⁴⁸ sema gösterilerine izin verilmiştir.

Nuţfe dinmek sezâdır mu‘ciz u sihr-i helâl
Çiğnenür şükker gibi gelmez dimâğa hiç melâl
İşte dîvân-ı şerîfi bak değil mi böyle hâl
Meşnevîsi kâle şıgmaz rahiñ o başka maķâl
Mazhar u Vahy-i Hüdâdır Hâzret-i Mollâ-yı Rûm

Bugün eserleriyle ve fikirleriyle dünyanın ilgisine mazhar olan Mevlânâ, büyük bir mutasavvıf bir âlim, evliyâdır. Mehmed Murad Dîvânî’nda da Hazret-i Mevlânâ’ya 18 bendli muhammes nazım şekliyle yazılan bir medhiye bulunmaktadır. Medhiyede, Mevlânâ ile birlikte oğlu Sultan Veled, şeyhi Şems-i Tebrizî, Sultan Veled’in oğlu Ulu Arif Çelebi, Ahmed Eflâkî, Molla Câmî, Sadreddin Konevî, Hüsâmeddin Çelebi gibi

³⁴⁷ Emine Yeniterzi, Mevlânâ Celâleddin Rûmî, Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları, 1995, s.13.

³⁴⁸ Yılmaz, age., s.252.

evliyanın önemli isimleri de zikredilirken; Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin ilm-i zâhir ve ilm-i bâtin sahibi, Hakk'ın aşkına mazhar olduğu, aşk ehline Kâbe olduğu, nice şair bir araya gelse onun söylediklerini söylemeyeceğini, onun sözlerinin Kur'an gibi mislinin bulunamayacağını dile getirmiştir.

Nâmı olmuşdu Muḥammed hem Celâl-elledin lakab
‘İlmi için dediler mollâ aña ehl-i edeb
Hem hilâfet oldu ḥünkâr ile ta‘bîre sebeb
Zâhir u batında şehdir münkerâ çekme ta‘ab
Padişah-ı pür-vefâdır Ḥazret-i Mollâ-yı Rûm

Mevlânâ'nın Eserleri:

1. *Mesnevî*: Mevlânâ denildiğinde akla gelen ilk eser, *Mesnevî*'dir. Altı ciltlik bu eserin ilk on sekiz beyti Mevlânâ'nın kendisi tarafından söylenmiş, geri kalanları ise Hüsameddin Çelebi'ye söyleyip yazdırdığı³⁴⁹ beyitlerden oluşmaktadır. *Mesnevî*, Şemseddin Tebrîzî'nin vefatından sonra Mevlânâ'nın olgunluk devresi sayılan dönemde meydana getirdiği ve en eski nüshasına göre yirmi beş bin altı yüz on sekiz beyitten oluşan, Şark-İslam tasavvufî ve fikri edebiyatının eşsiz bir şaheseridir.³⁵⁰ Aslı Farsça olan *Mesnevî*'nin günümüze ulaşmış en iyi azma nüshası, Konya Mevlânâ Müzesi 51 numarada kayıtlı, hattat Muhammed b. Abdullah el-Konevî el-Veledî'nin 677/1278 yılında yazmış olduğu nüshadır.³⁵¹ *Mesnevî*'nin ilk mütercimi olarak Gülşehri(Ö.736/1335), *Mesnevî*'den tercüme ettiği hikâyelere önce Feleknâme(701/1301), daha sonra da Mantıku't-Tayr(717/1317) adlı eserinde yer vermiştir.³⁵² *Mesnevî* üzerine birçok yapılmış tercüme, şerh ve çalışma bulunmaktadır.³⁵³

³⁴⁹ Banarlı, age., C.I, s. 314; Gölpınarlı, age., s.131.

³⁵⁰ Öngören, “agm.”, DİA, C.XXIV, s.447.

³⁵¹ İsa Çelik, “Klasiklerimiz/XIII Mesnevî-i Mânevî”, Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, Mevlânâ Özel Sayısı, S.14: 666-776(2005), s.667.

³⁵² Mehmet Akif Bilici, “Mevlânâ Celâleddin Rûmî'de Nübüvvet”, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), s.12.

³⁵³ Bu tercüme ve şerhler için bk: Mustafa Tekin, “Mevlânâ Bibliyografyası”, Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, Mevlânâ özel Sayısı, S.14, (2005); Safî Arpağuş, “Mesnevî-i Şerîf Şerhi”, Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, Mevlânâ Özel Sayısı, S.14, (2005).

2. *Dîvân-ı Kebîr*:³⁵⁴ Mevlânâ'nın vecd içinde söylemiş olduğu şiirleri yazmayı kendilerine görev edinen kâtibu'l-esrâr denen kişiler tarafından yazılıp bahirler haline getirilip alfabetik sıraya konarak meydana gelen gazel ve rubailerden oluşan müteşekkil bir eserdir.³⁵⁵ çok geniş bir hacme sahip olduğu için *Dîvân-ı Kebîr* denilmiştir.³⁵⁶ Gölpınarlı'ya göre eserdeki gazel sayısı 2073, beyit sayısı da 21366'dır.³⁵⁷

3. *Rubâiler*:³⁵⁸ *Dîvân-ı Kebîr*'deki bazı rubâilerin ayrı olarak *Rubâiler*³⁵⁹ olarak bir kitap halinde derlenmiş halidir.

4. *Mektûbât*³⁶⁰: Mevlânâ'nın hayatı boyunca çeşitli vesilelerle dost, mürid ve devlet yöneticilerine yazdığı mektuplardan oluşur.³⁶¹

5. *Mecâlis-i Seb'a*: Eser, Mevlânâ'nın câmî ve sohbet meclislerindeki sohbetlerinden oluşur.³⁶²

6. *Fih-i Mâfih*: Bu eser de Mevlânâ'nın sohbet meclislerindeki sorulan sorulardan ve verdiği cevaplardan oluşur. Konu bakımından birbirinden bağımsız 73 bölümden müteşekkilidir. Eser üzerinde yapılmış birçok Türkçe çalışma bulunmaktadır.³⁶³

3.2.16) Mehmed Emin Tokâdî³⁶⁴

İstanbul evliyâsının büyüklerindedir. İsmi Mehmed bin Hasan bin Ömer Nakkâş Tokâdî, lakabı Cemâleddîn, künyesi Ebu'l-Emâne Mansûr'dur. Aziz Mahmûd Ermevî dervişlerinden bir zâtın oğludur. 1664 (H.1075) tarihinde Tokat'ta doğdu. 1745 (H. 1158) tarihinde İstanbul'da vefat etti. Kabr-i şerîfi, Unkapanı'na inen cadde ile

³⁵⁴ *Dîvân-ı Kebîr* üzerine yapılmış şerh, tercüme ve çalışmalar için bk: Sâfi Arpaguş, "Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin Eserleri Üzerine Yapılan İngilizce Çalışmalar", Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, Mevlânâ özel Sayısı, (2005).

³⁵⁵ Abdûlbaki Gölpınarlı, *Dîvân-ı Kebîr*, C.I, s.IX.

³⁵⁶ Öngören, "agm.", *DİA*, C.XXIV, s.446.

³⁵⁷ Gölpınarlı, *Dîvân-ı Kebîr*, C.I, s.X.

³⁵⁸ Rubâiler hakkında yapılmış şerh ve tercüme için bk: Mehmet Akif Bilici, "Mevlânâ Celâleddin Rûmî'de Nübüvvet", (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), ss. 14-15.

³⁵⁹ Çelik, "agm.", s.794.

³⁶⁰ Eserle ilgili çalışmalara bk: Sâfi Arpaguş, "Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin Eserleri Üzerine Yapılan İngilizce Çalışmalar", Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, Mevlânâ özel Sayısı, (2005).

³⁶¹ Çelik, "agm.", s.669.

³⁶² Çelik, "agm.", s. 669.

³⁶³ Bk: Hüseyin Avni Konuk, *Fih-i Mâfih*, hzl: Selçuk Eraydın, İstanbul: İz Yayınları, 1994; Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Fih-i Mâfih*, terc: Meliha Ülker Tarıkahya, Ankara: Maârif Vekâleti, 1954; Abdûlbaki Gölpınarlı, *Fih-i Mâfih ve Mecâlis-i Seb'a'dan Seçmeler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1989; Abdûlbaki Gölpınarlı, *Fih-i Mâfih*, Ankara: Remzi Kitabevi, 1959.

³⁶⁴ Hayatı hakkında ayrıntılı bilgi için bk: *Evlîyâlar Ansiklopedisi*, C.VIII, s.69; Vassâf, age., C.II, s.62.

Zeyrek yokuşunun kesiştiği tepe üzerinde, Soğuksuyu Pîrî Paşa Medresesi kabristanıdır. Mehmed Emin Tokadî hazretleri İstanbul'a ilk geldiğinde birkaç ay Pîrî Paşa Medresesinde ikamet etti. Bir taraftanda Şehzâde Camiinde ders vermeye başladı. Etrafında çok talebe toplandı. Onun üstün ve olgun hallerini görenler ona; "Ârif-i Muhlisi"³⁶⁵ lakabını verdiler.

Nām-ı pākîdir Meḥmed hem Emîn oldı laḳab
Gülşen tekyesinde bitmiş vird-i müstesnâ da bu

Mevlidi oldı Tokād şehri dahı o serveriñ
Şeyḥ-i Tokādî dinür hem rütbe-i bālâ da bu

Müceddidî kolunun önde gelen isimlerinden olan Mehmed Emîn Tokadî, Mekke'ye varınca, evliyanın büyüklerinden İmâm-ı Rabbânî, hazretlerinin üçüncü oğlu Muhammed Ma'sûm Fârûkî hazretlerinin yetiştirdiği yedi bin büyük evliyadan olan³⁶⁶ Ahmed-i Yekdest Cüryânî'nin huzuruna varmış ve tekmil-i sülûk ederek,³⁶⁷ İstanbul'a gelmiş, tadrîs ve irşâd ile meşgul olmuştur.

Soñra 'azim itdi Hicâza ḳaşd-ı ḥacc ile o zât
Şeyḥ-i Yekdest'i görünce şüret-i ma' nâ da bu

Kâtiplik vazifesine ve talebelere ders vermeye devam ettikten sonra, Başrûznâmecî Ali Efendinin, 1702 senesinde vazifeli olarak Edirne'ye gitmesi üzerine onunla birlikte Edirne'ye gitti. Burada bir süre kaldıktan sonra hacca gitmeye karar verdi. Hacca gittiği sırada Ahmet Yekdest Cüryânî'nin huzuruna varıp, talebesi oldu. Derslerine ve sohbetlerine üç yıl devam etti, kemâle ulaştı. Bu hocasıyla tanışmasını hayatı için önemli bir dönüm noktası olduğunu söylemiştir. 1705 senesinde İstanbul'a tekrar döndü. İstanbul'da beş sene kaldıktan sonra Muhammed Kumul Efendi ile birlikte Habeş'e, Kudüs'e, Mekke ve Medine'ye gitmiştir. Altı sene süren bu yolculuk esnasında Tokadî hazretleri, Kudüs'te Ahmed Nahlî'den hadis ilminde icazet almıştır. Medine'de Abdurrahim Buharî ve Beşir Ağa ile birlikte sohbetlerde bulundu. 1717

³⁶⁵ Evliyâlar Ansiklopedisi, C.VIII, s. 69; Mehmed Tahir, age., C.I, s.36.

³⁶⁶ Vassaf, age., C.II, s.63.

³⁶⁷ Mehmed Tahir, age., C.I, s.36.

senesinde Hicaz'dan İstanbul'a döndü.³⁶⁸ İstanbul'a döndükten sonra tekrar ilim ve mârifet yaymaya devam etti.

Terk-i elfâz eyleyüb ma'ni yolunı tıtdı hem

Oldı her aḥvâlini hem şeyhine inhâda bu

Eyledi tekmīl sülûkiñ hem icâzet âḥz idüb

Geldi İstanbul'a oldı mesned-i vâlâda bu

Mehmed Emîn Tokâdî hazretleri, Ahmed Yekdest hazretlerinin sohbetlerinde yetişip, tasavvufta yüksek derecelere ulaştıktan sonra İstanbul'a dönünce, hocasının talebelerinden Muhammed Kumul Efendi'nin evine yerleşti ve İstanbul'da beş sene kaldı. Bu sırada Nakşibendî, Kâdirî, Şâzilî, Şettârî yollarında yetişmiş bulunuyordu.³⁶⁹ Nakşibendiyye yolunun büyüklerinden Muhammed Kumul, Mevlânâ Hâce Ziyâüddin; Halvetî büyüklerinden Mevlânâ Şeyh İsâ-yı Mahvî ve Sünbülüyye meşhurlarından Seyyid Nureddîn Sünbülî ile sohbet etti.³⁷⁰ Ayrıca Kudüs'te Ahmed Nahlî'den hadis ilminde ders aldı.³⁷¹

Mehmed Emîn Efendi, hâl ve şânlarını halktan son derece gizler, talebelerini de bu tarzda yetiştirirdi. Ömrünün sonlarında arkadaşları Tatar Ahmed Efendi, 1743 senesinde vefat edince, fetva makamında buluna eski şeyhülislam Seyyid Mustafa Efendi, Tatar Ahmed Efendi'nin yerine Mehmed Emîn Efendi'yi³⁷² getirmiştir.

1158/ Eylül 1745 senesinde mübtelâ oldukları bir şîr-pençe illetinin tesiriyle hastalanıp, vefat etmiştir.³⁷³ Vefatını işiten büyük zâtlar toplandı. Mehmed Emîn Efendi'nin talebesi olan Baklalı Camii imamı el-Hac Muhammed Efendi o gece bir rüya gördü. Mehmed Emin Efendi, ona rüyasında; "Yarın gel, benim cenazemi yıka." Buyurduğundan, sabahleyin hocalarının evine gelip, rüyayı anlattı. Cenazesini el-Hac Muhammed Efendi ile Abdülhalim Efendi yıkadılar.³⁷⁴ Sonra Fatih Sultan mehmed Han

³⁶⁸ Halil İbrahim Şimşek, Mehmed Emîn-i Tokâdî (Hayatı ve Risaleleri), İnsan Yayınları, 2005, s.27; Evliyâlar Ansiklopedisi, C. VIII, ss. 71-72.

³⁶⁹ Şimşek, age., s.39.

³⁷⁰ Mehmet Akkuş, "Mehmed Emin-i Tokâdî ve Menâkıbnâme'si", İlim ve Sanat Dergisi, C.2, S.11 (1987), s.83.

³⁷¹ Vassaf, age., C.II, s.64; Evliyâlar Ansiklopedisi, C.VIII, s.71.

³⁷² Şimşek, age., s. 52.

³⁷³ Vassâf, age., C.II, s.65; Mehmed Tahir, age., C.I, s.36.

³⁷⁴ Şimşek, age., s.98.

Camiinde cenaze namazı kılınıp, evinin yakınında Pîrî Paşa Medrese'si önündeki kabristana defnedildi.³⁷⁵

Defn olındı ğurb-ı Zeyrekde o şeyğ-i muğterem

Cismi yerde rûğı lâkin cennet-i a' lāda bu

Sāl-i hicret biñ yüz ellisekiz oldığda tamām

Olmadı dünyāda oldı cennetü'l-me'vāda bu

İbâdet ve tâatlarını son derece gizlemeye çalışır, giyinişinde, kıyâfetinde kendine özel bir elbise veya kıyâfet giymeyip, bu hususta halkın giydiklerini tercih ederdi.³⁷⁶

Mehmed Murad, Mehmed Emin Efendi'ye yazdığı medhiyesinde de onun hayatı hakkında genel bilgilere de yer vermiştir.

Tokâdî hazretlerinin Arapça, Tütğçe ve Farsça eserleri vardır. Eserlerinden bir kısmı şunlardır: 1) *İrşâdü's-Sâlikîn* 2) *Risâletü'l-Atvar* 3) *Şerh-i Kaside-i Askalânî* 4) *Tuhfetü't-Tullâb* 5) *Hulâsa-i Tarikat* 6) *Risâle-i Rûhiyye* 7) *Sıyânet-i Dervîşân* 8) *Suâl-Cevâb Sıyânet-i Dervîşân* 9) *Tercüme-i Şerh-i Delâili'l-Hayrât* 10) *Risâle-i Emânet Tercümesi* 11) *Risâle-i Sülûk*.³⁷⁷

3.2.17) Muhammed Feridüddin Attâr³⁷⁸

Evliyanın büyüklerindedir. İsmi, Muhammed b. İbrahim el-Attâr en-Nişâbûrî, lakabı Feridüddîn'dir. Feridüddîn-i Attâr diye meşhur olmuştur. 1119 (H.513) senesinde Nişâbûr'da doğdu. Babası attâr idi. Feridüddîn Attâr, zühd ve takvâ sahibi olup haramlardan sıkınır, ibadetle meşgul olurdu. Feridüddîn-i Attâr, 1230 (H.627) senesinde Cengiz'in istilası sırasında bir Moğol askerinin eline esir düşmüş ve 114 yaşındayken şehit edilmiştir. Kabri Şadbah kasabasına yakın olup, ziyarete açıktır.³⁷⁹

Feridüddîn-i Attâr, küçüklüğünde Şadbah kasabasında bir yandan babasının yanında attârlık mesleğini öğrenip bir taraftan da Kutbüddîn Haydar isimli bir zâtın sohbetlerine gidiyordu. Babasının vefatından sonra attârlık yapmaya başlayan Feridüddîn, bir gün dükkânda iken kapıya bir zât gelir ve aralarında şöyle bir konuşma

³⁷⁵ Vassaf, age., C.II, s.65.

³⁷⁶ Evliyâlar Ansiklopedisi, C.VIII, s. 73.

³⁷⁷ Vassaf, age., C.II, s.70-71; Mehmed Tahir, age., C.I, s.36.

³⁷⁸ Bk: Vassâf, age., C.I, s.371

³⁷⁹ Evliyâlar Ansiklopedisi, C.VI, s.101.

geçer:” Ferîdüddîn Attâr kapıya gelen dervişe neden öyle abdal abdal bakıyorsun, der. Derviş, “ben yükü hafif bir adamım. Dünyada bu hırkadan başka bir şeyim yok. Böyle olunca bu dünyadan çabuk toparlanıp gidiyoru. Fakat sen bu ağır yükleri yavaş yavaş toplayıp kendi başının çaresine bak.” deyince Ferîdüddîn, “ sen bu dünyadan nasıl geçip gidersin?” dedi. O zât da “ Bu sırtımda hırkayı çıkarır, baımın altın ayastık yapar, canımı Hakk’a teslim ederim” dedi ve hırkasını başının altına koyarak “Allah”³⁸⁰ deyip ruhunu teslim etti.

İşte bu durum karşısında Evliyâya olan bağlılığı, dinini öğrenme istek ve arzusu dayanılmaz hâle gelir, attârlığı terk eder. Dükkânını da sadaka olarak Allah yolunda dağıtır. Rükneddîn Ekaf isminde büyük bir zâtın dergâhına girerek talebelerinden oldu. Bu zamandan sonra tasavvuf, nasihat ve hakîkate ait şiirlerle meşgul oldu.

Mehmed Murad Dîvânî’nda, Ferîdüddîn Attâr’a yazılan medhiyede, onun Nakşibendî zümresinden olduğu, Hz. Mevlânâ’yı tebennî eylediği, eserlerinden bazılarının ismi zikredilmiştir. Attâr’ın Moğol istilasını sırasında esir düşmesi ve Nişâbûr’da şehit edilmesi de medhiyede geçmektedir. Ayrıca Mehmed Murad’ın *Mâ-hazar* ismiyle yazdığı *Pend-i Attâr Şerhi*’ni bir beytinde söylemiştir. Mehmed Murad’ın *Mâ-hazar* ismiyle yazdığı *Pend-i Attâr Şerhi*’nin mukaddimesinde, Feridüddin Attar’ın mevlid ve medfenlerinin Nişâbûr şehri olduğu yazılıdır. Bazı rivayetlerde yüz on yaşında, bazı rivayetlerde yüzyirmi üç yaşında vefat ettiği ve Moğollar tarafından, Nişâbûr şehrinde şehit edilmiştir.³⁸¹

Didiler ki kitâb-ı Pendi anî-çün idüb taḥrîr
İçinde ey püserlerden Murâdîdir o şeh-i yâr

Yine hem Tezkiretü’l Evliyâ te’lîf idüb ol zât
Sayılmaz cümle te’lîfi anî bilmiş ol ey yâr

Ferîdüddîn Attâr’ın yazdığı şiirlerde bir akıcılık, incelik, nasihatlerinde etkileycilik ve ârifâne sözler mevcuttur. Küçük yaşında beri Mevlânâ’nın tesirinde kalan Ferîdüddîn Attâr, tamamem tasavvufla meşgul olduktan sonra yazdığı eserleri de Mevlânâ’nın tesiri altında yazmıştır. Eserlerini *Tezkiretü’l Evliyâ* hariç hepsini manzum olarak yazmıştır. Başlıca eserleri şunlardır: 1) *Musîbet-nâme* 2) *Esrâr-nâme* 3) *Mantık-*

³⁸⁰ Evliyâlar Ansiklopedisi, C.VI, s.102.

³⁸¹ Vassaf, age., C.I, s.372.

ut-Tayr ve Makâmât-ı Tuyûr 4) *Muhtârname* 5) *Cevher-üz-Zât* 6) *Üştürname* 7) *Bülbülname* 8) *Bisernâme* 9) *Haydarnâme* 10) *Deryânâme* 11) *Leylâ ve Mecnûn* 12) *Mahmûd-u Ayaz* 13) *Mahzen-ül-Esrâr* 14) *Mazhâr-üs-Sifât* 15) *Mihtah-ül-Fütûh* 16) *Vuslatname* 17) *İrşâd-ı Beyân* 18) *Veledname* 19) *Hirâdnâme* 20) *Hayâtnâme* 21) *Şifâ-ül Kulûb* 22) *Uşşâknâme* 23) *Kenz-ül Esrâr* 24) *Kenz-ül Hakâik* 25) *Mazhar-ül Âsâr* 26) *Mirâcnâme* 27) *Misbahnâme* 28) *Hüdhüdname* 29) *Mahfinâme* 30) *Kemalname* 31) *Tercümet-ül Ehâdis* 32) *Zühdnâme* 33) *Tezkiret-ül Evliyâ*.³⁸²

Tasavvuf tarihinin mûmtaz şahsiyetlerinden olan Ferîdüddîn-i Attâr, tasavvufi ilimleri tahsil etmek için küçük yaştan itibaren pek çok seyahatte bulundu. Irak, Şam, Mısır, Mekke, Medine, Hindistan ve Türkistan'a seyahatte bulundu ve en son Nîşâbûr'a dönerek inzivaya çekildi.³⁸³ Uzun yıllar devam eden bu inziva sonunda ileri bir yaşta iken Moğollar tarafından Nîşâbûr'da şehit edildi.³⁸⁴

Moğol itdi Nîşâbur şehrini der-dest-i der-pençe

Esîr itdi cenâb-ı hâzret-i şeyhî de bir gâddâr

Ferîdüddîn Attâr, *Tezkiretü'l Evliya* adlı eserinin önsözünde belirttiği gibi tasavvufa karşı meyli ve suflilere olan alakası küçük yaşlarda başlamıştır.³⁸⁵ Ancak Attâr'ın tasavvuf terbiyesini kimden aldığı kesin olarak bilinmemektedir. *Sefine-i Evliya* yazarının belirttiğine göre doğduğu kasabada bulunan Şeyh Kutbeddin Haydar'dan ders alıştı.³⁸⁶ Abdurrahman Câmî, "onun Mecdüddîn Bağdâdî'nin müridi" olduğunu ve *Tezkiretü'l Evliya* adlı eserinin dibacesinde de kendisiyle görüşüğünü belirtse³⁸⁷ de kesin bir kaide bulunmamaktadır. Molla Murad, *Dîvân*'ında yazdığı medhiyede de, Attâr'ın tasavvuf tarihinde herhangi bir tarîkata mensup olmadığı bilirse de, "Nakşibendî zümresi"nden olduğu haricinde böyle bir bilgi yazmamıştır.

Kibâr-ı Nakşibendî zümresinden idi Şeyh ' Attâr

Cihâna bûy-ı ' ıtr-ı ma' neviyi eyledi îşâr

Attâr, *Esrârname* adlı eserinin giriş kısmında ve bazı bölümlerde övdüğü Ebû Saîd Ebu'l-Hayr'a(Ö.440/149) mânen intisap ettiğini, kendisini terbiye edenin bu zât

³⁸² Evliyâlar Ansiklopedisi, C.VI, s.104.

³⁸³ Attar, age., s.10.

³⁸⁴ M. Nazif Şahinoğlu, "Feridüddin Attâr", DİA, C.IV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991, s.95.

³⁸⁵ Uludağ, *Tezkire'nin Tercümesindeki Giriş*, s.10.

³⁸⁶ Vassaf, age., C.I, s.371.

³⁸⁷ Attâr, age., s.9.

olduğunu söyler ve dolayısıyla “üveysî” olduğunu işaret eder.³⁸⁸ Attâr’ın manevî ve ruhanî şeyhi Ebû Saîd Ebu’l-Hayr’dır. Ayrıca Attâr’ın tüm eserlerinde Ebû Saîd’le ilgili menâkıbnâmelere yer vermesi de bunun bir göstergesidir.³⁸⁹ Abdurrahman Câmî, “bazıları onun Üveysî olduğunu da söyler”³⁹⁰ diyerek bu hususa işaret eder.

Attâr’ın üstadları ve şeyhleri kesin olarak bilinmediği gibi, talebeleri ve müridleri de bilinmemektedir. Bu da, Attâr’ın belli bir şeyhe intisap etmediğini,³⁹¹ kendisi şey olup mürid yetişmediğini göstermektedir.

Abdurrahman Câmî, Nefehât’ında, Mevlânâ’nın babası Bahaeddin Veled ile birlikte Belh’ten hicret ettiği zaman Nîşâbûr’a uğramış ve burada Attâr’ı görmüştür. Attâr da Mevlânâ’dan ışık almış ve Esrâr-nâme’sini Mevlânâ’ya hediye etmiş, Mevlânâ da bu eseri saklayıp, marifet ve hakikat hususunda örnek almıştır.³⁹² Mehmed Murad, Dîvân’ında yazdığı meghiyede Attâr’ın, Mevlânâ’nın küçüklüğünde karşılaştığını, ona feyz verdiğini söylemiştir. Ayrıca Attâr’ın Mantıku’t-Tayr eserini Molla-yı Rûmî için kaleme aldığını söylemektedir.

Tebennî eylemiştir tıfl iken Mollâ-yı Rûmî’yi

Anıñ hem nazra-i feyziyle oldı ‘ âleme hünkâr

Kitâb-ı Mantıku’t- Tayr’ı yine Mollâ-yı Rûmî’çün

Yazub hem eyledi zühürandan anı da dahı tesyâr

Attâr, sadece tasavvufa meraklı veya suffi-meşrep biri değildir. Tasavvuf erbabının sırlarını öğrenip makam ve hâlleri incelemekle yetinmemiş, tasavvufu benimseyip içine girmiş, az da olsa seyr u sülûk ile meşgul olmuş ve kendisinden sonra gelen İranlı şair ve edipleri etkisinde bırakmıştır. Bunlar arasında, Mevlânâ, Mahmûd-ı Şebuşterî, Sa’dî, Hâfız ve Molla Câmî sayılabilir. Özellikle Attâr’ın Mevlânâ’yı aşkın kâbesi görmesi, tasavvuf yolunda kendisini küçük, onu büyük görmesi, eserlerinden büyük ölçüde yararlanması, Hallâc’taki nurun Attâr’ın ruhunda tecellî ettiğini ve Hallâc’ın ona mürebbî olduğunu söylemesi şüphesi bir dayanmalıdır.³⁹³ Attâr,

³⁸⁸ Mustaf Aşkar, “Feridüddin-i Attar’ın Tasavvuf Anlayışı”, Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmî Dergisi, S.12-13: 5-10 (2012), s.6.

³⁸⁹ Uludağ, Tezkire’nin Tercümesindeki Giriş, s.13.

³⁹⁰ Câmî, age., s.597.

³⁹¹ Uludağ, Tezkire’nin Tercümesindeki Giriş, s.13.

³⁹² Câmî, age., s. 597.

³⁹³ Şahinoğlu, “agm.”, DİA, C.IV, s.95.

küçüklüğünden beri tasavvufî hayatı ve sufilerin hayatlarını ve davranışlarını tanımış, devrindeki lisan ilimlerini, tefsir, hadis, fıkıh, kelim gibi dinî ilimleri; hikmet denilen felsefeyi, eczacılığı, tahsil etmiştir. Eserlerine bakıldığı zaman, çağındaki ilim ve fikir hareketlerine yabancı olmadığı görülür. Mesnevîleri, rubâîleri, kasideleri, gazelleri, hikâyeleri, hikmetleri, öğütleri³⁹⁴ bunun kanıtıdır.

Ma‘ârif ‘anberi müşk-i haqîkat ‘itr- vahddetle

Virirdi müşterisine cenâb-ı hazret-i ‘Attâr

Mehmed Murad, Attâr’a yazdığı medhiyede, Attâr’ın mevlidi ve medfeninin Nîşâbûr olduğu, Mevlânâ’nın gençken yanına gelip, ona feyz verdiği, *Mantıku’t-Tayr*’ı Mevlânâ için yazdığı, *Tezkiretü’l-Evliya*’nın teliflerinden biri olduğu, *Feleknâme* ve *Bülbülname* isimli eserlerinin de olduğu belirtilmektedir. Moğol baskını sırasında esir alındığını ve serbest bırakılmadığını, şehâdet câmından içtiği belirtilmiştir. Medhiyede, Şeyhin Moğollar tarafından esir edilmesi şöyle anlatılır: “*Moğollar Nîşâbû şehri basıp, her yeri perişan ettiler ve bir gaddar, şeyhi esir etti. Bu sırada ehl-i İslam’dan biri, “Bu pîri öldürme, serbest bırak, sana bin altın veririm.” Hz. Şeyh, “Ben Müslümanların ulusuyum, bundan ziyade bahâ ile beni çok alan olur.” deyince Moğol vermedi şeyhi. Şeyhi gezdirip, bir çok kimselere arz eyledi. Kimselerin talip olmamasından şeyh çok mutlu oldu. Bir kimse, “sana bir torba saman vereyim, Şeyh’i bana bahş eyle.” deyince Şeyh hazretleri, “İşte şimdi bahâmı buldum.” Demesi üzerine Moğola bir hiddet geldi, Attâr’ı orada şehid etti.” Mehmed Murad’ın Attâr’ın *Pend-i Attâr*’ı şehr ederek adına *Mâ-hazar* koyduğunu da şiirinde yazmaktadır.*

3.2.18) Mustafa Begzâde Efendi

18. yüzyılda, Osmanlılar zamanında İstanbul’da yetişen velî, edip, mutasavvıf olan Begzâde Mustafa Efendi’nin³⁹⁵ asıl ismi Mustafa’dır. Künyesi Ebu’l-İşrâk olup, Peygamberimizin soyundandır. Babası, Artvin’in kazalarından Şavşat’ta sancakbeyliği hizmetinde bulunduğu sırada, Mustafa Efendi Ahıska’da dünyaya gelmiştir. Doğum tarihi belli değildir.³⁹⁶ Mehmed Murad, Mustafa Efendi’ye yazdığı medhiyesinde

³⁹⁴ Uludağ, Tezkire’nin Tercümesindeki Giriş, s.19.

³⁹⁵ Nurullah Yılmaz, “Ahıskalı Beyzade Mustafa Efendi’nin Malûm ve Mechûl Risalesi”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, S.35: 73-88 (2007), s.73.

³⁹⁶ Evliyâlar Ansiklopedisi, C.IV, s.101.

Seyyid olduğunu ve Ebu'l-eşrak künyesinin Mısırlı Murtaza Efendi tarafından verildiğini yazmaktadır.

Nām-ı pāki Muştafa hem Seyyid-i 'ālī-neseb

Ḥātemidir ḥāk-i pāy-ı faḥr-i 'ālem Muştafā

Hem Ebū'l-eşrāk oldı künyesi daḥı anıñ

Virdi hem bu künyeyi ana Mışırlı Murtażā

Mustafa Beyzâde Efendi, ilk tahsilini Erzincanlı Şeyh Ömer Efendi'de yaparak icâzet, diploma aldı ve tahsiline İstanbul'da devam etti. Sahn-ı Semân medreselerinde okudu. Tahsilini bitiridikten sonra oturduğu semtte müderrisliğe başladı. Daha sonra Fatih Camii Medresesine müderris tayin edildi. On sekiz senelik hocalık hayatından sonra üç sene de tasavvuf yolunda ilerlemek için Nakşibendî tarikatının büyüklerinden Hafız Muhammed Efendi'nin sohbetlerine devam ederek kemâle ulaştı. 1771 senesinde ise Murad Mollâ'nın Fatih'te yaptırdığı Nakşibendî Tekkesine şeyh olarak tayin edildi. 1785'e kadar burada ilim almak isteyenlere ders verdi. Beyzâde Efendi 1771 ve 1785 yıllarında olmak üzere iki defa hacca gitti. Son haccında Cidde yakınlarında yakalandığı bir hastalıktan dolayı vefat etti. Yerine Abdülhalim Efendi'yi vekil bırakmıştı. Talebelerinden beşi meşhur olup, bunlar; Abdülhalim Efendi, Yanyalı Yusuf Efendi, Ahıskalı Han Mahmud Efendi (Kadızaâde), Gerdeli Halil Efendi ve Bolulu Mustafa Efendidir. Mustafa Beyzade Efendi'nin talebesi sayılamayacak kadar çok fazladır. Son derece halîm, selîm, yumuşak huylu, âlim ve ârif bir zâttı. Zamanın tefsî, hadîs, fıkıh ilimlerinde ve edebiyatta derin bir âlimdi. Arabî, Fârisî ve Türkçe dillerinde pek çok şiir ve eser yazmıştır.³⁹⁷ Yazdığı şiirler 1848 yılında bir araya toplanarak İstanbul'da Matbaa-i Amire'de basılmıştır.

Hem tefsîr u ḥadîş u hem daḥı 'ilm-i fıkıḥ

Zātına oldı musaḥḥar cümlesini bil ey baba

Beyzâde'nin eserlerini şu şekilde sıralamak mümlündür:³⁹⁸

1. *Terceme-i Ahvâl*: dört sayfalık Osmanlıca manzum kasidede Beyzâde Mustafa Efendi'nin hayat hikâyesinden bahsedilmektedir.

2. *Mensûr Mevlid-i Nebevî*: Arapça mensûr şekilde yazılmış bir eserdir.

³⁹⁷ Evliyâlar Ansiklopedisi, C.IV, ss.102-102; Mehmed Tahir, age., C.I, s.46-47.

³⁹⁸ N. Yılmaz, "agm.", ss:75-76; Mehmet Tahir, age., C.I, ss. 46-47; Evliyalar Ansiklopedisi, C.IV, s.103.

3. *Menâsikü'l-Hacc*: Osmanlıca yazılmış bir hacc yolculupunu anlatır.
4. *Nazmü'n-nâsihîn*: 148 beyitlik Arapça manzum olarak yazılmış bir eserdir.
5. *Silsile-i Nakşibendiyye*: 109 beyitlik Arapça manzum risale.
5. *Kaside-i Dürriyye*'ye yazılmış Arapça *Mukaddime*.
6. *Kaside-i Dürriyye*'ye yazılmış 102 beyitlik başka bir Arapça *Kaside*.
7. *Kaside-i Latife*: 36 beyitlik Arapça kaside.
8. *Kaside-i Müressele*: 7 beyitlik Arapça bir kaside.
9. Hacı kardeşlerinden birine yazdığı 7 beyitlik Arapça kaside.
10. Hâcegân-ı kirâmı senâ buyurdıkları 20 beyitlik Arapça kaside.
11. *Kaside-i Berâ-yı Mevlânâ*: 13 beyitlik Arapça kaside.
12. *Kaside-i Berâ-yı Abdülkâdir Geylanî*: 11 beyitlik Arapça kaside.
13. *Medhiye-i Resûl-i Kibriyâ*: 12 beyitlik Arapça kaside.
14. *Ebyât-ı nüshâmîz*: 9 beyitlik öğüt içerikli Arapça kaside.
15. *Kasdetün fî Medhi Ehl-i Beyt ve'l-Ashâb*: 58 beyitlik Arapça kaside.
16. *Kaside-i Berâ-yı Nasihat-ı Ba'z-ı Ahbâb*: 28 beyitlik Arapça kaside.
17. *Takrîzu Şerhi'l-Kâmûs*: Mevlânâ Seyyid Murtaza'nın Şerhu'l-Kâmûs adlı esere yazdığı Arapça 9 beyitlik *Takrîz*.
18. *Takrîz u Şerh-i İhyâi Ulûm*: Şeyh Ebü'l-Feyz Muhammed Murtaza'nın Şerhu İhyâi Ulûm adlı eserine yazdığı 15 beyitlik Arapça *Takrîz*.
19. Murtaza Efendi'nin *Kaside-i Sâbika*'ya yazdığı 24 beyitlik Arapça *Takrîz*.
20. Beyzade Efendi'nin Yusufzade'ye verdiği *İcâzet*. Tamamı Arapça secili mensur olup, metin içinde 42 beyitlik manzume de vardır.
21. Murad Molla Efendi Tekkesi şeyhi Abdülhalim Efendi'ye verdiği *İzinnâme*.
22. Halil Efendi'ye verdiği *İcâzetnâme*.
23. Rizeli Ali Efendi'ye verilen *İcâzetnâme*.
24. Murtaza Efendi'nin Beyzade'ye yazdığı *Mektûb*.
25. Beyzade'nin Murtaza Efendi'nin yazdığı mektuba cevap olarak yazdığı *Mektûb*.
26. Geyve müftüsüne yazdığı *Mektûb*.
27. Kastamonu müftüsüne yazdığı *Mektûb*.
28. Hâfız Efendi'ye Beyzâde'ye yazdığı *Tezkire*.
29. Beyzade'nin söz konusu *Tezkire*'ye yazdığı cevap.
30. *Risale-i Sülûk*
31. *Lügaz*:
32. Çorumlu Ebu Bekir Efendi'nin *Risâle-i Manzume*'lerine yazılmış *Takrîz*.

33. *Medhiye-i Abdülkadir-i Geylanî*: 6 beyitlik Arapça kaside.

34. *Beyzade'den rivayet edilen kısa Salât-ı Şerîfe*:

Mehmed Murad, *Dîvân*'ındaki medhiyesinde Molla Murad Tekyesi şeyhi

Mustafa Begzade Efendi hakkında epeyce bilgi vermektedir:

“ *Mustafa Begzâde asrının kutbidir denilse bunda hilâf olmaz. Hem tefsîr, hem hadîs, hem fıkâh ilminde ilim tahsil etmiştir. Lügat ilminde Sekkâkî gibidir, nahivde(dilbilgisi) Sibeveyh gibi olmuştur. Edebiyat ilminde Harîrî dediler ona; hem aruz ilminde de halîl-i müktele dediler. Lügat fenninde kâmûs-ı muhit olmuştur. Kaside de Buseyrî olmuştur. Kaside-i Bür'esi buna şahittir. İmrü'l-Kays ve Ferezdak onun şiirini görseler biz şairiz demeye hayâ ederlerdi. Zühd ü takvâsı cihâna yayılmıştır. Mevlidi Ahîsha, validi beg imiş, Şavşat'ta sancak beyliği yapmıştır. Nâm- ı pâki Mustafa'dır, hem seyyid-i âlî-nesebidir. Mısırlı Murtaza tarafından kendisine Ebu'l-eşrak künyesi verildi. Şeyh Erzincanî Ömer'den ilim tahsil etti. Fatih Camii medresesine müderris olarak tayin edildi. Burada on sene kaldı. Sonra kalbine İlahî aşkın ateşi düşmüş, mürşid-i râh-ı Hüdâ Hafız Muhammed Efendi'ye intisap etti. Üç sene içinde şeyhinden icâzet aldı, tekmil-i sülûk etti. Şeyhinin buyurması üzerine hem seyahat hem gaza etti. 1185 hicri senesinde Murad Molla, dergâhını binâ etti. Açılışında müridleriyle birlikte Begzâde'de bulunmuştur. Şeyhinin rey'i ile bu dergâha şeyh oldu. 1196 hicri seneisinde ise Hicâz'a gidip, Hacc vazifesini yerine getirdi. Bu seyahat sırasında validim Abdülhalim onunla beraber bulunmuştur. 1200 hicri senesinde tekrar Hicaz'a gitmiştir. Ahbâblarına “Abdülhalim şeyh ola” vasiyetini bırakmıştır. Sonra validim Abdülhalim bu dergâha şeyh olarak atanmıştır. Beş halife ihtiyâr etmiştir o şeyh-i pür-himem. Birisi, validim Abdülhalim'dir. Birisi, Yanyavî Yusuf Efendi. Birisi, Ahîshavi Hacc Muhammed Efendi'dir ki kadızâde şöhretiyle tanınır. Birisi, Geredeli Halil; birisi, Bolulu Mustafa Efendi'dir ki sarayın baş hocalarındandır. Onun kerametlerini görenlerden işittim ama hepsini burada anlatmam mümkün olmaz. Onun asrında ona benzeyen bir şeyh yok imiş...”*

Mehmed Murad, 47 beyitlik medhiyesinde baştab başa tezkire gibi ansiklopedik bilgiler sıralamıştır.

3.2.19. Müstakîmzâde Süleymân Sâdeddîn Efendi ³⁹⁹

Mehmed Emin Tokâdî hazretlerinin talebelerinden, âli ve velî bir zâttır. İsmi, Süleyman Sâdeddîn'dir. Babası, Muhammed Müstekîm Efendi'nin oğlu müderris Muhammed Emîn Efendi'dir. Annesi ise Ümmü Gülsüm Hanım'dır. 1719 (H.1131) senesinde İstanbul'da doğdu. Müstekîmzâde namıyla anıldı. Künyesi Ebü'l-Mevâhib oldu. İstanbulî, Ma'sûmî, Emînî lakapları verildi. 1787(H.1202) senesinde vefat etti. İstanbul Zeyrek'te Soğukkuyu Pîrî Paşa Medresesi kabristanında, hocası Mehmed Emîn Tokâdî hazretlerinin ayağı ucuna defnedildi. ⁴⁰⁰

Nāmı olmuşdı Süleymân laķabı Sa' deddîn

Sa' d-i şāni de disem sözüm olmaz mübhem

İlk tahsilini babasından alan Süleyman Sâdeddîn Efendi, daha sonra Fatih Camii imamı Seyyid Yusuf Efendi'den fıkıh bilgileri ve Kur'an-ı Kerîm dersi aldı. Padişahın has doktorlarından olan Hayâtîzâde Mustafa Feyzî Efendi'den de ilim öğrenip, 1730 senesinde icâzet aldı. Zamanın ileri gelen müderrislerinden Yemlihâ Hasan Efendi'den, Saray hocalarından Hâfız Mehmed Efendi'den, Babadağlı Süleyman Efendi'den ve Seyyid Mehmed Hâkim Efendi'den çeşitli ilimleri, Şeyh Abbâs Resîm Efendi'den Farsçayı öğrendi. Sonra Üsküdar'da Vâlîde Camii vâizi İsa zâde Şeyh Mehmed Salih Efendi vasıtasıyla, Abdülganî Nablûsî Şâmî hazretlerinin hadîs-i şerîf ilmiyle ilgili bilgileri öğrendi. Fındıkzâde İbrahim Efendi, Eğrikapılı Mehmed Râsim Efendi ve Kâtipzâde Mehmed Refî Efendi'den hat dersleri de aldı. ⁴⁰¹

Tuhfe-i Hattâtîn'de yazar ki:

“*Süleyman Sâdeddîn b. Muhammed b. Muhammed Müstakîm:*

³⁹⁹Müstakîmzâde'nin hayatı, düşüncesi ve eserleri ile ilgili bk: Müstakîmzâde Süleyman Sadeddin, Mecelletü'n-Nisâb, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi K., Nu: 628; Müstakîmzâde Süleyman Sadeddin, Kanûnu'l-Edeb Tercümesi, Süleymaniye Ktp., Reşad Efendi K., Nu:950; Vassaf, age., C.II, s.84; Mehmed Tahir, age., C.I, ss.168-169; Ahmet Yılmaz, “Müstakîmzâde Süleyman Sadeddin -hayatı- eserleri ve Mecelletü'n-Nisâb'ı”, (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991); İman Muhammed İssa, “Müstakîmzâde Süleyman Sadeddin Efendi, Mecelletü'n-Nisâb (kişi, yer, eser adlarının açıklamalı dizini)” 2 cilt, (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995); Abdürrezzak Tek, “Müstakîmzade Süleyman Sadeddin'in Risale-i Melamiye-i Bayramiyye Adlı Eserinin Metni ve Tahlili”, (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000) ; Yavuz Yılmaz, “Müstakîmzâde'ye Göre Bazı Manzumelerin Şerhleri”, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001); Şengül Sağman, “Müstakîmzâde'nin “Memua-i İlahiyyat” (2 cilt), (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001).

⁴⁰⁰ İslam Âlimleri Ansiklopedisi, C.XVIII, s. 150.

⁴⁰¹ Evliyâlar Ansiklopedisi, C.IX, s. 242.

*Câmiu'l-hrûfdur. Hırka-i Şerîfleri Mahallesi etrafında Muhaşşî Şeyhzâde'nin pederi Şeyh Muslihuddin-i Tavîl'in hayrî olan Tahtaminâre Mescidi mukâbilinde kadem-nihâde-i âlem-i şehâdet olup, vâlid-i mâcidim merhûmdan tahsîl-i ulûma ibtidâ olunmuştur. Ceddim merhûmun Edirne'den ma'zûlen rihlet eylediği mesken, Balat harîkıyla muhterik oldukda, Terkim Câmiî kurbunda bir hâne temellük olunup, cülûs-ı Sultan Osman tarihine kadar sâkin olmak münasebetiyle Sultân Mehmed İmamı Seyyid Yusuf Efendi ve Züfeleyan Hocası Muhammed Efendi ve Yemliha Hasan Efendi şeyhu'l-kurrâ Yusufzâde Abdullah Efendi'den ve seyyid-i hakimândan dahi nice zaman telemmüz mukadder ve fenn-i hadîs ve tarîkat-ı aliye-i hâcegânî Ebû Şeybetü'l-Hudrî (r.a.) civarında vâki' Emîr Ahmed el-Buhârî Zâviyesi şeyhi hucetü'd-dîn ve mucaccetü ehl-i yakîn Hâce Muhammed Emîn-i Tokâdî'den ahz u mahz u mahtûm vesîka-i icazetle şeref-yâb olmak müyesser olmuştur.*⁴⁰²

Müstekîmzâde Süleyman Sâdeddîn Efendi, İstanbul'daki büyük velîlerden Mehmed Emîn Tokâdî hazretlerini tanıdıktan sonra, bu büyük velîye talebe olmakla şereflenmiştir. Ömrü boyunca ilim ile meşgul olup, talebe yetiştirmiştir.⁴⁰³

Hzret-i Şeyh Tokâdî idi şeyhi anî

Şeyhiniñ hilyesine türçüme de urdı kalem

1787 (H.1202)⁴⁰⁴ senesi Şevvâl ayının yirmi ikisinde Pazar günü vefat eyledi.⁴⁰⁵ Zeyrek civarında Soğuk Kuyu Medresesi yakınında⁴⁰⁶ mürşid-i âlîleri Tokâdî Emin Efendi yanında medfundur.

Sâl-i hicret biñ ikiyüz iki olınca tamâm

Kendi dünyâdan olub şîve-i hûra maḥrem

Defn olub mürşidiniñ yanına bu şeyh-i celîl

Oldı o buḳ' a-i cennetde de şeyhe hem-dem

Müstekîmzâde Süleyman Sâdeddîn Efendi birçok eser meydana getirmiştir.⁴⁰⁷ İmam-ı Rabbânî hazretlerinin *Mektubât'*ini⁴⁰⁸ Arapça tercümesinin yanında; *Şerh-i*

⁴⁰² Vassaf, age., C.II, s.91.

⁴⁰³ Vassaf, age., C.II, s.84.

⁴⁰⁴ Mehmed Tahir, age., C.I, s.168.

⁴⁰⁵ Evliyâlar Ansiklopedisi, C.IX, s.243.

⁴⁰⁶ Mehmed Tahir, age., C.I, s.168.

Divan-ı Hazret-i Ali, Devhat-ül Meşâyih, Tuhfe-i Hattâtîn gibi pek çok eser yazmıştır.⁴⁰⁹

Ḥazret-i şâh-ı velâyet ki ‘ Alîdir bî-şek

Yaz dîvânına bir şerḥ ol şeyḥ-i â‘ lem

Biñ risâle yine yazmışdı disem çok olmaz

‘ Arabî Fârisî Türkî ne ‘ aceb itdi raḳam

Mehmed Murad’ın, Süleyman Efendi’ye yazdığı kasidesinde, Müstekîmzâde’nin hayatıyla ve eserleriyle ilgili bilgiler ana hatlarıyla verilmiştir. Bu nedenle bu kaside, Müstekîmzâde’nin hayatıyla ilgili bir kaynak niteliğindedir. Mehmed Murad’ın medhiyesinde Müstakîmzâde şöyle anlatılmıştır:

“Müstakîmzâde’nin ismi Süleyman olup, lakabı Sadeddin’dir. Hazret-i Ali Divanı’na bir şerh yazmıştır. Mektubât-ı Rabbânî’ye tercüme yazmıştır. Onun bin risale yazdığını söylesem çok olmaz. Arabî, Fârisî ve Türkî birçok eser kaleme almıştır. Şeyhi, Şeyh Tokâdî olmuştur. Hicrî 1202’de rihlet eyledi. Mürşidinin yanına defnedildi. Cânına Allah’tan rahnet ola, mahşerde hüzn görmesin.”

1.20) Neccârzâde Rızâeddîn Nakşibendî⁴¹⁰

Anadolu’da yetişen büyük velîlerden. İsmi, Mustafa Rızâeddîn, babasının İbrahim’dir. 1679 (H.1090) senesinde Şebinkarahisar’da doğdu. 1746 (H.1159) senesinde İstanbul’da vefat etti. Kabri Beşiktaş’ta Sinan Paşa Camii yanındadır.⁴¹¹

Nazm-ı kelâm ile şöhret-yâb olan meşâyih-ı kirâm arasında temeyyüz edenlerdendir. Meşhur Nazîm gibi ekser-i manzûmâtını medâyih-ı âliye-i nebeviye ile i’lâ etmiştir.⁴¹² Pederi İbrahim fi’l-hakîka neccâr değildi. Dolmabahçe’de Karaabalı

⁴⁰⁷ Müstekîmzâde Süleyman Sâdeddîn Efendi’nin eserleri için bk: Evliyâlar Ansiklopedisi, C.IX, s.243.

⁴⁰⁸ **Mektubât**’ı Fârisî’den Arapça’ya tercüme etmiş ve devr-i Azîzî’de Mekke-i Mükereeme Matbaası’nda basılmıştır. İki cildir. Tercümenin Arapça’ya naklinde elzem i’tinâ gösterdiği görülmüştür. İmâm Rabbânî’nin bunda mükemmel bir terceme-i hâlinin de yazdığı görülmüştür. 1162/1749 senesinde başalayıp, 1165/1752 senesinde ikmâl etmiştir. 34 yaşında tercümeyle muvaffak olmuştur. Vassaf, age., C.II, s.99.

⁴⁰⁹ Süleyman Sadeddin’nin eserleri için bk: Vassaf, age., C.II, ss.92-98; Mehmed Tahir, age., C.I, ss.168-169.

⁴¹⁰ Neccârzâde Şeyh Rızâeddîn Efendi için bk: Vassaf, age., C.II, s.163.

⁴¹¹ Vassaf, age., C.II, s.163; Evliyâlar Ansiklopedisi, C.IX, s.19.

⁴¹² Mehmed Tahir, age., C.II, s.187.

bostancılarından ulûfe-gîr olup, Beşiktaş'ta tavattun ile Dergâh-ı Âlî topçuluğuna girmiştir. İbrahim Efendi 1090/ 1679⁴¹³ senesinde irtihal etmiştir.

Rızâeddîn lâkabdır Muştafa'dır nâm-ı pâki hem
Bulub Neccâr-zâde ile şöhret hem o pîr-i hâl

Neccârzâde doğmadan önce babası İbrahim Efendiye rüyasında bir zât; “Allah sana bir sâlih bir evlâd verecek. Bu evlâdın âlim ve ârif bir zât olacak. Ona Mustafa ismini koyunuz ve yetişmesi için büyük gayret gösteriniz” demişti. İbrahim Efendi de rüyasında gördüğü zâtın dediklerini yaptı. Babası İbrahim Efendi, Neccârzâde doğduktan sonra İstanbul'a yerleşerek saray topçuları arasına girdi. Ayrıca köprülerin kurulmasında da bilgi sahibi olduğu için kendisine marangoz manasında “neccâr”, oğluna da “neccârzâde” denildi.⁴¹⁴

Neccârzâde kısa sürede zamanın âlimlerinde ilim ve ders aldı. On yedi yaşında Beşiktaş'taki Sinan Paşa Camii'nde ders vermeye başladı. Odabaşı Şeyhi diye tanınan Şeyh Fenâî'nin sohbetlerine katıldı. Kısa sürede ilerledi. Bu hocasından Celvetiyye kolunun âdâbını öğrendi ve icâzet aldı.⁴¹⁵

Yine bir bendesi oldu o zâtın mürşid-i agâh
Çapucı başı idi lîk şeyh ehl-i hâl u kâl

Neccârzâde daha sonra Beşiktaş Mevlevîhâne Şeyhi Memiş Efendi'nin sohbetlerinde bulundu. Ondan Mesnevî'nin ince ve derin mânâlarını öğrendi. Sinan Paşa Camii'nde müderrislik, vâizlik ve imamlık yaptı. Daha sonra Edirne'de Arabzâde Hacı Muhammed İlmî Efendi'nin sohbetlerinde bulundu ve Müceddidiyye kolunun âdâbını öğrendi. Böylece tasavvuf yolunda asıl üstünlük olgunluğa ulaştı. İlâhî sırlara ve mârifetlere mazhar oldu. 1740 senesinde hacca giden Neccârzâde, bu sırada *Tuhfetü'l-İrşâd* adlı Divan'ında toplanan güzel şiirlerini yazdı.⁴¹⁶ Peygamber Efendimiz için yazdığı na't-ı şerîf ve medh ü senâ için yazdığı şiirler birer şâheserdir.

Ṭarîḳ-i Mevlevîden Celvetîden hem de feyz almış
Bu hâlini de beytle eş'ârına edhâl

⁴¹³ Vassaf, age., C.II, s.163.

⁴¹⁴ İslam Âlimleri Ansiklopedisi, C.XVI, s.309.

⁴¹⁵ Mehmed Tahir, age., C.II, s.187.

⁴¹⁶ Vassaf, age., C.II, s.163-164.

Beşiktaş'taki dergâh mahallinde Sultan Süleyman-ı Kanuni ulemâsından Velî Birâder tarafından bir zaviye yapılmış, Halvetî'ye müntesib bulunmuş ise de zamanla yıkılmış idi. Rıza Efendi burasını yeniden inşa etti, hem zikir, hem de hatm-i hâcegân yapmaya başlamıştır. Daha sonra “Neccâzâde Dergâhı”⁴¹⁷ olarak şöhret bulmuştur.

Sefîne'de kaydedildiğine göre silsilesi, Ahmed Yekdest Efendi(ö.1707)'ye şu şekilde ulaşmaktadır: Arabzâde Hâce İlmî Muhammed Efendi, Ebu Abdullah Muhammed-i Semekandî, Ebu'l Berekât Hâce Ahmed Cüryânî.⁴¹⁸

Yekdest Ali Efendi yetiştirdiği halifeleriyle dikkati çeken bir mutasavvıftır. Müceddidî şeyhi olarak şöhret bulmuştur.⁴¹⁹ Arabzâde Muhammed Efendi(ö.1717), Nakşî şeyhlerinden olup, Mustafa Rıza Efendi'nin mürşididir.⁴²⁰

Arapzâde İlmî Efendi, Neccârzâde'ye tasavvufda Müceddidiyye yolundan icâzet verirken,⁴²¹ tevâzû göstererek layık olmadığını söyler; “*Evlâdım bunu biz tayin etmedik, bu yolun büyüklerinin işareti ile senin buna liyâkatin bildirildi. Emredilene uy*” dedi. Neccârzâde, Edirne'de bir yıl kaldıktan sonra İstanbul'a döndü. Beşiktaş'ta Sina Paşa Camii yanındaki mescidi yaptırdı.⁴²² Burada Müceddidiyye yolunun marifetlerini yaydı.

Neccârzâde, Nakşibendî tarikatından icazet aldıktan sonra tasavvufî düşünce sistemi de bu tarikatın erkânına göre ilerleme kaydetmektedir. Buna göre tasavvufî faaliyetlerini Nakşibendî Tarikatın usulüne göre Neccâriye Tekkesi'nde devam ettirdiğini devam ettirdiği anlaşılıyor.⁴²³

Arabzâde İlmî Muhammed Efendi, Mustafa Rıza Efendi'nin tahsilinde ve tasavvufî eğitiminde önemli bir yere sahiptir. Mustafa Rıza'nın, hocasına intisabından sonra Nakşibendî geleneğinde meşhur bir mutasavvıftır. Mustafa Rıza, yazdığı şiirlerde hocası hakkında medhedici düşünceler yazmaktadır.

Neccârzâde Musrafâ Rıza Efendi, ölümünden birkaç yıl önce hacca gitmiştir. Hac yolculuğu sırasında, “Tuhfetü'l İrşâd” adlı eserini yazmıştır. Bu eserinde Mekke'de ve Medine'de bulunduğu zamanlarda ve dönüşü sırasında Peygamber Efendimiz için pek çok şiir yazmış ve bu şiirlerindeki duygularını övgü dolu sözleriyle dile getirmiştir. Neccârzâde 1740 yılında hacc niyetiyle dostlarıyla ve devrileriyle birlikte Cuma Kaptan

⁴¹⁷ Vassaf, age., C.II, s.164.

⁴¹⁸ Vassaf, age., C.II, s.164.

⁴¹⁹ Muslu, age., ss.243-244.

⁴²⁰ Muslu, age., s.268.

⁴²¹ Mehmed Tahir, age., C.II, s.187.

⁴²² Ömer Bozkır, “Neccârzâde Mustafa Rıza'nın Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri”, (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), s.15.

⁴²³ Bozkır, age., s.15.

isimli bir kişinin gemisiyle yola çıkmıştır. Önce İskenderiyye'ye oradan Balak'ageçmişlerdir. Balak'ta o dönemde Mısır valisi olan Hekimoğlu Ali Paşa'nın evinde bir hafta dinlenmiştir. Balak'tan Süveys'e, oradan Cidde'ye geçmiştir. Cidde'de, Cidde Gümrüğü kâtibi Nâtık-ı İbrahim Efendi'nin evinde dinlenmiştir. Oradan Mekke'ye geçmiştir.⁴²⁴ Hac dönüşü deniz yoluyla Anadolu kıyısına geçmiş ve oradan da Konya'ya geçmiştir. Konya'da Mevlânâ türbesini, Akşehir'de Nasreddin Hoca türbesini ve sonra da Seyyid Battal Gazi türbesini ziyaret etmiştir. Daha sonra İznik'e geçerek orada Kadiriyye şeyhi Eşrefoğlu Abdullah Rûmî'yi⁴²⁵ ziyaret etmiştir.

Gidüb hacce ziyâret eyledi hem Ka'betu'llahı
Sürüb yüz ravzâ-i pâke dahı o şeyh-i bî-emşâl

Hac vazifesinden sonra İstanbul'a gelmiş ve Beşiktaş'taki dergâhında ikamet etmiş, vefatına kadar da Neccârî Tekkesinde irşad vazifesine devam ettiğini biliyoruz.

1157/1744 senesinde hastalanmıştır. 1159/1746 senesinde İstanbul'da bir müridinin evinde misafirken hastalığı şiddetlenir. Otuzdokuz saat göz açmamışlardır. Sonra "Allah" diyerek vefat eder.⁴²⁶

Neccâzâde'nin evliliği ve çocukları hakkında fazla bir bilgi yoktur. Sicil-i Osmanî'de yazıldığına göre mahdumlarından birisi 1739 senesinde vefat eden Ali efendi'dir.⁴²⁷ Mahdumlarından biri de Osmanlı Müellifleri'nde yazıldığına göre Neccârzâde Şeyh Rıza'dan sonra yerine geçen Mehmed Sıddîk Efendi'dir. Ayrıca mehmed Sıddîk'ın *Esfâr-ı Erbaa* bir eserinin de olduğu yazılıdır.⁴²⁸ Mehmed Murad, medhiyesinde Mehmed Sıddîk Efendi'yi de dile getirmiştir.

Bu zâtiñ şöreti şiddîk lütfu ile olmuşdur
Şafağda şubh u şâdık gibi idi yok olub ihlâl

Neccâzâde'nin türbesi; İstanbul'da Beşiktaş'ta, Sinan Paşa Mahallesi, Neccârzâde Sokağı'ndadır. Sinan Paşa Camii yanındadır. İlk olarak Kaptân-ı Derya Sinan Paşa tarafından yaptırılmış Nakşibendî tekkesi idi.⁴²⁹

⁴²⁴ Bozkır, age., ss.17-18.

⁴²⁵ Vassaf, age., C.II, s.165.

⁴²⁶ Vassaf, age., C.II, s.166.

⁴²⁷ Mehmed Süreyya, age., C.IV, s.429.

⁴²⁸ Mehmed Tahir, age., C.II, s.187.

⁴²⁹ Vassaf, age., C.II, s.164.

Beşiktaş tekyesi hem cism-i pākine olub medfen
Yatur ol pister-i cennetde hūrāne ider idlāl

Neccârzāde, şiiirleriyle ve gazelleriyle meşhur olan bir mutasavvıftır. Özellikle Peygamber Efendimiz için na't yazan şairler arasında yer alır. Oldukça hacimli bir *Divan*'ı vardır. Ayrıca tasavvufla ilgili olan Farsça eserleri başarılı bir şekilde Türkçe'ye çevirmesi de edebî yönünü gösterir.

Feşāhatle belāgatla ' acib eş' arı vār anıñ
Müretteb hem dīvānı vār ki mişline dinür muhāl

Başlıca eserleri şöyledir:

1. *Muhtasarı'l-Velāye Tercümesi*: Aslı Hâce Ebû Abdullah-ı Semerkandî'nindir. Matbudur.

2. *Zuhûrât-ı Mekkiyye*: Mekke-i Mükerrreme'de yazmışlardır.⁴³⁰

3.2.21. Niyâzi-i el-Halvetî

Evlîyânın büyüklerinden olan Niyâzî Mısrî, Halvetî tarikatının yetiştirdiği mutasavvıflardandır. Doğum yeri Malatya olup, meskenen Bursalı, medfenen Limnili olup, babası Malatya eşrafından “Soğancı-zāde” diye meşhur ve Nakşibendî tarikatından Ali Çelebi'dir.⁴³¹ 1618 (H.1027) senesinde dünyaya geldi. 1693 (H.1115) senesinde bir kuşluk vakti Çarşamba günü Limni adasında vefat etti.⁴³² Niyâzî-i Mısrî'nin doğum yeri⁴³³ hakkında ilk kaynaklardan *Safayî*⁴³⁴ ve *Salim*⁴³⁵ Tezkirelerinde;

⁴³⁰ Vassaf, age., C.II, s.168.

⁴³¹ Kaynaklarda babasının adı ve tarikatı hakkında bilgi verilse de annesi ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Mısrî, kendi yazdığı mecmuada, dört kardeş olduklarını, yazsa da isimleri hakkında bilgi vermemiştir. (Bk: Niyâzî Mısrî, Mecmuâ, v.67a.). daha sonraki bazı kaynaklarda kardeşi Ahmed Efendi'nin, Niyâzî-i Mısrî ile birlikte sıbyan mektebine gittiği belirtilir. Daha sonra İstanbul'a giderek, 1114/1702 senesinde burada vefat etmiştir. Kocamustafa Paşa semtinde Merkez Efendi kabristanında medfundur. Kabir taşında, “*Birâder-i Hazret-i Mısrî Ahmed Efendi, Hicri 1114*” yazılıdır. Vassaf, age., C.V, s. 95.

⁴³² Vassaf, age.,, C.V, ss.73-74.

⁴³³ Bu konu hakkında diğer bazı kaynaklar. Muhammed Nuru'l-Arabî, Mısrî Niyâzî Divanı Şerhi, Hızl: M. Sadedin Bilginer, İstanbul, 1982, s.7; Mehmed Tahir, age., C.IV, s.193; Mustafa Akşar, “Mehmed Niyâzî-i Mısrî el-Malatî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı”, (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997), ss. 41-46.

⁴³⁴ Pervin Çapan, Mustafa Safayî Efendi, Tezkire-i Safayî (İnceleme-Metin-İndeks), Ankara: AKM Yayınları, 2005, s.410.

⁴³⁵ Adnan İnce, Salim Efendi- Tezkiretü'ş-Şu'arâ, Ankara: AKM Yayınları, 2005, s.668.

Şemseddin Sami'nin *Kamus-ı A'lâm*'ında⁴³⁶; Abdülbaki Gölpınarlı'nın *Niyâzî-i Mısrî*⁴³⁷ çalışmasında; onun Malatya'ya bağlı Soğanlı köyünde doğduğu yazılıdır. Diğer taraftan *Vakât-ı Mısrî*, *Tuhfetü'l-Asrî* ve *Gülzâr-ı Mısrî* gibi onun hayatını detayları ile ele alan eserlerde Soğanlı veya Soğancık köyü şeklinde bir bilgiye rastlanılmamaktadır.⁴³⁸ Bütün kaynakların verdiği bilgiye dayanarak Niyâzî-i Mısrî'nin bugünkü Malatya sınırları içerisinde dünyaya geldiğini söyleyebiliriz.

Malâtıya idi mevlidi lâkin şöhreti Mısrî

Ki Mısrîni çok zemân olan mukîmânı Niyâzîdir

“Mısrî” tahallusu Mısır'da bulunmalarından dolayı kinâyedir. İsimleri Muhammed, mahlasları Niyâzî'dir. Şiirde bazen Niyâzî, bazen de Mısrî lakabını kullanır.⁴³⁹ Künyesi, *eş-Şeyh Muhammed Niyâzî-i Mısrî el-Halvetî bin Ali Çelebi*'dir.⁴⁴⁰ Müstakimzâde Süleyman Sadeddin, künyeler ve lakaplar üzerine yazdığı “*Mecelletü'n-nisâb*” eserinde “*Şeyh Muhammed bin Ali el-Malatî el-Mısrî el-Bursevî*”⁴⁴¹ şeklinde yazılıdır. Niyâzî'nin künyesinden anlaşıldığına göre asıl adı ya *Muhammed* ya da bugünkü deyimiyile *Mehmed*'dir. *Niyâzî*⁴⁴² ise mahlasıdır.

XVII. yüzyıl Osmanlı Anadoluşunda, tarîkatlar oldukça yaygındı. Hemen herkesin tarikata girmesi adetti. Ayrıca ailesi tasavvufa çok yakın olduğu için, Niyâzî-i Mısrî'nin tarikata gençlik yıllarında girdiğini görüyoruz. Bu durumu kendisi “*Mevâidü'l-İrfân ve Avâidü'l-İhsân*” adlı eserinde şöyle anlatır: ” *Ben, doğum yerim olan Malatya'da, ilk ilim talebinde bulunduğum esnada kalbimde tarikat-ı sufiyyeyi bilmek, tanımak arzusu vardı. Önceleri, onların meclislerine muhalif idim, gitmezdim. Fakat sohbetleri bereketiyle, günden güne şevkim arttı, nihayet Halvetî şeyhlerinden birine bey'at ettim. Babam da beni ona gitmekten menediyor, kendi şeyhine götürmek istiyordu. O zât nakşibendiyyeden idi ve bana göre kâmil değildi.*”⁴⁴³

Malatyalı Şeyh Hasan Efendi namında bir zât ile sürekli hem-sohbetlerde bulunurlardı. Hüseyin Efendinin vefatından sonra 21 yaşında 1638-39 tarihinde

⁴³⁶ Şemseddin Sami, age., C.VI, s.4626.

⁴³⁷ Abdülbaki Gölpınarlı, “Niyâzî-i Mısrî”, Şarkiyat Mecmuası, C.XVII, İstanbul: İ.Ü.E.F. Basımevi, 1972, s.183.

⁴³⁸ Akşar, Mehmed Niyâzî-i Mısrî el-Malatî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı, s.46.

⁴³⁹ Vassaf, age., C.V, s.75.

⁴⁴⁰ Nazmî, age., s.145.

⁴⁴¹ Akşar, Mehmed Niyâzî-i Mısrî el-Malatî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı, s.47.

⁴⁴² Muallim Naci, Osmanlı Şairleri, Hzl: Cemal Kurnaz, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000, s.294.

⁴⁴³ Akşar, Mehmed Niyâzî-i Mısrî el-Malatî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı, s.50.

Bağdat'a gitti. Burada büyük âlimlerin, evliyânın ve Seyyid Abdülkâdir Geylanî'nin kabrini ziyaret eyledi. Sonra Hz. Hüseyin'in kabr-i şerîfini ziyaret eyledi. Bağdât'ta dört sene kalarak ilim tahsil etti. Tahsilini tamamlayan Niyâzî Mısırî Kâdiriyye tarîkatından bir zâtın dergâhında talebe olup, hocasının bereket ve himmetleriyle kemâle erdi. Gördüğü bir rüya üzerine Mısır'dan 1646 senesinde ayrılır ve kendisine rüyasında işaret edilen yeni şeyhini aramaya başlar. İstanbul'a gelmiş, Sokullu Ahmet Paşa dergâhında uzun süre riyâzette kalmıştır. Mısırî, bir süre Uşak'ta ve Afyon'da kaldıktan sonra Bursa'ya yerleşmiştir. 1669 yılında Bursa'daki dergâhı yapıldı. Daha sonra birkaç sefer Edirne'de bulundu. Burada bazı vaazlarının yanlış anlaşılması üzerine Limni'ye gönderildi. 1693'te⁴⁴⁴ burada vefat etti.

Niyâzî-i Mısırî, Mısır'daki şeyhinden izin alıp, ayrıldıktan sonra üç yıl kadar Arabistan ve Anadolu'da dolaşıp, oralardaki birçok şeyh ve tasavvuf erbabıyla tanışır.⁴⁴⁵ Anlaşılan rüyasında gördüğü zâta ulaşmış değildir. İstanbul'a geldiğinde kaldığı yerlerden biri de Yedikule civarında Hacı Evhadüddin Dergâhında kaldığı kaydedilir. Yine onun İstanbul'a gelişinde Kasımpaşa'daki Uşşakî Tarîkatı pîri Şeyh Hüsameddin Efendi'nin dergâhında⁴⁴⁶ misafir olarak kalmıştır.

Birkaç ay İstanbul'da yaşayan Mısırî, aynı yıl içerisinde hayatının büyük bir bölümünü geçireceği Bursa'ya gelir. İlk geldiği zamanlar Bursa Ulu Camii yanındaki medresede ve Sabbağ Ali Dede'nin evinde kalmıştır.⁴⁴⁷

Niyâzî, Bursa'da hayatını devam ettirirken Mısır'da olduğu gibi hayatını değiştirecek bir rüya görür. Rüyasında, aradığı şeyhin başka diyarlarda olduğunu anlayınca, Anadolu'yu dolaşmaya başlar ve Uşak şehrine doğru yola koyulur. Uşak'ta Halvetî şeyhi Ümmî Sinan'ın halifelerinden Şeyh Mehmet Halvetî'nin zaviyesine gelir ve burada kalmaya başlar.⁴⁴⁸ Burada bir müddet şeyhe hizmet ettikten sonra, bir gün Şeyh Mehmed Efendi, Niyâzî-i Mısırî'ye kendisinin halifesi olduğu Elmalı'da bulunan şeyhi Ümmî Sinan'ın Elmalı'dan Uşak'a geldiğinde⁴⁴⁹ kendisini ona teslim edeceğini söyler.

⁴⁴⁴ Evliyâlar Ansiklopedisi, C.IX, s. 63.

⁴⁴⁵ Gölpınarlı, "agm.", s.183.

⁴⁴⁶ Vassâf, age., C.V, s.76.

⁴⁴⁷ Aşkar, Mehmed Niyâzî-i Mısırî el-Malatî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı, s.57.

⁴⁴⁸ Vassaf, age., C.V, s.76.

⁴⁴⁹ Aşkar, Mehmed Niyâzî-i Mısırî el-Malatî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı, s.58; Vassaf, age., C.V, s.77.

Bir müddet sonra Şeyh Ümmî Sinan'ın Elmalı'dan Uşak'a hareket ettiği haberi gelir. Şeyhi karşılamaya çıkarlar ve ilk karşılaşma esnasında Şeyh Ümmî Sinan, Şeyh Mehmed Efendi'ye, “*senin hizmetinde Mısrî Mehmed Efendi adında bir derviş varmış*” diye sorar. Şeyh Mehmed Efendi de, “*belî, sultanım hazretleri, size teslim edeceğiz.*” diye cevap verir. (1057/1647).⁴⁵⁰ Orada bulunan Niyâzî-i Mısrî, rüyasında gördüğü, işaret edilen zâtın bu şeyhin olduğunu anlar ve elinin öperek şeyhe intisap eder.

Anıñ mürşîdi idi Elmalı'da hem Sinân Ümmî

‘ Amelde mezhebi hem dahı Nu‘ mânî Niyâzîdir

Uşak'ta bir müddet kalan Niyâzî, şeyhi ile birlikte Elmalı'ya gitmek üzere yola çıkar. Elmalı'da Şeyh Ümmî Sinan Halvetî'nin hankâhına giderler. Burada kalmaya başlayan Niyâzî Mısrî, şeyhinin denetiminde talebe okutup, imamlık yapıyor, halka vaaz veriyordu. 1066/ 1656 senesine kadar şeyhine hizmet eden Niyâzî-i Mısrî, 39-40 yaşlarında şeyhinden icâzet alır ve Uşak'a gitmeye karar verir. Uşak'a tekrar geldiğinde Şeyh Mehmed Efendi'nin yanında bir süre kalır. Burada birkaç çile daha çıkarır.⁴⁵¹ Niyâzî kırk yaşına geldiğinde manevî olgunluğua ulaşmıştır. *Mevâidü'l-İrfân* adlı eserinde⁴⁵² kendisine ledünni ilimlerin açıldığını, başka sırlar ve bilgilerin açıldığını kendisi yazmaktadır.

Uşak'tayken bir vakit, Afyonkarahisar sancağına bağlı Çal kazasından bir zât gelip, Şeyh Mehmed Efendi'den kendilerine dini konuları öğretecek birini tayin etmelerini ister. Şeyh Mehmed Efendi de, Niyâzî-i Mısrî'ye bu isteği iletir ve Niyâzî-i Mısrî bu görevi yerine getirmek için Çal'a gider.⁴⁵³ Buradan Uşak'a geri dönen Mısrî, daha sonra Kütahya'ya postnişin olarak göreve gider. Şeyh Ümmî Sinan'ın 1067/1658 senesinde vefat haberini alınca Uşak'a gelip, bir süre burada kalmış ve 1072/1661-62 senesinin başlarında Bursa'ya gelir. Hayatının sonuna kadar Bursa'da hayatını sürdüren Niyâzî, Ulu Camii'nde halka vaaz vermiş ve Bursa'da kaldığı müddetçe Kasap Hacı Hasan Dede kendisine hizmet yapmıştır.⁴⁵⁴

Niyâzî-i Mısrî, Sabbağ Ali Dede'nin kendisine inşa ettiği halvethane'de kalırken, evlenmek ister. Niyâzî-i Mısrî'nin komşuları, onun için bir hanım aralar ve

⁴⁵⁰ Vassaf, age., C.V, s.76.

⁴⁵¹ Gölpinarlı, “Niyâzî-i Mısrî”, s.200.

⁴⁵² Niyâzî-i Mısrî, *Mevâidü'l-İrfân*, Çev: Süleyman Ateş, İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, ts., s.18.

⁴⁵³ Aşkar, Mehmed Niyâzî-i Mısrî el-Malatî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı, s.66.

⁴⁵⁴ Vassaf, age., C.V, ss.77-78.

aynı mahalleden Mehmed Çelebi diye bir zâtın kızına talip olurlar. İslamî usullere göre nikâh yaparlar ama bir birleşme olmaz. Bunun sebebini soranlara, evlilikten maksadının nikâh sevabının olduğunu söyler ve bu hanemdan ayrılır. Yine, Bursa’da olduğu yıllarda kendi müritlerinden Hacı Mustafa’nın kız kardeşiyle evlenmiş(1064/1653) ve bu hanımdan çocukları olmuştur.⁴⁵⁵ Bu hanımdan⁴⁵⁶ adında bir oğlu ve Fatıma adında bir kız evladının dünyaya geldiğini biliyoruz. Babası Limni’de vefat edince yerine şeyh olmuş ve yirmi sene bu görevi sürdürmüştür.⁴⁵⁷

Huşûmet eylemişdir Vanî ile hem de dāmâdı
Müdâr itmeyen ol şeyh-i zî-şânı Niyâzîdir

Mehmed Murad’ın medhiyesinde de ifade edildiği üzere, Şeyh Niyâzî Halvetî, dönemin vaizlerin olan Vaiz Vanî Mehmed Efendi ile aralarında uzunca bir münakaşaları da olmuştur. 17. Yüzyılda birçok tekke ve zaviyelerin kapatılmasını, yasaklanmasını hazmedeyen Mısrî, yazdığı cevaplarla Vanî’nin eleştirilerine maruz kalmıştır. Padişah hocası da olan Vanî, avantajlarını dönemin mutasavvıfların aleyhine kullanmasını iyi biliyordu. Hatta Vanî Efendi daha da ileri giderek padişahı arkasına almış, özellikle halvetîlere karşı cephe amıştır. Vaazlarında adeta tekkelere ve halvetîslere karşı ateş püskürüyordu. Niyâzî-i Mısrî de vaazlarında mutasavvıfları malzeme yapan ve saldıran Vanî ve Kadızâdeli vaizlerin kürsüdeki tavırlarını⁴⁵⁸ şiirlerinde konu edinmiştir.

Niyâzî-i Halvetî, Bursa’da faaliyetlerini sürdürürken Köprülü Fazıl Paşa padişah adına Edirne’ye davet eder. Edirne Ulu Camii’nde vaaz vermeyen başlayan Mısrî’nin kürsüde siyasî konuşmalarından rahatsız duyulduğu ve sadrazam tarafından sürgün emri çıkartılarak Rodos’a sürgüne göndrildiği kaynaklarda sabittir. Rodos’taki sürgünü dokuz ay sürmüş ve tekrar Bursa’ya dönmüştür. Ancak Bursa’ya döndükten sonra cifire dayalı sözler söylemesi, Hz. Hüseyin’in nübüvvetlerini ileri sürmesi ve yanlış anlaşılmalardan yüzünden bu sefer de Limni’ye sürülür(1088/1677). Limni’de iki yıl

⁴⁵⁵ Gölpınarlı, “Niyâzî-i Mısrî”, ss.202-203.

⁴⁵⁶ Bu hanımın adı menakıbnamelerde Fahu’l-Muhadderat şeklinde kaydedilmekte ise de Mehmed Şemseddin Efendi, Bursa’daki Mısrî Dergâhı’nın avlusunda “el-mağfuatü’l-merhûme eş-şehîde veliyyetullah ve ârifetü bi’llahi teâlâ Gülsüm vefâtü’l-merhume vekaa fi sene 1083” yazılı bir kabir taşının bulunduğunu ve ayakucundaki diğer taşta da Niyâzî-i Mısrî’nin hanımı olduğuna dair bilgilerden bahseder. Aşkar, Mehmed Niyâzî-i Mısrî el-Malatî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı, s.72.

⁴⁵⁷ Gölpınarlı, “Niyâzî-i Mısrî”, s.218.

⁴⁵⁸ Mustafa Kara, Niyâzî-i Mısrî, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006, ss.82-85.

kaldıktan sonra serbest bırakılır ama Niyâzî burada kalır. 1103/1692 senesinde Köprülüzâde Mustafa Paşa'nın isteği üzerine Bursa'ya döner. Niyâzî-i Mısrî bu dönüşünde kendisinden sonra Mısıriyye tarikatının en önemli temsilcisi olacak olan Ahmed-i Gazzî ile tanışır.⁴⁵⁹

Aña dahı ħalife olmuşidi Aĥmed-i Ğazzî

Olan biñ biñ müridānı muĥibbānı Niyāzîdir

Artık, Niyâzî-i Mısrî, oldukça ihtiyarlamış, yaklaşık 77 yaşına gelmişti. Önceki sürgünlerinden de iyice yıpranmıştı. Dönemin padişahı II. Ahmed'e yazdığı mektuptan anlaşılacağı üzere Niyâzî-i Mısrî, Sultan II. Ahmed'in kendisinin bazı görüşlerinden dolayı sürgüne gönderdiğini söyle se asıl sebebin devletin otoritesini sarsacağı tavrından sürgüne gönderilmiştir. Yaşının ilerlemesinden dolayı kendini artık ibadete ve zikre vermişti. Limni'deki Camii'nin mihrabında yemeden, içmeden kesilmiş bir vaziyette, riyazette bulunmuş, kendini ebedî yolculuğa hazırlamıştır. 20 Receb 1105/ 16 Mart 1694⁴⁶⁰ yılı Çarşamba günü Limni adasında vefat eder.⁴⁶¹

Vasiyeti üzerine Limni'deki dergâhın şeyhi Şeyh Mahmud Efendi yıkamış ve Baltacı Mehmed Paşa'nın mezarı yanına defnedilmiştir.⁴⁶² Daha sonra kabri üzerine bir türbe yaptırılmıştır. Bu türbe Sultan Abdülmecid tarafından⁴⁶³ yeniden tamir ve tefriş edilmiştir.

Niyâzî Mısrî, ilim, irfân ve mârifet sahibiydi. Hayatından da anlaşılacağı üzere Niyâzî-i Mısrî tasavvuf tarihinin en parlak simalarından biridir. Onun ilim ve marifet aşkı, çocukluğundan beri süregelmiştir. Zaman geçtikçe, eserleri tedkik edildikçe bu daha iyi anlaşılmaktadır. Ârif kimseler onun eserlerindeki tasavvufî ince mânâları daha iyi anlamaktadır.

Mehmed Murad, Dîvân'ında Niyâzî-i Halvetî'ye yazdığı medhiyede Niyâzî hakkında şöyle bahseder:

“ Niyâzî-i Halvetî, Halvetî tarikatının hem kutb-ı yezdânî hem ulular ulusu şeyh-i Rabbânîdir. Kelamından kemâl ü kadri cümleye ma'lûm olur ki onun Rahmanî'nin

⁴⁵⁹ Aşkar, Mehmed Niyâzî-i Mısrî el-Malatî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı, ss.90-103; Vassaf, age., C.V, ss.80-82.

⁴⁶⁰ Muallim Naci, age., s.294; Safayî, age., s.410; Salim, age., s.668; Mehmed Tahir, age., C.I, s.173; Sami, age., C.V, s.4626.

⁴⁶¹ Vassaf, age., C.V, s.85.

⁴⁶² Vassaf, age., C.V, s.85.

⁴⁶³ Kara, Niyâzî-i Mısrî, s.188.

esrârına vâsıl olduğundan da şüphe yoktur. O, hakikat burcunun şems-i tâbânıdır. Mevlidi Malatya'dır ama Mısır'ın mukîmânı olmuştur. Mürşidi Elmalî'da Sinan Ümmî olmuştur. Hz. Hasan(r.a.) ve Hz. Hüseyin (r.a.)'ı gönülden sever idi. Limni ceziresi bu zâtın medfeni olmuştur. O, hem müfessir hem muhaddis olmuştur. İlm-i zâhir ve ilm-i bâtında dahi kutb olmuştur. Bir divan tertip eyledi bahr-ı hakikatten. Ahmed-i Gazzi ona halife olmuştur. Aynı zamanda Vanî ile münakaşaları vardır. Adeta zamanının Süleyman'ıdır...”

Hayatı boyunca birçok dinî ve siyasî olaylara karışmış, dolayısıyla çok hareketli bir ömür geçirdiğini söyleyebiliriz. O, telif ettiği eserlere de tanınmıştır. Başta Divan'ı olmak üzere eserleri tasavvuf kültürüne katkıda bulunmuştur. Mısır'ın yazdığı tasavvufî eserleri Arapça ve Türkçe olmak üzere ikiye ayrılır.⁴⁶⁴

Arapça Eserleri:⁴⁶⁵

1) *Mevâid-ül İrfân Avâid-ül İhsân:*⁴⁶⁶ Süleyman Ateş tarafında Türkçeye tercüme edilmiştir.

2) *Tesbî-i Kasîde-i Bür'e*⁴⁶⁷

3) *Tefsîr-i Fatihatü'l-Kitab*⁴⁶⁸

4) *ed-Devratü'l-Arşîyye*⁴⁶⁹

5) *Mecâlis*⁴⁷⁰

Türkçe Eserleri:⁴⁷¹

1) *Dîvân-ı İlahiyyât*⁴⁷²

2) *Mecmûaları*⁴⁷³

⁴⁶⁴ Hasan Kavruk, Niyâzî-i Mısırî Hayatı, Sanatı Eserleri ve Türkçe Şiirleri, Malatya: Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, 2004, s.128.

⁴⁶⁵ Aşkar, Mehmed Niyâzî-i Mısırî el-Malatî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı, ss.116-121; Mehmed Tahir, age., C.I, s.173.

⁴⁶⁶ Selimağa Ktp., Hüdayî Bölümü, nu:587; Beyazıt Devlet Ktp., Nu: 3679; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi Bölümü, Nu: 6666; Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Bölümü, Nu:2392, 2673/28; Süleymaniye Ktp., Haşim Paşa Bölümü, Nu:20.

⁴⁶⁷ İstanbul Devlet Ktp., Nu:3847/3848; Süleymaniye Ktp., Mihrişah Bölümü, Nu: 208/5; Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa Bölümü, Nu: 629/2; Anakara Adnan Ötügen İl halk Ktp., Nu: 2308.

⁴⁶⁸ Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa Bölümü, Nu: 620; Süleymaniye Ktp., Uşşakî Bölümü, Nu:36/6.

⁴⁶⁹ Millet Ktp., Ali Emiri Bölümü, Nu: 4427/19; Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Bölümü, Nu: 3141; Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Bölümü, Nu: 2404, 3346/8, 3041/3, 32213346/15; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi Bölümü, Nu: 1478/ 12, 3574/4, 3597/1.

⁴⁷⁰ Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Bölümü, Nu: 1758.

⁴⁷¹ Aşkar, age., ss.122-133; Mehmed Tahir, age., C.I, s173.

⁴⁷² İstanbul Beyazıt Devlet Ktp., Nu: 3672 (eksik nüsha); Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Bölümü, Nu: 3346/1, 3346/19, 3612, 3648, 3663/1.

⁴⁷³ Bursa Ktp., Orhan Kitapları Bölümü, Nu: 690; Süleymaniye Ktp., Raşid Efendi Bölümü, Nu. 1218.

- 3) *Risâle-i Es'ile ve Ecvibe-i Mutasavvifâne*⁴⁷⁴
- 4) *Tâbiratü'l-Vakiât*⁴⁷⁵
- 5) *Risâle-i Haseneyn*⁴⁷⁶
- 6) *Risâle-i Vahdet-i Vücûd*⁴⁷⁷
- 7) *Risâle-i Arşiyye*⁴⁷⁸
- 8) *Risâle-i İade*⁴⁷⁹
- 9) *Risâle-i Nokta*⁴⁸⁰
- 10) *Risâle-i fî Deverân-ı Sûfiyye*⁴⁸¹
- 11) *Risâle-i Nefise*⁴⁸²
- 12) *Şerh-i Esmâü'l-Hüsna*
- 13) *Şerh-i Nutk-ı Yunus Emre*⁴⁸³
- 14) *Tefsîr-i Tekâsür Suresi*⁴⁸⁴

3.2.22. Seyyid Ahmed-i Buhârî

İstanbul'un büyük velîlerindedir. Şeyh Mehmed Buhârî'nin oğludur.⁴⁸⁵ Buhârâlî olup Peygamber Efendimizin torunlarındanır. İstanbul Fatih semtinde yıllarca talebe yetiştirdi. Asıl isimleri Ahmed'dir. Seyyid Ahmed b. Muhammed Buhârî-i Hüseyinî olarak da bilinir. Doğum tarihini bazı kaynaklar belirtmemişse de *Sefîne-i Evliyâ*'da 859/1445 olarak kaydedilmiştir.⁴⁸⁶ 1516 (H.922) senesinde vefat etti. Küçük yaşlarda Şeyh Ubeydullâh'a talebe oldu.⁴⁸⁷

⁴⁷⁴ Mevlânâ Müzesi, Nu:2463; İstanbul Üniversitesi Ktp., 85439, 85552, 35439; Süleymaniye Ktp., Aşir Efendi Bölümü, Nu: 433; Süleymaniye Ktp., İbrahim Efendi Bölümü, Nu: 868/4; Milli Ktp., 392/13.

⁴⁷⁵ Süleymaniye Ktp., Nu: 2443/6, 3346/10; Pertev Paşa Bölümü, Nu: 619/23.

⁴⁷⁶ Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Bölümü, Nu: 3346/10; Pertev Paşa Bölümü, Nu: 262/6.

⁴⁷⁷ Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Bölümü, 3299/3, İzmirli İsmail hakkı Bölümü, Nu: 1210/4, Haşim Paşa Bölümü, Nu: 27/2.

⁴⁷⁸ Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Bölümü, Nu: 3346/6; Mihrişah Bölümü, Nu: 384.

⁴⁷⁹ Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Bölümü, Nu: 243/5; 3041/4; Esad Efendi Bölümü, Nu: 3597/2.

⁴⁸⁰ Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa Bölümü, Nu: 620/14.

⁴⁸¹ Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa Bölümü, Nu: 620/9.

⁴⁸² Millet Ktp., Ali Emiri, Şeriyeye Bölümü, Nu: 1104/8.

⁴⁸³ ⁴⁸³ Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi Bölümü, Nu: 1099/2; Köprülü Ktp., 14/1; Amasya İl Halk Ktp., Nu: 05

⁴⁸⁴ Atıf Efendi Ktp., Nu:1400.

⁴⁸⁵ Mehmed Süreyya, age., C.I, s.192.

⁴⁸⁶ Vassaf, age., C.II, s.57.

⁴⁸⁷ Cemal Kurnaz-Mustafa Tatçı, İstanbul'da Buhârâlî Bir Mutasavvıf Emir Buhârî, Birinci baskı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1998, s.2.

Resûl-i Kibriyânîñ nesl-i pâki Mustâfa âlî
Ma‘âni ‘âleminiñ hem-semâsı Seyyid Aḥmeddir

Kütahya'nın Simav kazasında Abdullah-ı İlahî hazretlerine tâbî olan Ahmed-i Buhârî, her daim sohbetlerinde bulunmuştur. Simav'da bir müddet kaldıktan sonra, hocasından izin alarak haca gitti. Hac dönüşü bir süre daha hocasının hizmetinde bulunan Ahmed-i Buhârî, İstanbul'a geldi. İstanbul'a geldikten sonra Şeyh Vefâ'nın yanına giderek, misafiri oldu. Daha sonra hocası Şeyh İlahî'yi de İstanbul'a çağırdı. İstanbul'a gelen Şeyh İlahî, Zeyrek Camii'nin medresesine yerleşerek⁴⁸⁸ insanlara cana can katan sohbetlerinden yaptı.

Buhârîden gelüb Şeyh İlahî'niñ tutub destîñ
Olan râh-ı Hudânîñ reh-nümâsı Seyyid Aḥmeddir

Şakâiku'n-Nu'maniyye'de yazıldığına göre Abdullah İlahî, Emir Buhârî hakkında şöyle buyuruyor: “*Simav'da altı sene Emîr Ahmed bize yatsının abdestiyle sabah namazı kıldırıldı.*”⁴⁸⁹ Buradan anlaşılacağı üzere Emîr Buhârî hazretleri hiç uyumazdı. Emîr Buhârî de hocasıyla olan güblerini şöyle söyler: “*Hocamla Simav'da bulunduğumuz zaman, beş vakit namazda bizi imâmete geçirirdi. Kuşluk namazından sonra, hocamın merkebini alıḡ daḡa çıkarırdım. Yüklediğim odunları öğle namazına yetiḡecek şekilde eve getirirdim. Öğle namazını kıldırıdıktan sonra çift sürmeḡe giderdim. Diḡer zamanlarda sırtımda çalı taşıır, baḡ ve bahçede çalışırdım. İkinci namazından sonra da hocamın huzurunda oturur idim.*”⁴⁹⁰

Şakâyık'da yazılmışdır ‘aziz eḡnâ-yı ḡaslinde
Tebessümle göz açdı derd devâsı Seyyid Aḥmeddir

Ahmed Buhârî, Simav'da bir müddet kaldıktan sonra hocasından alarak hacca gitmeye karar verdi. Hocası ona on akçe yol harçlığı ve binek olarak eḡeḡini de verdi. Yolda okumak üzere bir Kur'ân-ı Kerim ve Mevlânâ'nın *Mesnevî*'nin bir nüshasını verdi. Kudüs yolu üzerinden devam etti. Burada bir süre bir medresede kaldı. Haccı da eda ettikten sonra Mekke'de bir yıla yakın kaldı; Simav'dan 866/1461'de çağrılıncaya

⁴⁸⁸ Algar, age., s.531; İslam Âlimleri Ansiklopedisi, C.XIV, s.33.

⁴⁸⁹ Mecdi Efendi, age., s.363.

⁴⁹⁰ Mecdi Efendi, age., s.363.

kadar burada bazı zühd ve riyazet amellerinde amellerinde bulundu.⁴⁹¹ Bundan kısa bir süre sonra Şeyh İlahî, önce İstanbul'a, daha sonra Rumeli'deki Vardar Yenicesi'ne gitti. Abdullah Buhârî de onun Simav'daki müridlerine varis oldu. İstanbul'un kargaşasını sevmeyen Buhârî, 896/1490-91'de İstanbul'a gitmeye karar verir. Fatih Sultan Mehmed Camii'nin yanında ikamet etmeye başladı; ancak müridlerinin isteği bir dizi zaviye yaptırmaya mecbur bıraktı.⁴⁹² Kendisine yazılan medhiyedeki bir beytinde de üç hakahının olduğu belirtilmektedir.

Yapub üç hanğah-ı Nakşibendî cümleden evvel
Olan dâ'im tariğine vefası Seyyid Aḥmeddir

Emîr Ahmed-i Buhârî hazretleri, İstanbul Fatih semtinde talebelerinin kalacağı bir yer yaptırarak orada ders verdi. Daha sonra ise Balat'a ve Galata'ya karşı birçok odalar yaptırdı. Seyyid Emî Buhârî hazretleri talebelerine yollarının esaslarını şöyle bildirdi: 1) Ruhsatlardan zor gelerek, nefse zor gelenleri yapmak 2) Dinde Peygamber Efendimiz ve dört halife devrinde olmadığı halde sonradan çıkarılmış âdet ve uygulamaları terk etmek 3) Gösterişten uzak olmak 4) İnsanlarla ihtiyacı kadar görüşmek 5) Az konuşmak, az yemek, az uyumak 6) Geceleri ibadet etmek 7) Gündüzleri oruç tutmak.⁴⁹³

Müridlerinin ve sohbetine gelenlerin birçoğu okumuş kesimden, kadı ve müderrisler arasından kimselerdi. Anadolu ve Rûmeli'de Nakşibendîliği başlatanın Buhârî olduğunu söylemek mümkündür. 922/1516 senesinde yetmiş üç yaşında vefat etti;⁴⁹⁴ inşa ettirdiği ilk zaviyenin avlusuna defnedildi.

En önemli halifeleri; şair ve Farsça eserlerin, bilhassa Abdurrahman Câmî'nin eserlerinin mütercimi olarak da şöhret bulan Lâmiî Çelebi, Hâkim Çelebi, onun damadı Abdüllatif Çelebi ve İstanbul'daki en mühim zaviyede kendisinin yerini alan Şeyh Mahmud Çelebi⁴⁹⁵ ve Kütühyalı Şemseddin Efendi'dir.⁴⁹⁶

Hakâyık-ı sūfiyeden bâhis pek çok manzumelerinin olduğunu söyleyen Hüseyin Vassaf, Emîr Buhârî hazretlerinin Türkçe bir *Dîvânçe*'sini gördüğünü, Atıf Bey Kütüphanesinin tasavvuf kısmında 1398 numarada, *Risâle-i Türkiyye li-Hazret-i Sünbül*

⁴⁹¹ Câmî, age., s.465.

⁴⁹² Algar, age., s.531.

⁴⁹³ Evliyalar Ansiklopedisi, C.VI, s.23.

⁴⁹⁴ Kurnaz- Tatçı, age., s.12; Mehmed Süreyya, age., s.192.

⁴⁹⁵ Algar, age., ss.531-532.

⁴⁹⁶ Mehmed Süreyya, age., C.I, s.192.

Efendi isimli eserin zeylinde yazılı olduğunu belirtmiş; ayrıca bir gazelini⁴⁹⁷ de *Sefine-i Evliyâ*'da yazmıştır.

Mehmed Murad Divanı'nda adına yazılan medhiyede Buhârî hakkında şöyle bahsedilmektedir: “*Nakşibendiyye'nin muktedâsı olan Seyyid Ahmed, Buhârâ'dan gelip, Şeyh İlâhî'nin destinden tutmuştur. Ayrıca Resûl-i Kibriyâ'yanın nesl-i pâkindendir. Cenâb-ı Bâyezîd Hân'ın devrinde İstanbul'a gelmiş; İstanbul ehlinde olmuştur. İstanbul'da üç hankâh yaptırmıştır. Halifelerinden biri Hâkim Çelebi'dir. Hat sanatıyla da ilgilenen Buhârî'nin hattını görenler Omar'ın hattını gördüklerini sanmaktadırlar. Yine Şakayık-ı Numaniyye'de Buhârî hakkında yazılmıştır...*”

3.2.23. Sâdeddîn Cibâvî

Sa'diye veya Cibâvîye tarîkatı olarak da bilinen tasavvuf kolunun kurucusu, Sadeddîn Cibâvî (Ö.Cebba-Suriye 700/1300) Havran'da doğmuştur. Gençlik yılları eşkiyalıkla geçmiştir. Daha sonra Peygamber Efendimizi rüyasında görmüş, tevbe etmiş ve babasına intisap etmiştir. Sadedin Cebâvî daha çok ruh hastalıklarını telkin yoluyla tedavi eden bir şahsiyet olarak görülmektedir.⁴⁹⁸ Mustafa Kara'nın *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*'nde vefat tarihine dair bir bilgiye değilmemiştir.

Bilâd-ı şark u ğarba münteşir oldu tarîki hem
Ma'ârif kişveri de Şeyh Sa' deddîn Cebâvidir.

Tarîkat erbâb-ı ve hakikat ehli olan Hz. Pîr Seyyid Sadeddîn hazretleri, “Ebu'l-Fütûh” künyesiyle ve “Muhammed Sadeddîn” ism-i şerîfiyle meşhurdur. Babası, Şeyh Mezîd eş-Şeybânî, büyük babası Şeyh Yunus eş-Şeybânî olup, bu da Ebû Medyen-i Mağribî hazretlerinin hulefasındandır. Tarih-i velâdet ü irtihâlleri hakkında muhtelif rivayetler vardır. *Esmâr-ı Esrâr*'da velâdetleri 593 (1197), vefatları da 700 (1301) tarihleri olarak gösterilmiştir. Mısır'da basılmış, *Ravzâtü'l-Behiyye fî-mâ Yeteallaku bi't-Tarîkati's-Sa'diyye* ismiyle matbu bir eserde doğumu 460/1068, vefatı 575/1179⁴⁹⁹ olarak yazılmıştır.

Velîler serveri de Şeyh Sa' deddîn Cebâvidir
Erenler rehberi de Şeyh Sa' deddîn Cebâvidir

⁴⁹⁷ Vasaf, age., s.58.

⁴⁹⁸ Mustafa Kara, *Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013, s.235.

⁴⁹⁹ Vassaf, age., C.I, s.422.

Hız. Sadeddin'in nesebi şerifleri şöyledir: “ Sa'deddin el-Cibâvî eş-Şeybî b. el-Üstâz eş-Şeyh Mezîd eş-Şeybî b. el-Üstâz Yûnus eş-Şeybî el-Mekkî b. el-Üstâz Yûsuf el-Mekkî b. Câir b. İbrahim Müsâid b. Ali b. Hasan b. Abdullah b. Ubeydullah b. Abdulhâluk b. Selâme b. Abdullâh b. Kays b. Âmir Ahî Kubeysa b. Amr b. Seyyidinâ Hânî-i sâhib-i Resûlullah (s.a.v.) b. Mes'ud eş-Şeybî b. Amr Müzdelif b. Rebîa b. Hassâs b. Zühel b. Şeybân b. Sa'lebe b. Ukâbe b. Sa'b b. Ali b. Bekir b. Vâil b. Kâsıt b. Hünneb b. Aksâ b. rı'let b. Cedîle b. Esed b. Rebîa el-Fürsî b. Nizâr b. Ma'd b. Adnân ceddü'l-Mustafa seyyidü'l-ekvân.⁵⁰⁰

Muhammed Mustafa nesli Cibâyaya müntesib zâtı
Şüyûhuñ ezheri de Şeyh Sa' deddin Cebâvidir

Hız. Pîr Sadeddin, “Cibâvî” ve “Şeybânî” lakapları da nisbet edildiğinden, “Muhammed Sa'deddin Cibâvî eş-Şeybânî” olarak da anılmaktadır. Neseben, beyt-i şerifin anahtarını taşımaları nedeniyle Şeybî, Şeybânî; Şam yakınlarındaki Ciba'da yaşadığından Cibâvî⁵⁰¹ namlarıyla anılmıştır.

Türbesi, Şam'daki asitanesindedir. Sultan Abdulhamid Hân zamanında türbesi tamir edilmiştir. Türbede, Sa'deddin Cibâvî ve yakınlarına ait altı adet sanduka bulunmaktadır. Yapı, bir ziyaret mekânı olduğu gibi, Cibâvî tarikatı müntesiplerinin devam ettiği bir sosyal kurum olarak kullanılmaktadır. Yapı bakımlı ve sağlam durumdadır. Ayrıca Şam'da bir zaviyesi; İstanbul/Üsküdar'da eski Kefçe Dede Mahallesi, Dönmedolap sokakta, halk arasında Malatyalı İsmail Ağa Camiisi olarak bilinen Ağa Camii'nin güneyinde bir hazire yer almaktadır. Aslında bu hazirenin bugünkü imam konutu ile kuzeybatısındaki parkın yerinde bulunan Sa'diye (Cibâvîye) Tekkesi'ne ait olduğu bilinmektedir.⁵⁰²

Mehmed Murad, Sa'deddin Cibâvî için Dîvân'ında yer verdiği medhiyesinde, Hız. Pîr'in hayatına dair pek fazla bir bilgi yazmamıştır. On iki beyitlik medhiyede, Hız. Pîr'i övücü beyitler bulunmaktadır. Veliler serveri, erenler rehberi, hakikat cevheri, kerâmet mazharı, ma'arif kişveri, ma'arif mâderi, cennet Kevseri gibi medhedici vasıflarla şeyhin tasavvufî kişiliği medhedilmiştir.

⁵⁰⁰ Vassaf, age.,C.I, s.423.

⁵⁰¹ Abdüsselâm Uluçam, “Şam ve İstanbul/ Üsküdar'da Sadeddin Cibâvî İzleri”, Üsküdar Sempozyumu'nda sunulan bildiri,(İstanbul. 23-25 Mayıs 2003), s.156.

⁵⁰² Uluçam, “agm.”, s.157.

3.2.24. Sevindik Şücâeddîn(Kogacı) Dede

Sevindik Dede olarak da bilinen Şücâeddîn Dede hakkında çok fazla bir malumat bulunmamaktadır. Nerede ve ne zaman doğduğunu öğrenemesek de elde edilen kaynaklardan, İstanbul'da 930/1524 vefat ettiği bilinmektedir. Sultan Selim yakınında, kendisinin yapmış olduğu mescid ve zaviyesine defnedilmiştir. Keramet sahibidir. Molla Kirmastî'yi raks haline itirazdan vazgeçirmiş⁵⁰³ olduğu hakkında bilinen bilgiler arasındadır.

Mehmed Murad Divanı'nda, "*Der-vaşf-ı Sevindik Dede El-Ḥalvetî-ül-şehr be-İogacı Dede der-bâzâr-ı Çehârşenbe der-ıurb-ı Sultân Selim*" başlıklı kasidede, hakkında şöyle buyrulmaktadır: "*Âleme ferahlık, bezme safâ veren Sevindik Dede, Halvetî tarikatından olup, Sünbül Efendi koluna tâbî olmuştur. İstanbul Fatih/Çarşamba semtinde bir cami ve tekke yaptırmıştır. Kendisi de burada medfundur. Bir ara türbesinde yangın çıkmış olup, kabrine bir zara gelmemiştir.*"

‘Aleme virdi ferah şimdi Sevindik Dede

Virdi şafâ bezme hem geldi Sevindik Dede

Ḥalvetî olmuş idi hem de ṭariḳi anî

Sünbül Efendi ḳolun ṭıtdı Sevindik Dede

Hem daḫî bâzâr-ı Çehar-şenbere câmi‘ yapub

Merḳad idüb yanînı yatdı Sevindik Dede

Mehmed Murad'ın kaleme aldığı medhiyeye göre, "Kogacı" diye meşhur Sevindik Dede, büyük cezbe sahibi, harikulade hâl ve kerametleriyle ünlü bir zât-ı âlîdir. Anlatıldığına göre bir gün Şeyhülislam Hamidüddin b. Efdâlüddin ve doğruluk timsali ünlü İstanbul kadısı Molla Kirmastî ve Kovacı Dede hazretleri bir sohbet meclisinde dinî konular üzerinde sohbet ediyorlardı. Kadı Kirmastî şöyle dedi: "Zamanın bazı mutasavvıfları, Peygamber Efendimiz'in izlediği Hak yoldan gitmeyip, zikir sırasında raks ederler." diye, şikayette bulunmuştur. Mevlânâ Efdâlzâde, "Onların başı bu zâttır. Eğer onu yola getirebilerseniz, diğerlerini de zahmetsizce yola

⁵⁰³ Mehmed Süreyya, age., C.V, s.1497.

getirebilirsiniz.” diyerek, Kovacı Dede’yi göstermiştir.⁵⁰⁴ Sevindik Dede ile Kadı Kirmastî ile aralarında geçen hikâyeyi Mehmed Murad şöyle anlatır:

Kağı-i Kirmastı münkir dervîş idi

Zikir günü geldi o didi Sevindik Dede

“Kadı Kirmastî, münkir bir dervîş idi. Bir gün Sevindik Dede ile müridlerini davette bulundu. Sevindik Dede kadının inkârını biliyordu. Kadı Kirmastî’nin isteği üzerine zikre başladılar. Bu sırada Sevindik Dede, Kirmastî’nin kalbine öyle bir etki etti ki Kadı Kirmastî birden bire başındaki sarığı ve sırtındaki hırkayı yere düşürdü. Sevindik Dede ile el ele vererek raks eyleyerek zikir etmeye başladılar. Kadı, raks ile zikretmeyi inkârdan vazgeçti. Kadı Kirmastî, hakikati anlayıp Sevindik Dede’ye intisap edip, tasavvuf yoluna girdi.” Bu hadiseyi Sevindik Dede’ye yazdığı medhiyede yazan Mehmed Murad, bu hadisenin Şakâyık’ta yazdığını da söylemektedir.

Yazdı Şakâyık’da da böylece yokdır hilâf

Söyleyem diñle sen n’itdi Sevindik Dede

3.2.25. Seyyid Seyfullah Efendi

İstanbul’un büyük velîlerindedir. İsmi, Seyfullah Kâsım b. Nizâmüddîn’dir. Doğum tarihi belli değildir. Seyyid Nizâmeddin hazretlerinin⁵⁰⁵ mahdûm-ı âlîleri olup, İbrahim Ümmî Sinan hazretlerinin halifelerinden ve zümre-i âşıkından bir zât-ı âlîdir.⁵⁰⁶ *Câmiu’l-Âvârif* adlı eserinde yazdığına göre, Haremeyn’e babası ile birlikte muvaffak olmuştur.⁵⁰⁷

Vâlidî oldı Nizâmeddîn-i kuṭb-ı evliyâ

Eylemişdir cümle-i akrânını bî-şekk sebaḳ

⁵⁰⁴ Mecdi Efendi, age., ss.191-192.

⁵⁰⁵ Seyyid Nizameddin, 894/1489 senesinde Bağdat’ta doğmuş, Sultan Selim zamanında İstanbul’a gelmiştir. 957/1550 senesinde İstanbul’da vefat etti. Silivrikapı haricinde dergâhlarında defn olundular. Menâkıbını uzun uzadıya mahdûmu seyyid Seyfullah Efendi, *Câmiu’l-Âvârif*’inde yazmıştır. Seyyid Nizameddin’in iki mahdûmu vardır: Seyyid Şerefeddin ve Seyyid Seyfullah’tır. Bk: Vassaf, age., C.III, ss.306-313.

⁵⁰⁶ Mehmed Tahir, age., C.I, s.81.

⁵⁰⁷ Vassaf, age., C.IV, s.257.

Evliyanın büyüklerinden olan babası Nizâmeddîn Efendi, Seyfullah Kâsım Efendiye iyi bir eğitim alması için Ümmî Sinan hazretlerine teslim etti. Seyyid Kâsım Efendi, onun yanında zâhirî ve bâtinî ilimleri öğrendi. Ümmî Sinan hazretlerinden icâzet aldı. Yüksek mânevî mertebelere ve kemâle ulaştı.⁵⁰⁸ Ümmî Sinan'ın elinden “Nizâmiyye” tâcı giymiştir.⁵⁰⁹

Ḥazret-i Ümmî Sinān virdi ḥilāfet hem añā

Bu sözüüm daḥı benim ḳavl-i saḥîḥdir müttetaḳ

Seyyid Seyfullah, çok zaman irşâd ve ibadetle meşgul olmuştur. Pederlerinin irtihallerinden sonra elli üç ve Ümmî Sinan'ın irtihalinden sonra da otuz dört sene muammer olup,⁵¹⁰ 1010/1601 tarihinde irtihal eylemiştir. “Kazâ-i Hak” ve “Mefharu'l-evliyâ” terkipleri vefatına düşürülen tarihlerdir. Kabr-i âlîleri, mevlidleri olan Silivrikapı civarındaki Emirler mahallesindedir.⁵¹¹

Hem civār-ı Mustāfa Pāşā'da vardır tekyesi

Genc-i zātı anda medfūn u muḫalsım ḳurb-ı ḥaḳ

Seyfullah Efendi birçok eser yazdı. Bunlardan bazıları şöyledir: 1) *Mi'râc-ül-Mü'min* 2) *Âdâb-ül –Menâzil*⁵¹² 3) *Câmi-ül Avârif ve Ma'den-ül –Me'ârif* 4) *Silsile-i Tarikat* 5) *Miftâh-ı Vahdet-i Vücut* 6) *Esrâr-ul-Ârifîyye* 7) *Silsile-i Nebeviyye* 8) *Silsile-i Nesebiyye* 9) *Etvâr-ı Seb'a* 10) *Seyr-üs Sülûk* 11) *Dîvân*, 12) *Tâc-nâme*⁵¹³ Ayrıca Peygamber Efendimizi medheden birçok şiiri vardır.

Dîvân'ında on beyitlik bir medhiye ile Seyyid Seyfullah'ı medheden Mehmed Murad, babası Seyyid Nizâmeddîn hazretleri hakkında on bir beyitlik bir kaside yazmıştır.

3.2.26. Hazret-i Seyyid Ahmed er-Rufâî

Büyük velîlerdendir. Peygamber Efendimizin soyundan olup, seyyiddir. Anne tarafından da nesebi Hazret-i Hâlid b. Zeyd Ebû Eyyûb Ensârî'ye dayanır. Bu yüzden

⁵⁰⁸ Evliyâlar Ansiklopedisi, C.X, s.186.

⁵⁰⁹ Vassaf, age., C.IV, s.258.

⁵¹⁰ Vassaf, age., C.IV, s.258.

⁵¹¹ Mehmed Tahir, age., C.I, s.81.

⁵¹² Bu eser, Osmanlı Müellifleri'nde geçmemektedir.

⁵¹³ Mehmed Tahir, age., C.I, s.81; Vassaf, age., C.IV, s.259.

kendisine “*Ebü’l-Alemeyn*” , iki sancak künyesi verilmiştir. *Ebü’l- Abbâs* da denilir. Benî Rufâe kabilesine mensup olduğu için “*Rufâî*” lakabıyla meşhur olmuştur.⁵¹⁴ Ayrıca meşâyih-ı sâireden mümtâz bir mevkide bulduklarından dolayı “*Şeyhü’l-Kebîr*” ve arslanların, karayılanların bile kendilerine râm olmasından nâşî tavsif olunan “ *Men Tâat lehü’l-Esvedve’l-Efâî*” denilmiştir. 1118 (H. 512) senesinin recep ayının ortalarında bir perşembe günü Irak’ta Vâsıt şehrinde doğmuştur. 1182 (H.578)⁵¹⁵ senesinde vefat etmiştir.

Mükennâdır anîñ zâtı Ebu’l-‘ âlemeyn eyle

Ki tekrâr ile ıuııb olan Rufâî Seyyid Aıımeddir

Aktâb-ı erbaadan olup, peder yönünden neseb-i şerîfleri şöyledir:

Seyyidinâ es- Seyyid Ali Ebu’l-Hasan b. es- Seyyid Yahya el-Mağribî b. esSeyyid Sâbit b. es-Seyyid Aliyyü’l-Hâzim b. es-Seyyid Ahmed el-Murtaza b. es-Seyyid Ali b. es-Seyyid Ebu’l-Mekârim-i Rufâa el-Hasan el-Mekkî b. es-Seyyid el-Mehdî b. es-Seyyid Muhammed Ebu’l-Kâsım b. es-Seyyid el-Hasan b.es-Seyyid el-Hüseyn er-Radî b. es-Seyyid Ahmed el-Ekber b. es-Seyyid Mus3a el-Mesânî b. es-Seyyid el-İmâm İbrâhim el-Mürtezâ b. el-İmam Zeynelabidin Ali b. el-İmam el-Hüseyn es-Sıbt b. Emîri’l-Mü’minîn ve ya’sübü’l-muvahhidîn Cenâb-ı Ali el-Mürtezâ (*kerrema’llâhu vechehû ve radyallahu*).⁵¹⁶

Ahmed Rufâî’yi dayısı bir müddet sonra Vâsıt şehrine büyük âlimlerden ilim öğrenmesi için gönderdi. Vâsıt’a göndermesin sebebi, rüyasında⁵¹⁷ Peygamberimizin emr-i şerîfleridir. Büyük âlim Aliyyül Kârî Vâsıtî hazretleri ve dayısı Ebû Bekr el-Ensârî hazretleri de Vâsıt’ta bulunuyordu. Ahmed Rufâî, Aliyyül Kârî ve İshak Şîrâzî⁵¹⁸ hazretlerinden bütün ilimleri öğrenmiştir.

Seyyid Ahmed Rufâî hazretlerinin, mü’minlerin kemâle ermesi için gösterdiği yola Rufâîlik denilir. Kendisine tamamen bağılı olan, yolunu bozmayan, yani her işinde,

⁵¹⁴ Şarânî, age., s.140.

⁵¹⁵ Evliyâlar Ansiklopedisi, C.II, s.291.

⁵¹⁶ Vassaf, age., C.I, ss.218-219.

⁵¹⁷ Nebiyy-i Mükerrerem Efendimiz, rüyasında,” *Ey Mansûr! Seni tebşî ederim ki kırk gün sonra Cenâb-ı Hak hemşîrenize Ahmed er-Rufâî isminde bir evlâd verecektir. Ben reisü’l-enbiyâ olduğum gibi, o da reisü’l-evliyâdır. Zaman-ı terbiyeti hulûl ettiği vakit, onu, Şeyh Aliyyü’l-Kârî el-Vâsıtî’ye götürüp teslim eyle; terbiyesine mukayyed olsun. Çünkü nezdi ilâhîde pek azîzdir. Sakın gaflet etmeyesin.*” Vassaf, age., C.I, s.220.

⁵¹⁸ Vassâf, age., C.I s.220.

her sözünde dinimizin emir ve yasaklarına uyanlara da Rufâî denildi. Ahmed Rufâî hazretleri ömrünü hep dinine hizmet ile geçirmiştir. Devlet ileri gelenleri de Rufâî'den mektup yazarak nasihat isterlerdi. Çünkü onlar Ahmed Rufâî'nin büyük âlim ve evliyâ bir zât olduğunu biliyorlardı.

İmâm-ı cümle-i yarân Rufâ'î Seyyid Aḥmeddir

Daḥî şeyḫ şeyḫ-ı cān Rufâ'î Seyyid Aḥmeddir

Sefine-i Evliyâ'da yazıldığına göre, **Kitâbü'ş-Şecere** müellifi el-Kârzûnî derler ki:

“ Seyyid Ahmed er-Rufâî'nin asrında bulunan kibâr-ı evliyâ, Hz. Peygamber'i rüyâda görmüşler, ricâl-i asrında kâffesi huzûr-ı saâdetlerinde mevcûd imiş. Sultânü'l-enbiyâ efendimiz bunlara hitâben: “*Seyyid Ahmed İbnü's-Seyyid Ebi'l-Hasan er-Rufâî, bu ümmetin şeyhi ve umûm evliyâu'llâhın seydidir. Yâ Rabb! Benim ona muhabbetim vardır. Sen de ona muhabbet eyle.*” buyurmuşlar.”⁵¹⁹

Cenâb-ı Şeyḫ Geylânî'niñ oldu ḫâli bil sende

Yine hem şeyḫ-i ins u cān Rufâ'î Seyyid Aḥmeddir

Tiryâku'l-Muhibbîn adlı eserim müellifi:

“ Kutb-ı a'zam Hz. Abdülkâdir-i Geylânî (k.s.) efendimiz buyurmuşlardır: Eyyâm-ı seyâhatimde Ümmi Ubeyde'ye uğramış ve açlıktan fenâ bir hâle gelmişim. Nâ-gâh, esmeru'l-levn, münevverü'l-vech, hüsnü'l-manzar bir racül zâhir oldu. Bir elinde iki ekmek, diğesinde bir kadeh süt var idi. Yanıma gelip, “Buyurun” diye teklîf-i tenâvül ve ba'de'l-ekl bir saat kadar tekellüm edip avdet eyledi. Her ne söylediyse hepsini anladım. Bir sene sonra yine Ümmi Ubeyde'ye gitmişim. Bu zât-ı kudsî-simât ke-mâ fi's-sâbık ekmek ve süt getirip beni it'âm ve bir saat kadar idâre-i kelâm ederek mutasarrıf oldu. Ertesi yıl yine gittim. Yine o zât-ı mübârekin getirdiği ekmek ve süt yedim. Bir saat kadar konuştum. Kutb-ı müşârünileyhe, “ Bu sözlerinin ma'nası nedir ve o zât kimdir?” denildikte “*O zât Seyyid Ahmed er-Rufâî'dir. İlk sene benim hâlimden ve bulunduğum makâmdan ve ikinci sene hâl-i sülûk temkînden, üçüncü sene de kendi hâl ve makâmından bahs eylediler.*”⁵²⁰ cevabını vermişlerdir.

Hz. Pîr, yedi defa Haremeyn-i muhteremeyni ziyaret etmiştir.

⁵¹⁹ Vassaf, age., C.I, s.221.

⁵²⁰ Vassaf, age., C.I, s.223.

Resûlün ravza-i pâkine geldi ilticâ itdi

Bu nuṭḡı şıdkile kevyân Rufâ'î Seyyid Aḡmeddir

Hz. Pîr Sultan Seyyid Ahmed er-Rufâî'nin bezm-gâh-ı kurb-ı Mevlâ'ya rihletleri 578/1182 senesinde. İntikâllerinden yirmi sekiz sene önce, Ümmü Abîde'de bir hankâh-ı münîf getirdikleri, **Tiryâku'l-Muhîbbîn**'de⁵²¹ mezkûrdur.

Seyyid Ahmed Rufâî hazretleri insanları doğru yola kavuşmaları, doğru yoldan çıkmamaları için pek çok eser yazmıştır. Bunlardan bazıları şöyledir: 1) *El-Burhân-ül-Müeyyed* 2) *Şerh-üt- Tenbîh* 3) *El-Hikem-ür-Rifâîye* 4) *El-Akâid-ür- Rifâîye*.⁵²²

3.2.27. Seyyid Nizâmeddîn Halvetî

Meşhur Seyyid Seyfullah Efendi (Sefine-i Evliyâ, C.IV, s.150) hazretlerinin muhterem babasıdır. Seyyid Nizâmeddîn, 1489 (H.894) senesinde Bağdâd'da doğmuştur. Seyyid Nizâmeddin, Sultan Selim Han zamanından önce Bağdâd'dan İstanbul'a gelmişti. Önce Kasımpaşa kasabasında İbrahim Paşa bahçesi yakınında bir hankâh yaptılar. Bir zaman sonra bir olay olup, tekkesini yıktılar. Babası Seyyid Şehâbeddîn olup, oğlu Seyyid Seyfullah Efendi, *Dîvân*'ında şöyle beyâ eder:

Babam Seyyid Nizâm âl-i Muhammed

Baba Seyyid Şehâbeddîn-i Ahmed⁵²³

Seyyid Nizameddin hazretlerinin asıl adı, Nizameddin Ahmed Ebâ Nesîm'dir. Peygamber Efendimiz(s.a.v.)'in torunu Hz. Hüseyin'in soyundan Seyyid Abdullah A'rec evladından olup, Seyyid'dir. Şirvanî Şeyh Yasin Haydar'ın müridi Şeyh Kâsım Zülfikâr-ı Mâzenderânî'den tekmi-i tarikat eylemiştir. Yavuz Sultan Selim devrinde İstanbul'a geldiğinde Silivrikapı dışında tekkede şeyh olmuştur.⁵²⁴ “Seyyid Nizâmeddîn”⁵²⁵ diye meşhur olmuştur.

Ḥazret-i Seyyîd Nizâmeddîn kûtb-ı evliyâ

Ḳevne bir gelmiş gibidir hem o şeyḡ-i pişvâ

⁵²¹ Vassaf, age., C.I, s.234.

⁵²² Evliyâlar Ansiklopedisi, C.II, s. 295.

⁵²³ Vassâf, age., C.III, ss.306-307.

⁵²⁴ Mehmed Süreyya, age., C. IV, s.1259..

⁵²⁵ Evliyalar Ansiklopedisi, C.X, s.252.

‘ Ālim ü fāzıl idi hem seyyid-i vālā-ḥaseb

Vā‘ iz-i ṭūṭī-sūḥan āyine-i gītī-nümā

Seyyid Nizâmeddî'nin iki oğlu vardır. Biri Seyyid Seyfullah Efendi, diğeri Seyyid Şerefeddîn'dir. Seyfullah Efendi'yi Ümmî Sinan hazretlerinin terbiyesi altına vermiştir. Ümmî Sinan bahsinde geçmektedir.⁵²⁶

Ḥazret-i Ümmî Sinān ile mu‘ āşır idi hem

Oğlu Seyfullah Efendi'yi aña kıldı ‘ aṭā

Seyyid Nizâmeddin hazretlerinin peder-i âfleri, İran'da Şîliğin zuhûr etmesi üzerine Şâh İsmail'in zulmünden Bağdâd'a kaçmış idi. Seyyid Nizameddin, aklî ve naklî ilimleri tahsil ettikten sonra, bir şeyhe intisap emeline düşmüş, “Mecnûn Halife” diye meşhur olan, eş-Şeyh Muhammed Mecnûn-ı Bağdâdî⁵²⁷ hazretlerine intisap etmişlerdir.

Seyyid Nizameddin hazretleri, uzun boylu, büyük karımlı, elâ gözlü, açık kaşlı, değirmi yüzlü, haybetli bir zât olup, ermiş sayılan bir zât idi.⁵²⁸

Seyyid Nizâmeddîn, 1550 (H.957) senesinde bir Cuma gecesini 63 yaşında vefat etmiştir.⁵²⁹ İttisâlindeki kabirlerde, Şeyh Seyyid Şuâeddîn, Şeyh Seyyid Ali, Şeyh Seyyid Mahmûd Celâleddîn Efendiler medfundur.⁵³⁰ Cenaze namazını Fatih Camiinde, büyük velî Merkez Efendi kıldırdı. Silivrikapı'da kendi yaptırdığı dergâhın içine defnedildi. Merkez Efendi onun defni sırasında şahit olduğu bir hususu şöyle anlatır: “Seyyid Nizâm hazretlerini kabre indirdiler. Ben telkin verdim. O anda Seyyid Nizâm'ın sesini işittim. Buyurdu ki: “Biz cevabımızı verdik, var sen kendi cevabını hazırla.”⁵³¹ Seyyid Nizâmeddin hazretlerinin vefatı sırasında Kanuni Sultan Süleyman, Osmanlı padişahı idi.

Hem daḥı Sulṭān Süleymān ‘ aşrının şeyḫi idi

Ḥāric-i bāb-ı Silivri medfen olmuştır aña

⁵²⁶ Vassâf, age., C.III, s.312.

⁵²⁷ Vassaf, age., C.III, s.309.

⁵²⁸ Mehmed Süreyya, age., C.IV, s.1259.

⁵²⁹ Mehmed Süreyya, age., C.IV, s.1259.

⁵³⁰ Vassâf, age., C.III, s.312.

⁵³¹ Evliyalar Ansiklopedisi, C.X, s. 253.

3.2.28. Sezâi-yi Halvetî

İslam âlimlerindendir. İsmi, Hasan b. Ali, mahlası Sezâî'dir. Tasavvufta Gülşenî⁵³² yoluna bağlı idi. 1669 (H.1080) senesinde Gördes'te doğdu. 1738 (H.1151) senesinde Edirne'de vefat etti. Kendi ismi ile anılan dergâhının bahçesinde defnedildi.⁵³³ Şeyh Hasan Efendi, şûâradan ve tarîkat-ı Gülşenî meşâyihından olup, asıl Morali olduğu halde Edirne'ye intikal ve hicretle meşâyihdan Lâ'li Muhammed Efendi'den(Ö.1112/1700) icâzet almış ve bunun vefatında yerine postnîşîn olmuş idi.⁵³⁴

Hasan Sezâî, on sekiz yaşına kadar Gördes'te kaldı. 1687 senesinde Venedikliler o beldeyi istila edince, İstanbul'a geldi. Yolculuk esnasında Halvetiyye yolunun büyüklerinden biriyle tanışıp, sohbetinde bulundu. İstanbul'dan Edirne'ye geçen Sezâî, bir taraftan oradaki âlimlerden zâhirî ilimleri bir taraftan da tasavvuf yolunda yetişip, Âşık Musa Dergâhında bulunan Şeyh Muhammed Sırrî Efendiye talebe oldu. Muhammed Sırrî'nin vefatından sonra onun vekili olup, onun yerine geçen Muhammed La'li Fenâî Efendi'ye⁵³⁵ bağladı.⁵³⁶

Ṭarîḳ-i Gülşenîde ser-firâz olmuş Sezâyîdir

Naẓîri olmamağla kevne bir gelmiş Sezâyîdir

Sezâî, daha sonra Gülşenî Veli Dede⁵³⁷ Dergâhına şeyh oldu. Mısır'a gittikten sonra, Kahire'de, Gülşenî Dergâhında vezife yapan İbrahim Çelebi tarafından, Gülşenî Tarikatinde ikinci pîr olarak kabul edildi. Hasan Sezâî hazretleri gayet kibar, asil ve heybet sahibi, iyi ahlaklı, çok zeki ve güzellik sahibi bir zâttı. Edirne'deki dergâhında 52 sene talebe yetiştirdi.⁵³⁸ Talebelerinin sayısının beş yüz bini bulduğu ve bunların masrafının kendisinin karşıladığı bilinmektedir.

⁵³² Gülşenî tarikatı için bk: Mustafa Kara, "Gülşeniyye", DİA, C.XIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, ss.256-259; Sâdık Vicdânî, Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye, Hzl: İrfan Gündüz, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1995; Süleyman Uludağ, "Halvetiyye", DİA, C.XV, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997, ss.394-396; Mustafa Aşkar, "Bir Türk Tarikatı Olarak: Halvetiyye'nin Tarihi Gelişimi ve Halvetiyye Silsilesinin Tahlili", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. S. XXXIX (1999), ss:535-563.

⁵³³ Vassaf, age., C.III, s.190.

⁵³⁴ Sami, age., C.IV, s.2562.

⁵³⁵ La'li Mehmed Fenâî Efendi, pek çok tarîkatten icâzet almış bir mutasavvıf olması yanında, daha çok Gülşenîlik içerisindeki faaliyetlerde yer almıştır. Şiirler ve sanatla meşgul olmanın yanında, Gülşenî tarikatinde yetiştiricilik görevi ifa etmiş ve Sezâî-i Gülşenî gibi kendisinden daha meşhur olan bir mutsavvıfı yetiştirmiştir. "Şeyh Muhammed La'li Fenâî" hayatı için bk: Vassaf, age., C.III, s.191; Necdet Şengün, "Lâ'li Mehmed Efendi ve Dîvânçe'si", Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. S.24: 241-270 (2007).

⁵³⁶ Vassaf, age., C.III, s.190.

⁵³⁷ "Gülşenî Veli Dede" hayatı için bkzz: Vassaf, age., C.III, s.235.

⁵³⁸ Evliyâlar Ansiklopedisi, C.VII, s. 34.

Hasan Sezâî Efendi bir ara İstanbul'a gelmiş, Hz. Sünbül Hânkâhı'nda misafir kalmışlardır. Daha önceden Edirne'de iken ismi her tarafta duyulmuş olduğundan, İstanbul'a gelince, birçok kimse onu görmek için bulunduğu yere akın ettiler. Onu görmeye gidenlerin gece rüyalarında Medine-i Münevvereye gittikleri ve kapıda Hasan Sezâî hazretlerinin bulunduğunu, huzur-ı saâdete girmeleri için onun yardımı gerektiğini gördüler.⁵³⁹ Böylece Hasan Sezâî hazretlerinin, Hazret-i Peygamberin varisi olduğu büyük âlimlerden olduğunu anladılar.

Muhibb-i hânedân-ı Mustafa olduğına şek yok

Hasan ile Hüseyin'in kadrini bilmiş Sezâyîdir

İlm-i zâhir ve ilm-i bâtında irfâb sahibi oldular. Şöhretleri cihâna yayıldı. Hz. Mısrî ile mülâkâtları olup, Cenâb-ı Mısrî'nin duasına mazhar oldukları da meşhurdur. Edirne'de elli üç sene kalmıştır. Tarih-i intikalleri 1151⁵⁴⁰ senesi Ramazanının on sekizinci veya on yedinci (29/30 Aralık 1738) Pazartesi gecesidir. Kabr-i mübârekleri dergâh-ı şerîflerinde olup, üzerine bir türbe inşa⁵⁴¹ olunmuştur.

Hudâ rûh-ı şerifiñ eylesün taqđis her demde

Ki dilden mâsivânîñ cümlesiñ silmiş Sezâyîdir

Mesleğinde letâfetli, meşrebinde nezâhetli, sohbetlerinde nezâketli ve merhâmetle mümtâz olan Cenâb-ı Sezâî'nin asitân-ı pâkinde bende olanların her birisi insan-ı kâmil olmuştur. Mehmed Murad'ın yazdığı medhiyede böyle bahsedilmektedir.

Şunar 'aşıklara heb cām-ı 'aşkı feyz-kündiyân

Maḥabbet bâdesiyle cāmı hem ṭolmuş Sezâyîdir

Hazret-i Hasan Sezâî'nin kaç mahdûmları olduğu kesin olarak belli değildir. Yalnız büyük mahdumları Sâdık Efendi⁵⁴² diye bilindiğine göre küçük mahdumları olduğu da düşünülmüştür. İki kerimesinin birini Ahmed Müsellem Efendi'ye, diğerini

⁵³⁹ Vassaf, age., C.III, s.200; Evliyalar Ansiklopedisi, C.VII, s. 35.

⁵⁴⁰ Mehmed Süreyya, age., C.V, s.1503; Mehmed Tahir, age., C.I, s.84; Salim Tezkiresi, s.350.

⁵⁴¹ Vassaf, age., C.III, s.197.

⁵⁴² Şeyh Sâdık Efendi hazretleri, peder-i ekremlerinin yerine hânkâhda seccâde-nişîn olmuşlardır. 1170/1757 senesinde vatan ziyareti arzusuyla Mora'ya gidip, orada vefat etmiştir. Yerlerine büyük mahdumu Çelebi Hasan seccâde-nişîn olmuşlardır. Vassaf, age., C.III, s.220.

Hâfız Mustafa Efendi'ye tezvîc buyurmuşlardır ki damadlarının her ikisi de halifeleridir.⁵⁴³

Hulefâsının hepsi belli değildir. Ma'lum ve meşhur olanları:

Şeyh Ahmed Müsellem Efendi, Şeyh Vefâ b. Müsellem, Şeyh Abdullâh b. Müzellem, Şeyh Hâfız Mustafa Efendi, Şeyh Gürcü Ali Ali Efendi, Şeyh Peyk Dede Efendi, Şeyh Hasîb Bey, Şeyh Kırîmî Hasan Efendi, Şeyh İbrahim-i Nazîrâ Efendi, Şeyh Muhammed-i Fakrî-i Kırîmî, Dervîş Yusuf Efendi, Şeyh Seyyid Osman Efendi.⁵⁴⁴

Hasan Sezâî hazretlerinin kıymetli eserleri şunlardır: 1) *Dîvân*: Tasavvufî mahiyette olup, tasavvufî şiirlerden oluşmaktadır. 2) *Mektûbât* : Talebelerinden, devlet adamlarından, mevkî ve ilim sahiplerinden ve mühim şahıslara yazdığı mektupların toplanmasından oluşur. 3) Niyâzî-i Mısırî'nin “ *Halk içre bir âyîneyim. Herkes bakar bir an görür.*” Mısra ile başlayan altı beyitlik bir gazelinin şerhi.⁵⁴⁵ Hasan Sezâî hazretlerinin ilim ve evliyalığı yanında çok kuvvetli şiir kabileyeti de vardı. Bu yönü ile kendisine, “Osmanlıların Hâfız-ı Şîrâzî'si” ünvanı da verilmiştir. Şiirlerini ilahî aşk ve muhabbetle, Hz. Peygamber sevgisiyle söylemiştir. Mehmed Murad, Hasan Sezâî'ye yazdığı medhiyesinde bu yönüne de değinen beyitler söylemiştir.

Ya Dîvân-ı şerîfîñ vaşfını tavşîf mümkün mü?

Ki her vaşfîñ verâsında anı kılmış Sezâyîdir

3.2.29. Hazret-i Sünbül Sinân

İstanbul'un büyük velîlerindedir. İsmi, Yusuf, babası Ali, onun babasına da Kaya Bey derlerdi. Lakabı “Sinâneddîn” ve “Zeyneddîn”dir. “Sünbül Sinan” diye şöhret bulmuştur. Merzifon'da 1452 (H.856) yılında doğan Sünbül Sinan, belli bir yaşa kadar Isparta'nın Borlu kasabasında ilim tahsil etti. Oradan İstanbul'a geldi. Fatih Sultan Mehmed ve Sultan İkinci Beyâzîd dönemin meşhur âlimlerinden olan Efdalzâde Hamîdüddîn Efendi'den⁵⁴⁶ ders aldı. Ayrıca Çelebi Halife diye meşhur olan Muhammed Cemâleddîn Efendi'nin talebesi oldu.⁵⁴⁷

Çuṭb-ı vaḫt olmış idi ' aşrında hem Sünbül Sinân

Şübhe yokdur böyle olduğında hem sen de inân

⁵⁴³ Vassaf, age., C.III, s.220.

⁵⁴⁴ Vassaf, age., C.III, s.221.

⁵⁴⁵ Mehmed Tahir, age., C.I, s.84.

⁵⁴⁶ Mehmed Tahir, age., C.I, s.78.

⁵⁴⁷ Vassaf, age., C.III, s.363; Mecdî Efendi, age., s.371.

Osmanzâde Hüseyin Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ**'da ondan şöyle bahseder: “Hz. Sünbül nâm-ı latîfî yâd olundukça kalb-i fakîrânem ihtizâza gelir. Ezelî bir muhabbetin ebedî bir âşinâlığın mahsûlü olmak lazım gelen bu hâlim lisân-ı kâl ile tasvîre sığmaz. A'mâk-ı ruhumdan kopup gelen sürûşân-ı aşk ile onu medh edebilmek için bahse nereden başlayacağımı ta'yinde ızhâr-ı âsâr-ı hayret ederim. İsmi gibi kendi de güzel, cismi gibi râyihâ-i ma'neviyyess bî-bedel olan o sultân-ı urefânın bâb-ı ihsânında boynunu bükmüş bir gedâyım. Nesîm-i feyz-i her dakika dil ü cânımı okşar. Onun şefkat ve kerem ve merhameti öz babanın şefkat ve kerem ve merhametinden kıyas kabul etmeyecek derecede bâlâ-terdir.”⁵⁴⁸

Nağd-i 'ilm-i bâtın ile qalbi oldı mâle mâl
Şeyh Kenzî'ye sezâdır dinse genc-i şâyegân

Çelebi Halife, Sünbül Sinan'a hem bâtınî, hem de zâhirî ilimleri iyice öğretip halifesi olarak. Mısır Sultanı Kaçmaz Sultan, Sünbül Sinan'a büyük hürmet göstermiştir. Sünbül Sinan Mısır'da üç yıl kadar dinin emir ve yasaklarını öğretti.⁵⁴⁹ Mısır'a iken Çelebi Sultan'dan gelen mektup üzere hacca gitti. Yolda Çelebi Sultan'ın vefat ettiğini, hocasının vasiyeti olarak kendisinin İstanbul'a gidip Kocamustafa Paşadaki dergâhında talebeleri ders vermesini isteğini öğrenir ve hac vazifesinden sonra İstanbul'a döner.⁵⁵⁰

Sünbül Sinan İstanbul'a geldikten sonra Kocamustafa Paşa Hânkâhı'nda⁵⁵¹ otuz üç sene, ömürlerinin sonuna kadar seccade-nîşîn olmuştur.

Ĥaneqâh-ı Mustâfa Paşâ maqarr oldı aña
Ol hümâ-yı devlete bir müddet oldı âşiyân

İstanbul'a geldiklerinde burada da tahsîle devam arzusu üzerine medrese-nîşîn olmuşlardır. Fakat hangi medresede oturdukları hakkında kaynaklarda bir bilgiye rastkanılmamıştır. Ancak İstanbul'da Samatya'da, Arapkuyusu mevkiinde Hacı Hüseyin Ağa Camii'nin bir odasında, rivayete göre minberinin sağ tarafındakş köşede ikamet ettikleri bilinir. Hatta burası Sünbülî tekkesi halindedir ki bilindiği üzere o hatırasını teyid ve şahs-ı kıymetdârına ta'zîm maksadıyla tarîkat âyîni icrâ edilen bir hânkâhdır.

⁵⁴⁸ Vassâf, age., C.III, s.361.

⁵⁴⁹ Mecdî Efendi, age., s.372.

⁵⁵⁰ Evliyâlar Ansiklopedisi, C. XI, s.76.

⁵⁵¹ Mehmed Tahir, age., C.I, s.78.

Menâsıb-ı ilmiyyeyenin üzerine düşen Sünbül Sinan bu sırada tarîk-ı Halvetî'ye intisap ile mâsivâdan sakınmışlardır.⁵⁵²

Mürşidi olmuş idi Şeyh Cemâl-i Halvetî
Tertîb bulmuşdı andan oldu hem kûtb-ı zamân

Hız. Sünbül'ün Şeyh Cemal Halvetî ile tanışması şöyledir:

“Cemâl-i Halvetî'nin dostlarından bir zât Sünbül Efendi ile bir medresede bulunurlarmış. Hız. Sünbül, arkadaşının sık olarak bir şeyhin meclisine gittiğini görünce, “ *Acaba, sen böyle sufilerden ne buluyorsun, biz de bilsek*” diye talife yollu ta'rizde bulunurlarmış. Mukeddât-ı ilâhiye, bir gün Hız. Sünbül ve arkadaşı yolda yürürlerken Cemâl-i Halvetî hazretlerine tesâdüf ederler. Hız. Sünbül, Hız. Cemâl-i Halvetî hazretlerini ilk kez gördüğünden, “ *Bu zât kimdir?*” diye sormuştur. Arkadaşı, “ *İşte benim azîzim budur.*” diye göstermiş idi. Hız. Sünbül Sinan'da bir meyl ü muhabbet zuhûra geldi. Arkadaşı ile birlikte şeyhin peşine düşerler. Meclisine gider ve şeyhin karşısında hazır halde bulunur. Cemâl Halvetî de Hız. Sünbül'e nazar ile bakıp, “ *Getürün benim Sünbül'ümü, cübbesini ben giydireyim.*” demiştir. Hız. Cemâl'in bu sözünden sonra “Sünbül” lakabı ile anılır olmuştur.⁵⁵³

Müddet-i meşihatleri otuz üç sene olup, on beş senesi Sultan Bâyezîd Hân, sekiz senesi Yavuz Sultan Selim Hân ve on senesi Kanuni Sultan Süleyman Hân zamanına müsâdif gelir. Her üç padişah da Hız. Şeyh'e hürmet ve muahbbetlerinde ihtimam göstermiş, ziyaretine gelmişlerdir.⁵⁵⁴

XV. asrın tanınmış şeyhlerinden ve Halvetî tarîkatının kollarından Sinaniyye'nin kurucusu olan Sünbül Sinan, nafîle çok ibadet ederlermiş. Berât ve Muharrem'in onuncu geceleri yüzer rekât namaz kılarlar imiş. Bu sünnetleri e-ân bâkîdir. Muharrem'in onuncu günü Haseneyn-i ahseneyn ruhu için su sebil ederlermiş.⁵⁵⁵ Bu âdet de bâkîdir. Mehmed Murad, Sünbül Sinan'a yazdığı medhiyesinde bunu da yazmaktadır.

Bir delîlim de budur 'aşr-ı Muharremde anıñ
Câmi'inde cem'olub mâtem iderler âşıkân

⁵⁵² Vassaf, age., C.III, s.363.

⁵⁵³ Vassaf, age., C.III, ss.363-364.

⁵⁵⁴ Osmanzâde Hüseyin Vassaf, Hız. Sünbül Sinan'm devrinde yaşayan her üç padişahla olan ilgi ve ilişkilerini; aynı zamanda diğer devlet yöneticileriyle olan bazı münasebetlerini Sefine-i Evliyâ'da bahsetmiştir. Daha geniş bilgi için bk: Vassaf, age., C.III, ss.367-369.

⁵⁵⁵ Vassaf, age., C.III, s.373.

Aşr-ı Muharrem'e tesadüf eden gün Hz. Sünbül'ün âdetâ bir yevm-i mahsusu gibidir. Bu âdetleri tamamıyla riayet olunur.

Sünbül Sinan hazretlerinin, Sünbülü tarîkatının usul ve erkânı hakkında yazdığı *Risâlet'ül Etvâr* eserinden başka, *Risâle-i Tahkîkiyye* isimli eseri vardır.⁵⁵⁶ Hz. Sünbül, semâ' ve devranın hak olduğuna dair, *Risâle-i Tahkîkiyye* isimli bir eser yazıp bir eser yazıp cümle ulemâyâ ve ibn-i Kemâl hazretlerine imza ve tasdik ettirmişlerdir. Bu eserin aslı yangında yanmıştır. Sûretleri Fatih'te Millet Kütüphanesi'nde ve Vefâ'da Âtıfbey Kütüphanesi'nde vardır. Arapça yazılmıştır. Tercümelemi vardır. Vefâ'da Âtıfbey Kütüphanesi'nde, tasavvuf kısmında, *Risâle-i Türkiyye li-Hz. Sünbül Efendi* diye, 1398 numarada, devran ve rask hakkında olup, *Risâle-i Tahkîkiyye* Tercümesidir. 1028/1619 yazılmış,⁵⁵⁷ kim tarafından tercüme edildiği ise belli değildir.

Türkçe yazılan *Risâletü'l Etvâr* isimli eseri de Mesnevî-i şerîfin ilk on sekiz beyitine şerh olup, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde nüshası bulunmaktadır.⁵⁵⁸ Bursalı Mehmed Tahir, Sünbül Sinan'ın, "birkaç ilâhiyat-ı ârifâneleri vardır ki, cümlesi gayr-i matbudur" diyor.⁵⁵⁹ Bunlara örnek olarak bir dörtlükle bir beyitini de yazmıştır.

Sinn-i şerîfleri, bir rivayete göre yetmiş, bir rivayete göre altmış yedisinde ravza-i rıdvâna 936/1529⁵⁶⁰ senesinde revân oldular. Şehr-i Muharremde bir Pazartesi gece dünya âlemine terk eyledi. Na's-ı mübarekleri, Fatih Camiine nakl olundu, salâ verilerek âleme ilan verildi. Şeyhü'l-İbn-i Kemal hazretleri, cenaze namazını kıldırıştır.⁵⁶¹

Kabr-i mübarekleri Mustafa Paşa Hânkâhı'ndadır. Mehmed Murad bir beytinde yazmaktadır. Aynı zamanda türbenin etrafında bir şadırvanın olduğunu, çeşmelerle ravzanın etrafı sahn u miyânı dopdolu olduğunu yazmaktadır.

Medfen oldı haneqâhıñ sâhası cismine hem

Oldı ol cây-ı şafâda zâtı hem cennet-mekân

Çeşmelerle ravzanıñ şahn u miyânı toptolu

Bir tarafında aqar enhâr-veş şadurvan

⁵⁵⁶ Mehmed Tahir, age., C.I, s.78.

⁵⁵⁷ Vassaf, age., C.III, s.371.

⁵⁵⁸ Vassaf, age., C.III, s.372.

⁵⁵⁹ Mehmed Tahir, age., C.III, s.79.

⁵⁶⁰ Mehmed Tahir, age., C.I, s.78.

⁵⁶¹ Vassaf, age., C.III, s.374;

Rivayete göre, Hz. Sünbül'ün 19 evladı dünyaya gelmiştir. Harem-i âlileri Safiye Hâtûn hazretlerinin medfeni malum değildir. Nerede, ne zaman irtihal eyledikleri bilinmemektedir. Safiye Hâtûn'dan başka haremleri de olmak muhtemeldir.⁵⁶²

Zaman zaman şuarâ ve urefâ, birçok manzumelerle, bu pîr-i kerem, bu hânkâhı, bu evliyâyı şiirlerinde medh etmişlerdir. Hz. Mısrî-i Niyâzî'nin mürşid-i mükerreremi Sinan-ı Ümmî hazretleri, Hz. Sünbül Sinan hakkında medhiye söylemiştir. Medhiye, *Sefine-i Evliya*'nın 383. sahifesinde mevcuttur. Ayrıca, Sünbül Sinan'a yazılan birçok medhiyeye *Sefine-i Evliya*'da yer verilmiştir.

Mehmed Murad, Hz. Sünbül hakkında yazdığı medhiyede; dergâhı, mürşidi Cemâl-i Halvetî'yi, müridlerinden ve kendinden sonra Sünbülüyye'den gelen zâtları çerçevesinde Sünbül Sinan'ı medh etmiş ve pek çok bilgiyi kayda geçirmiştir. Halifelerinden ve ardından gelen müridler olarak; Hz. Merkez Efendi, Şeyh Yakup ve oğlu Yusuf Efendi, Alâeddin Efendi, Kerâmeddin Efendi, Nûreddin Efendi ve oğlu Kutbeddin Efendi'nin isimleri zikredilmiştir.

3.2.30. Süleymân Neşet Efendi

Vücûdı mehd-güne kıldı İstânbul'da ol zâtıñ

Süleymân Neş'et oldı nâm-ı pāk-i hâzret-i üstâd

İsmi Süleyman'dır. "Musâhib-i şehriyârî" ünvanıyla anılan babası Ahmed Refî'â Efendi⁵⁶³ Edirne'de sürgüneyken⁵⁶⁴ 1735-36(H.1148) tarihinde Edirne'de dünyaya gelmiştir. Edebiyatta intisabı olan babası tarafından tarih olarak söylenen:

"*Hudâyâ iki âlemde azîz eyle Süleymân'ı*" mısrası mühüründe yazılı idi. Refî'â, padişahın izni ile Haftân (Kaftan) Ağalığı ile Hicaz'a gittiği zaman, Süleyman'ı da yanında götürmüş, dönüşte Konya'ya da uğrayarak Çelebi Efendi'nin elinde sikke giymiş ve orada vefat etmiştir. Bunun tesiri altında kalan Süleyman bundan sonra *Mesnevî-i Şerîf*'in inceliklerini anlamak için Farisî öğrenmeye başlamıştır. O sıralarda kendisine üstat kabul ettiği Dâyezâde Cûdî Efendi, kendisine "Neş'et" ismini vermiştir.

⁵⁶² Vassaf, age., C.III, s.375.

⁵⁶³ Refî'â Efendi, oğlunun doğumuna, "Hudâyâ iki âlemde 'azîz eyle Süleymânı'" tarih mısramı söylemiştir. neşet Efendi, daha sonra bu mısraı yüzüğüne yazdırır.

⁵⁶⁴ Refî'â Efendi Edirne'de iken "Meskenümden dür idüp gurbetde ser-gerdâ iden / Kısımeyim mi tâli'im mi yohsa cânâ sen misin" matlalı şarkıyı yazıp besteler. Bu şarkı, padişah tarafından takdir edilir ve Refî'â Efendi affedilerek, İstanbul'a dönerler.(1150/1737). Vassaf, age., C.II, s.187.

Neş'et, bir müddet sonra “ Mesnevîhânlık”la ün buldu ve bir Farisî muallimi oldu.⁵⁶⁵ Derslerinde de *Mesnevî*'yi okuttuğunu Mehmed Murad şu beytinde söylüyor.

Aña keşf itmiş idi Meşnevîsiñ hâzret-i Mollâ
Nice yıllar okutdı güne gün ma' nî idüb icâd

Hâfiz Hüseyin Ayvansarâyî, *Vefeyât-nâme*'sinde şöyle zikrediyor: “ *Neş'et Efendi, âdetleri üzre ketm-i velâyet edip, büyük tımar sahiplerinden olmakla, Farisî hocalığıyla iştigal etmiştir. Haftada bir iki gün Mesnevî-i Şerîf ta'lim ederlerdi. Zarîf konuşan, edep ve tevâzu sahibiydi. Kendisinden herhangi bir iş ricâ olursa o isteği yerine getirmeye gayret ederdi.*”⁵⁶⁶ Kendisine yazılan medhiyede ise divanını tavsif etmenin mümkün olmadığını, kalem erbabı olduğu ve zarif bir kişiliğe sahip olduğu, *Mesnevî* ilmiyle devamlı meşgul olduğu şeklinde ifade edilir. Ayrıca Naşibendî tarîkatı için bir risale yazdığını da kasideden öğreniyoruz.

Ṭarîḳ-i Naḳşibend için risâle yazdı o server
Ṭarîḳin cümle aḫvâliñ içinde eyledi hem yâd

Yâ Divân-ı şerîfiñ vaşfını tavşîf mümkin mi?
K'ider her nuṭḳı var mı mişlimiz söyle deyü feryâd

Bir başka beyitte ise küçük yaşlarda babası ile birlikte yaptığı hac dönüşünde Konya'ya uğradığını öğreniyoruz.

Daḫi hem vâlidıyla gitdi ḫacca sürdi yüz beyte
Gelince Ḳonya'ya ilbâs-ı sikkeyle olub dil-şâd

Hoca Neş'et, XVIII. yüzyılın ikinci yarısı ile XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde İstanbul'da yaşamış, devrinin önemli bir şairi, muallimi ve şahsiyetidir.⁵⁶⁷ Kaynaklarda “kaht-ı ricâl” yani “yetişmiş devlet adamı kıtlığı” olarak adlandırılan bu dönemde, Hoca Neş'et ömrünü insan yetiştirmeye vakfetmiştir. Dolayısıyla şairliğinden ziyade hocalığı,

⁵⁶⁵ Muallim Naci, age., ss.72-73.

⁵⁶⁶ Ayvansarayî, age., s. 188.

⁵⁶⁷ Rıdvan Canım, Edirne Şairleri, Birinci Basım, Ankara: Akçağ Yayınları, 1995, s.159.

renkli kişiliği ve öğrencilerine yazdığı mahlasnâmelerle tanınan Hoca Neş'et'i etrafında bir edebî muhitin oluştuğu gözlemlenir.⁵⁶⁸

Mesnevîhânlıkla teferrüd eyleyen ve Farsçayı öğrenen Hoca Neş'et, İstanbul'un bilinen Fâarîsî muallimi oldular. Meşhur Mevlevî Şeyh Galib Dede ile Pertev Efendi, Hoca Vahyî Efendi mazhar-ı teveccühü olmuştur. Şeyh Galib'e "Es'ad" mahlasını Hoca Neş'et⁵⁶⁹ vermiştir.

Süleyman Neş'et Efendi, bir müddet devlet dairelerinde bîrûn ağalığı hizmetiyle Anadolu ve Rumeli'nde vezirlerle gezmiş ve bir aralık Hekimoğlu Ali Paşa merhumun dairesinde bulunmuştur.⁵⁷⁰ 1768-69 Osmanlı-Rus Savaşında donanmada da bulunmuştur.⁵⁷¹ Tasavvufa da meyli olduğundan kibâr-ı meşâyih-ı Nakşîyye'den Âgâh Ağa hazretlerine hizmet isteği ile dergâhında kahvecilik yapmış, Bursalı Emîn Efendi hazretlerine arz-ı nisbet ve teslimiyet ile intisap etmişlerdir.⁵⁷²

Tâzıcıbaşı-zâde Hâzret-i Agâh Efendi'ye
Bilenler eylediler heb tariķinde anı üstâd

Mehmed Murad'ın bir başka beyitinde ise onun Ayasofya şeyhi Yasinî-zâde Efendi'den de icâzet aldığı söylenmektedir.

Ayâşofya şeyhi Yasini-zâde Efendi'den
Daķi tekmi-l-i nüşha itdi hem ol şâhib-i isti' dâd

Son zamanlarında Molla Gürânî'deki konaklarında inzivâya çekildiler. Haftada iki gün Farsça dersi verip, iki gün de hatm-i hâce eylemişlerdir. Emîn Efendi'nin vefatından sonra şöhretleri bir kat daha artmıştır. Dersine devam edenler arasında, sadrazam Muhammed İzzet Paşa, Ârif Efendi ve Hânîf Efendi gibi zamanın ileri gelen zâtları bulunuyordu. Otuz seneden fazla bu hâl ile meşgul oldular. Şöhretleri Arabistan, İran ve Çin'e kadar yayılmıştır.⁵⁷³

⁵⁶⁸ Ekrem Bektaş, "Pertev'in Hoca Neş'et Biyografisi", Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. C.9, S.2: 181-205(Ekim 2011), s.181.

⁵⁶⁹ Naci, age., s.73.

⁵⁷⁰ Mehmet Ulucan, "Edebiyatımızda Lider Tipi ve Hoca Neş'et Örneği", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. C.17, S.1: 131-144 (2007), s.139.

⁵⁷¹ Naci, age., s.74.

⁵⁷² Vassaf, age., C.II, s.188.

⁵⁷³ Canım, age., s.160.

Olnca sāl-i hicret biñ iki yüz yigirmi iki hem
Düşerdi murğ-ı rûhı anıñ hoş-dāmene şayyād

1222/1807⁵⁷⁴ senesinde, yetmiş dört yaşında iken irtihâl eylediler. Na'ş-ı mübarekleri Topkapı haricinde, Sakızağacı mahallesinde, babasının kabri yanında medfundur. Şakirdlerinden Pertev Efendi merhûm tarafından söylenilmiş tarih manzumesi⁵⁷⁵ mezar taşında yazılıdır.⁵⁷⁶

Edā oldı şalâtı Cāmi' -i Sulţān Muḥammedde
El üzre baş üzere qoydılar na'şını hem evtād

Daḥı Topkapusınıñ ḥāricinde genc-i cismi hem
Muḥalsımdır ziyāret eyle 'āşık hem qıl istimdād

Kibâr-ı meşâyih-ı Kâdiriyye'den Şeyh Müştâk Efendi merhûm, Hz. Neş'et'e çok ziyâde hürmet ve teveccüh gösterenlerdendir. *Divan*'ının birçok yerinde Hoca Neş'et'ten bahseder.⁵⁷⁷

Süleyman Neş'et Efendi'nin *Divan*'ından başka, *Tufân-ı Ma'rifet*, *Tercümetü'l Aşk*, *Meslekü'l Envâr* ve *Menbaul-Esrâr Tercümesi* eserleri vardır.

3.2.31. Süleymân Vahyî

Ulemâdandır. İbrâîl'de dünyaya gelmiştir. Dersââdet'te tahsil-i ulûm ederek tarîkâta intisâb için hâsıl olan meyl üzerine, Şeyh Emîn Efendi hazretlerine arz-ı nisbet eylemiş ve Hoca Neş'et Efendi ile de hem-hâl ve hem-sohbet olmuş idi. Çatladıkapı civârındaki hânelerinde tullâb-ı ma'rifete Fârisî okutur ve *Mesnevî-i Şerîf*'in hakâyık u dekâyıkından bahsederler imiş. Süleyman Vahyî, 1233 (28 Kasım 1817) senesinde vefat eyledi. Medfeni, Topkapı dışında, Maltepe Hastanesi'ne giden yolun sağ tarafında,

⁵⁷⁴ Muallim Naci, age., s.76.

⁵⁷⁵ "Nakşibendî Nezirî itmâm eyledi târihini / Oldu Baba Neş'et'e a'lâ-yı illiyyîn mekân"

⁵⁷⁶ Vassaf, age., C.II, s.189.

⁵⁷⁷ Vassaf, age., C.II, s.190.

Sakızağacı mevkide, Hoca Neş'et Efendi merhumun kabri önündedir.⁵⁷⁸ Mahdumu olan Müfit Efendi 1228'de⁵⁷⁹ vefat edip, yine burada medfundur.

Mehmed Murad'ın yazdığı medhiyede "Vahyî" mahlasını kullandığını, ism-i pâkinin Süleyman olduğunu öğreniyoruz. Ayrıca "şeyh" ve hâce" ile de bilinir.

Nâm-ı pâki de Süleymân idi Vahyî maḥlaşı

Şeyh ile ḥā'ce demek oldu o zāta şāyān

Bir başka beyitte ise Mehmed Murad'ın, hocası Süleyman Vahyî'den on sene *Mesnevî* dersi aldığı ve hocasından icazet alarak *Mesnevî* okutmaya başladığını doğrulamaktadır.

On sene dersinde ḥāzır idi bu 'abd-ı za'îf

Güne gün keşf-i kerāmâtını gördüm heme-ân

Hoca Hüsameddin Efendi'nin halifesi olan Süleyman Vahyî, kırk hadis şerhi ile ilgili eseri vardır. Mustafa Vahyî Efendi, Hasan Zühdü Efendi b. Ali el-Konevî'den ders görmüş, daha sonra Nakşibendî icazetnâmesi almıştır. Tasavvuf ve akaide dair eserleri basılmış olmakla birlikte, *Hezzü'z-Zâkirîn* kırk hadis şerhi eseri olup, eser matbu değildir.⁵⁸⁰

Mehmed Murad Dîvânı'nda kendisine yazılan otuz altı beyitlik medhiyede hayatı ve tasavvufî yönü hakkında pek çok malumat vardır. Mehmed Murad'ın Dîvânı'nda, hocası olduğunu söylediği Süleyman Vahyî'ye yazdığı medhiyede şöyle yazılıdır:

"Nâm-ı pâki Süleyman olup, Vahyî takma adıyla şiiirler yazmaktadır. "Şeyh" ve "hâce" demekle de meşhur bir zâttır. Mevlidi olan Tuna Nehri'nin karşı yakasındaki İbrail kasabasından İstanbul'a gelip Hoca Neş'et ile tanışmış, onun talebesi olmuştur. Birçok *Divan*'ları ve *Mesnevî*'yi okumuştur. Gönlüne ilâhî aşk düşünce Bursalı Emîn Efendi'ye intisap etmiş, Hak yoluna girmiştir. Üç kere de hacca gidip, beyt-i Hudâ'ya yüz sürmüş, bir yıl Medine-i Münevvere'de kaldıktan sonra İstanbul'a dönmüştür. Bursalı Emîn Efendi'yi şeyh edinen bu zâttan Molla Murad on yıl ders görüp, birçok

⁵⁷⁸ Vassâf, age., C.II, s.203.

⁵⁷⁹ Mehmed Süreyya, age., C.IV, s.1607.

⁵⁸⁰ Mehmet Tahir, C.I, s.219.

kerâmetine mazhar olmuştur. Hâcegâna, dolayısıyla Şeyh Bahâüddîn'e kalben bağlılığı herkesce bilinir. Talebelerine haftada iki gün *Mesnevî*, iki gün de *Dîvân*'lardan, *Bûstân* ve *Gülistân*'dan başka öğrencilerine hadîs dersleri de veriyordu. Daima diz çöker, iki düz üzerine oturur idi. Daha onun bundan başka oturduğunu görmedim. Zâtına her ne hediye gelirse, fakirlere vermek için o hediyeyi saklardı. Ayrıca bir küçük çakı ile hançerler için pek sanatlı kabzalar yapmakta usta, oğlunun vefatında ise onu yok gibi tutup acısını dışa vurmayan olgun bir zâttır. Ayda bir kere de Kur'ân hatmi yapan Süleyman Vahyî, hicrî 1223 senesinde(1817)'de vefat etmiştir. namazı Eyüb'de kılınıp, ihtişamlı ve kalabalık bir merasimle hocası Süleyman Neşet'in Topkapı dışındaki medfeninin yanına defnedildi.”

Hocasından bu şekilde bahseden Molla Mehmed Murad, yazdığı medhiyede hocasının vasıflarını cân u gönülden hatırlayarak kaydetmiştir.

Nice yıllar hizmetini eyledi şıdıkla Murād
Himmet it sende Murād'a dağı kuṭb-ı cihān

3.2.32. Şarîh-i Mevlevî Ankaravî İsmail Efendi

Meşâyih-ı Mevlevîye kübrasından meşhur bir zât olup, Mesnevî şarîhi olarak da şöhret bulmuştur.⁵⁸¹ Babasının ismi Ahmed'dir. İsmi İsmail olup, lakabı “Rasûhî” diye bilinir. Ankara'da doğduğu bilinen İsmail Rasûhî'nin doğum tarihi bilinmemektedir.⁵⁸² Mehmet Murad da bunu beytinde şöyle ifade etmektedir:

Mevlidi Anḳara'dır nāmı İsm' aîl anîñ
Lafz-ı Rasûhî dağı maḥlasıdır pek ḥasen

İlk tahsilini doğum yeri olan Ankara'da yaptı. Aklî ve naklî ilimleri zamanın âlimlerinden alan İsmail Efendi, Arapça ve Farsça dillerini öğrenip, zâhirî ilimlerde yükseldikten sonra tasavvufa yönelmiştir. Tasavvufta da yükseldikten sonra Halvetiyye yolundan icâzet aldı. Gözlerinin rahatsız olması üzerine okuyamaz ve göremez oldu. Bunun üzerine, gözleri açıldığı takdirde daima Kur'an-ı Kerîm, hadîs-i şerîfler ve evliyaullahın sözleriyle ömrünü geçireceğini söyledi. Nihayet vir velînin teveccühüyle gözlerinin ağrısı hafifledi ve şükür ifadesi olarak *Fütûhât-ı Anıyye* adlı Fâtiha Suresinin

⁵⁸¹ Mehmet Tahir, age., C.I, s.24.

⁵⁸² Evliyâlar Ansiklopedisi, C.III, s.220.

tefsirini yazdı. Konya'ya giden İsmail Efendi, burada Çelebi Bostan Efendiyi ziyaret etmiş, bu zâtın müjdesiyle Mesnevî'yi şerh etme isteğine kapılmıştır.⁵⁸³

M.1591 senesinde Mısır seyahatine çıkan İsmail Rasûhî, orada yedi sene kalmış ve bu süre zarfında ilim ve fenle meşgul olmuştur. 1599 senesinde ise Mısır'dan Ankara'ya dönmüş, Mevlevîliğe intisap edip, *Mesnevî-yi Şerîf* kırâatına ve vaazına başlamıştır.⁵⁸⁴

İsmail Rasûhî Ankaravî, ilim ve tasavvuf yolunda saygın bir yer edinmiş, imparatorluğun ve ilmin merkezi İstanbul'da şöhret bulmuş ve bu konuma sahip olmasında gençlik döneminde Mısır'da kaldığı süre içinde aldığı eğitimin ve Konya'da yaşadığı tasavvufî deneyimin büyük etkisi vardır.⁵⁸⁵ Mehmed Murad, Dîvân'ındaki beyitte İsmail Rasûhî'nin Konya'ya gitmesini şu şekilde belirtiyor:

Çkonya'ya sevç eyledi sa'ik-i taqdîr anı
Şu'le-i Mollâ ile yakdı çerâğını şen

Ankaravî, Mısır'dan döndükten sonra H.1008-1015 /M.159-1606 yılları arasında yedi yıl boyunca Ankara'da kalmış ve Mesnevî Kırâatı ile meşgul olmuştur. Bu dönemde Ankaravî'ye haset edenler, kin güdenler ve iftirada bulunanlar olmuştur. Gözlerinde de rahatsızlanınca Konya'ya gelmiştir. Burada I. Bostan Çelebi'ye mürid olmuş ve kardeşi Ebû Bekir Efendi'ye de derviş olmuştur.⁵⁸⁶

Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye* eserinde, Ankaravî'nin ilk dönemlerinden ve Mısır seyahatinden söz etmez. Ayrıca Ankara'da Bayramî bir şeyh olduğunu belirtmiş, göz hastalığından dolayı Konya'ya geldiğini, Bostan Çelebî'nin himmetinde bulunduğunu ve burada Mevlevîlik ile tanıştığını, şereflendiğini⁵⁸⁷ belirtir. Bayramî bir şeyh olduğunu Mehmed Murad da Ankaravî'ye yazdığı şiirinde belirtir. Ayrıca Mehmed Murad, Konya'dan sonra İstanbul'a Galata Mevlevîhâne'sine geldiğini, burada mevlevî şeyhi olduğunu da belirtmektedir.

⁵⁸³ İslam Âlimleri Ansiklopedisi, C. XV, s.177.

⁵⁸⁴ Sahîh Ahmed Dede, Mecmû'atu't-Tevârihi'l Mevlevîyye (Mevlevîlerin Tarihi), Hzl: Cem Zorlu, İstanbul: İnsan Yayınları, 2003, s. 281.

⁵⁸⁵ Ahmet Tanyıldız, "Ankaravî Şerhi'nin Te'lif Süreci", Sûfi Araştırmaları, C.1, S.2: 87-98 (2010), s.2.

⁵⁸⁶ Semih Ceyhan, "İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi", (Basılmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005), s.117.

⁵⁸⁷ Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye* (inceleme-metin), Hzl: İlhan Genç, Birinci basım, Ankara: AKM Yayınları, 2000, s.209.

Dergeh-i Dîvânî de Mevlevî şeyhi olub

Ġalaţanıñ Mevlevî-hānesi dār-ı seken

Ankaravî 'nin vefat tarihinde bazı ihtilaflar vardır. Sicill-i Osmânî'de H.1040/ M.1630⁵⁸⁸ ; Keşfu'z-Zunûn'da H.1042/ M. 1632⁵⁸⁹; Mevlevîlerin Tarihi'nde H.1052 /M.1642⁵⁹⁰ Osmanlı Müellifleri'nde H.1041 /M.1631⁵⁹¹ tarihleri gösterilir.

İsmail Ankaravî, vefat ettiğinde tekkesi Galata Mevlevîhânesi'ne defnedilmiştir. Bugünkü haliyle Divan Edebiyatı Müzesi olarak geçmektedir. Vefatından sonra mezarının üstüne bir türbe yapılmıştır. Bu bilgiyi Mehmed Murad, Ankaravî'ye yazdığı kasidesinde de belirtmiştir.

Rihlet idince dahı tekye olub medfeni

Türbe yapub üstine hâlet-i şîrîn-dehen

Mevlevî şârihi İsmail Ankaravî'ye de Divan'ında on iki beyitlik medhiye ile yer veren Mehmed Murad, Ankaravî'nin ulu bir zât olup Mesnevî'yi hoş sözleriyle şerh eylediğini, ilmi ve fazlına diyecek olmadığını ve bunn Hak tarafından kendisine verildiğini, isminin İsmail, lakabının Rasuhî, mevlidinin ise Ankara olduğunu yazmaktadır. Tarikat olarak önceden Halvetî olup, nisbetinin Bayramîye olduğunu, ilâhî takdir ile Konya'ya gittiğini ve orada ilahî aşkı çerağını yaktığı ve Mevlevîliğe intisap edip, Dîvânî Dergâhı'nda Mevlevî şeyhi olduğunu ve İstanbul'da Galata Mevlevîhaneliğinde de şeyhlik yaptığını belirtmektedir. Rihlet ettiğinde ise tekkesinin medfen olduğunu ve kabrinin üstüne bir türbe yapıldığını söyler.

3.2.33. Şeyh İsâ Nakşibend

Şeyh Ubeydullah Efendi'nin halifelerinden olan ve onun intikâlinden sonra dergâha imam olan Geylânî İsâ Efendi'nin doğum tarihi bilinmemektedir. H.1206 / 1791-92⁵⁹² senesinde doksan yaşında iken vefat ettiğini kaynaklardan öğreniyoruz. Mehmed Murad da yazdığı kasidesinde bunu doğrulamaktadır.

⁵⁸⁸ Mehmed Süreyyâ, age., s.817.

⁵⁸⁹ Kâtip Çelebi, Keşfu'z-Zünûn, Neşreden: Kilisli Muallim Rıfat Şerefeddin Yaltkaya, İstanbul: Maârif Matbaası, C.II, 1941, s. 1587.

⁵⁹⁰ Ahmed Dede, age., s.305.

⁵⁹¹ Mehmed Tahir, age., C.I, s.25.

⁵⁹² Vassâf, age., C.II, s.116.

Biñ ikiyüz altısı olduĝda sāl-i hicretiñ
Mürĝ-i rûh-ı pür-fütûhı oldu cennet-âşiyân

Pek mübarek bir zât olan Şeyh İsa'nın, Mesnevî ilminde mahâretli olduĝu, hem müfessir hem muhaddis hem de fıkıh konusunda bilgili olduĝu, dersler verdiĝi, muhterem bir şeyh olduĝu ve Süleymânî'ye Camii'nde şöhret bulduĝu, Mehmed Murad'ın şu beyitlerinde açık olarak ifade ediliyor.

Ĥâfız imiş zümre-i kurrâdan imiş hem bu zât
Hem müfessîr hem muhaddis hem fıkhâ nüktedân

Meşnevî ' ilminde de kesb-i mahâret eylemiş
Hem oĝumış hem oĝutmuş anıda ĥaylî zamân

Hem nice yıllar oĝutmuş ders o şeyh-i muhterem
Câmi' -i Sulţân Süleymânî de şalmış nâm u şân

Müşârünileyh derûn-ı tekkeye defn olunarak, Sultan Selim-i sâlis tarafından müstakil olarak bir türbe yapılmıştır.⁵⁹³

Nakşibendî şeyhlerinden olan Şeyh İsa Nakşibend için yazılan kırk bir beyitlik medhiyede Mehmed Murad, Hazret-i Şeyh hakkında hemen her şeyi uzun uzun anlatmıştır. Hayatı hakkında bilgilerin dışında şeyhin kerametlerinden birini de medhiyesinde açık bir dille aktarmıştır. Mehmed Murad'ın kırk bir beyitlik medhiyesinde yazılanlar şöyledir:

“ Hz. Begzâde'nin asrında bir mürşid olan Hz. Şeyh İsa, hem hâfız hem zümre-i kurrâdan(Kur'ân'ı yedi kıraat ve on rivâyet dâhilinde okuyan hafızlar) hem müfessir hem muhaddis hem fıkıh ilmine âşinâdır. Mesnevî ilminde de maharetli olup, hem okumuş hem de derslerinde talebelerine okutmuştur. Süleymaniye Camii'nde yıllarca ders okutmuş, nâm u şânını burada salmıştır. Ayrıca her fûnûnda tederrüs ve tadrîs eylemiştir. İlahî aşkın ateşi cân evine tutuşunca, Allah yolunda sâlik olmak için hemen murâd etti. Kalbine gaybdan bir ilham gelerek Şeyh Abdullah Kaşgârî'ye gitmiştir.

⁵⁹³ Vassâf, age., C.II, s.117.

Abdullah Efendi'nin mahlası Nidâî, şöhreti Kaşgârî'dir. Dârül'l-Emân Dergâhı'nda, şeyhinin yanını sığınma yeri olarak görmüştür. Şeyhine biat etmiş, şeyhi de onu cân u gönülden kabul etmiştir. “

Şeyh İsâ Nakşibend hakkında bilgi veren Mehmed Murad, Evliya Tezkiresi niteliğinde olan medhiyesinin devamında ise Hz. Şeyh İsâ'nın kerâmetlerine değinmiştir. Zamanın padişahı Abdülhamid Hân'ın oğlu Sultan Mahmud'la ilgili olan kerametini şöyle nakletmektedir:

“ Hz. İsâ(a.s.) sırrı onu ruhunda zâhir oldu. Dünyadan terk ü tecrîd eyledi. Manevî yemek ve manevî şarap ile kalbini azîz eyledi. Kalbinde hiç bir hastalık kalmadı. Onda mübarek bir nefes baş olundu. Hastalara “püf” dese dahi o hasta sıhhat bulurdu. Sultan Mahmud daha dört yaşında iken hasta oldu, artık ümid kesilmişti. Validi Abdülhamid Han, “Hz. Şeyh İsâ'yı getirin” diye emrederek şeyhi saraya getirmelerini istedi. Hz. Şeyh, hastanın yanına geldiğinde gördü ki hastanın bedeninde sadece bir nefes kalmış. Kuvve-i kudsiyesiyle zamanın İsâ'sı okuyup, üfledi, hastayı mesh eyledi elleriyle. Şeyhi alıp haremden dinlenmesi için odaya götürdüler. Zamanın silahdârı, şeyhin dest-i pâkini öptü, şerbet ve kahve ikram ettiler. Daha sonra hasta kalktı ayağa oynamaya başladı, diye padişaha müjde getirdiler. Validi Abdülhamid Han gördü bu durumu ve şükretti Hudâ'ya orada. Hem Şeyhe hem silahdâra haber geldi. Onlar da şükrettiler orada Hudâ'ya. Hem padişaha hem saray ehli bu duruma hayret ettiler. Abdülhamid Han, Hz. Şeyh İsâ'nın yanına gelerek teşekkür etti, cân u gönülden muhabbet ettiler. Daha sonra Şeyh İsâ, izin isteyerek dergâhına gitti.”

Mehmed Murad, zamanın padişahı Abdülhamid Han'ın bu yaşanan kerametten sonra Hz. Şeyh'in vefatına kadar sıdk ve ihlâsla dergâhını ziyaret ettiğini de yazmaktadır. Bu bilgi, zamanın padişahlarının evliyâ ve şeyhlerine olan ilgi ve hürmetlerini arz etmektedir.

Rağıb oldı ba^ç d- ezîn ez-cân u dil ^ç Abdulhamîd

Şu gibi dergâh-ı vâlâsına olurdu revân

İrtihâl-i vâqtine dek itdi amed-şâd ana

Şıdk u ihlâsile dâ'im ol ^ç âlî-i nişân

Medhiyede Hz. Şeyh'in vefatına da tarih düşüren Mehmed Murad, hicrî 1206 senesinde vefat ettiğini, Hz. Şeyh İsâ'ya benzer bir zâtın bu beldeye bir daha gelmediğini, bu sözünde hiç hilaf olmadığını söylemektedir. Hz. Şeyh'e beş yüz kişinin yetişebildiğini söyleyen Mehmed Murad, kendisinin de ululuğuna yetiştiğini, herkesin onun kerametlerini anlattığını söylemektedir.

Biñ ikiyüz altısı olduḡda sāl-i hicretîñ

Mürḡ-i rūḡ-ı pür-fütūḡı oldu cennet-āşiyān

Kendisinden şoñra mişli gelmedi bu beldeye

Şādıḡam ben sözümde Ḥaḡ bilür buña inān

3.2.34. Şeyh Abdülbâkî Efendi

XVII. yüzyılda İstanbul'da mana coğrafyasında Halvetî tarikatının yayılmasında etkin rol almış, Şemsî-Sivâsî ailesinin önemli şahsiyetlerinden⁵⁹⁴ birisi de Sivâsî-zâde Abdülbaki Efendi'dir. Abdülmecîd-i Sivâsî(Ö.1049/1639)'nin mahdûmudur. Babasının yanında medfûndur. Aynı zamanda "Sivâsî-zâde" diye de şöhret bulmuştur.⁵⁹⁵

Şeyḡ ' Abdül-bâkî'yi de söyleriz biz diñle gel

Şeyḡ Sivâsî Efendi-zâde'dir bu bÿy-ı-ḡalel

Abdülmecîd-i Sivâsî'nin tespit edildiğine göre biri erkek, dört evlâdı dünyaya gelmiştir. Bunlardan biri Abdülbâkî'dir. Diğer çocukları kız olup, küçük kızı; Raziye,⁵⁹⁶ ortanca kızı; Safiye, büyük kızı Âlime Hatun'dur.⁵⁹⁷ Mehmed Murad'ın şiirinden öğrendiğimiz kadarıyla Abdülbâkî, İstanbul'da 1023 tarihinde doğmuştur. 1100 tarihinde de yine İstanbul'da vefat etmiştir. Sultan Ahmed Camii'inde 73 sene vaizlik⁵⁹⁸ yaptı. Sivâsî-i Halvetî tarikatına mensup olmuştur.

⁵⁹⁴ Cengiz Gündoḡdu, "Eyüp'te Medfun Bir Halvetî-Sivâsîzâde Şeyhi: Sivâsîzâde Abdülbaki Efendi", Tarihi, Kùlütürü ve Sanatıyla IX. Eyüp Sultan Sempozyumu'nda sunulan bildiri, (İstanbul. 13-15 Mayıs 2005), s.317.

⁵⁹⁵ Vassâf, age., C.III, s.483.

⁵⁹⁶ Hüseyin Vassâf, Sivâsî'nin kızlarından Raziye Hatun'u 1033/1623 tarihinde, halifelerinden Abdülehad Nuri ile evlendirdiğini nakletmektedir. Bk: Vassâf, age., C. II, 485.

⁵⁹⁷ Muhammed Nazmî, age., ss.242-243.

⁵⁹⁸ Abdülbâkî Efendi'nin Yavsi Tekkesi'ne ve Sultan Ahmed Camii vaizliğine atanması ile ilgili bk: Nazmî, age., ss.144-145..

Mevlidi Kōştantīniyye oldı Şehri el-aşıl
Fā'ik̄ idi Őeyh̄-i Tūrkāna o Őeyh̄-i bī-bedel

Sultān Aĥmed vā' izi olmuŐdı bā- emr-i Resūl
Naĥl olundu bundan aĥdem bī-garaz hem bī-^c ilel

Hūseyin Vassāf, *Sefine-i Evliyā*'da Őeyh Abdūlbākī Efendi'nin Sultan Ahmed ve Fatih Camilerinde kūrsī Őeyhliğinde bulunduĝunu, 73 sene Sultan Ahmed Cami'nde vaizlik yaptığını *Vefeyāt-nāme*'de okuduĝunu bildirmektedir. Ardından doksandokuz sene yaŐadığını, 1122/1710 senesinde de vefat ettiğini⁵⁹⁹ söyler. Mehmed Murad, Abdūlbaki'ye yazdığı medhiyede vefatın tarih dūŐerek, onun 1100 hicrī yılında vefat ettiğini söylemektedir. Diĝer kaynaklar ile Mehmed Murad'ın medhiyesindeki tarih uyuŐmamaktadır.

Sāl-i hicret biñ yūz oldı ^cazm-i ^cukbā eyledi
Rūhına ilbās olunsın ĥuld-ı ā^c lām-ı ĥulel

Őeyh Abdūlbaki Efendi, Eyūp NiŐanca'da babasının tūrbesine⁶⁰⁰
defnedilmiştir.⁶⁰¹

Murĝ-ı ruĥı çūnki olmuŐdır anıñ adn-^c āŐiyān
Vālidiniñ tūrbesi de cismine oldır maĥal

İbtidā ilimleri babasından alan Abdūlbākī, dōnemin muhakkik ve mūdakkik hocalarından da zāhirī ilimleri almıŐ, özellikle Őeyhūlislam Yahya Efendi'ye mūlāzım olmuŐtur. Muhammed Nazmi'nin de eserinde belirttiĝi ūzere babasına intisāb ederek tasavvuf yolunda ilerlemiŐtir.⁶⁰² Yavsī Tekkesi ve Sivāsī Tekkesi, Abdūlbaki Efendi'nin Őeyhlik yaptığını tekkelerdir.

⁵⁹⁹ Vassāf, age., C.III, s.483.

⁶⁰⁰ Sivāsī-zāde Abdūlbaki Efendi'nin medfun olduĝu tūrbe, IV. Mehmed'in annesi Mahpeyker Vālide Sultan(ö.1651)'in, Abdūlmecīd-i Sivāsī'nin vefatından iki yıl sonra gōrdūĝu bir rūya ūzerine kahyāsı Behrām Aĝa nezaretiyle yaptırılmıŐtır. Tūrbede Abdūlmecīd-i Sivāsī ile Abdūlbaki Efendi'nin sandukası yan yanadır. Nazmī, age., s.188; Vassaf, age., C.III, s.257.

⁶⁰¹ Mehmed Sūreyya, age., C.III, s.297.

⁶⁰² Cengiz Gūndoĝdu, "Eyūp'te Medfun Bir Halvetī- Sivāsī Őeyhi: Sivāsīzāde Abdūlbākī Efendi", s.318.

Abdülbâkî Efendi yetmiş üç yıl ser-halka-i tevhîd ve tezkîrde bulunmuş, kürsülerde hadîs ve tefsîr dersleri vermiştir.⁶⁰³ Yine Hüseyin Vassâf'ın belirttiğine göre Abdülbâkî; zâhid, müteşerri', verâ ehli, kerâmet ve makâm sahibi olup, pek çok halifesi ve muhibbî vardır. Aşırı derecede tevâzu ehli olup, yaşı doksana ulaştığında bile ziyaretçileri kapıda karşılardı.⁶⁰⁴

Ben de ahlâfîndanım Sulţân Aĥmed şeyhiyem
Gel yetiş imdâdına gelmeksizin mevt ü ecel

Mehmed Murad ise Abdülbaki Efendi'nin Sultan Ahmed Camii'nde Cuma günleri⁶⁰⁵ verdiği vaaza halkın yoğun ilgi gösterdiğini, cân u gönülden dinlediklerini, Abdülbaki Efendi'nin de vaazlarında hoş-lehçe ve hoş-sühan sahibi olduğunu söyler.

Va' iz hoş-lehce hem de hoş-sühan olmuş idi
Hem ĥafi-ķavvâl-i bi'l-ĥaķ idi istemezdi vecel

Vefatından sonra Sultan Ahmed Camii vaziyesi, Yenibahçeli Çelebi Şeyh Mehmed Efendi'ye, zaviyeleri (Yavsî Zaviyesi)de kerîmezâdesi Şeyh Mehmed Efendi(Ö.1730)'ye verilmiştir.⁶⁰⁶ Mehmed Murad da bir beytinde Sultan Ahmed vaizliği yaptığını ve Abdülbâkî'nin ahlâfından olduğunu medhiyenin son beytinde kaydediyor.

3.2.35. Şeyh Abdülmecîd-i Sivâsî

“Sivâsî Efendi” denilmekle meşhur bir zât-ı şerîftir. Babası, Molla Câmî şârihi Muharrem Efendi, onun babası da Muhammed Efendi'dir. İsmi, Abdülmecîd, künyesi Ebu'l-Hayr, lakabı Mecdüddîn'dir. Şiirlerinde Şeyhî mahlasını kullanmıştır.⁶⁰⁷ Abdülmecid Efendi, 971/ 1563 senesinde Zile'de dünyaya gelmiştir. Yedi yaşında Kur'ân'ı hıfzetmiş, babası ve amcaları Şeyh Şemsî-i Sivâsî hazretlerinden tahsil eyleyip, *Tefsîr-i Keşşâf*'ı tederrüs eylemiştir. Otuz yaşında iken Şems-i Sivâsî hazretlerine intisâb etmiş, Zile'de Şeyh Veliyyüddîn Zâviyesi'ne şeyh olarak

⁶⁰³ Nazmî, age., s.190; Vassâf, age., C.III, s.297; Mehmed Süreyyâ, age., C.III, s.297.

⁶⁰⁴ Nazmî, age., s.190.

⁶⁰⁵ Abdülbaki'nin, Sultan Ahmed Camii'nde Cuma günleri verdiği vaaz hakkında bilgi için bk: Nazmî, age., s.144-145.

⁶⁰⁶ Gündoğdu, “Eyüp'te Medfun Bir Halvetî- Sivâsî Şeyhi: Sivâsîzâde Abdülbâkî Efendi ”, s.318.

⁶⁰⁷ Evliyalar Ansiklopedisi, C.X, s. 306.

atanmıştır.⁶⁰⁸ Bir zaman şöhreti İstanbul'a kadar aks edince, Fatih Sultan Mehmed'in davetiyle İstanbul'da Ayasofya yakınlarına yerleşmiştir.⁶⁰⁹

Mevlidi oldı Zile lâkin Sivâsî didiler

Yazdı heb müşkîl maḥalline daḥı ta' lîḳ-i tām

Abdülmeccîd-i Sivâsî, İstanbul'a geldikten sonra Mehmet Ağa Tekkesi ve Şeyh Yavsî Tekkesi'nde post-nişîn olmuş, Ayasofya, Fatih Câmii, Sultan Selim Câmii ve Süleymâniye gibi İstanbul'un merkez câmiilerinde va'zlarla halkı irşad etmiştir. Sultan Ahmed Câmii'ne atandıktan sonra burada şeyh olarak kalmıştır.⁶¹⁰ Mehmed Murad'ın şiirinde bu bilgilerin bir kısmı belirtilmektedir.

Virdiler Sulṭân Selim vâ' izliḡiñ şeyḡe o ān

Vâ' iz oldı o kadîmî ma' bedi kıldı maḡām

Vâ' iz itdi cāmî' ine ḡazret-i şeyḡi o şāh

Sulṭân Aḡmed cāmî' i vâ' izliḡiñ buldı müdām

Hem Ayāşofya'da vâ' iz olmuş idi ol zamān

Ḳadı-zāde münkiri ḡaşm oldı şeyḡe ber-devām

Mehmed Murad'ın Abdülmeccîd Efendi'ye yazdığı kasideden de anlaşılacağı üzere Sivâsî, devrin yöneticileriyle, özellikle padişahlarla iyi ilişkiler kurmuştur. Mehmed Murad Kadızāde- Sivâsî mücadelesine de gönderme yapmaktadır. Kadızāde Muhammed Efendi ile münakaşaları olduğunu Mehmed Murad, medhiyesinde yazmıştır.

Hem Ayāşofya'da vâ' iz olmuş idi ol zamān

Ḳadı-zāde münkiri ḡaşm oldı şeyḡe ber-devām

Ömrünün kırk yılını İstanbul'da vaaz vererek geçiren Abdülmeccîd-i Sivâsî, ömrünün son anına kadar Sultan Ahmed Camii vaizliğini yaptı. *Divan*'ından başka 20

⁶⁰⁸ Vassâf, age., C.III, s.479.

⁶⁰⁹ Gündoḡdu, "Eyüp'te Medfun Bir Halveti- Sivâsî Şeyhi: Sivâsîzāde Abdülbâkî Efendi", s.315.

⁶¹⁰ Gündoḡdu, "Eyüp'te Medfun Bir Halveti- Sivâsî Şeyhi: Sivâsîzāde Abdülbâkî Efendi", s. 316.

civarında pek değerli eserleri vardır. Şiirlerinde kullandığı dil bakımından, devrinde temiz Türkçe'nin ilk öncülerindedir. Abdülmecîd-i Sivâsî, devrindeki taasuba karşı da derin bilgisi ile mücadele etmiştir. Hem ilmî yönden hem tarihî bilgisi ve şairliği yönünden güç alarak devrindeki yolsuzluklara karşı çıkacak kadar aydın bir zât idi.⁶¹¹ Yetmişsekiz yaşında iken 1049/ 1639 senesinde irtihâl eyledi. Na'ş-ı şerîfleri Eyüp Nişancı'nda defn olunmuştur.⁶¹²

Şeyhî mahlasıyla pek güzel güzel şiirler yazan Abdülmecîd Efendi'nin pek kıymetli eserleri mevcuttur. Bu eserler;⁶¹³ 1) *Fâtiha Tefsîri* 2) *Mesnevî Şerhi* (Mevlânâ hazretlerinin Mesnevî'sine yazdığı tefsîrlerdir.) 3) *Lezâiz-ül Âsâr ve Letâifül-Ezhâr* 4) *Maskal-ül-Kulûb* 5) *Şerhun âlâ Kasîde-i Mîmiyye li-Mevlânâ Celâleddîn Rûmî* 6) *Fezâilü Salâtin-Nebî* 7) *Dürer-ül- Akâid* 8) *Dîvân-ı İlâhiyyât* 9) *Şerhu Ceziret-il-Mesnevî* 10) *Umdet-ül-Müsteiddîn fis-Sarf* 11) *Mekâsid-i Ayniyye ve Mesâid-i Ervâh-ı Tayyibe ve Ayniyye* 12) *Kahr-üs Sûs fî İlcâm-in Nüfûs* 13) *Meyâdîn-ül-Fürsân fî Kavâid-i Farisiyye* 14) *Îrâde-i Cüziyye* 15) *Hadîs-i Erba'în*

Bu eserleri dışında Abdülmecîd Efendi'nin te'lifleri de vardır.⁶¹⁴

Şeyh Abdülmecîd-i Sivâsî'nin hulefâsı:

Şeyh Abdülehad Nûrî, Endülüslü Şeyh Mustafa Efendi, Bolulu Murad Efendi, Abdülkerim Efendi, Şeyh Yusuf el-Mısrî Efendi, Gedizli Şeyh Muhammed, Ankaralı Şeyh Hasan Efendi, Zileli Şeyh Hasan Efendi, Merzifonlu Şeyh Ali Efendi, Şeyh Müeyyed Efendi, Burgazlı Şeyh İbrahim Efendi, Kumlalı Şeyh Osman Efendi, Şeyh Hüsâm el-Mısrî, birâderleri Şeyh Feyzullah Efendi, Sakızlı Şeyh Mustafa, Şeyh İdrîs Efendi, Hatîb Şeyh Muhammed Efendi, Şeyh Mustafa Efendi, Erzincanlı Şeyh Şa'ban Efendi, Bozöyükü Şeyh Abdurrahman Efendi, Şeyh Latif Dede, Lofçalı Şeyh Hasan Efendi, Şeyh Abdizâde Mustafa Çelebi, Ereğlili Şeyh Ahmed Efendi, ser-tarîk Şeyh Sâmi Efendi, Şeyh Kadızâde Muhammed Efendi, Şeyh İbrahim Çelebi-i Sivâsî, Gelibolulu Şeyh Hamza Efendi, Boyabatlı Şeyh Hamza Dede, Şeyh Sâmi Muhammed Efendi, Şeyh Abdülalîm Efendi.⁶¹⁵

Abdülmecîd Sivâsî'nin hem zâhirî hem bâtinî ilimlerde kendisini yetiştirmiş olmasının, onun şeriat ve tarîkatı uzlaştıran bir anlayışa sahip olmasında etkili olduğunu

⁶¹¹ Türk Dünyası Ortak Edebiyatı: Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi, "Şeyhî" maddesi, C.VIII, Ankara, 2007, s.102.

⁶¹² Mehmed Süreyyâ, age., C.I, s.120.

⁶¹³ Evliyâlar Ansiklopedisi, C.X, s.308.

⁶¹⁴ Abdülmecîd Sivâsîzâde'nin yazılmış diğer eserleri için bk: Vassâf, age., C.III, s.482.

⁶¹⁵ Vassaf, ag.e., C.III, ss.482-483.

söyleyebiliriz. Nitekim Abdülmecid Sivâsî'nin, hem zâhirî imlerde hem bâtinî alanda şöhretini yayılmış, zamanın padişahı III. Mehmed tarafından İstanbul'a davet edilmiştir.⁶¹⁶ III. Mehmed'in daveti üzerine İstanbul'a gelen Abdülmecid Sivâsî, Ayasofya yakınında bir eve yerleşmiş, burada Ayasofya Camii'nde vaizlik olarak hizmete başlamıştır.⁶¹⁷ Bu bilgiden hareketle Abdülmecid Sivâsî'nin ilk vaizliği Ayasofya Camii'nde başladığını söyleyebiliriz.

Hem Ayâşofya'da vâ' iz olmuş idi ol zamân

Ûadı-zâde münkiri hâşm oldu şeyhe ber-devâm

Mehmed Murad'ın Abdülmecid Sivâsî için yazdığı kırk üç beyitlik medhiyede, Hz. Şeyh'in hem hayatı, şeyhliği ve kadızadelilerle yaşadığı münâkaşa hakkında pek çok bilgi mevcuttur. Medhiye'de, Abdülmecid Sivâsî hakkında şöyle yazılmaktadır:

“Zât-ı pâkine Abdülmecid denilir. Mevlidi Zile'dir, Sivâsîzâde diye şöhret bulmuştur. Şeyh Şemseddîn-i Sivâsî amcasıdır. Şeyh Şemseddin-i Sivâsî'den tahsil-i ulûm eylemiş, intisap ederek irşad vazifesi ile meşgul olmuştur. Beş sene içinde hem halife oldu hem yirmi beş yaşında zâhirî ve bâtinî ilimlerinde kendini tamamladı. Bir zaman amcasının postunda Sivas'da bulundu. Tutup destinden, şân u şöhret ile rütbe buldu o şeyh-i muhterem. Sultan Muhammed(III. Mehmed), şöhretini duyup zâtını görmek istedi. Kapıcıbaşı ile birlikte hatt-ı şerîfini gönderip, şeyhi İstanbul'a davet etti. Şehzâde Câmii'nde olup zaviyesi, Sultan Selima Han vaizinin vefat etmesi üzerine tekyesnin de yakında bulunması nedeniyle vaizliği ona verdiler. Sultan Ahmed Câmii ve Ayasofya Câmii'nde de vaizlik görevlerinde bulundu. Kadızâde ile de münakaşaları olmuştur. Oğlu Abdülbaki ve damadı Abdülehad Nûrî halifelerindendir. Hicrî 1049 senesinde rihlet etti. İki tekkesi vardır. Birisi Yavsî Tekkesi'dir. Sultan Selim Câmii yakınındadır. Diğer Eyyûb-i Ensârî civarında(Sivâsî Tekkesi) olup, kendisi de orada medfundur. Mesnevî'ye şerh yazmış⁶¹⁸, hem üç kitabı daha telif eylemiştir.”

⁶¹⁶ Cengiz Gündoğdu, “Sultan Ahmed Camii İlk Cumâ Vaizi: Abdülmecid Sivâsî (1563-1639) (Vaizlik Hizmetleri, Sultan Ahmed Camiine Atanması, Va'z Üslûbu)”, Tasavvud: ilmî ve Akademik İlmî Araştırma Dergisi. C.2, S.4: 41-53, (2000), s.42.

⁶¹⁷ Nazmî, age., s.125.

⁶¹⁸ Nakledilir ki: Mevlânâ, mânevî hâl âleminde Abdülmecid Sivâsî'ye, “Benim Mesnevî kitabıma şerh yazmanızı istiyorum.” Abdülmecid Efendi de özür beyan ederek, “ Hâşâ benim haddim değildir. Sizin inci gibi sözlerinizi şerh etmek bir yana, anlamaktan acizim. Birçok şerhler yazılmış, bizim şerhimize ne gerek.” deyince, Mevlânâ hazretleri, “ Onlar da güzel, fakat söz başka hâl başkadır. Birkaç gün sonra yine mânâ âleminde Abdülmecid Efendi'ye, “ Size Mesnevî'me şerh yazın demedim mi?” diyerek Abdülmecid Efendi'yi ikaz etmiştir. Ertesi sabah padişah tarafından iki asker gelip, şerh yazılmasına dair

Abdülmeçîd Sivâsî hazretleri yetmiş sekiz yıllık hareketli ve bereketli bir ömürden sonra, hicrî 1049/1639 Ekim ayında İstanbul'da vefat etmiştir. Vefatından sonra Eyüp Nişanca'da Mustafa Paşa Caddesindeki Nişanca Camii (Nişancı Mustafa Camii) civarında kendisine ait evin bahçesine defnedilmiştir.⁶¹⁹ IV. Mehmed'in annesi Mahpeyker Valide Sultan (ö.1651), Abdülmeçid Sivâsî'nin vefatından iki yıl sonra gördüğü rüya üzerine kahyâsı Behram Ağa nezaretiyle kabrinin üzerine bir türbe yaptırılmıştır.⁶²⁰

3.2.36. Şeyh Abdullah Kaşgarî

1100 sene-i hicriyyesinde (1692) Kaşgar'da dünyaya gelen Abdullah Kaşgarî, Nakşibendî zümresinden mübarek bir zâttır. İstanbul'a geldiğinde ise La'î-zâde Abdülbâkî Efendi merhumun yaptırdığı dergâha şeyh olmuştur.⁶²¹ XVIII. yüzyılda Orta Asya kökenli Nakşibendîliğin İstanbul'da önemli temsilcilerinden olan Abdullah Kaşgarî, aynı zamanda Nidâî mahlasıyla da kaynaklarda geçmektedir. Asıl adı ise Abdullah b. Muhammed el-Kaşgarî; Nakşibendiyye tarikatına mensup olduğu için de Nakşibendî, Eyüp semtinde ikamet ettiği için de Eyyûbî⁶²² lakaplarıyla da geçmektedir.

Kibâr-ı Nakşibendîden Cenâb-ı Şeyh ' Abdullah

Ulu zât olduğında şübhe yokdur bilmiş ol cānā

Tevellüd eylemişdir Kaşgār şehrinde dünyāya

Buḥāra'ya üç aylık yol imiş ol belde-i zībā

Hayatının ilk yıllarını Kaşgar'da geçiren Nidâî, 17 yaşında Nakşibendiyye halifelerinden, Mevlânâ Azhârî-i Kaşgarî'ye muhabbet duydu ve bir süre şeyhinin yanında kaldı, on sekiz yaşında hocasının izniyle Kaşgar, Semerkand, Buhârâ, Belh Herat ve Hocend'e seyahate çıkar. Kaşgar'da 78 kadar velînin kabrini ziyaret eder. Kaşgar'dan diğer şehirlere geçen Nidâî, Hocend'e geldiğinde Şeyh Muslihiddîn Hocendî ve Baba Kemâl-i Hecendî zâtların kabirlerini ziyaret eder. Semerkand'ta ise

fermanı ve yüz altın sikke getirdiler. Abdülmeçid Efendi de Mevlânâ hazretlerine yakışır bir şerh icra etti. Evliyalar Ansiklopedisi, C.X, s.310.

⁶¹⁹ Nazmî, age., s.120; Mehmed Tahir, age., C.I, s.120; Mehmed Süreyya, age., C.III, s.400.

⁶²⁰ Nazmî, age., s.188.

⁶²¹ Vassâf, age., C.II, s.116.

⁶²² Azmi Bilgin, "Abdullah Nidâî ve İki Şiiri", İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi. C.27: 61-71 (1997), s.63.

Şeyh Ebû Mansur Mâtürîdî, Hâce Ubeydullah Ahrâr ile Mahdûm-ı A'zâm'ın kabirlerini ziyaret eder. Buhârâ'da; Abdülhâlık-ı Gucdüvânî ve Şâh-ı Nakşibendî hazretlerinin kabr-i şerîflerini ziyarette bulunmuştur. Daha sonra buradan Belh'e geçen Abdullah Nidâî, Ubeydullah Ensârî, Mevlânâ Sa'deddin Kaşgarî, Mevlânâ Câmî, Zendeñil Ahmed-i Câmî, Şâh Kasım-ı Envar, İmam Ali Rıza, Feridüddin Attâr ve Bâyezîd-i Bistâmî gibi meşhur şeyh ve azizlerin kabirlerini ziyaret etmiştir. Horasan'dan Irak'a geçen Nidâî, 45 yıl seyahat ettikten sonra ⁶²³İstanbul'a gelir. Şiirlerinde "Yetim" mahlasını kullanan La'lîzâde Abdülbâkî Efendi'nin (Ö.1159/1746)⁶²⁴ yaptırdığı Kalenderhane Tekkesine şeyh oldu.

Nidâyî mahlasıyla hem tağallüş itdi şi' rinde

Risâle nâmnı Hâkkiyye koydu hâklığa imâ

O merd-i Hâk cehl-i sâl itdi dünyâyı seyâhat hem

Dağı üç kerede hacce gidüb ol şeyh-i bî-hemtâ

Hüseyin Ayvansarâyî, *Mecmûa-i Tevârih*'inde Nidâî hakkında şöyle yazmıştır: "... mezbûr zâviyeye⁶²⁵ Şeyh Abdullâh-ı Kaşgarî şeyh olup lâkin vâkıf-ı mezbûr zâviyeyi mücerred olan kalenderlere şart eylemekle şeyh-i mezbûre teehhül ve tezevvüc ve tevellüd ve tenâsül mukadder olmağla zâviyeyi terk ve müteehhilin zümresine layık olmuştur ki, ba'de zamanın İdris Köşkünde kendine bir zâviye binâ olunduğu yazılmış idi."⁶²⁶

Gelüb sonra civâr-ı belde-i Eyyüb'de şabr itdi

Dağı İdrîs Köşkü'nde olurdu hançah-ı inşâ

⁶²³Güller Nuhoglu, Abdullah Nidâî-yi Kaşgarî ve Hakkıyye Risalesi, Birinci Basım, İstanbul: Simurg Yayınları, 2004, ss. 55-56.

⁶²⁴Hayatı hakkında ve eserleri hakkında bilgi için bk. Mehmed Süreyyâ, age., C.III, s.298-299; Mehmed Tahir, age., C.I, s.159; Abdülbaki Gölpinarlı, Melamilik ve Melâmiler, Birinci Basım, İstanbul: Milenyum Yayınları, 1992, ss.153-155.

⁶²⁵Murtaza Efendi'nin (ö.1160/1747) 1745 senesinde binâ ettirdiği bu zâviye, "Murtaza Efendi Tekkesi" ve "Kaşgarî Tekkesi" adları ile tanınmıştır. Mehmed Süreyyâ, age., C.IV, s.361. Ayrıca, Nidâî'den sonra Şeyh Ubeydullah, İmam Şeyh İsa, Çelebi Şeyh Seyyid Mehmed, Şeyh Hâce el-Hâc İsmail, Hâce Nidâî Abdullah, Hâce Lutfullah, Şeyh Hâce Mehmed Eşref, Mehmed Âşir, Şeyh Bahâeddin ve Seyyid Abdülhakim Arvasî bu tekkede şeyhlik yapmışlardır. Bk. Bilgin, "agm.", s.65.

⁶²⁶Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, *Mecmûa-i Tevârih*, hzl: Fahri Ç. Derin- Vahid Çabuk, Birinci Basım, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1985, s.269.

Abdullah Nidâî, 1156-1159 (1743-1746) yılları arasında Kalenderhane Tekkesinde şeyhlik yapmış, 1174/1760⁶²⁷ tarihinde vefat etmiştir. Mehmed Murad'ın, Nidâî'ye yazmış olduğu medhiyesinden öğrendiğimize göre; Şeyh İsa(Ö.1206/1791-92)⁶²⁸, Şeyh İsmâil Efendi (Ö.1213/1798), damadı Seyyid Çelebi'nin (Ö.1208/1794) Nidâî'nin halifelerinden olduğunu, Abdullah adında bir oğlunun olduğunu ve genç yaşta vefat ettiğini bildirmektedir.

Yine hem kuvve-i kudsiyesiyle hâzret-i şeyhe
Hâlife olmuş idi terk ü tecrîd ile Şeyh ' İsa

Biri de dervîşiniñ Şeyh İsmâ' il Efendi'dir
Ki itmiş idi kebş-i rûhını kurbân için ifnâ

Birisi de dağı dervîşiniñ damâdı olmuşdur
Ki Seyyid Çelebi dinmek ile meşhûrdur hâlâ

Mehmed Murad, Abdullah Kaşgârî'nin ve halifelerinin devrindeki padişah-şeyh ilişkilerinin de iyi olduğunu, Sultan II. Osman Hân, Abdülhamid Hân, III. Selim Hân ve III. Mustafa Hân ile olan ilişkilerinden de bahsetmektedir.

Nidâî, *Hakıyye Risalesi*'nde hayatına dair şunları söylemektedir: “ 45 yıl şehirden şehire, iklimden iklime Hak ehlini talep ile dolaşım. Bunları söylemekten maksadım övünmek değildir. Hak talipleri bilsinler ki maksada kolay ulaşılmıyor. Bu yolda mertçe yürümek gerek.”⁶²⁹

XVIII. yüzyıl başlarında Kaşgar'dan İstanbul'a gelen, burada adına bir tekke kurulan şeyh, mutsavvıf şairimizin hem *Dîvân*'ı (Süleymaniye Ktp., Şâzelî, nr.158, H. Hüsnü Paşa, nr. 784, 1044, Esad Efendi, nr.1458, Mihrişah Sultan, nr.209,vr.61a-109b), Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphaesi (Hazine, nr.984), İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı (Osman Ergin Yazmaları, nr.1194/3) ve Kahire Dârü'l-kütüb'de (Tasavvuf, nr.46, Mecâmiu Türkî, nr.38)⁶³⁰ hem de *Risâle-i Hakıyye* (Süleymaniye Ktp., Âşir

⁶²⁷ Vassâf, age., C.II, s.116.

⁶²⁸ Ayrıca, Sultan I.Abdülhamid ve Sultan III. Selim'in Şeyh İsa'yı dergâhında ziyaret ettikleri Mehmed Murad'ın Nidâî'ye yazdığı medhiyede sabittir. Sultan III. Osman Han ve III. Mustafa Han'ın da Nidâî'nin dergâhına ziyarette bulunduğunu söyler.

⁶²⁹ Güller Nuhoglu, "Abdullah Nidâî Ve Hakıyye Risalesi", Nüsha Şarkiyât Araştırmaları Dergisi, C.3, S.3: 145-152,(Güz 2001), s.147.

⁶³⁰ Bilgin, "agm.", s.7.

Efendi, nr.411, vr.1b-29a; Esad Efendi, nr.1422, vr.1b-36b, nr.1458; H. Hüsnü Paşa, nr.251; Mihrişah Sultan, nr.209, vr.1a-50b; Şâzelî, nr.158, vr. 65a-83b) ve (Topkapı Müzesi Sarayı Ktp. Hazine, nr.984, vr19b-53b)⁶³¹ kütüpanelerinde bulunan iki önemli eseri, tasavvuf ve Tekke Edebiyatı açısından önem arz etmektedir.

Nidâî'nin bunlardan başka *Risâle-i Muhtasar* (*Süleymaniye Ktp., Mihrşah Sultan, n. 209, vr.59b-61a*), *Esrâr-ı Temhîd* ve *Fukarâ* gibi eserleri de kaleme aldığı bilinmektedir.⁶³² Mehmed Murad'ın kendisine yazdığı medhiyede Risâle-i Hakkıyye eserine de değinen şair, bu eserini Fârisî lisanıyla yazdığını söylemiştir. Bunlardan başka, Nidâî'nin Mesnevî dersleriyle de meşgul olduğu, aşk ehli olanalara Mesnevî'den dersler verdiği Mehmed Murad'ın verdiği bilgiler arasındadır.

Mehmed Murad'ın Nakşibendî ulularından olan Şeyh Abdullah Kaşgârî'ye yazdığı otuz dört beyitlik medhiyesi, Abdullah Kaşgârî'nin hayat biyografisi yönünden oldukça geniş bir mehdıyedir. Mehmed Murad, Abdullah Kaşgârî ile ilgili bilgileri genel çerçevede medhiyesinde kayda almıştır. Medhiyede Abdullah Kaşgârî'den şöyle bahsedilmektedir:

“ *Kibâr-ı Nakibendî'den olan Cenâb-ı Şeyh Abdullah, Nakşibendî'de ulu bir zâttır. Kaşgar şehrinde tevellüd eylemiş, Buhârâ'ya üç aylık bir mesafededir. Mürşidi, Kaşgar şehrinde Şeyh Azhâr olup, kerâmetleri ile meşhur bir zâttır. Hazret-i mahdûm-ı a'zamın, Seyyid Ahmed'in tarikat silsilesindedir. Bu zâta Nakşibendî'de ulu bir zât olduğu için “mahdûm-ı a'zam” denilmiştir. Sırrı ise Abdullah Kaşgârî'de zuur etti. Kaşgârî'ye de mahdûm-ı a'zam denilse bunda yalan olmaz. Lisân-ı Fârisî ile risale yazıp, ismini “Hakkıyye” verdi. Divan'ında da Nidâî mahlasıyla yine Farsça ile nice esrarlı sözler yazdı. Yıllarca birçok memleketlere seyahatte bulundu. Hem de üm kere hacca gitti o medr-i Hudâ. Mesnevî kitabından Hak âşıklarına ders veren Kaşgârî, Hâfız Divânı, Molla Câmî'den ve Cihân-nümâ eserlerini okutmuştur. Daha sonra İstanbul'a gelip Eyüp semtinde bir hankâh inşa ettirdi. Öyle bir hankâh idi ki İdris Köşkü'nü andırıyordu. Kibâr-ı Nakşibendî'den Molla Emân- Belh ona keşkül-i ihsanda bulunmuştu. Duasını almak için, Sultan Osman Hân, Sultan III. Mustafa Hân dergâhına ziyarette bulunup, duasını alıyorlardı. Dervişlerinden birisi Şah Baba'dır. Yine hem kuvve-i kudsiyesiyle Şeyh İsâ halifesi olmuştur. Annesinin ismi Meryem, babasının bilmem ama Hz. İsâ(Rûhullah)'ın pâk ismi ona semadan inmiştir. Şeyh İsâ'ya Rûhullah*

⁶³¹ Bilgin, “agm.”, s.67.

⁶³² Nuhoğlu, “agm.”, s.148-149.

dense bunda hilâf olmaz. Kimi gördüm ise onun kerâmetlerini konuşur. Biri de dervişinin ismi Şeyh İsmail Efendi'dir ki ruhunu kurban etmiştir. Birisi de dervişinin damadıdır ki adı Seyyid Çelebi diye bilinir. O da tevazu ile kendinin cümleden aşağı görür idi. Bir oğlu var imiş, Abdullah isminde ama genç yaşta vefat etmiştir. Bu dört zât-ı mükerrem cânîşin-i pîr olmuştur. Cümlesine de Cennetü'l-mevâ'nın hankâhı nasip olmuştur. Cenâb-ı Hazret-i Abdülhamid Hân'ın daim ziyaretgâhı olmuş idi Şeyh İsâ. III. Mustafa Hân dahi iki defa ziyaret etmişti şeyh İsâ'ya. İşte meşâyih böyle olur, gele şehler payine her dem. Padişahların maksadei ise dergerh-i vâlâdır.”

3.2.37. Şeyh Ebu'l Vefâ Konevî

Şeyh Muslihuddîn Mustafa b. Ahmed. Lakabı Muslihuddîn'dir. İstanbul evliyalarından olup, Ebu'l-Feth Mahmud Han sâni ve Beyâzıd Han Velî sâni zamanlarında der-sa'âdetde zühd ve takvâsıyla ve va'z'-ı irşadıyla şöhret bulmuştur.⁶³³ Şeyh Vefâ, İbn-i Vefâ, Ebu'l-Vefâ⁶³⁴ isimleriyle de bilinir. Babası Ahmed Sadri, Vefâ lakabıyla meşhurdur.⁶³⁵ Konya'da doğduğu bilinmesine rağmen doğum tarihi bilinmemektedir.

Vefâ hazretleri zâhirî ve bâtinî ilimlerde yetişmiş büyük âlim ve evliyâ idi. Aynı zamanda arifâne şiirler söylediği bilinmektedir.⁶³⁶

İlk tahsilini yaptıktan sonra Edirne Debbağlar Camii imamı Şeyh Musluhiddîn'e talebe oldu. Bir müddet burada kalan Vefâ hazretleri, daha sonra Abdülatîf-i Kudsî (ö. 856/1452) hazretlerinin sohbetlerinde bulundu.⁶³⁷ Kısa zamanda tasavvuf, din ve fen ilimlerinde yükseldi, kemâle erdi.

Şeyh Vefâ hazretleri bir ara hacca gitmişti. Hacdan deniz yolu ile dönerken, yolda Hristiyan korsanları tarafından esir konulmuş ve Rodos adasına götürülmüştü. Kahramanoğlu İbrahim Bey tarafından para verilmek suretiyle serbest bırakıldı ve İstanbul'a döndüğünde bugün ismi ile anılan “Vefâ” semtine yerleşti.⁶³⁸ Buraya yerleştikten sonra insanlara dinin emir ve yasaklarını, doğru yolu anlatmakla meşgul oldu.

⁶³³ Sâmi, age., C.VI, s.4688.

⁶³⁴ İslam Âlimleri Ansiklopedisi, C.XIII, s.138.

⁶³⁵ Mehmed Tahir, age., C.I, s.181.

⁶³⁶ Mehmed Tahir, age., C.I, s.181.

⁶³⁷ İslam Âlimleri Ansiklopedisi, C.XIII, s.138; Evliyalar Ansiklopedisi, C.XII, s.6; Mehmed Tahir, age., C.I, s.181.

⁶³⁸ Evliyalar Andiklopedisi, C.XII, s.6.

‘İlm-i bâtında dağı bolcadır şübhem yok
Çeşme-i āb-ı ledünn olmadı mı Hızr- āsā

Zühd ü takvāsı müsellemler dağı şeyh-i a‘ zam
Her kerāmātı anıñ bilmiş evvelîñ lā-yehşā

Mehmed Murad, Konevî hakkında yazdığı medhiyesinde beyitlerde de görüldüğü üzere zühd ve takvâda, ilm-i bâtında ve ilm-i zâhirde mübarek bir zât-ı azimüşşân olduğunu söylemektedir.

Ebu’l Vefâ, Konya ve Edirne’de hem bâtinî hem astronomi ve Musikîden,⁶³⁹ dinî ilimlerin bütün alanlarında eğitim görmüş bir ilim adamıdır. Önderliğini yaptığı küllîye; bir ilim merkezi, bir kültür merkezi, bir yardımlaşma müessesesi, yoksulların doyurulduğu bir müessese konumunda olup, günümüzde de Vefa semtinde Şeyh Ebu’l Vefâ hazretlerini hatırası olarak kalmıştır. Fatih Mehmet Sultan ve Bâyezıd Hân-ı Velî ile aralarında çok güzel bir muhabbet olmuştur. Mehmed Murad Dîvân’ında da bu muhabbet dile getirilmiştir.

Hem Ebū’l -Fetḥ ziyâretten için istîzân
Eylemiş idi velî ruḥşatı olmazdı aña

Bir gün Fatih Sultan Mehmet, bir adamını Şeyhe göndererek ziyaretinde bulunacağını, nasihatlerinden istifade etmek istediğini iletmesini ve kendisini saraya davet ettiğini söyler. Ebu’l Vefâ’nın davete icâbet etmemesi üzerine, Fatih Sultan Mehmed kendisi şeyhin dergâhına gider. Ebu’l Vefâ’nın kapısının kendisine açılmadığını gören padişah, birkaç sefer tekrardan gelir fakat Ebu’l Vefâ, padişahın huzuruna gelmesine razı olmaz. Bunun sebebini soranlara şu arifâne cevabı verir: “ Benim ona meylim ve onun bana ihtiyacı o derece fazladır ki, ben ondan, o benden ayrılmak istemez. Korkarım ki padişah vazidesini bırakıp, dervişliğe kalkacak. Halbu ki o milletin işlerini düzenlemek üzere vazfelendirilmiştir.”⁶⁴⁰

Bâyezıd Hân-ı Velî de taleb-i ruḥşat idüb
Añada virmedi izni ki gele yanına tā

⁶³⁹ Mehmed Tahir, age., C.I, s.181.

⁶⁴⁰ Câmî, age., s.559.

Sultan II. Bâyezıd Hân, Ebu'l Vefâ hazretlerini çok severdi. İlminin, yaşayışının hayranı idi. Bu sebepten vefat ettiği zaman cenaze namazında bulunmuştur. Hatta o esnada kefenlenmiş olan tabutu açıp, yüzüne bakarak hasretliğini gidermek istemiştir. Kefeni açıp baktığında ise Ebu'l Vefâ hazretleri yüzünü sağ eliyle kapatmıştı.⁶⁴¹ Mehmed Murad, Ebu'l Vefâ'ya yazdığı medhiyesinde bu durumu şiirinde şöyle belirtmiştir:

İrtihâl itdiği dem dâr-ı beķāya geldi
Gördi tabuta ķomuşlar o ' azîzi ammā

Pes buyırdı ki açın rüyuna ķasret oldım
Göreyim vech-i şerîfini bu zātın zirā

Didiler şimdi kefenlendi açılmaķ olmaz
Var kerāhet bu fi' ilde biliniz siz de şehā

Gördü kim açmayacaķ zümre-i dervişānı
Kendisi āçdı ķapağı kefeni hem yārā

İki elini yüzine ķomuş ol şeyh-i güzîn
Görmemiş vechini bu def' āda sulţān hālā

Şakāyık'ta⁶⁴² da bu bilginin geçtiğini Mehmed Murad, bir beytinde belirtmektedir.

Şeyh Ebu'l Vefâ, 896/1490 senesinde vefat edip, Süleymaniye Camii-i şerîfi civarında zaviyesinde⁶⁴³ defn olunmuştur. Türbesi II. Bâyezıd Hân tarafından yaptırılmış olup,⁶⁴⁴ Mehmed Murad'ın medhiyesinde türbesinin etrafının yandığını fakat türbesine hiçbir zarar gelmediğini ifade etmiştir.

Türbesi yanmadı etrāfını aldı āteş
Āteş-i ' aşķ ile yanmışdı olub maħv ü fenā

⁶⁴¹ İslam Âlimleri Ansiklopedisi, C.XIII, s.139.

⁶⁴² Bk: Mecdî Efendi, age., s.251.

⁶⁴³ Sâmi, age., C.VI, s.4688.

⁶⁴⁴ Mehmed Tahir, age., C.I, s.181.

Şeyh Vefâ hazretlerinin eserleri:⁶⁴⁵

1) *Makâm-ı Sülûk*: Tasavvufla ilgili olup, dili Türkçedir. 396 beyitlik manzum bir eserdir. Tasavvufî, ahlâkî konuları şiir yoluyla ifade etmiştir. Bu şiirleri edebiyat açısından da kımetlidir.

2) *Şâz-ı İrfân*: Türçe ve Manzum bir eserdir.⁶⁴⁶

3) *Evrâd-ı Vefâ*: Beş yüz elli sahife olup, nesir bir eserdir.

4) *Rûznâme-i Vefâ*: Bu eseri, Deftedâr Ali Çelebi tarafından Miftâh-ı Rûznâme adıyla şehedilmiştir.

Mehmed Murad'ın Dîvânı'nda yazdığı medhiyelerin en uzununu Ebu'l Vefâ hazretlerine yazdığı yetmiş iki beyitlik medhiyedir. Medhiyede Ebu'l Vefâ hazretleri ile ilgili hemen her şeye değinen Mehmed Murad, Hazret-i Şeyh'in tasavvufî yaşantısı, padişahlarla olan ilişkisi, oğlu savaşta esir düşen bir kadınla olan menkıbesi medhiyede sade bir ifadeyle nakledilmektedir.

3.2.38. Şeyh Muhammed Murad Buhârî

Sefine-i Evliyâ'da yazıldığına göre; sâdât-ı kirâmdan ve meşâyih-ı Nakşibendiyye'den büyük bir zâttır. İsm-i âlîleri Ahmed'dir. 859/1445 senesinde Buhârâ'da dünyaya gelmiştir. Şeyh Hâce Ubeydullah-ı Ahrâr hazretlerine mülâkî olup, yine onun emriyle Şeyh Abdullah-ı İlâhî'ye intisâb etmişlerdir.⁶⁴⁷ Yirmi üç yaşındayken ilim öğrenmek için Hindistan'a giden Şeyh Muhammed Buhârî, burada İmam-ı Rabbânî'nin oğlu ve halifesi Hâce Muhammed Ma'sûm ile tanıştı ve ona intisâb etti. İlmî konularda kendini yetiştirip, hac vazifesini (1074/1664) tamamladı. Üç yıl Hicâz bölgesinde kaldıktan sonra memleketine dönerken, Bağdat ve Isfahan'a geçti. 1080/1669⁶⁴⁸ senesinde Şam'a geldi ve burada evlendi. Bu evlilikten Muhammed Bahâeddîn ve Mustafa isimli iki evlâdı dünyaya gelmiştir.

Şam ahâlisinin teveccühünü kazanan Muhammed Murad Buhârî, İstanbul eşrafının daveti üzerine İstanbul'a gelmiştir. (1092/1681). Şeyhülislam Feyzullah Efendi (Ö.1115/ 1703) gibi zâtler Murad-ı Buhârâ'ya intisâb etmiş, Anadolu'da

⁶⁴⁵ Evliyâlar Ansiklopedisi, C.XII, s.7.

⁶⁴⁶ Mehmed Tahir, age., C.I, s.181.

⁶⁴⁷ Vassâf, age., C.II, s.57.

⁶⁴⁸ Halil İbrahim Şimşek, " Murad Buhârî", DİA, C. XXXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, s.185.

Nakşinebdilik tarikatının Müceddidiyye kolunun temelini atmıştır.⁶⁴⁹ Muhammed Murad, İstanbul'a geldiğinde Eyüp Nişancı Mahallesi'nde ikamet etmiş, bu sırada Şeyhülislam Damadzâde Ebulhayr Ahmed Efendi tarafından bugünkü tekke⁶⁵⁰ kendisine tahsis edildi. Beş yıl sonra da halifesi Kilisli Ali'yi yerine vekil bırakarak önce Şam'a, sonra umreye girmiştir. (1098/1685-86).⁶⁵¹

Şeyh Muhammed Murad'a duyulan teveccühten rahatsız olan Sadrazam Çorlulu Ali Paşa, Şeyh Muhammed Murad'ı hacca götürüyoruz bahanesiyle donanma ile yola çıkartmış ve Alanya yakınlarında gemiden indirmiştir. Muhammed Murad, önce Konya'ya, sonra da Kütahya üzerinden Bursa'ya geçmiştir. Bu yolculuğu altı yıl sürmüştür. 1130/ 1717 senesinde İstanbul'a dönen Murad-ı Buhârî, önce Eyüp'te Hüseyin Efendizâde bahçesinde, daha sonra Resisül-Etıbbâ Nuh Efendi Yalısı'nda ikamet etmiş, kendi adıyla anılan Nişancı Mahallesi'ndeki tekkede hem müderrislik hem şeyhlik vazifesini⁶⁵² vefatına kadar devam etmiştir. 12 Rebiülahir 1132/ 1720 senesinde vefat eden Murad-ı Buhârî'nin cenaze namazında Hazret-i Halid Camiisi ve meydanı yeterli gelmemiştir. Nişancı Meydanındaki tekkesinde⁶⁵³ medfundur. Seksen yıllık ömrü hayatında Semerkand, Hindistan, Kudüs, Hicaz, Bağdat, İsfahan, Belh, Buhârâ, Kahire, Şam, İstanbul ve Bursa'da ilim tahsili etmiş, hac vazifesi ve irşad vazifelerinde⁶⁵⁴ bulunmuştur.

Hayli zemân oldı hem Şâm-ı şerîfde muķîm

Üç kere hacce gidüb geldi yine şâd şâd

Hayli ħalife daĥı Bursâda itdi zuhûr

Tekye-i binâ itdiler cümlesi ehl-i sedâd

⁶⁴⁹ Ahmet Semih Torun, Şeyh Muahmmed Murad-ı Buhârî Tekkesi Haziresi Üzerine Bir Değerlendirme", Vakıflar Dergisi. S.34:125-161, (Aralık 2010), s.126.

⁶⁵⁰ " Şeyh Muhammed Murad-ı Buhârî, Şeyh Murad-ı Buhârî, Şeyh Murad Efendi" adlarla anılan tekke, Anadolu Kazaskeri Çankırlı Damad Mustafa Efendi (ö.1069/1684) tarafından 17. Yüzyılın ortalarında medrese olarak yapılmıştır. Daha sonra, oğlu Şeyhülislam Damadzâde Ebulhayr Ahmed Efendi (ö.1154/ 1742) tarafından tekkeye çevrilerek Şeyh Muhammed Murad-ı Buhârî hazretlerine tahsis edilmiştir. Nakşibendî-Müceddidiyye Tekkesi olarak hizmet görmüştür.

⁶⁵¹ Torun, "agm.", s.126.

⁶⁵² Şimşek, "agm.", DİA, C.XXXI, s. 185; Torun "agm.", s.127; Evliyalar Ansiklopedisi, C.IX, s.151.

⁶⁵³ Şu anda, Şeyh Murad-ı Buhârî Türbesi diye adlandırılan bu kısımda, tekkenin ikinci şeyhi Kilisli Ali (1147/1734) bir sanduka daha bulunmaktadır. Bk. Şimşek, "agm.", DİA, C. XXXI, s. 187.

⁶⁵⁴ Torun, a.g.m, s.127; Şimşek, " a.g.m.", DİA, C XXXI, s.187.

İstanbul'da ilk defa olarak Nakşibendî Dergâhını tesis ve inşa eden Ahmed-i Buhârî hazretleridir. Eğrikapı içinde, Ayvansaray üstündeki mescid ve zevâyâyı inşa etmiştir.⁶⁵⁵

Mehmed Murad Dîvânı'nda, Murad Buhârî'ye yazılan 29 beyitlik medhiyede şu bilgiler bulunmaktadır:” *Doğum yeri Buhârâ olup, medfeni Eyüp olduğu ve İmam-ı Rabbani'nin oğlu ve halifesi Hâce Muhammed Ma'sûm ile tanıştığı ve ona mürid olmuştur. Ayrıca ayaklarından rahatsız olmasına rağmen birçok yeri de gezmiştir. mesnevî dersinde üstat sayılır ve ilm-i ledünde de Hızr gibidir. III. Ahmed devrinde İstanbul'a davet üzerine gelmiştir. Halifeleri; Manastırlı Ali, Ahmed Tarsusî, Halil Birgivî, oğlu Muhammed Reşad, Yusuf Yânevî, Abdülhâlim, Kadı Nizâd'dır. Hazret-i Begzâde'nin halifesidir. Kırka yakın eseri vardır. Şam'da bir tekkesinin olduğu ve silsilesinin Şam'da olduğu bilinmektedir. Üç kere hacca gitmiş olup, dönüşünde beş sene Bursa'da kaldığı, tekrar İstanbul/Eyüp'e yerleşmiştir.*”⁶⁵⁶

Eserlerinden bazıları: 1) Câmiu Müfredâti'l-Kur'ân (Arapça, Türkçe ve Farsça kaleme alına bu eser, bir tefsir değil, bir Kurân çalışmasıdır. Orijinal bir tertibi olan eserin ilk kısmında, Mushaf sırasına göre sureleri de belirtilmek suretiyle önce bütün ayetlerin son kelimeleri, ardından ilk kelimeleri verilmiş, sonraki bölümlerde ise elif harfinden başlayarak, sırasıyla Arap alfabesinin 29 harfinin kelime başında kullanımı esas alarak alfabetik bir sistemle ele alınmıştır. Daha sonra söz konusu sıralamaya göre tesbit edilen bu kelimeler, “Kitâbü'l Elif minel-Arabî” başlığı altında Arapça olarak açıklanmıştır. Ardından “Kitâbü'l- Elif Mine'l-farisî” başlığı altında Farsça ve “Kitâbü'l Elif mine't-Türkî” başlığında Türkçe kelimeler açıklanmıştır. Eser, üç dilde yazılması ve kendine has tertibiyle türünde ilk sayılabilecek bir çalışmadır.) 2) Silsiletü'l zeheb fis-sülûkî vel-Edeb (Nakşibendiyye silsilesini ve müellifin tarikatmâdabı hakkındaki görüşlerini ihtiva eden Arapça bir risaledir. La'lîzâde Abdülbaki tarafından Türkçe müellifin oğlu Muhammed Bahâeddin'in müridi Ahmed Trabzonî tarafından “Tuhfetü'î-ah-bâb fi's-sülki't tarikâti'n- Nakşibendiyye” başlığı altında Arapça olarak şerh edilmiştir.) 3) Risâle-i fit-tasavvuf (Müridlerinden Karababazâde İbrahim'in, şehin sohbetlerinde tuttuğu notları içerir.) 4) Mektûbât ve Melfûzat (Murad Buhârî'nin

⁶⁵⁵ Vassâf, age., C.II, s.57.

⁶⁵⁶ Bk. Muhammed Murad Buhârî'ye yazılan “Der-medh-i Hazret-i Şeyh Muhammed Murad” başlıklı kasidesinde, şeyhin biyografisi hakkında bilgiler bulunmaktadır.

müridlerine, halifelerine, çocuklarına, bazı devlet adamlarına ve diğer kişilere yazdığı mektuplardan derlenmiştir.⁶⁵⁷

3.2.39. Şeyh Muhammed Şâh-ı Nakşibend

Tarih-i velâdetleri; 718/1318 senesinin Muharrem ayında Buhârâ civarında Kasr-ı ârifân denilen karyede mehd-ârâ-yı âlem-i şuhûd olmuşlardır.⁶⁵⁸ Hicrî 791 (1389) senesinin Rebiü'l-Evvel ayında⁶⁵⁹ 73 yaşında vefat ettiği kaynaklarda genel kabul olarak geçmektedir.

Hâce Bahâeddin Buhârâlı olup, Buhârî nisbesiyle, küçüklüğünde babası ile birlikte nakışçılık yaptığı için de Nakşibend lakabı ile meşhur olmuştur.⁶⁶⁰ İsmi ve nesebi; Hâce Bahâeddîn'in ismi, Muhammed b. Muhammed Buhârî'dir. Bazı kaynaklarda dedesinin adının da Muhammed olduğu belirtilir. Hâce Muhammed Bahâeddîn'in nesebi hakkında kesin bilgiler olmasa da bazı kaynaklarda onun Hz. Peygamber soyundan⁶⁶¹ geldiği iddia edilir.⁶⁶² Buhârâ'da ilk tahsilini gören Hâce Bahâeddin, hâce Muhammed Baba es-Simmâsî hazretleri⁶⁶³ tarafından manevî evlatlığa kabul edilmiş olup, Emîr Gülâl'e intisab etmiş, bunun yanında Abdülhâlîk-ı Gucdüvânî'den de iktibâs-ı feyz almıştır.⁶⁶⁴ Mehmed Murad'ın medhiyesinde de bu bilgiler teyit edilmektedir.

Hem tebennî eyledi Baba Simâsî hazreti

Böyle maqbûl-ı şehândır Hazret-i Şeh Nakşibend

⁶⁵⁷ Şimşek, "agm.", DİA, C. XXXI, s.187.

⁶⁵⁸ Vassâf, age., C.II, s.30; Tahsin Yazıcı, "Nakşibend" maddesi, DİA, C.IX, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, s.52; Necdet Tosun, Bahâeddin Nakşibend(Hayatı, Görüşleri, Tarikatı), 4. Baskı, İstanbul: İnsan Yayınları, 2012, s.99.

⁶⁵⁹ Tosun, age., s.99; Salâheddin Buhârî, Enisü't-talibin ve Uddetüs-salikin, çev: Süleyman İzzi, Hzl: Mustafa Özsaray, Birinci Baskı, İstanbul: İz Yayınları, 2003, s.79-80; Vassâf, age., C.II, s.36.

⁶⁶⁰ Tosun, age., s.98.

⁶⁶¹ İddia edilen soy ağacı şöyledir: Bahâeddin nakşibend bin Seyyid Muhammed Buhârî bin Seyyid Celâleddin bin Seyyid Burhâneddin bin Seyyid Abdullah bin Seyyid Zeynelâbidin bin Seyyid Kâsım bin Seyyid Şa'bân bin Seyyid Burhâneddin bin[Seyyid Kılıç bin] Seyyid Mahmud bin Seyyid Bulak(veya İshâk, İlâk) bin Seyyid Takî Sûfî Halvetî bin Seyyid Fahreddin (veya Muhyiddin) bin Seyyid Ali Ekber bin İmam Hasan Askerî bin İmam Ali Takî bin İmam Muhammed Takî bin Musâ Rızâ bin İmam Musâ Kâzım bin İmam Ca'fer-i Sâdik. Vassâf, age., C.II, s.30; Tosun, age., s.97.

⁶⁶² Tosun, age., s.97.

⁶⁶³ Rivâyete göre Hâce Bahâeddin doğmadan önce Muhammed Baba Semâsî bazı müridleriyle Kasr-ı Hinduvân'dan geçerken: "Bu topraktan bir yiğidin kokusu geliyor, yakında Kasr-ı Hinduvân Kasr-ı Ârifân olacak" demişti. Bahâeddin henüz üç günlük bebek iken Baba Semâsî'nin Kasr-ı Hinduvân'a geldiğini duyan dedesi, küçük Bahâeddin'in göğsüne bir hediye koyup, şeyhi Semâsî'nin huzuruna getirdi. Bebeği gören baba Semâsî: " Bu bizim oğlumuzdur, onu kabul ettik" dedi ve müridlerinden Emîr Külâl'e, Bahâeddin'in tasavvufî terbiyesini havale etti. Tosun, age., s.99; Buhârî, age., s.83; Câmî, age., s.381.

⁶⁶⁴ Vassâf, age., C.II, s.30-31.

Dâmen-i Seyyid-i Gülâl'ı tutdı candan şıdqla
Böyle bir şah-ı kelândır Hâzret-i Şeh Naşşbend

Şonra rûh-ı Guçduvâniden de oldu feyz-yâb
Âb-ı rûy-u Veysiyândır Hâzret-i Şeh Naşşbend

Hâce Bahâeddîn'in annesinin naklettiğine göre, o henüz dört yaşlarındayken iken annesine: Şu ineğimiz alnında hilal şeklinde sakarı olan bir buzağı doğuracak, demiş ve birkaç ay sonra dediği gibi bir buzağı dünyaya gelmişti.⁶⁶⁵

Hâce Bahâeddin on sekiz yaşına geldiğinde dedesi onu evlendirmek istemiş. Nişân merasiminde Baba Semâsî de bulunmuştur. Düğün merasimini bir süre erteleyen babası, ekonomik durumları bozulunca görkemli bir düğün yapacak bir durumları da kalmamıştır. Bu hadise den kısa bir süre sonra da Baba Simâsî, vefat etmiştir. Bahâeddin'i de dedesi Semerkand'a götürüp, orada bazı mutasavvıflarla tanıştırdı, daha sonra tekrar Buhârâ'ya gelip, düğünü yaptılar.⁶⁶⁶ Bundan sonra da Emir Külâl'in yanına gitmiş, ona intisâb etmiştir.

Bahâeddin'in Emir Külâl'den sonraki bağlantısı, Emir Külâl'in halifesi Mevlânâ Ârif Dîkgerânî'dir.⁶⁶⁷ Bilindiği üzere, yedi sene Mevlânâ Ârif ile görüşerek Halîl Atâ hazretlerine⁶⁶⁸ mülâkî olmuştur. (Kısa bir süre Yesevî şeyhlerinden Küsem Şeyh'in sohbetlerinde de bulunmuştur.) Halîl Atâ, dil-âgâh bir mürşid-i irfân-penâh bir zât-ı şerîfti.⁶⁶⁹

Uzun süren ve geniş çerçeveli çıraklık döneminden sonra, doğum yeri olan Kasr-ı Hinduvân'a dönerek müridlerini yetiştirmeye başladı. Buradayken iki kez hacc yolculuğuna çıktı.⁶⁷⁰ Şeyhlik dönemi başlayınca halkı irşâda başlayan Hâce Bahâeddin'in sohbetlerine ilk gelenler, Emir Külâl'in sohbetlerinden kopup gelen

⁶⁶⁵ Tosun, age., s.99.

⁶⁶⁶ Tosun, age., s. 99-100.

⁶⁶⁷ Algar, age., s.504.

⁶⁶⁸ Rivayete göre Hâce Bahâeddin gençliğinde babasıyla birlikte nakışçılık yaparken bir rüya görür. Rüyasında, eski Yesevî şeyhlerinden Hakîm Atâ, kendisini bir Türk şeyhine gönderdi. Uyandığında, rüyasında gördüğü zâtın simasını hatırlıyordu. Bir gün pazarda gezerken bu zâtı tanıdı, evine kadar takip etti. Adı Halîl Atâ idi. Akşam olduğunda ise bu zât, Bahâeddin'i evine davet ettirdi. Evine giden bahâeddin hazretleri, ona bağlılığını ve muhabbetini arz etti. Sohbetlerine katıldı. Buhârî, age., s.83.

⁶⁶⁹ Vassâf, age., C.II, s.31.

⁶⁷⁰ Câmî, age., s.386. Buhârî, age., s.203,340,341.

dervişlerdir. Hatta Emir Külâl'in oğlu Nakşbend Emir Burân'ın da Hâce Bahâeddin'in sohbetlerine katıldığı⁶⁷¹ bilinmektedir.

Bahâeddin Nakşbend, 3 Rebiü'-Evvel 791 /2 Mart 1389'da Kasr-ı Hinduvan'da⁶⁷² vefat etti. Hâce Bahâeddin bazı müridlerine Kasr-ı Ârifân'daki bahçesinde bir yer gösterek:" Bizim kabrimiz burası olacak " demişti.⁶⁷³ Bundan dolayı müridleri, Bahâeddin Nakşbend vefat edince oraya defnettiler.⁶⁷⁴

Hâce Bahâeddin, müridlerine dinî kaidelere uymayı, takvâyı, ruhsatla değil azîmetle amel etmeyi ısrarla tavsiye eder, velîlik mertebesine bu şekilde ulaşılabilirceğini söylerdi. Tarîkatını, Hz. Peygamber'in sünnetine ve ashabının sözlerine tâbi olmak niyetiyle özetlerdi. İlem ve âlimlere karşı son derece saygılı idi. Bu nedenle birçok âlim kendisine bağlılığını bildirmiş, sohbetlerinde bulunmuştur. İyi bir hadîs eğitimi ve tasavvufî eğitim alan Bahâeddin Nakşbend, Arapça, Farsça ve Türkçe dillerine son derece hâkimdir.⁶⁷⁵

Tarîkatını sohbet esası üzerine kuran Bahâeddin Nakşbend hazretleri, halveti uygulamaz, Gucevânî'nin "halvet der encümen" yani halk içinde Hak ile olmak prensibini⁶⁷⁶ esas alırdı. Onun prensibi, dünyevî işlerde çalışıp kazanmak ve kimseye yük olmamak, ancak çalışırken Hak Teâlâ'dan da gâfil olmamaktı.⁶⁷⁷

Bahâeddin Nakşbend'in hayatından bahseden eski ve en güvenilir kaynaklarda onun yazılı bir eserinin varlığından söz edilmemiştir. Ancak bazı eserlerde Hâce Muhammed Bahâeddin'e nisbet edilmiş bazı kitap isimleri görülmektedir. Muftelif kaynaklarda dağınık olarak zikredilen bu eserler toplam on bir adettir. Bazı eserler ise isim benzerliği nedeniyle Bahâeddin Nakşbend'e ait olduğu sanılmıştır.⁶⁷⁸

Tenbihü'l-gâfilîn: Katib Çelebi (Ö.1067/1657) tarafından Bahâeddin Nakşbend'e nisbet edilse de kütüphanelerde böyle bir esere rastlanılmamıştır. Muhammed Bahâeddin b. İbrahim Tebrîzî'nin böyle Farsça bir eseri vardır. Kâtip Çelebi'nin bahsettiği bu eser olabilir.⁶⁷⁹

⁶⁷¹ Buhârî, age., s.222-23; Tosun, age., s.105.

⁶⁷² Vassâf, age., C.II, s.36; Algar, age., s.505; Tosun; age., s.109.

⁶⁷³ Buhârî, age., s.383.

⁶⁷⁴ Cenazesi taşınırken: "Senin Köyüne gelen müflisleriz/ Cemâlinden bir merhamet dileriz" anlamına gelen Farsça bir beytin okunması da onun vasiyetleri arasındadır. Bk: Buhârî, age., s.161.

⁶⁷⁵ Buhârî, age., s.120.

⁶⁷⁶ Buhârî, age., s.120.

⁶⁷⁷ Tosun, age., s.113.

⁶⁷⁸ Tosun, age., s. 116-17.

⁶⁷⁹ Tosun, age., s.117.

Hayatnâme: Nasihat ve öğütler ihtiva eden manzum bir eserdir.⁶⁸⁰ Kütüphanelerde bu isimde bir tane esere rastlanılmıştır. O da Nakşibendiyye tarikatından Uzun Firdevsî'nin (Ö.918/1652) Osmanlı Türkçesi ile yazılmış eseridir.(Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud, nr:2333, vr.1b-95a).

Delîlü'l-âşîkîn: Tasavvufî bir eser olduğu zikredilmektedir.⁶⁸¹

Hediyetü's Sâkikîn ve uhfetü't-tâlibîn: Şeyh Bahâeddin Muhammed b. Hâce Ahmed Sâdık et-Tahûrî en-Nakşbendî'nin 990/1582 senesinde yazdığı bu Farsça eser⁶⁸² Bağdatlı İsmail Paşa (Ö.1920) tarafından yanlışlıkla Bahâeddîn Nakşbend'e nisbet edilmiştir.⁶⁸³

Silkü'l- Envâr: Bağdatlı İsmail Paşa tarafından Nakşbend'e isnad edilmiştir. Bu eser, 18. Asrın sonunda İstanbul'a gelen Şeyh seyyid Muhammed Nakşbend'in Farsça kaleme aldığı Meslekü'l-Envâr'ın yanlış kaydedilmiş şekli olabilir.⁶⁸⁴

Risale-i Kudsiyye: Sa'id Nefisî (Ö.1966) tarafından Nakşbend'e nisbet edilen bu eser aslında, müridi Muhammed Parsa'ya aittir.

Risale-i Ünsiyye: Sa'id Nefisî tarafından Nakşbend'e ait olduğu söylenen bu eser, müridi Ya'kûb Çerhî'ye aittir.⁶⁸⁵

Risâletü'l- vâridât: Nakşbend'e yanlışlıkla nisbet edilen eserlerden biridir. Bu eser Mevlânâ'nın babası Sultânü'lulemâ Muhammed Bahâeddîn Veled'in "Ma'ârif" adlı eseridir.⁶⁸⁶

Risâle-i fî vahdeti'l-vücûd: Bahâeddinzâde diye bilinen Muhyiddin Muhammed bi Bahâeddin'e (ö.952/1545) aittir.⁶⁸⁷ Kâtip Çelebi bu eserden bahsetmiştir.

Müntehabât min Mektûbâtihî: Muhammed Murad Buhârî'ye (1132/1720) ait mektuplardan oluşan bir eserdir. (İstanbul Üniversitesi Ktp., Farsça Yazmalar, nr.327, vr.52a-87b).⁶⁸⁸

El-Evrâdü'l-Bahâiyye: Kâtip Çelebi başta olmak üzere birçok kişi tarafından Nakşbend'e ait olduğu söylenen bu eserin de ona iat olduğu şüphelidir. Bu eser hakkında Anadolu'da birçok şerh yazılmıştır.⁶⁸⁹

⁶⁸⁰ Sâmi, age., C.II, s.1412; Vassâf, age., C.II, s.38.

⁶⁸¹ Vassâf, age., C.II, s.38.

⁶⁸² Kâtip Çelebi, age., C.II, s. 2042.

⁶⁸³ Tosun, age., s.117.

⁶⁸⁴ Tosun, age., s.117.

⁶⁸⁵ Buhârî, age., s. 29.

⁶⁸⁶ Tosun, age., s.118.

⁶⁸⁷ Kâtip Çelebi, age., C.I, s.897-98.

⁶⁸⁸ Tosun, age., s.118.

Bahâeddîn Nakşbend geride yazılı bir eser bırakıp bırakmadığı şüpheli olsa da birçok mürid ve halife bıraktığı tüm kaynaklarda sabittir. Bunlardan kaç tanesi halife olduğu tam olduğu bilinmemektedir. Nakşbend'den sonra dört halifesi tarafından tarîkatın kollara⁶⁹⁰ ayrıldığı bilinmektedir. 1. Alâeddin Attâr, 2. Muhammed Parsa, 3. Ya'kûb Çerhî, 4. Alâeddin Gucevânî.⁶⁹¹

3.2.40. Şeyh Sadi'-i Şîrâzî

Meşâhîr-i fuzalâ ve ricâlu'llahdandır. Gülistân ve Bostân nâm eserlerin müellif-i zî-iştihârıdır. İsmi, Muslihuddîn olup,⁶⁹² 589/1193 senesinde Şîrâz'da doğmuştur. İran'da yetişmiş mutasavvîf şairlerdendir. Aynı zamanda felsefî düşünce sahibidir. *Gülistân* ve *Bostân* isimli eserleri, medreselerde okutulmuştur. Bu sebepten tasavvuf ve edeviyat dünyasında hemen herkes tanır. Atabeg Sa'd b. Zengî asrında zuhûr edip, hükümdar-ı mezkûra mensûb babası, efendisinin ismine nisbetle Sa'dî mahlasını vermiştir.⁶⁹³

Nâmı olmuşdur Muḥammed Muşliḥiddīn de laḳab

Maḳlasına didiler Sa' dī anīñ cümle zevāt

Sa'dî'nin asıl adı hakkındaki bilgiler değişiklik arz eder. İlk dönem kaynaklarında şairin ismi, *Gülistan* dibacesini şerh eden şârihlerden Lâmi'i ,“ Sa'dî musannifin mahlasıdır. Adı Muslihüddin'dür.”⁶⁹⁴ der. Yine *Gülistan Dibâcesi* şârihlerinden Rüşdî “ ve Sa'dî musannifin mahlasıdır. Ve ism-i şerîfleri Muslihüddindir. Ve muhtemel ki Mustafa ve Muslihüddin lakabı ola Muahmmede Muhiddin ve Ahmede Şemsüddin didükleri gibi.”⁶⁹⁵ Bilgilerini verirken, son

⁶⁸⁹ Kâtip Çelebi, age., C.I, s.200; Vassâf, age., C.II, s.38.

⁶⁹⁰ Bu halifelerden Alâeddin Gucevânî (ö.852/1448) ve Muhammed Parsa ile başlayan kollar fazla yaygın ve etkin olamamıştır. Tarîkat esas olarak diğer iki koldan yani Alâeddin Attâr'ın halifeleri /Alâiyye) ve Ya'kûb Çerhî ile devam etmiştir.

⁶⁹¹ Tosun, ag.e., s.119.

⁶⁹² Mehmed Murad Dîvanı'nda “Muhammed Musluhiddin” olarak geçmektedir.

⁶⁹³ Vassâf, age., C.I, s.287; İslam Âlimleri Ansiklopedisi, C.IX, s.233; Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, C.VII, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2002, s.398.

⁶⁹⁴ Hülya Canpolat, “Sa'dî'nin Gülistan Önsözüne Yapılan Türkçe Şerhlerin Karşılaştırılmalı İncelenmesi”, (Basılmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), s.3.

⁶⁹⁵ Canpolat, age., s.4.

araştırmalarda asıl isminin “Ebû Muahmed Müşerrefüddîn (Şerefüddîn) Muslih bin Müşerref”⁶⁹⁶ olarak kaydedilmiştir.

Kâmûsu'l-A'lâm müellifi ,” Yüz iki sene muammer olup, çocukluğunda geçen on iki seneden mâ-adâ, ömrünün otuz senesini tahsîl, otuz senesi seyâhat ve askerlik ile otuz senesini dahi inzivâ ve ibâdetle geçirdiği meşhûrdur.”⁶⁹⁷ malûmâtını vermektedir.

Çırk sene taşşil-i 'ilm itdi aña bir devr idüb

Çırk sene dağı seyâhat ihtiyâr itdi o zât

Şeyh Sa'dî, seyhati esnasında, gazâ ve tahsîl kasdıyla Rum ve Hind ve sâir tarafları gezmiştir.⁶⁹⁸ İslam âleminde birçok te'lifler yapmış, şöhret kazanmış, her yerde hürmete mazhar olmuştur. Önce Bağdâd'da Medrese-i Nizâmiyye'de, Şeyh Ebu'l-Ferec-i Cezvî'den tahsîl-i ulûm etmiş ve bir müddet bu medresede ders okutmuştur.⁶⁹⁹ Yine, Şeyh şihâbeddin-i Sühreverdî hazretlerinden yol almış, Kutbu'l-aktâb Hz. Abdülkâdir'in dahi manevî feyzinden almıştır.⁷⁰⁰ On dört defa yaya olarak hacca giden şeyh Sa'dî, ömrünün son zamanlarını Irak ve Şam'da⁷⁰¹ geçirmiştir.

Şeyh Sa'dî, Moğollarla ve Haçlılarla yapılan savaşlara da katılmıştır. Bir keresinde Haçlılara esir düştü. 655/ 1257 senesinde tekrar Şîrâz'a dönen Sa'dî, devlet başkanı Ebu Bekr tarafından iyi bir hürmet gördü ve hükümdar adına *Bostân* adlı eserini yazdı. Bir yıl sonra da veliaht ikinci Sa'dî adına *Gülistân* eserini yazdı. Bu eserlerle kısa zamanda şöhreti ve adı her tarafa ulaştı.⁷⁰² Sa'dî'nin en büyük şöhreti gazeliyyâttadır. Tasavvufî ve arifâne şiirleri meşhurdur. *Gülistân* adlı eseri, Avrupa dillerinin hemen hepsini çevrilmiştir. *Gülistân* ve *Bostân* isimli eserlerinin dışında pek çok değerli te'lifleri vardır. Bu eserleri, *Külliyyât-ı Sa'dî*⁷⁰³ ismi altında bir araya getirilmiştir.

⁶⁹⁶ Ozan Yılmaz, “16. Yüzyıl Şârihlerinden Sûdî-i Bosnevî ve Şerh-i Gülistân'ı”, (Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2008), s.14.

⁶⁹⁷ Sâmi, age., C.4, s.2701.

⁶⁹⁸ “Mısır, Suriye, Dehlî, Belh, Azerbaycan, Horasan, Rum, Hind ve Mâverâünnehir ve Kaşgar'a kadar gidip seyahat eylemiştir.” Vassaf, age., C.I, s.288.

⁶⁹⁹ Câmî, age., s.681; Vassâ, age., C.I, s.287; Yılmaz, age., s.6.

⁷⁰⁰ Vassâf, age., C.I, s.287.

⁷⁰¹ Câmî, age., s.682.

⁷⁰² İslam Âlimleri Ansiklopedisi, C.IX, s.234.

⁷⁰³ Vassâf, age., C.I, s.288. Bu külliyyât daha sonra Bîsütûn diye bilinen Übey bin Ahmed Ebî Bekr tarafından biri 726 /1325 senesinde, diğeri de 735/ 1334 senesinde olmak üzere iki defa düzenlenmiştir. İlki, kaside ve gazellerin ilk harfine göre ve ikinci tertib ise son harfine göre yapılmıştır. Külliyyât, 16 kitap ve 6 risale olmak üzere 22 eserden meydana gelir. Ancak külliyyâta, mevcut isimlerin hepsinin bizzat müellif tarafından mı konulduğu kesin olarak bilinmemektedir. İslam Âlimleri Ansiklopedisi, C.IX, s.235.

Sa'dî, geniş bilgisi ve yüksek düşünce gücü, derin tetkik, tecrübe ve müşahade sayesinde insan ruhunu iyi bilişi, ince ve keskin, bazen alaycı bir edayla beşerin bn zaafalarını ortaya koyması ve özellikle samimi ve oldukça ahenkli ruhu büyüleyen şiir ve nesri sayesinde,⁷⁰⁴ Fars edebiyatının ilk akla gelen isimlerindedir. Osmanlı yazar ve şairlerinin de etkilediği Sa'dî, Feridüddin Attâr ve Ömer Hayyam'ı bile geçmiştir. Bazı kaynaklar ise onu, Firdevsî ve Hâfız-ı Şîrâzî ile birlikte söyler. Özellikle Bostân ve Gülistân eserleri konu ve kahraman yönünden çok renkli ve ilgi çekici görünümündedir. Sa'dî'nin gezip gördüğü yerler, yaşadığı olaylar, başkalarından dinleyip derlediği hikâyeler onun eserlerinin ders olarak okutulmasını sağlamıştır.⁷⁰⁵ Mehmed Murad, Divanı'nda yazdığı “Der-Medh-i Şeyh Sa'dî-i Şîrâzî” başlıklı medhiyesinde mutasavvıf tarafını medhederken, edebî yönünü de medhetmiştir. Mehmed Murad, aruz ve kafiye ile şiirler söylediğini, lügat iliminde ve şairlikte hüner sahibi olduğunu söylemektedir.

‘İlm-i şi‘r ü kâfiye ‘ilm-i ‘aruzile edeb
Zâtına oldu müsaḥḥir hem daḥı ‘ilm-i lügat

Hem feşâhatla belâgat şâhibidir şübhesiz
Dürr ü gevher gibi söz söyler degildir türrehât

Sa'dî, çeşitli kaynaklardan derlediği hikâyeler, bizzat şahit olduğu olaylar ve başkalarından duyduğu rivayetlerle edindiği bilgi ve tecrübelerini hikâye ve fıkralar halinde anlatırken sade, çekici ve anlaşılır bir üslup kullanmış, yer yer tarihî şahsiyetlerden de söz etmiştir. (...) Allah'a karşı kulluk, terbiye, aşk, muhabbet ve benzeri konuları eğitici ve öğretici bir şekilde işlemiştir. Çeşitli nasihatler ve ibretli sözlerle sona erdirdiği hikâye ve sözlerini hep bu amaç için kullanmıştır.⁷⁰⁶

691/1292⁷⁰⁷ senesinde âlem-i ahrete göç etmiştir. Medfeni, Şîrâz'da olup, Şîrâz'ın doğusunda bir mil kadar uzaklıktaki Kal'a Bender Dağı'na yakınındaki yerde bulunan imarethane, 18.yüzyılın ortalarında Kerim Han Zend (d. 1705 /Ö. 1779) adlı bir sanatsever tarafından yaptırılmıştır.⁷⁰⁸ ziyarete açıktır.

⁷⁰⁴ Ali Nihad Tarlan, İran Edebiyatı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1944, s.90.

⁷⁰⁵ Gencay Zavotçu, “ Sa'dî, Düşüncesi ve Etkileri”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S:40: 47-58 (2009), s.47-48.

⁷⁰⁶ Ozan Yılmaz, “age.”, ss.14-15.

⁷⁰⁷ Vassâf, age., C.I, s.289; Sâmi, age., C.4, s. 2702.

⁷⁰⁸ Tarlan, age., s.93.

Eserleri: Şeyh Sa'dî'nin manzûm ve nesir olan eserleri vefatından sonra külliyât halinde bir araya toplanmıştır. Bu eserler şunlardır: 1. Takrîr-i Dibâce⁷⁰⁹, 2. Mecâlis-i Pencgâne,⁷¹⁰ 3. Suâl-i sâhib-Dîvân, 4. Akl u Aşk,⁷¹¹ 5. Nasîhât-ül-mülûk,⁷¹² 6. Risâle-i Selâse; Mülâkat-ı Şeyh Sa'dî bâ Abakahan, Risâle-i Tingîyânu, risâle-i Melik Şemsüddin,⁷¹³ 7. Kasâid-i Arabî,⁷¹⁴ 8. Mülemmaât,⁷¹⁵ 9. Terciat,⁷¹⁶ (10. Tayyibat, 11. Bedâyî 12. Havatim, 13. Gazeliyyat-ı Kadîm,⁷¹⁷ (14. Sâhibiye, 15. Mukatta'at,⁷¹⁸ 16. Rubâiyet,⁷¹⁹ 17. Müfredât,⁷²⁰ (18. Hubsiyat, 19. Hezliyat,⁷²¹ 20. Mudhikat, 21. Gülistân: Gülistân, nesir kısımlar arasına bir takım manzumeler ilavesiyle meydana gelmiştir. 1258 yılında Salgurlu hükümdarı Sa'd bin Ebubekir bin Sa'd Zengi adına⁷²² yazılmıştır. Bir önsöz ve 8 bölümden⁷²³ ibarettir. 22. Bostân: Manzum eserlerin başında gelir. 1257 yılında kaleme alınan eser, yaklaşık 2000 beyitten oluşur. Ebû Bekr Sa'd b. Zengi adına⁷²⁴ yazılmıştır. Asıl ismi Sa'dînâme'dir. Doğuda ve batıda Bostân ismiyle bilinir. Adâlet, ihsân, ahlâk, mertlik, tevâzu, rızâ, kanaât, terbiye, şükür, tövbe ve münâcaat gibi konuları içeren 10 bölümden oluşur.

3.2.41. Şeyh Eşrefzâde

Eşrefîyye şu'besinin müessisi olup, pîr-i sâni addolunmuştur. Neseb-i âlîleri, İmâm Ali efendimize müntehî olup, babası mükerrerleri Eşref, onun babası Muhammed el-Mısrî'dir. "Eşrefoğlu", "Eşrefzâde", "Eşref-i Rûmî" diye meşhurdur.

⁷⁰⁹ Bir esere önsöz mahiyetinde yazılmış risaledir. Sade bir nesir üslubu vardır.

⁷¹⁰ Sa'dî'nin vaazlarından beşidir. Beş meclis şeklinde tertib edilmiştir.

⁷¹¹ Bu risalede Sa'dî, ayet ve hadislerle "akıl mı aşk mı" tartışmaları yapar.

⁷¹² Siyasetname tarzında yazılan bu eser, Bostan ve Gülistan'ın özeti gibidir.

⁷¹³ Sa'dî'nin öğüt isteyen bir Melik'e nasihatlerinden ibarettir.

⁷¹⁴ Arapça ve Farsça kasidelerden oluşan bir eserdir.

⁷¹⁵ Sa'dî'nin Arapça ve Farsça şiirlerinden oluşur.

⁷¹⁶ İki terci-ibent içeren eserin ilki 22 bendlik ve aşk üzerine, ikincisi 4 bendlik Sa'd bin Ebû Bekr'in ölümü için mersiye olarak yazılmıştır.

⁷¹⁷ Sa'dî'nin gazellerini ihtiva eder.

⁷¹⁸ Öğüt ve aşk için yazılmış kıtalardan oluşmaktadır.

⁷¹⁹ Öğüt vermek için yazılan rubailerden oluşmaktadır.

⁷²⁰ Sa'dî'nin 84 müfreden oluşan vecizelerini ihtiva eder.

⁷²¹ Nesir ve nazım olmak üzere hezel türünde şiirleri içeren şiirlerdir.

⁷²² Dudu Emekli, "Mehmed Sa'id'in Gülistan Tercümesi (Giriş-İnceleme-Sözlük-Tıpkı Basım), (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), s.5.

⁷²³ 1. Bölüm; hükümdarların hâl ve hareketleri, 2. Bölüm; dervişlerin ahlâkı, 3. Bölüm; Kanâatin fazileti, 4. Bölüm; susmanın faydası, 5. Bölüm; sevgi ve gençlik, 6. Bölüm; tâkatsızlık ve ihtiyarlık, 7. Bölüm; terbiyenin önemi, 8. Bölüm; sohbet adâbı ile ilgili hikâye ve menkıbeleri içermektedir. Bk. Ozan Yılmaz, "age.", s.22.

⁷²⁴ Emekli, age., s.5.

754/ 1353 tarihinde İznik'te doğmuştur.⁷²⁵ Bazı müelliflerin Eşrefoğlu Rûmî'yi 754'te dünyaya geldiğini göstermelerine karşılık, Emir Sultan(Ö.833/1429) ve Hacı bayram Veli (Ö.833/1429) ile münasebetlerini göz önüne alırsak, onun daha sonraki tarihlerde doğduğunu⁷²⁶ ileri sürülebilir. Şeyh Eşrefzâde, Anadolu'da yaşayan büyük velîlerden olup, aynı zamanda şairdir. İsmi, Abdullah'tır. Babasının ismi ise Eşref'tir. Şuabât-ı Kâdiriyyedendir. İlk eğitimini babasından almıştır. 874 senesinde vefat edip, medfeni İznik'tedir. Dîvân'ı meşhurdur.⁷²⁷

Eşrefoğlu Abdullah-ı Rûmî, hemen bütün tarikat pîrlerinin ve mutasavvıflarının İslam dünyasında peygamber sülalesine nisbet edilmesi geleneği olarak "Seyyid ve Şerîf" olarak gösterilmek istense de yapılan araştırmalar sonucu, Eşrefoğlu'nun kesin olara peygamber soyundan geldiğini gösteren bir belgeye rastlanamamıştır.⁷²⁸ Divanların başlarında ve Sefîne-i Evliyâ'da İbnü's-seyyid Ahmed el- Mısırî b. es-Seyyid Muhammed Suyûtî⁷²⁹ şeklinde yazılan şairin şeceresi, Şakayık-ı Nu'maniyye Zeyli'nde "Es-seyyid Abdullah b. Ahmed"⁷³⁰ şeklinde geçmektedir.

Eşrefoğlu Rûmî'nin neseben Hz. Peygambere ulaşan şeceresi kesin olarak bilinmese de manevî olarak Hz. Peygamber'e ulaşan silsilesi; Tabîbzâde Mehmed Şükrü Efendi'nin Silsilenâme-i Turûk-ı Aliyye'sinde şu şekilde belirtilmektedir:

Seyyid-i 'âlî nesebdir hem o zât-ı bî-riyâ

'Ârif-i sırr-ı fenâdır vaşıl-ı sırr-ı beķâ

Vârişi oldu Hâbîb-i kibriyânîñ ey fetâ

Oldu yine hem 'Ali'niñ sırrına maħrem-i şehâ

Bu cihetden kenz-i hikmet Şeyh Eşref-zâdedir

"Şeyh Abdullah b. Eşref b. Muhammedi'l Mısırîyyü'l meşhur Şeyh Abdullahi'r Rûmî rahmetullahi aleyh. Ve Şeyh Abdullah Rûmî'nin tövbesi ve telkini ve tâcı ve hırka ve seccadesi ve ameli ve terbiyeti ve icazeti ol şeyhü's-şüyuhü'l-ârifin el muhakkîn ale'l-milleti ve'd-dîn, el-hasibe'n-nesib Seyyid Bağdâdî'dendir.

⁷²⁵ Vassaf, age., C.I, s.100.

⁷²⁶ Necla Pekolcay- Abdullah Uçman, "Eşrefoğlu Rumi" maddesi, DİA, C.XI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, s.481.

⁷²⁷ Mehmet Tahir, age., C.I, s.17.

⁷²⁸ Mustafa Güneş, Eşrefoğlu Rûmî ve Dîvânı (inceleme-metin), (Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994), s.17.

⁷²⁹ Vassaf, age., C.I, s.100.

⁷³⁰ Güneş, age., s.100.

Ve onun dahi mürşidi, ehl-i tarikat ve erbâb-ı hakikat atası Şehabeddin Ahmed'dendir.

Ve onun dahi mâdeni'r-rumûz ve mu'cizi'l-künûz atası Şemseddin Muhammed'dendir.

Ve onun dahi Sultani'r-Rabbânî ve kutbü's-Samedânı Şeyh Muhyiddin Abdülkadir-Geylânî'dendir.

Ve onun dahi kâşifu'l-esrar Şeyh Ebu Said bin Aliyyi'l-Mahrusî'dendir.

Ve onun dahi hârisü'l-evliyâ Leyh Ebü'l Hasan bin Yusuf el-Kureşî-i li'l-kârî'dendir.

Ve onun dahi kutb-ı devâri'l-evliyâ-i ve'l-asfiyâ Şeyh ebu'l Fazl Abdülvâhid'dendir.

Ve onun dahi lisânü'l-kuds fi-beyânü'ş-şems Şeyh Şiblî'dendir.

Ve onun dahi seyyidi'l tavâif-i ve'l-âfâk Şeyh Ebü'l-Kâsım Cüneyd-i Bağdâdî'dendir.

Ve onun dahi sultanü'l-mürşidin-i fi'l-âlemin Seriyi-i Sakatî'dendir.

Onun dahi 'ârifü'l-avârif Şeyh Mâruf-ı Kerhî'dendir.

Ve onun dahi tercümân-ı halâyık fi'r-rumûz Dâvud-ı Tâî'dendir.

Ve onun dahi mahbubü'l- kulûb keşşâfü'l-guyûb Şeyh Habibi'l-Acemî'dendir.

Ve onun dahi enceb-i ehl-i zaman ve ahîr-i akran-ı avân Şeyh Hasan Basri'dendir.

Ve onun dahi urve-i şeriat ve mazhar-ı a'lâ-yı tarikat, nâsib-i a'lâm-ı hakikat, temkin-i serîr-i nusret-i ilâhî ve mâlik-i tâc-ı saltanat, pişivây-ı emîri'l- müminîn Ali b. Ebi Talib radiyallahu anh'dandır.

Ve onun dahi emin-i vahy-i ilâhî Cebrail aleyhisselam'dandır.

Ve onun dahi mâlikü'l-mülk-i zü'l-Celâl-i ve'l-ikrâm Hazretin'dendir.⁷³¹

Eşrefoğlu Mısır'dan gelerek İznik'e yerleşen bir aileye mensuptur. Büyük babasının Mısırlı olduğu bazı kaynaklarda geçer. İbnü's Muhammed Suyûtî⁷³² bazı kaynaklarda Hüseyinî⁷³³ bazılarında da Süyûfî⁷³⁴ lakaplarıyla anılmaktadır. Aynı zamanda, şairin iki kardeşinden birinin Hama'da, birinin Malatya'da medfun

⁷³¹ Güneş, age., s.18-19.

⁷³² Vassaf, age., C.I, s.100.

⁷³³ Güneş, age., s.20.

⁷³⁴ Güneş, age., s.20.

bulunmaları bu durumu doğrulamaktadır.⁷³⁵ Babası Eşref b. Ahmed'in de zamanında şair olduğu ama hayatı hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Dedesinin de Hüseyinî, Suyûtî ve Suyûfî mahlaslarıyla bilindiği ve tarikat şeyhlerinden biri olduğu sanılmaktadır.⁷³⁶ İslam Ansiklopedisi "Eşrefiyye" maddesinde Eşrefoğlu Abdullah-ı Rûmî için "Kendisi aslen Mekkeli olan bir sâdâttan addedilen bir aileye mensub gösterilir."⁷³⁷ denilmektedir.

Doğum tarihi hakkında da çeşitli ihtilaflar bulunan şairin doğum tarihi ve nesebi hakkında Fuat Bayramoğlu şunları söylemektedir: "Hacı Bayram-ı Velî'nin damadı olarak da ün kazanan Eşrefoğlu Abdullah Rûmî, XV. yüzyılın tanınmış mutasavvıf şairlerindedir. Babasının adı Eşref, dedesinin adı Mehmed Mısrî'dir. İznik'te doğmuştur. 754/ 1353'te doğduğuna kesin olarak bir kaynak gösterilemez"⁷³⁸ ifadelerini belirtmiştir.

Eşrefzâde'nin çocukluğu, gençliği ve ilk tahsili hakkında kaynaklarda net bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Sefine-i Evliyâ'da, "Tahsîl-i ibtidâiden sonra Bursa'ya azîmetle Çelebi Sultan Muhammed Medresesi'nde, el-yevm mevcûd bulunan hücrede tahsîl-i kemâlâta başlayıp, kırk sene burada buldukları mervîdir."⁷³⁹ Şeklinde bir bilgi mevcuttur. Buradan da anladığımız kadarıyla şairin, ilk tahsilini İznik'te yaptığını, daha sonra Bursa'da Çelebi Muhammed Medresesi'nde tahsiline devam etmiştir. Bazı kaynaklarda da "Ve mezbûr Muhammed Çelebi rivayet eder ki Eşrefzâde Sultan Hazretleri âlem-i şebabda ulûm-ı zahiriye ile meşgul olup, hatta bazıları kırk sene tahsîl-i ilm-i zahirde bulunmuştur derler."⁷⁴⁰ Mehmed Velîyüddin'in eserinden öğrendiğimize göre Eşrefoğlu, Danişmend olarak girdiği Çelebi Sultan Muhammed Medresesi'nde kısa bir süre sonra devrin ulemasından ve fıkıh üstadlarından olan Kara Hoca adıyla anılan Afyonkarahisarlı Alaaddin Ali Tursî'nin derslerine girmiş, belli bir seviyeye ulaşmıştır.⁷⁴¹

Şair, Çelebi Sultan Muhammed Medresesi'nde bir taraftan zahirî ilimlerle meşgul olurken, bir taraftan da tasavvuf kitaplarını ve evliya menkıbelerini okuyarak

⁷³⁵ Asaf Halet Çelebi, Eşrefoğlu Rumi Divanı, İstanbul: Hece Yayınları, 2002, s.6.

⁷³⁶ Güneş, age., s.20.

⁷³⁷ Kasım Kufralı, "Eşrefiyye "maddesi, DİA, C.IV, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, s.369.

⁷³⁸ Fuat Bayramoğlu, Hacı bayram-ı Velî: Yaşamı-Soyu-Vakfı, Ankara: TTK Yayınları, 1989, s.52.

⁷³⁹ Vassaf, age., C.I, s.100.

⁷⁴⁰ Mehmed Velîyüddin Bursevî, Menâkıb-ı Eşrefzâde, çeviren: Abdullah Uçman, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2009, s. 34.

⁷⁴¹ Bursevî, age., s.11.

tasavvuf kültürünü ve seviyesini artırmaya çalışıyordu. Bunların da kendisine yeterli olmadığını fark edince, kendisine bir yol ve müşid aramaya başladı.⁷⁴²

Bu düşüncelerle birgün Bursa'da bulunan "Abdal Mehmed" adında bir meczûbun huzuruna varır. Bu zât, onun artık zahirî ilmi bırakarak bâtmî ilme yönelmesini tavsiye eder. Bu olaydan sonra Abdullah Rûmî, Emir Sultan'ın yanına koşar.⁷⁴³ Emir Sultan, Hacı Bayram Velî'ye gitmesini söyler. Ankara'da Hacı Bayram Velî'nin olduğu dergâha giden Rûmî, burada bir süre nefisini terbi etmesi için en bayağı işlerde hizmet ettirilir ve bir süre sonra Hacı Bayram Velî'nin en iyi müşidleri arasına gire ve tekkenin on bir sene imamlığını yapar. Eşrefoğlu'nun hâl ve haareketletini beğenen Hacı Bayram Velî, onu kızı Hayrûn-nisâ ile evlendirir.⁷⁴⁴

Mehmed Murad da Abdullah Rûmî için yazdığı muhammesde Hacı Bayram Velî'ye gelişini, Emir Sultan'dan yol aldığını belirtmektedir.

Müşid olmuşdı o zâta Hacı Bayram-ı Velî
Bundan evvel hem Emir Sulţândan almış eli
Sulţân Abdülkâdire de buldu rûhânî yolu
Dindi Mevlânâ gibi bu zâta Rûmî belî
‘ Arif-i esrâr-ı vahdet Şeyh Eşref-zâdedir

Hacı Bayram'ın yanında tasavvufî eğitimini tamamlayan Eşrefoğlu Rûmî, şeyhi Hacı Bayram Velî tarafından Bayramîliği yaymak üzere İznik'e gönderilir.⁷⁴⁵ Fakat burada kendisinin yeterli düzeye gelmediğini düşünerek tekrar Hacı Bayram Velî'nin yanına döner. Şeyhine durumu anlattıktan sonra kırk gün halvette kalır ve Hama'ya Abdülkadir Geylânî'nin dördüncü göbekten oğlu Şeyh Hüseyin Hamâvî'nin yanına gider.⁷⁴⁶ Burada Şeyh Hüseyin Hamâvî'nin dergâhında kırk gün halvete girer ve kırk gün sonunda birçok engeli aşmış şekilde şeyhinin mazharına erişir. Mehmed Velîyüddin Bursevî Menâkıb'ında, şair Eşrefoğlu'nun Şeyh Hüseyin Hamâvî tarafından kemâlinin anlaşılması miçin ne suretle imtihan edildiğini ve meşhur Hz. İsmail ve Zemzem menkıbesine benzer bir keramet gösterdiğini, teferruatıyla nakletmektedir.⁷⁴⁷

⁷⁴² Bursevî, age., s.11.

⁷⁴³ Bursevî, age., s.12.

⁷⁴⁴ Vassaf, age., C.I, s.100; Çelebi, age., s.13.

⁷⁴⁵ Güneş, age., s.32.

⁷⁴⁶ Güneş, age., s.35.

⁷⁴⁷ Bursevî, age., s.20-21.

Halen İznik'te medfun olan Eşrefoğlu'nun türbesinin kapısında "Eşrefzâde azm-i cinân eyledi" mısramın ebced hesabıyla açık olarak gösterdiği gibi Eşrefoğlu Rûmî 874/ 1469 tarihinde 120 yaşında vefat etmiştir. Kaynaklar vefatıyla ilgili değişik bilgiler vermektedir. Türbenin kapısında bulunan bu tarih vefatıyla ilgili önemli bilgi vermektedir.⁷⁴⁸ Hüseyin Vassaf ise Sefine-i Evliyâ'da 754/ 1353 tarihinde İznik'te tevellüd⁷⁴⁹ eylediğini söyler.

Menkıbevî hayatından öğrendiğimiz kadarıyla Eşrefoğlu Rumî, pek çok mutasavvuf gibi medrese eğitimi almış bilge bir şairdir. Dinî-tasavvufî motiflerle süslenen Divan ve Müzekkin Nüfus adlı iki önemli eseri de onun dinî-tasavvufî eğitimden geçmiş olduğunu gösterir. Eşrefoğlu'nun Farsça ve Arapça eğitiminin iyi olduğu, çeşitli İslamî kaynakları okuduğu, eserlerini de bu doğrultuda yazdığı anlaşılmaktadır.

Eşrefoğlu'nun yaşadığı dönemde Anadolu'da ilim ve edebiyat dili olarak Arapça ve Farsça sürüyordu. Eşrefoğlu'nun böyle bir atmosferde Yunus Emre'nin yolunda yürüyen ve Anadolu'da, Türk dilini en iyi kullanan birkaç şairden biri olduğunu eserlerinden çıkarılmaktadır. Tasavvufî konuları, yalın ve kolay anlaşılır bir dille söylemiştir ve şekilden ziyade öze önem vermiştir.⁷⁵⁰ Bir nevî irşadını şiirle halka anlatmayı başarmış mutsavvıf bir şairdir.

Eserleri:⁷⁵¹

1. *Divân-ı Şerîf*: İlm-i lisân ve edebiyat tarihi bakımından pek mühimdir. Matbûdur. Hece ve aruz ile yazılmış 220 şiir mevcuttur. Bu şiirler didaktik ve lirik tarzda yazılmıştır.

2. *Müzekki'n-Nüfus*:⁷⁵² Dinî, ahlâkî ve tasavvufî mahiyette bir eserdir. İslam ahlâkını, tarîkat adâbını ve nefs ile mücadelenin gerekliliğini ve çeşitli tasavvufî konuları alatan bu eser 1448'de telif edilmiştir.⁷⁵³

3. *Tarîkatnâme*: Bu eserin baskısı yapılmamıştır. Eser tarîkat adâbından, hadisler ve velî sözleriyle süslenmiştir.⁷⁵⁴

⁷⁴⁸ Güneş, age., s.63.

⁷⁴⁹ Vassâf, age., C.I, ss.100-101.

⁷⁵⁰ Mustafa Güneş, "İznikli Eşrefoğlu Rûmî'nin Türk Edebiyatı Üzerindeki Etkisi: Gaybî, Handî ve Hilmi Yavuz Örnekleri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S:29, (Bahar 2011), s.127.

⁷⁵¹ Şairin bazı eserlerinin sadece isimlerini bilmekteyiz. Bu eserler: 1.Fütüvvetnâme, 2. Mazerat-nâme, 3. Elest-nâme, 4. Nasihât-nâme, 5. Hayret-nâme, 6. Münâcat-nâme, 7. Esrârüt-tâlibîn, 8. Muhabbet-nâme, 9. Cinânü'l-cinân. Bursevî, age., s.59.

⁷⁵² Eser hakkında daha detaylı bilgi için bk: Güneş, age., s.63-70; Çelebi, age., Biyografi Bölümü.

⁷⁵³ Güneş, age., s.63.

4. *Tâcnâme*: Bu eserle ilgili Asaf Halet Çelebi şu bilgileri veriyor: “Kütüphanemde mevcut olan Tarîkatnâme kitabının arkasına ilave edilen bu küçük risale, Eşrefoğlu’na nisbet edilse de ben bunu şüpheli görmekteyim. Ancak bu risaleler İstanbul umumi kütüphanelerinde bulunmayıp Bursa Nu’maniye Dergâhından Bursa Umumi Kütüphanesine giden eserler arasındadır.⁷⁵⁵

5. *Makâlât*: İki yapreklik yirmi beş beyitten oluşan mesnevi tarzında yazılan bir eserdir. (Süleymaniye Kütüphanesi Mihrişah Sultan Böl.185/14)

6. *Dela’ilü’n-Nübüvve*: Hz. Muhammed’in peygamberliğine ait delilleri anlatan risaledir.⁷⁵⁶

7. *Şerh-i Kaside-i Seyyid Şâfi*: (Süleymaniye Ktp., Kara Çelebizâde 359/1 numarada kayıtlı tek nüshası vardır.)

8. *Manzume-i Esrâr-ı İlm-i Kâfi*: (Süleymaniye Ktp., Kara Çelebizâde 359/6)

3.2.42. Hazret-i Şeyh Ekber Muhyiddîn Arabî

12. ve 13. yüzyıllarda Endülüs’te ve Şam taraflarında yaşamış büyük velilerden olan Muhyiddîn-i Arabî, imâmu’l-muhakkikîn, burhânu’l-mudakkikîn, ufku’llâh ve a’lemu’l-ulemâ ve ehl-i marifetin göz nurundandır.⁷⁵⁷ İsmi, Ebû Bekir Muhammed b. Ali’dir. İbn-i Arabî ve Şeyh-i Ekber diye de bilinmektedir. Cömertliğiyle bilinen Adiy b.Hâtem’in kardeşi Abdullah b. Hâtem’in neslindedir.⁷⁵⁸ Hicret-i Nebevîyyenin 560 senesinde, şehri Ramazânın on yedinci Pazartesi günü veya gecesi 28 Temmuz 1665 tarihinde dünyaya gelmiştir. Endülüs beldesinden Mürsiye kasabasında⁷⁵⁹ tevellüd eylemiştir.

Mübârek nâmıdır dünyâda anıñ Şeyh Muhyiddin

İden zâtıyla ihyâ-dîni de hem Şeyh-i Ekberdir

⁷⁵⁴ Detaylı bilgi için bk: Güneş, age., s.70.

⁷⁵⁵ Çelebi, age., s.54.

⁷⁵⁶ Güneş, age., s.74.

⁷⁵⁷ Vassaf, age., C.I, s.70.

⁷⁵⁸ Evliyalar Ansiklopedisi, C.IX, s.132; Vassaf, age., C.I, s.70.

⁷⁵⁹ Vassâf, age., C.I, s.70; Sâmi, age., C.5, s.233.

Hız. Şeyh-i Ekber, **Fütûhat** adlı eserinde nakl eder ki, babası⁷⁶⁰ bir erkek evladı olmamasından dolayı pek üzgün idi. Endülüs'den bir ilham tesiri ile Bağdâd'a gelmiş ve Hız Abdülkadir Efendimize tâbî olmuş, kendisine bir erkek evlad ihsan buyurmasını cenâb-ı hak'dan temennî eylemesi ricasında bulunmuştur. Hız. Gavs, bir teveccüh buyurarak, kısmetinde evlad görünmediğini söylemiştir. Bunun üzerine de babası üzölmüş ve ağlamıştır. Bir süre Hız. Gavs ile arka arkaya oturan babası, Hız. Gavs'ın "Cenâb-ı Vâhibül-âmâl size bir evlad bahş eyleyecektir."⁷⁶¹ Sözüyle müjdelenmiştir. Bir sene sonra Hız. Şeyh-i Ekber dünyaya gelmiştir.

Yazub tefsîr Kûr'ân-ı Kerîm'e evvelâ başdan
Fuşûş u hem Fütûhâtı müsellemler Şeyh-i Ekberdir

Hız. Muhyiddin, İspanya'nın Sevil şehrinde, o zaman İşbiliye isminde bilinir, burada İbnu Beşkevâl, Muhammed, Ebû Muhammed, Ebubekir b. Hâlef, Şeyh İbn-i Zerfûn ve Şeyh Ebû Muhammed Abdulhak el-İşbilî el-Ezdî ulemâdan ilim öğrenmiştir. İşbiliye'de tahsilinden sonra 598/1202 senesinde Mekke-i Mükkerrem'ye ziyarette ve ikamette bulunmuş, Mısır Şam, Irak, Sivas taraflarına gitmiş, oradan da Konya'ya kavuşmuştur. Burada ulemânın meşhurlarından, Sadreddîn-i Konevî hazretlerinin vâlidesini ziyaret etmiş ve Sadreddîn-i Konevî'ye hilâfet vermişlerdir.⁷⁶² Şeyh-i Ekber, Konya'dan Şam'a hicret ile ibadet ve te'lîfât⁷⁶³ ile meşgul olmuştur.

Muhyiddin İbnü'l Arabî, ilk evliliğini memleketin ileri gelenlerinden olan Muhammed b. Abdun el-Bicâî'nin kızı Meryem ile yapmıştır. Bu ilk hanımından övgüyle söz eder ve tasavvufî yönden Hız. Meryem'e benzediğini söyler. İkinci defa evlenmesi ise Mekke'de, Haremeyn Emîri Yunus b. Yusuf'un kızı Fatıma ile olmuştur. Bu evliliğinden Muhammed İmâmüddîn(Ö.667/1268) adındaki oğlu olur. Üçüncü evliliğini Sadreddin Konevî'nin dul annesiyle, dördüncü evliliğini ise Şam kadısı ez-Zevâî'nin kızıyla yaptığı rivayet edilir. Bu son iki evliliğinden hangisinden olduğu kesin olarak belli olmayan Muhammed Sa'deddin (Ö.656/1258) isimli ikinci bir oğlu

⁷⁶⁰ Babası Ali bin Muhammed, Abbâsî halifesi müstencid Billah'ın kumandanı ve yöre valisi Muhammed bin Sa'd İbn Merdenîş'in hürmet ettiği bir kişiydi, aynı zamanda filozof İbn Rüşd'ün yakın arkadaşıydı. İbnü'l Arabî, babasının çok Kur'ân okuyan, fikhî ve hadis ilmiyle uğraşan ve takva sahibi bir zat olduğunu, Nûr isimli annesinin ise ensar soyundan geldiğini, Fâtıma bint'ül-Müsenâ adlı bir kadın velînin sohbetlerine katıldığını söyler. Amcası Ebû Muhammed Abdullah bin Muhammed el-Arabî ve dayıları Ebû Müslim el-Havlânî ile Yahyâ bin Yâgân da devrin sûfî ve siyâsî şahsiyetleri içerisinde adları geçer. İbn Arabî'nin yetişmesinde bu kişilerin etkisi olduğu, kendi ifadelerinde de anlaşılmaktadır.

⁷⁶¹ Vassâf, age., C.I, s.71.

⁷⁶² Őarani, "age., s.188.

⁷⁶³ Vassaf, age., C.I, s.71.

vardır.⁷⁶⁴ Ayrıca hakkında fazla bilgi sahibi olmasak da Zeynep⁷⁶⁵ isimli bir kızının da olduğu bilinmektedir.

638/ 1240 senesinde Şam'da iken irtihâl eylemiştir. Şam/ Sâlihiye'de türbesi hâlen ziyâret-gâh-ı ins ü cândır.⁷⁶⁶ Avrupalılar bile irfân ve kemâlinin haranı olduklarından, hakk-ı âlîlerinde, eserleri te'lîf olmuştur. Tarîkaten nisbetleri, şeyh Cemâleddin Yunus b. Yahyâ el-Abbâs hazretleri vasıtasıyla Hz. Abdülkadir'e ve Şeyh Takiyyüddin-i Câmî vasıtasıyla Hızır(a.s.)'a peyveste olduğu gibi Şeyh Ebû Medyen-i Mağribî hazretlerinin de feyzine mazhar olmuştur.⁷⁶⁷ Bazı eserlerde Hz. Şeyh-i Ekber'in Cenâb-ı Abdülkadir'den feyz aldığı bilirse de bu bilgi yanlıştır. Hz. Abdülkadir 561/1166 senesinde vefat etmiş olup, Hz. Şeyh-i Ekber ise 560/1165 senesinde dünyaya gelmiştir. Hz. Şeyh, üçyüzden fazla evliyaullah ile görüşüp, onlardan istifade buyurduklarını Fütûhât-ı Mekkiyye'de ve Risâletü'l-Hırka'da yazmışlardır.⁷⁶⁸

İbnü'l Arabî'nin yaşadığı dönemde, Mağrib tasavvufuna başlıca iki cereyan hâkimdir. Bunlardan biri, Ebu'l Abbas İbnü'l Arif (Ö.536/1142) ve Ebu'l Hakem İbn Berrecân (Ö.536/1142) 'ın temsil ettiği Meriye ekolüdür. Meriye temsilcilerinden İbnü'l Arif, Meriye'de etrafına geniş bir kitle toplamış, İbn Berrecân ise İşbiliye yöresinde, oldukça geniş bir muhitte imam olarak tanınmıştır. İbnü'l Arabî en çok İbnü'l Arif'ten etkilenmiştir.⁷⁶⁹ Fütuhât'ın pek çok yerinde ondan bahseder ve onun Mehasinü'l-Mecâlis⁷⁷⁰ isimli eserine atıfta bulunur.

İlk Kur'ân derslerini Ebû Abdullah el-Hayt'tan alan İbnü'l Arabî, mânâ âleminde Hz. Resulullah ile görüşmüş ve O'nun kendisine :” bana sıkıca tutun, kurtulursun” diye hitap ettiğini, bunun üzerine yıllarca hadîs ilmiyle meşgul olduğunu kaydeder.⁷⁷¹

Şeyh-i Ekber, misli bulunmaz bir marifet denizidir. Şâm-ı şerîfte buldukları zaman, ağniya-yı memleketin pek çok in'am ve iltifatlarına nâil oldular ise de hiç birine rağbet göstermeyip, kifâf-ı nefslerinden fazlasını tasadduk eylemiştir. Ağniyâdan biri,

⁷⁶⁴ İbnü'l Arabî, Muhyiddin el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye, hzl: Ahmed Şemseddin, Beyrut, 1999, C.I, s.420; C.V, s.348.

⁷⁶⁵ İbnü'l-Arabî, age., C.VIII, s.389.

⁷⁶⁶ Sâmi, age., C.V, s.233.

⁷⁶⁷ İslam Âlimleri Ansiklopedisi, C.IX, s.154.

⁷⁶⁸ Vassaf, age., C.I, s.72.

⁷⁶⁹ M. Mustafa Çakmaklıoğlu, Klasiklerimiz/X-El-Fütûhâtü'l Mekkiyye, Muhyiddin İbnü'l Arabî, Tasavvuf-İlmi Akademik Araştırma Dergisi, Yıl:4, S:11, Temmuz-Aralık 2003, s.8.

⁷⁷⁰ Bk: İbnü'l Arabî, age., C.I, s.145, 174, 345; C.VII, s.136, 384.

⁷⁷¹ Ethem Cebecioglu, Muhyiddin İbnü'l Arabî'nin (560/1165-638/1240) Hayatı ve Eserleri, Tasavvuf-İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l Arabî Özel Sayısı-1), Yıl:9, S:21, 2008, s.12.

bin altın değerinde bir konak hediye etmişti. Şeyh-i Ekber hazretleri içinde otururlar iken biri gelip, Allah rızası için bir şey ister. Cenâb-ı Şeyh ise, “Burada bu evden gayri bir şeyim yoktur, al bunu.” deyip konağı fakire teslim etmiştir.⁷⁷²

Pek çok üstaddan zahirî ilim derslerle kendisini geliştiren İbnü’l Arabî, Batmî yönden de kendisini geliştirmek için bazı bir takım tasavvufî egzersizlere girmiştir. Halvet, riyazet ve murakebelerle kısa zamanda bazı manevî makamlara erişir.

26 yaşlarındayken, Afrika topraklarına ayak basmıştır. Önce Tunus’a geçmiş, orada Şeyh Abdülaziz el-Mehdevî ile musâhabat etmiştir. 591/1195’de Fas’a geçmiştir. Kuzey Afrika’da iki yıl kaldıktan sonra tekrar İşbiliye’ye geçmiştir.⁷⁷³ İbnü’l Arabî’nin bundan sonra Fas’a yine seyahatleri olur. Orada dört yıl kalır. Fas’tan sonra tekrar İspanya’ya döner.⁷⁷⁴ 596/ 1200 senesinde ilk kez hacca gider.⁷⁷⁵

İbnü’l Arabî geçtiği yerlerde birçok şeyhle görüşmüş, onların telkin ve tavsiyelerinden faydalanmış, hatta kendilerinden hırka giymiş, bunları üstadları ve şeyhleri olarak saygıyla anmış olmakla birlikte, bir şeyhe intisap etmiş bir mutsavvif değildir. Bu husus, doğuştan sahip olduğu manevî istidadın ve kendi ifadesiyle “Hatmü’l Velaye” oluşunun ona verdiği bir istiğna hali olarak düşünülebilir. Nitekim İbnü’l Arabî yirmi yaşında tasavvuf yoluna girdiğini ve bütün makamların kendisine çok kısa bir süre zarfında açıldığını söyler. Hz. Peygamber’in ve ayrıca pek çok velinin ruhaniyetinden feyz aldığı ve pek çok eserinde tasavvufî hayatın usulü ve uygulama şekli üzerinde durmuştur. Sadreddin Konevî ve Abdullah Bedr el-Habeşi gibi talebeleri⁷⁷⁶ onun sohbetine devam etmişlerdir.

Ünvanı nedeniyle kendisine “Ekberiyye”⁷⁷⁷ adıyla bir tarikat nisbet edilmiştir. Bazılarına göre böyle bir tarikat söz konusu değildir. Hazret hayatı boyunca adı konulmamış bir irşad anlayışı içerisinde faaliyet göstermiş, talebelerine hırka giydirmiş ve bu miras nesilden nesile devam etmiştir.⁷⁷⁸

⁷⁷² Câmî, age., s.622.

⁷⁷³ İbnü’l Arabî, age., C.IV, s. 242.

⁷⁷⁴ İbnü’l Arabî, age., C.IV, s.171.

⁷⁷⁵ Cebecioğlu, “Muhyiddin İbnü’l Arabî’nin (560/1165-638/1240) Hayatı ve Eserleri”, s. 13.

⁷⁷⁶ Mahmut Erol Kılıç, “Ekberiyye” , DİA, C.X, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994, s.544.

⁷⁷⁷ Melâmet ve fütüvvet gibi Ekberilik de bir neşve ve zevk hali, irfan yoludur. Sadreddin Konevî, Müeyyidüddin Cendî, Afifüddin Tilimsani, Abdurrezzak el-Kaşanî, Saidüddin el-Ferganî, Fahreddin-i Irakî, Davud-u Kayserî gibi isimlerle başlayan bu mektep, Osmanlı muhitinde Molla Fenarî, Niyazi-i Mısırî, Ömer Gürânî, Bedreddin Simavî, Salahaddin Uşşakî, İsmail Hakkı Bursevî, Muhammed Nuru’l Arabî kişilerle devam etmiştir. Bk: Kılıç, “Ekberiyye”, DİA, C.X, s.545.

⁷⁷⁸ Kılıç, “ Ekberiyye” maddesi, DİA, C.X, s.545.

Muhyiddin Arabî'nin felsefe ve filozoflara karşı da ılımlı bir tavrı olduğu görülmektedir. Onun şu sözleri açıklayıcı niteliktedir.”... şayet gerçekleri bilmiyorsa muayyen bir meselede filozofların doğru olan sözlerini tespit etmemiz gerekir...”⁷⁷⁹ İbn Arabî'nin felsefe ve filozoflara bakışının temelinde, söylenilen sözün kim tarafından, nasıl, ne zaman söylenirse söylensin, önemli olan bu sözlerin gerçeği belirtip belirtmemesidir. İbn Arabî'ye göre gerçeğin bilgisini elde etmek için uğraş veren herkes saygıya ve övgüye layıktır. İbn Arabî bunları söylerken, hiç kimseyi dinî, mezhebî ve etnik kimliği sebebiyle ne övmekte ne de yermektedir. Onun yegâne ölçütü, gerçek bilginin kendisidir.⁷⁸⁰

Muhyiddin Arabî'nin Türk şairleri üzerinde etkisi de mevcuttur. Bazı araştırmacılar tarafından “Türklerin millî pîri” olarak tarihimizde, kültürümüzde ve edebiyatımızda içselleştirilmiştir. 1205-1206 senelerinde 40 yaşlarında iken Anadolu'ya gelen İbnü'l Arabî, Musul'dan yola çıkarak Diyarbakır, Mardin bölgesinden geçip, Anadolu içlerine kadar gitmiştir. Daha sonra Urfa, Erzincan, Erzurum, Sivas, Malatya gibi şehirlerde ikamet ederek, 1205 tarihinde Konya'ya gelmiştir. İbnü'l Arabî'nin Malatya'ya geldiği zamandan sonra ne kadar Anadolu'da kaldığı kesin olarak belli değildir.⁷⁸¹

Şimdi Muhyiddin İbnü'l Arabî'nin eserlerini topluca başlıklar halinde görelim. Genellikle İbnü'l Arabî hakkında yapılan çalışmalarda zikredilen ve burada listeleyeceğimiz eserler, İbnü'l Arabî'nin hayatta iken hazırladığı iki listeye dayanmaktadır.⁷⁸² Burada isimlerini zikrettiğimiz eserler İbnü'l Arabî tüm eserlerini kapsar nitelikte değildir.⁷⁸³

İkiyüz cilde bâliğ oldu te' lîfi budur meşhûr

Ki zirâ Cānib-i Hâkdan mu' allim Şeyh-i Ekberdir

1) Kitābu'l-Misbah fi'l-cem'i beyne's-Sihah, 2) İhtisaru Müslim, 3) İhtisaru'l-Buharî, 4) İhtisaru't Tirmizî, 5) İhtisaru'l Muhalla, 6) el-İftifal fimâ kâne aleyhi

⁷⁷⁹ Muhyiddin İbnü'l Arabî'nin felsefe ve filozoflara karşı bakışı için bk: İsmail Erdoğan, “İbn Arabî'nin Felsefe ve Filozoflara Bakışı”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S:16: 15-22 (Ocak 2011).

⁷⁸⁰ Erdoğan, “agm.”, s.31.

⁷⁸¹ Kazım Yıldırım, “İbnü'l Arabî'nin Kültürümüzdeki Yeri ve Önemi”, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, S:4, 1998, s.31.

⁷⁸² Burada zikredilen listenin hazırlanmasında, büyük oranda Mahmut Erol Kılıç'ın doktora tezinden istifade edilmiştir. Bk: Mahmut Erol Kılıç, “İbn Arabî'de Varlık Mertebeleri”, (Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995).

⁷⁸³ Cebecioglu, “Muhyiddin İbnü'l Arabî'nin (560/1165-638/1240) Hayatı ve Eserleri”, s.17-25.

Resulullah min seniyyi'l-ahval, 7) Kitâbu'l cem'i ve't-tafsîl fî esrari'l-meâni ve't-tenzil,8) el-Cezvetü'l-muktebese ve'l-hadratü'l-muhtelese 9) Miftahu's-seade fî marifeti'd-duhûli ilâ tarîki'l-irade, 10) el- Müşelleşatü'l-varide fî'l-Kur'ani'l-Kerim, 11) el-Ecvibe ani'l-mesaili'l- mansuriyye, 12) Mubâye'atü'-kutb, 13) Menahicu'l-irtikâ ilâ iftizâzi ebkâri'l-bekâi'l- muhadderati bi heymati'l-likâ, 14) Künh mâ lâ bûdde li'l-mürîdi minh, 15) el-Muhkem fî'l- hikem ve âdâbi Resulillah, 16) el-Celâ fî âdâbi'l-melei'l-a'lâ, 17) Keşfu'l ma'na an sırrı esmâi'l-hüsna, 18) Şifau'l-galil fî izahi's-sebîl, 19) Ukletü'l- müstevfiz, 20) Cilâu'l-kulûb, 21) et-Tahkîk fî'l-keşfi an sırrı't- tasdîk, 22) el-İ'lâm bi işâreti ehli'l ilham, 23) el-İfhâm, 24) es-Siracu'l vehhac fî şerhi kelâmi'l-Hallac, 25) el-Müntehab fî ma'şeri'l-arab, 26) Netâicu'l-efkâr ve hadâiku'l-ezhâr, 27) el-Mizân fî hakikati'l-insan, 28) el-Mehaccetü'l-beydâ, 29) Kenzü'l-ebrâr fîmâ ruviye ani'n-Nebî mine'l-ed'ıyyeti ve'l-ezkâr, 30) Mişkatü'l-envâr fîmâ ruviye ani'n-Nebî mine'l-ahbâr, 31) el- Erba'înu'l-mutekâbile, 32) el-Erba'în hadîsen fî't-tivâlât, 33) el-Muni's, 34) et-Tedbîrâtü'l- ilâhiye fî ıslâhi'l-memleketi'l-insaniyye, 35) Te'aşşuku'n-nefs bi'l-cism, 36) İnzâlu'l-guyûb âlâ serâiri'l-kulûb, 37) Esrâru kulûbi'l-ârifîn, 38) Meşâhidü'l-esrâri'l- kudsiyye ve matâliu'l-envâri'l-ilahiyye, 39) el-celâ, 40) en-Nehcü's-sedîd, 41) Ünsü'l-munkatı'în, 42) el-Mev'izetü'l- hasene, 43) el-Bugye fî ihtisârı Kitabı'l-hilye, 44) ed-Dürretü'l-fâhire fî zikri men intefa'tu bihî fî tarîki'l-âhire, 45) el-Mebâdi ve'l-gâyât fîmâ fî hurûfi'l-mu'cemi mine'l- âyât, 46) Mevâki'un-nücum fî'l-inzâlâti'l-vücûdiyye, 47) Hilyetü'l-ebdâl, 48) Envârü'l-fecr, 49) el-Füthâtü'l-Mekkiyye, 50) Tâcü't-terâcim, 51) el-Fuhûs fî'r-Rusûs, 52) eş-Şevâhid, 53) el-Kutb ve'l-imameyn, 54) et-Tenezzülâtü'l-mevsılıyye, 55) İşârâtü'l-Kur'an fî ulûmi'l-insan, 56) el-Müdhiş, 57) el-Kasemü'l-ilâhî bismi'r-Rabb, 58) el-Aksâmü'l-ilahiyye, 59) el-Celâl ve'l-Cemâl, 60) el-Mukni' fî izâhi's-Seli'l-mümteni', 61) Şurûtu ehli't-tarîk, 62) el-Envâr fîmâ yumnehu sâhibi'l-halveti mine'l-esrâr, 63) el-Halve, 64) Ankâu muğrib, 65) Akâid u ehli'l-keâm, 66) el-ittihadu'l-kevnî, 67) er-Resâil, 68) el-İşârât fî'l-esrâri'l-ilâhiyyeti ve'l-kinâyat, 69) el-Hucub, 70) Kitâbu inşâu'd-devâir ve'l-cedâvil, 71) el-A'lâl fî mekârimi'l-ahlâk, 72) Ravzatü'l-aşıkîn, 73) el-Mîm ve'l-vâv ve'n-nûn, 74) el-Maârifü'l-ilahiyye, 75) el-Mübeşşirât, 76) er-Rihle, 77) el-Avâlî fî esânîdi'l-ehâdis, 78) el-Ahadiyye, 79) el-Hû, 80) er-Rahme, 81) ed-Deymûmiyye, 82) el-Cûd, 83) el-Kayyûmiyye, 84) el-İhsân, 85) el-Felek ve's-semâ, 86) el-Câmi'(el-Celâle), 87) el-Azame, 88) el-Mecd, 89) el-Hikme, 90) el-İzze, 91) en-Nûn, 92) es-Sırr, 93) el-İbda' ve'l-ihtira', 94) el-Hakk ve'l-Emr, 95) el-Kıdem, 96) el-Himme ve'l-limme, 97) es-

Sâdır ve'l-vârid, 98) el-Ezel, 99) el-Mülk, 100) el-Mevârid ve'l-vâridât, 101) el-Kuds, 102) el-hayat, 103) el-İlm, 104) el-Meşî'e, 105) el-Fehvâniyye, 106) er-Rakîm, 107) el-Ayn, 108) el-Miyâh, 109) Kün, 110) el-Medânî ve'l-mebânî, 111) ez-Zülfe, 112) er-Rakam, 113) ed-Duâ, 114) el-Îcâbe, 115) er-Rezm, 116) er-Rütbe, 117) el-Bekâ, 118) el-Kudre, 119) el-Hukm ve's-şerâi', 120) el-Gayb, 121) Mefâtihu'l-gayb, 122) el-Hazâinu'l-ilmiyye) 123) er-Riyahu'l-levâkih, 124) er-Rîhu'l-akîm, 125) el-Kütüb, 126) et-Tedbîr ve't-Tafsîl, 127) el-Lezze ve'l-elem, 128) el-Hakk, 129) el-Hamd, 130) el-Mü'mim ve'l-müslim ve'l-muhsin, 131) el-Kader, 132) eş-Şe'n, 133) el-Vücûd, 134) et-Tahvîl, 135) el-hayre, 136) el-Vahy, 137) el-İnsan, 138) et-Tahlil ve't-terkib, 139) el-Mirâc, 140) er-Revâih ve'l-enfâs, 141) el-Melik, 142) el-Ervâh, 143) en-Nahl, 144) el-Berzah, 145) el-Husn, 146) el-Kıstâs, 147) el-Kalem, 148) el-Levh, 149) et-Tuhfe ve't-tarfe, 150) el-A'râf, 151) el-Gurfe ve'l-hirfe, 152) Ziyâdetü kebedi's-sevr, 153) el-İsfâr an-netâici'l-esfâr, 154) el-ehcâru'l-münferice ve'l-müteşakkika ve'l-hebita, 155) el-Hâl, 156) Merâtibu'l-keşibu'l-ebyâd, 157) et-Tîn, 158) el-Arş, 159) el-neml, 160) el-Kürsi, 161) el-Fulki'l-meşhûn, 162) el-Hebâ, 163) el-Cism, 164) ez-Zemân, 165) el-Mekân, 166) el-Hareke, 167) el-Âlem, 168) el-Âbâu'l-ulviyyat ve'l-ümmehâtü's-süfliyyât, 169) en-Necmu ve's-şecer, 170) Sücûdü's-sehv, 171) el-Esmâ, 172) er-Risâle ve'n-nübüvve ve'l-ma'rife ve'l-vilâye, 173) el-Gâyât, 174) en-nâr, 175) el-İrre ve'l-İzze, 176) el-Hadra, 177) el-Işk, 178) el-Münazara beyne'l-insan ve'l-hayevân, 179) el-Mufâdala, 180) el-İnsanu'l-kâmil, 181) et-Tafdil beyne'l-beşer ve'l-melek, 182) el-Mübeşşiratu'l-Kebîre, 183) Muhâdaratu'l-ebrâr ve müsâmretü'l-ahyâr, 184) el-Evvelîn, 185) el-Abâdile, 186) Mâ lâ Yu'avvelu aleyh (en-Nasâih), 187) Bihâru'l-beyân fi't-tercümeti ani'l-Kur'ân, 188) el-Ma'rife, 189) Şerhu'l-Esmâ, 190) en-Nikâhu'l-mutlak, 191) Fusûsu'l-Hikem, 192) Netâicu'l-ezkâr, 193) İhtisâru's-Sîreti'n-Nebeviyyeti'l-Muhammediyye, 194) el-Levâmi' ve't-tavali', 195) Kitâbu'l-levaih, 196) el-İsm ve'r-resm, 197) el-Fasl ve'l-vasl, 198) Merâtibu'l-ulûmi'l-vebiyye, 199) Enfâsu'n-nûr, 200) en-Necd, 201) el-Vecd, 202) et-Tâlib ve'l-makâm ve'l-vukûf ve'l-meczûb, 203) el-Edeb, 204) el-Hâl, eş-Şeri'a ve't-tarîka ve'l-hakîka, 205) et-Tahakkum ve's-şath, 206) el-Hakk ve'l-mahlûk, 207) el-efrâd ve'l-e'dâd, 208) el-Melâmiyye, 209) el-Havf ve'r-recâ, 210) el-Kabz ve'l-bast, 211) el-Heybe ve'l-Üns, 2012) en-Neş'eteyn, 213) en-Nevâşiu'l-leyliyye, 214) el-Fenâ ve'l-bekâ, 215) el-Gaybe ve'l-hudû, 216) es-sahv ve's-Sekr, 217) et-Tecelliyât, 218) el-Kurb ve'l-bu'd, 219) el-Mahv ve'l-isbât, 220) el-Havâtır, 221) eş-Şahid ve'l-meşhûd, 222) el-Keşf, 223) ez-Zelle, 224) et-Tecrîd ve't-

tefrîd, 225) el-Fetre ve'l-ictihâd, 226) el-Letaif ve'l-avârif, 227) el-Fütüvve, 228) er-Riyâda ve't-tecellî, 229) el-Mahk ve's-sehk, 230) el-Bevâdih ve'l-hücûm, 231) et-Telvîn ve't-temkin, 232) er-Rağbe ve'r-rehbe, 233) es-Sukr ve'l-ıstılâm, 234) el-Fütûh ve'l mutâleât, 235) el-Vakâi', 236) el-Harf ve'l-ma'nâ, 237) et-Tedâdî ve't-tedâlî, 238) er-Rif'a, 239) es-Sırr ve'l-halve, 240) en-Nûr, 241) el-Hatm ve't-tab', 242) ez-Zılâl ve'z-zıyâ, 243) el-Kısr ve'l-lübb ve'l-cism, 244) el-Husûs ve'l-Umûm, 245) el-İbâre ve'l-İşâre, 246) el-Hakk ve'l-bâtıl, 247) en-Nukabâ, 248) el-Mülk ve'l-Melekût, 249) el-Medhal ile'l-amel bi'l-huruf alâ ba'di'l-ârâ, 250) el-Hadd ve'l-Matli, 251) el-Urûş, 252) el-İsm ve'n-na't ve's-sıfâ, 253) es-Sâdîn ve'l-iklîd, 254) en-Nevm ve'l-yakaza, 255) el-Abd ve'r-Rabb, 256) ed-Dav' ve'z-zulme, 257) el-Ferah ve's-sürûr, 258) er-Ra'd ve'l-matar, 259) el-Lutf ve'l-kahr, 260) el-İzz ve'z-zull, 261) el-İlm ve'l-amel, 262) el-Kevkebu'l-ârif, 263) Rûhu'r-rûh, 264) Kalkabu'l-kalb, 265) Kûtu'l-kût, 266) Levâmiu'l-envâr, 267) el-Esrâru'r- Rabbâniye, 268) Netaicu't-tevhid, 269) İnzâlu'l-guyûb, 270) el-Esmâu's-samediyye, 271) Miftâhu ilhâmi ehli't-tevhîd, 272) Kitâbu'l-esrâr, 273) Mâlu'l-âlem, 274) Zübdetü'l-küll, 275) Mûnisu'l-muvahhidîn, 276) Letâifu'l-esrâr, 277) Aynü't-tenvîr, 278) Rakamu'l-evdâ, 279) Esrâru'l-hurûf, 280) Secencelü'l-ervâh, 281) Mev'izatü ehl'l-inkâr, 282) Keyfe ente ve keyfe ene ve men ene ve men ente, 283) Delîlü'l-hâzin, 284) Musaffî'l-kulûb.

3.2.43. Şeyh Nûreddîn el-Cerrâhî

İsmi Muhammed olup, evliyanın büyüklerinden olan Muhammed Nûreddîn-i Cerrâhî hazretleri, 1083 / 1672 senesi şerh-i Rebûlevvelinin onikinci gecesinde dünyaya gelmişlerdir. Babası Mîrahûr Ağa isminde bir zâttır. Silsilelerinin ashâb-ı kirâmdan Ubeydetü'l-Cerrâh (r.a.) hazretlerine yakınlığı sebebiyle “Cerrâhî” denilmiştir.⁷⁸⁴ Nûreddîn-i Cerrâhî nâmıyla anılmaktadır.

Dinür nâmına Nûreddin-i Cerrâhi o zâtiñ hem

Olurdı yâreye merhem 'aceb şeyh-i şabûhı oldı

Tarîkat-ı aliyye-i Cerrâhiyye-i Halvetiyye'den olan Nûreddîn Cerrâhî⁷⁸⁵, daha küçük yaşta Kur'an-ı Kerim'i Cerrahpaşa Mektebi'nde öğrenmiş olup; hocası

⁷⁸⁴ Vassâf, age., C.V, s.43; Evliyâlar Ansiklopedisi, C.9, s.94; İslam Âlimleri Ansiklopedisi, C.17, s.193.

⁷⁸⁵ Tahir, a.g.e., C.I, 178.

Yusuf Efendi'dir.⁷⁸⁶ Hz. Nûreddîn tarîk-ı ilmiyeye sülûk buyurmuşlardır. Medrse eğitimini aldıktan sonra, 1101/1689-90 senelerinde genç yaşta Mısır mevleviyetine tevcih buyurmasıyla, Mısır'a yerleşmesi üzerine Üsküdar'da Tekkekapısı isminde mevkinde bulunan dayısı Hüseyin Efendi'nin konağındayken bir Pazartesi gecesini Selâmî Dergâhı'na gitmişlerdir. Burada, Köstendil müftüsü Şeyh Ali Efendi (Ö. 1143/1730-31)⁷⁸⁷ post-nişîn idi. Hz. Nûreddîn, şeyhin elini öptükten sonra, "*Oğlum Nûreddîn, safâ geldiniz.*" diye ismini zikretmiş, büyük bir muhabbet hâsıl edip, zikir esnasında veche gelmiş ve şeyhin ayaklarını öperek hizmetine ve tarîkate kabulüne istirham eylemiştir.⁷⁸⁸ Şeyh Nûreddîn, şeyhinden icâzet aldıktan sonra yin şeyhi tarafından İstanbul'a gönderilmiştir.⁷⁸⁹ Hocasının emri ile İstanbul'a gelen Nûreddîn hazretleri, İsmail Efendiden hocasının bahsettiği hücre-i mezkûrenin anahtarını teslim aldı ve yakınındaki Cerrah Mehmed Paşa Camiinde İslam dininin emir ve yasaklarını anlatmaya başladı.⁷⁹⁰ Sohbetleri kısa sürede İstanbul'a yayıldı.

Kapı kethüdâlarından Bekir Efendi'nin 1115/ 1703'te vefat etmesi üzerine, Karagümrük civarında bulunan konağı boş kaldı. Dârü's-saâde Ağası Beşîr Ağa, Hz. Nureddîn'i rüyasında görmüş, konağı satın alınmasını ve o rüyanın aynısı Sultan Ahmed Hân'a zuhûr etmiştir. Bunun üzerine padişah imamı Yahya Efendi ile konağı almak için üç yüz altın göndermişlerse de Hz. Nûreddîn bu parayı kabul etmedi. Bu esnada Yahya Efendi, Şeyh Nûreddîn hazretlerinin elini öpeceği sırada kendisini talebeliğe kabul etmesini istemiştir. Daha sonra bu parayla Sultan Ahmed, konağı satın alarak yerine dergâh yaptırdı ve Nûreddîn hazretlerine tahsis etmiştir.⁷⁹¹ Bu dergâhta insanlara doğru yolu anlatmak ve ibadet yapmak için çalışmıştır.

Onsekiz sene irşâd ile meşgul olduktan sonra 1113/1721⁷⁹² senesinde şehir-i Zilhicce'nin dokuzuncu Pazartesi günü vefat etmiştir. Cenaze namazı Fatih Camiinde

⁷⁸⁶ Vassâf, age., C.V, s.43.

⁷⁸⁷ Şeyh Ali Köstendilî için bk: Vassâf, age., C.V, s.41.

⁷⁸⁸ Mehmet Cemal Öztürk, Cerrahilik: Hz. Pir Cerrahi ve Cerrahi Tarîkatı, İstanbul: Gaye Kitabevi, 2004, s.56.

⁷⁸⁹ "Oğlum, Nûreddîn İstanbul'a git, Karagümrük kurbunda, dört yol ağzında, Kethüdâ Cân-fedâ nâm merhûmenin binâ-kerdesi olan câmi'-i şerîf derûnunda, minberin cânib-i yemîninde Bakkal İsmail Efendi nâmında bir zât senin için bir hücre binâ eyledi. Onda ibâdetle meşgûl ol. Gerekir ki, senin için o civârda bir dergâh binâ olunur, irşâd-ı tarikat eylesin ve pîr-daşlarından Süleyman Veliyyüddîn ve Muhammed Hüsâmeddin efendiler maiyetinde bulunacaklardır. Terbiyeleri senin yüzünden ikmâl olunacaktır." Vassâf, age., C.V, s.44.

⁷⁹⁰ Mustafa Özdamar, Gönül Cerrahi Nureddin Cerrahi ve Cerrahiler, İstanbul: Kırk Kandil Yayınevi, 2011, s. 32.

⁷⁹¹ Öztürk, age., s.56; Vassâf, age., C.V, s.44.

⁷⁹² "Geçdi tevhid ile Nûreddîn Kutb el" Tahir, age., C.I, s.178.

kılınp, âsitânesinin hazîresinde defn olundu.⁷⁹³ Mehmed Murad Divanı'nda yer alan medhiyesinde de Cenab-ı Şeyh İmam Şernûbî'nin Tabakâtü'l-Evliyâ adlı eserinde pîrin vefatı ve hakkında bilgi verdiği belirtilmektedir.⁷⁹⁴

Cenâb-ı Şeyh Şernûbî yazar anı kitâbında

Anîñ evşâf u aĥvâline taĥrîri şürûh oldı

Cenab-ı Şeyhin; *Mürşid*, *Dervîşân* ve *Risâle* isimleriyle üç eseri, *Evrâd-ı Kebîr*'i ve *Vird-i Saġîr*'i ve pek ârifâne yazılmış *İlâhiyyât*'ı vardır.⁷⁹⁵

Nûreddîn-i Cerrâhî'nin yedi halifesi vardır: Şeyh Süleyman Veliyyüddîn Efendi (Ö.1158/1745), Şeyh Hüsâmeddîn Efendi(Ö.1168/1755), Şeyh Muhammed Emîn Efendi (Ö.1172/1759), Şeyh Yahyâ Efendi (Ö.1184/1770), Şeyh Yûnus Efendi, Şeyh Mustafa Muslihuddîn Efendi (1143/1730-31), Şeyh Muhammed Efendi (Ö.1220/1805) (Kaddesa'llahu esrârahum).⁷⁹⁶

Ĥalife bî-şümâr u bî-‘ aded oldı o ĥuldan hem

Ĥolub cām-ı gönüller bâde-i ‘ aşĥdan tufûh oldı

3.2.44. Hazret-i Şeyh Şabân-ı Velî

16. yüzyıl Osmanlı velîlerinden olan Şabân-ı Velî hazretleri, Kastamonu vilayetinin Taşköprü kazasının Harmancık mahallesinde,⁷⁹⁷ Çifte Hacılar sokağındaki evlerinde 905/1499-500⁷⁹⁸ senesinde dünyaya gelmiştir. Küçük yaşlarda İstanbul'a giderek; tefsir, fıkıh, hadis ilimlerini öğrendi. Zahirî ilimlerde yetişmiş bir âlim olarak Kastamonu'ya dönerken, Bolu'da Hayreddîn-i Tokâdî hazretlerine(Ö.941/1535) uğradı. Bir müddet burada kalan Şeyh Şa'bân, senelerce Şeyh Tokâdî hazretlerine hizmette

⁷⁹³ Öztürk, age., s.88; Vassâf, age., C.V, s.46.

⁷⁹⁴ “ Onlardan yüce İstanbul'da oturan efendim Nûreddîn el-Cerrâhî, 1115 senesine geldiğinde kırk dört sene yaşamıştı. Cenâb-ı Hakk'ın onu vefat ettiği gün cennete sokması Allah'ın ona ikram ettiği kerametlerdendir. Kerametlerinden bir başkası da ahretteki makamına dünyada iken muttali olmasıdır. Bir başka kerameti de kendisi gayb âlemindeyken Cenâb-ı Hakk'tan ziyaretlerine ikramda bulunması ve Allah'ın bu duayı kabul etmiş olmasıdır.” Vassâf, age., C.I, s.46.

⁷⁹⁵ Vassâf, age., C.V, s.47; Tahir, age., C.I, s.178.

⁷⁹⁶ Öztürk, age., s.66; Vassâf, age., C.I, s.47; Özdamar, age., s. 35.

⁷⁹⁷ Abdurrahmân Nûreddîn Paşa vilayeti devr sırasında burayı ziyaret etmiş ve mahallenin ismini “Şa'bân-ı Velî Mahallesi” diye değiştirilmesini söylemiştir. Bk: Vassâf, age., C.III, s.511.

⁷⁹⁸ Vassâf, age., C.III, s.511.

bulunup, teveccühüne mazhar oldu.⁷⁹⁹ Hocasının vefatından sonra halifesi olup, Kastamonu'ya giderek, halkı irşâda çağırdı ve vaazlar vermeye başladı.⁸⁰⁰

Şa'bân-ı Velî, tarîkate çok ârif yetiştirmiş ve kendinden sonra da yetişmeye devam etmiştir. İslam ülkelerinin her tarafına yayılan Şâbâniye⁸⁰¹ tarîkatinde her zaman her zaman büyük zâtlar yer almıştır. Şa'bân-ı Velî de bu zâtlardan biridir

Ṭarîḳ-i Ḥalvetîde ḳuṭb sensin

Deriñ dârü'l-emândır Şeyḫ Şa' bân

Şabân-ı Velî, dünyaya hiç meyletmezdi. Takvâ ve verâ ehli idi. Haramalrdan şiddetle kaçır, zamanını hiç boşa harcamaz, kendisine gelenleri geri çevirmez, İslam dinini yaymak, ehl-i sünneti herkese anlatmak ile meşgul olurdu. Kendisine gelen hediyeleri fakir olduğu halde, hepsini muhtaçlara, yetimlere dağıtırdı. Halkın içinde yaşardı fakat kalbi hep Allah ile beraberdi.⁸⁰² Şeyh Muslihuddîn, Cenâb-ı Şa'bân'a tarîkat âdâbını ve erkânını ve sülûk yollarını öğretmiş, o da bunları hüsn-i telakkî ederek tarîkat yolunda neş'e-dâr olmuştur.⁸⁰³

Hz. Şa'bân-ı Velî hazretlerinin, üç yüzaltmış halifesi olduğu bilinmektedir. Ömerü'l-Fuâdî hazretlerinden başka menâkıbı şerîflerini yazan olmamıştır. O da muhtasar addolunur.⁸⁰⁴ Hayatı hakkında ve terceme-i hâli hakkında bilgi noksandır. Şeyh Ömer Fuâdî, Hz. Pîr Şa'bân hakkında iki menâkıb-nâme yazmışlardır. Biri büyük, diğeri muhtasardır. Muhtasar olan 1294/1877 senesinde Kastamonu Matbaası'nda basılmıştır.⁸⁰⁵ Bunlardan bir nüshanın Hüseyin Vassâf, kendi kütüphanesinde olduğu bilgisini vermektedir. Ömer Fuâdî menakıbında şöyle belirtmektedir: “ Şa'bân Efendi hazretlerinin ömr-i azîz-i safâ-âmîzleri bi-emri'llâh tamam oldukta vâsıl-ı mertebe-i rûh-ı kıds olup, tekmîl-i merâtib-i ilâhiye eden nefis-i kudsîleri cânib-i akdes-i ilâhîden “Ey huzur içinde olan nefis! Sen Rabb'inden râzı, Rabb'inde râzı olarak O'na dön.”⁸⁰⁶

⁷⁹⁹ Pakalın, age., C.III, s.303.

⁸⁰⁰ Evliyâlar Ansiklopedisi, C.XI, s.3.

⁸⁰¹ Tarîkat-ı âliye-i Şa'bâniyye, tarîk-ı Halvetînin en büyük ve en mühim bir şu'besidir. Öyle ki bu şube ki Anadolu'dan zuhur ederek Rumeli, Suriye, Mısır, Trablusgarb, Tunus, Cezayir, Fas ile Medine-i Münevvere, Mekke-i Mükerreme, Yemen ve Hindistan'a kadar yayılmıştır. Vassaf, age., C.III, s.511.

⁸⁰² Mustafa Tatcı, Hz. Pîr Şabân-ı Velî ve Şabaniyye, İstanbul: H Yayınları, 2012, s.22.

⁸⁰³ Vassâf, age., C.III, s.513.

⁸⁰⁴ Vassâf, age., C.III, s.514.

⁸⁰⁵ Ömer Fuâdî, Hz. Pîr Şa'bân-ı Velî Menkıbeleri, Adana: Nefes Yayıncılık, 2011, s.8.

⁸⁰⁶ Fecr Sûresi, 89/27-28.

Nidâsını gûş u sâkî-i bâkî elinden, “Her nefis ölümü tadacaktır.”⁸⁰⁷ Şarabını nûş edip, “Sonra hepimiz O’na döndürüleceksiniz.”⁸⁰⁸ Hükümüyle rûh-ı pür-fütûhları âlem-i illiyyîne urûc wtti. Cism-i latîf-i misk-âsâları, nâfe-i merkad-i münevver-i muattarlarına defn olundu. Bugünkü günün hâlini vasfa kimse muktedir olamaz. Hâl-i ihtizârlarında iken cümle ahıbbâ ve dervîşân huzûr-ı şerîflerine dâhil oldukda, her birine nasihat edip, tatyîb-i hatırlarına bazl-i inâyet buyurmuşlardır.”⁸⁰⁹

Olub şeyhi Fu’âdî hem halife

Belî şeyh-i dilândır Şeyh Şa’bân

Sefine-i Evliyâ’da irtihâli ile ilgili; Hz. Pîr’in âlemden göçmesi hasebiyle umûma sirâyet eden bir üzüntü baş göstermişti. Ağlamadık kimse kalmadı. İrtihâllerinden kırk gün sonraya kadar devamlı yağmur yağıp semânın bile ağladığı⁸¹⁰ belirtiliyor.

Şa’bân-ı Velî, 976/1568-69 senesi şehr-i Zi’l-ka’desinin onsekizinci Cuma günü vefat eylemiştir.⁸¹¹ Kastamonulu meşhur âlim ve Süleymaniye Camii vaizi Şeyh Muharrem Efendi ve Hz. Pîr’in halifelerinden Muzaffer Dede, kemâl-i ta’zîm ile gasl eylediler. Halk o derece hizmete rağbet göstermiştir ki tarife sığmaz. Gaslde akan suları şifâ niyetine herkes getirdiği kaplara aldılar. Mübârek odasında hasırî pâre pâre edip, herkes teberrûken bir parçasını aldı. Tabutları üzerine Ka’betu’llah gibi siyah Ka’be örtüsü örttüler. Kutbiyyetlerine delâlet etmek üzere tâc-ı şeriflerine siyah tûlbend sarıp, tabutun baş tarafına koydular. Halk cenazeye girmek için o kadar can atıyorlardı ki ellerini sürmeyi teberrûk addediyorlardı. Namazını Muharrem Efendi kıldırdı. Defin esnasında zikrullah ile meşgul olan zâkirlerin sadâsı ve aşk hâleti galebe etmiş dervîşlerin hüznü edâsı ve ayrılık ateşi ile yanan kalpleri pek hüznü idi.⁸¹² Hz. Pîr’in irtihalleri üzerine zamanın şair ve ariflerinin söylemiş olduğu tarihler ele geçememiştir. O zamanın vezirlerinden olan Murad Paşa’nın kethüdâsı bulunan Ömer Bey isimli bir zât, Hz. Pîr’e olan muhabbetinden dolayı mübarek medfeni üzerine bir türbe binası

⁸⁰⁷ Ankebût Sûresi, 29/57.

⁸⁰⁸ Ankebût Sûresi, 29/57.

⁸⁰⁹ Fuâdî, age., s.57.

⁸¹⁰ Vassâf, age., C.III, s.518.

⁸¹¹ Vassaf, age., C.III, s.518; Evliyâlar Ansiklopedisi, C.11, s.4.

⁸¹² Tatçı, Pîr Şabân-ı Velî ve Şabaniyye, s.17.

yaptırmaya başladığı sırada vefat etmiş, devamını halk kendi iradesiyle türbeyi tamamlamıştır.⁸¹³

Ana medfen olub Koşamonı hem
O şehre dağı cāndır Şeyh Şa' bān

Şeyh Şa' bān-ı Velî'nin Kastamonu'da külliyesi de mevcuttur. Külliye, Hisarardı denilen yerde, Gümüşlüce deresinin ağzındadır. Burada büyük bir cami-dergâh,⁸¹⁴ bir türbe ve türbenin yakınında bir kütüphane, iki vakıf ev, bir mutfak, iki şadırvan bulunmaktdır.

3.2.45. Hazret-i Şeyh Şâzelî

12. yüzyılda Kuzey Afrika'da yetişen büyük velîlerden olan Şeyh Hasan Şâzelî, 593-94/ 1197-98 senesinde Mağrib-i Aksâ'da, yani İspanya'nın Septe civarında kâin Gammara nâhiyesi köylerinden birinde dünyaya geldi. 63 veya 66 sene muammer olup, 659/1261 veya 656/ 1258⁸¹⁵ senesinde vefat eylediği belirtilmektedir. Evliyâlar Ansiklopedisi'nde ise; 592/ 1196 senesinde Tunus'un Şâzile kasabasında doğduğu ve Şâzilî nisbesiyle tanındığı belirtilmekle birlikte, 654/ 1256 senesi hac yolculuğu sırasında Hamisre'de vefat ettiği, kabrinin de Hamisre mevkiindeki Ayzâb sahrasında⁸¹⁶ olduğu bilgisi verilmektedir. Mısır ve Suriye taraflarına seyahatte bulunduğu, İskenderiye'de bulunduğu zamanlarda ilm ü irfânını, feyz ü kerâmâtını işitenler hizmetine koşmuşlardır.⁸¹⁷

Küçük yaştan beri doğduğu Şâzile kasabasında ilim öğrenmeye başlayan Hz. Şeyh Şâzelî, önceleri kimya ilminde de uzun çalışmalar ve araştırmalar yapmıştır.⁸¹⁸ Bu ilimde iyi yetişmesi için Allah'a devamlı dua ediyordu. Bu esnada aldığı feyz ile tasavvuf yoluna yöneldi. Din ilimlerinin hemen hepsinde derin ihtisas sahibi oldu. Hepsinin inceliklerine ve sırlarına nail oldu. Tefsîr, fıkıh, usûl, nahiv, sarf, lügat ilimleri

⁸¹³ Vassâf, age., C.III, s.520-521.

⁸¹⁴ Camiinin kapısının üzerinde bulunan kitabeden 934/ 1576 yılında Sultan Murad'ın mürşidi Kastamonulu Şeyh Şücâeddîn Efendi tarafından yaptırıldığı görülmektedir. Bu camiinin yerinde daha önce Sünnetî Efendi mescidi vardı. Kerim Kara, "Şeyh Şaban-ı Velî", www.kastamonur.com.tr./

⁸¹⁵ Vassâf, age., C.I, s.294.

⁸¹⁶ Evliyâlar Ansiklopedisi, C. 5, s.330; Vassâf, age., C.I, s.295.

⁸¹⁷ Şarâni, age., C.II, s.4.

⁸¹⁸ İmam Şarâni, el-Envarü'l Kudsiyye- Kudsi Nurlar, çev: Süleyman Taş, İstanbul: Yasin Yayınevi, 2007, s.72.

yanında, zamanın fen ilimlerinde de âlim oldu.⁸¹⁹ Zâhirî ilimlerde bu denli yükseltikten sonra Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî hazretleri, tasavvufa karşı bir ilgi duydu ve seyahat ettiği yerlerde birçok velînin sohbetlerinde bulunarak onlardan istifâde etmeye çalıştı.⁸²⁰ Bu sohbetlerinin birinde, Irak'ta Ebü'l-Feth Vâsıtî'nin sohbetlerinde, aradığı şeyhin memlektinde, İstanbul'da olduğunu öğrenmiştir. İstanbul'a döndüğünde, büyük velîlerden olan Şerîf Ebû Muhammed Abdüsselam İbn-i Meşîş-i Hasenî hazretleri(ö. 625/1228)'nin aradığı zât olduğunu anlar. İbn-i Meşîş hazretleri Rabat'taki bir dağda mağarada yaşamaktaydı. Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî, onun huzuruna çıkmak için dağ eteğinde bulunan çeşmede bir abdest alıp, boş bir kalp ve ihtiyaç ile huzurlarına vardı. Karşılaştıklarında hocası selam verip, Hz. Peygamber'e kadar olan nesebini⁸²¹ saydıktan sonra ona: “ Yâ Ali, bütün ilim ve amelinizden soyunarak tam bir ihtiyaç ile buraya çıktınız ve bizdeki dünya ve ahiret, servet zenginliğini aldınız.” buyurdu.⁸²²

Seyyid-i 'âlî neseb mazhar-ı envâr-ı Rabb
Künyesidir ebu'l-Hasan şanki 'Alîdir 'Alî

Lafz-ı mübârek ile eyledi ta' bir aña
Fahır-i cihân müşkiliñ şordığı dem ol velî

Mehmed Murad Dîvânı'nda yer alan medhiyesinde de Şazelî'nin ibn-i Meşîş'i hazretlerinin huzuruna vardığını ve nesebini saydığını, şeyh ile aralarında geçen diyalog dile getirilmiştir.

Ebü'l-Hasan-ı Şâzelî hazretleri Şâzile kasabasına yerleştikten sonra, birçok sıkıntılara maruz kalmıştır. Bu sıkıntıları hocaları da önceden haber vermiştir. Sonraları İskenderiyye'ye yerleşti. Doğudan ve batıdan binlerce âlim ve Hak âşığı ziyaret ve sohbetlerine akın etti. Mesela; devrin büyük âlimlerinden İzzeddîn bin Abdüsselâm, Takıyyüddîn bin İbn-i Dakîk-ül-Iyd, Abdülazîm Münzirî, İbnü's Salâh, İbnü'l Hâcib, Celâleddîn bin Usfûr, Nebîhüddin ibni Avf, Muhyiddîn bin Sürâka ve Muhyiddîn-i

⁸¹⁹ Şarânî, age., C.II, s.188.

⁸²⁰ Abdülhalim Mahmud, Ebü'l-Hasan-ı Şâzilî, İstanbul: Bedir Yayınları, 1996, s.27.

⁸²¹ Ebu'l-Hasan Ali eş-Şâzelî Abdullah bin Seyyid Abdülcebbâr bin Seyyid Temîm bin Seyyid Hürmüz bin Seyyid Hâtem bin Seyyid Kusay bin Seyyid Yûsuf bin Seyyid Yûşa' bin Seyyid Verd bin Seyyid Battâl (binSeyyid Ali) bin Seyyid Ahmed bin Seyyid Muhammed bin Seyyid İsâ bin Seyyid Muhammed bin Hz. Hasan (r.a.) bin Hz. Ali (r.a.).

⁸²² Şarânî, age., C.II, ss.200-201.

Arabî'nin talebesi el-Âlem Yâsîn⁸²³ sohbetine ve ziyaretine gelen zâtlar arasındadır. Ayrıca Ebü'l Abbâs-ı Mürsî gibi evliyanın büyüklerinden birini de yetiştirmiştir. Divan'daki medhiyesinde de Ebü'l Abbâs-ı Mürsî'nin adı bahsolunmuştur.

Şeyh Ebu'l- Abbas ile şâhib-i bürde dağı
Cümle murâbid-denîdir hem de cüzveli belî

Ebü'l-Hasan-ı Şâzelî hazretleri bir sohbetinde talebelerine şöyle nasihat etti:

“Yolumuzun esası dört şeydir: 1) Gizli ve âşikâr, her hâlükârda Allahü Teâlâdan korku hâlinde olmak. 2) Her hâl ve ibâdetinde, Peygamberimizin ve ashâbının gösterdiği doğru yola uyup, bid'at ve sapıklıklardan sakınmak. 3) Bollukta ve darlıkta, insanlardan bir şey beklememek. 4) Sevinçli veya kederli günlerde Cenâb-ı Hakk'a sığınmak.”⁸²⁴ Şeyh Şâzelî, bu nasihatleriyle tarikat-i âliye-i Şâzeliyye yolunun esaslarını belirtmiştir.

Talebesi Ebü'l Abbâs şöyle anlattı: “Cenâb-ı hakk'a yemin ederim ki, her ne zaman bir felaketle karşılaştım ve müşkilata uğradımsa, hocam Ebü'l-Hasan-ı Şâzelî'yi imdadıma çağırıp, kurtuldum. Ey kardeşim! Sen de bir sıkıntıya düşersen, hemen onun ismini an ve kurtul. Allahü Teâlâ bilir ki, sana doğru bir nasihat veriyorum.”⁸²⁵

Ebü'l-Hasan-ı Şâzelî hazretleri şöyle anlattı: “Ayzad Sahrasında yolculuk yapıyordum. Hızır (a.s.) ile karşılaştım. Bana; “Ey Ebü'l-Hasan! Allahü Teâlâ sana lütufta bulundu. Hazerde de seferde de senin arkadaşın var. Ben hep senin yanında bulunuyorum.”⁸²⁶ dedi.

Ebü'l-Hasan-ı Şâzelî hazretleri, son defa hac yolculupuna çıktığında talebesine, yanına bir kasma, bir ibrik ve bir de kâfur almasını emretti. Bunları niçin aldığını soran talebesine; “Hamisre'ye varınca anlarsın” buyurdu. Talebesi bilahare şöyle anlattı: Ayzab Sahrasında Hamisre'ye vardığımızda Şâzelî hazretleri gusl ederek iki rekât namaz kıldı. Sonra seccadede ruhunu teslim etti. Ruhunu teslim ettiği yere defnedildi. Vefat ettiği yerin suyu çok tuzlu olduğundan bir şey yetişmezdi. Şâzelî'nin oraya defnedilmesinden sonra oranın suyu tatlılaştığı ve münbit yer haline geldiği çeşitli evliya kaynaklarında⁸²⁷ bahsolunmaktadır

⁸²³ Mahmud, age., s. 35.

⁸²⁴ Mahmud, age., s. 37.

⁸²⁵ Şarânî, age., C.II, s. 190.

⁸²⁶ Evliyâlar Ansiklopedisi, C.5, s. 333.

⁸²⁷ Evliyâlar Ansiklopedisi, C.5, s.334.

Ebü'l-hasan-ı Şâzilî hazretlerinin şu eserleri vardır: 1) Hüzbü'l-Bahr: Kıymetli bir dua kitabıdır. 2) El-İhtisas min-el-Kavâidü'l-Kur'âniyye vel-Havâs. 3) Risâletü'l-Emîn li-Yencezibe li-Rabbi'l-Âlemîn. 4) El-Cevâhirü'l-Masûne. 5) El-Leâli'l-Meknûne. 6) Kıyâfetü't-Tâlibi'r-Rabbânî li-Risâleti Ebû Zeyd el-Kayravânî. 7) El-Mukaddimetü'l-İzziyye lil-Cemâati'l-Ezheriyye.

3.2.46. Hazret-i Şeyh Ümmî Sinan⁸²⁸

Sinânî-i Halvatî tarîkatının pîr-i muazzamıdır. Asıl adı İbrahim'dir. Sefine-i Evliyâ'da, velâdeti 893/1488 senesinde doğduğunu, 976/1568⁸²⁹ senesinde vefat ettiğini belirtmektedir. Hâfız Hüseyin-i Ayvansarayî Vefeyât-nâme'sinde Arnavutluk'tan geldiği bilirse de Osmanlı Müellifleri'nde Bursa'da doğduğu belirtilmektedir. “İsm-i âlîleri İbrahim olup, tarîk-ı Halvetiyye şubesinden Sinâniyye şubesinin kurucusu olan pîr-i âlîdir. Mevlidleri Pirizren havâlisinde olmak üzere menkul ise de musahhah bir icâzet-nâmede Bursalı oldukları görülmüştür. Karaman diyarından oldukları da bilinir. Kendileri âlim oldukları halde gördükleri bir mânâ üzerine Ümmî lakabıyla tahlis etdiler. Mutasavviffâne bazı ilahiyat-ı ârifâneleri olup, rihletleri 958'dedir. Nâm-ı halife-i aliyyelerinden Nasuh Efendi tarafından bina olunan dergâhta medfundur evlâd u ihyâdiyla damadı Topkapı civarında Kürkçibaşı Ahmed Şemseddin mahallesinde Sultan Süleyman Kanuni canibinden zât mürşidâneleri için inşa buyrulan dergâhtadır. Mağnisa'da Muradiyye Kütüphanesinde “Risâle-i Şerîfe-i İstanbulî Ümmî Sinan” isminde eseri vardır...”⁸³⁰ Aynı zamanda Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye'de Karaman ilinden olduğu bu eserde de beyan olunur.⁸³¹ Yine Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye adlı eserde silsile-i tarîkatları şöyle belirtilir:⁸³²

Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî (Kuddise sırruhu'r-Rabbânî)

Şeyh Pîr Muhammed Erzincânî (Kuddise sırru'r-Rabbânî)

Şeyh İbrahim Tâceddîn-i Kayserî (Kuddise sırru'r-Rabbânî)

Şeyh Alâeddîn-i Uşşâkî (Kuddise sırru'r-Rabbânî)

Şeyh Ahmed-i Şemseddîn-i Marmaravî (Kuddise sırru'r-Rabbânî)

⁸²⁸ Edebiyat tarihi kaynaklarında Ümmî Sinan diye tanınan bir başka zât ise, Yusuf Ümmî Sinan (ö. 1201/1787) adıyla bilinen mutasavvıf bir şairdir. Kendisi Antalya/ Elmalılı olup, 17. Yüzyılda yaşadığı kaynaklarda sabittir.

⁸²⁹ Vassaf, Sefine-i Evliya, C.IV, s.245; Ayvansarâyî, age.,s.85.

⁸³⁰ MehmedTahir, age., C.I, ss.20-21.

⁸³¹ Vicdanî, age.,s.238.

⁸³² Vicdanî, age., s.238.

Şeyh el-Hâc İzzeddîn-i Karamanî (Kuddise sırru'r-Rabbânî)

Hız. Pîr İbrahim Ümmî Sinân (Kuddise sırru'r-Mennân)

Mehmed Murad Dîvânı'nda "Hazret-i Şeyh Ümmî Sinân" başlığında 21 beyitlik medhiyesi bulunur. Bu medhiyede Hazret-i Pîr ile ilgili bilgiler mevcuttur. Molla Murad; Halveti tarikatından Ümmî Sinan'ın Sultan Süleyman devrinde yaşadığını ve asıl isminin İbrahim olduğu ve bulunduğu şehirde iki tane tekkesinin bulunduğunu, Hüsameddin Uşşakî (Ö.1001/ 1593-94)⁸³³ve Seyfullah Efendi'nin(Ö.1010/ 1601) halifelerinden olduğunu belirtiyor.

Şeyhi olmuş idi Seyfullah Efendiniñ o zât

Hem halife kılmış idi anı o şeyh-i cihân

Terbiyet buldı Hüsameddîn 'Uşşakî' dahı

Ana da virdi hilâfet hem o pîr-i 'ârifân

İsmi İbrâhim idi Ümmi Sinân ile şehîr

İki tekve şehrâmininde aña oldu mekân

Hız. Pîr'in bir müddet Manisa ve Uşak illerinde buldukları ve Hüsameddin Uşşakî hazretlerinin orada kendileri ile buluştukları ve sohbetlerinde buldukları bilinmektedir. Hız. Ümmî Sinan'ın İstanbul'a ne zaman geldiklerine dair ve ne kadar süre İstanbul'da kaldıkların adair bir bilgi bulunmamaktadır

Bu bilgilerden başka, cenaze namazını Ebussûd Efendinin tesadüfen, farkında olmayarak kıldırıldığını dile getirmiştir. Sefine-i Evliya'da yazıldığına göre; Ebussûd Efendi, Ümmî Sinan hazretleri için "Câmî-i şerîfde namazını papazlara kıldırırım" dediği bilinmektedir. O gün padişahın bir kerîmesinin de cenazesi vardı. Her iki cenaze de Fatih'e getirildi. Ümmî Sinan hazretlerinin cenazesinde tâc u hırka bulunmayıp efraddan birinin cenazesi gibi görünüyordu. Namazı kıldırıldığında, Pîr'in cenazesi

⁸³³ Buhârâ'da tahsillerini vücuda getirip gördükleri bir rüya üzerine yola çıkıp Uşak'a gelen ve orada Ümmî Sinan ve Ahmed-i Semerkandî'nin bezm-i irfanlarına dahil olan Hız. Hüsameddin Uşşakî, Cenâb-ı Ümmî Sinan'dan bir icâzet-nâme almış ve tâc u hırka giymiştir. Lâkin halîfetü'l-hulefâ olmak üzere ancak Emîr Ahmed-i Semerkandî'nin post-nişîni ve vâris-i irşâdıdır. Vassaf, age., C.IV, s.289.

olduğunu öğrenen Ebussuûd Efendi, Ümmî Sinan için söylediği sözden dolayı pişmanlık duymuştur.⁸³⁴

Yine başka bir beyitte Hazret-i Ümmî Sinan'ın erkek evladının olmadığını öğreniyoruz.

Erkek evlâdı yok idi hâzret-i şeyhiñ velî

Kâ'im idi duğteri erkek yerine ey cüvân

Ümmî Sinan hazretlerinin çok sayıda kerâmâtı bulunmaktadır. Bunların bazıları Sefine-i Evliyâ'da yazılmıştır. Ayrıca Molla Murad da medhiyesinde bundan övgüyle söz etmiştir.

Güne güne gördiler herkes kerâmâtıñ anıñ

Mümkün olmaz ki idem ta' dādile ben de hîyân

Hicri 958 de vefat ettiğini, Fatih Camiinde namazının kılındığını ve Hâlid b. Zeyd'e komşu olduğunu doğrulamaktadır.

Sâl-i hicret eyledi toğuz yüz dağı elli sekiz

Murğ-ı rûhı uçdı cinâne olub huld- âşiyân

Hem edâ oldı salâtı Cāmi' Bu'l-fetiğde

Çomşu oldı Hâlid bin Zeyd'e o cennet-mekân

Ümmî Sinan hazretlerinin naşı, daha sonra Eyüp'e götürülüp Oluklubayır'da halifeleri Nasuh Efendi tarafından inşa edilen zaviyeye defnedilmiştir.⁸³⁵

3.2.47. Yunus Emre

Tasavvuf ehli ve halk şairi olan Yunus Emre'nin hayatı hakkında kesin malumat yoktur. Şiirleri, yüzyıllardır günümüze ve birçok ülkeye ulaşmıştır. Kaynaklarda nereli olduğu, hangi tarihte doğup, hangi tarihte vefat ettiği kesin olarak belli değildir.

Osmanlı Müellifleri eserinde diyor ki:

“ *Ehl-i tarik miyânında aşkıyla, ihlâsıyla, irfânıyla mücahedesıyla meşhur bir zât olub, Tercüme-i Şakâyık nakline göre Bolu sancağından Sakarya nehri civarına*

⁸³⁴ Vassaf, age., C.IV, s. 250-251.

⁸³⁵ Vassaf, age., C.IV, s.251; Tahir, age., C.I, s.21.

gelmiştir. *Hâlîde-i irşâd ile meşgul olub, ümmî iken, Tabduk Emre nâmında tarîkat-ı Kadiriyye ricâlinden bir zâta intisâb iderek, merâtib-i aliyyeye vâsıl oldu...*⁸³⁶

Sicill-i Osmanî'de ise Âşık Yunus Emre hakkında şu kısa malumat bulunmaktadır: *"Tabduk Emre'nin müridi ve odun yarıcısıdır. Getirdiği odunlar pek düzgündü. Ümmî iken Türkçe yazdığı şiirler ve ilahiler tasavvuf idi. 843/ 1439-40'da vefat etti."*⁸³⁷

Âşık Yunus, bir rivayete göre Bolu'da; bazı rivayete göre Bursa; Seferîhisâr muzâfâtından Sarıköy'de; İsmail Hakkı hazretlerinin beyanlarına nazaran, Antalya'da dünyaya gelmiş fakat velâdeti meçhuldür.⁸³⁸

Yunus Emre'nin tarihi hayatına bakacak olursak; 13. yüzyıl ortalarından, Osmanlı Beyliği'nin filizlenmeye başladığı XIV. yüzyılın ilk çeyreğinde Orta Anadolu havzasında doğup yaşamış bir Türkmen kocası, bir şair erendir. Yunus'un yaşadığı yıllar, Anadolu Türklüğünün Moğol akın ve yağmalarıyla, siyasî otorite zayıflığıyla, kıtlık ve kuraklıkla geçmiştir. İşte böyle bir ortamda, Mevlânâ Celâleddîn, Hacı Bektaş-ı Velî, Ahî Evrân Velî, Ahmet Fakih gibi ilim ve irfan kutuplarıyla birlikte Yunus Emre, Allah sevgisini, aşk ve güzel ahlakla ilgili düşüncelerini, her türlü bâtil inanca karşı İslam Tasavvufunu işleyerek Türk İslam birliğinin oluşmasında etki etmiştir.⁸³⁹

Yunus Emre'nin Risaletü'n-Nushiyye adlı mesnevisinde yer alan;

Târîh dahi yedi yüz yedi idi

Yûnus cânı bu yolda kodu idi⁸⁴⁰

beytinden anlaşılacağı üzere Yunus Emre, H. 707/ 1307-8 senesinde hayattadır. Yine, Adnan Erzi tarafından Bayezıd Devlet Kütüphanesi'nde bulunan bir yazmada (nu:7912) şu ifadeler yer almaktadır:⁸⁴¹

"Vefât-ı Yûnus Emre

Müddet-i Ömr 82

Sene 720"

⁸³⁶ Tahir, age., C.I, s.192.

⁸³⁷ Mehmed Süreyya, age., C. V, s.312.

⁸³⁸ Vassaf, age., C.I, s.148.

⁸³⁹ Mustafa Tatçı, "Yunus Emre", Türkler, C.VII, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, Ankara, 756.

⁸⁴⁰ Yunus Emre, Risaletü'n-Nushiyye, çev: Osman Horata-Umay Günay, Ankara: Akçağ Yayınları, 2009, s.134.

⁸⁴¹ Tatçı, "agm.", s. 756.

Bu belgeden de anlaşılacağı üzere Mustafâ Tatçı, Yûnus Emre'nin H.648/1240-41 tarihinde doğduğunu, 82 sene ömür sürdüğü ve H.720/ 1320-21 tarihinde vefat ettiğini gerek bu kaynağa dayanarak gerekse Yunus Emre'nin kendi eserlerine dayanarak söylemektedir.⁸⁴² Bu bilgilerin dışında, Mevlânâ vefat ettiği (ö.1273) zaman 33-34 yaşlarında olduğu bilinmektedir. Çarh-nâme adlı manzumenin şairi Ahmet Fakih ise, 618/ 1221 tarihinde Yunus'un doğumundan önc vefat ettiği bilinir.⁸⁴³ Sefine-i Evliyâ'da evâhir-i ömürlerinin 710/ 1310'a doğru⁸⁴⁴ olduğu yazılıdır. İsmail Hakkın Bursevî'nin Ruhu'l-Mesnevî isimli eserinde Yunus Emre'den şöyle bahsedilir:

“ Mahkîdir ki, Yunus Emre, yirmi sene kadar şeyhi Tapduk Emre kapısında hîzem-keşlik eyleyip, celb ettiği hatâbı tab'-ı müstakîmi gibi rast getirmiş; şeyh bir gün istikâmet-i hayabın vechinden suâl ettikte, ol dahi, “Bu kapıya eğrilik sığmaz” demiş. Şeyh bu sözü istihsân edip, mukâbelesinde bi-tarîkı'l-mükâfât, “Var imdi, Yûnus'um söyle” diye nutk etmiş. Ve bu nefes sebebiyle Yûnus Emre'den bu kadar makâlât-ı tevhid ve kelimat-ı irfan sâdır olmuşdur ki, kimseye maktûr değildir. Onun için, bu bâbta hâtimetü'l-müteahhirîndir. Zirâ söylemediği mazmûn kalmamış ve Türkî sözlerde onun kelimâtına muâdil gelmemiştir...”⁸⁴⁵

Mehmed Murad Dîvânî'nda “Hazret-i Sultânü'l Âşıkın Yûnus Emre” başlıklı 10 beyitlik medhiyede Molla Murad, Yunus'un hayatı hakkında “Didiler üç biñ ilâhisi anıñ vardır hem “ bilgisinden başka bir malumat belirtmemiştir. Şair, Yunus Emre'nin ârifâne bir zât olduğunu ve Hakk'ın sevgili kulu olduğunu, cihan bağının ve ehl-i aşkın gülü, sevgilisi olduğunu bu kısa medhiyesinde vurgulamıştır.

Ehl-i ' aşkın gülidür Hazret-i ' aşık Yûnus

Bağ-ı Hağ bülbülidür Hazret-i ' aşık Yûnus

Yunus Emre'nin doğum yeriyle ilgili olarak kaynaklarda tutarsızlık görülmektedir. Hacı Bektâş-ı Velî, Vilâyet-nâme'sinde Yunus Emre'nin Sivrihisar'ın Sarıköy köyünde doğduğunu ve mezarının da bu köye yakın olduğu kayıtlı olduğu belirtilir.⁸⁴⁶ Osmanlı Müellifleri'nde ise Şakayık Tercümesinde Yunus'un Bolu havalisinden ikamet ettiği ve Sakarya nehri yakınlarına ikamet ettiğini belirtir.⁸⁴⁷ Âşık

⁸⁴² Bk: Tatçı, “agm.”, Türkler, C.VII, 756.

⁸⁴³ Tatçı, “agm.”, Türkler, C.VII, s.757.

⁸⁴⁴ Vassaf, age., C.I, s.149.

⁸⁴⁵ İsmail H. Bursevî, Mesnevî'nin Ruhu (Ruhu'l-Mesnevî), Hzl: Suat Ak, istanbul: Büyüyenay Yayınları, 2012, s.70.

⁸⁴⁶ Tatçı, “agm.”, Türkler, C.VII, s.757.

⁸⁴⁷ Mehmed Tahir, age., C.I, s.192.

Çelebi, Meşâirü'ş-Şuarâ'da Yunus Emre'nin Bolulu olduğunu söyler.⁸⁴⁸ Fuat Köprülü, Yunus'un yaşadığı çevre konusunda Bektâşî kaynağının doğru olduğunu kabul etmekte, Yunus Emre 13. Yüzyılın son yarısında Sivrihisar civarında yahut Bolu vilayetinden Sakarya suyu civarına yerleşmiş bir Türkmen köylüsü⁸⁴⁹ olarak belirtmektedir. Nefehâtü'l-Üns Tercümesi'nde, Porsuk suyunun Sakarya nehrine karıştığı mahalde olmak üzere mezkûrdur,⁸⁵⁰ denilmektedir. Yunus Emre'nin hayatı ile ilgili kaynaklardaki tutarsızlıklar sebebiyle tam olarak nerede doğdu, nerede vefat ettiği, mezarının nerede olduğu kesin bir neticeye varılamamıştır.

Yunus Emre'nin evlenip evlenemediği de hayatı ile ilgili kesin olarak netleşmemiştir. Yunus Emre'nin Divanı'nda yer alan aşağıda vereceğimiz beyitlerde bu duruma örnektir.

Bunda dahı virdün bize ogul u kız çift ü helâl
Andan dahı geçdi arzûm benüm âhum dîdâr için⁸⁵¹

Bu beyitte bir kız ve bir oğlunun olduğunu çıkarabiliriz. Bir başka beyitte ise hiç evlenmeden, Hak ile Hak olup birlik zevki içinde yaşadığını anlıyoruz.

Ne ogul vardı ne kız vâhid idük anda biz
Komşu idik cümlemiz nûr dağın yaylar içinde⁸⁵²

Yunus Emre hakkında bilgi veren en eski kaynaklar, onun Ümmî olduğunu belirtirler. Âşık Çelebi, Yunus'un medresede başarılı olamayıp, Tanrı mektebinde bir kâmil huzurunda ders gördüğünü, "Egerçi Ümmîdir ammâ debistân-ı kuds sebâk-hânıdır." İfadesiyle Yunus'u Ümmî olarak kabul eder. Yunus'la ilgili çekici ilk makaleleri yazan Rıza Tevfik, Osmanlı Müellifleri yazarı Bursalı M. Tahir, Sefine-i Evliyâ müellifi Hüseyin Vassaf⁸⁵³ gibi araştırmacılar Yunus'un okuma-yazma bilmediğini, bir medrese eğitimi almadığını söyler. Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye'de Yunus'un Ümmî olmadığı halde Hz. Peygamberin vasfıyla vasıflanmak için Ümmî olarak adlandırıldığını söyler⁸⁵⁴

⁸⁴⁸ Tatçı, "agm.", s.758.

⁸⁴⁹ Köprülü, age., s.262.

⁸⁵⁰ Câmî, age., s.275.

⁸⁵¹ Mustafa Tatçı, Yunus Emre Divanı, İstanbul: H Yayınları, 2008, s.192.

⁸⁵² Yunus Emre, age., s.199.

⁸⁵³ Bu konuda bk: Vassaf, age., C.I, s.150.

⁸⁵⁴ Bu konudaha geniş bilgi için bk: Vicdânî, age., 1995.

Fuat Köprülü ise Yunus Emre'nin tahsili konusunda net bir sonuca varamadığını malum eserinde söylemiştir. Yunus'un hem ârif hemde âlim olduğunu söyleyen Köprülü, âriflerin ilahî ilhamla bilgi elde ettiklerini belirtmekle beraber, Yunus'un eline kalem almadığını kabul etmez. Köprülü'ye göre Ümmî bir derviş, Yunus Divanı'nın başındaki- hemen hemen beşyüz beyti aşan mesneviyi mümkün değil yazamazdı. Yunus Emre'nin detaylı bir şekilde incelediği Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar eserinin bir başka yerinde ise açık bir ifade ile Yunus'un okumuş olduğunu söyleyerek, "O devrin felsefi ve ilmî sistemlerine Yunus Divanı'nda yer yer belig işaretler vardır. Onları gördükten sonra, Yunus'un Ümmîliği hakkındaki an'aneliğin hiçbir zaman tarihî bir hakikat sayılamayacağı büsbütün anlaşılır"⁸⁵⁵ demektedir.

Yunus Emre'nin adâb ve erkânını benimsediği yol hakkında da geniş bir bilgi bulunmamaktadır. Mustafa Tatçı'nın Yunus Emre Divanı'nda belirttiğine göre bazı araştırmacılar, hiç düşünmeden ve araştırma yapmadan Yunus Emre'nin Bektaşî, Mevlevî, Nakşî, Halvetî veya Kâdirî olduğunu/ olabileceğini⁸⁵⁶ söylemişlerdir. Yunus'un yaşadığı yıllara bakıldığında Anadolu'da yaygınlaşan iki kol vardır. Mevlevîlik ve Bektaşîlik. Yunus'un Kâdirî tarikatına mensub olması için Bağdad'tan Anadolu'ya gelmesi gerekir. Bu konuyla ilgili yeterli bir kaynak da bulunmamaktadır. Diğer taraftan Halvetîlik ve Nakşibendîlik ise henü bu yıllarda Anadolu'da gelişmemiştir. Eğer Yunus Emre'yi bir tarikat silsilesine bağlamak gerekiyorsa bu Mevlevîlik veya Bektaşîlik olmalı. Bir ihtimal de Kâdirîlik.⁸⁵⁷ Yunus Emre'nin Divanı'nda bu konuyla ilgili herhangi bir ibâre, söz, ipucu mevcut değildir. Mevlânâ ile ilgili şiirlerinde ise Mevlevîlikle ilgili ya da bu tarikate intisab ettiğini söylememiştir.⁸⁵⁸ Mehmed Murad Dîvânî'ndeki medhiyesinde de bu konuyla ilgili bir söz söylenilmemiştir. Osmanlı Müellifleri'nde Bursalı Mehmed Tahir, ..."Tabduk Emre nâmında tarikat-ı Kâdiriyye ricâlinden bir zâta intisân ederek..." ifadesini söylemesi, onun Kâdirî tarikatı ile ilgisini belirtiyor. Kısacası, bu konu ile ilgili kesin bir netice yoktur.

Mutasavvıf bir şair olan Yunus Emre de tasavvuf yolunda ne kadar kat edilmesi merteye, yol varsa hepsini kat etmiş, daha sonra olgunlaşarak bir mürşid olmuş ve eser

⁸⁵⁵ Köprülü, age., s. 277-8. Bu konuda bk: Ahmet Kabaklı, Yunus Emre, Ankara: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 1991.

⁸⁵⁶ Tatçı, Yunus Emre Divanı, C.I, s.55.

⁸⁵⁷ Kabaklı, age., s.36-37.

⁸⁵⁸ Kabaklı, age., s.37; Tatçı, "agm.", s.760.

vermeye başlamıştır.⁸⁵⁹ Yunus Emre'nin düşünce dünyasını oluşturan kaynak, diğer büyük sufilerde ve İslam büyüklerinde olduğu gibi İslam'ın temel kaynaklarıdır. Bu temel kaynakların birincisi Kur'an-ı kerim, ikincisi ise Peygamberimizin hadis-i şerifleridir. Onun şiirlerine bakıldığında şiirlerinin içeriğinin ve vermek istediği mesajın bir ayetten ya da hadis-i şeriften olduğun rahatlıkla görülebilir.⁸⁶⁰

Yunus Emre, bir eren şairdir. İstilah anlamıyla o bir sûfî şairdir. Şairler dönemlerinin düşünce akımlarını, iletmek istedikleri mesajları şiirlerine yansıtırlar. Yunus Emre'de döneminin ve kendinin tasavvufî düşüncesini böyle yansıtmıştır. Bugün Yunus Emre'ye elimizde iki önemli eser vardır. 1) Divan, 2) Risâletü'n-Nushiyye.

1) *Divan*: Divan, Yunus Emre'nin şiirlerinin toplandığı en önemli eseridir. Osmanlı Müellifleri'nde Divan hakkında şöyle söylenir: “ *Matbû, divân-ı ilâhiyât-ı, ilâhiyyet-ı ârifânelerinin kâffesi hâvî değildir. Maahâzâ, tab'ına himmet olunan bu nish, taalluk-ı küllîsi dolayısıyla, ilm-i tasavvuf noktasından bi'l-vücûh hâiz-i ehemmiyet olduğu gibi, eş'âr-ı Osmaniyye'nin tarih-i edvârı noktasından dahi kıymettârdır. İlâhiyyât-ı ârifâneleri sâde ve ümmîyâne olmakla beraber, davâmız-ı ilm-i tasavvuf cihetiyle pek çok mezâmîn-i dakikayı câmi' olduğu kendisinden sonra gelen bi'l-cümle urefânın ve kümmelînin teslîm-kerdesidir...*”⁸⁶¹

Divanda yer alan şiirler genellikle hece vezniyle kaleme alınmıştır. Aralarında aruzşa yazılmış şiirler de bulunmaktadır. Şiirlerinin bir kısmına ulaşılamadığı tahmin edilmektedir.

Yunus Emre Divanı, ilk olarak 1939 yılında Burhan toprak tarafından yayınlanmıştır. Daha sonra 1943 yılında Abdülbaki Gölpınarlı ve Faruk Kadri Timurtaş tarafından yapılmıştır. Bir de Cahit Öztelli tarafından yayınlanmıştır. Mustafa Tatçı tarafından da ilki 1997 yılında, ikincisi ise 2005 yılında yayınlanmıştır. Böylece iki ciltli bir divan çalışması yapılmıştır.⁸⁶²

⁸⁵⁹ Yunus Emre'nin mesnevi ve ilahileriyle İslam ahlakını yaymaya çalıştığı ve onun sözlerinin öğretici mahiyette olduğu hususunda bk: Köprülü, age., s.300.

⁸⁶⁰ Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre ve Tasavvuf, İstanbul: İnkilap Yayınevi, 1992, ss.102-103; Yunus Emre'nin tasavvuf ve düşünce dünyası ile ilgili bk: Aydın Kayaer, “Yunus Emre'nin Dünyasında İnsan-Allah İlişkisi”, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010); Mehmet Demirci, “Yunus Emre'de İlahi Aşk ve İnsan Sevgisi, Ankara: Selçuk Yayınları, 1991; Mustafa Ergün, Yunus Emre'de Tasavvuf ve Eğitim, Ankara: Ocak Yayınları, 1997. Hüseyi Özbay-Mustafa Tatçı, Yunus Emre İle İlgili Makalelerden Seçmeler, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991; Abdurrahman Güzel, Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı, Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.

⁸⁶¹ Tahir, age., C.I, s.192.

⁸⁶² Aydın Kayaer, “Yunus Emre'nin Dünyasında İnsan-Allah İlişkisi”, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010), s.39.

2) *Risâletü'n-Nushiyye*: Divan'dan sonra, hatta onunla aynı döneme sahip ikinci bir eseri "Risâletü'n-Nushiyye" eseridir. Yunus Emre'den geriye kalan manzum yığının içinde binlerce satır şiir vardır. Bunlar, Yunus'un bizzat kendisi tarafından şekillendirilmemiş, tasnifi yapılmamış ve düzenlenmemiştir.⁸⁶³

Yunus Emre'nin Anadolu'nun birçok yerinde türbesi bulunmaktadır. Eskişehir'in Mihaliççık ilçesine bağlı Sarıköy; Karaman'da Yunus Emre Camii avlusu; Bursa; Aksaray ile Kırşehir arası; Ünye; Kul'da Emre köyü; Erzurum, Dutça köyü; Isparta'nın Gönen ilçesi; Afyon'un Sandıklı ilçesi; Sivas yakınında bir yol üzeri ve Tokat'ın Niksar ilçesinde⁸⁶⁴ Yunus Emre'ye ait mekânlar bulunmaktadır.

⁸⁶³ İnci Şahin, Yunus Emre, İstanbul: Semerkand Yayınları, 2007, s.119.

⁸⁶⁴ Tatçı, age., s.23.

IV. BÖLÜM

1. DÎVÂN'IN METNİ

(1a)

Huve

Bismike'l-ibtidâ' Yâ Fettâh

H̄āce Muhammed Murād Naqşibendî Kuddüse Sirrehū sermedî ki Bostān-ı haqāyıkıñ ey şāh-ı ser-bülendi ve Gülistān-ı şaqaıyıkıñ bülbül-i neş'e-mendidir "el-‘ulemā'ü vereşetü'l-enbiyā" hadîş-i şerîfiñ me'āl-i münîfe mâşadağ olarak 'ulūm-ı 'aliyye ve eliyyede taşnifāt-ı celîle ve zülifāt cümlesiyle çār-sū-yı ma'ārifde inne'ş-sıgār ve'l-kibār-ı şöhret-şi'ār olub evşāf-ı ber-güzid ve ezkār-ı hamide pesendideleri ārāda kayd u beyāndır ve müşārün-ileyhiñ men'-i medāric-i veliyyā' āgāh u mecmū' sitāyiş-i 'ārifān billah olan manzūme feşāhat ve dīvance belāgatlarınıñ her birisi bir zīynetim şadef-i dür-bā-yı ma'ānisi ve gülgonca-i gülistān-ı esrār-ı şehāyı ve her mısrağı muşābiḥ-i eflāk-i cihān ve mefātiḥ-i ebvāb-ı cinān olmağa şāyān ve bir nāme-i şāyegān bulunmağla kāffeten hırz-ı cān olunacağı ihtār birle ḫātme-i maḳāl eylerim. Harrere Sālim Sermedî. Sene 1290

Molla Murad Dīvānı

Bismil-lāhirrahmānir-raḫīm

(1b) 1-Na'at-ı Şerif

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün

- 1 İlāhî 'afvına mağrūrdur her dem dil-i şeydā
Cesāret ma'ıyyetdi 'iştāna aniñçün saña ey Mevlā
- 2 Günāhıñ bād idüb her dem gözünden dem-şār ider
İder tā şabî olunca nālelerle āh u vāveylā
- 3 Yüzi yoğdur ki varsun ḫāzretine rüz-ı maşerde
Eger böyle giderse şübhe yoğ elbet olur rüsvā

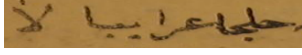
- 4 Şaşırılmış deşt-i hayretde gezer biçāre Mecnūn-veş
Benimle meşveret eyler ki bir yol gösterem añā
- 5 Didim ki ey dil-i biçāre benden kaç' -ı ümīd it
Ki ben senden de kemīn āhım nice yol göstere saña
- 6 Ne emre imtişāl itdim ne mūnhīden hāzer itdim
Ne t'ā' at ne 'ibādet rūz u şeb ' işyānayım hāla
- 7 Bağlamış pişgāh-ı çeşme ' işyānımıñ vezri
Gör nice hayret el virdi ki gördüm kūh-ı k'āf āsā
- 8 Hevā-yı nefsimde uydum ne zikrim var ne fikrim var
Şehirlerde mūnācāt itmedim bīdār olur ašlā
- 9 Yanurdum hāb-ı gāfletden bahtsız olduğuma
İderdim ağlayanlardan bekleneñ nāmını ıışgā
- 10 Ne rāh-ı sūnnete gitdim ne şālihlerle haşr oldum
Olurdum rūz u şeb ehl-i hevāya pişvā ammā
- 11 Hāyf şad hāyf ' ömr-i nāzenīni eyledim işlāf
Reh-i fısq u fūcūra şarf idüb itmişim ifnā
- 12 Egerçi biz hūb-ı pūr-savab söyledim lākin
İşitdi diñledi her bir bir mūcāb olmadı dil kaç' ā
- 13 Eşnāda eyleyüb evvel ki kavliñ eyledi tekrār
Muşirr oldu sūrunda diñlemez söz bir ' aceb gāvğā
- 14 Görüb aḥvāliñ inşāf eyledim zīrā ki dinmişdir
Urur her bir haşīşe el-ğariḳ lūccene vū deryā

- 15 Bunu gördüm çāresi yokdır başulmuşlar denā
Baña haşm-ı kavī oldı huşūmetle nedir iğvā
- (2a)
- 16 Didim gel ey dil-i bīçāre sen de ben de bī-çāre
Bulub bir çāre-sāzı idelim aḥvālimiz ĩmā
- 17 Didi kimdir bu emr-i müşkile bir çāre-şāz olsun
Bu derd-i bī-devāya çāre bilmez Ebū ‘Ali Sīnā
- 18 Didim ey dil şaşırma kendine gel ‘aqlımı cem‘ it
Bunuñ bir çāre-sāzı var bilürsin sen de ber-ra‘ nā
- 19 Ya ḥayret almış eṭrāfiñ ‘aceb Mecnūn olmuşsun
Seni divāne kılmışdır firāk-ı ḥazret-i Leylā
- 20 Didi kimdir bu derdiñ çāre-sāzı luṭf idüb söyle
Kerem eyle delālet kııl berāber gidelim cānā
- 21 Bu ‘işyān ile maḥcūbum cesāret ḵande ben ḵande
Yüzüm yoḵdur o dergāha ki varam ben tek ü tenhā
- 22 Didim ey dil seniñ de hem benim de derdime dermān
İden hādī’s-sebīl-i ḥayrū’l-beşerdır şübhe yoḵ lā lā
- 23 Ne hādī ne beşer dinmek sezā olmaz ki zātıyla
Risālet hem nübüvvet ḥatm olundı böyledir ma‘ nā
- 24 Muḥammed Muştafā’dır nām-ı pāki emr-i Bārīyle
Mükennādır Ebu’l-Ḷāsım ile āgāh ol dil-i dānā

- 25 Hüdā şānında inzāl itdi *levlāk*⁸⁶⁵ ile *ersel-nāk*⁸⁶⁶
Vekīl itdi umūrunda dilediğiñ yapar hālā
- 26 Buyurmuşdur āb-ı çeşmim gözüm bīdārdır her şeb
Belī gerçek buyurmuşdur bu sözde reyb yok haqqā
- 27 Hābīb-i Kibriyādır hem Hālīlu 'l-lahdır el-hağ
Birisı cedd-i mirāşı birin hağ eyledi i'ṭā
- 28 Ne şübhe ümmeti olmağ nebī olmağdan evlādır
Olacağdır aña ümmet inince Hāzret-i 'İsā
- 29 Ne İnciliñ oğur halka ne āyetiñ ider izhār
Hemān nāzil olan Qur 'ānıñ aḥkāmıñ ider icrā
- 30 Bunuñ gibi ümmet olurdu ez-dil ü ez-cān
Bu dünyāya girü gelmiş olaydı Hāzret-i Mūsā
- 31 Şeb-i mi'racda itdi imāmet Cebrā 'il iḳāmet
Şeref buldı mübārek mağdeminden Mescid-i Aḳşā
- 32 Hūdādan da'vet için geldi Cebrā 'il ü Mīkā 'il
Nice yüz biñ melekler ile ṭoldı Yeşrib ü Baḥā
- 33 Alub bir tāc-ı a' lā hem güher hem ḥulle-i cennet
Yine aldı berāber bir burāğ āsmāna peymā
- 34 Sa' ādetle süvār oldı o şāh-ı seyyidü 'l-kevneyn
Rikāba girdiler cümle sürüş-ı 'ālem-i bālā

⁸⁶⁵ (Ey habibim) Sen olmasaydın, bu âlemi yaratmazdım.

⁸⁶⁶ Enbiya 21/107. (Ey Resûlüm) Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik.

- 35 Gelüb bir laḫzada ḫudse çıḫub andandır ʿaceb ʿarṣa
Buña bürhān-ı kāfīdir ki *sübḫānellezī esrā*⁸⁶⁷
- 36 Bu iḫsanlar kime oldı Ḥabību'l-lahdan ḡāyri
Bu ikrām ile mükerrrem olmadı hiçbirisi ḫāṣā
(2b)
- 37 Daḫi ṣimdi geldi ey dil yüz ur dergehe
Ana vird-i rikā gelmişdir ʿaşlına maḫṣad-ı aḫṣā
- 38 Melekler rüṣen-i pākin ṭüle itmekdedir her ki
Ḥuṣūl-i maḡlebe oldı vesīle dergehi vālā
- 39 Arar zāt-ı ṣerīfiñ Ḥazreti Allah ḫılmıṣdır
Cemīʿ enbiyā vü evliyāya
- 40 Diyelim yā Resūlallah bize raḫm eyle ṣāyāñız
Düşürdi çarḫla lāne bizi bir bir ḡümān ḫā
- 41 Ayıḫ ṭut kāzimin ile bizi cāh-ı ḫalāletden
Seniñ cāḫına nisbet bir dükkān olsa baḫā
- 42 Ya nefsi-kāfiriñ itdiklerini taʿdād mümkin mi?
Ne ḫācet ben diyem bir bir size heb cümlesi beydā
- 43 İki ittiḫāb itdi biri arz-ı lāle ḫay itdi
Meded-menden keremkār ümemsin ey mükerrremler
- 44 Bu dünyāda bizi ellerinden eyle sen taḫlīṣ
Dahı rehn-i cezāda it ṣefaʿatle bizi incā

⁸⁶⁷ İsrā Suresi 17/1. “Kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu(Muhammed'i) bir gece Mescid-i Haram'dan çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya götüren Allah'ın şanı yücedir. Hiç şüphesiz O, hakkıyla işitendir, görendir.

- 45 abl eyle recmız bizden eramsın bize eksiz
Gelr c u ura ramı elbetde onub dery
- 46 ef' at itdigi anda ne mmkndr ki ulu devlet
ablnden bu demde uumuz ' afv eyle gel Rabb
- 47 Gnl b-resi nki iitdi bu szi benden
Biraz gnldi yz  gnli aıldı didigim yr
- 48 Szlerim ' zrli ek yo olursa' zrimiz
Grb avlimizde red idb neyleriz Cebbr
- 49 Didim yalvarırız da hem diriz ki Murtaza hı
Baıla crmmz ' isynımız lu it ehenh
- 50 ' Ayn-ı mabbet anı rmetine ey keremkn
Bizi dil-mrdelikden ' afv-ı isnıla ıl iy
- 51 Yine urre-i ' aynı asan ile seyindir
kimizi daı ikisine baeyle nkr
- 52 Meded gene minnete aldı Kerbel-yı vd gmde
Zll-i abz u elfıla eyle bizleri irv
- 53 Daı ol duter-i pkize ayr 'n-nis hı
Buyurdu nm-ı pkinde anı Fımat 'z-Zehr
- 54 Bizi ol urret 'l-' ayna baıla y Reslallh
Nigh u iltift eyle ef' at ıl biker-i biker
- 55 Buyurmu ki kimdir Fıma ey dil cceti bende
Beyn eyleriz adri bu beytde anı muahher

- 56 Getürin̄ kabûlünden iderdi cümlesin tecdîd
Görürsem Meryem ü şân-ı Hâcer mâ-dallâ-feyhâ
- 57 Bu kim görür söyledim gönül beklerdi mürid-kıble
İki kat yay gibi kıddi feraḥla oldu bî-riyâ
- (3a)
- 58 Didi kılk imdi tırma gidelim ol ulu dergâha
Sürüb yüz idelim bu cürm-i bî-pâyandan isti'fâ
- 59 Diyelim yâ Resûlallâh kıpuña gelmişiz bizler
Bizi red itme bâından 'inâyet kıl bize şâhâ
- 60 Eyâ şâh-ı Rusûl rahm it dil-i âvâre gelmişdir
Murâd ardında tırmuşdur muḳarrar-ı şermle ammâ
- 61 Be-câh-ı kıurre-i 'ayn-ı tu nâm-ân Ḥasan bâşed
Diger kıurre küyen-deş Ḥüseyni Kerbelâ işrâ
- 62 Be-ḥâḳḳ-ı Ḥamza vü 'Abbâs bi-ḥâḳḳ-ı Ca' fer-i Tayyâr
Be-ḥâḳḳ-ı Ḥaydar-ı Kerrâr be-ḥâḳḳ-ı Fâtıma-i Zehrâ

2-Diger Na'at-ı Şerif

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün

- 1 Vücûduñ 'âlemine oldu rahmet yâ Resûlallâh
Ḥuşûşâ ins ü cinne maḥz-ı ni' met yâ Resûlallâh
- 2 Kıpuñda bende olmak ḥalka sultân olmadan yegdir
Seniñ kılluḡuñ oldu 'ayn-ı devlet yâ Resûlallâh
- 3 Vâr ise cennet-i a'lâda 'âşık iftirâkıñle
Bilür duzaḡ degildir aña cennet yâ Resûlallâh

- 4 Ne itsün cenneti ‘ aşık değışdi Һabbeye Ādem
Ne Һādri var ki olsun cāna minnet yā Resūlallāh
- 5 Hemān ancağ murādı ‘ aşıkānıñ vech-i pākdir
Bulur Һānd-i lebinden cān-ı lezzet yā Resūlallāh
- 6 Değışe ‘ aşğ-ı pākiñ bir kişi dünyā vü ‘ uğbāda
Bu fevķinde olamaz ‘ ayn u ğaflet yā Resūlallāh
- 7 Һoysanda döğerseñ de deriñ terk eyleyüb gitmez
‘ Ağıl kec oldı Һāpuñda kül oldum yā Resūlallāh

(3b)

3-Diger Na‘ at-ı Şerīf

Mefâ’îlün / Mefâ’îlün/ Mefâ’îlün/ Mefâ’îlün

- 1 Seniñdir cümle-i mülk-i hidāyet yā Resūlallāh
Beni rāh-ı Һüdāya Һıl delālet yā Resūlallāh
- 2 Һüdānıñ ‘ arş-ı a‘ lāşı türāb-ı na‘ l-i bābindan
Şeb-i esrāra kesb itdi şerāfet yā Resūlallāh
- 3 O şeb kim meşid-i Ağsāya ervāğ-ı resel geldi
Һüdā emr eyledi itdiñ imāmet yā Resūlallāh
- 4 Benim cürmüm nihāyet Һutmaz inkāra mecālīm yoğ
Seniñ de lütfuna yoğ Һadd u ğāyet yā Resūlallāh
- 5 Beni Leylī-i dünyā aldayub Mecnūn-şifat aldum
Cünūnumdan kerem Һıl vir ifāğat yā Resūlallāh
- 6 Beni red itmeyüb dergāh-ı vālāda Һabūl eyle
Һāpuñda istiyor ğöñlüm iğāmet yā Resūlallāh

- 7 Murād-1 derdmendiñ cümle aḥvāli ma‘ lūmuñ
Anı taḥrīre vü taḥrīre ne ḥācet yā Resūlallāh

4-Diger Na‘ at-1 Şerif

Mefâ’îlün / Mefâ’îlün/ Mefâ’îlün/ Mefâ’îlün

- 1 İnkāh it bendeñe ḥālim yamandır yā Resūlallāh
Dārīñ dārü’l-emān ins ü cāndır yā Resūlallāh
- 2 Ki tedbīr eylesünler mest olanlar kim ḡafletle
‘Uşāt-1 ümmetiñ ḥāli yamandır yā Resūlallāh
- 3 Ḥudāniñ ‘ arş-1 a‘ lāsı türāb-1 na‘ l-i pāyinden
Şeb-i esrāra kesb itdi şerāfet yā Resūlallāh⁸⁶⁸
- 4 Keremkānım şāşırdım ben de bilmem ne eyleyim
Baḡmam yoḡ söze ḥālim gümāndır yā Resūlallāh
- 5 Şirāṭ-1 müştāḡıme kim ki ister benden
Bu nefsiñ maḡşadı şīrret ile şāmildir yā Resūlallāh
- 6 Beni rāh-1 Ḥüdādañ eşer-i pākinden cüdā olmuş
Bahār-1 ‘ ömrimin bu ki Ḥüdāndır yā Resūlallāh
- 7 Egerçi müznibdir yine olmuşdur Murād ammā
Sor āl-i resūli ḡadr-i dānedir yā Resūlallāh

5-Der Ḥaḡḡ-1 Ḥazreti İmām ‘ Ali Raḡiyallāhu ‘ Anh

Mefâ’îlün / Mefâ’îlün/ Mefâ’îlün/ Mefâ’îlün

- 1 Bu şeb ‘ işyānım ekdim oldı bilmem şubḡa dek bīdār
Yaturdum peşin ḡamda dil ü cānım idi bīmār

⁸⁶⁸ Bu beyit bir önceki naatta da aynı şekilde söylenmiştir.

- 2 Perîşân oldı ‘ aqlım zülf-i yâr âsâ-tefekkürle
Dökerdim ebr-i nisân-veş gözümden lü’lü’-i şehvâr
- (4a)
- 3 Şavurdum hürmen-i ‘ ömrüm hele bār-ı hevâ ile
Yel aldı cümle maḥşülüm olub eṭrâfa târmâr
- 4 Ğınâ gelmedi ṭab‘a keşret-i ‘ işyân ḥâlâ
Refâkat eyledim nefis-i hevâ ile olub hemyâr
- 5 Ururdum na‘ra-i mestâne her şeb biz ‘ işretde
Düşünmezdim niye müncer olur bu ṭarz-ı bed-gerdâr
- 6 Göñül Mecnûn olmuş Leylî-i dünyâ hevâsında
Ferâgat eylemiş cümle umûrından olub bî-kâr
- 7 Yuvalanmış sırrı kuş lânesiyle bî-ḥaber ḥâlâ
Hemişe baḥr-i ḥayretde olub müstağrak-ı nâçâr
- 8 Bu ḥâl bü’l‘ acebden ben de baḥr-ı ḥayrete ṭaldım
Ki emr-i ‘ âkıbet ḥavfile geldi güne gün efkâr
- 9 İrişdi hâtifi ğaybî beşâret eyledi nâ-gâh
Didi niçün bu fikr mübtelâsını eylediñ izhâr
- 10 Ṭotalım var imiş ḥubbuñ o şâha bende olmuşsun
Süb-ı ez-cân u dil her dem idersin nâmını tekrâr
- 11 Ne ğâm vardır aniñ ḫullarına ziyâde ‘ uḫbâda
Cevâb almağdır anlardan bilmedü yâdanların her bâr
- 12 Aña bende olan elbet bulur devlet sa‘ âdetle
Aña ḫul olmağ ulîdir arılmağdan ulu ḥünkâr

- 13 Şehiddir belki şāhenşāh-ı iqlim-i vilāyetdir
‘Aliyyü’l Murtaşādır nām-ı pāki maẓhar-ı esrār
- (4b)**
- 14 Hūdā arslanı oldığında reyb ü şübhe yokdur
Buyurmuşdur cihān fahrı ki sensin Hāydar-ı Kerrār
- 15 Olur mı bir şeref fevķinde anıñ nuşretu’lallah
Buyurdu *hel etāda*⁸⁶⁹ zātına evlādına ebrār
- 16 Te‘ālū enda‘ nazmıñ hem daħı lā es’elü’l-ebī
Oķu anla ‘Alī kimdir bu naşşı eyle gel iķrār
- 17 Uĥuvvet rabķ olunduķda şāĥābe beynene bir gün
Ķarındaşım didi añā Resūl-i kibriyā ey yār
- 18 İmāmet hem ĥilāfet zātına şāyestedir el-ĥāķ
Ki olmuşdur liyāķatle vaşıyyi Aĥmed-i Muĥtār
- 19 Resūlüñ ibn-i ‘ammidir daħı dāmād-ı ekremdir
Seĥāvet ma‘ denidir cān u mālik eyledi īşār
- 20 Buyurmuşdur Resūlullāh kime mevlā olursam ben
‘Alī mevlāsıdır anıñ bu sözde olmadı inkār
- 21 Bunuñ fevķinde var mı bir ĥadış-i Muştafā söyle
Bilür misin buyurmuş mı ‘aceb ol seyyidü’l-aĥyār
- 22 Ķapusıdır ‘ilm şehriniñ ammā ĥalkası yokdur
Taķārsanda yaķışmaz olma böyle beyhūde güftār

⁸⁶⁹ İnsan Suresi, 76/1.

- 23 Çapusın ƒal‘ idince Hāyberin nāzil olub Cibril
Getürdi lâ-fetā illā ‘ Alīyi eyledi iħbār
- (5a)
- 24 Hudānīn medħi ile ħamdini bir bir ħaber virdi
Daħi *lā-seyfe illā Zü’l-fikār*⁸⁷⁰ eyledi tezkār
- 25 Cezā-yı māyiliniñ İbn-i Ved’in eyledi tertib
Resül-i Kibriyā bu ğazvesine oldı midħat-kār
- 26 Buyurdi kim ‘ Alī’niñ bu ğazası ümmetiñ heb
Çopunca tā kıyāmet eylediği ğazveden dildār
- 27 Bilüb ħadriñ ‘ Alī’niñ eyle inşāf ey dil-i dānā
‘ Ulüm-ı zāhire aşħāb gibi olma sen ğaddār
- 28 ‘ Alī’niñ dostuna dost ol mu‘ ānidlerle yar yar olma
Daħı ‘ Ammār gibi naħd-i cāniñ eyle heb işār
- 29 Ne devletdir ola ħayrūn-nisā taħt-ı nikāhında
ToĒa andan Ħasan’la hem Ħüseyn bendesi enşār
- 30 İkisi iki çeşm-i Muştafā’ya ħurre olmuşdur
Olurdi ikisini iki āĒuşına da her-bār
- 31 Didi bir Ēün Ħasan içün severdim sende sev yā Rab
Seveni de daħı sev olma mücrim ise de bızār
- 32 Buyurdi yine bendendir Ħüseyn ben daħı andan
Anı sevenleri Allah sevsün itmesün āzār

⁸⁷⁰ “Lā Seyfe illā Zü’l-fikār, lâ feta illā Ali”

- 33 Ecme-hānın didi bir gün ‘ubūdiyette ol dā’im
Bunca devleti kıtmīr-i ‘Alī’niñ bendesidir kār
- 34 Didim ki bendelik ‘ahd-i ezelinesir qādīmi
Vücūda gelmemiş nābud idi bu çarḥ-ı kec-devvār
- (5b)**
- 35 Yegāne kūhi olub ḥaqq ‘Alī’de olmadım dur ey
Muḥibb-i ḥānedān olan bilür migüne gün güftār
- 36 İlāhī rüz-ı maḥşerde ‘Ali ile bizi ḥaşr it
Daḥı ḥayrū’n-nisā Fātīmatü’z-Zehrā’ya eyle cār
- 37 Ol iki ḡoncaniñ da buy-ı ‘ıṭnākine her dem
Murādī derd-mendiñ oldı ḡāyet ḡönlü ḥāḥiškār
- 38 Ziyāret olsun Resūle hem ‘Ali’ye Ehl-i beytiyle
Per urduqca cinān bāḡında dā’im Ca’fer-i Ṭayyār
- 39 Daḥı ‘Abbās u Ḥamza ibn-i ‘Abbās’a şalāt olsun
Cinān bāḡında hem şād ola rūh-ı Ḥazret-i ‘Ammār
- 40 Daḥı Zeynü’l ‘ibād u Bāḳır u Ca’fer ile Kāzım
Rızā Taḳī Naki hem ‘Asker ile Mehdiyi mehvār
- 41 Daḥı bunlariñ ervāḥına da biñ biñ şalāt olsun
Ki oldı cümlesi perḥizkār u muttaḳī dindār

6-Der-ḥaḳḳ-ı Ḥazret-i Ḥadīcetü'l Kübrāyı (raḍıyallāhu te'ālā 'anhā)

Fāilātün / Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün

- 1 Bir nice zevcāt olmuşdı Ḥabīb-i Kibriyā
Cümlesi vaḥy ile olduğunda reyb olmaz sezā
 - 2 Aḳdemi ammā Ḥadīce tāmıdır hem efḍali
Efḍaliyyetden için Kübrāy şıfat olmuş añā
 - 3 Pek severdi hem Resūli hem Resūl anı dahı
Māl u mülki cümlesin 'aşkıyla itmişdi fedā
 - 4 İ' timād itmez isen oḳu na' atı nazmını
*Ve 'dḍuḥāda*⁸⁷¹ cümlesini de beyān itdi Ḥudā
 - 5 Olmuş idi Zeyd ile Şevbān memlūkı anıñ
'Arz idüb ol ḥazrete itdi ḳapusını recā
- (6a)
- 6 Ḥātırın taṭyīb için itdi ikisini de kabūl
Eyledi i' tāḳ ol anda Muḥammed Muşṭafā
 - 7 Hem buyurdı ben ḳulam ḳuluñ ḳulı olmaz daḳı
Oldı ḳullarla memālik Mālike'l-mülke revā
 - 8 Çünkü ba' ş oldu cihāna rahmetenli'l-'ālemīn
Hem odur īmān iden nev' i beşerden ibtidā

⁸⁷¹ Duha Suresi, 93/1-11.

- 9 Nāzil oldı Hāzret-i Cibrīl tebşīr iderek
Ki selām itdi Hādīce'ye Hudā-yı bü'l' alā
- 10 Didi kim rāzıyam andan o daḡı rāzı mıdır?
Agladı bunu işidince o zāt-ı pür-vefā
- 11 Didi ben kimem rāzı olmayam Allah'dan
Kıpusında olmışam kemter keñizek Cibrīlā
- 12 Muhtażar iken Hādīce nāme-i ā' māli hem
Oldı pişgāh 'ırzı faḡr-ı 'ālem Muştafā
- 13 Gördi ki hiç görmemiş yokdur ki anda olmaya
İşlemiş cümle meberrātı vü şahş-ı pür-hüdā
- 14 Līk zarra zaḡmetiñ hiç görmemiş ki şabr ide
Nā' il-i ecr ü şevāb ola daḡı andan yana
- 15 Der-' aḡab bir zāt-ı pāki eyledi ol dem nikāḡ
Anı da görmekle oldı nā' ili ecr ü cezā
- 16 Bir şāhid daḡı bu olmuşdır o 'ālī ḡazrete
Andan oldı cümle evlād-ı Rasūl-i Kibriyā
- 17 Ceddi 'ulyāsı sensin cümle nesl-i Aḡmed'iñ
Yine sensin māderi Fāḡimā ey ümmü'l-hüdā
- 18 Kıl hādī rūz-ı maḡşerde şefā' atle bekām
'Āşıkındır hem seniñ evlādına da bī-riyā

7-**Ḥazret-i Fāṭimatü’z-Zehrā (raḍıyallahu ‘anhā)**

Mefāilün / Mefāilün / Mefāilün / Mefāilün

- 1 Resülün efḍali evlādı oldı Ḥazret-i Zehrā
Ki cümle ehl-i beytinden iderdi ḳadrini a‘lā
 - 2 Ḳıyam iderdi geldik de öperdi vech-i pākinden
Ridāsın bast iderdi hem mekânında virirdi cā
 - 3 Resül-i Kibriyāda vardığı dem beytinde anıñ
Ḳıyām idüb öperdi eyler idi mişlini icrā
 - 4 Buyurdı bir gün ol server ki cüzdür Fāṭıma benden
Anı iğzāb iden iğzāb ider bilsün beni ḥā
 - 5 Suāl itdi birisi Ḥazret-i ‘Āiše’den bir gün
Nisādan sevgili kimdir Resüle söyle gel cānā
 - 6 Cevābı pür-şavāba eylediler Ḥadicedür dahı
Didi kim Fāṭıma binti Muḥammed’dür eḥabb aña
- (6b)**
- 7 Cevāb aldı ricāliñ sevgilin dīni şordı
Didi zevci ‘Alī’dir sevgilisi böyle bil bildār
 - 8 Ğazādan ‘avdet idince Resül-i Kibriyā ey yār
Büyünundan olurdu bint-i Zehrā Ḥazrete aḥvā
 - 9 Ziyāret eyler idi duḡter-i pākizesin levlā
Ḥasan ile Ḥüseyn’e hem görürdi cedd-i a‘lā

- 10 Buyurmuşdur Resūlullāh kıyāmet olduḡda
Nidā eyler münādīler sebīle tolar ʿ arṣa-i pehnā
- 11 Buyurur ehl-i cumʿ a gün bu men tenkīs-i rāsıyla
Geçecek Fāṭıma bint-i Muḡammed raʿ d u berḡ emsā
- 12 Yürür nice rikābında kenīzek gibi yetmiş biñ
Cināniñ ḡūr-ı ʿ aynı böyle gider cennete Zehrā
- 13 ḡayātında olındı ḡaber-i aʿ lā ile tebṣīr
Yurdu naḡs-i ʿ ālem ne mümkün cennettedir bā-revā
- 14 Ne devletdir ki kevne büsegāh mefḡar-ı ʿ āleme
Daḡı hel hel beytinden mallar feā ʿ kül diye aña
- 15 Yazıcızāde yazmışdır Muḡammediyyeʿ de vardır
İnanmazsan naḡar it sen ve gör ey ʿ āḡıl-ı dānā
- 16 Evvelce muḡtaḡar geldi melek ki ḡabz-ı rūḡ ide
Buyurdu cān virirken var mı idiñ ḡazreti Mevlā
- 17 Didi ki yoḡ andan o vaḡit nedir almaḡa geldim
Didi git sen gözüm nūrı vennü ʿ l-verānı bañā
- 18 ḡalub ḡayretde ʿ Azrā ʿ il döndi geldi Allaha
Buyurdu baʿ zı ebindir ḡanı o rūḡ-ı bī-hemtā
- 19 Didi ki virmedi rūḡuñ ḡikāye itdi felek
Didi Mevlā ki gerḡek söylemişdir ṣübhe yoḡ aṣlā
- 20 ḡarṣımasın benimle Fāṭımanıñ beynine hergiz
Anı ben ḡabz ider her yanı ṡarar irzā

- 21 Muṭahhar oldu çeşm-i pāki bir cins emr-i mekruhdan
Nisāya ḡaş olan hiçbir dimāyı görmedi ḡinā
- 22 Sü' edādan altı parmağda muşarrağdır bu söz böyle
Gelüb Cibrīl bir gün Cānib-i Ḥağdan idüb inbā
- 23 Didi kim beyt-i ma' murda melekler ḡaşıl oldılar
Buyurdu cümlesiniñ mağzarında rabb-i bī-hemtā
- 24 Nikāh itdim 'Alī'yi Fāṭimā bint-i Muḡammed'le
Olun şāhid biliñiz böyle itdi Rabbimiz kağ' ā
- 25 İşitdi bunları çünki Resūlullāh Cibrīl'den
Buyurdu yā bāzü'l eyle nidālar mescide ammā
- 26 Ki gelsün cümle aşḡābım sözüm var işitsünler
Şalā it cümle gelsünler eger pīr ü ger bernā
- 27 İtdi Bilāl aşḡāba ḡāzır oldılar cümle anlar
Raḡmet bābları tutdı hem çerā' -ı mescid-i binā
- (7a)**
- 28 Şenā vü ḡamd ü şükr-i bī-nihāye kıldı Allah'a
Didi hem biliñiz ki geldi Cibrīl eyledi ĩmā
- 29 Melekler beyt-i ma' müre bugünde cem' olmuşlar
Nikāḡ olmuş 'Alī'ye duḡterim Fāṭimatü'z-Zehrā
- 30 Nikāḡ itdim daḡi ben emr-i ḡağğa inḡıyād itdim
Ḥūdānıñ emr ü ḡükmi bilmiş olun böyledir zīrā
- 31 Nikāḡ emri tamām oldu buyurdu server-i 'ālem
Kızıım mehriñ ne olsun söyle gel ey duḡter-i e' nā

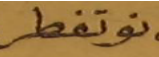
- 32 Cevābında buyurdu Fāṭıma ey vālidī erḥam
Bilürsin yoḡ dilimde māl-ı dūnyā hem ve mā-fīhā
- 33 Şefā‘ at murādım ümmetiñ ‘ işyānına ḥaḡdan
Sened virsün şefā‘ at itmege hem Rabbi ‘l-a‘ lā
- 34 Beyān itdi Resūlullāh murādıñ Cibrīle hem
Getürdi bir sened ḥaḡdan murādı üzre pek a‘ lā
- 35 Kime oldı bu teşrifile ‘ izzet Ḥazreti Ḥaḡdan
Diler rüz-ı şeb Cābir-i Raḡıyallāhu ve’şşelā
- 36 Unutma ey keremkānım Murādı hem şefā‘ atden
Ḳuluñdır ‘ aşıkıñdır şıḡkla olub Zehrā

8-Der Ḥaḡḡ-ı Ḥazreti İmam Ḥasan ve Ḥüseyn Raḡıyallāhu Te‘ālā ‘ Anhümā
Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün/ Fâ’ilün

- 1 Ben gürüh-ı ehl-i ‘ aşḡa zāhidā oldum imām
Oldı gül nār-ı muḡabbetle dil ü çeşmim niyām
- 2 Candan ġāyrı yanacaḡ bir yerim hiç ḡalmadı
Cān evi şimdi ṡutuşdı yanmada her şubḡ u mesā
- 3 Ser çeküb eflāke giydikce ‘ uluvv-i kebīr olmada
Ḳul ḡul olmuş söylemesi mümkün degildir ve’sselām
- 4 Zāhir oldı çünki böyle āteş-i pür-süz-ı dūd
Geldiler imdād için heb cümle aḡbāb-ı kirām
- 5 İşte böyle yanmadır nār-ı muḡabbetle hüner
‘ Aşḡdan kām lillahdır ‘ ālemde bir vefḡ-i merām

- 6 Mesned-i ‘aşk oldu lāyık zātıma şimdi benim
Şāh-ı ‘uşşāk oldıgımda oldu meşhūr-ı enām
- 7 Cūy-ı şīre tişesin ilķā iderdi kūhuñuz
Görmüş bulundu bu yolda gāv u şīr benim tamām
- 8 Fāriğ olurdu cünūnetden dađı mecnūn-ı ‘aşk
‘Āķıl olub sūnneti taķviye eylerdi ĥūkkām
- 9 Veys ile Rāmın vü bülbül hem dağı per-vāneniñ
Zihinde anmaķ ister imdi oldu beyhūde kelām
- 10 Kevşer idince şīt-i şān u şöhetim oldum felek
Bende-veş yağub qarşumda itmişdi kıyām
- 11 Nīm nikāh ile baķub bende ĥiķāb itdim eyā
Didim kim nereden böyle perver-i nīl-fām
- (7b)**
- 12 Ey ‘adū-yı ehl-i dil ey düşmen-i nāzik olān
Zümre-i dānişveranı itmediñ mi hiç kelām
- 13 Kānde varsa cāhil ü aĥmaķ dağı bed-tıynetān
Neş’e-yāb olsun için şunmaķdasın destine cām
- 14 Şimdi n'oldı ehl-i dil ķāpusına geldik mücīb
Tīz söyle ķapılansun aşıl maķşūd u niķām
- 15 Didi geldim ki murādım intisāb oldu benim
Cān u dilden ĥizmet idüb kendimi ķılam źulām
- 16 İşidince bu kelāmı ĥayret el virdi baña
Didim ey ĥaddini bilmez bī-edeb-i nāçizden

- 17 Bilmiyorsun ben kimim öğrenmedin mi hayf hayf
Hizmetim silkine benden istiyorsun kelām
- 18 Bendesiyem ben Hasan ile Hüseyiniñ ey felek
Merdüm-i çeşm-i Muhammed virdiler anlara nām
- 19 Hadleridir Muştafā vālidleri oldı ‘Ali
Fātıma māderleridir istemezem gāyır kelām
- 20 Geldi Cibrīl ikisiñ cennetle tebşir eyledi
Kıldı haq tekrim için dinde mesrūr u bekām
- 21 Öper idi Hasanı ağızı dudağından o şah
Hem Hüseyini gerdanından böyle didiler fehām
- 22 Dest-i pākin pāy idüb taħmīl iderdi zahrına
Böyle taṭyīb eyler idi kurreteyniñ ol hümām
- 23 Nāfeye dek ceddine beñzerdi rāsından Hasan
Sütreden pāyına dek oldı Hüseyiniñ şibhi nām
- 24 Bu işaretden için aşhāb-ı ‘aql u ma‘rifet
İkisinden bir Muhammed oldı didiler tamām
- 25 İbn-i Ömer’den rivāyet eylediler hem ruvāt
Ki buyurmuşdur hümā reyḫānitāy ol hümām
- 26 Zām iderdi zātına hem şem iderdi ey ḥāce
Bunları toyurmadiķca yimez idi hiç ṭa‘ām
- 27 Almışdı Hasan’ı ağuşuna birgün ‘Ali
Göricek şiddiķ-i ekber didi aña yā gulām

- 28 Olmadıñ eşbeh ‘ Aliye beñzerdiñ heb ceddine
Hem fedān ebī vü ümmiyle söz buldı ħitām
- 29 Bu sözi yazdı Cenābī böylece tāriħde
Günde biñ rek‘ at namāz itdi Ĥüseyiniñ tām
- 30 Ķuvvet-i ħudsiyyesiyle māşiyā ‘ azm iderek
Ĥaccınıñ ta‘ dādı olmuşdı yigirmi beş tamām
- 31 Rāh-ı ħaħda şerbet-i cām-ı şehādet-nüş idüb
Ĥutdılar a‘ lā-yı ‘ illiyyinde ‘ al-i-maħālīm
- 32 Hem Ĥasan Ĥazretleriniñ medfeni oldı bıķı‘
Şeh Ĥüseyne Kerbelādır ravza-i cennet meşām
- (8a)
- 33 Sen ne zan itdiñ Ĥasan ile Ĥüseyni ey felek
Bendesine bunlarıñ hem bendelik itdik merām
- 34 Sen gibi çerħ-i denīyi ħulluğa ħılmaz ħabül
Bende-i evlād-ı Ĥaydar canile olsañ da rām
- 35 Ĥaşra çıķ ey bī-edeb ħurma ħuzürmend benim
Ķaynamışdır dīk ħalbinde ‘ aceb sevdā-yı ħām
- 36 Nekbetī ma‘ kūr u gecse naşībdır
Menābımı imcinā işte bu ħāt‘ ı penām
- 37 Geşt-i ebed ced bu şūrāda yek nidā hem yekkda
O nem begem gibi bende aldım istifhām
- 38 Sāye-i āl-i Muħāmmed’de kelek olmaz felek
Şāyem ‘ anķā-yı ba‘ zıñ bilsün bunı bu ‘ avām

39 Şu Murād-ı derd-mend ile yārab neş'e yāb
Bāde-i 'aşk-ı Muḥammedden şunub bir ʔolu cām

40 Olsun envā'-ı aşlāb ile taht-ı ḥazrete
Āline evlādına hem ideriz biñ biñ selām

9-Mertebe-i Ḥazreti İmām Ḥüseyn Rađıyallāhu Te'ālā 'Anh

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün

1 Ey gönül amāde ol kim geldi mäh-ı ğam-fezā
Başla feryāda ki oldır derd-i 'uşşāka devā
Ey felek lāyıķ mıdır böyle niçün gördün revā
İçdiler cām-ı şehādet ḥānedānda şafā
Cān fedā olsun yolunda ey Ḥüseyn-i Kerbelā

2 Cedd-i pākinden ḥayā kılmadı ol zālimler āh
Ey şacı sünbül yañağı gül yüzi şems ile mäh
Mātemiñ tıtdı felek kan ağlayub her şubḥ-gāh
Kıydılar sen gibi sultāna diriğ ey āh u vāh
Cān fedā olsun yolunda ey Ḥüseyn-i Kerbelā

3 Vāris-i sırrı ḥilāfet kılmış ol rabb-i celīl
Eylemiş icrā-yı aḥkām itmege anı vekīl
Bu bedīhī sözlerime ister iseñ sen delīl
Ceddiniñ biri Muḥammed biri İbrāhim Ḥalīl
Cān fedā olsun yolunda ey Ḥüseyn-i Kerbelā

4 Parlansun aḥlas zībā-yı cünūḥ-ı bī-kārār
İnmesün 'ālemde bir daḥi hevā vü rüzgār
Gelsün faşl-ı demistān ü ḥerif ü nev-bahār
Çünkü itdiñ şerbet-i cām-ı şehādet ihtiyār
Cān fedā olsun yolunda ey Ḥüseyn-i Kerbelā

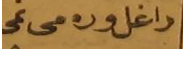
(8b)

5 Vākı‘āt-ı Kerbelā’ya nice hayrān olmayam
Şem‘-veş tā şubh olunca nice giryān olmayam
Deşt-i gāmda ben niçün pür āh-ı nālān olmayam
Āh-ı şivenle āfāk-ı sūzān olmayam
Cān fedā olsun yolunda ey Hüseyn-i Kerbelā

6 Kim severse Muştafā evlādını ‘ izzet bulur
Haşr olur anlar ile Hākka bunca rahmet bulur
Sīnesin çāk eyleyenler kevşer u cennet bulur
Gel Murāda şeh Hüseyn a‘ lā devlet bulur
Cān fedā olsun yolunda ey Hüseyn-i Kerbelā

10-Diger Merşiye-i Hāzreti İmām Hüseyn Rađıyallāhu Te‘ālā Anh
Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilâtün/Fâilün

- 1 Kerbelāda şāh Hüseyniñ hāliñ Ehl-i Beyt
Söyledi bir bir helāk olur işiden cism-i cān
- 2 Kesdiler nehr-i Fırātı evvelā yaya başdan
Virmediler kaçır-ı şuvā ol gün aña kāfir dilān
- 3 Tîğ u tîr ile huzūrunda ‘ Alī-i Ekberi
Pāre pāre itdiler ağladı aña ins ü cān
- 4 Kāfir eyler mi bu gādri ey Muhammed ümmeti
Söyle Allāh’ı seversen müşkildir kıl miyān
- 5 Severdi kurbet iderdi cümle etfāl-i Hüseyn
Hem harāretten āh çok şunmuşdı levn-i ezelden
- 6 Gönderüb orduya etfālını ki şak ideler
Virmediler bir içim şu rahm ide ol zālīmān

- 7 Cümle kavmiñ hā'ini olmuş iken kavm-i Yehūd
İrtikāb ide bu zulmi 'aceb ol hā'inān
- 8 Hem ricā itdi sebīlīñ idemezdi taḥiyye
'Āzim-i şehremīne ola ol rūḥ-ı revān
- 9 Anı da red itdiler anıñla bi'at itdiler
 begim 'anḳā-yı ḳaf bī-niṣān
- 10 İṣtiğāl itdi 'aceb nār-ı ḥarāb bī-miṣāl
Cān fedā itdi yoluna iner bi'r-i civān
- 11 Heb şehīd olub cināniñ bağına 'azm itdiler
Hiyel-i lett oldılar gülzārda nāle künān
- 12 Çünkü dek başına ḳaldı ḳurre'-i 'aynı Resūl
Bes süvār oldı atına sürdi meydāna hemān
- 13 Ḥayli nuṣḥ itdi bu bağı-ı zālīm ü hā'inlere
Naṣṣu pākin tutdılardı ṣākir-i nevāl-hān
- 14 Sinā pervād bārān gibi o fāl ü ṣāhān önüne
Bilinmiş iki mevzi' de ḥamd ider oldı bir zamān
- (9a)
- 15 'Āḳıbet dürc-i dehān-ı pākine oldı muṣīb
Cūṣ idüb deryā gibi oldı feminden ḥūn-revān
- 16 On gün olmuşdı ki aṣlā içmedi bir ḳatre ṣu
Keṣret-i zaḥmıyla ten za'fı düşerdi ol zaman
- 17 İtdiler re's-i ṣerīfiñ cism-i pākinden cüdā
Üṣdiler heb yanına cem' oldı ḥayli kāfirān

- 18 Cümlesi irdi murāda sürüklendi o gün
Hem virildi cümlesine derk-i esfelden mekân
- 19 Yok mı inşāfiñ efendi kânededir bu mes'ele
Kurre'-i 'ayn-ı Muḥammed böyle olsun müstehân
- 20 Bul maḥalliñ göster Allahı seversen ey ḥā'ce
Söylemem ben diñlerim sen söyle sen eyle beyân
- 21 Cedd-i pāki ravzasından çıkmış olsaydı o dem
Ne buyururdu bu ḥāle söyle şūfī bī-gümân
- 22 Āferīn ümmetlerim şad-āferīn olsun size
Böyle mi dirdi 'aceb anlara ol faḥr-i cihân
- 23 Mülḥaḳ olurduñ o bī-dīn ḥā'in ü zālimgere
Fehm olunur bu teşāḥubdan olaydıñ ol zamân
- 24 Bilmem ecdādın mıdır anlar 'aceb gayretdesin
Gayretiyle anlarıñ ḥāliñ hele oldu yamân
- 25 Ğayreti yok mı Muḥammed Muştafā'nıñ sende hiç
Ebeveyni elini dā'im idersin imtihân
- 26 Rāfīzī dirsen muḥibb-i ehl-i beyte tuf saña
'İlmine hem 'aqlına tuf ey 'adüvv-i ḥāndān
- 27 Tavşiye itdi Resül-i Kibriyā Qur'anile
Dimedi mi 'itre mi de ḥoş tutuñ ey ümmetân
- 28 Pek eyü tutduḳ veşāyā-yı Resüli biz daḥi
Kimini ḳātl eyledik kimini de tesmīm-i cān

- 29 Şoñra gelenler dağı itdi teşāhub anlara
Ehl-i Beyt'i yād idenlere didiler Rāfīzān
- 30 Şāfi'ī didi ' Alīniñ ħubbı ise Rāfizi' eger
Rāfiziñ evvelim bilmiş oluñ tā ' inān
- 31 Çünkü beytinde bu maźmūnı buyurdı Şāfi'ī
Ben dađı ' ınnla böyle söylerim ey sūĥtegān
- 32 Sevmek āl-i Aĥmed'i farz olduğında şübhe yoğ
*Sūre-i Şūrā'da fi 'l-ķurbāya*⁸⁷² ol nazra-günān
- 33 Nāzil olunca bu āyet şordı aşĥāb-ı Resūl
Kimdir ālinden meveddet farz olan eyle beyān
- 34 Pes buyurdı ki ' Alīdir birisi hem Fāţıma
İkisi dağı Ĥasan ile Ĥüseyn ķurretān
- 35 Bunları sev ki seni sevsin Ĥüdā-yı Lem-yezel
Düşmenine düşmen ol ki olasın cennet-mekān
- (9b)**
- 36 La' net eyle gice gündüz tırma ol ĥā' inlere
La' nete lāyık degil mi bu bāh-ı ķavm-i bāğ-yān
- 37 Cām-ı ' aşk ehl-i beyitle idüb mest-i müdām
Bende-i āl-i Muĥammed ķıl Murādī her zamān
- 38 Fażl ü lütfundan duā' mı eyle yā Rabb müstecab
Ĥaşr idüb āl-i Muĥammed şevki ķıl şād-mān

⁸⁷² Şura Suresi, 42/23. "Kul lâ es'elukum aleyhi ecnen ille'l-meveddete fi'l-ķurbâ."

11-Der-Medh-i H azret-i Mevl n  Quddise sirruh
F 'il t n / F 'il t n/ F 'il t n/ F 'il n

- 1 N 'il-i feyz-i H d d r H zret-i Moll -y  R m
V şil-ı f rkatdir H zret-i Moll -y  R m
  Arif-i h l-i be  d r H zret-i Moll -y  R m
N r-ı  eşm-i evliy d r H zret-i Moll -y  R m
Ma la  -i n r-ı H d d r H zret-i Moll -y  R m
- 2 Keşf-i esr r-ı h kikattir hemi e   adeti
Bir veliye benzemez hi  tarz u t ru h leti
Tutd  d ny  ile   u b y  anı  bil devleti
Ferş olunmuşdur cih na hemde h n-ı ni  meti
Ehl-i   a ka mukted d r H zret-i Moll -y  R m
- 3 Disem ey m h-ı h kikat bu h l f olmaz ba na
Oldu Şemsedd nden hem b yle bedr-i p r-ziy 
Kıldı d nyayı m nevver şa dı n r-ı bi-beh 
Zulmet şebden hal ş etdi hem oldu reh-bih 
C mleye hep bi-şev d r H zret-i Moll -y  R m
- 4 K alb-i p kin kıldı Mevl  menba  c mle-i ul m
Sevile e mende h yr n oldu hep ehl-i fuh m
Ba  kit b-ı meşnev ye h k nı olma ket m
L -tesell m diyemez cem  olsalar ehl-i r s m
Dindi Mevl  n -be-c d r H zret-i Moll -y  R m
- 5 Nice bi  şa  ir gel rse bir yere şahb z gibi
Ya dırırlarsa feşahat c mlesi b r n gibi
M mk n olmaz mişlini ity n anın Kur  an gibi
H rz-ı c n leyte şa la k lbinde anı im n gibi
Ma har-ı h sn-i ed d r H zret-i Moll -y  R m

- 6 Māderinden cedd-i i' lāsıydı fahr-i cihān
Oldu ibāsı yönünden ced aña şıddıķ-ı cān
On ikinci cedit dedik bilen itdi beyān
İbn edhā oldu cedd-i vālidı oldu bī-gümān
Böyle ecdāda sezādır Hāzret-i Mollā-yı Rūm
- (10a)
- 7 Şulb-i pākındır gelüb ol Hāzret-i Sulţan Veled
Oldu feyz-i vālidıyle mazhar-ı sırr-ı şamed
Toğdu andan nice şaliĥler aña yokdur 'aded
Neslini kat' itmeyüb teksir etmekde eĥad
Dāde-i fażl-i Hūdādır Hāzret-i Mollā-yı Rūm
- 8 Ka' be oldu ehl-i 'aşķa türbesi bil ey hemam
Dinmedi mi ka' bet-ül-uşşak başet maķam
Gelse 'aşık-ı nakş ĥāliyle olur kārı tamam
Rāĥ-ı feyzile ider zā'irleri mest-i müdām
Bāde-i cām-ı Hüdādır Hāzret-i Mollā-yı Rūm
- 9 Nāmı olmuşdu Muĥammed hem Celāl-elledin lakab
'İlmi için dediler mollā aña ehl-i edeb
Hem ĥilāfet oldu ĥünkār ile ta' bīre sebep
Zāhir u baţında şehdir münkerā çekme ta' ab
Padişah-ı pür-vefādır Hāzret-i Mollā-yı Rūm
- 10 Tılf iken itdi tebenni şeyh 'Attār-ı benām
Nażara-i feyziyle anıñ cümleye oldu imām
Almış idı vālidinden de daĥı ĥazz-ı tamam
Şeyhi olmuşdu yine bir Bürhān ile Şems-i hümām
Lāyık-ı medh ü şitādır Hāzret-i Mollā-yı Rūm
- 11 Oldu kendi bir ĥalife-i 'aşıkān bī-ĥisāb
Şadreddin'dir birisi biri Hūsām[-ı] bā-ĥitāb

Ulū ‘ Ārif ile Eflāki Salāh-ı pür-sevāb
Hem-dahı Sulṭan Veled vālididen oldu feyz-iyāb
Böyle şeyḫe bā-sefādır Ḥāzret-i Mollā-yı Rūm

12 Eylemişdir zātını Ḥaḫ mazḫar-ı envār-ı ‘ aşk
Ḳalb-i pākidir anıñ hem ma‘ den-i esrār-ı ‘ aşk
Gösterir ‘ uşşāḫa mirātı dahı dīdār-ı ‘ aşk
İmmetiyle sālīkānı oldular bī-dār-ı ‘ aşk
Böyle dürr-i bī-behādır Ḥāzret-i Mollā-yı Rūm

13 Nuṭfe dinmek sezādır mu‘ ciz u siḫr-i ḫelāl
Çiğnenür şükker gibi gelmez dimāğa hiç melāl
İşte dīvān-ı şerīfī baḫ deḡil mi böyle ḫāl
Meşnevīsi ḫāle şıḡmaz rahiñ o başḫa maḫāl
Mazḫar u Vahy-i Ḥüdādır Ḥāzret-i Mollā-yı Rūm

(10b)

14 ‘ İlm-i pakinden anıñ ‘ uşşāḫ iderler intifā‘
Lem‘ a- baş oldu cihāna nesli etdi iltimā‘
Ḥayr-i cārīsi anıñ hem ḫān-ḫah-ı pür-şuā‘
Hiç kapanmaz defter-i a‘ māli ḫıl cāna semā‘
Nāil-i ecr ü cezādır Ḥāzret-i Mollā-yı Rūm

15 Hem müfessir hem muḫaddiṣ hemde merd-i ma‘ nevī
Didi Cāmi bes burhān-ı ḫadr-i meşnevī
Baḫş ider köhne dilāna dāima lūtf-ı nevī
Ḥıdmetiyle faḫr iderdi görse şeyḫ Gaznevī
Ḳuṭb-ı arz u hem semādır Ḥāzret-i Mollā-yı Rūm

16 Ṭutdı şıyt-ı ‘ ālemi hem oldı ‘ ālī-menḫabet
Virdi şöhret cümle afāḫa o şāh-ı mekremet
Ehl-i ‘ işyāna ider ḫakdan recā-i maḡfired
Ḳārıdır bī-çāreye eyler mededle merḫamet

Şahib-i cūd u sehādır Hāzret-i Mollā-yı Rūm

17 Gerçi mücrimdir efendim bu Murād-ı nā-murād
‘Āşık-ı efkenden olmuştır seni eyler murād
Hıdmet eyler hem kitābına bu ‘abd-i nā-reşād
Okudur hem şerh ider haddince ey şahib-sedād
Çünkü dindi bir ‘atādır Hāzret-i Mollā-yı Rūm

18 Merhamet eyle yetiş feryāda ey feryād-res
Senden isterdi meded ğayra gönül itmez heves
Söylemekde bu dil-i bî-çāre dā’im her nefes
‘Avn-i Mevlānā bana dünyada hem ‘uqbāda bes
Derdime derman-resādır Hāzret-i Mollā-yı Rūm

12-Der-medh-i Hāzret-i Şeyh Abdü’l-kādir (kuddise sirrūh)

Fe’ ilātün / Fe’ ilātün / Fe’ ilātün/ Fe’ ilün

1 Evliyānın gülidür Hāzret-i Abdül-kādir
Hem gülün bülbülüdür Hāzret-i Abdül-kādir

2 Hem o söyler sühanı ehl-i dilin ağzından
Her velīnin dilidir Hāzret-i Abdül-kādir

3 Cümle ehl-i tūruka yardım eder hāzret-i şeyh
Her tārīkin elidir Hāzret-i Abdül-kādir

4 Hem imām Hāsanın oldu onuncı veledi
Hāzret-i Faḫr-i cihān neslidir Abdül-kādir

(11a)

5 Bir mu‘ammādır anı hal idemez hiç dānā
Cümlenin müşkilidir Hāzret-i Abdül-kādir

- 6 Baḡ fütüvḫatına hem bahçesine ḡadrini bil
Çeşm ü cānın dilidir Ḥāzret-i Abdül-ḡādir
- 7 Ḥass u hārı ḡamı dilden getürün seyl-āsā
Ḡamların hep selidir Ḥāzret-i Abdül-ḡādir
- 8 Zāhidā sende gelüb boynı isteşemām it
Ḡülşenin sünbülüdür Ḥāzret-i Abdül-ḡādir
- 9 Yüz sürer ravzasına şubḡ u mesā ins ü melek
Cümlelerin me' melidir Ḥāzret-i Abdül-ḡādir
- 10 Cān u dilden gice gündüz bu Murād-ı nāḡār
Çaḡurub dir kavlidir Ḥāzret-i Abdül-ḡādir

13-Der-medḡ-i Ḥāzret-i Muḡammed Bahāüddīn Şāḡ-ı Naḡş-bendī

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

- 1 Şāḡ-ı aḡtāb-ı cihandır Ḥāzret-i Şeh Naḡşbend
Cümleye fermān-resāndır Ḥāzret-i şeh Naḡşbend
- 2 Āḡirinde geldi bir anın eḡerçe şāḡ-ı din
Līk faḡr-i evvelāndır Ḥāzret-i Şeh Naḡşbend
- 3 Yoḡdur inkār etmeḡe münkirlere aşlā mecāl
Mīhr-i çārım asumāndır Ḥāzret-i Şeh Naḡşbend
- 4 Nām-ı pākidir Muḡammed Naḡş-bend oldı laḡab
Vāris-i devr-i zamandır Ḥāzret-i Şeh Naḡşbend
- 5 Olduḡından evliyānın şāḡ-ı şah oldu ' alem
Böyle şah-ı ins ü cāndır Ḥāzret-i Şeh Naḡşbend

- 6 Hem Bahaeddin dediler dinde adrinden yana
Mutedā-yı sālīkandır Hzet-i Şeh NaŐbend
- 7 Hem tebennī eyledi Baba Simāsī hzreti
Böyle maböl-1 Őehāndır Hzet-i Şeh NaŐbend
- 8 Lafz-1 asr-1 irfāndır mevlidi hem medfeni
Bu cihetden nükte- dāndır Hzet-i Şeh NaŐbend
- 9 Dāmen-i Seyyid-i Gülāl'1 tutdı candan Őıdla
Böyle bir Şah-1 kelāndır Hzet-i Şeh NaŐbend
- 10 Őonra rūh-1 Gucduvānīden de oldu feyz-yāb
Āb-1 rüy-u Veysiyāndır Hzet-i Şeh NaŐbend
- 11 Hem hlife-i bī-Őümār oldu cenabından anıñ
Reh-nümā-yı ' aŐıāndır Hzet-i Şeh NaŐbend
- 12 Hzet-i H'ce Muammed Parsādır birisi
Böyle Şeyh-i kāmīlāndır Hzet-i Şeh NaŐbend
- 13 Hem ' Alā'addīn ile Ya' ub-1 erhīdir biri
Bunlarıñ etine candır Hzet-i Şeh NaŐbend
- 14 Bāde-i cām-1 Hdā-yı Şundı heb ' aŐıqlara
Sāī-i mesti Őādāndır Hzet-i Şeh NaŐbend
- (11b)**
- 15 Gel Murāda dergeh-i vālāsına ıl intisāb
Őāh-1 Őāhān-1 cihāndır Hzet-i Şeh NaŐbend
- 16 Kesme ümīdiñ dilā cūd u ' atā-yı Őāhdan
Mültecā-yı sa' ilāndır Hzet-i Şeh NaŐbend

14-Der-medh-i Hâzret-i Seyyid Aḥmed Rufā'î Ebü'l-âlemeyn

Mefâilün / Mefâilün/ Mefâilün/ Mefâilün

- 1 İmām-ı cümle-i yarān Rufā'î Seyyid Aḥmeddir
Daḥî şeyḫ şeyḫ-ı cān Rufā'î Seyyid Aḥmeddir
- 2 Cenāb-ı Şeyḫ Geylānî'niñ oldu ḥāl-i bil sende
Yine hem şeyḫ-i ins u cān Rufā'î Seyyid Aḥmeddir
- 3 Mükennādır anıñ zātı Ebu'l-âlemeyn eyle
Ki tekrār ile ḫuṭb olan Rufā'î Seyyid Aḥmeddir
- 4 Geçüb dünyā vü uḫbādan tecelli istedi Ḥaḫdan
Mürīd-i Hâzret-i Yezdān Rufā'î Seyyid Aḥmeddir
- 5 Resülün ravza-i pākine geldi ilticā itdi
Bu nuṭḫı şıdkile kevyān Rufā'î Seyyid Aḥmeddir
- 6 O zāt-ı dest-yemīniñ vir şefīm-ḫaṭṭıñ ala andan
Zuhūr itdik de bû sān Rufā'î Seyyid Aḥmeddir
- 7 Ne devlettir ki olsun dest-būs-ı meḫar-ı âlem
Buñunla faḫr iden her ān Rufā'î Seyyid Aḥmeddir
- 8 O nice dest-pāki ḥāl geldi geçdi kendinden
Ġariḫ-i baḫr-i bî-pāyān Rufā'î Seyyid Aḥmeddir
- 9 Bu ḥāl-i bü'l-âceb ḥālā olur zāhir ṭariḫinde
Bunu da eyleyen iḫsān Rufā'î Seyyid Aḥmeddir

- 10 Musahhırdır ‘ aķārib ejdehā hem tıĝ ile āteş
Bu hāle fā’ik-i aķrān Rufā’ı Seyyid Aħmeddir
- 11 Mürıdānı cedıdı eylemeĝde hem ĥamār-āsā
Elennā sırrına şāyān Rufā’ı Seyyid Aħmeddir
- 12 Umar feyzıñ bu dünyāda şefā’at-dār ‘ uķbāda
Murādıñ derdine dermān Rufā’ı Seyyid Aħmeddir

15-Der-medħ-i Ĥazret-i Seyyid Aħmedü’l-Bedevı

Müfteilün / Müfteilün/ Müfteilün/ Müfteilün

- 1 Çaĝırırım ben heme-ān yā Bedevı yā Bedevı
Gönlüm olub nāle-i günān yā Bedevı yā Bedevı
- 2 Bāde-i ‘ aşkın ile ölmedeyim mest-i müdām
Şubħa ider her gice cān yā Bedevı yā Bedevı
- (12a)
- 3 Gel yetiş imdādıma sen kuţb-ı cihānsın yine sen
Senden olur çāre hemān yā Bedevı yā Bedevı
- 4 İçmede ābını hem cümle cihan ĥalkı senin
Gerçi sana taħta-mekān yā Bedevı yā Bedevı
- 5 Hem seni her yerde ĥazır u nāzır bilesin
Şıdķile gel söyle emān yā Bedevı yā Bedevı
- 6 Maţla’ -i esrār-ı Ĥudā menbā’ -ı envār-ı Ĥudā
Sensin eyā şāh-ı cihan yā Bedevı yā Bedevı
- 7 Dört kuţbınıñ birisidir nāmı da Aħmed’dir anıñ
Feyzine gönlüm nigeran yā Bedevı yā Bedevı

- 8 Nesl-i Resûl şüflîn oldu o şeh şübhe mi var
Ululuğun cümle ‘ayān yā Bedevî yā Bedevî
- 9 Hîle vü telbîs ile nefsim esîr itdi beni
Hâlîmi hâcet mi beyān yā Bedevî yā Bedevî
- 10 Sevmededir ez-dil-i cān bende-i ufkunda Murād
Bendeñi rahm eyle emān yā Bedevî yā Bedevî

16-Der-medh-i Şeyh Sa‘ deddîn Cebāvî (kuddise sirruh)

Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün

- 1 Velîler serveri de Şeyh Sa‘ deddîn Cebāvîdir
Erenler rehberi de Şeyh Sa‘ deddîn Cebāvîdir
- 2 Acayib vecd ü hâle mazhar oldu hâzreti Hâkdan
Bu kavmin azhârı da Şeyh Sa‘ deddîn Cebāvîdir
- (12b)**
- 3 Nümâyân oldu envâr-ı haqîkat sırr-ı zâtından
Ki nûruñ enveri de Şeyh Sa‘ deddîn Cebāvîdir
- 4 Muḥammed Mustafa nesli Cibāya müntesib zâtı
Şüyüḥuñ ezheri de Şeyh Sa‘ deddîn Cebāvîdir
- 5 Haqîkat bāğçesinde yer ‘aceb naḥl-i İlāhîdir
Yenen ḥurmaları da Şeyh Sa‘ deddîn Cebāvîdir
- 6 Mücevherler bu zâtın zâtına nisbetle bu hakkdir
Haqîkat cevheri de Şeyh Sa‘ deddîn Cebāvîdir

- 7 Kudūmiyle hāliyle nevbesi dāim urulmağda
 Kerāmet mazharıda Şeyh Sa‘ deddīn Cebāvīdir
- 8 Yedi terk oldu tācı heffet-i eflāke işāretdi
 Haķīkat hāveride Şeyh Sa‘ deddīn Cebāvīdir
- 9 Bilād-ı şark u ğarba münteşir oldu tārīķi hem
 Ma‘ ārif kişveri de Şeyh Sa‘ deddīn Cebāvīdir
- 10 Neler toğdı neler toğar anıñ zāt-ı şerīfinden
 Ma‘ ārif-i māderi de Şeyh Sa‘ deddīn Cebāvīdir
- 11 Zülāl-ı feyz ile dilteşne-gānı itmede irvā
 Cinānın Kevseri de Şeyh Sa‘ deddīn Cebāvīdir
- 12 Yeri vardır Murāda baş üzre ķonsa ol sulţan
 Ulular efseride Şeyh Sa‘ deddīn Cebāvīdir

(13a)

17-Der-medh-i hāzret-i Şeyh Şāzelī (kuddise sirruh)

Müfteilün / Fāilün / Müfteilün / Fāilün

- 1 Oldı Hudānıñ ķulı Şeyh ‘ Ali Şāzelī
 Kıţb-ı cihān oldu hem canlara cān düldilī
- 2 Seyyid-i ‘ ālī neseb mazhar-ı envār-ı Rabb
 Künyesidir ebu’l-Ħasan şanki ‘ Alīdir ‘ Alī
- 3 Lafz-ı mübārek ile eyledi ta‘ bīr aña
 Fağr-i cihān müşkiliñ şordıĝı dem ol velī

- 4 Şordu ki ğaynūnetiñ ma‘ nası ne yā Resūl
K̄alb-i şerīfine hiç perde bulunmaz bellī
- 5 Virdi su‘ āline hem bir hoş cevāb
Perde-i ğaflet degil perde-i nūr-ı celī
- 6 Menba‘ -ı āb ledünn Hızır gibi şübhesiz
Āb-ı hayatı şunub itmede ihyā dilī
- 7 Gülşen-i ālemde hem nāleleri hoş-nevā
Nağmesidir hep dürüst baĝ-ı irem bülbülī
- 8 Būy-ı cihānı tutub virdi meşām-ı şafā
Dinse sezā-şānına ravza‘-i cennet gülü
- 9 Hızb-i baħr ile naşr hızb-i kebīr ile nūr
Cümlesi mensūb aña böyle didi her celī
- 10 Şeyh Ebu’l- Abbas ile şahib-i bürde daħı
Cümle murābid-denīdir hem de cüzveli belī
- 11 Feyziñ umar dil seniñ dil saña üftādedir
Oldu efendim seniñ ‘ aşkıñ ile dil melī
- (14a)**
- 12 Eyle Murāda meded cümleden evvel hele
Yoğdur efendim aña senden evvel sevgili

18-Der-medh-i hazret-i Seyh Şa' bānu'l-Halvetī

Mefā' ilün / Mefā' ilün / Fe' ulün

- 1 ' Aceb k̄uṭb-ı cihāndır Seyh Şa' bān
Murāda hem-resāndır Seyh Şa' bān
- 2 Ana medfen olub Koşamonı hem
O şehre daḡı cāndır Seyh Şa' bān
- 3 Gürūh-ı evliyānın muḡtedāsı
Olub hem bī-mekāndır Seyh Şa' bān
- 4 İderdi yevm-i āşūrāyı ihyā
Muḡibb-i ḡānedandır Seyh Şa' bān
- 5 Olub şeyḡi Fu 'ādī hem ḡalife
Belī şeyḡ-i dilāndır Seyh Şa' bān
- 6 Ma' ārif dürrini saçdı cihāna
' Aceb şāh-ı nihandır Seyh Şa' bān
- 7 K̄arabaş Velī hem de Naşūḡi
Didiler ulu ḡāndır Seyh Şa' bān
- 8 Şaḡāyık zeyli Nev' i Zādede hem
Didi k̄uṭb-ı zamāndır Seyh Şa' bān
- 9 Müridānı ḡikāyātın idüb cem'
Didiler nüktedāndır Seyh Şa' bān
- 10 Olur dil-mürdeler feyzinden ihyā
Şafā-baḡş-ı cināndır Seyh Şa' bān

- 11 Verā' la ittiķası oldu meşhūr
Daķı taķvāya cāndır Şeyķ Şa' bān
- 12 Hāvāşş u hem ' avāma melce ' oldu
Zariķiñ pūr-cināndır Şeyķ Şa' bān
- 13 Şaşırdım vadi-i hayretde kaldım
Zamān aķir zamāndır Şeyķ Şa' bān
- 14 Murād derd-mendi müstezıl kıl
Füyuzın sāyebāndır Şeyķ Şa' bān
- 15 Tariķ-i Halvetide kuţb sensin
Deriñ dārü'l-emāndır Şeyķ Şa' bān
- 16 Meded eyle Kerem kıl himmet eyle
Ki hālīm pek yamandır Şeyķ Şa' bān

(14b)

19-Der-medķ-i Hāzret-i Şeyķ İbrahim Bin Edhem (kuddise sirruhu'l-efķam)

Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün

- 1 Cem' -i evliyānın şeyķ u şāhı İbn-i Edhemdir
Haķiķat burcunun hem mihr ü māhı İbn-i Edhemdir
- 2 Tecerrüd eyledi Allah için tācıyla taķtından
Bu yolda bulmuş olan ulu cāhı İbn-i Edhemdir
- 3 Terektü'l-ķalk[ı] tar'an beytini hengām-ı terkinde
Okuyub devlet-i dünyāyı sāhı İbn-i Edhemdir
- 4 Ne mümkündür ki dil taķrır ide hem de ķalem taķrır
Anın çektiğini bilir İlāhi İbn-i Edhemdir

- 5 Miyān-ı evliyāda var mı mişli söyle ey ‘āşık
Virüb tahtını alan āh ile vāhı İbn-i Edhemdir
- 6 Uyumazdı gice tā şubḥ olunca andelīb-āsā
Şehirlerde iden feryād u āhı İbn-i Edhemdir
- 7 Sebū-yı kalb-i pākine ṭolunca şerbet-i ‘uşşāk
Olan hep māsivadan cümle lāhi İbn-i Edhemdir
- 8 Muşaffādır kulub-ı ḥāḳḳ-ı ‘ālem ta‘ tından heb
Ḥudānın hem münevver şübgāḥ İbn-i Edhemdir
- 9 Arasñ sende aña var bulursun elbet ilāhi
Ḥudānñ cümleye hem şāh-rāhi İbn-i Edhemdir
- 10 Koğardı şīr ü āhūyı şıgındı ḥāzret-i şeyḥe
Belī heb cümle cānñ hem penāhı İbn-i Edhemdir

(15a)

- 11 Bu def‘ a ḳovdı şīri ḥāzret-i Allah arslānı
Ki ḥāḳḳın yoluna her demde rāhi İbn-i Edhemdir
- 12 Murādā ḳanmadı ol şāha zī-şān āb-ı ‘irfāna
Ḥāḳīḳat baḥrine üftāde māhī İbn-i Edhemdir

20-Der-medḥ-i ḥāzret-i pīr Ḥacı Bektaşī Velī (kuddise sirruhu’l-‘ālī)

Fe‘ ilātün / Fe‘ ilātün / Fe‘ ilātün / Fe‘ ilün

- 1 Nāmı üstünde velīdir Ḥacı Bektaş-ı Velī
Naḳşibendīye gülidür Ḥacı Bektaş-ı Velī
- 2 Şeyḫi olmuşdur anñ Ḥace Aḥmed Yesevī
Ululuğu ezelīdir Ḥacı Bektaş-ı Velī

- 3 Ğucduvānī daħı şeyħ-i Yesevīdir bī-şek
Naķşibendiye ķoludur Ğacı Bektaş-1 Velī
- 4 Şimdi naķşīleri almaķ yanına oldu delil
Ğā cegānın da ķoludur Ğacı Bektaş-1 Velī
- 5 Ğaşr-1 ilhādı Ğarāb eyledi bünyādından
Evliyānıñ da selīdir Ğacı Bektaş-1 Velī
- 6 Zātı müstaĞraķ-1 deryā-yı Ğaķīķat idi hem
Mazhar-1 sırr-i ‘alīdir Ğacı Bektaş-1 Velī
- 7 Şarķ u Ğarba yayılıb şıyt-1 kerameti anıñ
Böyle ķadride celīdir Ğacı Bektaş-1 Velī
- 8 Nīce zāhidleri mest itdi o şeyħ-i ekrem
Böyle Ğamr-1 ezelīdir Ğacı Bektaş-1 Velī
- (15b)**
- 9 ‘Arz iden Ğācetini gördürür elbette aña
Cümleñiñ tutan elidir Ğacı Bektaş-1 Velī
- 10 Ğacc-1 ruĞāniyi kerrāt ile etmişken o zāt
Gitdi Ğacce emelidir Ğacı Bektaş-1 Velī
- 11 Münteşir oldu Murādā ķoķusu dünyāya
Evliyānıñda ķalbidir Ğacı Bektaş-1 Velī
- 12 Gel ķapusunda turub mazhar-1 iĞsān ola gör
Ğaşr-1 cūdun nemālidir Ğacı Bektaş-1 Velī

21-Der-medh-i Hâzret-i Şeyh Hacı Bayram Velî

Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün / Fe' ilâtün / Fe' ilün

- 1 Şübhesiz gavş-ı cihândır Hacı Bayram-ı Velî
Mürşide şeyh-i zamandır Hacı Bayram-ı Velî
 - 2 Mevlid ü meffeni Ançara şehridir anıñ
Pîr-i şîrin-i zamandır Hacı Bayram-ı Velî
 - 3 Himmeti belâyı şavurur hürmen-veş
Dâfi' -i şerr u ziyandır Hacı Bayram-ı Velî
 - 4 Mürşid olmuşdı aña şeyh-i Ebū Hāmid hem
Gördü hem nice bir kândır Hacı Bayram[1] Velî
 - 5 Biñ mürîdi var imiş cümlesi ahyâr-[1] ebrâr
Böyle bir şeyh-i Küllândır Hacı Bayram-ı Velî
 - 6 Eşrefoğlu birisi biri de Aşşemseddin
Bunları kuşb kılandır Hacı Bayram-ı Velî
- (16a)**
- 7 Birisi Yazıcızâde ki kitâbı meşhûr
Aña da mürşid-i cân Hacı Bayram-ı Velî
 - 8 Kardeşi Ahmed-i Bîcân-ı Ömer Sikkini
İkisiñ Haqqâ resândır Hacı Bayram-ı Velî
 - 9 Kuşbu'l-aqtâb disem bunda hilâfım yokdur
Kuşbu'l- aqtâb-ı cihândır Hacı Bayram-ı Velî
 - 10 Ağniyâdan zer u sîm alur idi cebren hem
Bir ' aceb râz-ı nihândır Hacı Bayram-ı Velî

- 11 Bildiler ʿīdini Allah ile herkes didiler
Belī bayram-ı cihāndır Hacı Bayram-ı Velī
- 12 Bende oldı sana cāndan bu Murād[-ı] nā-şād
Lütfuna hem nigerāndır Hacı Bayram-ı Velī
- 13 Ebūlardan degilim līk ebūyı severim
Hālime baķ ki yamāndır Hacı Bayram-ı Velī
- 14 Bayram itdir bana da dār-ı fenāda luṭf it
Ḳapımız hep ramāzandır Hacı Bayram-ı Velī

22-Der-medḥ-i Ḥazret-i Şeyḥ ʿAziz Maḥmud Hüdāyī (kuddise sirruhuʿl-ʿālī)

Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün / Mefāʿ ilün

- 1 Ṭariḳ-i Celvetiniñ ḳuṭb-ı zī-şanı Hüdāyīdir
Ḥaḳīḳat burcunuñ hem mihr-i tābānı Hüdāyīdir
- 2 ʿAziz Maḥmuddur ismi Hüdā ile olub meşhūr
Bu yolda mişli yoķ ebr-şeyḥ-i ferdānī Hüdāyīdir
- (16b)**
- 3 Daḥı hem seyyid-i ʿālī neseb bir mürşid-i kāmil
ʿAdīli yoķ cihānda pīr-i raḥmānī Hüdāyīdir
- 4 Sülūkı hem ṭariḳ-ı Ḥaḳḳa Şeyḥ Üftādeden düşdi
Bu yolun ulu şāhı gizli sulṭānı Hüdāyīdir
- 5 ʿUlüm-ı Bū- Ḥanīfe şāzıyla sīnesi memlū
Daḥı bāṭında ʿayn-ı ilm-i Rabbānī Hüdāyīdir
- 6 Bilüb ḳuṭbiyetiñ hem de hücūm iderlerdi her insān
Ḳapusu hem ziyāretgāh-ı şāhānı Hüdāyīdir

- 7 Hiṭābet hem imāmet eyler idi kendüsi biz-zāt
O gün hem va'z iden ḥalka o nūrānī Hüdāyīdir
- 8 Hiṭāme-i va'zı irdik de oturub kürsī yanında
İden hem zıkr-i aḡāzı ol sübhānī Hüdāyīdir
- 9 Yaḡardı feyż-i Bārī hem metrūş-ı meclis-i zıkre
Olub her cezbeye mazhar müridānı Hüdāyīdir
- 10 Ḳapudan girdi bir gün zıkir iderken nūr-veş bir zāt
Ger ki Ḥızr imiş bilmiş evvelān anı Hüdāyīdir
- 11 Ḳıyām itmek murād idüb diz üstüne gelince hem
Otur didi oturdu ḳuṭb-ı Rabbānī Hüdāyīdir
- 12 Bu sırdandır ki bir nebze diz üstüne gelürler heb
'Acīb olān bu yolda ḥāl u hem-şānı Hüdāyīdir
- 13 Daḡı āsār-ı 'ilminden ma'ārifler idüb taḥrīr
Ḥilāf olmaz dinürse şeyḥ-i 'irfānī Hüdāyīdir
- (17a)**
- 14 İlähiyyātı şevḳ-engīz-i 'uşşāḳ oldu ol zātın
Ki zīrā 'aşḳ u şevḳüñ aşl u hem-kānī Hüdāyīdir
- 15 Muḥubbīdir Murād-ı derd-mendi feyż-yāb eyler
Bu yolda cümleye hem feyż yār-ı bānī Hudāyīdir
- 16 Mülāzım ol ḳapusında luṭf u keremler hem
Bu ḳola ittifāḳ oldu kerem-kānī Hudāyīdir

23-Der-medh-i H azret-i Şeyh Seyyid Aħmedu'l- Buħar  (kuddise sirruhu'l-b ar )

Mef '  l n / Mef '  l n / Mef '  l n / Mef '  l n

- 1 G r h-ı h fyenin hep piŐv sı Seyyid Aħmeddir
TariŐ-i NaŐşibend  muŐted sı Seyyid Aħmeddir
 - 2 Buħar iden gel b Şeyh  l h 'niŐ tutub destiŐ
Olan r h-ı Hud niŐ reh-n m sı Seyyid Aħmeddir
 - 3 Res l-i Kibriy niŐ nesl-i p ki Mustafa  l 
Ma'  ni '  leminiŐ hem-sem sı Seyyid Aħmeddir
 - 4 Cen b-ı B yezid H n-ı Vel nin geldi aşrında
Sitanbul ehliniŐde heb babası Seyyid Aħmeddir
 - 5 Yapub  c hanÇah-ı NaŐşibend  c mlenden evvel
Olan d 'im tariŐine vef sı Seyyid Aħmeddir
 - 6 H k m  elebi olmuşdı hal fe h zret-i Şeyhe
AŐada emr iden tekye bin sı Seyyid Aħmeddir
 - 7 G reydiŐ h ttini derdiŐ Om riŐ h ttı mıdır bu
M sellem Őive-i h tla ed sı Seyyid Aħmeddir
- (17b)
- 8 ŐaŐ yık'da yazılmışdır ' aziz eŐn -yı ğaslinde
Tebess mle g z aÇdı derd dev sı Seyyid Aħmeddir
 - 9 Yine yazmış ki  abre vaz' olunca h d-be-h d d nm Ő
DaŐı h zz riniŐ  ible n m sı Seyyid Aħmeddir

- 10 ub r-ı evliy da g rmedim ben b yle bir abri
Ki olan her velini  parsası Seyyid Ameddir
- 11 Din rse ravza-i cennet sez dır abrine anı 
Ki abri za'ir ne c n- ziy 'sı Seyyid Ameddir
- 12 Mur d derd-mendi  i' tiadı b yledir d ' im
Olan hoŐn d kendinden H d sı Seyyid Ameddir

24-Der-med-i H zret-i Őey -i Ekber Muyiddin ' Arabi (kuddise sirruh)

Mef ' il n / Mef ' il n / Mef ' il n / Mef ' il n

- 1 Cem' -i evliy ya utb-ı ' azam Őey -i Ekberdir
G r h-ı ehl-i ' aŐa avŐ-i efam Őey-i Ekberdir
- 2 M b rek n mıdır d ny da anı  Şeyh Muyiddin
İden z tıyla iy -dini de hem Őey-i Ekberdir
- 3 Ő y h-ı k milini  oldıı- n ekberi hemde
Didiler ittifa id b mu' azzam Őey-i Ekberdir
- 4 Daı ay r-ı  mmet ittifa etdi bu avl  zre
Vel yet h temi Őey-i m kerrem Őey-i Ekberdir
- 5 Anı  alb-i Şerifi mecma- l-bareyn olmuşdur
Bu y zden aşrının Hızrı o' lem Őey-i Ekberdir
- 6 İkiy z cilde b li oldu te' lifi budur meŐh r
Ki zira C nib-i H dan mu' allim Őey-i Ekberdir

- 7 Yazub tefsir Qur'ân-ı Kerim'e evvelâ başdan
Fuşuş u hem Fütûhâtı müselleme Şeyh-i Ekberdir
- 8 Olub kalb-i şerîfî muhit-i ilhâm-ı Rabbânî
Dağı her sırta da mazhar de-mâ-dem Şeyh-i Ekberdir
- 9 Hudânîñ cümle-i esrârına hem vâkîf olmuştur
Ki zîrâ vahy-i Hakkâ kalbi mülhem Şeyh-i Ekberdir

(18a)

- 10 Hünerdir genc-i zâtını çıkarmak arz-ı cisminden
Acem gencine-i zerrin muhtasam Şeyh-i Ekberdir
- 11 Cihânîñ kutbıdır hem mâlikidir ol şeh-i server
Arab şeyhi dağı şeyh-i Acem hem Şeyh-i Ekberdir
- 12 Sevenler na' il oldu devlet-i dârına bî-şübhe
Ki nezd-i Hakda hem kadri mücessem Şeyh-i Ekberdir
- 13 Murâd eyle tayanmak acz u za' findan saña her dem
Bilür ki mu' temed hem şeyh-i muhkem Şeyh-i Ekberdir

25-Der-medh-i Hazret-i Sulţanu'1- aşıkın Yunus Emre (kuddise sirruh)

Fe' ilâtün / Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün / Fe' ilün

- 1 Ehl-i aşkıñ gülidür Hazret-i aşık Yunus
Bağ-ı Hak bülbülidür Hazret-i aşık Yunus
- 2 Mest-i lâya' kil' ider dinleyeni nuḡkı anıñ
Belî Hakkıñ mülîdür Hazret-i aşık Yunus
- 3 Baḡr u vahdetde ġarîḡ-i eḡadiyyet oldu
Yemm-i vahdet selidür Hazret-i aşık Yunus

- 4 Tıtdı hep rāyihası bağ-ı cihānı o gülüñ
‘ Āşıkānıñ kılıdır Hāzret-i ‘ āşık Yūnus
- 5 Dediler üc biñ ilāhisi anıñ vardır hem
Kıyılleri heb dilidür Hāzret-i ‘ āşık Yūnus
- 6 Biñini gökde melekler biñiñ insan oğur
Böyle Hāğğıñ kılıdır Hāzret-i ‘ āşık Yūnus
- 7 Biñini kuşlar okur şubḥ u mesā zıkr iderek
Herkesi sevgilidür Hāzret-i ‘ āşık Yūnus
- 8 Nām-ı ‘ āşıkla mülākḥab dağı dervişle hem
Bađ-ı ‘ aşk sünbülidür Hāzret-i ‘ āşık Yūnus
- 9 ‘ Āşıkān-ı cümle-i a‘ zā gibidir bi-şübhe
Cümle uzvun dilidür Hāzret-i ‘ āşık Yūnus
- 10 Yardım ister ki bilür böyle Murād-ı nā-şād
‘ Āşıkānıñ elidür hāzret-i ‘ aşık Yūnus

26-Der-medḥ-i Hāzret-i Sulṭānu’l-‘ ārifin Eşref-zāde Rūmī (kuddisi sirruh)

Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

- 1 Bülbül-i gülzār-ı cennet Şeyḥ Eşref-zādedir
Sünbül-i bağ-ı ḥağıḥat Şeyḥ Eşref-zādedir
Şaḥib-i luṭf u fütüvvet Şeyḥ Eşref-zādedir
Ma‘ den-i cūd-ı semāḥat Şeyḥ Eşref-zādedir
İns ü cinne mağz-ı himmet Şeyḥ Eşref-zādedir

2 Oldu deryā-yı dili hem menba[‘] -ı āb-ı ulūm
Ser-fürū etdi aña heb zümre-i eh-li resūm
Ehl-i ‘ilm-in olmadı yanında cehliyle melūm
Asumān-ı ‘ilimde parlardı manend-i nücūm
‘Ālem-i ‘ilm-i şeri‘ at Şeyh Eşref-zādedir

(18b)

3 ‘İlm-i bāṭında daḡı hem cümleye oldu imām
Evliyāniñ ser-fürāzıdır daḡı ḡuṭb-ı hemām
Oldu ḡuṭbiyetiyle ma‘ruf ol şeh-i ‘ālī-maḡam
Hem kerametle velāyetle odur meşhūr-ı‘ ām
Mazhar-ı sırr-ı hüviyyet Şeyh Eşref-zādedir

4 Mürşid olmuşdı o zāta Ḥacı Bayram-ı Velī
Bundan evvel hem Emir Sultāndan almış eli
Sultān Abdülḡādire de buldu rūḡānī yolu
Dindi Mevlānā gibi bu zāta Rūmī belī
‘Arif-i esrār-ı vaḡdet Şeyh Eşref-zādedir

5 Mümkün olmaz türbiyesiniñ heybetiñ itmek beyān
Şehr-i İznīkiñ yanında mişāl-i arslān
Ḳaplamış envārı şehre göz görür bunu ‘ayān
Bende gördüm zahidā bu ḡālī bī-rayb u gümān
Vaşıl-ı kenz-i ḡaḡīḡat Şeyh Eşref-zādedir

6 Var ilāhiyyātı şūzişli yaḡar ‘uşşāḡı heb
Bir ‘aceb ḡālet-i tecelli eylemişdir aña Rabb
Da‘im u bāḡī benim dedigine itme ‘aceb
Ḥaḡḡıdır bu söz anuñ ṡa‘n edüb olma bī-edeb
Ser-firāz-ı ehl-i sūnnet Şeyh Eşref-zādedir

- 7 Baḡ müzekki-i nüfūsına ne söyler ol ‘ aziz
Zāhir olur zühdü hem takvāsı saña tiz tiz
Ehl-i Ḥaḡḡı mülhid-i bī-dinden eyle temiz
Ḳuṭb-ı aḡtāb-ı Ḥudādır böyle bil etme sitiz
Hem ġarīḡ-i bahr-ı ḡayret Şeyḡ Eşref-zādedir
- 8 ‘ Aḡla şıḡmaz vehme gelmez böyledir şeyḡ-i şavāb
Şānına dense sezādır aña şeh-i ‘ uccāb
Yazsam evşaf u ḡikāyātın olur biñ biñ kitāb
Hem kerāmeti de ānıñ bī-şümār u bī-hesāb
Böyle zāt-ı pür-sa‘ ādet Şeyḡ Eşref-zādedir
- 9 Seyyid-i ‘ ālī nesebdir hem o zāt-ı bī-riyā
‘ Ārif-i sırr-ı fenādır vaşıl-ı sırr-ı beḡā
Vārişi oldu Ḥabīb-i kibriyānıñ ey fetā
Oldu yine hem ‘ Ali’niñ sırrına maḡrem-i şehā
Bu cihetden kenz-i ḡikmet Şeyḡ Eşref-zādedir

(19a)

- 10 Meyyit-āsā türbe-i pākine gelmişdi Murād
Nüş idüb bi’r-i şifādan buldu şıḡhat oldu şād
Senden ister dil yine ey şaḡib-i rüşd ü reşād
İdesin irşād hem de gösterüb rāh-ı sedād
Dediler şaḡib-i hidāyet Şeyḡ Eşref-zādedir

27-Der-medḡ-i Ḥazret-i Sünbül Sinān (kuddisi sirruh-ül mennān)

Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün /Fâ’ilün

- 1 Ḳuṭb-ı vaḡt olmuş idi ‘ aşrında hem Sünbül Sinān
Şübhe yokdur böyle olduğında hem sen de inān
- 2 Mürşidi olmuş idi Şeyḡ Cemāl-i Ḥalveti
Tertib bulmuşdı andan oldu hem ḡuṭb-ı zamān

- 3 Haneķāh-ı Mustafa Paşā maķarr oldı añā
Ol hümā-yı devlete bir müddet oldı āşiyān
- 4 Medfen oldı haneķāhıñ sāhası cismine hem
Oldı ol cāy-ı şafāda zātı hem cennet-mekān
- 5 Bende-i āl-i ‘ abā oldığına oldı delīl
Baş ucında yaturlar hāndāndan duķterān
- 6 Bir delīlim de budur ‘ aşr-ı Muħarremde anıñ
Cāmi‘ inde cem‘ olub mātem iderler āşıkān
- 7 Buldığından sünbül-sitān-ı ma‘ ārifden nemā
Nāmı oldı cümleñiñ ‘ indinde Sünbül bī-gümān
- 8 Müctehid oldı Tārīķ-i Hālveti’ de şübhesiz
Bir ķol oldı ictihāda haķ budır ey sālīķān
- (19b)**
- 9 Evliyā geldi ķolundan bī-nihāye bī-‘ aded
Birisidir Merkez-i Ālem dağı ķuţb-ı āsumān
- 10 Şeyh Ya‘ ķūb oldı hem ‘ aşķ u muħabbet ma‘ deni
Tıydu būy-ı Yūsuf’ ı āh itdi rūzān u şebān
- 11 Hem Kerāmeddin Efendiyle ‘ Alāeddīn dağı
Feyz-yāb oldılar andan ikisi de nüktedān
- 12 Hem ‘ Alāeddin Efendi’ den görüb seyr u sülūk
Şonra Mağnisayı itdi kendüye cāy u mekān
- 13 Naķd-i ‘ ilm-i bāţın ile ķalbi oldı māle māl
Şeyh Kenzi’ ye sezādır dinse genc-i şāyegān

- 14 Dağı Nüreddin Efendi nūr saçdı ‘ āleme
Bazılar didi k̄uṭbıdır ol şeh-ālī-i nişān
- 15 Oğlu K̄uṭbuddin Efendi cānişin oldu aña
İsminiñ oldu müsemmasına taṭbıķı ‘ ayān
- 16 Bir gürūhı gitdiler Fındıķlıya k̄oz kırdılar
Ḥāzret-i Ḥāfız ile şeyḫi Nebīye ins ü cān
- 17 Şem‘ āsā cümlesin cem‘ eylemiş eṭrāfına
Uşdiler pervāne-veş başına ḫayl-i ‘ āşıķān
- 18 Böyle rūḫ-efza makāmı görmedim dünyāda ben
Olsa cennetde beyān eylerdi cümle vā‘ īzān
- 19 Ravza-i ‘ irfan dir isem bu ḫilāf olmaz bana
İşte Sünbül türbelerde oldılar gül-destegān
- (20a)
- 20 Serv-i mevzūnlar ile ṭolmuş fezāsı türbeniñ
Şalınurlar nāz ile mānend-i ḫübān-ı cihān
- 21 Çeşmelerle ravzaniñ şahı u miyānı ṭoṭtolu
Bir tarafında aķar enhār-veş şādurvan
- 22 Benzemez mi beyt-i ma‘ mūra o cāmi‘ gel de baķ
Ḥaķķınıñ sırrına mazhar değil mi zāķirān
- 23 Böyle vaşf itmez idi zāt-ı şerīfini Murād
Sünbül-i ḫübān gibi ‘ aķlı perişāndır inan
- 24 Sünbül-sitān-ı ma‘ ārifden naşibin vir aña
‘ Aķl u fikriñ cem‘ idüb olsun misāl-i kāmilān

28-Der-medh-i Hâzret-i Şeyh Ebu'l Vefâ (kuddise sirruh)

Fe' ilâtün / Fe' ilâtün/ Fe' ilâtün/ Fe' ilün

- 1 'Āşıkānîñ da vefādârı idi Şeyh Vefâ
Vārını rāh-ı Hūdāda bütün itdi ifnâ
 - 2 Türbesi yanmadı eṭrāfını aldı āteş
Āteş-i 'aşk ile yanmışdı olub maḥv ü fenâ
 - 3 Müctehid rütbesine varmış idi 'ilmi ile
Böylece itdi şehâdet hele ba'z-ı 'ulemâ
 - 4 'İlm-i bātında daḥı bolcadır şübhem yok
Çeşme-i āb-ı ledünn olmadı mı Hızr- āsâ
 - 5 Cifr ü zic ü 'ilm-i vekf hem daḥı cerr-i eşkāl
Bunları daḥı bilür idi o ḥüb u ra'nâ
 - 6 Zühd ü taḳvāsı müselleme daḥı şeyḥ-i a'zam
Her kerāmâtı aniñ bilmiş evveliñ lâ-yehşâ
 - 7 Hem ḥiṭâbetle imâmet ider idi biz-zât
Bunu nakledüb soñra Hudâ-i Hudâ
 - 8 Hem Ebū'l -Feth ziyâretten içün istizân
Eylemiş idi velî ruḥşatı olmazdı aña
 - 9 Bâyezid Hân-ı Velî de ṭaleb-i ruḥşat idüb
Añada virmedi izni ki gele yanına tã
- (20b)
- 10 Allah Allah ne 'acib şeyḥ-i 'azimüşşândır
Evliyâ böyle olur yok diyecek hiç cãnâ

- 11 Teşne oldukça ziyāret için ol şāh-ı ‘azīz
İtmedi āb-ı vişāliyle anı şeyh-i ervā
- 12 İrtihāl itdiği dem dār-ı beķāya geldi
Gördi tabuta ķomuşlar o ‘azīzi ammā
- 13 Pes buyırdı ki açın rüyuna ķasret oldım
Göreyim vech-i şerīfini bu zātın zīrā
- 14 Didiler şimdi kefenlendi açılmaķ olmaz
Var kerāhet bu fi‘ilde biliniz siz de şehā
- 15 Gördü kim açmayacaķ zümre-i dervişānı
Kendisi āçdı ķapağı kefeni hem yārā
- 16 Yüzüne baķdı biraz hayli tefekkür itdi
Şonra setr itdi eliyle iderken hayli bükā
- 17 Naķlimiz gibi Şaķāyıkda muşarraħdır bu
Līk bā‘z-ı şıķadan böyle işitdim ammā
- 18 İki elini yüzine ķomuş ol şeyh-i güzīn
Görmemiş vechini bu def‘āda sulţān hālā
- 19 Lāyık oldu denilir ise āña şeyh-i şuyūh
Ķuddes-Allah diyu rūhuna çok eyle du‘ā
- 20 Hem Şaķayık’da muşarraħ daħı meşhūr-ı enām
Bāyezıd Ĥan-ı Velī şıdķ ile hem itdi recā
- 21 Ĥazret-i şeyh ‘azīz eyleye ‘aķd-i duħteri
Ki teberrük şayarız ‘aķdini bizler zīrā

- 22 Buyursam derimle dağı on biñ altın
Gönderib Һazret-i şeyhe bunı itdi ihdā
- 23 Vākıf olub o şeyhiñ kamına hem şeyh didi
Ben teberrük olınacağ değilim merd-i hudā
- 24 İşte merd-i müteşerri‘ müteverri‘ Һo cevī
Ki teberrük olunur zātı anıñ ‘ uđde-sezā
- 25 Bu hedīye aña gitsün ve bu ‘ ağdide o itsün
Diyerek cümlesine eyledi ircā‘ a- revā
- 26 Evliyā Tezkiresi yazmadı hiç böyle velī
Kim ider bunı meğer ki püser-i Edhem olā
- 27 Tekyesinde oturur idi gelüb bir Һātun
Didi gitmiş idi oğlum ki ide ceng ü ğazā
- 28 Ğaziler geldi su‘al eyledi oğlum Һanda
Dediler oldu esīr u yed-i küffāra sezā
- 29 Meded et şeyb ü biçāre vü bīkes Һaldım
‘ Ādetiñ oldu mürüvvetle kerem-cūd u ‘ ađā
- 30 Himmet et ki gele ođlum beni mesrūr eyle
Ĥak-i pāyindin ider dil bunu her demde recā
- (21a)
- 31 Diñledi māderiniñ nuğkıını ol şeyh-i ‘ azīz
Didi virsün saña Ĥađ ecr ile hem Һayrı cezā
- 32 Evine git gelür oğlun dağı inŝāallah
Ĥalbine verme keder etme ŝađın vāveylā

- 33 Geldi hātun evine ol gice geçdi gitdi
Şubh olub toğdu güneş oldu ‘ acib bir ferdā
- 34 Daqq-ı bāb oldı dedi kimdir o bildir kendiñ
Oğlunum aç qapıyı sen diyerek geldi şadā
- 35 Güş edince geldi sesini geldi sür‘ at iderek
Qapuyı açdı görüb oğlunu qoçdı ammā
- 36 Oğlı dağı şarılıb māderine hasretile
İkisi āh iderek eylediler hayli bükā
- 37 Māderi dedi işittim ki esir olmuşsun
Dünki gün Şeyh Vefā’ya gidüb itdim inbā
- 38 Söyledim hālimi ben diñledi ol şeyh-i kerim
Cān qulağıyla kelāmım ider oldı işgā
- 39 Didi Allah kerimdir esef itme şabır it
Gönderür oğlunu ol hāliline vāqıf Mevlā
- 40 Sen meğer yolda imişsin anı keşf itmiş ‘ aziz
Bu cihetden gelür oğluñ deyü itmiş imā
- 41 Güş idince bu sözü māder-i pür-şefqātden
Didi kim yolda degildim ‘ acib iş oldı bana
- 42 Bir ‘ acib hāl vuqū‘ buldı inanmaz işiden
Dār-ı harbde idi oğluñ dağı dün şubh u mesā
- 43 Bizi bir kāfire virmişler idi hıdmet için
Da‘ vet itdi bu gice cinsini ikrām tā

- 44 Gicede yenmek için et' ama tertîb itdi
Hem kebâb itdi sipariş bize de didi ki hâ
- 45 Āteş-i îkâd eyleyüb şişde kebabı pişürün
İmtişâl eyledin emrine virüb cânla rızâ
- 46 Hem kebanı pişürüb şöyle kuduğ ki sovuya
Bir kedi geldi kapdı revân oldı yola
- 47 Şiş büyük kedi küçük banada hayret geldi
Pist deyü ardına düştüm ki şişi ider hâ
- 48 Yüklenüb hirre kebabı götürdü cāndan
Kedi şiş ile kaçırđı ben olub peyrev aña
- 49 Hem yorıldım yürüyib gitmege yokđı kudret
Güyyiāā olmuş idim zulmet-i şeyda bî-pā
- 50 Kudretim kalmadı reftāre oturdum o zamān
Şubḡ olub görđi gözüm işte ki Ḥaydar Paşa
- 51 Üsküdāra gelüb andan daḡı hem iskeleye
Ḳayıġa rākib olub ḡāneme geldim ḡālā
- (21b)**
- 52 İşte gelmekligim şüreti oldı böyle
Bilmedim yaḡaza mıdır yoḡsa 'aceb bir rü'yā
- 53 Diñledi māderi çünkü bu sözü oġlundan
Didi kim himmet eyle tayy-i mekān oldı saña
- 54 Birileri derdi 'aceb himmet-i şeyḡ-i āzam
Bu kerāmāt anıñdır bu ki yoḡdur 'acabā

- 55 Dedi oğlu gidelim Őeyhiñ ayađıñ öpelim
Geldiler yanına girdiler oğlu ile ana
- 56 Gördi Őeyhiñ oğasında oturur ol kediyi
Ŗıbleye karşı murākıb gibi tırmuş güyā
- 57 Pāy-ı būsı unudıb dedi ki ey māder men
O kedi bu kedidir ki Şişi ıapdı ıat^c a
- 58 Ben yemin ederim Allah'a budır ol kedi hem
Ŗapdı bir yanımızı Şimdi murākıb ammā
- 59 Bu sözi çünki işitdi dağı ol Şeyh-i laııf
Gülerek dedi ki ıapdı ise de yemedi yā
- 60 Aç dolabı tıruyor işte kebābın gel al
Afiyetlerle yeyüb eyleme bess-i Őekvā
- 61 Çünki görđi kerāmātini Őeyhiñ o esir
Dedi kim māderine ey bana sevgili ana
- 62 Kevne ŐāhenŐeh olub mālİK-i dehr olmağdan
Ŗul olub ıalma ıapusunda bu zātın āđiri
- 63 Bana cān ile izn vir ıapusunda öleyim
Ėızmetiñ eyleyem ğayri gerekmez dünyā
- 64 Māderi dedi ki sen ıul dağı ben cāriyyesi
Olalım ikimize hemde budır işte revā
- 65 Çünki ihlaŐların görđi o ıuıb-ı āzam
İkisiñ dağı ıabul eyle edüb bī-hemtā

- 66 Rıhlet etdik de anı pīşgeh-i mihrāba
Defin idüb Һazret-i şeyh eyledi Һadrin ‘ālā
- 67 Yazılıb seng-i mezarına anıñ böylece hem
Merqadıdır bu esirin deyü etmiş enbā
- 68 Görmemiş cism-i felek mişlini böyle şeyhiñ
Mesken olsun aña cennetde maqām-ı ‘ulyā
- 69 Sırrı taqdīs olunsun dağı Һağdan her-bār
Hem tecellī-i cemāl eyleye Allah aña
- 70 Pek sever gönlüm efendim seni tezkār eyler
Vuşlat-ı feyziñ için hemdem ider best-i recā
- 71 Hem şefā‘atle be-kām eyle dağı ‘uqbāda
Olmayam sāye-i luğfunda seniñ ben rüsvā
- 72 Ber- murād eyle Murādı bir esirin de budır
Nefsi bi-dīniñ elinden de beni eyle rehā

(22a)

29-Der-medh-i Һālīd Bin-Zeyd(radiyallahü ‘anh)

Mefāilün / Mefāilün / Mefāilün / Mefāilün

- 1 Resül-i kibriyāniñ sevgilisi hem ‘alemdārı
Didiler ittifağ üzre idüb Ebū Eyub Ensārī
- 2 Mübāreğ ismi Һālīd vālidinin Zeyd idi hem de
Rivāyet eyledi haylī eħadis ile aħbārı
- 3 Medīne mevlid olmuşdı o zātın cism-i pākine
Dediler bu cihetden Һālīd Bin Zeyd-i Enşārī

- 4 Muṭahhar cisminiñ hem medfenidir belde-i Eyyūb
Ki zirā aplamışdır ol mekānı feyz ü envārı
- 5 Hūdā aṭ' itmemiř nesliñ biñ ikiyüz sene hālā
Dağı altmış iki olmış var evladıyla āřārı
- 6 Misāfir olmış idi hānesinde vaqt-i hicretde
Cihān- faħri üc ay midārı sen diñle bu esrārı
- 7 Didiler Yā Resūl-allah bizi teřrif ıl luṭf it
Buyurdı kim bu gitmekligim degildir bende muḫtārı
- 8 Biliniz ki zimām-ı nāımı ekmekdedir Cibrīl
İrādem yo elimde diyerek eyledi eş' ārı
- 9 Cenāb-ı Hālidiñ beytine ekdi nāayı Cibrīl
Didi nazil olun bunda buyurdı Hāzret-i Bārī
- 10 Sā' adetle nüzūl itdi Resūl-i kibriyā anda
Eriřdi Hālidiñ 'arşa seriyle tāc u destārı
- (22b)**
- 11 Müyesser oldu fetħi belde-i ořantiniyyeniñ
Dedi Sulṭān Muḫammed řeyħi řemseddīne esrārı
- 12 Müverrihler beyān etmiş ki abr-i Hāzret-i Hālid
ārī-i al' adadır etmemiş bir kimse inkārı
- 13 Teveccüh eyle hāzreti luṭfunla ta' yin et
Ola za'irlerin ervāħı pāk ü ümmet-i yārı

- 14 Meşāb olub şefā' at istesünler rūḥ-ı pākinden
Seniñ de 'ādetiñdir eylemek bu ümmete yārī
- 15 Qabul itdi sözini şeyḥ-i şāhiñ vardılar anda
Buyırdı işte qabri bundadır hem itdi tekrārı
- 16 Didi hem rūḥ-ı pāki tehniye itdi ğazāmızla
Teşekkür ile taḥsin ü du'āda itdi ikşārı
- 17 Çınār dalından iki dal nişān itdiler ol yerde
Değişdirdi birini emr-i şāhile silāḥdārı
- 18 Daḥı ihfā idüb hem ḥātemini ḥāzret-i sulṭān
Görünce didi bunda degmemiş idik bu çınārı
- 19 Buraya degmiş idiñ sende mührünle nişān etdin
Al imdi mührüni destine sen de ey keremkārı
- 20 Hiçābından 'araḳ-rīz oldu sulṭān ḥayrete vardı
Dedi cürmüm bağışla söyleme luṭfet küftārı
- 21 Tebessüm eyledi hemde buyurdı bu zemīni siz
Üç arşun ḥarf ediniz zāhir olur qabrin āşārı
- (23a)**
- 22 Çıkar şandūkası taşdan yazılmış ḥaṭṭ-ı kufīle
Budır qabr-i cenāb-ı Ḥālīd Bin Zeyd-i Enşārī
- 23 Bu nuṭḳı ğuş idüb Sulṭān Muhammed emredüb ḥafra
Üç arşun qazdı emriyle o cāyı kendi mi'c mārı

- 24 Buyurdığı gibi şeyhiñ o hāletler zuhūr itdi
Görünce ağladı sultān dedi ey aḥiret yāri
- 25 Sürürüm ḳal‘ ayı fetḥ etdigime olmadı aṣlā
Ana mesrūrdur ḳalbim seni verdi bana Bārī
- 26 Buyurdu türbe inṣāsını ḳabrin üstüne sultān
Daḥı bir cāmī‘ -i ra‘ nā imāret buldı ḥünkārı
- 27 Daḥı hem onsekiz ḥücre binā etdi yine sultān
Anı zāviye etdi hem‘ azīzi zāviyedārı
- 28 Oturdu altı ay anda müridānı ile ol şeyḥ
Olurdu ḥazretin nūruna munzam şeyhiñ envārı
- 29 Alub ruḥṣat nice bin zaḥmetile ṣehr-i yārīden
Yine Göynük de etdi kendüsine hem mekāndārı
- 30 Kerāmet-i Cenāb-ı Ḥālidīden oldu hem ma‘ dud
Ki ḳabriñ gösterüb şeyḥe yeriyle etdi izḥārı
- 31 Şaḳın sen şübhe etme ḳabri bunda olduğından hiç
Ki cem‘ oldu bunıñ üstüne ehl-i Ḥaḳḳıñ efkārı
- (23b)**
- 32 Buniñda bir makāmı olur idi ölmese bunda
Üçer dörder makāmıñ ṣaḥibidir cümle aḡyārı
- 33 Benim ḥaddim degildir na‘ t-i pākiñ söylemek vallāh
Eyā iḳlim-i sultān-ı risālātıñ ‘ alemdārı
- 34 Bilürsün ki muḥabbet söyledir ‘ özrüm ḳabul eyle
Küçüklerden büyükler heb ḳabul etdiler ‘ izārı

- 35 Şefâ' atdir cenâbıñdan Murâdım iki 'âlemde
Bilürsün 'aciz ü dermâdadır bu mücrim-i zârî

30-Der-medh-i Hâzret-i Şeyh Muhammed Murâd (kuddise sirruh)

Müfteilün / Fâ' ilün / Müfteilün / Fâ' ilün

- 1 Kıtub-ı cihândır biliñ Şeyh-i Muhammed Murâd
Mazhar-ı tevfiķ-i Haķ-şahib-i rüşd ü sedâd
- 2 Mevlidi oldı anıñ şehr-i Buḫāra-yı 'ilm
Medfeni olmış daḫī belde-i Eyyûb ad
- 3 Mürşidi olmış idi hem-daḫı Ma' şüm-ı miyân
Eyledi teslîk anı ḳalbini hem itdi şād
- 4 Şaçlı imiş re'si hem tutmaz imiş dizleri
Muḳ' ad iken 'âlemi gezdi o güyâ ki bād
- 5 Ma' den-i cümle ulüm oldı o şeyh-i güzîn
Meşnevî dersinde hem olmış idi üstād
- 6 'İlm-i ledünde daḫı Hızr gibi oldı hem
Âb-ı ḫayât ile her 'uzva olub bir fevād
- 7 Tîr-i muḫabbet atub menzilini buldı hem
Âteş-i 'aşḳa baḳub cismini etdi remād
- 8 Oldı ḫalife daḫı gibi 'adîd u bî-ḫesâb
Biri Manasturîdir oldı 'Alî ana ad
- 9 Aḫmed-i Ṭarsusî hem biri Ḥalîl-i Bir-givî
Birisi de oḫludur nāmı Muhammed Reşād

- 10 Aḥmed Ṭarsusīden geldi büyük ḥādimi
Nāmı anıñ Mustafa oldu ulū üstād
- 11 Andan alub zāhiri bāṭımı hem ey aḥī
OḒlu Muḥammed Sa‘īd elsine de oldu yād
- 12 Kırka da bāliḒ olur cümle te‘līfi hem
Zümre-i tilmiziniñ şāyısıdır bī-aded
- (24a)**
- 13 Bir-givīden geldi hem Ḥāfız Efendi daḥı
Ḥazret-i begzādeyi itdi azīm-ül-fevāid
- 14 Olmuş idi bilmiş ol ḥāfız –ı ‘ālim-kām
Cālisi seccāde-i Şeyḥ Muḥammed Murād
- 15 Hem-daḥı ḥa‘ce Muḥammeddir ana cā-nişin
Oldı ḥalifesi hem görmedi misliñ zühhād
- 16 Geldi āla-i şaḒir hemde Manastırīden
Aḥmed Efendi daḥı buldı ‘alīden reşād
- 17 Ḥazret-i begzādeden geldi ḥalife daḥı
Birisi ‘Abdulḥalim birisi Kaḥı Nizād
- 18 Birisi de Yūsuf Yānevīdir anıñ
Ḥüsnu için itdiler cümle erenler mezād
- 19 BuḒ başından çıkub kış günü derler imiş
Böylece meşhurdur şeyḥ Muḥammed Murād
- 20 İtdi binā Şamda tekye-i cennet-meşām
Ehl-i Buḥāri için yapmış anı o cevād

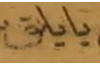
21 Hem yine bir medrese yapmış o zāt-ı kerīm
Ehl-i kırā'it için resmi 'aceb dil-küşād

22 Silsilesi müftüdür Şam'da hālā anıñ
Zümre-i evlādı heb 'ālem ü hem ehl-i dād

23 Hıyali zemān oldu hem Şām-ı şerīfde muķīm
Üç kere hacce gidüb geldi yine şād şād

24 Şāh-ı cihān Aħmed-i Şālīş aña meyl idüb
Da' vet idüb geldiği demde olub ber-murad

25 Belde-i Eyyübde eyledi iskān anı
Ruħsat alub Bursāya gitdi o sultān-ı nihād

26 Beş sene sākin olub tutdı evrāda mekān
Şimdi dinür ol yere Şeyh Murād

27 Hıyali hālife daħı Bursāda itdi zuhūr
Tekye-i binā itdiler cümlesi ehl-i sedād

28 Müznibdir niyedir gerçi 'abd-ı za'if
Līk olub nāmdaş oldu bu benden murād

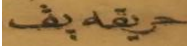
29 Feyzini ummaķdadır rüz u şeb ister meded
Bu dil-i bī-çāre hem sana eder istinād

31-Der-vaşf-ı Hāzret-i Şeyh 'Abdullah el- Kaşğārī (kuddise sirruh)

Mefā' ilün / Mefā' ilün/ Mefā' ilün/ Mefā' ilün

1 Kibār-ı Naķşibendīden Cenāb-ı Şeyh 'Abdullah
Ulu zāt olduğında şübhe yokdur bilmiş ol cānā

- 2 Tevellüd eylemişdir Kaşgār şehrinde dünyāya
Buḥāra'ya üç aylık yol imiş ol belde-i zībā
- 3 Anıñ mürşidi olmuş Kaşgār şehrinde Şeyḥ Aẓhār
Kerāmet-i 'azīmi zā'ir olmuş şeyḥ imiş yārā
- (24b)
- 4 Müselseldir ʔarīḳi ḥāzret-i maḥdum-ı a'zamdan
Daḥı hem Seyyid Aḥmed Şeyḥ Kaşānī dinür aña
- 5 ʔarīḳ-i Naḳşibendīde ulu bir şeyḥ-i kāmildir
Bu yüzden didiler maḥdūm-ı a'zam eylemiş ol ḥālā
- 6 Zuhūr etmiş bu zātıñ sırrı Şeyḥ Kaşgārī'de hem
Buña da şeyḥ-i a'zam dinülürse yoḳ ḥaṭā aşlā
- 7 Lisān-ı Fārisī üzre risāle eyledi te'lif
ʔarīḳ i Naḳşibendī'niñ ider her ḥālını inbā
- 8 Daḥı Dīvānı da vardır zebān-ı Fārisī ile
Nice esrār yazdı hemde dīvānında ser-tā-pā
- 9 Nidāyī maḥlasıyla hem taḥallüş itdi şi'rinde
Risāle nāmını Ḥaḳḳiyye koydu ḥaḳlıga imā
- 10 O merd-i Ḥaḳ cehl-i sāl itdi dünyāyı seyāḥat hem
Daḥı üç kerede ḥacce gidüb ol şeyḥ-i bī-hemtā
- 11 Kitāb-ı Meşnevī'den ehl-i 'aşḳa verir imiş dersi
Daḥı Dīvān-ı Ḥafız şaḥib ü Cāmī Cihān-nümā
- 12 Gelüb sonra civār-ı belde-i Eyyüb'de şabr itdi
Daḥı İdrīs Köşkü'nde olurdu ḥanḳah-ı inşā

- 13 Kibār-ı Naḳşibendīden daḫı Mollā Emān-ı Belḫ
Ḥayātında ‘aşā keḫkül-i iḥsān eyledi añā
- 14 Vefātında vaşıyyet eylemişdi ḫırḫa-i pākin
Getürdiler müridānı vasiyyet oldı hem icrā
- 15 Dua‘ sını almak için ḫazret-i Sulṭān Osmān Ḥān
İderdi ḫanḫāh-ı şeyḫi da‘im maḫşād-ı aḫşā
- 16 Yine hem Muşṭafa Ḥān meyl ü raḡbet gösterüb candān
Ziyāret itmek için gelür idi hemde aḫyānā
- 17 Şayılmaz encüm- āsā bend-kānī var idi anıñ
Añā dervīş olmuşdı muḫabbet ile Şāh Bābā
- 18 diyüp söndürmüş idi hem kerāmetle
İki yüz kişi görmüşler şehādet itdiler cānā
- 19 Yine hem kuvve-i kudsiyyesiyle ḫazret-i şeyḫe
Ḥalife olmuş idi terk ü tecrīd ile Şeyḫ ‘İsā
- 20 ‘Urūḫ itdi semāya cismini hem-reng-i cān idüb
Maḫāmı olmuş idi āsumān-ı çārem-i rā‘nā
- 21 Dinürse nāmdaşı gibi añā hem de Rūḫullah
Belī şāyestedir ḫaḫḫında anıñ bu sūḫan-haḫḫā
- 22 Anası Meryem imiş vālīdi ismi nedir bilmem
Semādan inmiş añā ism-i pāk-i Ḥazret-i ‘İsā
- 23 Kimi gördüm ise ben görmüşidi şeyḫ-i zīşānı
Üçer devirdir kerāmātiñ iderdi cāndan inbā

- 24 Biri de dervîşiniñ Şeyh İsmâ' il Efendi'dir
Ki itmiş idi kebş-i rûhını qurbân için ifnâ
- (25a)
- 25 Boğazlamışdı şeyhi kebş-i rûhıñ rāh-ı ' irfānda
Hālîlullah dinürse şeyhine hem el-yāk u aḥrā
- 26 Birisi de daḥı dervîşiniñ damādı olmuşdır
Ki Seyyid Çelebi dinmek ile meşhûrdur ḥālā
- 27 Muvāfiḳdır anıñ ismi müsemmasına bil sende
Tevāzuyla tutardı kendisini cümleden ednā
- 28 Bir oḡlı var imiş piriñ Abdullah nāmında
Velākin genc iken göçmüş kemālin bulmuş ' alā
- 29 Bu dört zāt-ı mükerrrem cā-nişin-i pîr olmuşdır
Ki olmuş cümlesine ḥānḳah-ı cennet-ül-me'vā
- 30 Cenāb-ı ḥazret-i Abdulḥamid Ḥāniñ daḥı dāim
Ziyāret-gāhı olmuşdı Cenāb-ı ḥazret-i İsā
- 31 Daḥı Sulṭān Selim Ḥān-ı şāliş Şeyh ' İsā'yı
İki defa gelüb itdi ziyāret didiler şāhā
- 32 Meşāyiḥ böyle olur gele şehler payine her dem
Ḥülāşa maḳşād-ı şāhān oldu dergeh-i vālā
- 33 Ḥudā ervāhını taḳdis itsün cümlesiniñ hem
Şefi' itsün Murāda rûz-ı maḥşerde anı Mevlā
- 34 Daḥı hem feyz-yāb itsün Murādı dār-ı dünyāda
Füyüzāt-ı ' azīme şāhibidir cümlesi zîrā

32-Berā-yı Neccār-zāde Rızāeddīn Naqş-bendī (kuddise sirruh)

Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün / Mefā' ilün

- 1 Tarīḳ-i Naqşibendīniñ kibārından bir ehl-i ḥāl
Sana naql ideyim diñle şakın sen itme ḳıl ü ḳāl
 - 2 Rızāeddīn lāḳabdır Muştafa'dır nām-ı pāki hem
Bulub Neccār-zāde ile şöhret hem o pīr-i ḥāl
 - 3 Gidüb ḥacce ziyāret eyledi hem Ka' betu'llahı
Sürüb yüz ravzā-i pāke daḫı o şeyḫ-i bī-emşāl
 - 4 Feşāḫatle belāḡatla ' acib eş' arı vār anıñ
Müretteb hem dīvānı vār ki mişline dinür muḫāl
 - 5 Keserdi düstūruyla maşivā eşcārını dilden
Olurdi ḥāne-i dil-feyz-i Yezdānile māl-ā-māl
- (25b)
- 6 Sütün-ı āsa yonardı sālīkiñ uygunsuz
İderdi meşnevī mevzūn- tarz hem daḫı hoş-ḫāl
 - 7 Olub oḒlı ḫalife cānişini oldı hem anıñ
Anada İbn-i Neccārī dediler cümle ehl-i ḫāl
 - 8 Bu zātıñ şöhreti şiddiḳ lütfu ile olmuşdır
Şafaḳda şubḫ u şādıḳ gibi idi yok olub ihlāl
 - 9 Yine bir bendesi oldı o zātıñ mürşid-i agāḫ
Ḳapucı başı idi līk şeyḫ ehl-i ḫāl u kāl
 - 10 Tazıcıbāşı-zāde dimek ile buldı hem şöhret
Bunuñ dervişidir Neş' et-i üstād pūr-efzāl

- 11 Yine dervīşi olmuşdır Emīn-i Bursavī meşhur
Gelür andan Cenāb-ı Vaḥy ile hem Selīmü^ç l-sibāl
- 12 Daḥī Behcet Efendi tekye-i Sulṭān Selīm şeyḫi
^ç Acib bir zāt-ı ālī-ḳadr idi ol şaḫib-i iḳbāl
- 13 Cemī^ç -i ḫālını oḫluna virmiş Ka^ç betu'llahda
Belā teslīk etmiş Ḥāzret-i Ḥaḳḳa işāl
- 14 Fünūn-ı ilm-i zāhirdeydi eṭval imiş anıñ
Mütavveldir sözi heb iḫtişār eylemiş ihmāl
- 15 Daḥı bātındada ḫazḫ-ı vefīri cümleye ma^ç lūm
İderdi meşnevī tedrisini itmez idi imḫāl
- 15 Ṭarīḳ-i Mevlevīden Celvetīden hem de feyż almış
Bu ḫālını de beytle eş^ç ārına edḫāl
- (26a)
- 16 Yeter aña kerāmet Neş^ç et üstāda şeyḫ olmak
Ki kevne bir gelenlerden degil midir o ḫoş ef^ç āl
- 17 Beşiktāş tekyesi hem cism-i pākine olub medfen
Yatur ol pister-i cennetde ḫūrāne ider idlāl
- 18 Ḥudā taḳdīs ide sırrıñ o şeyḫ-i pūr- kerāmātıñ
Daḥı envā^ç -ı elṭāfıñ ide ḳabrine de irsāl
- 19 Muḫibbiñdir Murad-ı derd-mendi feyż-yāb eyle
Meder-res ol señ nefsiñ elinden luṭf idüb gel al

33-Der-vaşf-ı Kıt̄b-ül-‘ārīfīn Şeyh̄ Muḥammed Feridüddin El-‘Attār
Mefā‘ ilün / Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün/ Mefā‘ ilün

- 1 Kibār-ı Naḫşibendī zümresinden idi Şeyh̄ ‘Attār
Cihāna bŷy-ı ‘ıtr-ı ma‘nevīyi eyledi ĩşār
- 2 Tebennī eylemiştir ıfl iken Mollā-yı Rŷmī’yi
Anıñ hem nazra-i feyziyle oldı ‘āleme ḫŷnkār
- 3 Didiler ki kitāb-ı Pendi anıñ-çün idŷb taḫrīr
İçinde ey pŷserlerden Murādīdir o ŷehr-i yār
- 4 Kitāb-ı Mantıḳu ‘t-Ṭayr’ı yine Mollā-yı Rŷmī-çün
Yazub hem eyledi zŷuhrundan anı da daḫı tesyār
- 5 Yine hem Tezkiretü’l Evlīyā te’līf idŷb ol zāt
Sayılmaz cŷmle te’līfi anıñ bilmiş ol ey yār
- 6 Felek-nāme Bŷlbŷl-nāme’yi sernāme yazmışdır
Beyān itmiş verā-yı ‘aḳılda hem gŷne gŷn esrār
(26b)
- 7 Degil midir ciḫāna bir gelenlerden o pīr-i pāk
Tecerrŷd eylemişdir māsīvallahtan o baḫtiyār
- 8 Şehādet cāmını nŷş eyleyŷb ŷlŷnce hem bī-serr
Buyurdı “men ḫudāyım men Ḥuda el-fazını” tekrār
- 9 Beyān itdi ki ef‘al u ŷıfāt u zāta mazḫardır
İşā’at aldı ne oldıḫını seyyidŷ’l-ebrār

- 10 ‘ Acib zāt-ı mükerremdir şuyūhuñ şeyhidir Hakkā
Dinürse şānına şāyestedir hem seyyidü’l-aḫyār
- 11 Hemīşe ditrer idi heybetinden şehr-i Nīşābūr
Şehin-şāh-ı ḥaḫīkāt olmuş idi hem ulu ḥünkār
- 12 Ma‘ārif ‘anberi müşk-i ḥaḫīkāt ‘itr- vaḥddetle
Virirdi müşterisine cenāb-ı ḥazret-i ‘Aṭṭār
- 13 Pür olmuşdı dükkān-ı kalbi icrā-yı hūnerlerden
Alurdı isteyenlerden bā-terāzu gāh bā-ḫanṭār
- 14 Şehīd olmaḫlıḡıñ keyfiyyetini ḥazret-i şeyḫiñ
Şu resme eylemişdir ba‘zı aşāb-ı vuḫūf-ı aḫbār
- 15 Moḡol itdi Nīşābur şehrini der-dest-i der-pençe
Esīr itdi cenāb-ı ḥazret-i şeyḫi de bir ḡaddār
- 16 Didi bir mü‘min-i ḥāliş Moḡola biñ dirhem altun
Vireyim sana āzād eyle şeyḫi eyleme āzār
- (27a)**
- 17 Rızā göstermişdi hem Moḡol-ı ḥā’in ü bī-din
Didi kim virme beni çok ziyādeyle alanlar var
- 18 Moḡol da virmedi hem gezdirdirdi ḥazret-i şeyḫi
Daḫı bir kimse ṭālib olmadı şeyḫi ne ḥā-hişkār
- 19 Gezerken didi bir kimse Moḡola saña bir torba
Vireyim kāhile memlū ‘azīzi eyleme iḫsār

- 20 Didi Şimdi bahāımı buldım işte vir beni yoŐsa
Bulamazsıñ bu bir torba Őamānı eyleme i' zār
- 21 Moğola geldi ĥiddet ĥazret-i Őeyĥe didi yā sen
Dimedin mi ki biñden ben ziyāde eylerim dīnār
- 22 Mūselmānlarıñ ulu Őeyĥiyem hem de velīsiyem
Baña hem bezl iderler māl u mülkiñ cümlesi her-bār
- 23 Beni maĥrūm itdiñ biñ dirhem altundan hem sen
' Aceb mekriñle aldatduñ baña olduñ hele mekkār
- 24 Seniñ mekrine lāyık işte budur al bunı benden
Didi ol demde seyfini ĥınından eyledi izĥār
- 25 Urub Őeyĥi Őehid itdi cūdā oldu serr-i pāki
Düşüb cismi zemīne ĥāk oldu cismine hem yār
- 26 Bu ĥāle nāzır idi bir ulu meczūb ol yerde
Görünce Őabrı çāk oldu dili o demde de hem-tār
- 27 Didi böyle din ulusı Moğol elinde ĥatl olsun
Ĥudāvendā bunı ĥayrete gelme degil mi 'ār
- (27b)**
- 28 Baña bu ' aczile hem geldi ĥayret işte ben çoŐdum
Bu ĥudretle ĥamūŐ olmaĥlıĐıñ oldu ĥarīb-kār
- 29 Didi hem seyfini sel itdi o meczūb-ı yezdānī
Moğolı tīĐi ile kesdi biçdi eyledi āzār

- 29 Görüb bu hāleti hem geldi ğayret ehl-i ĩmāna
Moĝol oldu bütün heb tu‘ me-i űiműir-i ābdār
- 30 Hezārān ħamd u űükr olsun beliyye mündefi‘ oldu
İrüb hem de murādına cenāb-ı ħāzret-i ‘ Atĝār
- 31 İlähi ħūnı Hāk içün űehid-i űeyĝ-i zı-űānıñ
Bu kemter müznib-i dırıneyi kıl u afvla tez-kār
- 32 Eyā űeyĝ-i cihān raĝm it Murād-ı nā-murāda sen
Otuz yıldır kitābını okudur yād ider her-bār
- 33 Yine ħaddince űerĝ idüb adını Mā-ĝazar koydı
Murādı intisāb-ı dergehiñdir ey ulu ħünkār

34-Der-vaűf-ı Hāfız-ı űirāzi (kaddesallāhu sirruhu’s-sāmi)

Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün / Fā‘ ilātün /Fā’ ilün

- 1 Hāfız-ı űirāzi de Qur‘ āna oldu tercümān
Çünkü her beyti bir ayet ma‘ nisin kıldı ‘ ayān
- 2 Hāfız-ı māhir olub on dört kırā’et bildigi
Oldı Dīvānında ba‘ z-ı beyt-i ra‘ nādan ‘ ayān
- 3 Cümle eű‘ arı laĝif ü tāze mevzūn ider
Ma‘ ni-i bāĝm daĝı heb cümlesinden müstebān
- 4 ‘ ādeti rü-yı mecāzide ħaĝikat söylemek
űübhe yoĝdır böyledir o űā’ir-i űirīn- zebān

- 5 Nāmi olmuştır Muḥammed hem de Şemseddīn laḳab
Līk eş'ārında ḥāfız-ı muḥliş olmuştı 'ayān
- (28a)
- 6 Bilmediler mürşidi zāhirde kim olduğunu
Bu sebebden aña Veysī dediler heb şūfiyān
- 7 Mevlidi Şirāz şehridir muşallī medfeni
Dediler tarihine ḥak-i muşallī şā' irān
- 8 Ḥazret-i Neş'et Efendi şi' rini ol ḥazretiñ
Nāna teşbih ile nef' ini güzel kılmış beyān
- 9 Fi'l-ḥaḳīḳa nān gibi enfa' -i gedā-yı rūḥdur
Bu bedīhidir 'azīzim dīdeden olmaz nihān
- 10 Evliyāniñ bir gürūhı gizlediler sözleriñ
Mey diyüb 'aşḳı murād itdiler andan bī-gümān
- 11 Daḥı maḥbūb ile cānān didiler Allāh'a da
Mürşide sākī didiler hem daḥı pīr-i muḡān
- 12 Mey-gede meyḥāneden de ḥangāh-ı mürşidi
Hem irāde itdiler şoḥbetlerinde her zamān
- 13 Zülfile ḥāli hüviyetden kināye kıldılar
Hem maḳam-ı vaḥdeti anıñla itdiler beyān
- 14 Böyle remzile beyāndan maḳşad-ı aḳşaları
Sırlarını bilmesünler zümre-i nā-maḥremān

- 15 Kimyāgerler miyānında ‘acāyib ıṣṭilāḥ
Vaz‘ olundu ‘aşq daḥı kimyādır bil hemān
- 16 Hāzret-i Hāfız daḥı bu yola sālīk oldılar
Eylemişlerdi bu ṣaḥrāya daḥı ‘atf-ı ‘inān
- 17 Qaldı bu yol hāzret-i Ya‘kūb’dan ‘āşıqlara
Yūsufi qoymuşdı meydāne o pīr-i serverān
- 18 Bā-esef Yūsuf deyu eylerdi her dem āh vāh
Ḥalbu ki esefi Allāha idi bī-gümān
- 19 Çünki evlāda muḥabbetden o ‘ālī-kā‘b idi
Neylesün evlādına olsun aña nāle-günān
- 20 Hem mübārek oldı Dīvānı o zātīñ şübhesiz
Hem tef’ekkül olunır müşkillere eyler beyān
- 21 Hāzret-i Şultān Murād-ı rābi‘ iñ fālına baq
‘Azm-i Bağdad için itmişdir anı o pehlivān
- 22 Tıtdıñ ey Hāfız ‘Irāq u Fārisi hoş şi‘irile
Gel ki Bağdadile Tebriziñ olub vaḳti revān
- 23 Gördiği demde bu fālı ‘azm-i Bağdad eyledi
Hem daḥı Bağdad’dan fetḥ eyledi tā Naḥcivān
- 34 ‘Avdet itdi mülkine bā-nuşret u fetḥ ü zafer
Sālīmā hem gā-nemā geldi ṣehin-şāh-ı cihān

- 35 Oğusa şıdķile bir řālib anıñ dīvānını
Nüktedānlıķla olur bir řā'ir-i řirīn-lebān
- 36 Gel oķu şıdķ ile benden řazretiñ dīvānını
Olasıñ Ĥāfız gibi sen de müşār-ı bi'l-benān
- (28b)
- 37 Ćihl sāl oldı ki Dīvānıñ oķutmaķda Murād
Geldi ihsānıñ zamānı belki geĉdi ĉoķ zamān
- 38 Ĥafızım ben de efendim zümre-i ķurrādanım
Ćayret- i cinsiyyeti icrā umar gönlüm hemān

35-Der-medħ-i Şeyħ Sa' dī-i Şirāzī (kuddise sirruh)

Fā' ilātün / Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Ĥazret-i Sa' dī-i Şirāzī o da bir başķa zāt
'İlmi ĉoķ 'irfānı ĉoķ hem daħı memdūħu's-şifāt
- 2 A'zam-ı te'līfi oldı Gülistān u Bostān
Hem yine Dīvānı var ba'zısı oldı muzħiķāt
- 3 Yaptı Ĥāristān nazīre Gülistānına daħı
Böyle 'ilm ü fazla imşāli oldı nādirāt
- 4 Nāmı olmuşdır Muħammed Muşliħiddīn de laķab
Maħlasına didiler Sa' dī anıñ cümle zevāt
- 5 'İlm-i şī'r ü kāfiye 'ilm-i 'aruzile edeb
Zātına oldı müsahħir hem daħı 'ilm-i lügāt

- 5 Hem feşāhatla belāgat şāhibidir şübhesiz
Dürr ü gevher gibi söz söyler degildir türrehāt
- 6 Efşah-ı a' cāmeden ma' dūd o zāt-ı muhterem
Nuḡkı külfetle degildir cümlesidir vāridāt
- 7 Kırk sene taḡşīl-i ' ilm itdi aña bir devr idüb
Kırk sene daḡı seyāhat ihtiyār itdi o zāt
- 8 Kırk sene hem künc-i ' uzletde ' ibadet eyledi
Göçdü ' uzletde iken heb böyle didiler ruvāt
- 9 Yüz yigirmiye resīde oldı ' ömri didiler
Böyle taḡkīk eylemiş sūrīden elde sen de şāt
- 10 ' İlm-i bātında daḡı ḡazz-ı ' azīmi var imiş
Zātını şatmış Şehābettīne bā-bey' -i nebāt
- 11 Hem daḡı Mollā-yı Rūmī meclisine varmış ol
Daḡı andan feyz-yāb olmuş o maḡbūlü' ş-şifāt
- 12 Oḡlu ki teslīk için Mollā-yı Rūma gönderüb
Terbiyet kılmışdır anı hem de Mollā-yı cihāt
- 13 Ḥucetini yazmış Gülistānında ba' zı yerde hem
Ḥalvetinde kārı idi dā' ima şavm u şalāt
- 14 Ruḡı şād olsun hemīşe Şeyḡ Sa' dīniñ daḡı
Ḥaḡdan olsun ruḡuna ta' zīm ile hem tekrīmāt

- 15 İstiyor dā‘im Murādıñ göñli senden mes’adet
Vir sa’adetle baña cümle zünūbundan zekāt

36-Der-medh-i Hāzret-i ‘Abdurrahman el-Cāmī (kuddise sirruh)

Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilātün/ Fā‘ ilün

- 1 Naqşibendī zümresinden Hāzret-i Cāmī de hem
Görmedim ben mişlini anıñ meger ki cām-ı Cem
(29a)
- 2 Mişl olur mı cām-ı Cem dağı Cenāb-ı hāzrete
Kevne bir gelmiş degil midir o zāt-ı muhterem
- 3 ‘Abd ile Raḥman elif lām ile nāmıdır anıñ
Mevlidi Cām olduğından görmemişdir rü-yı ğam
- 4 Menba‘-ı āb-ı fūnūn‘ ilm-i zāhirdir o zāt
‘İlm-i bāḥında dağı dürr-dāneli bir baḥr u yemm
- 5 On sekiz yaşında kendüyi bir oğudır
Beldesinde qalmamaq ile sefer itdi o dem
- 6 Tā Semerkanda gelüb tilmīz-i Seyyid dersine
Hāzır olmuş iki ay andan da me’zūn oldı hem
- 7 Kaşğar şehrine sā’ik-i sevq idüb ol hāzreti
Görmüş anı Şeyḥ Sa‘ deddīn pür-cūd u himem
- 8 Pes be-ğarmū-dest İbn Cāmī civān-ı qabil-terest
Men bedām-ı ḥod be-rağbet tiz şaydī kerde-em

- 9 H azret-i C ami o anda d ondi geldi yanına
P yine r -m l olub  aldı yanında  aylı dem
- 10 İtdi b i at  azret-i  ey e m rid oldu a a
Hem  abul etdi anı  ey i budır   akd-i etem
- 11 Feyz-y b oldu o z atı  himmetiyle r z u  eb
Sa y iderdi r h-ı H da olur idi  am-be- am
- 12  ç sene m ddetle tekm l-i mer t b eyledi
Hem   ic zet virdi  ey i oldu me h r u   ilm
- 13 Yigirmi bir y şında   ilm-i z hiri hem b tını
Eyledi tekm l yazdı Re ha'da b yle  alem
- 14 Allah Allah ne   aceb tevfi -i B ridir a a
B yledir i te olunca H zret-i H dan kerem
- 15  unki tekm l-i s l k itdi   ic zet istedi
İtmek i un  acce-i İsl mı o  a ib-himem
- 16  ey i de virdi   ic zet a a da ez-c n u d l
Oldı hem yola rev n o    zim-i beyt 'l- arem
- 17 Fir atile geldi  ey ine   acib bir ba ka   l
Guyiy  bu Y suf oldu  ey  Ya   k b-ı  mem
- 18  almadı  abra mec li t kati   k oldu hem
Yazdı bir mekt b z hrundan o p r-i mu terem

- 19 Nāme de yazdı ki rŭz-ı iftirākından berŭ
Bu faķire ʿarız olān hŭzn ũ endŭh ũ elem
- 20 Őābil-i taķrŭr u takrŭr olmaz ey rŭh-ı revān
Hem selām olsun hudā bāĝına bitdi raķam
- 21 Nāmeyi irsāl idŭb mŭrsil ulaķdı haķrete
Virđi mektŭb aķub oķudı ol huceste-dem
- 22 Őŭş idŭb ʿaşķı anıñ da aĝlayub āh eyledi
Bir adım atmadı ol yirden seriʿan dŭndi hem
- (29b)**
- 23 Őāyılıb hem yāre merhem gibi oldu bir daķı
Őopmadı hiķ itmedikķe şeyķi tā ʿazm-i ʿadem
- 24 İrtiķāl itdik de şeyķi cānişin oldu aña
Ĥayli vaķt irşāda meşĝul oldu o şaķib-kerem
- 25 Őoñra destŭr oldu geldi mevķın-ı aşlŭsine
Cām'da hem ʿāşķāne şundı ĥayli cām-ı Cem
- 26 Bir zamān te'lŭfe meşĝul oldu ol taķrŭr-i vaķt
Nefĥātŭ'l-Ŭns te'lŭfi aña oldu ehemmm
- 27 Őoñra oĝlu Yŭsuf iķŭn kāfiye şerķini hem
Muĥtaşar mŭciz mŭfidānı daķı itdi raķam
- 28 Hem daķı dŭvān tertŭb itdi ʿuşşāķa o şāh
Dinse şānında sezā-şāh-ı ʿArabdır hem ʿAcem

- 29 Mıslını ityān műmkűn olamaz Dıvānınıñ
Sűylemiř Kűr'an gibi anı dađı bī- keyf ű kem
- 30 Hem dađı tefsīr-i Kűr'an yazdı o űeyđ-i gűzīn
řerđ idűb Hűmriyyeyi olmadı ařlā műttehem
- 31 Hem Bahā-sitān yaptı hem 'arűz u Farisī
Bűrde'yi řerđ eyleyűb el-fāzıdır heb műlte'im
- 32 Műmkűn olmaz cűmle te'lifini řaymak anıñ
Hem muđālli iltizām itmek olur řoñra nedem
- 33 İstimā' itdi kemālātıñ ebű'l-fetđ-i cihān
Nāme yazdı da'vet itdi tā kıla fevđa'l-űmem
- 34 İmtiřāl-i emr içun ű gűn yola olub revān
Nāme ile i'tizār itdi olub mađzűz hem
- 35 Bu cihetdendir řađāyık řāđibi Cāmī'yi de
Fātıđ'ıñ devrinde olan ehl-i 'ilme itdi zamm
- 36 Kāřki gelmiş olaydı bār-kāh-ı devlete
Rűmı da tebrīk iderdi makdem-i yűmn-i řadem
- 37 Műcib-i tađvīl olur yazsa kerāmatıñ Murād
Silsileyle iktifā itsűn ki bundan ehem
- 38 řeyđini bildűk ki Sa' deddīn řeyđ Kařđar
Bil Nizāmeddīn Hűműř oldu űeyđiñ űeyđi hem

- 39 Aña da mürşid ‘ Alāeddīn-i ‘ Atṭār’ı biliñ
Şeyhi oldı hem anıñ şeh Naqşibend-i Cem-ḥaşem
- 40 Sırları taqḏīs olunsun hem daḥı ervāḥı şād
Cennet-i a‘ lāda olsunlar daḥı ğarḳ-ı ni‘ am
- 41 Yād itsünler Murād’ı feyz-i pür envāriile
Kalmasun zulmetde bī-çāre olub pā-māl-i ğam

37-Der-vasf-ı Ḥa‘ce ‘ Abdullāh-ı Aḥrār (kuddise sirruh)

Feilātün /Feilātün/ Feilātün/ Feilün

- 1 Naqşibendiyye ulusı Ḥa‘ce Aḥrār- ı cihān
Pīr-i şānī de dinür aña daḥı ey yārān
- (30a)**
- 2 Mürşid olmuşdı aña ḥazret-i Ya‘ ḳūb-ı Çerḫi
O daḥı bendesidir ḥazret-i şāhıñ ez-cān
- 3 Geldi bundan da ḥalife daḥı bī-ḥadd u ‘ aded
Birisi Şeyḫ İlāhī ki odır ḳuṭb-ı zamān
- 4 Şehr-i Simāvda sākin idi o şeyḫ-i güzīn
Ehl-i ‘ aşḳa daḥı olmuşdı güzel bir cānān
- 5 Bir ḥalifesi daḥı oldı Baba Ḥaydar hem
Ki odır şīr-i ḥaḳıkat hele yoḳ bunda gümān
- 6 Sākin-i belde-i Eyyūb idi o şīr-i dilber
Ḥanḳāhında defin oldı hem o genc-i nihān

- 7 K̄abrine ravza-i cennet denilür ise sezā
 Ki bulur neşv ü nemā zā'ir olan rūḥ-ı revān
- 8 Gūş-ı cān ile işit diñle beni ey' aşık
 Hem Şaḳāyıkda mübeyyin daḫı meşhūr-ı cihān
- 9 Ḥā'ce Aḫrāra teveccüh ider olmuş Fātiḥ
 Cenk iderken daḫı K̄onstanṭin ile şāh-ı zamān
- 10 Der-^çaḳab gördi ki bir şahs-ı ^çacibü'l-hey'et
 Cenk ider kâfir ile şanki o bir şîr-i zeyān
- 11 Rākib-i esb olarak ṭîḡ-i bedest olmuş hem
 Şıdḳile sa^çy iderek olur idi cümle günān
- 12 Ḥod-be-ḥod didi ki Fātiḥ Ḥā'ce Aḫrār budır
 Beñzemez ḡayri ḡuzāta ki bu bir sırr-ı nihān
- 13 Şoñra cezm itmişidi zann-ı yakīn olmuşdı
 Naḳl iderdi bunu ḥuddāmına da'im sulṭān
- 14 Ḥā'ce-i Aḫrār u Ebu'l-fetḥ ikisi dünyādan
 Göçdiler eylediler cennet-i a' lāyı mekān
- 15 Bāyezıd Ḥān idüb taḥt-ı Ebu'l-fetḥe cülūs
 Geldi aşırında anıñ zikri geçen şeyḫ hemān
- 16 İşidüb maḳdemini şāh-ı cihān daḫı anıñ
 Da^çvet itdi ki sarāyına ide tā ihsān

- 17 Şordı şekliñ ana da Hã~ce ‘ Ubeydullāhiñ
Vālidinden hem işitdigi gibi itdi beyān
- 18 Hem didi kim o zamān ben daħı yanında idim
Hāzret-i şeyħ binüb atına virdi meydān
- 19 Geh saġa gāhi şola koşdurır idi atıñ
Sell-i seyf itmişidi hiddetile hem de o ān
- 20 Ba‘ de didi ki Sulţān Muħammed bizden
Nuşret ister gidiyor kāfir ile cenk-i girān
- 21 Yardım itdim aña ben haylice kāfir kırdım
Münhezim oldu benim seyfim ile çok insān
- 22 İşte dervişleriñ hāli budır ey hāce
Var mıdır kudretiniz bir yere gelse hã~ce-gān
- (30b)**
- 23 Birgivi bid‘ ati taķsīm ide tursun üçe hem
Kağı oġlı daħı itsün bu sene dem-i duħān
- 24 Böyle ġāzilere imdād-ı hünerden şayılır
Er isen böyle bir iş gör ki ola nef‘ -i cihān
- 25 Zühd-i huşkile olur mı ‘ acaba vuşlat-ı Hāķ
Lāzım olmaz mı saña rāh-ı Hudā da ‘ irfān
- 26 Sen gibi nefse esīri dilemez gönlüm hiç
Hã~ce-i Aħrārı diler derdine oldır dermān

27 Nefse ul itme mend eyā kereminle beni sen
Hā'ce Ahrāra ul eyle bu Murād'ı heme-ān

**38-Der-vaşf-1 Sevindik Dede El-Ḥalveti-ül-şehr be-Ḳoğacı Dede der-bāzār-1
Çehārşenbe der-ḳurb-1 Sulṫān Selim**

Fā' ilātün/Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

1 'Aleme virdi feraḫ şimdi Sevindik Dede
Virdi şafā bezme hem geldi Sevindik Dede

2 Yazdı Şakāyık'da da böylece yokdır ḫilāf
Söyleyem diñle sen n'itdi Sevindik Dede

3 Ḳađı-i Kirmastı münkir derviş idi
Zikir günü geldi o didi Sevindik Dede

4 Ayaga alkımayalım zıkr-i u'ūd idelim
Ḳađınıñ inkārını bildi Sevindik Dede

5 Redd idecek devrini söyleyicek dürlü söz
Maṫlābına ađınıñ vardı Sevindik Dede

6 İtdi namāzı edā zikre dağı başladı
Āteş-i 'aşğ ile pür oldı Sevindik Dede

7 Āteş olub ḫalka hem yandı zıkr nārına
Ḳađıyı hem albine egdi Sevindik Dede

- 8 Hāl gelüb қаdıya ыıçradı meydāna hem
Gördigi demde қалқdı Sevindik Dede
- 9 Hālқа da olan dağı cümlesi қалқысdıлар
Қады ile el ele döndü Sevindik Dede
- 10 ‘Urfi başından düşüb kürki dağı düşdi
Қадыы bu hāle қoydı Sevindik Dede
- 11 Dervīş olub қады hem қалмады inkārı hiç
Lāzımı münkirlere қıldı Sevindik Dede
- 12 Laf ile iş bitmedi böyle gerek münkirlere
Hāşmına böyle gerek k’eyitti Sevindik Dede
- 13 Hālvetī olmış idi hem de тариқи anıñ
Sünbül Efendi қолun тутdı Sevindik Dede
- 14 Hem dağı bāzār-ı Çehar-şenbere cāmi‘ yapub
Merқad idüb yanıñı yatdı Sevindik Dede
- 15 Suhte gürühi anıñ tekyesini zabt idüb
Hilm idüb anlara şuşdı Sevindik Dede
- (31a)**
- 16 Yanmadı ahraқda cāmi‘ vü hem türbesi
Nār-ı maḥabbet ile yandı Sevindik Dede
- 17 Rūḥu söndü anıñ cennet-i a‘ lāda hem
‘Adnī maқām eyledi didi Sevindik

18 Sen de Murād'ı sevindirmedi etme kuşur
Çünkü sana cāndan didi Sevindik Dede

**39-Der-medh-i Kūṭb-ı Kūṭbu'1 ' Arifinü'1 Şeyḥ-i Nūreddīn El- Cerrāḥi
(ḳaddesallahu sırrehü'1- ' ālī)**

Mefāilün / Mefāilün/ Mefāilün/ Mefāilün

- 1 Tariḳ-i Ḥalvetide kūṭb olub şeyḥ-i naşūḥ oldu
Hezārān āferin olsun ki şeyḥ-i pür -sünūḥ oldu
- 2 Dinür nāmına Nūreddin-i Cerrāḥi o zātın hem
Olurdu yāreye merhem ' aceb şeyḥ-i şabūḥ oldu
- 3 Küşād eylerdi baḥt-ı sālīkānı himmetile heb
Miyān-ı evliyāda şübhesiz sāhib-fütūḥ oldu
- 4 Kerāmāt-ı ' aẓimin yokdur inkāra mecāl aşlā
Güneş gibi hemişe ḥāl u şānı heb vuzūḥ oldu
- 5 Şayılmaz bend-gāni kesretinden daḥı necm- āsā
Ḳabā-yı cismine terk eyleyüb heb ehl-i rūḥ oldu
- 6 Ḥalife bī-şümār u bī- ' aded oldu o ḳuldan hem
Ṭolub cām-ı gönüller bāde-i ' aşḳdan ṭufūḥ oldu
- 7 Ḥamūş olmuş yaturlar cümlesi pīriñ ḥuzurunda
Şanursun türbe-i pākini bir keştī-i Nūḥ oldu

- 8 Lisān-ı hāl ile heb zıkr iderler cümlesi Hakkı
İşidür cān kulağı ki zikirler yā bedūh oldu
- (31b)
- 9 Cenāb-ı Şeyh Şernübī yazar anı kitābında
Anıñ evşāf u aḥvāline taḥriri şürūh oldu
- 10 Hemişe āsitānı gün-be-gün olmaqdadır ma' mūr
Ki āb-ı zikre de dergāh-ı vālāsı fütūh oldu
- 11 Murād'a yardım eyle Hakk-ı cīrāna ri' āyet kıl
Ki kārı dār-ı dünyāda anıñ her dem füzūh oldu
- 12 İçer ğaflet şarabından urur hem na' ra-i sitān
Daḥı şubḥ u mesā fikri ğabūḥ ile şabūḥ oldu

40-Der-vaşf-ı Hāzret-i Niyāzi El-Ḥalvetī (kuddise sirruh)

Mefāilün / Mefāilün / Mefāilün/ Mefāilün

- 1 Ṭarīḫ-i Ḥalvetīde ḳuṭb-ı yezdānī Niyāzīdir
Ulular ulusı hem şeyḫ-i Rabbanī Niyāzīdir
- 2 Dinürse baḥr-ı vaḥdet dürr-i yektası aña şāyān
Nazīri gelmemiş bir merd-i ferdānī Niyāzīdir
- 3 Kelāmından kemāl ü ḳadri olur cümleye ma' lūm
Ne şübhe vāşıl-ı esrār-ı Raḥmānī Niyāzīdir
- 4 Ebyāt u nuṭḳı cümlesi sūzişli ateş-bār
Ki zīrā āteş-i ' aşḳında sūzānı Niyāzīdir

- 5 Ziyāsiyla cihānı ğarķ-ı envār eyledi da'ım
Haķıķat burcunun hem Şems-i tībānı Niyāzīdir
- 6 Malātya idi mevlidi lāķin Şöhreti MıŐrī
Ki MıŐrīñ çok zemān olan mukīmānı Niyāzīdir
- 7 Anıñ mürŐīdi idi Elmālı'da hem Sinān Ümmī
‘ Amelde mezhebi hem daķı Nu‘ mānī Niyāzīdir
- (32a)**
- 8 Sever idi Ḥasan ile Ḥüseyni bī-riyā el-ķaķ
Yine hem bende-i Őāh-ı Őehidānı Niyāzīdir
- 9 Daķı Limni cezīresi o zātıñ medfeni olmuş
Belī ol beldenıñ de ḥān u ḥaķanı Niyāzīdir
- 10 TaŐarruf eylemiŐdir rūḥ-ı pāķi ola rażīye
Eger menfī ise ıtlāķ iden anı Niyāzīdir
- 11 Müfessīr hem muḥaddiŐ oldu ‘ ilm-i zāhirīde hem
Daķı bāḥında deryā-yı firāvānı Niyāzīdir
- 12 ‘ Acib dīvān tertīb eyledi baḥr-ı ḥaķıķatden
Fenā ile beķānıñ Őāh-ı Őāhānı Niyāzīdir
- 13 Aña daķı ḥalife olmuŐıdi Aḥmed-i Ğazzī
Olan biñ biñ müridānı muḥıbbānı Niyāzīdir
- 14 ḤuŐümet eylemişdir Vanī ile hem de dāmādı
Müdār itmeyen ol Őeyḥ-i zī-Őānı Niyāzīdir

- 15 Cevāb-ı bā-şavāb ile iderdi anları il-zām
Olan heb cümle ā' dāsı ḥamūşānī Niyāzīdir
- 16 Buyurmuşdır vücūdum şehriniñ ben pādişāhıyım
Tevāzū' itdiginden hem diyen ānı Niyāzīdir
- 17 Ḥaḳıḳatda baḳılsa şāh-ı şāhān-ı cihāndır o
Revā olan yedi iklīme fermānı Niyāzīdir

(32b)

- 18 Ne şehdir bir gelendir dehre ol kutb-ı cihān-bānī
Olur mı şekk zamānıñ hem Süleymānı Niyāzīdir
- 19 Murādı feyż-yāb itsün ki oldur mazhār-ı feyyāz
Cemī' -i sālīkānı hem kerem-kānı Niyāzīdir
- 20 Buyurur ki Niyāzīniñ elinden bir ḳadeḥ-nūş it
Murad ister elin da'im şuna anı Niyāzīdir

41-Der-medḥ-i Ḥazret-i Sezāī el-Ḥalvetī El-Edirnevī(ḳuddise sirruh)

Mefāilün / Mefāilün / Mefāilün/ Mefāilün

- 1 Ṭarīḳ-i Gülşenīde ser-firāz olmuş Sezāyīdir
Nazīri olmamaḡla kevne bir gelmiş Sezāyīdir
- 2 Muḥıbb-i ḥānedān-ı Mustāfa oldıḡına şek yok
Ḥasan ile Ḥüseyn'iñ ḳadrini bilmiş Sezāyīdir
- 3 Vücūdı cāmı ṭolmuş bāde-i āl-i Muḥammed'le
İlāhıyyātına heb bunları almış Sezāyīdir

- 4 Ne bilsün sūhtelerle ḥa'celer ḳadr-i 'abā ehlin
Maḥabbet tīhini gezmiş daḥı ḳalmış Sezāyīdir
- 5 Edirne şehrine dergāh-1 valāsı şeref virdi
Hüviyyet baḥrine hem ğarḳ olub dalmış Sezāyīdir
- 6 Ṭolāşub kūh u şaḥrāyı maḥabbetde nice yıllar
Ḳarış karış o şaḥrāyı gezüb bilmiş Sezāyīdir
- 7 Ya Dīvān-1 şerīfiñ vaşfını tavşīf mūmkün mü?
Ki her vaşfiñ verāsında anı ḳılmış Sezāyīdir
- (33a)**
- 8 Yine lāyık degildir zāt-1 pāki sen de inşāf it
Ḥudāniñ lūtfına mazḥār ola gelmiş Sezāyīdir
- 9 Şunar 'aşıḳlara heb cām-1 'aşḳı feyz-kündiyān
Maḥabbet bādesiyle cāmı hem ṭolmuş Sezāyīdir
- 10 Ḥudā rūḥ-1 şerifiñ eylesün taḳdīs her demde
Ki dilden māsivāniñ cümlesiñ silmiş Sezāyīdir
- 11 'Ayıbdır kes Murād böyle şi' rile anıñ vaşfi
Ma'ārif murğına heb pençesin şalmış Sezāyīdir
- 12 Ne dirdi görse bu nā-puḥte eş'āriyle evşāfiñ
Hüner ṭopını çevgānile çelmiş Sezāyīdir

42-Der-vaşf-ı Sulţānū'l-‘ūlemā’-i Burhān-ül-eşfā Ebū'l- İşrāk-ul şeyh’ul Hıac el-seyyid Muşţafa Begzāde Efendi Şeyh-i Tekye-i Murād Mollā (kuddise sirruh)
Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilātün/ Fāilün

- 1 Şeyh Begzāde Efendi mürşid-i rāh-ı Hudā
Vāhid-i ke‘l-elf dinmek şānına oldu sezā
- 2 Kuţbı idi ‘aşrınıñ dinmekde yoğdur hiç hilāf
İnfāk itdi görenler heb bu kavlı üzere şehā
- 3 Hem tefsir u hadiş u hem dahı ‘ilm-i fıkh
Zātına oldu musahhar cümlesini bil ey baba
- 4 Oldı Sekkākī dahı ‘ilm-i belāğatda o zāt
Sibeveyh oldu naħivde şübhe mi vardır buña
- 5 Edebiyātñ fūnūnunda Hariri didiler
Hem ‘aruz ‘ilminde de oldı halil-i müğtedā
- 6 Adı lüğat fenninde Kamūs-ı Muhiţ olmuş idi
Şorulursa bir lüğat terkibi budur dirdi hā
- 7 Dinilürse şasāidde bu Buşayridir eger
Şübhe yokdur bunda lakin Bür’esinden mā-‘adā
- 8 İmrü'l-Şays u Ferez-dağ görseler eş‘arını
Şā‘iriz biz dimege iderler idi bil hayā
- 9 Zühd ü taqvāsı müselleme evrā‘-i halk-ı cihān
Hāliş u şāfi vü hālişü'l-haş oldı bī-riyā

(33b)

- 10 Mevlidi oldı Ahışha vālidi de beg imiş
Şāvşat ta‘ bir olunır yer imiş sancağ aña
- 11 Nām-ı pāki Muştafa hem Seyyid-i ‘ ālī-neseb
Hātemidir hāk-i pāy-ı fahr-i ‘ ālem Muştafā
- 12 Hem Ebū’l-eşrāk oldı künyesi dahı anıñ
Virdi hem bu künyeyi ana Mışırlı Murtażā
- 13 Şeyh Erzincānī ‘ Ömerden eylemiş taşşıl-i ‘ ilm
Hem mecāz olmuş yine andan o zāt-ı pür-hüdā
- 14 Vāhid-i Şahn-ı Semān’da sākin imiş çok zamān
Ākdeniz semtinde çifte ayāğı olmuşdı cā
- 15 Cümle-i taşşilde tadrīsde ol medrese
Ya‘ nī anda sākin olmuş hā‘ce iken dā’imā
- 16 Cāmi‘ -i Bu’l-fetiħde tadrīs-i envā‘ -ı fūnūn
On sene miğdārı itmiş hā‘ce-i ğayret-nümā
- 17 Şonra kalbine üşüp ‘ aşk-ı İlahī āteşi
Sāliq olmuş hem de bulmuş mürşid-i rāh-ı Hüdā
- 18 Sā’iğ-i taqdir anı Hāfız Efendiye hemān
Sevk idüb göstermiş ana rāh-ı haqqı bī-riyā
- 19 Sāyesinde Hāzret-i Hāfız Efendiniñ belī
Olmış aqrānı içinde dürr-i genc-i bī-bahā

- 20 Üç sene içinde itdi tekmîl-i sülûk
Şeyhî nuṭṭ itmiş ki eyle hem seyâhat hem ğazâ
- 21 Pes ‘ilm kıldı küşâd o şâhib-i ṭabl u ‘ilm
İki yüz ğazî daḥı kendüye itmiş iḳtidâ
- 22 Devr-i Sulṭân Muştafa Hâmîñ ğazâsı idi bu
‘Avdet itdi ğazve tekmîlinde bâ-‘avn-ı Hudâ
- 23 Şâhib-i ḥayr-i cezîl olan Murâd Mollâ daḥı
İtmiş imiş ḥanḳah-ı naḳşibendiyye binâ
- 24 Ehille hem fî-maḥalle diyerek meyl eylemiş
Şeyhiniñ re’yiyle anı kıldı iclâsa sezâ
- 25 Biñ ile yüz daḥı seksenbeş idi tariḥ hem
Açdı bâb-ı tekyeyi ‘allâme-i müşkil-küşâ
- 26 Hânḳahda oldı Beg-zâde mürîdânı ile
İki yüz târiḥine dek hem o şeyḥ-i bâ-vefâ
- 27 ‘âzim oldı ṭoḳsan altıda Hicâza yümnile
Hacc idüb geldi yine o za’ir-i beyt-i Hudâ
- 28 Vâlidim ‘Abdül-ḥalîmi de berâber oldı hem
Hıdmetine iḥtiyâr itmiş lütuf kılmış ana
- 29 İki yüzde yine ‘azm itmiş Hicâza o ‘azîz
Vâlidimi eylemiş tevkîl itmiş çoḳ du‘â

- 30 Nā-mizāc olmuş ‘azīz-i pür- kemāl-i ishālden
Cidde kırbından gemi de baır bulmuş müntehā
- (34a)
- 31 Cān kıulağına irişmiş hem nidā-yı erca‘i
Şevķ ile itmiş icābet eylemiş ‘azm-i beķā
- 32 Hem maķāmını vaşıyyet eylemiş vālidime
Söylemiş aķbābına ‘Abdulķalīm şeyķ ola
- 33 Pes vaşıyyet mūcibince şeyķ olmuş tekyeye
İkisiniñde idüb taķdīs-i esrārīñ Ĥudā
- 34 Beş ķalīfe ihtiyār itmiş o şeyķ-i pür-himem
Birisidir vālidim ki zikri geķdi ānifā
- 35 Birisidir Yānyavī Yūsuf Efendi şöhre-gīr
Vaşıl-ı maķv-i fenādır nā’il-i sırr-ı beķā
- 36 Birisi Aķışķavī Ĥā’ce Muķammeddir anīñ
Ķadı-zāde şöhretiyle sākin-i beyt-i Ĥudā
- 37 Birisiniñ mevlidi oldu Gerede ey ‘azīz
Nāmıdır anīñ Ĥalīl vāşıl-ı sırr-ı fenā
- 38 Birisi oldu Bolıdan Muştafa hem nāmıdır
Bu daķı baş ķā’cesidir hem sarāyīñ ey fenā
- 39 Gerķi Beg-zāde dimişler Şah-zāde dinse de
Böyle ta’bīr eylemekde şānına olmaz sezā

- 40 Mümkin olmaz zümre-i sâlikleriñ ta‘ dâdı hem
Cümlesi ahyârdan ebrârdan olmuş şahâ
- 41 Vech-i pâkinde mehâbet var imiş arslân gibi
Her gören merğüb olub olur imiş bi-dest ü pâ
- 42 Heb görenlerden işitdim çok kerâmâtıñ anıñ
Mümkin olmaz keşretinden söylesem bir bir sanâ
- 43 Hâ‘ce imiş şeyh imiş gerçek imiş mürşid imiş
Yok hılâfım bu sözümde şübhe itme dâderâ
- 44 Benzemez imiş aña ‘ asrında hiçbir şeyh olan
Kaşr-ı İdrîsî de ki sâkin meger ‘ İsâ olan
- 45 Yokdur eslâfın seniñ ahlâfın eyle meded
Heb seniñdir cûd u re’fet lütf u ihsân u ‘ a‘â
- 46 Bu Murâd-ı derd-mendiñ oldı Mecnûnuñ seniñ
Ey şacı sünbül yanağı gül yüzü Leylî bana
- 47 Beklerim kûyında bir haylî zamân oldı seniñ
İlticâ itdim çapuna el-meded ey mültecâ

43-Der-vasf-ı Hâzret-i Şeyh ‘ İsâ el- Nakş-bendi (kuddise sirruh)

Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilâtün/ Fâ‘ ilün

- 1 Hâzret-i Beg-zâdeniñ ‘ asrında bir mürşid dahı
Şeyh ‘ İsâ hâzretidir bilmiş ol hem de inân

(34b)

- 2 Hāfız imiş zümre-i kurrādan imiş hem bu zāt
Hem müfessir hem muḥaddis hem fiḫha nüktedān
- 3 Meşnevī ' ilminde de kesb-i mahāret eylemiş
Hem oḫumış hem oḫutmuş anıda ḫaylī zamān
- 4 Hem nice yıllar oḫutmuş ders o şeyḫ-i muḫterem
Cāmi' -i Sulṭān Süleymānī de şalmış nām u şān
- 5 Her fūnūnı da tederrūs hem de tadrīs eylemiş
Cümle ' indinde müsellim fazli olmuşdır ' ayān
- 6 Sinni vuşlat eyleyince ' aḫd-i sittine aniñ
Her fūnūnı da cūnūn bildi o pīr-i ' āḫılān
- 7 Āteş-i ' aşḫ-ı İlähīyle tutuşdı cān evi
Sālik-i rāh-ı Ḥudā olmak murād itdi hem-ān
- 8 Mülhim-i ğaybi aniñ ilhām ḫılmış ḫalbine
Şeyḫ ' Abdullah Efendi'yi k'odu ḫuṭb-ı cihān
- 9 Maḫlası oldu Nidāyī şöhretidir Kaşġārī
Oldı aniñ üstüne eflāk hem devre-günān
- 10 Cān atub Dārü'l-Emān Dergehi'ne o şeyhiñ
Sāyesinde ilticā itmiş bilüb şāh-ı nihān
- 11 Eyledi bī' at o şāha bende-i dergāh olub
Hem kabul itdi anı cān ile faḫr-ı vāşılān

- 12 Tāc-ı İlyās eyleyüb destār şarmış üstine
Bilmiş dergahda hem muḳtedā-yı sālīkān
(35a)
- 13 Bu şeref ile teşerrüf eylemiş iken anı
Rūz-ı āzīne gelince eylemiş hem ḫuṭbe-ḫān
- 14 Hem yine emr eylemiş ba‘ de‘z-zuhr tadrīs ide
Yā Şifā yāḫud Meşārīḳ yā Meşābīḫ-i cinān
- 15 Hem ana telkin-i zikr itmiş o şeyḫ-i muḫterem
Yolına ḳoş uşūliyle anı mürşīd-i cān
- 16 Māsivādan el çeküb kaṭ‘ı ‘alāyīḳ eyledi
Ḫāric olmuş sāyesinde tā-be-çām-ı āsmān
- 17 Zāhir olmuş ism-i ‘İsā sırrı hem ol rūḫda
Terk ü tecridiñ adı olmuş faḫr-i sālīkān
- 18 Hem ṭa‘ām-ı ma‘nevī ile şarāb-ı ma‘nevī
Āsmāndan nāzil olur da iderdi nūş-ı cān
- 19 Ḳalmadı ḳalbinde hem rūḫında ‘illetden eşer
Böyledir cān-ı ‘azīzim hem ğıdā-yı rūḫiyān
- 20 Nerdübān-ı himmet-i şeyḫi ile itdi ‘urūc
Ḳadri ‘ālī oldı anıñ tā-be‘arş-ı āsumān
- 21 Oldı enfās-ı mübārek şāḫibi bir rütbe kim
Pūf dinse ḫastaya şıḫḫat bulurdu hem o ān

- 22 Pek ziyāde nā-mizāc olmuş kesilmiş heb ümīd
Çār yaşında iken Sultān Maḥmūd-ı zamān
- (35b)
- 23 Vālidī ‘Abdulḥamid Ḥān emr idüb gelsün deyi
İmtisāl-i emr için şeyḫ-i ‘azīzim oldı revān
- 24 Hem getürdiler ‘azīzi şāh-zāde yanına
Gördi ki gitmiş cihāndan bir ramaḫ ḳalmış hem-ān
- 25 Ḳuvve-i ḳudsiyyesiyle ḫazret-i ‘İsā-yı vaḳt
Oḳuyub da üfledi mesh eyledi hem bā-yedān
- 26 Şeyḫi aldılar ḫaremden tā ki ārām eyleye
Ḳarşu geldi ḫazret-i şeyḫe silahdār-ı zamān
- 27 Dest-i pākin būs idüb hem de götürmüş oḫaya
Şerbet ü kahve gelmiş ki içe şeyḫ-i cihān
- 28 Ḥaste ber’ü’s-sā‘ a ḳalkdı dücesini istedi
Başladı oynamaḡa envā‘ -ı lu‘ bile o ān
- 29 Müjde gitdi pādişāha ḫaste ḳalkdı oynayor
Vālidī gördü ki itdi şükr için fetḫ-i dehān
- 30 Şeyḫ Efendiye Silahdāra daḫı müjde gelüb
İtdiler anlar daḫı ḫamd Ḥudāya bir zebān
- 31 Geldi ḫayret pādişāha da sarāy ehline de
K’itdi ihyā mürdeyi güyā ki ‘İsā-yı zamān

- 32 Geldi şeyhiñ yanına sulţān teşekkür eyledi
Hem görışdiler maĥabbet itdiler ez-dil ü cān
- 33 Gitmege izn ü icāzet istedi dergāhına
Ruĥşat oldu geldi nışf ul-leylîde tekyeye hān
- (36a)
- 34 Raġıb oldu ba d- ezīn ez-cān u dil Abdulĥamīd
Şu gibi dergāh-ı vālāsına olurdu revān
- 35 İrtihāl-i vaĥtine dek itdi amed-şād ana
Şıdĥ u ihlāşile dā'im ol ālī-i nişān
- 36 Biñ ikiyüz altısı olduĥda sāl-i hicretin
Mürġ-i rûĥ-ı pür-fütûĥı oldu cennet-āşiyān
- 37 Kendisinden soñra mişli gelmedi bu beldeye
Şādıĥam ben sözümde Ĥaĥ bilür buña inān
- 38 Ĥazret-i şeyĥe yetişmiş belki beşyüz kimseye
Ben yetişdim cümlesi ululıġınıñ kıldı ayān
- 39 Heb kerāmātından anıñ naĥl iderdi gördiġüm
İttifāĥ itmiş idiler oldılar heb yek- zebān
- 40 Sırrını taĥdīs itsün Ĥazret-i Yezdān anıñ
Hem tecellī-i cemāl itsün o zāt-ı müste'an
- 41 Feyz-yāb itsün Murādı da anıñ feyzi ile
Himmetini dā'imā kılsun bana hem sāyebān

44-Der-vaşf-ı Şāriḥ-i Mevlevī Anḳaravī İsmā‘il Efendi (kuddise sirruh)

Müfteilün / Fā‘ilün / Müfteilün / Fā‘ilün

- 1 Diñle ki ‘āşık beni söyleyeyim sana ben
Cān ḳulağıyla işit bu sözümü hoşca sen
 - 2 Uluların birisi ḫāzret-i şāriḥ idi
Meşnevī’yi şerḥ idüb sa‘yile o hoş- süḫan
 - 3 Nīce kütüb daḫī o eyledi te’līf hem
Her biriniñ gūyiyā sözleri dürr-i ‘aden
- (36b)**
- 4 ‘ilmi ile fażlına hiç diyecek yoḳ anıñ
Cümlesi de böyledir Ḥaḳdan aña virilen
 - 5 Diḳḳat olsınsa eger şerḫine o ekmeliñ
Cān gibidir Meşnevī şerḫi ana beriden
 - 6 Mevlidi Anḳara’dır nāmı İsm‘aīl anıñ
Lafz-ı Rasūḫī daḫı maḫlasıdır pek ḫasen
 - 7 Ḥalveti olmuş idi evvel o zāt-ı şerīf
Nisbeti Bayrāmīye olmuş idi cümleten
 - 8 Ḳonya’ya sevḳ eyledi sa’iḳ-i taḳdīr anı
Şu‘le-i Mollā ile yaḳdı çerāgını şen
 - 9 Dergeh-i Dīvānī de Mevlevī şeyḫi olub
Ġalaḫanıñ Mevlevī-ḫānesi dār-ı seken

- 10 Rıhlet idince dağı tekye olub medfeni
Türbe yapub üstine ħālet-i ŧir̄in-dehen
- 11 Eylemek ister seniñ vasfını i' lā gönül
Sen de Murāda meded eyle k'ola hoş-süħan
- 12 Merdüm-i ŧi' rim benim ħalmaya ' uryān dağı
Sāye-i lütfında hem gidereyim pīrehen

45-Der-vasf-ı Ĥazret-i Seyyīd Nizāmeddīn El-Ĥalvetī (kuddise sirruh)

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Ĥazret-i Seyyīd Nizāmeddīn ħutb-ı evliyā
Ĥevne bir gelmiş gibidir hem o ŧeyħ-i pīŧvā
- 2 Hem dağı Sulṭān Süleymān ' aşrının ŧeyħi idi
Ĥāric-i bāb-ı Silivri medfen olmuŧdır aña
- 3 Ĥazret-i Ümmī Sinān ile mu' āŧır idi hem
Oğlu Seyfullah Efendi'yi aña ħıldı ' aṭā
- 4 Kendisi ħādir iken teslīke böyle eyledi
Kimse bilmez ħikmetin zīrā bu da sırr-ı Ĥudā
- 5 Vālidiniñ ululığına delālet eyledi
Ki buyırdı el-veled sırrı ebīhi Muŧafa
- (37a)**
- 6 Terk ü tecrīd iħtiyār itmiş idi ŧeyħ-i güzīn
Olmuŧ idi hem dağı vāreste-i ħayd-ı sivā

- 7 H azret-i Sult an S uleym an gibi Şah-1 muhterem
Za'ir olub da'vet-i maq b lesin itmiş rec 
- 8 Ba'z-1 ahy anda saraya hem de da'vet eylemiş
L ik ic bet itmemiŐ Şeyh-i 'aziz-i bi-riy 
- 9 'Alim   f zıl idi hem seyyid-i v l -haseb
V 'iz-i t ti-s han  yine-i giti-n m 
- 10 Sırrını taq dis its n H azret-i Mevl  anı
Eyles n cennetde c r-1 H abib-i kibriy 
- 11 R h-1 p ki yardım its n hem Mur d-1 m crime
Himmetiyle olalım biz v Őıl-1 sırr-1 beŐ 

**46-Der-vasf-1 Seyyid Niz m-z de Seyfullah Efendi el-H alveti (kuddise sirruhu'l-
' li)**

F il t n / F il t n / F il t n/ F il n

- 1 Şeyh Seyfullah Efendi mazh r-1 el af-1 H aŐ
T lib n  'ilmi b tından virir idi sebaŐ
- 2 NuŐk  ta r k itdiginden ehl-i 'aŐk n ŐevŐini
İstim 'a c n  ulaŐıyla idi da'im e-h aŐ
- 3 G lsit n-1 nuŐk na g l-z r-1 va det didiler
Ma' nisi her nuŐk nı zira edaŐ-ender-edaŐ
- 4 Hem muhibb-i hanedan-1 Muştafa'dır Ő bhesiz
Sevmez idi hem Yezidiyi de keyfe me'ttefaŐ

(37b)

- 5 H azret-i  mmi Sin n virdi hil fet hem a na
Bu s z m da ı benim  avl-i sa ihidir m ttefa 
- 6 Hem civ r-1 Mustafa P  a'da vardır tekyesi
Genc-i z atı anda medf n u mu alsım  urb-1 ha 
- 7 V lidi oldu Niz medd n-i  utb-1 evliy 
Eylemişdir c mle-i a r nımı bi-Şekk seba 
- 8 İtdi s d ta ne  bet hem o Şeyh-i p r-vef 
G rmedi devrinde evl d-1 Mu ammed hi  fel  
- 9 Ra met its n r h-1 p kine Hud  her dem anı 
G rmes n  abrinde de ma Őerde de aŐl   asa 
- 10 Bu Mur d-1 derd-mendi  pek mu ibbi dir seni 
Y d ider her r z u Şeb t  tende oldu ca rama 

47-Der-vaşf-1 H azret-i Şeyh   Abd lmecid Siv si (kuddise sirruh)

F il t n / F il t n / F il t n/ F il n

- 1 S yleyim bir Şeyh-i k mil anı da di le tamam
Z t-1 p kine anı    Abd lmecid olmuşdı n m
- 2 Mevlidi oldu Zile l kin Siv si didiler
Yazdı heb m Ők l ma alline da ı ta' l k-i t m

- 3 Şoñra yaqdı qalbini ‘ilmi-i ledünnî âteşi
Murg-ı ‘aqlı oldu zāhirden hele azād-ı dām
- 4 ‘Ammisidir Şeyh Şemseddīn-i Sivāsī anıñ
İltimās-ı aqtidā idüb qabūl itdi imām
- 5 Eyledi telqīn o gün hem halvete qoydı anı
Feyz-i Yezdānī ile ‘uzletde itdi hem be-qām
- 6 Beş sene müddet içinde hem halīfe eyledi
Yigirmi beş yaşında oldu zāhir u bātın tamām
- 7 İşte dervīşlik buna dirler ‘azīzim sen de bil
Tāc u hırqa zann idüb ‘ilm ü hünlerden olma hām
- 8 ‘İlm-i zāhir ilm-i bātından mürekkebe oldılar
Heb tarīqatdan geçen eslāf u aḥbab-ı kirām
- (38a)**
- 9 ‘Ammisī postında oldu bir zamān Sivāsda
Tutdılar destiyle damānıñ anıñ ḥayli feḥām
- 10 Şān u şöhet buldı rütbe o şeyḥ-i muḥterem
Gūş idüb Sulṭān Muḥammed zātını itdi merām
- 11 Gönderüb ḥaṭṭ-ı şerīfīñ qapucıbaşı ile
Da‘ vet içün ḥazret-i şeyḥi getürdi ḥoş-peyām
- 12 İmtiṣāl-i emr idüb sem‘ā vü ṭā‘a didi hem
Emr-i şāhiye dil ü cāndan olub munḳād u rām

- 13 Salṭanat dārına dahil oldu yümñile o zāt
Şehr-i Sivās oldu şeyḫe ba‘ d-ezīn ğayri ḫarām
- 14 Cāmi‘ -i Şehzāde’niñ münḫal olub va‘ zīyyesi
İtdiler tevcīh güyā kıldılar şeyḫi bekām
- 15 Şoñra itdi vā‘ iz-i Sulṭān Selim Ḥān irtiḫāl
Tekyesi ḫurbında olmaḫla anı itdi murād
- 16 Virdiler Sulṭān Selim vā‘ izliĝiñ şeyḫe o ān
Vā‘ iz oldu o kadīmī ma‘ bedi kıldı maḫām
- 17 Ḥaylī müddet geçdi Sulṭān Aḫmed evvel daḫı
İtdi inşā‘ cāmi‘ -i meşhūrını buldı ḫitām
- 18 Vā‘ iz itdi cāmi‘ ine ḫazret-i şeyḫi o şāh
Sulṭān Aḫmed cāmi‘ i vā‘ izliĝiñ buldı müdām
- 19 Hem Ayāşofya’da vā‘ iz olmuş idi ol zamān
Ḳaḫı-zāde münkiri ḫaşm oldu şeyḫe ber-devām
- 20 Āteş-i ḫıḫd u ‘ adāvet şu‘ lelendi gün-be-gün
Ġayret itdi aldırınca kendüsinden intiḫām
- 21 Baḫ nu‘ māya efendi ibret al bu kışşadan
Geldi bir meczūb ḫaḫıya itdi kelām
- 22 Tīz-i sicil eyle efendi ḫaḫı-zāde boynuñı
Urmaĝile emr itdi bu genci fahr-i feḫām

- 23 Cürmi de budır ki oldı evliyānıñ münkiri
Üç güne dek fevt olub bilsün bunı heb haşş-ı ‘ām
- 24 Pes cevāb itdi aña қаdı sicill olmaz bu söz
Tiz-i sicil eyle deyü çağırdı meczüb-ı benām
- 25 Dehşet aldı қаdıyı havf eyledi meczūbdan
Eyledi tescil meczūbın sözünü o hemām
- 26 Қаdı-zāde hasta olmuş idi o dem
Şağ u şola darbile atmaqda olmuş idi kām
- 27 Fa‘ it oldı hem üçinci gün ‘ unūd-ı şöhre-gir
Fevti ile oldılar hālķ-ı cihān heb şād-ı kām
- 28 Sen ne şandın evliyā āyinini ta‘ n itmegi
Razı mı bildiñ Hudāyı hem Resūlı ey gulām
- 29 İşte böyle boynını urur Resūlallah anıñ
Қabre girdik de görür hem de cezāsın tā-ķıyām
- (38b)**
- 30 Oğlu ki damādını hem de halife eyledi
Biri ‘ Ābdul-bāķī birisine oldı Nūrī nām
- 31 Sāl-i hicret bin olub hem zamm olunca kırķ tokuz
Rıhlet itdi dār-ı sāfilden olub ‘ ālı-maķām
- 32 Tekyesi iki idi birisine Yāvsī dinür
Cāmi‘ -i Sultān Selīmin ķurbıdır bil ey hümām

- 33 Birisi Eyyüb-i Enşārī civārında anıñ
Medfen oldı Һazret-i şeyhe yatur her şubḥ u şām
- 34 Meşneviniñ cild-i evvelden biraz ebyātını
Şerḥ idüb tafşıl üzere itdi taṭvıl-i kelām
- 35 Hem letā'ifle lezā'iz hem fezā'il-i şalāt
Üç kitābı daḥı te' lif eylemişdir o hüm-ām
- 36 Virmedi va' ziyeyi Sultān Murād Cem-i çeşm
Tāzedir oḡlu deyü itmezdi tensīb-i maḳām
- 37 Şeyḥ ' Alī Nakşīye virmek murad itdi anı
İki defa' zāhir oldı şāha şeyh ender-menām
- 38 İltimāş itdi ki virsün oḡluna vā' izliḡi
Eyledi Sultān Murād ısrār hem çekdi le-cām
- 39 Şeyḥ gördi diñlemez bu söyledi pes yerine
Zāhir oldı ' aḳıbet şāhid didi faḥr-i feḡām
- 40 Bilme misiñ nezd-i Ḥaḳda ḳadrini o serveriñ
Vā' iz eyle oḡlını babasını eyle be-kām
- 41 Gördi hem Dāru's- sa' āde Aḡası müfti ile
Böyle rü' yālar o gice tā olunca şubḥ-ı bām
- 42 Vā' iz itdi oḡlını ḥaṭṭ yazdı tevcīhi için
İşte böyle heb erenler işleriñ eyler tamām

- 43 Eylesün taḳdīs-i dā'im sırrını Yezdān anıñ
Sāyebān olsun Murāda himmeti hem ve's-selām

48-Der-vasf-ı Sivāsī-zāde eş-Şeyḫ-i 'Ābdül-bākī Efendi (kuddesallāhu sırrehümā)

Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilātün/ Fā' ilün

- 1 Şeyḫ 'Ābdül-bākī'yi de söyleriz biz diñle gel
Şeyḫ Sivāsī Efendi-zāde'dir bu bŷy-ı-ḫalel
- 2 Mevlidi Ḳoşantıniyye oldu şehri el-aşıl
Fā' iḳ idi şeyḫ-i Türkāna o şeyḫ-i bī-bedel
- 3 Sultān Aḫmed vā' izi olmuşdı bā- emr-i Resŷl
Naḳl olundu bundan aḳdem bī-garaz hem bī-' ilel

(39a)

- 4 Ālim ŷ āmil olub mürşid-i kāmil idi
Vālide virdi ḫilāfetlik şanma bī-maḫal
- 5 Cum'a gün cāmi' ṭolardı istimā' içün anı
Gŷş-ı canla va' zını diñlerdi herkes bī-maḫal
- 6 Va' iz ḫoş-lehce hem de ḫoş-sŷḫan olmuş idi
Hem ḫafi-ḳavvāl-i bi'l-ḫaḳ idi istemezdi vecel
- 7 Munḳati' idi cihāndan 'uzlet itmişdi o zāt
Zŷmre-i maḫlŷḳdan da olmuş idi bī-emel

- 8 Sāl-i hicret biñ yüz oldı ‘azm-i ‘ukbā eyledi
Rūhına ilbās olunsın huld-ı ā‘lām-ı hulel
- 9 Murğ-ı ruhı çünki olmışdır anıñ adn-‘āşiyān
Vālidiniñ türbesi de cismine oldır maḥal
- 10 Ben de ahlāfıñdanım Sulṭān Aḥmed şeyḫiyem
Gel yetiş imdādıma gelmeksizin mevt ü ecel

49-Der-vaşfi ‘Abdūlaḥad Nūrī Efendi (kuddise sirruhü’s-şāmed)

Fâilâtün / Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

- 1 Oldı bir gelmiş cihāna ḥazret-i ‘Abdūlaḥad
Sırrını taḫdīs itsün diyelim Rabb-ı Şamed
- 2 Maḥlaşı Nūrī idi zīrā ki şāḫib-i nūrdur
Ṭarz-ı etvārını cümle ehl-i Ḥaḫ itdi pesend
- 3 Şeyḫ Sivāsī cenābından görüb ādāb-ı rāh
Vāşıl-ı sırr-ı fenā olmakla oldı serr-bülend
- (39b)**
- 4 Hem beḫābillāha irdi sāyesinde şeyḫiniñ
Şoñra ḫuṭb-ı evliyā oldı olub Ḥakdan meded
- 5 Ba‘z-ı nuṭḫında beyān itdi daḫı ḫuṭb oldıgıñ
Sözlerim ḫaḫdır efendi itme inkārıyla red
- 6 Cāmi‘inde Fatiḫiñ hem va‘ız-ı cum‘a idi
Bāyezid ile Süleymāniyyede hem itdi bend

- 7 K̄adr-i şeyh̄ini Ayāşofaya'ya naql itdiler
N̄ice yıllar va' z idüb anda o şeyh̄-i müstenid
- 8 Hem Ayāsofyadan kürsī-i ' arşa yol bulub
Vā' iz-i cümle melā'ik oldı hem şeyh̄-i ' Abdülahad
- 9 Hicret-i fahr-i cihāniñ oldı bin altmış biri
Baħr idi şevk̄inden itdi irtiħāl cezr ü med
- 10 Cāmi' -i Bu'l-fetħe nefsi-pākī naql itdiler
Almadı meydan zīrā añladı cem' -i bī- ' aded
- 11 Heb meşāyiħ itdiler tensīb' Abdülbākiyi
Cümleniñ re'yi ile kıldı namāziñ şeyh̄-i ferd
- 12 K̄oydılar tabuta şeyhi baş üzre hū deyü
Şeyhiniñ yanına yol buldı o pīr-i ercümend
- 13 Türbesiñ ħāricinde ħapuniñ yanına da
Defin olınmuşdır o mevzi' de o genc-i bī-nümā
- 14 Yazdı zeylinde bunı ' Uşşākizāde bilmiş ol
Sāħil-i baħre gidüb bir gün oturmuşdı o merd
- (40a)
- 15 Geldi bir sa'il-i su'āl itdi cenāb-ı şeyh̄den
Yoħ idi bir aħçe yanında ki virsün onda
- 16 Emr idüb yanındaki dervişlere ki vireler
Didi şeyhi eyledi şaħķ-ı şefe o müstemend

- 17 İsterim ben senden ihsān ey keremkānım benim
Evliyā altun ider hākī didiler itme redd
- 18 Şeyh o demde elini şundı zemine ey ‘azīz
Aldı bir kabza türābı sa’il açdı aña yed
- 19 Avcına koyduğda altun oldu toprağı anıñ
Ba’ zısı düşdi yere kapdılar anı cümle merd
- 20 Hem teberrük itmek için şakladılar çok zamān
Ağzın sürse eger çeşmine giderdi remed
- 21 Sırrını taqdis idüb hem himmetini sāye-bān
Dāimā itsün Murāda Hāzret-i Rabb-i Ehad

50-Der-vaşf-ı Hāzret-i Şeyh Ümmī Sinān (rađiyallahu ‘anhū’l-Ḥannān)

Fâilâtün / Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

- 1 Āb-ı rü-yı Ḥalvetīdir hāzret-i Ümmī Sinān
Kuṭb-ı aqṭāb-ı cihāndır piş-vā-yı vāşılān
- 2 Şeyhi olmuş idi Seyfullah Efendiniñ o zāt
Hem ḥalife kılmış idi anı o şeyh-i cihān
- 3 Terbiyet buldı Hüsāmeddīn ‘Uşşāķī dahı
Ana da virdi ḥilāfet hem o pīr-i ‘ārifān
- 4 İsmi İbrāhim idi Ümmi Sinān ile şehīr
İki tekve şehrāmininde aña oldu mekān

- 5 H azret-i Sulţ an S uleym an   aşrıdır   aşrı dağı
İltif at itdik e ana  azret-i Ő ah-ı cih n
- (40b)
- 6  ekmey b hem zemm   ta  na başladı Ebussu   d
M fti   abil oldu H b l tek  mm  Sin n
- 7 Yazdı fetv alar dağı hem ehl-i devrin k frine
M sta il-i raf dır bunu dey b itdi bey n
- 8 Heb  aseddendir bu işler oldu devr n v sita
 ekmede bu ta  nı aŐ ab-ı  ari at her zam n
- 9 B   işi Ebussu   d u  adız de oldılar
Birini  derdi Siv s  birini   mm  Sin n
- 10 İltifat p diŐ h  oldu ink ra sebeb
 amiyyet-i d niyyeden olmadı vall hi in n
- 11 G ne g ne g rdiler herkes ker m ti  anı 
M mk n olmaz ki idem ta  d dile ben de  iy n
- 12 Du ter-i pakizesi irŐ d iderdi herkesi
R bi  a sırrına maz har olmışdı b -g m n
- 13 Erkek evl dı yok idi  azret-i Őey hi  vel 
K 'im idi du teri erkek yerine ey c v n
- 14 Be zedi bu sırr-ı pinh n a na kim terk itmedi
Ger i evl d-ı z k r  yerine fa r-i cih n

- 15 Lîk terk itdi yerine Һazret-i Fāṭimā'yı
Ḳā'im oldı nice biñ erkek yerine dāderān
- 16 Sāl-i hicret eyledi ʈoḳuz yüz daḡı elli sekiz
Murḡ-ı rūḡı uçdı cināne olub ḡuld- āṣiyān
- 17 Hem edā oldı salātı Cāmi' Bu'l-fetiḡde
Ḳomṣu oldı Ḥālīd bin Zeyd'e o cennet-mekān
- 18 Sırrını taḡdīs itsün Һazret-i Yezdān anıñ
Mükrem olsun cennet-i a' lāda rūḡı cāvidān
- 19 Bildiḡiñ her bir ' ulūmından teberrī eyleyüb
Böyle ümmī olma efḡāldir efendi bil inān
- 20 Sen deyüb Ümmi Sinān geḡme bu zāta ḡoṣca baḡ
' İlmini istif idersin ' arṣa varır bī-gümān
- 21 Ḥāzır olsun himmet-i pāki bizde her dem anıñ
Rūḡ-ı ḡudsisi Murāda yardım itsün her zamān

51-Ḥikāyet-i mütenāsibe fī-hāze'l-maḡām

Fâilâtün / Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

- 1 Bir ḡikāye naḡl idem cāndan eyü diñle hemān
Var idi bir ümmī lakin Aḡmed idi nām-ı ān
- 2 Maḡlaş olmışdı Kemāleddīn o zāta ṣübhesiz
Ḥalḡ beyninde Kemāl Ümmī dimekle buldı ṣān

- 3 Geldi bir gün Ebussu‘ūd’a şordu hem bir mes‘ele
Didi vardır bir müşkilim sen müftisiñ eyle beyān
- (41a)**
- 4 Ben bir ümmī ādemim daḥı adım Ümmī Kemāl
Sen efendisiñ ulusıñ kalmasuñ şübhem nihān
- 5 Didi müfti müşkiliñ söyle virem fetvāsını
Ma‘den-i cümle ‘alāmım bilmedigim yok hemān
- 6 Didi ‘ilmu’llaha nisbet ‘ilm-i maḥlūkı baña
Farz-ı taḳdir eyle göster bileyim tebn-i ‘ayān
- 7 Der-‘aḳıb müftī eline ḥāme-i fetvāsını
Aldı kāğıd üstine bir noḳta koydı hem o ān
- 8 Didi İlmü’llāh farz it kāğıdı ey ümmī sen
Noḳta da daḥil midir ey müḳtedā-yı ‘ilelān
- 9 Didi belī enbiyāniñ evliyāniñ ‘ilmi heb
Ehl-i ‘ilmiñ daḥı ‘ilmi daḥil oldı bī-gümān
- 10 Pes didi ümmī ayır bu noḳtadan sen ḥişşeni
Fahır-i ‘ālem ḥişşesin daḥı ayır gitsün gümān
- 11 Geldi ḥayret müftiye ḳalmadı ḥiçbir diyecek
Hem sükut itdi o demde oldı lāl u bī-zebān
- 12 Baḳdı ümmī müftiniñ ḥāline hem didi aña
Böyle ‘ilm-i ḥiç ile fetvā virirseñ her zamān

- 13 Ehl-i tevḥīdi idersiñ hem daḥı tekfir sen
Zikr ile devrān idüb döndi cemī^c-i ‘ārifān
- 14 Ṭa^c n iderseñ evliyā āyīniñi dirseñ raḥş
Ṭavşānoḡlunı oyunı raḥş odır bil sen hemān
- 15 Dönmedi mi o iki ulu Cüneyd ü Bāyezīd
Şeyḥ-i Şıblī ile Mevlānā daḥı heb^c ‘āşıḳān
- 16 Baḳ Ḳuşeyriye efendi yoḳdır vecd ü semā^c
Hem tevācüd eyledi işbāt o pīr-i nüktedān
- 17 Mültekā ile dururda olmamaḳla vecd ü māl
Yoḳ mıdır şandıñ efendi ‘aşḳ-ı Yezdān-ı cihān
- 18 Evliyāullāh āyīnin idersin ṭa^c n u zemm
Böyle itdi ‘azīzim geçmiş olan müftiyān
- 19 Müftiye inşāf geldi böyle fetvā ba^c d-ezīn
Yazmadı bir daḥı o ‘allāme-i devr u zamān
- 20 İşte Allah ‘ālimi inşāf ider böyle olur
Eylemez şimdi olanlar raḥm-ı inşāf ey cüvān
- 21 Yā İlāhi şerlerinden sen emīn eyle bizi
Ḳara ḥāzır ellerinde hem sürerler her zamān

(41b)

52-Der-vaşf-ı Hüsameddin ‘Uşşākī (kuddise sirruhü’s-sāmī)

Fâilâtün / Fâilâtün/ Fâilâtün/ Fâilün

- 1 Hem ʔarīḳ-i Ḥalvetide bir ʔutub daḫı saña
Söyleyim cān u gönülden istimā‘ it dāderā
- 2 İsmi olmuştır Hüsameddīn o zātūn biliñiz
Pirdāş gibi olmuştır bu da seyf-i Hudā
- 3 Oldı ma‘ nāsı ḫüsāmında hemān keskin ʔılıç
Münkerātūn boynını urmuş idiler bī-şadā
- 4 Mevlidi ‘Uşāḳ oldı belde-i meşhūredir
Geldi İstānbul’a ki tedrīs ile meşḡul olā
- 5 ‘ālim u ‘āmil idi hem fazıl u kāmil idi
‘İlm-i zāhirde bızā‘ a şāḫibi idi şehā
- 6 Başladı kürsī-nişin olmaḫlıḡa cāmi‘ de hem
Ṭālibāna ders virüb tedrīse itdi ibtidā
- 7 Buldı şöhret ‘Uşşākī deyu bu beldede
Va‘ z dersin eyler idi şıdḡile hem bī-riyā
- 8 Sā’iḳ-i taḡdīr ānı Ümmī Sinan sevḡ idüb
Sālik oldı rah-ı ḫaḡḡa şeyḡe itdi iḡtidā
- 9 Āteş aldı ḫāne ol hem ʔutışdı cān evi
Dersini de va‘ zını da cümlesin ʔıldı fedā

- 10 Sūhtelikden fāriğ olub dervīş olanları sen
Şāyayım dirseñ cihānda mümkin olmaz ey fenā
- 11 Görmemişdir bir eḥad dervīş-i sūhte oldıgıñ
Bu nedendir ey efendi sen bunu gel añla hemdā
- (42a)
- 12 ‘ārif-i sırr-ı fenā hem vaşıl-ı sırr-ı beḳā
Sāyesinde oldı şeyhiniñ o zāt-ı pür hemdā
- 13 Ḥaḳḳı oldı pes ḥilāfet virdi irşāda izin
O daḥı bir şeyḥ-i ‘ālī-ḳadri oldı ey baba
- 14 Sāl-i hicret biñ ile seksen olunca ey aḥī
‘ālem-i fāniyi ḳoydı eyledi ‘azm-i beḳā
- 14 Terbiyet ḳıldı nice cem-i ḡafiri o sened
Bir ḳul oldı Ḥalvetiden dindi ‘Uşşāḳı aña
- 15 Mesken itmişdi Ḳāsımpaşayı şeyḥ-i muḥterem
İtmişidi hem o mevzi‘ de hemān tekye binā
- 16 Defn olındı tekyesinde ḥazret-i şeyḥ-i güzīn
Sırrımı taḳdīs itsün rüz- ışeb her dem Ḥudā
- 17 Yād ḳıldım ben seni sen de Murādı yād ḳıl
Feyz-yāb it hem daḥı muḳtedā-yı evliyā

53-Der-vaşf-ı İsmâ' il Rûmî (kuddise sirruh)

Mefâîlün / Mefâîlün / Feûlün

- 1 Tarîk-i Kâdiriniñ serr-bülendi
Cenâb-ı Şeyh İsmâ' il Efendi
- 2 Bulup şöhret dağı Rûmî ile hem
Zamânında olanıñ ercümendi
- 3 Anañolıda deşt-i Tosya'dan hem
Açıldı genc-i cisminiñ de müstmendi
- 4 Tarîk-i Kâdiride pîr-i şânî
Dinür aña odır haqqıñ pesendi
- 5 Binâ itdi nice mevzi' de dergâh
İderdi cümleye hem nuş u pendî
(42b)
- 6 Biri Topḥâne qurbında anıñ hem
Ziyâ-pâş idi anda meh menendi
- 7 Cenâb-ı ḥazret-i Sultân Aḥmed
Anı hem cāmi' ine şeyh idindi
- 8 Vazîfe-i zıkr için ta' yîn idince
Didi olmaz tariḫiñ şeh-levendi
- 9 Bu zıkrî eyleriz Allah için biz
İdelim mi vazîfe çün ü çendi

- 10 Cevābında didi Sultān Aḥmed
Devāmıyçün didim aqçe melendi
- 11 Didi şāha daḥı o şeyḥ-i zī-şān
Qoşar bu zıkre aḥlākım semendi
- 12 İle'l-ān olmada bu zıkr ānda
Gelür bu meclise Hindile Sindī
- 13 Biñ elli üç olunca sāl-i hicret
Gidüb şehre qodı bu köhne kendi
- 14 Aña medfen kıldı tekyesi hem
Olındı defn-i genc-i bī-menendi
- 15 Ḥudā sırrını takdīs ide anıñ
Murād üzre cinānında ide ḥandi

54-Der-vaşf-ı āḥund-ı büzürgvāru'l-ḥāc Süleymān Neş'et (kuddise sirruh)

Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün / Mefâilün

- 1 Cihāna bir gelenlerden degil mi ḥazret-i üstād
Ana şānī bulunmaz mümkün olmaz eylemek ta' dād
- 2 Ebul-feyz idi Ḥaqqā ḥoldı şagirdi ile 'ālem
Güneş gibi 'ayāndır bu sözüm sen itme isti'ād
- 3 Cenāb-ı ḥazret-i Mollā-yı Rūmī gibi cem' itmiş
Şalāḥ u zühd ü 'irfānı daḥı 'aşqa olub mu' tād

- 4 Teni nāzik lisānı pür-faşāḥat hem laṭīf-i eṣ'ār
Musahḥar ḥāme-i ḳudret iderdi o sūḥan inṣād
- 5 Aña keşf itmiş idi Meşnevisiñ ḥazret-i Mollā
Nice yıllar oḳutdı güne gün ma' nī idüb icād
- (43a)**
- 6 Oḳudır idi Ḥāfız Şā'ib ü Şevket Dīvānıñ hem
Eger görseydi aşḥābı ana dirlerdi taḥsīn bād
- 7 Gülistān dersi bezmi yer Gülistān-ı İrem oldu
Oḳuta Bostān bŷy-ı cinānı hem olurdı yād
- 8 Oḳutdı hem daḥi dīvān-ı bī-dil Ḥazret-i Hā'ce
Eger bī-dil olaydı dir idi elbet mübārek bād
- 9 Eger Pendi oḳutsa pend olurdı cümle şāgirdān
İderdi nuṭḳı ile rāh-ı ḥaḳḳa cümleyi irşād
- 10 Şeḥāb-ı 'ilm-i pākinden 'aceb tufān-ı ma'rifet
Cihāna yağdırub nāfi' itdi ḥazret-i üstād
- 11 Kitāb-ı Meşneviniñ evvelinden iki beyti hem
'Aceb şerḥ eyledi Cāmī cihāna şaldı nām u ad
- 12 Anı hem tercüme itdi faşīḥ elfāz ile ḥazret
İşitse Rŷm-ı Veysī baḡ-ı cennetde olurdı şād
- 13 Ṭariḳ-i Naḳşibend için risāle yazdı o server
Ṭariḳin cümle aḥvāliñ içinde eyledi hem yād

- 14 Yā Dīvān-ı şerīfīñ vaşfını tavşīf mümkin mi?
K'ider her nuṭṭı var mı mişlimiz söyle deyü feryād
- 15 Tāzıcıbaşı-zāde Hāzret-i Agāh Efendiye
Bilenler eylediler heb tariķinde anı üstād
- (43b)**
- 16 Kibār-ı Naķşibendīden idi Tāzıcı-zāde
Olub şeyṭān ile nefsiñ elinden kuş gibi āzād
- 17 Vücūdı mehd-güne ķondı İstānbul'da ol zātıñ
Süleymān Neş'et oldı nām-ı pāk-i hāzret-i üstād
- 18 Daḫi hem vālidıyle gitdi ḫacca sürdi yüz beyte
Gelince Konya'ya ilbās-ı sikkeyle olub dil-şād
- 19 Ayāşofya şeyḫi Yasini-zāde Efendi'den
Daḫı tekmi-i nüşḫa itdi hem ol şāḫib-i isti'dād
- 20 Der ü dervāzesi meftūḫ idi aşḫāb-ı ḫācāta
Konağı tekye gibi oldı dervişānla ābād
- 21 Olnca sāl-i hicret biñ iki yüz yigirmi iki hem
Düşerdi murğ-ı rūḫı anıñ hoş-dāmene şayyād
- 22 Kūşūr-ı cennet-i a' lāda iskān eylesün Allah
Daḫı rūḫ-ı şerīfını tecellisiyle kılsun şād
- 23 Edā oldı şalāti Cāmi'-i Sulṭān Muḫammedde
El üzre baş üzere ķoydılar na'şını hem evtā

- 24 Zikirler hem şalâlar cerh olurdı piş-i naç şında
Fırâķile iderler idi dağı nâle vü feryâd
- 25 Eger ol rûz-ı yeç s-i mâtemi görmiş olaydıñ sen
Dir idiñ işte budır vaç d olınan ç arşa-i miç âd
- 26 Kerâmât-ı ç adide naql olındı zât-ı pâkinden
Sühan ıtñâb olur havfiyle itdim naqlini ibç âd
- (44a)**
- 27 Veliyyullah olduğında yoğdur şübhemiz kaç ā
Bu söze müttefiķdir gördüğüm abâ ile ecdâd
- 28 Dağı Topķapusınıñ ĥâricinde genc-i cismi hem
Muţalsımdır ziyâret eyle ç aşık hem kıl istimdâd
- 29 Eyâ Aĥund-ı zî-şân merhamet kıl bende-i zâda
Ķuluñdır ç aşıkıñdır bu Murâd-ı mücrim-i nâ-şâd
- 30 Seniñ şâgirdiniñ şâgirdi oldı evc-i cehdinde
Umar feyziñ bu bendeñ çünki itdiñ câyına iķç âd

55-Der-medĥ-i Ĥâzret-i Üstâd Büzürgvâr Ĥâçce Süleymân Vaĥyî (kuddise sirruh)

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün

- 1 Diñle cânile beni eyleyim saña beyân
Bir ulu zâtı ki olmuş idi üstâd-ı cihân

- 2 Nām-ı pāki de Süleymān idi Vaḥyī maḥlaşı
Şeyḥ ile ḥā`ce dimek oldı o zāta şāyān
- 3 Mevlidi oldı ānıñ belde-i İbra`il hem
Ṭunaniñ karşı yaqasında olub şöhre-künān
- 4 Gelicek belde-i İstanbul'a sā`ikānı
Sevḳ idüb Neş`et üstād nice devr ü zamān
- 5 Oqumış cümle dīvānı daḥī Meşnevī`yi
O ḡāza iderken cümlesin görünmiş inān
- 6 Şehr-i yedinde daḥı a`lā oqur idi beytini
Virgisinde kimiñ oḡlu dimemişdir Yezdān
- (44b)**
- 7 Ḥaṭṭ-ı ta`lik yazan Ḥā`ce Yesārī meşhur
Şol eliyle o ḥaṭṭı ḥazrete itmiş iḥsān
- 8 Re`şa-dār oldıḡınıñ şol elile hem meşhūr
Allah Allah ne `aceb işlere ḳādir Raḥmān
- 9 Şoñra düşmüş diline āteş-i `aşḳıñ İlähi
Bursevī Şeyḥ Emīn`i idinüp şeyḥ hemān
- 10 Sālik olmuş reh-i Ḥaḳḳa daḥı bulmuş Ḥaḳḳı
`ārif-i Ḥaḳ idüḡi zāhir idi dime yalān
- 11 On sene dersinde ḥāzır idi bu `abd-ı za`ıf
Güne gün keşf-i kerāmātını gördüm heme-ān

- 12 Gidüb üç kerrede Һacca daҺı o şeyh-i ‘azīz
 Yüz sürüb beyt-i Һudāya olaraq sa‘y-künān
- 13 Bir sene daҺı olub zayf-ı Һabīb-i Ekrem
 Belde-i Tayyibede olmış idi hem mihmān
- 14 Meşnevī’yi oқur idi bahr-i hiffete devrüz
 İki gün daҺı Devāvin u Gülistān Bostān
- 15 Müntesib idi eҺādiş-i şerīfe gele
 Hem Fütūhāt u Füsūsı daҺı eylerdi beyān
- 16 Һā‘cegāna daҺı hem şāh-ı Bahāeddīne
 Қalbiniñ rabtı idi cümleniñ ‘indinde ‘ayān
- (45a)**
- 17 Her gice kıldı teheccüd hele terki yoқdur
 Ayda bir kere de eyler idi Һatm-i Қurān
- 18 Dā’imā diz çöker idi iki diz üstüne hem
 Görmedim ğayrı oturdığını rüzān u şebān
- 19 Zātına her ne hediye gelür ise elbet
 Anı tenşif idüb nişfini şaқlardı hemān
- 20 Fuқarāya ğurabāya gelene virir idi
 Nişfini daҺı vekīlimizce verir idi inān
- 21 Zāhir idi daҺı vechinde MuҺammed Nūrī
 Her gün rüyını elbette olurdı Һayrān

- 22 Bir küçük çakı ile bir koca deste çübü
Yapar idi ki yüz aletle yapar üstādān
- 23 Dağı hançerler için hem de muşanna‘ kabza
Yonar idi o çakı ile o üstād-ı zamān
- 24 Hāriķ-i ‘ādet idi bu işi elbette anıñ
Sen kerāmet di buna aç gözüñ ey rūḥ-ı revān
- 25 Gördigim keşf ü kerāmātını ta‘ dād idemem
Ma‘rifetde dağı olmuş idi baḥr-ı ‘irfān
- 26 Oğlı aldı ne te‘essüf ne taḥayyüf gördüm
Güiyā yok gibi tıtdı anı o pīr-i cihān
- 27 Sāl-i hicret biñ ikiyüz otuz üç oldu tamām
Gülsitān-ı İremiñ bülbülü oldu güyān
- (45b)**
- 28 Şeb-i Azīnede rūḥını idüb hem teslīm
Oldı belde-i Eyyub şalātına mekān
- 29 Pes-edā oldu şalāt-ı cum‘ a hem bu namāz
Kıondı hem pīşgeh-i Hālīde na‘ aşı o zamān
- 30 Bir ‘acib tezkiye hem bizde du‘ā buldı vuķū‘
Oldı sana semā-i cümlesi emin-i kevyān
- 31 Hem oķundı nice biñ Fātiḥa rūḥına anıñ
Zikriyle hū diyerek na‘ şı kıonub bir ser-cān

- 32 Hem şalâlar virülür idi emâmında dağı
Tüb-ı kapu hâricine gitdi anıñ na' şı o ān
- 33 Hocası Neş' et Efendi yani oldı medfen
Defin olındı oraya ağladı heb ins ile cān
- 34 Raḥmet olsun ana hem ḥazret-i ḥaḫdan her dem
Rūḫ-ı pākide anıñ cümleye olsun nekrān
- 35 Nice yıllar ḫıdmetini eyledi şıdḫla Murād
Himmet it sende Murād'a dağı ḫuḫb-ı cihān
- 36 Şimdi o şafını alınca ider cānına heb
Yād ider ismini her yirde seniñ ez-dil-i cān

56-Der-medḫ-i nesl-i Ḥazret-i Mevlānā ' Ābid Çelebi (k.s.)

Feilâtün/ Feilâtün/ Feilâtün/ Feilün

(46a)

- 1 Oldı diniñ ulusı şübhe ne ' Ābid Çelebi
Mişli yok gezeñ eger Hindile Şām u Ḥalebi
- 2 Nesl-i Mollā-yı cihān idi o zāt-ı ekrem
Seyyid olmaḫlıḫla ' ālī idi hem nesebi
- 3 Ḳonyadan belde-i İstānbula naḫl itmiş idi
Ḳaḫı-i belde olub böyle idendi laḫabı
- 4 Uydurub emr-i ma' āşı yolına ḫoymuş iken
Düşdi ḫalbine anıñ āteş-i ' aşḫıñ lehebi

- 5 İbn-i Edhem gibi terk eyledi cümle varını
Şeyh İlahî'ye gidüb oldu mürid on Halebî
- 6 Bezl idüb himmetini rāh-ı Hudāda şeb ü rûz
Gün be-gün artdı anıñ ceddile sa' y u talebi
- 7 Vaşl-ı sırr-ı fenā oldu beķāyı buldı
Rāz-ı vaħdetle açıldı daħı o ğonca lebi
- 8 Viridi irşāda icāzet daħı şeyhî ana hem
Geldi İstanbul'a itmekde olub şükr Rabbi
- 9 Post-ı irşāda oturdı nice yıl şeyh-i güzîñ
Oldı çok kimseleriñ eyliginiñ hem sebebi
- 10 Hem tariķinde binā eyledi bir tekye-i hûb
Fātihiñ kurbı idi semt-i Yesāre Çelebi
- 11 İki pîr-dāş idiler birisi Seyyid Aħmed'dir
Özi evşāfda Buħāri idi anıñ laķabı
- (46b)**
- 12 Sāl-i hicretde toķuz yüz iki buldıķda
İtdi lā-hūta sefer ķoydı bu dār-ı ta' abı
- 13 Tekyesi karşısu cismine hem olub medfen
Rāħata vardı ķovdı şiddetile hem nasabı
- 14 Kıuddesallahu deyüb eyle du' āyı ikşār
Gel Murāda ki yetişün sana ' ilm ü edebi
- 15 Bunı isterdi ki cediti gide bu yollara bu
Kādıññ yoluna da zāhir idi hem ğazabı

- 16 Dinülür ise sezâdır ana cân u dilden
Evliyânîñ çelebisi idi ‘Ābid Çelebi

57-Der-medh-i Kûṭb-ul-‘ārifin Ḥazret-i Meḥmed Emin-ül Toḳadî (k.s.)

Fâilâtün / Fâilâtün / Fâilâtün /Fâilün

- 1 Naḳşibendî güllerinden bir gül-i ra‘nâ da bu
İster iseñ söyle bülbül bir gül-i zîbâ da bu
- 2 Nâm-ı pākidir Meḥmed hem Emîn oldu laḳab
Gülşen tekyesinde bitmiş vird-i müstesnâ da bu
- 3 Mevlidi oldu Toḳād şehri daḫı o serveriñ
Şeyḫ-i Toḳadî dinür hem rütbe-i bālâ da bu
- 4 Ders oḳutmuşdı Süleymāniyye’de ḫaylî zamân
Olmışdı ḫā‘celikte rütbe-i ‘ulyâda bu
- 5 Şoñra ‘azim itdi Ḥicāza ḳaşd-ı ḫacc ile o zāt
Şeyḫ-i Yekdest’i görünce şüret-i ma‘nâ da bu
- (47a)**
- 6 Terk-i elfāz eyleyüb ma‘ni yolunı tutdı hem
Oldı her aḫvālını hem şeyḫine inhâda bu
- 7 Eyledi tekmîl sülükîñ hem icâzet âḫz idüb
Geldi İstanbul’a oldu mesned-i vâlâda bu
- 8 Ḳā’im oldu mesned-i irşâda da ḫayli zamân
Zâhir idi ululığı olmadı aḫfâda bu

- 9 H̄alvet-ender encümen olmışdı dā'im ʿādeti
H̄alveti kesrette idüb olmadı tenhāda bu
- 10 Şāh-ı bāṭın idi taḥt u tācı var idi anıñ
Bār-gāhıñ aşıkāra kordı hem şahrāda bu
- 11 Sāl-i hicret biñ yüz ellisekiz oldıķda tamām
Olmadı dünyāda oldı cennetü'l-me'vāda bu
- 12 Defn olındı kurb-ı Zeyrekde o şeyḥ-i muḥterem
Cismi yerde rūḥı lākin cennet-i a' lāda bu
- 13 Böyle bir şeyḥ-i hüner-ver pür-ma'ārif çok zamān
Görmemişdir cism-i İstanbul meger dünyāda bu
- 14 Böyle bir şeyḥ daḥı inşāf yok mı zāhidā
Yine ʿindiñde seniñ elbet olur ibāde bu
- 15 Sırrını taḥdīs itsün rüz u şeb ol serveriñ
Hem tecellī eylesün kim mürşid-i a' lāda bu

(47b)

- 16 H̄āzır olsun hemti hemde Murādiñ üstine
Kılmadan bu nazmı inşā maḥşad-ı aḥşāda bu

58-Der-medḥ-i H̄azret-i Sulṭānül-ʿāşıkīn Müsteḥkimzāde Süleymān Sa' deddīn

(k.s.)

Feilātün / Feilātün/ Feilātün/ Feilün

- 1 Müstakimzāde daḥı toḡrısı bir er idi hem
Söylemek üstümüze oldı anı da elzem

- 2 Nāmi olmuşdı Süleymān laqabı Sa‘ deddīn
Sa‘ d-i şāni de disem sözüm olmaz mübhem
- 3 Hāzret-i şāh-ı velāyet ki ‘ Alīdir bī-şek
Yaz dīvānına bir şerḥ ol şeyḥ-i ā‘ lem
- 4 İtdi sa‘ y ile daḥı tercüme Mektübātı
Rūḥ-ı Fāruḳīyi eyledi şād u ḥurrem
- 5 Biñ risāle yine yazmışdı disem çok olmaz
‘ Arabī Fārisī Türkī ne ‘ aceb itdi raqam
- 6 Ḥatt-ı ta‘ līk ile de çok kütüb itdi taḥrīr
El emegiñ yir imiş ya‘ nī o şeyḥ-i ekrem
- 7 Hāzret-i Şeyḥ Toḳadī idi şeyḥi anıñ
Şeyḥiniñ ḥilyesine türçüme de urdı kalem
- 8 Yek biñ eyledi tebyīn-i maḥabbetden anı
Didi biñden berü yoḳ mişli anıñ gelmedi hem
- 9 Şeyḥini böyle bilür işte mürīd-i şādık
Zann ider şeyḥini ‘ ḡavṣ ile de ḳuṭb-ı a‘ zam
- (48a)**
- 10 Sāl-i hicret biñ ikiyüz iki olunca tamām
Kendi dünyādan olub şīve-i ḥūra maḥrem
- 11 Defn olub mürşīdiniñ yanına bu şeyḥ-i celīl
Oldı o buḳ‘ a-i cennetde de şeyḥe hem-dem

- 12 Ehl olub böyle ʃarīḳ müteaddid var iken
İtdi terk cümlesini nite ki İbn-i Edhem
- 13 Raḫmet olsun cānına Ḥaḫdan olub hemde selām
Görmesün ʃ arṣa-i maḫşerde daḫı ḫüznile hem
- 14 Bende gördüm birisiñ söylerim inṣāallah
Münzevī Şaliḫ Efendi denilür aña da hem
- 15 O daḫı tārik-i dünyā idi şāliḫ er idi
Ḥāmesiyle geḫinür idi o zāt-ı efḫam

Temmet tamām biʃ avnillahi'l-Meliki'l-Azizi'l-ʃ Allām

İşbu kitāb Mollā Murād Divānı biñ iki yüz ʃoḫsān senesi māh-ı Cemazī-ül-aḫiriñ
Nışfında El-ḫāc Hüseyin Efendi'niñ maʃ rifetiyle ʃabʃ olub ve ʃabʃ u neşr-i
ḫuḫuḫı

Mezkūru'l-ḫāc Hüseyin Efendi'ye rāciʃ dir

Ḥurrerehu Sālim Şıdḫı

Sene- 1290.

SONUÇ

19. yüzyıl, Divan şiirinin son zamanları olsa bile eski şiir geleneğini sürdüren şairlerin sayısı, diğer yüzyıllara göre hiç de az değildir. 19. yüzyılda Divan şairlerinin yetişmesinde etkili olan iki çevreden biri tasavvuf ve tarikat çevresidir. Bir tarıkata girmemiş, bir şeyhe gönül bağlamamış şair yok gibiydi. Çalışmamızın konusu olan Nakşibendî Mehmed Murad, 19. Yüzyıl Osmanlı tasavvuf ve tarikat çevresinde önemli bir âlim, şair ve şeyh olup, yazdığı Dîvân adlı eseri de tamamen dinî ve tasavvufî nitelikte bir eserdir.

Mehmed Murad Dîvânı, klasik divan geleneği çerçevesinde yazılmış bir divandan ziyade, Hz. Peygamber'e, Ehl-i Beyt'e ve tarikat ve mutasavvıflara yazılmış şiirlerden oluşan bir divançe mahiyetindedir. Dîvân, edebî bakımdan fazla öne çıkmamakla birlikte şiirlerde zaman zaman etkili ve özgün mısralara rastlanır. Şairliği ile tebâruz etmemiş ve şiiri tasavvufî şahsiyetine uygun didaktik ve biyografik bir amaca yönelik bir eser olduğu görülmektedir. Mehmed Murad, Dîvânında birçok tarikat ve mutasavvıf büyüklerine mehdiye yazmış olmasının sebebini “onların aziz ruhlarının teveccühlerini kazanma ve himmetlerine müstehak olmak” olarak medhiyelerinin sonlarında dile getirmektedir.

Dîvân'da, kendilerine medhiyeler yazdığı mutasavvıflar hakkında didaktik ve biyografik bilgiler ve mutasavvıfların menkıbelerinden örmekler verilmesi, bu bilgileri verirken zaman zaman hangi kaynaklardan yararlandığını, bu bilgilerin ve menkıbelerin hangi kaynaklarda geçtiğini belirtmesi Dîvân'ın bir tezkire özelliği taşıdığını göstermektedir.

KAYNAKLAR

Abdulkerim Kuşeyrî, **Kuşeyri Risalesi**, çev: Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul

2003.

Ahmed Eflâkî, **Menâkıbü'l-Ârifin-Ariflerin Menkıbeleri**, C.I, çev: Tahsin Yazıcı, İstanbul

1964.

Ahmed Sûdî-i Bosnevî, **Şerh-i Sûdî**, C.I, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1288/1871. (Şerh-i Divan-ı

Hafız'ın kenarında).

Ahmedova Zamira, "Hz. Hüseyin'in Hayatı, Hilâfet Mücadelesi ve Din Anlayışı", Doktora

Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Akçay Mustafa, "Abdülhad Nuri'ye Göre Hz. Peygamber'in Ebeveyninin Dinî Konumu",

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.9, S.1, 2005.

Akkaya Hüseyin, **Abdülhad Nuri ve Divanı**, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003.

Akkuş Mehmet, "Mehmed Emin-i Tokâdî ve Menâkıbnâme'si", İlim ve Sanat Dergisi, C.2,

S.11, 1987.

Albayrak Nureddin, "İbrahim b. Edhem" maddesi, DİA, C.XXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.

Algar Hamid, **Nakşibendîlik**, 3. Basım, İnsan Yayınları, İstanbul 2012.

Alicı Lutfi, "Mevlânâ'nın Şiir Anlayışında Tahkiyenin Yeri", www.Türkoloji.cu.edu.com

(21.01.2008).

Arpaguş Safî, "Mesenvî-i Şerîf Şerhi", Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, Mevlânâ Özel Sayısı, S.14, 2005.

_____, "Mevlânâ Celâleddin Rûmî'nin Eserleri Üzerine Yapılan İngilizce Çalışmalar", Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, Mevlânâ Özel Sayısı,

2005.

Aşıkpaşazâde, **Aşıkpaşaoğlu Tarihi**, Hzl: Nihal Atsız, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları,

Ankara 1985.

Aşkar Mustafa, “Bir Türk Tarikatı Olarak: Halvetiyye’nin Tarihî Gelişimi ve Halvetiyye

Silsilesinin Tahlili”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. S.39, 1999.

_____, “Feridüddin-i Attar’ın Tasavvuf Anlayışı”, Araşan Sosyal Bilimler Enstitüsü

İlmî Dergisi, S.12, 2012.

_____, “Mehmed Niyâzî-i Mısrî el-Malatî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı”,

Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.

Atasoy İhsan vd., **Sahabiler Ansiklopedisi (I-II)**, Nesil Yayınları, İstanbul 2010.

Ayar Mehmet Taha, “Hâfız-ı Şîrâzî’nin Bazı Gazellerine Şerh Tekniği Açısından Sûdî ve Konevî’nin Yaklaşım Tarzları.” Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Aydın Mehmet, “Mevlânâ’nın Yaşadığı Devrin Sosyal Yapısı”, II. Millî Mevlânâ Kongresinde Sunulan Bildiri, Konya 3-5 Mayıs 1986.

Ayni Mehmed Ali, **Hacı Bayram Veli**, Sadeleştiren: H.R. Yananlı, İstanbul 1986.

Aytaç Kemal, “Hacı Bektâş-ı Veli”, Millî Kültür, S.46, 1984.

Ayvansarayî Hâfız Hüseyin, **Mecmûa-i Tevârîh**, hzl: Fahri Ç. Derin- Vahid Çabuk, 1. Basım

İÜEF Yayınları, İstanbul 1985.

_____, **Vefeyât-ı Ayvansarâyî**, hzl: Ramazan Ekinci- Adem Ceylan,

Buhara Yayınları, İstanbul 2013.

Azar Birol “Turabî Divanı (İnceleme-Metin)”, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

Baldırzade Salisi Şeyh Mehmed, **Ravza-i Evliya**. Haz. Mefail Hızlı ve Murat Yurtsever,

Arasta Yayınları, Bursa 2000.

Banarlı Nihad Sami, **Resimli Türk Edebiyatı**, C.II, MEB Yayınları, İstanbul 1972.

Bandırmanlızâde Mehmed Muhsin, **Afrika Delîli**, el-Fellah Ceridesi Matbaası, Kahire 1312/

1894.

Başkan Seyfi, **Ankara Hacı Bayram-ı Velî Camii ve Türbesi**, Kültür Bakanlığı Yayınları,

Ankara 1998.

Bayram Fuat, **Hacı Bayram Veli: Yaşamı, Soyu, Vakfı**, TTK Yayınları, Ankara 1983.

Bayramoğlu Fuat, **Hacı Bayram-ı Velî: Yaşamı-Soyu-Vakfı**, TTK Yayınları, Ankara 1989.

Bektaş Ekrem, “Pertev’in Hoca Neş’et Biyografisi”, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler

Dergisi. C.9, S.2, Ekim 2011.

Biçer Ali, “Abdullah İlâhî ve Meslekü’t-tâlibîn ve’l-vâsılîn.” Yüksek Lisans Tezi. Marmara

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

Bilgin Azmi, “Abdullah Nidâî ve İki Şiiri”, İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi. C.27, 1997.

Bilici Mehmet Akif, “Mevlânâ Celâleddin Rûmî’de Nübüvvet”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Bozkır Ömer, “Neccarzâde Mustafa Rıza’nın Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri”, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Buhârî Salâheddin, **Enisü’t-talibin ve Uddetüs-salikin**, Çev: Süleyman İzzî, Hzl: Mustafa

Özсарay, Birinci Baskı, İz Yayınları, İstanbul 2003.

Bursalı Mehmed Tahir, **Osmanlı Müellifleri**, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1333.

Bursevî İsmail H., **Mesnevî’nin Ruhu (Ruhu’l-Mesnevî)**, Hzl: Suat Ak, Büyüyenay Yayınları, İstanbul 2012.

Bursevî Mehmed Veliyüddin, **Menâkıb-ı Eşrefzâde**, çev: Abdullah Uçman, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2009.

Can Şefik, **Mevlânâ, Hayatı-Şahsiyeti ve Fikirleri**, Ötüken Yayınları, İstanbul 1995.

Canım Rıdvan, Edirne Şairleri, Birinci Basım, Akçağ Yayınları, Ankara 1995.

Canpolat Hülya, “Sa’dî’nin Gülistan Önsözüne Yapılan Türkçe Şerhlerin Karşılaştırılması

İncelenmesi”, Basılmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

2006.

Cebecioğlu Ethem, “Hacı Bayram Veli ve Tasavvuf Anlayışı”, Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 1990.

_____, “Muhyiddin İbnü’l Arabî’nin (560/1165-638/1240) Hayatı ve Eserleri,

Tasavvuf-İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü’l Arabî Özel Sayısı-1), Yıl:9,

S:21, 2008.

_____, “Psiko-Tarih Açısından Farklı Ruhî Tekâmül Mertebelerinin

Mevlânâ’nın Anlaşılmasındaki Rolü- Metodolojik Yaklaşım”, Tasavvuf Dergisi,

S. 14,

2005.

_____, **Hacı Bayram Velî**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.

_____, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**. 5. Baskı, Akçağ

Yayınları,

Ankara 2009.

Çakmaklıoğlu M. Mustafa, “Klasiklerimiz/X-El-Fütûhâtü’l Mekkiyye, Muhyiddin İbnü’l

Arabî”, Tasavvuf-İlmi Akademik Araştırma Dergisi, Yıl:4, S:11, Temmuz-Aralık

2003.

Çapan Pervin, **Mustafa Safayî Efendi, Tezkire-i Safayî (İnceleme-Metin-İndeks)**,

AKM Yayınları, Ankara 2005.

Çelebi Asaf Halet, **Eşrefoğlu Rumi Divanı**, Hece Yayınları, İstanbul 2002.

Çelik İsa, “Klasiklerimiz/XIII Mesnevî-i Mânevî”, Tasavvuf: İlmi ve Akademik Araştırma

Dergisi, Mevlânâ Özel Sayısı, S.14, 2005.

Çetinkaya Bayram Ali, “Bir Anadolu Ereni: Hacı Bektaş Veli (Hayatı, Eserleri ve İnsan Anlayışı)”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.3, 1999.

Demirci Mehmet, **Yunus Emre’de İlahi Aşk ve İnsan Sevgisi**, Selçuk Yayınları, Ankara

1991.

Demirli Ekrem, “Abdullah İlahî’nin Keşfü’l-Vâridât Adlı Eserinin Tahkîki.” Yüksek Lisans

- Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- Duran Hamiye, “Nişâbûr’dan Suluca Karahöyük’e Hacı Bektaş Veli’nin İzinden”, III. Uluslararası Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumunda Sunulan Bildiri, Üsküp 30-31 Ekim 2009.
- _____, “Velâyetnâme’ye Göre Hacı Bektaş Veli”, Türk Kültür ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S.55, 2010.
- Eldeniz Nimet N., “Hacı Bayram-ı Velî”, Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi (dinî, ilmî, edebî, meslekî aylık dergi), C.13, S.4, 1999.
- Emekli Dudu, “Mehmed Sa’id’in Gülistan Tercümesi (Giriş-İnceleme-Sözlük-Tıpkı Basım)”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Eraydın Selçuk, **Tasavvuf ve Tarikatlar**, Marmara Ün. İlahiyat Fak. Yayınları, İstanbul 1997.
- Erdoğan İsmail, “İbn Arabî’nin Felsefe ve Filozoflara Bakışı”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S:16, Ocak 2011.
- Ergün Mustafa, **Yunus Emre’de Tasavvuf ve Eğitim**, Ocak Yayınları, Ankara 1997.
- Esrar Dede, **Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevlevîyye (inceleme-metin)**, hzl: İlhan Genç, 1. Basım, AKM Yayınları, Ankara, 2000.
- Evliya Çelebi, **Seyahatname**, Hzl: Seyit Ali Kahraman- Yücel Dağlı, C.VIII, 1. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2003.
- Evliyalar Ansiklopedisi**, hzl: Cavit Turgut, Türkiye Gazetesi Yayınları, İstanbul.
- Fatih Yavaş, “Hacı Bektaş-ı Veli’nin Vilâyetnâmes’indeki İslam Öncesi ve İslamî Motiflerin Değerlendirmeleri.” Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Fatin Davud, **Tezkire-i Hatîmetü’l-Eşâr**, İstanbul 1867.

- Fayda Mustafa, "Aişe", **DİA**, C.II, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989.
- _____, "Fî'l Vak'ası", **DİA**, C.XIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996.
- Feridüddin Ebu Hamid b. İbrahim el-Hemedânî Attâr, Tezkiretü'l-Evliyâ, çev: Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 1985.
- Fığlalı Ethem Ruhi, "Hünkâr Hacı Bektaş Veli (hayatı-eserleri)", Erdem Dergisi, C.8, S.23, 1996.
- _____, **İmam Ali**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2005.
- Fuâdî Ömer, **Hz. Pir Şa'bân-ı Veli Menkıbeleri**, Nefes Yayıncılık, Adana 2011.
- Genç Vedat, **Mevlânâ İle İlgili Yazılardan Seçmeler**, MEB Yayınları Çağdaş yazarlar Dizisi, İstanbul 1994.
- Gökmen Abdullah, "Mehmed Murad Nakşbendî (k.s.)", www. Semerkanddergisi.com, C.152.
- Gölpınarlı Abdübaki, **Mevlânâ Celâleddin, Hayatı-Eserleri ve Felsefesi**, İnkılap Yayınları, İstanbul 2010.
- _____, "Hacı Bayram-ı Veli", Türk Dili, C. 19 S.207, 1968.
- _____, "Niyâzî-i Mısırî", **Şarkiyat Mecmuası**, C.XVII, İ.Ü.E.F. Basımevi, İstanbul 1972.
- _____, **Fîhi Mâfih ve Mecâlis-i Seb'a'dan Seçmeler**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1989.
- _____, **Fîhi Mâfih**, Remzi Kitabevi, Ankara 1959.
- _____, **Melamilik ve Melâmîler**, Birinci Basım, Milenyum Yayınları, İstanbul 1992.
- _____, **Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik**, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2006.
- _____, **Yunus Emre ve Tasavvuf**, İnkılap Yayınevi, İstanbul 1992
- Gül Halime, "İbrahim b. Edhem ve Tasavvuf Tarihindeki Yeri", Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Günay Umay, "Hacı Bayram Veli'nin Hayatı ve Eserleri", Hacı Bayram Veli

- Sempozyumunda sunulan bildiri, Ankara 8-9 Mart 1990.
- Gündoğdu Cengiz, “Eyüp’te Medfun Bir Halvetî- Sivâsî Şeyhi: Sivâsîzâde Abdülbâkî Efendi”, Tarihi Kültürü ve Sanatıyla IX. Eyüp Sultan Sempozyumunda sunulan bildiri, İstanbul. 13-15 Mayıs 2005.
- _____, “Sultan Ahmed Camii İlk Cumâ Vaizi: Abdülmecid Sivâsî (1563-1639) (Vaizlik Hizmetleri, Sultan Ahmed Camiine Atanması, Va’z Üslûbu)”, Tasavvuf: İlmî ve Akademik İlmî Araştırma Dergisi. C.2, S.4, 2000.
- Güneş Mustafa , “İznikli Eşrefoğlu Rûmî’nin Türk Edebiyatı Üzerindeki Etkisi: Gaybî, Handî ve Hilmi Yavuz Örnekleri”, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S:29, Bahar 2011.
- _____, “Eşrefoğlu Rûmî ve Dîvânı (inceleme-metin)”, Doktora Tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.
- Güntan Zekiye “19. Yüzyıl İstanbul Mutasavvıflarından Mehmed Nurad Nakşibendî ve Hülâsatü’ş-Şürûh Adlı Mesnevî Şerhinden 1001 Beytin Tahlili”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- Gürer Dilaver, **Abdülkadir Geylanî (Hayatı, Eserleri, Görüşleri)**, İnsan Yayınları, İstanbul 1999.
- Güzel Abdurrahman, “Hacı Bayram-ı Velî’yi Hazırlayan Tarihî ve Tasavvufî Zemin”, Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1987.
- _____, “Ahmed Yesevî’nin Fark-nâmesi ile Hacı Bektaş Velî’nin Makâlât’ı Arasındaki Benzerlikler”, Milletlerarası Ahmed Yesevî Sempozyumunda Sunulan Bildiri, Ankara 1982.
- _____, “Hacı Bayram Velî’nin Üç İlahisinin Tasavvufî Açından Açıklanması”, Hacı Bayram Velî Sempozyumunda sunulan bildiri, Ankara 8-9 Mart 1990.

_____, “Hacı Bektaş Veli’nin Hayatı ve Eserleri”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş

Veli Araştırma Dergisi, S.1, 1999.

_____, **Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı**, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

_____, **Hacı Bektaş Veli ve Makâlât**, Akçağ Yayınları, Ankara 2002.

Hacı Bektaş Veli, **Makâlât**. Hzl: Esat Coşan, Sehâ Neşriyat, Ankara 1986.

_____, **Makâlât-ı Gaybiyye ve Kelimât-ı Ayniyye**. Hzl: Gıyasettin Aytaç, Gazi

Üniversitesi Yayınları, Ankara 2009.

_____, **Şerh-i Besmele**. Hzl: Rüşdü Şardağ, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.

_____, **Velâyetnâme(Menâkıb-ı Hacı Bektaş Velî)**, hzl: Esat Korkmaz, Can Yayınları, İstanbul 1995.

_____, **Velâyetnâme**, Hzl: Hamiye Duran, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2007.

Hamidullah Muhammed, **İslam Peygamberi**, Çeviren: Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul 2011.

Hanım Fatma Aliye, **Ahmed Cevdet Paşa ve Zamanı**, Hzl: Metin Hasırcı, Pınar Yayınları, İstanbul 1994.

Hidayetoğlu A. Selâheddin, “Muhammed Celâleddin-i Rûmî, Hayatı ve Şahsiyeti”,

<http://www.Semazen.net>, 16.01.2006, 10.20.

<http://www.Yazmakutup.gov.tr/millet/giris.html>.

İbnü’l Arabî, **Muhyiddin el-Fütûhâtü’l-Mekkiyye**, C.I-C.V, haz. Ahmed Şemseddin, Beyrut 1999.

İbrahim Kaya, “Konevî’nin Hâfız Divanı Şerhi ve Tasavvufî Yorumu Üzerine Bazı Düşünceler”, Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 6/1, 2011.

İmam Şarânî, **el-Envarü’l Kudsiyye- Kudsî Nurlar**, Çev: Süleyman Taş, Yasin Yayınevi,

İstanbul 2007.

_____, **Tabakatü'l-Evliyâ-Evliyalar Ansiklopedisi**, C.I, Çeviren: Abdülkadir Akçiçek, Bedir Yayınevi, İstanbul 2005.

İnce Adnan, **Salim Efendi- Tezkiretü's-Şu'arâ**, AKM Yayınları, Ankara 2005.

İsen Mustafa, **Latifi Tezkiresi**. Akçağ Yayınları, Ankara 1991.

İssa İman Muhammed, "Müstakimzâde Süleyman Sadeddin Efendi, Mecelletü'n-Nisâb (kişi,

yer, eser adlarının açıklanmalı dizini)" 2 cilt, Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal

Bilimler Enstitüsü, 1995.

Kabaklı Ahmet, **Yunus Emre**, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, Ankara 1991.

Kandemir M. Yaşar, "Hatice", **DİA**, C. XVI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997.

Kara Kerim, "Şeyh Şaban-ı Veli", www.kastamonur.com.tr/

Kara Mustafa –Algar Hamit, "Abdullah İlâhî", **DİA**, C.I, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,

İstanbul 1988.

Kara Mustafa, "Ahmed el-Bedevî" maddesi **DİA**, C.II, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,

İstanbul 1989.

_____, "Bedeviyeye" maddesi, **DİA**, C.II, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul

1989.

_____, "Gülşeniyye", **DİA**, C.XIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996.

_____, "Molla İlâhî'ye Dair", Osmanlı Araştırmaları Dergisi, C.VII-VIII, 1988.

_____, **Dervişin Hayatı, Sufinin Kelâmı Hâl Tercümeleeri- Tarîkatlar- İstılahlar**,

Dergâh Yayınları, İstanbul 2005.

_____, **Niyâzî-i Mısırî**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006.

_____, **Tasavvuf ve Tarîkatlar Tarihi**, Dergâh Yayınları, İstanbul 2013.

Karakoç Sezai, **Mevlânâ**, 2. Baskı, Diriliş Yayınları, İstanbul 1999.

Kâtip Çelebi, **Keşfu'z-Zunûn**, 4. Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, C.II, İstanbul 2007.

_____, **Keşfu'z-Zünûn**, Neşreden: Kilisli Muallim Rıfat-Şerefeddin Yaltkaya, Maârif

Matbaası, C.II, İstanbul 1941.

Kavruk Hasan, **Niyâzî-i Mısırî Hayatı, Sanatı Eserleri ve Türkçe Şiirleri**, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, Malatya 2004.

Kaya Hakan, “17. Yüzyılda Nakşibendî Tarikatının Devletle ve Toplumla İlişkisi Üzerine Bir

Çalışma”. Batman Üniversitesi Uluslararası Bilim ve Kültür Sempozyumu’nda Sunulan Bildiri, Batman. 18-20 Nisan 2012.

Kayaer Aydın, “Yunus Emre’nin Dünyasında İnsan-Allah İlişkisi”, Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Kılıç Cevdet, “Hacı Bayram-ı Velî’de İnsanın Ontolojik Varlığı ve Olgunlaşma Süreci”, Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, S.16, 2006.

Kılıç M. Erol, “Bursa’da Uşşâkîler”, **Bursa’da Düünden Bugüne Tasavvuf Kültürü**, hzl:

Ramis Dara, Bursa Kültür Sanat ve Turizm Vakfı Yayınları, Bursa 2002.

_____, “Ekberiyeye”, **DİA**, C.X, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.

_____, “İbn Arabî’de Varlık Mertebeleri”, Basılmamış Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.

Komisyon, **İslam Âlimleri Ansiklopedisi**, C.I-XVIII, hzl: Cavit Turgut, Türkiye Gazetesi

Yayınları, İstanbul, 1984.

_____, **Evlîyâlar Ansiklopedisi**, C. I-XII, hzl: Cavit Turgut, Türkiye Gazetesi Yayınları,

İstanbul.

_____, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, C.VII, Dergâh Yayınları, İstanbul 2002.

_____, **Türk Dünyası Ortak Edebiyatı: Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi**,

“Şeyhî” maddesi, C.VIII, Ankara 2007.

- Konuk Hüseyin Avni, **Fîhi Mâfîh**, hzl: Selçuk Eraydın, İz Yayınları, İstanbul, 1994.
- Korkmaz Seyfullah, “Ahmed Yesevî ve Hacı Bektaş Veli(Aralarındaki Bağlar, Fikirleri, Tesirleri ve Türk İslam Edebiyatına Katkıları)”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.11, 2001.
- Köprülü M. Fuat, **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**, 7. Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1991.
- Kufralı Kasım, “Eşrefiyye “maddesi, **DİA**, C.IV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1994.
- Kurnaz Cemal-Tatçı Mustafa, **İstanbul’da Buhâralı Bir Mutasavvıf Emir Buhârî**, 1. Baskı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.
- Mahmud Abdülhalim, **Ebü’l-Hasan-ı Şazîfî**, Bedir Yayınları, İstanbul 1996.
- Mazıoğlu Hasibe, “Hacı Bayram Veli’nin Şiirleri ve Mektupları”, Hacı Bayram Veli Sempozyumunda sunulan bildiri, Ankara, 8-9 Mart 1990.
- Mecdi Efendi, **Şakaiku’n Numaniyye Tercümesi**, İstanbul 1269.
- Mehmed Murad Nakşibendî, **Mâ-Hazar**, Matbaa-i Osmaniyye, İstanbul 1304.
- _____, **Dîvân**, El-Hac Hüseyin Efendi Matbaası, İstanbul, 1873.
- Mehmed Süreyya, **Sicill-i Osmanî**, C.I-VI, hzl: Nuri Akbayan, sdl. Seyid Ali Kahraman, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.
- Mermer Ahmet vd., **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, 5. Baskı , Akçağ Yayınları, Ankara 2007.
- Mevlânâ Celâleddin Rûmî, **Fîhi Mâfîh**, terc: Meliha Ülker Tarıkahya, Maârif Vekâleti, İstanbul 1954.
- _____, **Mesnevî**, C.I/Giriş, Doğan Kitap, İstanbul 2006.
- Muallim Naci, **Osmanlı Şairleri**, Hzl: Cemal Kurnaz, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.
- Muhammed Nuru’l-Arabî, **Mısırî Niyâzî Divanı Şerhi**, Hzl: M. Sadedin Bilginer, İstanbul 1982.
- Muhammed Vehbî b. Hasan b. Konevî, **Şerh-i Divan-ı Hâfız**, C.I, Matbaa-i Amire, İstanbul

1288/1871.

Muslu Ramazan, **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18.yy.)**, İnsan Yayınları, Ankara 2003.

Mustafa b. Ebibekr es-Sivâsî, **Mefâtihu'd-Dürriyye fi İsbât-ı Kavânînü'd-Dürriyye**. Süleymaniye Ktp., Hacı Beşir Ağa, no: 669.

Nazmi Muhammed, **Hediyetü'l-İhvan (inceleme-metin)**, Hzl: Osman Türer, İnsan Yayınları, İstanbul 2005.

Niyâzî-i Mısırî, **Mevâidü'l-İrfân**, Çev: Süleyman Ateş, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, ts.

Noyan Bedri, "Bektaşilik, Alevilik Nedir?", **Türkler Ansiklopedisi**, C.VI, Ant Yayınları, Ankara 1985.

Nuhoğlu Güller, "Abdullah Nidâî Ve Hakkıyye Risalesi", Nüsha Şarkiyât Araştırmaları Dergisi, C.3, S.3, Güz 2001.

_____, **Abdullah Nidâî-yi Kaşgarî ve Hakkıyye Risalesi**, 1. Basım, Simurg Yayınları, İstanbul 2004.

Ocak A. Yaşar, "Emirci Sultan Zâviyesi", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi, S.9, 1978.

_____, "Hacı Bektâş Velî" maddesi, **DİA**, C.XIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996.

_____, "Din ve Düşünce", **Osmanlı Tarihi ve Medeniyeti**, C.I, İstanbul, 1998.

Öçal Şamil, "Mutlak Hakikat ve Diğerleri-Molla Câmî'de Tasavvuf Felsefesi", Tasavvuf:

İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, S.1, 1999.

Önder Mehmet, "Mevlevîliğin Sistemleşmesi: Sultan Veled ve Diğer Postnişinler", **Konya'dan Dünyaya Mevlana ve Mevlevilik** içinde, Konya 2002.

Öngören Reşad , "Tasavvuf ve Tarikatlar", **DİA**, C. 33, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2007.

_____, **Osmanlılarda Tasavvuf: Anadolu'da Sufiler, Devlet ve Ulema**, İz Yayınları, İstanbul 2000.

_____, “Mevlânâ Celâleddîn Rûmî”, **DİA**, C.XXIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2004.

Özbay Hüseyin-Tatçı Mustafa, **Yunus Emre İle İlgili Makalelerden Seçmeler**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.

Özcan Hüseyin, “Hacı Bektaş Veli’nin Eserlerinde ve Bektaşî Erkannâmelerinde Dervişin Nitelikleri”, *Turkish Studies*, Volume 7/1, 2012.

_____, “Hacı Bektaş Velî’nin Fatıha Tefsiri”, *Milli Folklor*, S.80, 2008.

_____, “Osmanlıda Dini Teşkilat ve Görevleri”, **DİA**, C. XXXIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2007.

Özdamar Mustafa, **Gönül Cerrahî Nureddin Cerrahi ve Cerrahiler**, Kırk Kandil Yayınevi, İstanbul 2011.

Özköse Kadir, “Hacı Bayram Velî ve Yaşadığı Döneme Tesiri”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, S.12, 2004.

Öztürk Mehmet Cemal, **Cerrahilik: Hz. Pir Cerrahi ve Cerrahi Tarîkatı**, Gaye Kitabevi, İstanbul 2004.

Öztürk Mürsel, “Hacı Bektaş-ı Veli”, **TTK Belleten**, C.L/198, 1986.

Öztürk Nilgün, “Hz. Aîşe ve Tefsir İlmindeki Yeri”, Yüksek Lisans Tezi. Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Pakalın Osman Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C.I, MEB Yayınları, İstanbul 1983.

Pala İskender, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, 18. Baskı, Kapı Yayınları, İstanbul 2009.

Pekolcay Necla- Uçman Abdullah, “Eşreoğlu Rumi” maddesi, **DİA**, C.XI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995.

Sâmî Şemseddin, *Kâmûsu'l-A'lâm*, Mihran Matbaası, İstanbul,1306/1889.

Sabuncu Ömer, “Hz. Peygamber’in İlk Hanımı Hz. Hatice’nin Hayatı ve Kişiliği”, Yüksek

- Lisans Tezi. Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Sağman Şengül, “Müstakimzâde’nin “Memua-i İlahiyyat” (2 cilt), Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.
- Sahîh Ahmed Dede, **Mecmû’atu’t-Tevârîhi’l Mevleviyye (Mevlevîlerin Tarihi)**, hzl: Cem Zorlu, İnsan Yayınları, İstanbul 2003.
- Semih Ceyhan, “İsmail Ankaravî ve Mesnevî Şerhi”, Basılmamış Doktora Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- Sultan Veled, **İbtidâ-nâme**, Çev: Abdülbâkî Gölpınarlı, Ankara 1976.
- Sülemî Ebu Abdurrahman, **Tabakatü’s-Sûfiyye**, Mektebü’l-Hansî, Kahire 1986.
- Şahin İnci, **Yunus Emre**, Semerkand Yayınları, İstanbul 2007.
- Şahin Kamil, “Hacı Bayram Velî’nin Müderrisliği ve Melike Hatun Medresesi”, Hacı Bayram Veli Sempozyumunda sunulan bildiri, Ankara, 8-9 Mart 1990.
- Şahinoğlu M. Nazif, “Feridüddin Attâr”, **DİA**, C.IV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991.
- Şeker Mehmet, “Hacı Bektaş Velî’nin Makâlâtına Göre İnsan ve Toplum Hayatı”, **Türkler Ansiklopedisi**, C.VII, Ankara 2002.
- Sâmî Şemseddin, **Kâmûsu’l-A’lâm**, C.I, Mihran Matbaası, İstanbul 1306.
- _____, **Kâmûsu’l-A’lâm**, C.II, Mihran Matbaası, İstanbul 1306.
- _____, **Kâmûsu’l-A’lâm**, C.III, Mihran Matbaası, İstanbul 1308.
- _____, **Kâmûsu’l-A’lâm**, C.IV, Mihran Matbaası, İstanbul 1311.
- _____, **Kâmûsu’l-A’lâm**, C.V, Mihran Matbaası, İstanbul 1314.
- _____, **Kâmûsu’l-A’lâm**, C.VI, Mihran Matbaası, İstanbul 1316.
- Şengün Necdet, “Lâ’lî Mehmed Efendi ve Dîvânçe’si”, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. S.24, 2007.
- Şentürk M. Hüdayi, “ Murad Nakşibendî”, **DİA**, C.XXXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2006.
- _____, “Şeyh Mehmed Murad-ı Nakşibendî ve Vekâ-yi Nâmes’si”, İstanbul Araştırmaları, S.1, 1997.

Şimşek Halil İbrahim, “Murad Buhârî”, **DİA**, C. XXXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,

İstanbul 2006.

_____, **Mehmed Emîn-i Tokâdî (Hayatı ve Risaleleri)**, İnsan Yayınları,

İstanbul 2005.

Tansel Fevziye Abdullah, “Seyyid Aziz Mahmud Hüdâyî”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S.15, 1967.

Tanyıldız Ahmet, “Ankaravî Şerhi’nin Te’lif Süreci”, Sûfî Araştırmaları, C.1, S.2, 2010.

Tarlan Ali Nihad, **İran Edebiyatı**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1944.

Taşğın Ahmet, “Hacı Bektaş’ın Rûm’a Gelişi ve Karaca Ahmed İle Karşılaşması”,

Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumunda sunulan bildiri, Çorum 8-9 Mayıs 2010.

_____, “Hikâye-i Hacı Bektaş-ı Veli Risalesi ve Hacı Bektaş’ın Hayatı Hakkında

Bazı Değerlendirmeler”, Alevîlik-Bektâşîlik Araştırmaları Dergisi, S.1, 2010.

Taşköprülüzâde Ahmet Efendi, **Şakaiku’n Numaniyye (Osmanlı Bilginleri)**, hzl: Muharrem

Tan, 1. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul 2007.

Tatçı Mustafa, “Yunus Emre”, **Türkler**, C.VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2000.

_____, **Hz. Pîr Şabân-ı Velî ve Şabaniyye**, H Yayınları, İstanbul 2012.

_____, **Yunus Emre Divanı**, H Yayınları, İstanbul 2008.

Tek Abdürrezzak, “Müstakimzade Süleyman Sadeddin’in Risale-i Melamiye-i Bayramiyye

Adlı Eserinin Metni ve Tahlili”, Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

Tekin Mustafa, “Mevlânâ Bibliyografyası”, Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi,

Mevlânâ özel Sayısı, S.14, 2005.

Tirmizî Ebu İsa Muhammed b. İsa, **Sünen**, C. V, tah. Ahmed Muhammed Şâkur vd Tirmizî,

Dâru İhyâu’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut, ts.

- Top H. Hüseyin, **Mevlevî Usul ve Adabı**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2001.
- Torun Ahmet Semih, Şeyh Muahmmmed Murad-ı Buhârî Tekkesi Haziresi Üzerine Bir Değerlendirme”, Vakıflar Dergisi. S.34, Aralık 2010.
- Tosun Necdet, **Bahâeddin Nakşbend(Hayatı, Görüşleri, Tarîkatı)**, Dördüncü Baskı, İnsan Yayınları, İstanbul 2012.
- Turan Fatma Ahsen, **Ankara İle Bütünleşen Bir Mama Önderi: Hacı Bayram-ı Velî**, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.
- Uçman Abdullah, “Abdülahad Nuri”, **DİA**, C.I, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1988.
- Ulucan Mehmet, “Edebiyatımızda Lider Tipi ve Hoca Neş’et Örneği”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. C.17, S.1, 2007.
- Uluçam Abdüselam, “Bağdad’da Abdülkadir Geylani Külliyesi”, Vakıflar Dergisi, C.20, S.20, 1988.
- _____, “Şam ve İstanbul/ Üsküdar’da Sadeddin Cibâvî İzleri”, Üsküdar Sempozyumu’nda sunulan bildiri, İstanbul. 23-25 Mayıs 2003.
- Uludağ Süleyman “Abdülkadir Geylanî”, **DİA**, C.I, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1988.
- _____, “Edhemiyye” maddesi, **DİA**, C.X, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.
- _____, “Halvetiyye”, **DİA**, C.XV, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1997.
- Unan Fahri, “Bir Âlimin Hayat Hikâyesi ve Klasik Osmanlı Eğitim Sistemi”, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Dergisi. C.4, S.8.
- Uzunçarşılı İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, C.I, TTK Yayınları, İstanbul 1988.
- Ünver İsmail, “XIX. Yüzyıl Divan Şiiri”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi. C.32, S.1.2, 1988.
- Vassaf Osman-zâde Hüseyin, **Sefîne-i Evliyâ**. Haz. Metin Akkuş ve Ali Yılmaz, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2011.
- Yakıt İsmail, “Aziz Mahmud Hüdâyî’ye Düşürülen Tarihlerin Değerlendirilmesi”,

Uluslararası Aziz Mahmud Hüdâyî Sempozyumunda Sunulan Bildiri (I-II),
İstanbul 20-22 Mayıs 2005.

Yaşar Hüseyin, “Hacı Bektaş Veli’de Kur’an Anlayışı.” Yüksek Lisans Tezi. Dokuz
Eylül

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,2006.

Yaşar Selâhaddin, **Mevlânâ, Hayatı, Sanatı ve Tefekkürü**, İstanbul 1985.

Yavuz H. Kamil, **Ana Hatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar**, Ensar Neşriyat, İstanbul
2001.

_____, **Azîz Mahmud Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikatı**, Marmara
Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1984.

_____, “Aziz Mahmud Hüdâyî” maddesi, **DİA**, C.IV, Türkiye Diyanet Vakfı
Yayınları, İstanbul 1991.

Yavuzer Hasan, “Hoşgörü Önderi Hünkâr Hacı Bektaş Veli”, Turkish Studies, Volume
8/8,

2013.

Yazıcı Mehmet, “Tamamlanmamış Tarihî Bir Potre: Hacı Bektaş Veli”, Turkish
Studies,

Volume 8/9, 2003.

Yazıcı Tahsin, “Hâfız” maddesi, **DİA**, C.XV, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul
1997

_____, “Hâfız” maddesi, **DİA**, C.XV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul
1997.

_____, “Nakşibend” maddesi, **DİA**, C.IX, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul
1994.

Yeniterzi Emine, **Mevlânâ Celâleddin Rûmî**, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995.

Yıldırım Kazım, “İbnü’l Arabî’nin Kültürümüzdeki Yeri ve Önemi”, Pamukkale
Üniversitesi

Eğitim Fakültesi Dergisi, S:4, 1998.

Yılmaz Ahmet, “Müstakimzâde Süleyman Sadeddin -hayatı-eserleri ve Mecelletü’n-
Nisâb’ı”,

Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.

Yılmaz Ali, “Ahmed-i Yesevî, Yunus Emre ve Hacı Bektaş-ı Veli'nin İslam Çizgisindeki

Bütünlük”, Bilig, S.9, 1999.

Yılmaz Nurullah, “Ahıskalı Beyzade Mustafa Efendi'nin Malûm ve Mechûl Risalesi”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, S.35, 2007.

Yılmaz Ozan, “16. Yüzyıl Şârihlerinden Sûdî-i Bosnevî ve Şerh-i Gülistan'ı”, Basılmamış

Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2008.

Yılmaz Yavuz, “Müstakimzâde'ye Göre Bazı Manzumelerin Şerhleri”, Yüksek Lisans Tezi.

İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001.

Yücer Hür Mahmud , “XIX. Asırda Anadolu'da Tasavvuf”, Tasavvuf: İlmî ve Araştırma

Dergisi. C. 2, S.4, 2003.

_____, **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf(19. Yüzyıl)**, İnsan Yayınları, İstanbul 2003.

_____, **XVIII. Yüzyılda Anadolu'da Tasavvuf**, İnsan Yayınları, İstanbul 2004.

Yunus Emre, Risaletü'n-Nushiyye, çev: Osman Horata-Umay Günay, Akçağ Yayınları, Ankara 2009.

Zavotçu Gencay, “Sa'dî, Düşüncesi ve Etkileri”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları

Dergisi, S.40, 2009.